

АБУЛҶОСИМ ФИРДАВСИЙ

ШОҲНОМА

ТАНЛАНГАН ДОСТОНЛАР

ТОШКЕНТ
Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1984

Сарвар Азимов
Муҳаммад Али
Барот Бойқобилов
Одил Едубов
Жуманиёз Жабборов
Зулфия
Саъдулла Кароматов
Мирмуҳсин
Асқад Мухтор
Марат Нурмухамедов
Назир Сафаров
Рубеи Сафаров
Иззат Султон
Ҳасан Тўрабеков
Уйғун
Александр Удаков
Уктам Усмонов
Раҳмат Файзий
Нирмат Шермухамедов
Шоислом Шомуҳамедов
Комил Яшин
Азиз Қаюмов
Матқуб Қўшиқов
Ҳамид Ҳудум

Абулқосим Фирдавсий номи жаҳонга машҳур. Унинг Европа китобхоналари қалбини мафтун этганига ҳам икки асрдан ошди. Шарқда эса у минг йилдан бери кишилар завқи-шавқини кўзгаб, фикру ўйи, орзу-умидларига мадад бериб келмоқда. Шoirга боқий умр, ёшга безаволлик бахш этган асар унинг «Шоҳнома»сидир. У фақат форсий тилда сўзлашувчилар орасидагина эмас, балки бутун Урта ва Яқин Шарқ, бора-бора эса, бутун жаҳон шухратига муяссар бўлди.

«Шоҳнома» дунёдаги кўпгина тилларга тўлиқ ёки қисман таржима этилди. Унинг дostonлари асосида мўзика асарлари, драма ва либреттолар ёзилди, кинофильмлар қўйилди, тасвирий санъат асарлари яратилди.

Шуниси ажойибки, минг йил давомида кишилик жамияти бир неча марта тубдан ўзгаришларни бошидан кечирди, бўроқчи замонлар ўтди, кишилар бутунлай бошқа бўлиб қолди. Аммо «Шоҳнома»нинг шухрати сўнмади. Аксинча, бу шон-шухрат барқ уриб яшнаб бормоқда, у янги-янги тилларга таржима этилмоқда, ҳозирги замон санъат асарларига илҳом манбаи бўлмоқда.

Абулқосим Фирдавсий 940—941 йиллар атрофида Хуросонда Тус шаҳри яқинидаги Таборон қишлоғида дунёга келди. Унинг ота-боболари ер-сувини йўқотиб, камбағаллашиб қолган деҳқонлардан эдилар. Шундай қилиб, Фирдавсий эндиликда ўзининг иқтисодий қудрати билан бирга мамлакатда сиёсий мавқени ҳам қўйдан бериб бораётган феодал аристократиясининг вақили эди. Бу эса, «Шоҳнома»нинг гоёвий йўналишида доимо сезилиб туради.

Бу давр сомонийлар салтанати инқирозга юз тутган, унинг оғир қулилари бошланган давр эди. Бир тарафдан юксак даражада тараққий топган феодал давлатининг иқтисодий асосини ташкил этган деҳқончилик мулкларига кетма-кет бўлиб турган хужумлар авжига минган бўлса, иккинчидан сомонийлар империясининг ўз ички қарала-қаршиликлари, жумладан ҳоким синфлар билан маҳкум синфлар — катта ер эгалари билан оддий қишлоқ меҳнаткўшлари орасидаги муносабатлар кескин тус олиб бормоқда эди. Фирдавсий таъбири билан айтганда:

Замона бошидан оёқ жанг эди,
Тоғу тахт дегадга жаҳон танг эди.

Фирдавсий дostonи маана шу даврда Урта Осиё ва Хуросонда юз бериб турган тахт талашлари, синфий курашларининг бадий

ифодаси сифатида юзага келди ва шу даврнинг фалсафий мафкуравий устқурмасини ўзида тўлиқ ва чуқур инъикос эттирди.

Аммо «Шоҳнома»нинг бутун бадий бойлиги унинг ранг-баранглиги фақат ватанпарварлик ва оддий меҳнат аҳлига бўлган меҳру муҳаббатдангина иборат эмас. Фирдавсий яратган улкан дostonни турли-туман ғоявий, мафкуравий ва бадий жавоҳирларга бой улкан бир денгизга қисс этгуликки, ушга шўнгиган ҳар бир ғаввос ўзига хос дурдона, акиб жавоҳир олиб чиқади, аммо бу хазинанинг туби кўринмайди. Унинг афсонавий, тарихий ривоятлари, ишқий-романтик ноэмалари, лирик чекинишларидаги бадий бойликлар сон саноқсиздир.

«Шоҳнома» қарийб тўрт минг йилни ташкил қилувчи жулда катта тарихий даврини ўз ичига олади. Бу даврда афсонавий ва тарихий шахслар «ҳарикат қиладилар.» Сўнгги бўлимда ифодаланган 500—700 йиллик тарихий воқеалар гойат катта аниқлик ва изчиллик билан тасвирланади.

Улуғ шеър шоири Гўте ўзининг «Ғарби-шарқий девон»га ёзган шарҳларида Фирдавсий ҳақида ҳақиқон билан ниҳоятда юксак баҳо беради. Бу аса Фирдавсийнинг дунё миқёсида тугган маънавиятнинг кўрсатувчи биринчи мисолидир.

Фирдавсий ўзининг бу ажойиб асарини ёзиб тамомлаган вақтда, ўз ички қарама-қаршиликлари натижасида эвфлашган сомонийлар давлати қорахонийлар ва гилавийлар ҳужумига бардош беролмай, смиралган эди. Қариб қолган шоир, умрининг энг яхши даврини сарф қилиб ёзган бу асарини тортиқ қилиш учун муносиб кини қидириб йигирма йилча кутганини кўрсатиб:

Поёсиз чекиб ранж бисёр йил,
Бу ишни тугатган ҳамон шод дил.

Вале бахш ётарга муносиб одам
Топилмай, дилимни босиб қайту гам...

Йигирма эминистон, йигирма баҳор
Қидирдим бу ганжга лойиқ тождор,—

дейди ва ортиқча кутинга тоқати қолмаган пайтда Ғазнада Маҳмуд шоҳнинг тахтга ўтирганини ёзади.

«Шоҳнома»даги буюк орзу ва умидларни, олджанобликни, инсонпарварликни, сеvgи ва биродарликни куйлаган сатрлар Маҳмуд Ғазнавийнинг талончилик сиёсатига қарши фoш қилувчи куч эди. Шунинг учун ҳам Маҳмуд бу асарни қарам билан эмас, алам билан кутиб оиди. Ривоятларда айтилишича, Фирдавсийга Маҳмуд гўё ваъда қилинган олтинлар ўрнига кумуш таналар берган эмиш.

Улуғ шоир бутун умрини сарфлаб ёзган шоҳ асарининг қадрига етмаган Маҳмуднинг бундай пасткашлигига жавобан у берган пуллари учга бўлиб, бир бўлагини ҳаммом ходимига, бир бўлагини шарбат сотувчига ва бир бўлагини хоннинг пулини олиб келган мулозимларга тақсимлаб берган. Шунинг ўзи ҳам Маҳмуд шайнига катта ҳақорат эди. Аммо ривоятларга кўра меҳнати эвзига қаттиқ таҳқирланган шоир бунга ҳам қаноат

қилмай, Маҳмуд ҳақида ўткир ҳажв ёзади. Унда шоҳни пасткашликда, хасисликда, эоти пастликда аниқлайди ва у тахтга полюйиқ эканлигини кўрсатади.

Ривоятда Маҳмуд бу ҳажв учун муаллифни фил оёғи остига ташлаш ҳақида фармон берганини айтади. Умуман бу ҳажвдан сўнг Маҳмуд Ғазнавий қўл остидаги жойларда қилинган имкондан маҳрум бўлган шоир узоқ юрларда қочиб юришга мажбур бўлади.

Улуғ шоир умрининг сўнгги йиллари камбағалликда ўтгани маълум. Бу ҳақида «Шоҳнома»да Фирдавсийнинг ўзи ҳам гапирди.

Қариллик ва дарбадарликда яшанга мажбур бўлгач, унинг аҳволи яна ҳам оғирлашади. Ватанига қайтиш орзуси билан ёнган, 80 дан ошиб қолган ҳорин шоир Бағдодда яшар экан, кўрбондан олинган ривоятлар асосида «Юсуф ва Зулайхо» дostonини ёзади. Бу дostonнинг бошланғич қисми «Гавбаном» деб аталади. Унда шоир энди қадимий паҳлавонлар ҳақида ориз очмасликка қасамёд қилади. Бутун умрини сарф этиб вужудга келтирган фарзанди «Шоҳнома» ва ундаги ажойиб қаҳрамонлардан юз ўтириб:

Энди Фаридунни васф этмоқ қайда,
Заҳҳок тахтин олса, менга не фойда!

Қайқубод тождан жонимга озор,
Ковус тахтидан ҳам қолмади осор.

Шоҳлардан ёзмайман энди мен асло,
Даргоҳи кўнглимга урди мутлақо,

Беҳуда гапларни айтмай энди ҳеч,
Ақл дер, беҳуда лоф урмоқдан кеч!

Бу дostonлар бари қип-қизил ёлгон,
Бир сиқим тупроққа арзимас чушон,

каби мисраларни ёзади.

Агар бу сўзлар ҳақиқатдан ҳам Фирдавсийники бўлса¹ бундай оғир фожиа ҳеч кимнинг бошига тушмаган. Аммо бу мисралар Галилео Галилей ишқизация зугуми остида ерининг сайёра эканлиги ҳақидаги ўз китобини тохтаб туриб, «Барибир ер айланади» деган гапларини эслатиб туради.

Кекса ва ҳорган шоир умрининг охирида ўз ватанига келиб, Тусда вафот этган бўлса-да, руҳонийлар унинг жасадини қўйинг учун мусулмонлар қабристонида жой бермадилар. Фирдавсийнинг жасади отасидан қолган боғнинг бир чеккасига кўмилди.

Халқ ўзининг севиқли шоирини унутмади. Жаҳон адабиётининг шоҳ асари бўлган «Шоҳнома» мана минг йилдан бери севилиб ўқилмоқда. Бундай муваффақиятга сабаб — унинг халқчиллигида, унда халқ орзу-умидлари тараннум этилганлигидадир.

¹ Баъзан олимлар жумладан эрон олимлари А. Ғариб, М. Миновий ва Саид Нафисийлар бу дostonнинг Фирдавсийники эканлиги шубҳа билдирадилар. Совет олимлари Е.Э.Вертедьс ва А.Т. Тоҳиржопов унинг муаллифи Фирдавсий эканлигини айтадилар.

«Шоҳнома»даги одил шоҳлар образи, ёрларига ҳақиқий дўст, ваташларига содиқ фидойи хотишлар образи ва шунга ўхшашлиқ дostonлардаги ажойиб хислатлар бу китобни чинанам калқ мулкига айлантириб юборган.

Улуғ саъбаткорлардан ҳар доим бўлгачидек, Фирдавсийнинг ҳам реализми, унинг ўз даври билан боғлиқ бўлган дунёпарастлиқ чегарасидан чиқиб кетади. Ҳаёт ҳақиқати унинг тор синфий қарашлари доирасига сикмай қолади.

Шоҳномада эллик подшоҳлик тасвир этилади ва дostonнинг композицион қурилиши шу билан белгиланади. Бунда баъъий шоҳликлар бир неча йил давом этган бўлса, баъзилари неча юз йиллаб давом этади, баъзиларига шоир 10-20 байт бағишласа, баъзиларига мишғаб байтлардан иборат айрим дostonлар бағишлайди. Масалан Сухроб ҳақидаги мишғаб байтдан ортиқ дoston, Сибвуш ҳақидаги уч мишғаб байтдан ортиқ дoston, Кайковуш шоҳлиги давридаги воқеаларни ўз ичига олса, бир неча мишғаб байтдан иборат бўлган Исфаидйёр ҳақидаги дoston Гуттааси шоҳлиги даврининг бир қисмининггина тасвирлайди. Ҳар бир шоҳлик даврининг тавсифи ҳам, ҳар бир дoston ҳам «Шоҳнома» учун қонулаштирилган услубда ёзилган бўлиб, уларнинг ҳар бири дебеча, асосий қисм ва хотимадан иборат.

Барча ўрта аср адабиётида бўлгачидек «Шоҳнома»да ҳам қисса муаллиф тилидан олиб борилади.

«Шоҳнома» қадим қабилалар тўқиган афсоналар, қаҳрамонлик дostonларини ва Эрон, ўрта Осиёнинг Искандар Зулқарнайин давридан тортиб то араблар босиб келгунгача, яъни охиригача сосонийлар шоҳи Яздигирд III нинг ўлимигача (651 йил) бўлган тарихнинг ўз ичига олади. «Шоҳнома»нинг ўзида кўрсатилган тарихга қараганда ҳам у тўрт мишғаб йилга яқин воқеаларни акс эттирган улкан солнома.

«Шоҳнома»га формал қараганда, ундаги қиссалар шоҳликларга бўлиниб олиб борилади. Узи ҳам «Шоҳлар ҳақида китоб» деб аталади, аммо унинг мазмунига ҳушёрроқ назар ташланса, унинг халқ хабарларида яратилган ва халқ қалбидан ардоқланиб келаётган қадимий қаҳрамонлар, элик баҳодирлар, оддий меҳнат аҳли вакиллари ҳақидаги қиссалардан иборат эканлигини идрок этиш унчалик мушкул эмас.

«Шоҳнома»нинг беш қаҳрамонлари — Рустам, Сухроб, Кова, Исфаидйёр, Баҳром, Гив, Сибвуш, Бешкап, Маздак, Лумбак кабилардир. Шоҳлардан эса, фақат Искандар ва Баҳромнинггина бу қаҳрамонлар сирасига киргани мумкин. Қонган шоҳлар шоҳлик қиладилару, аммо ҳаракатда бўлмайдилар ва ҳикоя қилинаётган воқеаларга катта таъсир кўрсата олмайдилар, баъзан эса, фақат монелик қиладилар, холос.

Абулқосим Фирдавсий халқ яратган афсоналардан улардаги қудратли характерлардан ўз гоёсини очинишга ёрдам берадиганларни танлаб олиб, батариб композицияли муаззам бир эпосга бушбд этади.

«Шоҳнома»нинг беш қаҳрамони сейстоплик баҳодир Рустам дostonдир. Рустам Эрон ҳарбий кучларининг таянчи, у ўз ватани ва шоҳига чексиз садоқати билан яққол кўзга ташланиб туради. Фирдавсий Рустам портретини ёрқин бўёқларда тасвирлайди, уни йирик планда кўрсатади. Масалан, у бўкирса тоғлар ларзага келади, юрғанида заворидан оёғи тошга ҳам ботиб кетади, ўтирган чоғида ҳам бўйи ҳаммадан баланд ва ҳоказо.

Рустам энгилмас ва мағрур табиатли баҳодир, аммо ўз подшоҳига чин дилдан садоқатли, у ўз ватани, ўз халқининг балогардони. Бу йўлда у қаттол жангдан ҳам тап тортмайди.

Фирдавсий Рустамни қанчалик севмасин, уни фақат яхшиликлар йиғиндиси қилиб тасвирламайди, уни камчиликлардаи холи бўлмаган жонли одам сифатида тасвирлайди. Рустамнинг олдига қўйган олий мақсади эзгу мақсад, бу — ватаи истиқболли, халқининг эрк ва мустақиллиги.

Рустамнинг ҳар бир хатти-ҳаракатида биз инсон қадр-қимматининг, шахсий озодлик гоёларининг хорлини, ҳокимларга сўзсиз бўйсунуш гоёларидан устуи турганлигини кўраимиз.

«Шоҳнома»нинг беш гоёси — ватанини удуғлаш, халқ қудратини кўз-кўз қилиш, халқ баҳодирларини васф этишдир.

«Шоҳнома»нинг халқчилиги бирдан кўзга ташланмаслиги мумкин, унда бу гоё очикдан-очик юзада ётмайди, бунда бутун эпоса халқчилик руҳи билан сугорилган. Поэманинг айрим бўлақлари, айрим дoston ва байтларинга эмас, унинг руҳи халқчил.

Шоир подшоҳларни ўз раияти ҳолидан огоҳ бўлишига, унга меҳрибонлик кўрсатишига чақиради, халқни ортиқча солиқлардан озод этиш, элимлар зулмидан ҳимоя этиш лозимлигини уқтиради.

Фирдавсий халқ исбни бошида турган Маздак ва маздакийлар ҳаракатига ўзининг хайрихоҳлигини бенимтай, очик-ойди ифода этади. Барча ўрта аср ёзувчилари, тарихчи олимлари Маздак ҳақида ёзар, уни «муттаҳамлик»да «кофир» ва «қотиллик»да айблаб, лаънатлар эканлар, фақат икки улуғ шахс — Абу Райҳон Беруний ва Абулқосим Фирдавсийгина бу социял воқеага холис ижобий баҳо бера олдилар.

Дунёда яшарди Маздак номли зот,
Потиқу билимдон, тадбирли устод.

Улуғ, аслзода, доиншманд киши,
Қубодга маслаҳат — хунари, иши...

Бу сўзлар ўрта аср тарихчиларнинг Маздакка берган баҳоларини батамом инкор этади.

Фирдавсийнинг ёзишига кўра, оч кишилар Маздак ёнига келиб, уларни ўз ҳимоясига олишнинг илтимос қиладилар. Маздак уларга ваъда бериб, шоҳ ёнига йўл олади. Маздак подшога шундай савол беради:

— Илон чаққан кишидан тарёкни аяб, бермаган кимсанинг мукофоти не бўлур?

— Бундай элимнинг жавоби — ўлим! — дейди шоҳ Қубод. Бундай жавоб олган Маздак халқни тинчлантиради. Эртаси кун у яна шоҳга савол беради:

— Аё шоҳ, қўл-оёғи боғлиқ кишига иен бермай, унинг очдан ўлишига сабаб бўлган кишининг мукофоти не бўлур?

— Бундайнинг жавоби — ўлим! — дейди шоҳ.

Бу сўзни эшитган Маздак саройдан чиқиб, очларга муружаат этади ва бадавлат кишилар, шу жумладан шоҳлик омборларидаги донни талаб олаверинш кераклигини уқтиради.

Шоҳ Маздакни чақириб, уни жавобгарликка тортади. Маздак шоҳга ўз савол-жавобини эслатади:

Маздак жавоб берди: «Саодатли шоҳ,
Ҳар сўзинг беқиёс ақлдан гувоҳ.

Сенинг сўзларингни айтдим улусга,
Неки деган бўлсанг ҳар бир хусусда,

Дедингки, бировни чақсаю илон,
Биров тарёкини гар тутса шидон,

Баробардир дединг, қотиллик билан,
Шундай ҳукм этдинг одиллик билан.

Оч қолган кишининг поддир тарёки,
Буни ҳис этгайми тўқнинг идрок.

Шундай қилиб, Маздак келтирган масал ҳам, унинг қаҳраи сўзлари ҳам, меҳнаткаш халқ поини тартиб олиб, ўзини очликка маҳкум этган волимларни шоҳ қилувчи айбнома бўлиб жаранглайди.

Темирчи Кова ҳақидаги қисса ҳам «Шоҳнома»нинг энг яхши эпизодлари ҳисобига кириди.

Кова образи Фирдавсийнинг энг катта ижодий ютуғи деб ҳисобланса бўлади. Фирдавсий оз сўз билан йирик бўёқларда халқнинг улугвор образини чизиб беради.

Аммо бу сўзлар Фирдавсий ижодида қарама-қаршиликлар йўқ деган гап эмас. Шундай ижодий таҳлилнинг ёрқин намунасини В. И. Ленин ўзининг Лев Толстой ҳақидаги мақолаларида кўрсатиб берган.

Тарих саҳнасида тушиб келишга маҳкум этилган ярим патриархал ва ярим феодал ер эгалари синфининг идеологи ва уларнинг гоявий ҳаммаслағи бўлган Абулқосим Фирдавсий ўзининг улкан эпопеясида халқ орзу-умидлари билан бир қаторда, мапа шу синф дуйқаринини ҳам ифтиқос эттирди. «Шоҳнома»нинг асосий гояларидан бири олий ҳокимият — подшоликнинг отадан болага мерослиги гоясинки, Фирдавсий бу гоянинг илоҳийлигига, азаллий ва абадийлигига асло шубҳа қилмайди ва бунга ҳеч шак келтирмайди. Фақат худо ато қилган шўъла (Фарр) эгасининг тахт вориси бўла олишига унинг имони комил.

Шоир ҳокимиятнинг подшоликдан бошқа шакллариини тап олмайди. У социал тузумнинг бойлар ва камбағалларга бўлинишидан ўзга шакллариин кўра олмайди. Унинг фикрича, халқни феодал шоҳ илора қилиб туриши керак.

Аммо «Шоҳнома»нинг бугунги қиммати муаллифнинг тарихий ва синфий чекланганлигида эмас, балки инсон ҳаёти кўришилариининг моҳирона тасвирида, кишиларнинг ўзларига хоҳ өзгулик ва өзгуликлари, ижобий ва салбий характерлари тасвиридадир.

«Шоҳнома»нинг асосий гояси яхшилик ва ёмонлик орасидаги азаллий ва абадий кураш гоясидир. Мутахассислар бу гоя зардуштий динидаги халқларнинг «Авесто» китобига кирган қадимий диний ақидаларга, Афсона ва ривоятларидан бошланганлигини қайд қиладилар.

Фирдавсий 50-60 минг байт, 100 мингдан ортиқ мисрадан иборат улкан эпопеясида жангу-жадал ҳақида ёзади, аммо меҳ

бу китобни тивичлик жарчиен деб атагим келади. Суҳроб ва Сисмон ҳақидаги достонлар фикримиз гувоҳи бўла олади. Умуман «Шоҳнома»ни қанча ўқисанг урушга қарши кайфият шунча орта боради.

Рустам ўз ўғлининг қотили бўлганлигини билгач, Суҳробни кўтариб йиғлаб юрар экан, буни ўқиган китобхонда урушга қарши чуқур нафрат ҳислари уйғонади.

Кўп ҳолларда Фирдавсий урушга қарши чақириқлар яратади:

Ҳар кимнинг ўз номи, шон-орзуси бор,
Ҳангдан сулҳ афзалроқ келади минг бор...

...Билиб қўй, яхшимас қон тўкиш асло,
Бегуноҳларга ҳеч келтирма бало!

Сабабсиз жанг бошлар экан қай инсон,
Бўлур жигари қон, ранги заъфарон...

...Инсондан яхшилик, пур ва равшанлик
Инсонсиз дунёда йўқ фаровонлик...

...Ким одамийликдан чекинса агар,
Уни дев, жиғ дегил, одаммас дигар.

Ана шундай инсоний ҳислари, гоялари, фикр ва туйғулари учун унинг асарин асрлар бўйи севилиб ўқилиб келинмоқда. Тилдан тилга таржима қилинмоқда.

«Шоҳнома» Эронда Сосонийлар ҳокимиятнинг тор-мор келтирилиши Эрон шоҳи Яздигирд III нинг ҳалокати билан тугайди. Аммо китобхон дилида маҳкумлилик ва бадбинлик кайфияти чўкиб қолмайди.

«Шоҳнома» истиқболга чорловчи китоб. Уни ўқиган кишида одамзод ёмонлик, қоронғилик, зулмат панжасида узок қолмаслигига имон келтирилади. Кеча орқасидан кундуз келиши, ёруғликининг қоронғилик, өзгуликнинг өзгулик устидан тантана қилишига ишонади.

«Шоҳнома»да:

Дилинг шод этмаклик келса гар қўлдан,
Қўлингдан келганча қайтма бу йўлдан.

Кўрмайсанми, бойлик тўлиқ бу дунё,
Ҳар ёнда яхшилик, ҳар томон зиё.

Камайиб қолмагай эгам қарам,
Шод яша, эзмасин бору йўқ гами —

каби оптимистик мисралар кўп.

«Шоҳнома» муаллифи меҳнат аҳлига улкан меҳру муҳаббат билан қараб, одил шоҳлик гояларини илгарин суради. Барча шоҳлар тахтга чиқиш муносабати билан бўлган нутқларида ва ё ўлим олдидан ворисларга қилган васиятларида ҳукмдорларини қашшоқлар ва меҳнаткашларга зулм қилмасликка ундайдилар. Лашкарбосчилар ҳарбий юришга отлапар эканлар, уруш бўладиган жойларда экинзорларни пайҳон қилмаслик, оддий халқни равижитмасликни буюрадилар.

«Шоҳнома» олий даражада тартибга солинган асар. Ком-

позицияси жуда ҳам пухта. Фирдавсий ўзининг бу улкан аса-
рида жуда кўп фалсафий гоялар, социал проблемаларни илгар
суради, кўп характерлар яратди, пейзажлар чизди. Жанг саҳ-
наларини тасвирлайди.

«Шоҳнома»— Урта Осиё ва Эрон халқларининг миллий иф-
тихори ўсиб келаётган даврда араб босқинчиларининг икки юз
йиллик ҳукмронлигига қарши кураш галаба билан яқунланаёт-
ган даврда яратилди.

Бу давр Урта Осиё ва Эрон халқлари миллий марказлашган
давлатини ташкил қила билган сомонийлар даврида ижтимоий
ва маданий ҳаётнинг ҳамма соҳаларида жуда катта ютуқларга
эришган замон эди. Бу вақтда илму фан ва фалсафий фикр
юқори поғонага кўтарилди. Мамлакатнинг турли жойларида ети-
шиб чиққан Муҳаммад ибни Закарийя Розий, Абу Наср Форобий,
Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино каби Урта Осиё олим-
ларининг фаолияти бунинг далилидир.

Бу олимлар реакция фалсафа намонидалари, мутаассиб
уламолар билан баҳшлашадилар, ҳаёт ҳақиқатини излайдилар ва
илгор гояларни тарғиб қиладилар, илм-фани тараққий эттири-
дилар, ислом доғмаларига ҳам оркин қараб, уни инсоний мап-
тиқ ўлчови билан текшириб кўрадилар. Улар инсонни ҳурмат
қилишга, диний эътиқодлардан қатъий назар, кишиларни тинч-
лик ва ҳамкорликда яшашга, ҳорижий босқинчиларга қарши
биргалашиб курашишга чақирадилар. Бу олижаноб гоялар

«Шоҳномада ҳам ўзининг ўрқин ифодасини топди.

Ана шундай юқори маданият медаларидан баҳраманд бўл-
ган Фирдавсий ҳам замондошлари — буюк олимларнинг илмий
жасоратига тег келадиган улкан бадний асар яратди. «Шоҳ-
нома» бугунги кунда ҳам ўз актуаллигини йўқотмади. Тинчлик
учун кураш ниҳоятда авж олган бизнинг кунларимизда улуг
Фирдавсий ҳам бизнинг сафимизда туриб, эгуликнинг ёвузлик
устадан галабаси учун курашмоқда.

Мана биргина мисол.

Афғон халқининг озодлиги учун кураш қизи бораётган
даврда Афғонистон демократик республикасида «Шоҳномадан
танланган парчалар алоҳида бир китоб ҳолида нашр этилди. Ки-
тоб муқовасида «Ал Фирдавсий биомузми» — «Фирдавсийдан ўр-
ганамиз» деб ваялган. Эрон революционерлари ўз матбуотида чет
ёл босқинчилари Америка империализминин «Заҳҳоқ» деб атади-
лар. Буларнинг ҳаммаси улуг Фирдавсий дostonининг безавол-
лигидан гувоҳлик беради.

«Шоҳнома» асарини кўп шеър ва адабиётшунослар бадний
фикр хазинаси, янги янги бадний асарларнинг вужудга келишига
уммондек тубеиз манбаъ ҳисоблайдилар. Бу ҳақ гап алабта.

Умар Хайём, Саъдий, Ҳофиз, Низомий, Жомий, Навоий, Гёте,
Жуковский ва бошқа улкан санъаткорлар асарларида бизни
мафтун эттувчи кўпгина бадний дурдоналар маъбани биз
«Шоҳномадан тона оламиз. Бинобарин Ғ. Ғулом номидаги Ада-
биёт ва санъат наشريёти жаҳон классиклари силсиласини бош-
лар экан, бу хайрли ишни Фирдавсий «Шоҳнома»сидан бошлаши
ҳам беқиз эмас.

Шоислом Шомухамедов
Физиология фаълари доктори, Халқаро
Фирдавсий мукофоти лауреати.

Нақлин бошлаб дейди сўзамол деҳқон,
Жаҳон тожин илк бор киймиш қай инсон?

Илк бор шоҳлик тожин кийган киши ким,
Тарихин эслолмас бирорта ҳаким.

Ота сўзин такрор этади ўғил,
Бободан отага ўтади нақл.

Улуғлик аввало кимга бўлди ёр?
Ким бўлди бундайин номга сазовор?

Қадим номаларни ўқиган доно,
Ботирлик қиссасин айлабон ифшо,

Дейди: «Одат қилмиш тахту тож, кўлоҳ
Қаюмарс номли шоҳ, саодатли шоҳ».

Ҳамал буржга кириб қолганда офтоб,
Жаҳон ёриб кетди, нурланарди об.

Осмон шодлигидан кулиб боқарди,
Ер юзи ёшариб, чечак тақарди.

Қаюмарсга жаҳоншоҳлик буюрди,
Илк бора манзилин тоғ ичра қурди.

Тахту бахтин топиб тоғдан фаровон,
Йўлбарс терисидан қиларди чопон.

У бошлаб инсонни қилди парварин,
Янгиланди кийим-кечак ва емиш.

Ўттиз йил оламда шоҳлик қилди у,
Нур сочиб, қуёшу моҳлик қилди у.

Қаро тунда сарвешнинг учидаги ой
Мисоли олганди тахти узра жой.

Не турли жондор бор оламда, бари
Ором истаб келар Каюмарс сари.

Одамлар эгилиб ўпар тахтини,
Барчаси шу тахтдан топар бахтини.

Саждага эгилар барчанинг боши,
Чушми тақим узра бахти қуёши.

Бир ўғли бор эди чиройли юзи,
Хунарда, ақлда олмаси ўзи.

Саодатманд номн Сиёмак эди,
Каюмарс дил-жони шу гўдак эди.

Дунёда шодлиги шунинг дийдори,
Дунёдан топгани меваси бори.

Унинг меҳри билан гирён ҳам эди,
Жудаликми ўйлаб бирён ҳам эди.

Бирини мегил йиллар ўта бошлади,
Шаҳрёр давлати гуллаб, яшнади.

Дунёда йўқ эди унинг душмани,
Аммо пинҳон эди дов — Ақримани.

Ақриман дилида доғисиз ҳасад,
Ёмонликка аста кўтарарди қад.

Бўри бошасидек ўғли бор эди,
Талону йиртиқчилик унга ёр эди.

Синюҳ тўплади-ю юрми бошлади,
Кайноҳанинг тоқкига қуруш бошлади.

Кўрса Сиёмак ҳам, шох ҳам бахтиёр,
Девбачча кўзига дунё бўлди тор.

Ким кўрмаса дардин сўзларди тоза,
Жаҳонни тўлдирди бу шум овоза.

Ва лекти Каюмарс саодатини шох,
Бу хил беднигидан эмасди оғоҳ.

Шунда етиб келди Фарошга Суруш,
Парв суратида, ўзи паллашгўши.

Каюмарсга тўкиб солди бор сўзини,
Бадмалатини очди ул бўришкўзини.

СИЁМАКНИНГ ДЕВ ҚЎЛИДА ҲАЛОҚ БЎЛГАНИ

Палид дев ишидан Сиёмакка ҳам
Бу мудҳиш овоза етишгани дам,

Шаҳзоданинг дили хурушга келди,
Қўшинларин йирди, қулоқ динг бўлди.

Елкага ёвди барс тери, шер келбат,
Ҳали совут кийин эмасди одат.

Девни қаршиланга тайёр чиқар у,
Қўшинлар келишар шунда рў-барў

Яланғоч ташланди жангга Сиёмак,
Девбаччага тикка чиқди шерюрак.

Шаҳзодага чангал уриб Ақриман,
Мижғиди, эзилди гулдайн бадан.

Ерга уриб бошин хок айлади, хок,
Панжа уриб, қилди дил жигарин чок.

Дев қўлида ҳалок бўлди Сиёмак,
Раҳнамосиз қолди черик лаку лак.

Ўлги ўлтимилкан хабар тоғиб шох,
Ел-ёруғ жаҳонни бўлди сарвешоҳ.

Додлаб тахтдан тунди ота бечора,
Тирпоқлаб, тағасин айтаёт менинг шора.

Бетлар қил-қилмас қон, дилида мотам,
Ҳаётда шодлигини ўрнини босди кам.

Сипоҳда ҳар киши зор гирён бўлди,
Бу мотамда бари дил бийрон бўлди.

Сипоҳ келаверди йиглаб зору зор,
Подшоҳ ҳузурига саф чекиб бисёр.

Шилдэк кўк либосда алар барчаси,
Кўзларда қонли ёш, вовайло саси.

Дарранда, парранда бўлиб тўпу тўп,
Қичқириб атрофни босиб келди хўп.

Бари жоцдор мотам тутар, дилда дард,
Кайшоҳ даргоҳидан кўтарилди гард.

Бир йил мотам тутди дардли подшоҳ,
Адолат пайғомин юборди илоҳ.

Сўзни олиб келди хўжаста Суруш,
Дедп: «Тинчлан эвди, йигиб эсу ҳуш.

Сипоҳ йигиб, қулоқ ос бу фармонга,
Ул тўда қулипи совур осмонга.

Бадкор дев нишонип ер юзидан қув,
Дилда ўч оловин ўчир, сениб сув».

Номдор Кай қўл чўзиб осмонга томон:
Емонлик ёғилсин, дерди ким ёмон!

Шукрона қўяркан сайдага бошин,
Киприкдан ариди аламли ёшин.

Кеча-кундуз тонмай орому уйқу,
Сибмак қасоси учуш шонди у.

ХУШАНГ ВА КАЮМАРСНИНГ ҚОРА ДЕВГА ҚАРШИ ЮРИШ ҚИЛГАНИ

Сибмакнинг ёғиз ўғли бор эди,
Вобоси ёнида ишга ёр эди.

Хушанг деб аталар эрди у ўғлон,
Ақлу ҳуш унга ёр, жуда билимдон.

Бобога ўғилдан бўлиб ёдигор,
Бобо этагида ўсар гулрухсор.

Ўғлин ўрнин босган йигитдан бобо
Бир дам кўзин узмас, қилур жон фидо.

Дили хоҳиш этгач интиқом жангин,
Чақдиртириб келди ўша Хушанггин.

Ўтган ишнинг бари сўзлади унга,
Асло жой қолмади дилда тугунга.

Деди: «Тўшлаб аскар, юриш ниятим,
Жаҳонга гулгула қилиш ниятим.

Ўзинг бўл уларга энди бошу қош,
Менинг гўрим яқин, сен бахтиёр ёш».

Йигилди пари-ю, паланг, парранда,
Арслону қоплону шеру дарранда.

Бари йўлга тушди бўлиб аламон,
Бундай сипоҳдорни кўрмаган жаҳон.

Лашкар орқасида Каюмарс подшоҳ
Набира олдида, ўртада сипоҳ.

Чанг-тўзон кўтариб юрган йўлида,
Қаро дев келарди қўрқув дилида.

Ҳайволлар товушидан, шоҳ кўз ўпгида,
Дев сустлашиб қолди йўлин сўнгида.

Ҳар иккала лашкар уруш бошлади,
Жаҳондор девларга хуруш бошлади.

Папика урди девга мисли шер Хушанг,
Қаро девга шул он жаҳон бўлди танг.

Бошдан-оёқча терисин шилди,
Бошин кесиб ерга баробар қилди.

Топтади тупроққа қориб лошини,
Узоққа вригиди чиркин бошини.

Ўришлагач дегилда барил интиқом,
Қаюмарс умри ҳам тугади тамом.

Ул кетди жаҳонни қолдириб сабил,
Жаҳон инни асли ўтар шу зайил.

Фирибгар давлатни йиғиб подшо,
Фойда кутди, аммо этмади вафо.

Бошидан-оёғи афсона дунё,
Ихшию ёмон барк бебақо.

ҲУШНАНГ

(Подшолиги 40 йил давом этади)

Жаҳондор ул Ҳушнанг адолатнамоҳ,
Бобоси ўрнига бўлди подшоҳ.

Бу гумбаз бошидан айланди қирақ йил,
Ҳушга тўлиқ боши, адолатга дил.

Улуғлик тахтига ўлтиргани ол,
Шундай сўзни деди ул соҳибқирон:

«Етти иқлимга мен бўлдим подшо,
Ҳар жойда ғалаба менга раҳнамо.

Язон хоҳиши-ла ёр бўлса вафар.
Адолат, қарамга боғладим қамар!»

Обод бўлди дунё бошидан аёқ,
Ҳаққу адолатга тўлди ҳамма ёқ.

Бир гавҳар киритди қўлга у бошидан:
Илми-ла айирди темирни тошдан.

Ривожнинг моеси бўлди бирма-бир,
Қаро тошдан чиққан ярқирок темир.

Темирчиликни шоҳ айлабон неша,
Ясаб берди болта, арра ва теша.

Сўнг чўлга дарёлар сувил чиқарди,
Ариқ қазиб чўллар сувил чиқарди.

Ариқларга йўшлаб зилол сувил шоҳ,
Илсон уқубатин айлади кўтоҳ.

Мардум эҳтиёжин қопламақ учун,
Экинга, ўрнига ўргатди бутун.

Ҳар ким экиб топар энди ўз поппи,
Кўчмапчилик энди қийнамас жонини.

Илгари бу ишлар эмасди одат,
Ёввойи мевадан ўзга йўқ овқат.

Бўлавермас доим киши қорини тўқ,
Бир теридан ўзга ёничилиги йўқ.

Бобосидек эди дину одати,
Яздонга суянмоқ — чин саодати.

Йўқ эрди то бу дам отани хубранг,
Эронлик меҳроби эди оддий санг.

Тошдан ҳам чиқорди у отани-олов,
Жаҳонга равшанлик сочди бу партов.

САДА БАЙРАМИГА АСОС СОЛИНГАН

Подшоҳ бир гуруҳ кишилар билан
Тоғ сари борарди, шунда тўсатдан

Бир нарса дуч келди, узун бағоят,
Танаси баҳайбат, қора касофат.

Икки кўзи ёнар, иккаласи қон,
Даҳани лудидан қоронги жаҳон.

Унга назар танилаб шерюрак Хушанг,
Дадил чиқди пешвоз кўтариб харсанг.

Наёний куч билан отди тошини,
Илон қочиб қолди сургаб лошини.

Қоя тошга тегди отган тош дадил,
Бу зарбадан тош ҳам бўлганди чил-чил.

Тошлар орасидан чиққанда учқун,
Учқундан ҳатто тош қин-қизил гулгун.

Илон ўлмадию аммо ўт сирини
Билиб олди Хушанг, бу индан кейин.

Энди билди тошга урилса темир,
Олов чақнар экан бундан ҳам ахир.

Жаҳондор яздонга дея офарин,
Шукрона саждага эгиб қоматин,

«Бу оловмас — деди — худо ҳадяси,
Энди шунга бўлсин юрак саждаси!»

Шундан бери оташ қибласи бўлди,
Шуъласидан дилга ёруғлик тўлди.

Кеч киргач, ўт ёқиб айлади гулхан,
Гулхан атрофида аёнлар билан

Ўлтириб бошлади базм ва байрам,
Сада деб ном берди дилдан ариб гам.

Сада базми ундан қолди ёдгор,
Хушангдек бўлсайди бари шаҳриёр.

Одоб этиб қилди жаҳонни у шод,
Жаҳон яхшилик-ла, этар уни ёд,

Ақлу ҳуш берганди унга хўп яздон,
Юртида не ҳайвон борки фаровон,

Барчасин ажратди биридан бирин,
Халққа тушунтириб миридан сирин,

Қулон, кийик, архар, қўй каби зотни,
Ажратди хўкизу эшак ва отни.

Кучи кўпини қўшга қўшини, деди у,
Бир томон шудгор ер, бир томонда сув.

Жаҳондор Хушанг деди ҳуш билан:
«Сақланг ҳайвонларни жуфтин-жуфт билан.

Ҳайвон билан экинги, ҳайвон-ла ўринги,
Ҳазина боқин ҳам топшириб туриңги».

Қай жондор териси келур дидга мос,
Шилдириб ўргатди қилмоқни либос.

Савсану олмахон, тукки териси,
Либосга ярайди шундан бериси.

Шу зайл жондорлар пўсти пишлениб,
Ишга яраб қолди кийим қиллиниб.

Барча яхшиликни айлади инъом,
Кетди, ундан қолди фақат яхши ном.

Кўп фикр юргузиб, кўрсатиб афсул,
Бу дунёда заҳмат чекти туну кун.

Энди этганда юртин фаровон,
Техти сабиал қолди, таслим этди жон.

Унга ҳам замона этмади вафо,
Хушангдек хушли шох қолмади бақо.

Жаҳон меҳри сенга бўлмас пайваста,
Сирин оча олмай кетурсап хаста.

ТАҲМУРАС

(Девбанд подшолиги 30 йил давом этади).

Бир ўғли бор эди оқил, хирадманд,
Дер эдилар уни Таҳмурас девбанд.

Отаси тахтига чиқди ёш ўғил,
Бел боғлаб, шоҳликда турди ўттиз йил.

Лашкардан йиғилди муъбад, бошлари
Мазмундор ва гўзал сўзлар бошлади:

Дедим: «Бу тахту, бу бахту, бу шох,
Менга ярашаркан гурзи-ю кўлох,

Емонликдан ювай жаҳонни буткул,
Даргоҳим безатай, ёвни қилиб қул.

Девлар дастин кўтоҳ этай аввало,
Жаҳонга мен ўзим бўлиб раҳнамо.

Жаҳонда фойдали ҳар нимаки бор,
Банддан ечиб уни этайин онкор!»

Сўнг халқни ўргатди қўй жуниин олиб,
Йигирмоққа уни урчуққа солиб.

Ўргатди йигирмоқ, тўқимоқни ҳам,
Жундан ясамоқни мато ё пилам.

Тез юрар жоншвор бўлса боқинни,
Арпа, сули йиғиб ўтказмоқ қинни.

Ҳайвонлар таъбини ўрганиб аввал,
Кучук ва мушукни ажратди бу гал.

Тоғу даштдан чорлаб қўлига олди,
Тўдадан ажратиб йўлига солди.

Қушлардан қай бири яхши ишга соз,
Лочину қарчигай, бургут ёки бо.

Тутиб келиб, сабоқ берарди султон,
Ҳайрат кўзи ила боқарди жаҳон.

Тоҳ илқ сўз билан, тоҳ меҳр билан
Қушларни ўргатмоқ ишнинг эди фан.

Одамга ўрганди товуқ ҳам хўроэ,
Айниқса субҳидам чақирмоғи соз.

Неким келтираркан фойда оламга,
Барчасин ўргатиб берди одамга.

Деди: «Бу ишларни ёд олинган, ёд,
Шукр этиб, яздонши шод этишган, шод».

У бермин жондорлар раъйин инсонга,
Шукр этинг, раҳнамо холиқ яздонга».

Вазири бор эди покиза юрак,
Унда топилмасди ёмон хулқ андак».

Оти Шедас, элда топмин эътибор,
Қайга қадам босса, шунда ўнглик ёр.

Қундузи овқатга навлари бекни,
Тушлар ибодатга қомати букни.

Барча дўст кўрарди уни бағоят
Намозу рўзани ул этмин одат.

Шоҳга ёруғ юлдуз — осмон эди у,
Ёмонларга банду тўғон эди у.

Шоҳни фақат яхши ишларга қистар,
Фақат ростликдан у уруғлик истар.

Шоҳга покизалик бўлгач муяссар
Бошига нур ёғиб бўлди мунаввар.

Аҳриман девини енгиб у жангда,
Мишди жинлов қилиб ёлғини чангда.

Шундан сўнг эгарлаб хоҳлаган замон,
Миниб кезар эди подшоҳи жаҳон.

Девлар, жинлар кўриб бу ажиб ишни,
Исён кўтардилар бошлаб хурушнӣ.

Деву жин йиғилди бисёр, алҳазар,
Тортиб олмоқ бўлиб ундан тожу зар.

Таҳмураэ бу ишдан бўларкан огоҳ,
Жаҳли қайпаб, қилди бозорин кўтоҳ.

Бел боғлади подшо, худо унга ёр,
Елкасида оғир шоҳона чўқмор.

Нарра девлар билан жодугар жинлар,
Саф-саф чиқаверди улкан бир аскар.

Наъра тортиб келар Қора дев пешвоз,
Осмонга етарди ғала-ғув овоз.

Ҳаво қоп-қоронғи, ер бўлди қаро,
Кўзлар хира бўлди, бу не можаро.

Жаҳондор Таҳмураэ, унга шон-шараф,
Камар боғлаб турар бўлиб бир тараф.

Бир тараф аскарни турар жангга шай,
Бир тараф деву жин бўқирар тинмай.

Кўп узоқ чўзилмай тамом бўлди жанг,
Шиддатли сўкиндан девлар боши ганг.

Учдан бир қисмининг боласи есир,
Қолганларин эса айлади асир.

Боғлаб, тортиб кетди барин хору зор,
Илтижо қилишар бари зору зор.

«Бизни ўлдирмасанг янги бир хунар
Ўргатиб қўярмиз, кунинга ярар».

Барчасига ҳаёт бахш айлади шоҳ,
Янги синоатдан бўлай деб огоҳ.

Фармон-ла ечилгач оёқдан занжир,
Утишар пединшоҳ томонга ахир.

Шоҳга ўргатинди хат ёзини сирий,
Дилига тўлдириб маърифат нурий.

Биргина хат эмас ўттиз ёзувини,
Арабий ва румий, форсий ўқувини.

Сугдию, чини-ю, паҳлавийни ҳам,
Шоҳ ёзиб, ўқирди барчасин мўлдам.

Фақат ўттиз йил у шоҳ бўлди охир,
Ким бунчалик ҳунар этолди воҳир??

Оламдан кўз юмиб кетди тождор,
Яхши ишлар қолди ундай ёдигор.

Эй чарх, ўриб ташлаш гар бўлса одат,
Экмоқ, ўстирмоқлик бизни не ҳожат?!
-

Буқун кўтарарсап бировни юксак,
Эрта тупроқ аро жонсиз бир кесак.

ЖАМШИД

(Жамшид подшолиги 700 йил бўлган)

Асилзода Жамшид унинг фарзанди,
Бели боғлиқ, дилда отасин нанди.

Саодатли ота тахтига минди,
Каёний тож кийди, бахтига минди.

Шоҳлик шуқуҳи-ла боғлади камар.
Унга тобе бўлди жаҳон сар-басар.

Хукмидан осуда жаҳоннинг бари,
Хукмида ваҳший, қуш, одам, дев, паре

Жаҳонда синарди обрў кундан-кун,
Тахти ёриб кетди гўё чиқиб кун.

Дер: «Менга подшолик фарри эзаддан,
Кучим шоҳдан каммас, ақлли муъбаддан.

Ёмонлик-ла кесай ёмонлар қўлин,
Рухимга ёр этай яхшилик йўлин».

Аввало ясатиб ҳарбий тиг-олат,
Ботирларга деди: «Исламг шон-шухрат.»

Каёний оловда юмшатиб темпир,
Зирях, қалқон, қалпоқ ясарди бир-бир.

Сарбозлар, отларга совут ясарди,
Ҳунари кундан-кун раволашарди.

Бу соҳада ярим аср чекиб ранж,
Қўлига киритди қанча ҳунар-ганж.

Кийимни ўйлади яна эллик йил,
Разму базм либосин бичди хилма-хил.

Инакдану жуидап, каноидан газмол
Тўқишни ихтиро этди у дарҳол.

Ип йигириб қўйиб, ўришу арқоқ,
Матолар тўқишдан берди у сабоқ,

Бичиб-тикинни ҳам сувда ювинни,
Халқ ушдан ўрганди яна кўн ишини.

Сўнг бошқа ишларга ўтирди юзин,
Шодон замонида шод кўрди ўзин.

Ҳар табақа аҳли пимага мойил,
Уларни ажратиб ўтди эллик йил;

Котузай аталмиш гуруҳ дунда,
Тахламиш ибодат йўлини афтода.

Бу гуруҳни халқдап ажратиб подшо,
Жойларини кўрсатди тоғу тош аро.

Тоғларда яшайди ундайлар ҳамон,
Оҳу илтижоюда ўтказиб даврон.

Иккинчи гуруҳни сўнгра сафлар шоҳ,
Нисорий аталур баҳодир сишоҳ,

Жанговар қаҳрамон, паҳлавон шунда,
Лашкарлар шуқуҳи, юртга шон шунда.

Шоҳлар тожи тахти шулар қўлида,
Мардлар шуҳрат бахти шулар қўлида.

Учинчи гуруҳни Насудий деди,
Қани, ким уларнинг гамини еди?

Ўзи ақиб, ўзи паширар, ўрар,
Беминнат, бедакки ўз кунини кўрар.

Бировга қараммас, эгинда жанда,
Кўнгли тўқ, қулоқ тинч, лабида ханда.

Озод келса демини донишманд оқил:
«Озодни таибаллик қўн демини нуқул».

Тўртинчи гуруҳни Ахтуҳуши дер,
Булар ҳунарига қойил осмон, ер.

Ҳунарда тинимсиз, ишчан, донишманд,
Тоза руҳи доим фикру ўйга банд.

Шоҳ бундан сўнг яна ярим аср шод,
Кўп нарса бахш этди, эл бўлди обод.

Шундай табақалаб халқини бўлди,
Мақсад — ҳар ким йўлини белгилаш бўлди.

Ҳар ким насибасин билсин кўпу кам,
Ўз андозаси-ла ташласин қадам.

Нопок девларга ҳам иш топди ҳумой,
Сувга тупроқ қориб, тегиб қилсин лой.

Сўнг лойни қолипга урмоқ бўлсин иш,
Қуришиб, тахласин бир текисда ғиш.

Девлар тошу ганчдап қуришар девор,
Жаҳон ҳандасани билар илк бор.

Ҳаммом, уй, саройлар бўлади бунёд,
Халқи паноҳ топар, шаҳарлар обод.

Тондан гавҳар излаб ўтди бир муддат,
Улардан равшанлик истарди фақат.

Қўлига киритди неча тур гавҳар,
Еқуту забаржад, феруз, кумуш, зар.

Афсуш бирла топдан ундирар барин,
Тугунлар калиди қўлда, офарин.

Яна хушбўйликлар истар кишилар,
Атру анбару мушк қидириб ишлар.

Атрлару кофур ҳамда мушки ноб,
Ихтиро қилинди уд, анбар, гулоб.

Табиблик очилди, касалга даво,
Ҳар иллатга чора, ҳар дардга шифо.

Табиблик скрип ҳам айлади ошкөр,
Унингдек сыйчқов йўқ жаҳонда бирор.

Сўнг нема ясади, сулиб четди у,
Кишвардал кишварга сувдан етди у.

Шу тахлит ўтқади яна эллик йил,
Ақлдан, ҳунардан қирқ бўлилар қил.

Меҳнати меваси фаровон олды,
Ўздан бошқани кўролмади қолди.

Ишлари гуриллаб, берганда мева,
Яна улуглики айлади шева.

Битта тахт қурдирди бари сийму зар,
Шукуҳи Каёний, беазаги гавҳар.

«Дев кўтариб учсин», деб бўлди фармон,
Тахт кўтарилганда наст бўлди осмон.

Тахт кўкда чарх урар мисоли қуёш,
Фармондор ўтирар, унда мўғаб бош.

Барча жам, одамлар қарар тахтига,
Жаҳон қойил бўлиб шукуҳ-бахтига.

Жамшидга сочишар олтину гавҳар,
Шу қушни янги йил — байрам дейишар.

Йил боши Хурмузу ади фарвардин,
Дилда на ғам қолди, на адоват-кип.

Улуғлар шодлик-ла базм қурдилар,
Юзларин чолуга, майга бурдилар.

Бу бахтиёр қушни ўшандан буён,
Шоҳлардан ёдгор деб билурлар ҳамон.

Яна ўтди уч юз йиллар бахтиёр,
На ўлим, на бир дард кўрмас бу диёр.

На дард, на ёмонлик кўрмас бир инсон,
Девларни ҳам банди қилганди султон.

Фармонига барча бўйсунарди шод,
Муסיқа, кулқудан ҳамма ёқ обод.

Шундай ўтар йиллар фаровон, масрур,
Шоҳ фарридан ҳар ёқ равиған, эмар нур.

Жаҳон ундан ором топар ва шодком,
Яздондан келади кетма-кет тайгом.

Неча йиллар шундай ўтади ҳаёт,
Эгуликдан ўзга иш бу шоҳга ёт.

Жаҳон унга тобеъ бўлди сар-басар.
Жаҳондор шукуҳ-ла тахтда ўлтирар.

Улуғлик тахтига кўз ташлаб гоҳ-гоҳ,
Ўздан бошқани кўрмади қолди шоҳ.

Ўзлигин улуглаб яздоншунос шоҳ,
Хақдан юз ўтирди, пошугур, эй воҳ,

Казо-казоларни чорлаб лашкардан,
Улар ҳузурда бошлади сухан.

Кекса, улугларга сўзларкан султон,
Дер: «Менсиз нимага арзир бу жаҳон.

Мендан ошкөр бўлди жаҳонда ҳунар,
Тахт менингдек поҳни кўрмаган дигар.

Жаҳонни ҳунарга кўмиб ташладим,
Хоҳлаган йўлимга уни бошладим.

Емоқ, ичмоқ, уйқу, оромингиз — мен,
Кийим-кечак, орау ва комингиз — мен.

Улуғлик шукуҳи ва шони — ўзим,
Жаҳоннинг ягона султони — ўзим.

Дору дармонимдан созланди дунё,
Инсондан чекинди, ўлим, дард, башо.

Улимни маҳв этмоним мендан ўзга ним,
Қани ким бўлгангай дунёга ҳоким?

Бошида ҳуш, тандаги жонипгиздурмап,
Ким менга бўйсунмас ўша Аҳриман.

Ҳамон мендан кўриб бу ишлар барин,
Энди мени атаиғ жаҳонофарин».

Бошиң қуйи солди муъбад ва аъён,
Бирор сўз дейишга ожиз тил — забон,

Бу сўздан шоҳ фарри, хип-хира бўлди,
Жаҳон бошдан-оёқ миш-мишга тўлди.

Барча кетди шоҳдан ўгириб юзин,
Улуғлар ҳам четга олишди ўзин.

Учу йигирма йил ўтмайин синоҳ
Бари тарқаб кетди, бўш қолди боргоҳ.

Манманлик, такаббур келтирди ташвиш,
Шундан сўнг орқага кетаверди иш.

Демишки ширин тил кекса донишманд,
«Шоҳ бўлгач назаринг баланд тут, баланд.

Яратгувчига ким бўлмиш ношукур,
Тинимсиз балодан дили тирналур».

Жамшидни тарк этди ҳаловат ҳузур,
Шоҳлик партавидан сўна бошлар нур.

Кўз ёшин тўкару, фойдасиз фақат,
Не тавбалар қилар топмас инобат.

Яздон фарри ундан кундан-кун жудо,
Кундан-кун сезилар яқиндир бало.

ЗАҲҲОК ВА УНИНГ ОТАСИ ҲАҶИДА ҚИССА

Бир ҳукумдор яшар эрди ул замон,
Найзадорлар чўли унгадир макон.

Таги тоза, ўзи кўч яхши киши,
Шоҳликда яздондан чўчимоқ иши.

Мардос эрди унинг мусаффо номи,
Эҳсон, яхшиликка жўшар илҳоми.

Сут бергувчи эди чорваси апинг,
Кундан-кунга ўсар ғизоси апинг.

Шунигдек қўй, туя, эчки галасин,
Чўпонларга бериб қўйган ул покдин.

Сутли қора моллар бўлиқ ҳар ёқда,
Тоза аргумоқлар тўлиқ ҳар ёқда.

Кимда агар сутга бўлса эҳтиёж,
Олар керагича бебож, беҳирож.

Бир ўғли бор эди мисоли заҳра,
Меҳру муҳаббатдан дили бебаҳра.

Дупё излар эди номи ҳам Заҳҳок,
Дадил ва енгилтак эрди кўн понок.

Беварасп ҳам деяр эдилар ани,
Паҳлавий сўзи бу, нима дегаши?

«Бевар» паҳлавийда, бўлсанг қулоқ-кўз,
Ўн минг дегавидир дарийда бу сўз.

Бадавий отлари бўлганчун ўн минг,
Номи ҳам Беварасп бўлганди унинг.

Туну кун агарлоқ учдан иккиси,
Жанг эмас, шуҳрат деб турар йилқиси.

Бир кун пок вият бир инсопсифат,
Даргоҳига келди иблис — касофат.

Ўсириш дилини тойдирди йўлдин,
Сўз билан бошини айлантирди жин.

Иблис сўзи унга жуда хуш ёқди,
Кир виятин билмай, меҳр ила боқди.

Иблисга эс-хушин топшириб Заҳҳок,
Ўз азиз бошига сочди қора хок.

Кўнгил берганини тушунгач иблис,
Шодланиб, авжига минди галамис.

Уз ишан қиларди иблис жоврани,
Илмдан холийди Заҳҳокнинг боши.

Деди: «Сенга айтар бор неча сўзим,
Уни ҳеч ким билмас, айтурман ўзим».

Ингит дер: «Тезроқ айт, айлагил кўтоҳ,
Мени барча сирдан айлагил отоҳ».

Унга деди: «Аввал ёд айла қасам,
Сўнгра маъқул бўлур ростин сўйласам».

Дили пок ўспирин қасам этар ёд,
Иблис айтганларин ижро этиб бот.

Деди: «Сўзларингга солурман қулоқ,
Лек оғиз очмасман ҳеч кимга ҳеч чоқ».

Иблис дер: «Эй номдор, оқил паҳлавон,
Не учун тахт узра бошқа бир инсон?»

Сенингдек ўғилга ота не ҳожат,
Қулоқ сол пандимга айтай бир ҳикмат.

Ҳа демай бу чолдан холидир замон,
Сен эса қудратга тўлган навқирон.

Бу даргоҳ жиловин оягил қўлингга,
Тахту тож мунтазир сенинг йўлингга.

Менинг сўзим тинглаб, айласанг вафо,
Бўлурсан жаҳонга ягона подшо».

Яхши-ёмонликда фарзандга эсло,
Совуқ шабодани кўрмасди раво.

Устирди неъматда чекиб қанча ранж,
Ўғлидан шодланиб, бериб бойлик, ганж.

Емонликка кетди фарзанди унинг,
Номусни ушутди пайванди унинг.

Отаси қонига булганди ўзи,
Оста тушди доно кексанинг сўзи:

«Фарзанд бўлса ҳамки шер каби гушна,
Отасин қонига бўлмагай ташна».

Агар бошқачароқ бўлиб чиқса иш,
Сирин опасидан керакдир билиш».

Таги наст, адолат билмаган Заҳҳок,
Тахтга минди ота қалбин этиб чок.

Бошига қўндирди арабий тожин,
Кўзлаб юрт инқироз ёки ривожин.

Иблис кўриб нопок ишин ўнгини,
Яна ўйлаб кетди ҳийла сўнгини.

Иблис Заҳҳокка дер: «Мен томон чошиб,
Етдинг бу жаҳонда мақсудинг топиб».

Агар яна мен-ла қилсанг аҳд-паймон,
Сўзимдан беш тортмай, айласанг фармон».

Бўлурсан саросар жаҳонга подшо,
Қуш, қумурсқа, ҳайвон, инсонга подшо».

Шуни деб жўнади бошқа ёқ қараб,
Бошқача иш тутиб кетди во ажаб.

ИБЛИСНИНГ ОШНАЗЛИК ҚИЛГАНИ

Ингитга айланди Иблис бир поктаи,
Зийрагу хушёр дил, сўзга ҳам чечан.

Бирдан пайдо бўлиб Заҳҳок ёнида,
Мақтовдан ўзга сўз йўқ забонида.

Деди: «Яраб қолсам, шоҳим, хизматга,
Дастурхонинг тўлар шаҳду лаззатга».

Заҳҳок бундай сўзни эшитган замон,
Ошхопа солинсин, деб қилди фармон.

Ошхона калитип Иблисга берди,
Фақат ул пиширган таомин орди.

Ул вақт одам ўзин қилиб парвариш,
Одатмасди жондор гўштини ейиш.

Фақат мева-чева еярди одам,
Яна ердан чиққан кўкат, донни ҳам.

Сўнгра ўтказиб бадният Аҳриман,
Жонвор гўштин ишқи жой олди дилдан.

Иблис ошпаз турли қуш бирла ҳайвон
Гўштидан пиширар овқат фаровон.

Қон ичган шерсийёқ кундан-кун подшо,
Кучна тўлсин деяр қиличи бурро.

Ошпаз ҳар не деса хўп десин дарров.
Иблисга дилини қўйсин у гаров.

Аввал боқди тухум сариғи билан,
Ундан қудрат олар қўл, оёқ, бадан.

Подшога хуш келиб бундаин таом,
Ошпазга офарин ўқирди мудом.

Унга шундай дерди Иблис найрангбоз,
«Абадий омон бўл, шоҳим, сарафроз.

Эртага пиширай шундай бир овқат,
Ундан топар тану коминг хўп лаззат»,

Қайтиб туви бўйи ҳаёлга толди.
Эрта не қилсам, деб ўйланиб қолди.

Эрта тонг ложувард қўйнидан осмон
Ёқутин чиқориб кўрсатган замон,

Каклик, қирғовулдан пишириб таом,
Умид билан кириб айлади салом.

Қўлини таомга чўзиш билан шоҳ,
Ақлсиз бошидан чекди ўгли оҳ,

Учинчи кун Иблис қуш ва қўзидан,
Таом қилди безаб кўкат, сабзидан.

Тўртинчи кун шоҳки ёзди дастурхон,
Буқа гўшдан овқат келтирди чаққон.

Хурушига берди заъфарон гулоб.
Ёнида кўп йиллик ёқут ранг шароб

Шоҳ овқатдан олиб тотиган сари,
Эс-хушин оларди ошпаз ҳунари.

Унга деди: «Орзунг не? Қани, гапир
Не истагинг бўлса айлағум ҳозир».

Ошпаз унга аста дер: «Эй подшо,
Абадий яшайвер шод, фармонраво.

Ожиз юрагимга меҳринг тўлиқдир,
Фақат меҳринг ила тапим бўлиқдир.

Шоҳдан фақат битта истагим бордир,
Истақ бажо бўлса, омадим ёрдир.

Фармон этсанг, шул он ўрнимдан қўлиб,
Кўзга суртсам икки кифтларинг ўлиб».

Заҳҳок эшитибоқ бундай гуфторни,
Тағига етмасдан бундай бозори».

Деди: «Мен берайин комингни сенинг,
Кўкларга кўтарсин помингни сенинг».

Фармон этди Иблис жуфтидек келиб,
Икки кифтин ўнди, шодликдан кулиб.

Ўнди-ю, шу онда бўлди у гойиб,
Бундай ишни кўрган борми гаройиб.

Икки елкасида икки чўпг илон,
Шоҳ чора тополмас ҳайрону волон.

Қилич-ла иккисин кесиш ташлайди,
Илонлар қайтадан ўса бошлайди.

Дарахт шоҳи каби тебраниб турар,
Елкаларда икки қоп-қора аждар.

Фарзона табиблар тўнланиб келди,
Чорасин билолмай ҳар томон елди.

Турли найраглар ҳам қилиб кўришди,
Илож топилмади, охир сўлишди.

Иблис яна келди шоҳ ҳузурига,
Бу гал табиб бўлиб чиқди тўрига.

Деди: «Бўлгангча бўлмиш энди иш,
Ҳозирламоқ лозим уларга емиш.

Тинчиттил вақтда берибон таом,
Бошқа ҳеч чора йўқ, топмасап ором.

Инсон миясидан хўрак бер фақат,
Уларни ўлдирса зора бу овқат».

Дев пима мақсадни кўзламиш, қара,
Қандай мақсадига изламиш чора.

Ё инсондан холи қолсин деб жаҳон,
Чора кўрмоқдами барчадан ниҳон?

ЖАМШИДНИНГ РУЗГОРИ ҚАРО БУЛГАНИ

Эронда нима гап? Ҳар ёқда хуруш,
Ҳар томонни босиб кетди жангу жўш.

Жамшид ёруғ куни бўлганди қаро,
Уни ташлаб кетмиш фозил, умаро.

Эвд фарри энди нур сочмас сира,
Эгрини дер, ақли бўлганми хира?

Ҳар томондан чиқар янги-янги шоҳ,
Ҳар қабила боши кўтарар сипоҳ.

Ҳар бири жанг қилди, ё лашкар туади,
Ҳаммаси Жамшиддан меҳрини узди.

Эрондан аскарлар чиқиб келди мўл,
Араб шоҳи томон барча олди йўл.

Эшитмишлар унда бор бир улуг зот,
Барча ҳайиқармиш, ул аждар сифот.

Шоҳ қидириб елган Эрон сипоҳи,
Заҳҳок томон тушди уларнинг роҳи.

Бари унга бориб «офарин» деди,
«Сенга бўлсин Эрон бу замин» деди.

Аждар сифатли шоҳ тез келди елиб,
Шоҳлик тожни кийди Эронга келиб.

Эрондан, арабдан йиғди чўнг лашкар,
Паҳлавон юборди унга ҳар кишвар.

Жамшид тахти томон у йўлга тушди,
Дунёни Жамшидга узундек қисди.

Жамшиддан юзини ўгирди бахти,
Чора йўқ, қўлидан чиқмоқда тахти.

Чекинди, Заҳҳокка қолди тож-кўлоҳ,
Улуғлик, шон-шавкат, хазина, сипоҳ.

Бекинди, ҳаёти бўлди сим-сиёҳ,
Заҳҳокка буюрди тахту тож-кўлоҳ.

Юз йилча йўқолди, кўрмади инсон,
Барчанинг кўзидан бўлганди ниҳон.

Юзинчи йил Хитой дарёси ёқда,
Топилганмиш Жамшид, қариган чоқда.

Заҳҳок уни қўлга туширмиш ногоҳ,
Бир дам фурсат бермай унга нопок шоҳ,

Арра солиб қилмиш қоқ икки бўлак,
Жаҳон ундан холи, қасд олмиш фалак.

Аждаҳо домидан беркиниб чапдин,
Аммо тополмабди омонлик йўлин.

Шоҳлик дов-даскагин тортволди замон,
Сомон тортилгандек қаҳрабо тамон.

Тахтда ундан ортиқ ўлтирган ким бор?
Меҳнати бўлдими, қани унга ёр?

Етти юз йил бўлди Жамшид ҳукумрон,
Бошдан ўтказди кўп яхшию ёмон.

Не керак жаҳонда яшашлик узоқ,
Буюрмаса дунё сирини очмоқ?!

Парваришлар бериб гоҳ шаҳду шакар,
Қулоққа етишар юмшоқ овозлар.

«Меҳр ёр бўлди» деб втасан хайл,
«Меҳр юз кўргувар» дейсан вҳтимол.

Шодланиб кетасан бу шодлик чоғинг,
Юрак сиринг каби очиқ қучоғинг.

Бир ўюн кўрсатар бевафо фалак,
Дилинг хун, шодлигинг битар бедарак.

Беш кунлик дунёга ишончим барбод,
Худоё бу ранждан тезроқ қил озод.

ЗАҲҲОК

Миниб тахтга Заҳҳок, бўлиб шаҳриёр,
Давр сурди минг йил жуда бахтиёр.

Бўйсунди ул шоҳга тамоми жаҳон,
Шу аҳволда ўтди узун бир замон.

Тутиб ҳар томонни қаро деу жин,
Битиб яхши одат, олиб авж кин.

Хунар хору, жоду бўлиб аржуманд,
Адолат йўқолди, ёмонлик баланд.

Узайди ёвузлик — Аҳриман қўли,
Чин сўзга қисилди инсонлар тили.

Асира эдилар Жам авлодидан
Гўзал икки қизки, ларзон икки тап,

Иккиси Жамшидга сингил эдилар,
Аёллар тожи-ю, хушдил эдилар.

Ниқобли гўзалнинг бири — Шаҳринос,
Ўзгасининг исми эди Арнавоз.

Суриб келтиришиб Заҳҳок ёнига
Топшириб аждаҳо жиғилдонига,

Ёмонлар қўлида кўриб парвариш,
У қизларга жоду бўлиб қолди иш.

Илон шоҳ ишидир ёмонлик, хуруш,
Уруш қатлу, қирғин ҳам горат қилиш.

Илонларга ҳар кун луқма икки ёш
Ҳар кеч икки тутқун ёш кўзида ёш.

Агар мискин, ожиз ва гар паҳлавон,
Тутиб келтирурлар бериб шоҳга жон.

Кесиб бошларин ҳам чақиб мясип,
Пипирурлар таом илонлар учун.

Бор эрди бу алда икки ҳушёр,
Оқил, мурувватли ва покизакор.

Биттасининг номи Армоил покдин,
Яна бири эса, Гармоил пенбин.

Учрашиб ундану бундан, сўзлашиб,
Заҳҳок шоҳ зулмидан куйиб, бўзлашиб.

Бири деди: «Борсак ўшал даргоҳга,
Пазадалик қилсак у волим шоҳга»

Бир режа тузармиз, қилармиз илож,
Иложи топилса, қулар қонли тож.

Қилурмиз биз унда халоскорлик,
Агар чора топсак, кетар хорлик.

Ҳар кун икки нафар бўлса гар асир
Бирин қутқаролсак, бул иш ҳам хайр».

Оҳиста бордилар қонли даргоҳга,
Ажойиб таомлар қилиб подшоҳга.

Елланиб пазада бўлиб олдилар
Халоскорлик фикрини дилга солдилар.

Етишди яна қон тўкиш фурсати,
Қаро эрди икки гариб қисмати.

Икковини қўлиб боглаб жаллодлар,
Азиз умрин өтмоқ бўлиб барбодлар.

Ошпазлар олдига олиб етдилар,
Юқори тешикдан тик иргитдилар.

Бу ишдан ошпазлар дилида алам,
Кўзи лиқ тўла нам, дилида чидам.

Шоҳнинг қилмишидан кўпириб газаб,
Аmmo бир-бирига жимгина қараб,

Асирлардан бирин омон қўйдилар,
На чора, бирини олиб сўйдилар,

Бирин ўрнига қўй мясипин топиб
Қовурди, устига сенти ўт чопиб.

Бирига бериб эрк, дедилар: «Эйгит,
Кўринма, ўзинг эл кўзидан бекит.

Шаҳру қишлоқ томон рост айлама йўл,
Сенинг баҳранг энди бўлур тоғу чўл».

Қўю эчки бошин чақиб, мясипин
Таом этардилар, илонлар есин.

Ҳар ой тирик қолди ўттиз чоқ киши,
Уларни бекитмоқ ошпазлар иши.

Етиб икки юзга йиғилгач улар,
Ҳеч кимга билдирмай тоғ томон сулар.

Қўй эчкига чўпон қилиб барчасин,
Юбориб турар тоғ ичра, офарин.

Бу кун курд аҳлига жад-аждод улар
Шаҳарни қилинмас ҳечам ёд улар.

Намат уй макони, чўлу тоғ йўли,
Худодан ҳайиқмас уларнинг дили.

Заҳҳоқнинг яна бир ёвуз хоҳиши:
Элда бўлса агар машҳур ҳар киши,

Тутиб келтирурлар, сарвинозми у,
Паҳлавон баҳодир, жилвасозми у.

Кесар бошин агар бўлса паҳлавон,
Элат ичра машҳур девбанди жаҳон.

Агар ёш гўзалдир, кавизак қилур,
На Кай расми, на Кеш мақолин билур.

**ЗАҲҲОКНИНГ ФАРИДУНИИ
ТУШИДА КЎРГАНИ**

Ҳаётидан яна қолганда қирқ йил,
Нималар бошига келди, энди бил:

Гўзал қаср ичида ётар, уйқу соз,
Қўйида позлашиб ётар Арнавоз.

Уйқу аро кўрди кўрқинчли бир туш,
Қилур қасдида уч баҳодир уруш.

Иккиси кексамиш, бириси ёшроқ,
Каёний чеҳрада кўзлари чироқ.

Белин боғлаган шоҳ мисол паҳлавон,
Қўлида ҳўкиз бош гурзиси равон.

Келар эди золим бошига шигаб,
Урарди Заҳҳокни аёвсиз саваб.

Кичик ёшли ботир келиб устидан,
Қолдирмайини шилиб олди нўстидан.

Кейин икки қўлини кесиб, боғлашиб,
Камаид бўйнида, тоғ йўлини чоғлашиб.

Кишан солиб, қийнаб уни хору зор,
Этиб гарду гард ул кичик шоҳсувор,

Илошоҳни судраб, бермайин омон
Юрармиш Демованд чўққисин томон.

Хиёнатчи Заҳҳок инграб шул замон,
Жиғар қони теңди бошига чунон.

Чўчиб уйғониб шоҳ, тортди ўтли оҳ,
Келди ларзага юз устушли даргоҳ.

Товушидан чўчиб уйғонди шу дам
Шан уйқуда ётган Арнавоз сапам.

Инграган Заҳҳокка деди Арнавоз:
«Аё шоҳ, не бўлди, сўзла, очиб роз!»

Ором ётар эдинг пар тўшакда хуш,
Нелар пайдо бўлди? Кўрдинг нечук туш?

Сенинг фармонингда буқун кенг жаҳон,
Қуш, йиртқич, деғу жин сенга посибон.

Бу етти иқлимга ўзинг шаҳаншоҳ
Балиқдан ойгача сен нушти пашоҳ.

Нечун чўчиб турдинг ором уйқудан,
Сўзлаб бергил; шоҳим, сабаб не экан».

Ой юзли гўзалга дер шоҳи жаҳон:
«Лозимдир бу тушни тутмоғим ниҳон!»

Бул тушим мазмунин эшитсанг агар,
Жонимдан умидинг бутун узилар».

Шунда жаҳоншоҳга деяр Арнавоз:
«Жонинг бизга азиз, сўйла, очиб роз!»

Жаҳонда ҳеч иш йўқ бўлмасин тадбир,
Бир чора топармиз, сўйласанг бир-бир».

Юрак сирини шоҳ очиб ташлади,
Тушини бир-бир айтиб, дилин гашилади.

Шунда подишоҳга деди парирўй:
«Буни шундай қўйма, бўлгил чоражўй».

Узугинг муҳрида жаҳон қисмати,
Қуш-ҳайвон, пари-деғ, одам исмати.

Ҳар кишвар юборсин олиму доно,
Таъбирчи, муъбадлар берсинлар фатво.

Уларга тушинингни айт, изла чора,
Бунда не сирлар бор, нечун дил ёра.

Хушинг олмоқ бўлган ким, билиб олгин,
Одам наслиданми, деғ, пари ё жин?»

Билиб олиб, сўнгра чорага кириш,
Ҳадикни дилингда қувиб, бошла иш».

Не демши сарви қад, сочлари сунбул,
Бадандина шоҳга бўлганди мақбул.

Зоғ қаноти мисол жаҳон ҳам шу чор
Тоғ ортидан аста кўрсатиб чирөг.

Ложувард осмонга гўёки қуёш
Зар сочиб, айлади ёқутга подош.

Қайда бўлса агар муъбади зукко
Билимдон, ақлу дил уйғоқ ҳар доно

Барип ҳузурига чорлади подшо,
Мудҳини туши билан айлади ошно.

Барини сўзлади подшоҳи жаҳон,
Улардан излади дардига дармон.

Ва деди: «Сирдан тез огоҳ айлангиз,
Тўғри йўлга мени ҳамроҳ айлангиз».

Улардан туш сирин талаб айлади,
Яхшидан, ёмондан сўраб, сўйлади:

«Айтинг, қачон, нечук бўлгуси бахтим,
Кимга пасиб этар бу тожу тахтим?»

Ё бу сирин менга очиб соласиз,
Ё хор бўлиб, бунда бешсиз қоласиз!»

Муъбадлар юзи ҳўл, лаби қуруқшоқ,
Пичир-пичир гандан сасиди қулоқ.

«Агар ростин айтсак, бу ҳам бир бало,
Жонимиз биргина, ҳаёт бебаҳо.

Яширин маънони этмасанг зуҳур,
Ҳаётдан қўл ювиб, қўлтигинга ур!»

Ҳеч кимса сўзини этолмай ошкор,
Уч кун ўтиб кетди, қандай чора бор?»

Муъбадларга шоҳнинг газаб учқуни
Алаиғалаб кетди тўртинчи кун.

Деди: «Этмасангиз туш сирин ошкор,
Барчага етқулик қурдираман дор».

Муъбадлар бош эгган, чиқмасди бир ун,
Дил икки бўлинган, кўздан оқар хун.

Бор эрди донолар ичра бир қари,
Эс-хуш бутун, ростлик эрди ҳунари.

Билимда, ақлда барчадан илдам,
Доно, зийрак турди ўрнидан шул дам,

Дил жўш уриб, қадам ташлади бебок,
Доно қаршисида турарди Заҳҳок.

Деди: «Ёмонликни унут шахриёр,
Туғилишнинг охир ўлими ҳам бор.

Сендан олдин қанча жаҳондор ўтди,
Улуғ тахт соҳиби хўп бисёр ўтди.

Ғаму шодлик кунин кўриб, ҳар бири,
Узоқ умри охир бўлди охири.

Пўлатдан бўлсанг ҳам асло қилма дов,
Кемириб, йўқотар фалак беаёв.

Бошқаларга қолар тахтинг охири
Қаро ерга кирар бахтинг охири.

Номини сўрасанг, Фаридун бўлур,
Ер юзи ул била хумоюн бўлур.

Онадан ҳали у туғилганча йўқ,
Ҳали сенинг бахтинг бўғилганча йўқ,

Пурҳунар онадан туғилган замон
Мевадор дарахтдек юксалар чунон.

Мардлик билан боши ойга етади,
Тожу тахту камар истаб кетади.

Чинордек қомати, бўйи нақ осмон,
Елкасида пўлат гурзиси гарон.

Хўкиз бош гурзиси тушар бошинга,
Тахдан улоқтирар боқмай ёшинга».

Нопок Заҳдоқ унга беради савол
«Нечун у менга ёв бўлади қаттол?»

Диловар унга дер: «Бўлса эс-ҳуши,
Сабабсиз ёмонлиқ истамас киши.

Кина-аловати сабаб бўлгуси,
Дастингдан отаси бир кун ўлгуси,

Отасин этарсан қўлингда ҳалок,
Шувдан у ёв бўлур, дили дардинок.

Бир сигир келади уни боққали,
Дея — она бўлиб жонга ёққали.

Фаридунга келгай муқаддас сигир,
Сутидан парвариш топар жаҳонгир.

Дастингдан муқаддас сигир ҳам ўлур
Хўкиз бошли гурзи васибанг бўлур».

Заҳдоқ хабар тошиб фалак ишидан,
Тахтидан йиқилди, кетди ҳушидан.

Зийрак бу даҳшатни кўрган замони,
Тура қочди ширин кўриниб жоши.

Бўлди қайғиб келгач, подишо ҳуши,
Кабвий тахтига чиқмоқлик иши.

Оламда Фаридун зотидан вишон
Кеча-кундуз излар ошқору ниҳон.

Оромив йўқотди, ўзмайди емиш,
Равшан кунга бўлди қаро; серташвиш.

ФАРИДУННИНГ ТУГИЛГАНИ

Уаун қаро йиллар сўнгига етди,
Аждаҳо подшоҳнинг хайти битди.

Фаридун ҳайтга қўйдию қадам,
Ёришиб кетгандай бўлди бу олам.

Ўсар қомати, тик бир сарви равон,
Чехрасида шоҳлик муҳри намоён.

Улурликда мисли жаҳондор Ҷамшид,
Нур сочишда худди кўкдаги хуршид.

Жаҳонга ёмғирдек хуш ёқар эди,
Кишига билимдек мўътабар эди.

Фаридунда эди фалак меҳри ҳам,
Лутфи аҳсоли ҳам, севги сеҳри ҳам.

Кўринди Бармоё исмли сигир,
Сигирлар ичра ул эди беназир.

Опадан туғилган мисоли товус,
Товлашар ҳар мўйда ўзгача бир тус.

Муъбадлар йиғилди, оқил ва зарапг,
Юлдузшунослар ҳам бўлди ҳангу манг.

Бундай сигирин ҳеч кўрмагай олам,
Ё қариялардан эшитмас одам.

Бу ҳақда ҳар томон таралди миш-миш.
Шум Заҳдоқ: «изланг» деб берди фармойиш.

Фаридун отасин номи Отибин,
Отибинга ҳам тор бўлди бу замин.

Қочиб юриш унга куч келди охир,
Аждарнинг домига дуч келди охир.

Илон подшоҳнинг шум кишилари,
Изгишар туну куп, шумлик ишлари.

Отибини тутиб, бойлашиб, нопок
Заҳдоққа элтдилар, айлади ҳалок.

Фаридун онаси — Фаронак шу дам,
Ўз жуфти бошига тушган бу алам,

Фалокатдан огоҳ бўлиш билапоқ,
Ўйлаб кетди ўглини асрасин қандоқ?!

Ўглини яшириб оқила хотун,
Тўқайзорга кетди, кўздан оқар хун

Шухратли Бармоя шу ерда эди,
Фаридуи ризқи шу сизирда эди.

Фаронак чорвадор ёнига борди,
Жигару бағри хун, дардини ёрди.

Деди: «Сутга тўймай қолур бу гўдан,
Бир муддат сен асраб бермоғнинг керак.

Бармоя сути-ла этиб парвариш,
Кўрсатил бир муддат оталарча иш.

Агар ҳақ истасанг тикканман жоним,
Шунга аталгандир бор хонумошим».

Яйлов ва тўқайлар эгаси молдор
Пок дилли аёлга хизматга тайёр,

Деди: «Қолсин бунда сенинг фарзандинг,
Оғишмай бажарай ўгиту пандинг».

Фаронак тошшириб унга фарзадин,
Бирма-бир сўзлади ўгиту пандин.

Меҳр билан боқиб, уч йил кечирди,
Муқаддас сизирнинг сутин ичирди.

Ҳамон қидирмоқдап тўймасди Заҳҳок,
Ёвуз ниятини қўймасди Заҳҳок.

Оламга ёйилиб кетганди миш-миш:
«Фалончида бормиш, муқаддас говмиш!»

Фаронак яйловга югуриб келди,
Чорвадор ва говга югуриб келди.

Деди: «Яздон солди дилимга гулув,
Бирор кун тишмас бу оламин тингув.

Ўғлим бу дунёда жопу дилимдур,
Ўғлимдан айрилмоқ менга ўлимдур.

Чора излай, сабил қолсин Ҳодустон,
Ўғлим олиб, қилай азми Ҳиндустон.

Кўздан ғойиб бўлиб кетганим чоғи
Мақонимиз бўлғай Элбурс тоғи».

Тез чопар кийикдек она ҳам бола,
Тоғ томон жўнашди нақ азон палла.

Тоғ аро яшарди тақводор киши,
Ибодатдан ўзга йўқ эди иши.

Фаронак у чолга дер: «Эй покдин,
Мен ҳам гамтин она, нақ Эронзамин.

Бу ўғилдир менинг, қимматли болам,
Бунга тобе бўлур бир купи олам.

Кесар бу Заҳҳокнинг машъум бошини,
Тупроққа тиқатжак жирканч лошини.

Сен бўлсанг болага меҳрибон посбон,
Бағрингда бир муддат асраса ул жон».

Пок киши болани бағрига олди,
Шамол ҳам теккизмай қаровлаб қолди.

Заҳҳок шум яйловдан тонганди хабар,
Муқаддас ул говдан тонганди хабар.

Келди у маст филдек адоват билан,
Бармоғини ҳалок этди аввалан.

Сўнг бутун қўтоғини айлади яқсон,
На унда мол қолди, на молдор чўпон.

Фаридуи уйига айлади шитоб,
Бирор зот тополмай бўлди хўн хуноб.

Аламдан ўт қўйиб барини қилди худ,
Хоки туроб бўлди сароғини бутқуд.

ФАРИДУННИНГ ҮЗ АЖДОДЛАРИ
КИМЛИГИНИ ОНАСИДАН
СЎРАГАНИ

Икки саккиз бўлгач Фаридун ёши,
Тоғдан пастга тушди битиб бардоши.

Опасин қидириб топиб, унга дер:
Яширган сиригини энди очиб бер.

Аждодларим ким, айт, кимдур падарим,
Қайси тухумданман, недур гавҳарим.

Ҳикоя қилиб бер аслимдан, кимман?
Сўраса не жавоб берай анжуман?»

Фаронак ўғлига дер: «Номдор бўлам,
Сўзлаб берай, дилдан кўтарилсин ғам.

Сен дувёга келган шу Эронзамин,
Бунда яшар эрди номдор Отибин.

Қабний тухмидан эди у ҳушёр,
Хирадманд қаҳрамон, аммо беозор.

Паҳлавон Таҳмурас унгадур аждод,
Ота-боболарин қилар эди ёд.

Сенга ота, менга, ёри жонона,
Усиз кеча-қуним пурдан бегона.

Илондор подишоҳ Заҳҳок, жодугар,
Жонингга қасд этиб, қувди ситамгар.

Мен юрдим дарбадар сени яшириб,
Дил ўтин сўндириб, кўздан ёш уриб,

Сени деб павқирон баҳодир отанг,
Ширин жондан ажраб, кетди, юз аттанг.

Заҳҳок елкасида икки аждаҳо,
Эронли бошига битган бир бало.

Отанг миясини олиб бетоқат,
Илонларга ундан қилдилар овқат.

Сени сени олдимۇ қочдим тўқайга,
Беркиши б, етказдим одамсиз жойга.

Бир сигир учратдим хўп анвойи ранг,
Баҳордек гўзалу, баҳордек башанг.

Сигирнинг эгаси кўп жўмард экан,
Фаросатли соқчи, ботир, мард экан.

Сени унга бердим, неча йил ўтди,
Сенга неъмат берди, парварини этди.

Товус ранг сигирнинг сутидан башанг,
Ичиб тез ўсардинг мисоли наҳанг.

Ййлову сигирдан шоҳ топди хабар,
Умрингга хавф солди яна жодугар.

Ундан олиб қочдим сени ногаҳон,
Эрон қолди, қолди бутун хонумон.

Келиб қирибди шоҳ унда ҳаммани,
Безабон энаганг сигир момани.

Сўнгра уйимизга уриб шум чапгин,
Қаро гўр қилибди, чиқариб чапгин».

Фарид қулоғига бу сўзки етар,
Қони қайнаб, бирдан туюқиб кетар.

Бошида қасосу дилида ғазаб,
Қовоғи уюлган, кўзлар хунталаб.

Фаридун опасин жавобига дер:
«Жангга киришмаса, чипиқмайди шер.

Жодугар шумлигин қилар эрта-кеч,
Энди интиқомга мен олай қилич.

Яздон ёзмишига борайин тикка,
Заҳҳок тахти кулин совурай кўкка!»

Она аста сўзлар жигарбандига:
«Қулоқ сол, азизим, онанг пандига.

Заҳҳокнинг қўлига тобеъдир жаҳон,
Лак-лак сивоҳ ундан кутади фармон.

Ҳар кишварда миғлаб қўшин муҳайё,
Жанг ястаб келишар, қилса бир имо.

Бундаймас адоват, интиқом йўли,
Кўз ўнгинг тўмасени ёшлиқинг гўли.

Ким ёшлик майини ичар чаманда,
Уздан бошқани билмас арзанда.

Шу мастликда бошин берар шамолга,
Азизим, ёш умринг тутма заюлга,

Дилбандим, азиз тут онаг пақдани,
Машварат билан еч жаҳон бақдани».

ЗАҲҲОК ВА ТЕМИРЧИ КОВА ДОСТОНИ

Илон шоҳи Заҳҳок даҳшатда тун-кун,
Тинмай қайтарарди: «қайда Фаридун?»

Тоҷу тахт эгаси, ҳисобсиз қудрат,
Лек Фаридун номи соларди даҳшат.

Бошига қўйибон ферузали тож,
Фил суяк тахт узра қидириб илож,

Улуғларни чорлаб ҳамма томондан,
Шоҳлигига паноҳ излаб ҳар ёндан.

Муъбадларга деди: «Аё, помдорлар,
Сизларга маълумдир барча бор ҳунар.

Менда бор яширин, хавfli бир дупшман,
Бу гап дополарга кундан ҳам равшан:

Ёрни кичик билиб, кутма омонлик,
Қушинг битар, тақдир қилса ёмонлик.

Шушинг-чуп беҳисоб лашкар қилдим жам,
Унда одам ҳам бор, дев ҳам, нари ҳам.

Бир лашкар тузайин, дев билан мардум —
Биргалашиб қилсин ёвларимни гум.

Бу ишда сиз менга бўлгайсиз таянч,
Бўлмаса хатардан аҳволим аянч.

Халққа қараб ёзинг бу кун бир нидо:
Эзгулик тухмини сочар подишо.

Сўзласа, сўзлари рўстликдир фақат,
Хукмдор мулкида ҳоким адолат!»

Илоншоҳ бўлса-да қанчалар жирканч,
Катталар қўрқувдан бўлдилар таянч.

Мақтов ёрлиғига имзо чекдилар.
Қари-ёш дилга гаш тухмин эқдилар.

Шу топда эшикдан фарёд-ла кирди,
Бир киши дод дерди, адолат дерди.

Уни яқин суриб шоҳ ҳузурига,
Ўтказиб қўйдилар сарой тўрига.

Шоҳ унга юзланди осилиб қабоқ:
«Ким ситам қилди?» — деб айлади сўроқ.

Қўлларин бошига уриб, дер: «Эй шоҳ,
Менинг номим Кова, адолат, додхоҳ.

Сендан ситам кўрдим, сендан ~~дир~~ раво.
Одил бўлсанг қилмоқ дардимга даво.

Адолат кўргазмоқ бўлса кор-боринг
Билки, бу дунёда ошар миқдоринг.

Менга сендан етди зулм, ҳам тапшин,
Жонимга кетма-кет санчавердинг ниш.

Гар менга зулм қилмоқ бўлмаса ишинг,
Недур фарзапдларим тортиб олиншинг?!

Ўн саккиз ўғлимдан тўлганди жаҳон,
Шулардан биттаси колминг бу замон.

Уша бирини ҳам қўймасанг агар,
Дилимда аланга, эзилмин жигар.

Аё шэх, гуноҳим нимадир, гапир.
Бўлмаса баҳона қидирма, ахир.

Эй тождор, айлагил дардимга даво,
Келтирмагил яна бошимга бало.

Тақдир мени шундай эзиб ташлади,
Дил ноумид, гамдан кўзим ёшлади.

Ешлигим ўтдию қолмади фарзанд,
Жаҳонда фарзанддан ўзга йўқ пайванд,

Ситамга ҳам чегу карона бордир,
Ҳар зулм, ҳар ишга баҳона бордир.

Қани, келтир, кўрай — қандай баҳонанг,
Тақдир-ку мен билан қилур қаттол жанг.

Мен бир темирчиман безарар, беғаш,
Сен шоҳдан бошимга ёғар бу оташ.

Сен шоҳсан, бўлсанг-да аждаҳо пайкар,
Шоҳ бўлиши керак адолатпарвар.

Агар етти иқлим шоҳлигингда жам,
Нечун бизга қисмат фақат дарду гам.

Энди ишларингдан менга бер ҳисоб,
Жаҳон ҳайратидан танг қолсин шу топ.

Магар ҳисобингда бўлади маълум,
Фарзандимдан нечук айладинг маҳрум.

Нечук фармон этдинг, илонлар есин,
Гуноҳсиз ўғиллар тоза миясин?»

Темирчи сўзига шоҳ қулоқ солди,
Бу сўзларни тинглаб, ҳайратда қолди.

Қайтарилсин деди унга фарзанди,
Отага қўшилсин дилни пайванди.

Бу яхшилик билан мугамбир подшоҳ,
Қилмоқ бўлди уни ўзига ҳамроҳ.

Сўнг Ковага қараб деди подшоно:
«Қани, бу номага сен ҳам чек имзо!»

Ерлиқни ўқигач Кова темирчи,
Кўзидан ўт чақнаб, ўртади ичи.

Кексаларга деди: «Худо беҳабар
Девга малай бўлиб қолибсиз аксар.

Аҳриман сўзига берибсиз дилни,
Дўзахга тўп-тўғри олибсиз йўлни.

Бу номага исим чекмасман асло,
Ҳеч қўрқув солалмас менга аждаҳо».

Ғазабидан қалт-қалт титрай бошлади,
Ерлиқни йиртдию ерга ташлади.

Арзанда фарзанди билан икковлон
Ғазаб билан чиқди кўчага шул он.

Аъёнлар подшога айтиб офарин,
Дедилар: «Сендурсан Султони замин.

Бошингдан ўтолмас жанг куни ҳатто,
Фалак бўронлари вале, ажабо,

Нечун ҳузурингда қизишиб Кова,
Тенгдошлардек қилур хом сўз илова.

Сенга садоқатдан аҳд-поймонимиз —
Номани топгади, куйди жонимиз.

Дил тўла адоват югура кетди,
Фаридга садоқат югура кетди.

Кўрмадик оламда бундай хунук иш,
Қотиб қолдик, дилу жонда зўр ташвиш!»

Номдор подшо бериб буларга жавоб,
Деди: «Ҳолим ажаб бўлди, дилим об.

Кова бу эшикдан кириши билан,
Овозини қулогим туйини билан,

Мен билан темирчи ўртада бирдан
Бир тоғ пайдо бўлди гўё темирдан.

Ура бошлаганда бошига мунгин,
Кўчириб юборди нақ дилим гиштин.

Билолмам не кечар бундан сўнг ҳолим,
Киши била олмас фалакнинг фолиш.

Шоҳ олдида Кова чиққани ҳамон
Ўраб олди уни бозор, аламон.

У ҳамон хурушда, фарёд деб борар,
Адолатга қўзғал, ҳар зот, деб борар.

Дон берар пешбандин олов учига,
Юлдуз боғлади найза учига.

Байроқни кўтариб юргани ҳамон,
Бозор жойда чиқди фалакка тўзон.

Ўкириб темирчи дер: «Эй аламон,
Эй дилда яхшилик, кўнглида яздон —

Бор киши Фаридун помини десун,
Бош кўтариб, Заҳҳок шомини десун.

Фаридун қонига йиғилиб бир-бир,
Унинг соясидан топайлик ҳузур.

Қўзғалинг бу подшо асли Аҳриман
Яратувчига у дилида душман!»

Тенгсиз ўша пешбанд, ўша чарм байроқ,
Ажратарди ким ёв, ким дўсту ўртоқ.

Баҳодир темирчи босар илгари,
Қўшун тўлашар мўр-малах сингари.

Фаридун йўлини билди тусмоллаб,
Ўшал томон қадам сурди жадаллаб.

Янги раҳбар томон келишди етиб,
Уни офарин-ла олишди кутиб.

Найза учигаги Кова пешбандин,
Шоҳ байроқ атади, ясадиб чандин.

Дебога ўради, зардан безатди,
Гавҳару олмосдан мунчоқ қадатди.

Тўлини ойдек балққан бу тугдан иқбол
Ва бахт бўлиб боқди шоҳга истиқбол.

Бир томон сариқ, кўк, қизил бир ёғи,
Шоҳ уни атамини «Кова байроғи».

Бундан буён кимда тоғ киймоқ бахти,
Кимга насиб этса Каёний тахти,

Чатар бу байроққа анвойи гавҳар,
Дурри самин билан уни безатар.

Темирчи пешбанди — бу оддий байроқ
Кундан кунга янги гавҳардан порлоқ.

Дебодан ялтираб, порлаб олтиндан,
Каёний юлдузи бўлди у чиндан.

Қоронғи кечалар мисоли хуршид,
Жаҳонга нур берар, кўнгилга умид.

Яна кушлар ўтди истиқбол ниҳон,
Ҳеч кимга сирини сўйламас жаҳон,

Фаридун наздида бу янги олам,
Заҳҳок шоҳ зулмига қўзғалмиш боқсам.

Она ҳузурига келди бел боғлаб,
Каёний кулоҳин бошига чоғлаб.

Деди: «Мен кетарман, майдон муддао,
Сенинг ишинг бўлсин куну тун дуо.

Жаҳон эгасидан бошқани унут,
Ҳар яхши-ёмон кун унинг бариш тут.

Она дили қону кўзида ёши,
Пок яздон ёдида эгилди боши.

Ташрига дедиким: «Ўғлимни зинҳор
Сенга тоширдим, эй пок нарвардигор.

Жонини узоқ тут хавфу хатардан,
Дунёни поклагил ақлсизлардан».

Оламга овоза қилмайин, беуш,
Юриш ҳозирлигин кўрар Фаридун.

Фаридуна икки ака бор эди,
Иккисига бахту иқбол ёр эди.

Каёнун улардан бирининг номи,
Бошқаси Пурмой, шодонидур комп.

Фаридун уларга лаб очиб қушод.
Деди: «Бўлаверинг, баҳодирлар, шод.

Бизга саводтан келмоқда дарак,
Улуғлик кўлоҳин атамини фалак.

Чорланг, темирчилар келсин билимдон,
Бизга ясаб берсин гурзийи гарон».

Акалар бу сўзини эшитган ҳамон,
Югурар темирчи растаси томон.

Ким эди жаҳонга шон солмоқ бўлди,
Фаридун томонга йўл олмоқ бўлди.

Жаҳонгир қўлига олиб тез паргор,
Гурзи шаклин қилди туфроққа ингор.

Текис ерда расми бўлганди пайдо
Хўкиз бошли гурзи, баҳайбат бало.

Темирчилар бериб қўлини қўлга,
Ботир буюртмасин солинар йўлга.

Келтирилди гурзи помдор қонига,
Порлаши дов солар кўк қуёшига.

Гурзи маъкул тушди маҳкам ва зебо,
Тухфа берди олтин, кумуш ва сарпо.

Уларга ваъдалар берди диловар,
Улуғлик, хуррамлик, фаровонлик, зар.

Деди: «Аждаҳони туфроққа қувай,
Дилингиздан алам гардини ювай.

Яздон помин дилда қайтариб такрор,
Жаҳонда адолат этай барқарор».

ФАРИДУННИНГ ЗАҲҲОКГА ҚАРШИ ЖАНГГА ЧИҚҚАНИ

Фаридун боши тик, қуёшни чорлар,
Ота қасди учун белини боғлар.

Хўрдод қуни жапга отланиб шодон,
Бўлди нек фол ила йўлига равон.

Қўшин билан тўлиб кетди даргоҳи,
Бурутга етарди унинг боргоҳи.

Қарвон бўлиб борар туя, фил, хўкиз
Қўшун ризқи рўзи, озиқ-овқат, туз.

Каёнун, Пурмой шоднинг ёнида,
Кичик укаларин меҳри жоннда.

Шамолдек ўтинар манзил-баманзил,
Қасос дея йўлни босинар енгил.

Арабий отларда хўн шитоб этиб,
Художўй бир жойга келишди етиб.

Яхшилар жойида тўхтаб аввало
Офарин сўзини йўллади подшо.

Қон-қаро чодирга буркангач олам,
Яхшилик кўзлабон келди бир одам.

Оёққа тушади қаро мушк мўйи,
Жаннат ҳури эди унинг ранг-рўйи.

Бу осмондан тушган суруш фаришта,
Яхши-ю ёмонни билар ҳар ишда.

Пари қиёфада учради шохга,
Сир афсун ўргатди заррин кўлдоҳга.

Таки-туғушларни ечолсин осон,
Яширин сирларни очолсин осон.

Фаридун тушунди бу яздон иши,
На Аҳриман ва на ёмон қилмиши.

Фаридун юзлари ёнар, аргувон,
Ўзи шоду таши, бахти навқирон.

Дастурхон ёздирди гўзал, фаровон,
Асилзодалардан чорлади меҳмон.

Ёб-ичиб қувонди, кайфи ҳам ортди,
Ҳоргиллик шох раъйи уйқуға тортди.

Кўрдилар, ҳалитдан яздон унга ёр,
Кўрдилар, Фаридун шох бахти бедор.

Акалар уйқуси қочиб турдилар,
Ёмонликни ўйлаб секин юрдилар.

Жойнинг бир томони Бурзкуҳ помли тоғ,
Иккови тоғ томон кетди дили доғ.

Тоғ этакда ётар ноз уйқуда шох,
Тун яримдан оққан, кеча сийсиёҳ.

Яқин келди ёвуз икки биродар,
Ҳеч ким топмас эди булардан хабар.

Тоғдан кўпоришди кайта бир харсанг,
Шох бошин янмоқчи бу икки даванг.

Қулатдилар шохни мўлжалга олиб,
Бутун тоғ, дарага гўлгула солиб.

Энди шохни ўлган ҳисоб эдилар,
Мажақ-мажақ бўлган ҳисоб эдилар.

Қасир-қусирдан шох бўлиди бедор,
Ўзин сақлаб қолди пок царвардигор.

Афсун билан ул тош ўз жойин олди,
Юмалаб тушмади ёпишиб қолди.

Акалар тушунди: бунга худо ёр,
Энди қанча қилма, бариси бекор.

Фаридун дашномдан тийиб тилини,
Йўлга ҳозирланди боглаб белини.

Синоҳни суришди, оқинда Кова,
Илгари юришди, оқинда Кова.

Баландда ҳиллираф Ковийён ялов,
Шоҳона; ҳумоюн, нурафшон ялов.

Арвандруд томонга мардона қараб,
Ташилади шиддатли қадам тожталаб.

Паҳлавий сўз сенга бўлса гар дудмол,
Арвандни арабча — Дожла дея қол.

Бу озод шох Дожла қирғоғидан тез
Богдодга от суриб етади шу кез.

Арванд қирғоғига етгани ҳангом
Дарёчиларга у йўллади салом.

Арабча: «Барчани ишга сол, деди
Қолмасин битта ҳам кема, сол, деди.

Ҳаммасини суриб келиб қирғоққа,
Барчани ўтказинг нариги ёққа!»

Дарёбон бу сўзга қулоқ илмади,
Шаҳаншоҳ сўзига нарво қилмади.

Жавоб бериб деди: «Менга пинҳона
Шундай фармон келиб етган шоҳона:

Менинг муҳрим билан келмаса фармон,
Бундан сурилмасин кема ҳеч қачон!»

Фаридун ғазабдан ботди ғарқ терга,
Ваҳший дарё ваҳм сололмас эрга.

Шоҳона бел боғлаб, яроғин осди,
Шер сиёқ отига қамчини босди.

Сардори кетидан барча лашкари,
Ўзин сувга урди ҳамма яксари.

Отлар бўронидан дарё ҳам тошиб,
Сув гоҳ от боши, гоҳ эгардан ошиб.

Ўқдек кетар отлар, сувга тегмас ёл,
Отлардан ҳам тезроқ учади хаёл.

Қиргоққа чиқишди, қуритиб хўлини,
Байтул муқаддасга буришди йўлини.

Пахлавийда этсанг изохотини,
Дижхухт дейишарди унинг отини.

Араблар муқаддас уй дерлар уни,
Заҳҳок қурган эди аслида буни.

Чўл босиб шаҳарга яқин келдилар,
Зафар истаб, мисли чақин келдилар.

Бир мил жойдан ташлаб Фаридун нигоҳ,
Шаҳар ўртасида сарой кўрди шоҳ.

Айвони, пештоқи Кайвондан баланд,
Гўёки қилмоқчи юлдузларни банд.

Осмонда муштарий каби нур сочар,
Орому шодликлар йўлини очар.

Шоҳ билди: аждахо саройи шувла,
Улуғлик тоғу тахт чиройи шувла.

Дўстларига деди: «Қаро гунроқдан
Шундай дағиллама уй қурган экан.

Қўрқаменки унинг бирла бу жаҳон,
Бирор сирни сақлар жаҳонда ваҳон.

Демав бунда турмай жанг қилмоқ керак,
Зуд бориб ёв ҳолин танг қилмоқ керак!»

Шундай деб қўлини гурзига урди,
Жилов қўйиб, отин йўлга тез бурди.

Саройбонлар ҳайрон, бу қандай ялов,
Бирдан пайдо бўлди гўё зўр олов.

Гурзиси зарбидан қиёмат қўнти,
Қанчаки соқчи бор бари ер ўпди.

Ёш подшо от билан кирди саройга,
Дунё кўрмаган эр етди бу жойга.

Эшикда соқчидан ҳеч ким қолмади,
Шукрдан Фаридун тили толмади.

ФАРИДУНИНИҒ ЖАМШИД СИНГИЛЛАРИГА ДУЧ КЕЛГЕНИ

Заҳҳок қурган мудҳиш сеҳрли тилсим,
Осмога бўй чўзиб турар эди жим.

Яддон номи унда этилмасди ёд,
Фаридун эди бу қасрни барбод.

Бирор ким шоҳ йўлини тўсмоқ бўлган чоқ,
Хўкиз бош гурзи-ла айларди начоқ.

Сеҳргарлар тўлиқ эди саройда,
Нарра девлар қуюқ эди бу жойда.

Оғир гурз билан бошларин эзди,
Жодугар тахтига оёғин чўзди.

Заҳҳок шоҳ тахтига қўйганида пой,
Кабиний тоғ истаб топгани бу жой.

Заҳҳокдан бўш эди, нишони аскар
Кўринмасди, ҳар ён ташларди назар.

Унинг ётоғидан чиқди икки қиз
Кўзларини сийменёҳ, офтоб эди юз.

Қизлар танасини ювдириб аввал,
Сўнг бердилар хирга рудига сайқал.

Уларга ҳақ йўлип намоён этди,
Сеҳру жоду йўлини қатогоп этди.

Уларни ўстирган эди бутпараст,
Доим саросима, мисоли бадмаст.

Жамшид сингилларин иккаласи ҳам,
Наргисдан оқизди қизил гулга нам.

Фаридга дедилар лаб очиб хапдон:
«Кекса жаҳон борки, сен тур навқирон.

Юлдузинг қайқдап чиқди, эй некбахт,
Бул мевани бермиш қайси бир дарахт?

Йиртқич уясига сен дадил келдинг,
Ситамгар ўрнига равшан дил келдинг.

Қисматимиз эди бунда ранж, бало,
Эгамиз жинзода, эolim аждаҳо.

Ақлсиз, девзода бермай омонлик,
Жаҳон иши бўлди бизга ёмонлик.

Кўрмагандик сендек диловар киши,
Сенигдек баҳодир, пурҳунар киши.

Ҳеч қила олмасдик тожи орузсин
Аждаҳо юртининг божи орузсин!»

Фаридун дер: «Қолмас ҳеч кимсага тахт,
Кимга насиб этмиш ул абадий бахт?

Менинг отам эди некбахт Отибия,
Заҳҳонка ром бўлди бу Эронзамин.

Бармоқ — анага-омам эди у,
Таваси ялтироқ алвойи шижу.

Тилсиз шу жонивор қонн билан хок
Қизил бўлди, бупдан не топди понок?

Охир жанг қидириб бөгладим белним,
Эрондан бул томон йўлладим йўлим,

Хўкиз бошли гурзим янчар бошини,
Шафқатсиз оқизай кўздан ёшини!»

Сўзларин тинглагач, гўзал Арнавоз
Лаб очди, қуйилди нок дилидан роз.

Унга дер: «Сенмасми Офаридун шоҳ,
Жодугар рўзгорин этувчи табоҳ.

Заҳҳок салтапани этурсан барбод,
Корингдап жаҳоннинг иқболи кушод.

Наёний тухмидап қўш покиза гул,
Қўрқувдан аждарга бўлган эдик қул.

Бўлмаса илонга ёстиқдонликни
Ким орау қиладур бу бебошликни».

Фаридун жавобда деди: «Авалло
Менга гардун мадад айласа ато.

Аждаҳо қадамин қуритай ердан,
Жаҳон покизалик товсин бу эрдан.

Энди ростин айтинг, қайда жафоғар,
Қайдан топиб этай мен зеру забар».

Аждаҳо заволни этиб ихтиёр,
Гўзаллар бор сирни этишди ошкор.

Дедилар: «Таплагап йўли Ҳиндустон,
Ҳинд ерни айламини энди жодустон.

Замон ишларидан дилида кўрқув,
Минг-минглаб беғуноҳ бошни кесар у.

Бир доно қилганди унга башорат;
«Сендап бўшаб қолар тахту яморат,

Фаридун олажақ сендап тахтингни,
Сўлдирар ул қуни қулган бахтингни.

Дилин оташ ўртар бу мудҳиш фолдап,
Ўртанар истиқбол, аччиқ заволдан.

Парранда, дарранда, одам қонини
Тўкиб у сақламоқ бўлур жонини.

Бадан, юз-кўзини ювиб хуп билан,
Ўзгартирмоқ бўлди фолини тубдан.

Япа елкасида икки ақдаҳо,
Дунёда ҳеч кимса кўрмаган бало.

Юртдан-юртга кўчар, уйқу ҳам ҳаром,
Илонлар жабридан тополмас ором.

Яқин келиб қолди қайтиш фурсати,
Бир жойда турмоққа йўқ қапоати».

Шул эди аёллар нақли бирма-бир,
Сўзларига қулоқ осди баҳодир.

ФАРИДУН ВА ЗАҲҲОК НОЗИРИ ҲАҚИДА ҚИССА

Заҳҳок кишваридан қилганда сафар,
Бир вакил қолдирар эди ҳар сафар.

Жопин аямасди Заҳҳок йўлида,
Тахту газна қолар унинг қўлида,

Кундарав дейишар эди номин ҳам,
Евузликка дилдан кўярди қадам.

Саройга югуриб келди, Кундарав,
Яни подшо турар унда баҳарнаб.

Тахт узра хотиржам олган эрди жой,
Гўё сарв учиди ўп тўрт кунлик ой.

Бир ўрда қомати арар Шаҳриноз,
Бир ўқда юзлари ойбек Арнавоз.

Шаҳарни босибди унинг лашкари,
Эшикда туришар бет бэглаб бари.

На ваҳима қилди, на сўради роз,
Шукроналар айтиб, бошлади намоз.

Фаридунни қутлаб дер: «Эй шаҳриёр,
Дунё тургунча тур, зафар бахти ёр!

Фаридун, жаҳонга таратавер нур,
Шоҳлик сенга лойиқ, абад порлаб тур,

Етти иқлим этгай сени интиҳоб,
Баҳор булутидек сероб бўл, сероб!»

Фаридун буюрди, яқинроқ келди,
Не синоат ўтди, барини билди.

Диловар шоҳ берди каёний фармон;
«Ҳозирла шоҳона базму дастурхон!»

Йиғилсин раққоса, машшоқ, хонанда,
Ҳар нарса мўл бўлсин чўнг дастурхонда.

Сўнгра донгдорларни базмга чорла,
Менга тенг борларни базмга чорла.

Барин йиғиб келтир менинг тахтимга,
Кувлаб, қўшилишин менинг бахтимга!»

Унинг фармонини тинглаб Кундарав,
Сўзин икки қилмай бажарди дарров.

Ноз-неъмат, май, машшоқ муҳайё қилди,
Шоҳ базмига лойиқ киши йиғилди.

Фаридун май ичиб, чалғу тинглади,
Тошгача шоҳона базм тинмади.

Тонг отар-отмасоқ чиқиб Кундарав,
Йўлга равон бўлди, остида бедов.

Отини қамчилаб, шошириб баттол,
Заҳҳок сари елди мисоли шамол.

Заҳҳок ҳузурига бориб, сар-басар,
Бутун кўрганидан еткурди хабар.

Деди: «Эй шоҳимиз, шоҳлар дурқуни,
Орқага кетмасму ишинг бул қуни

Уч сарафроз киши пойи тахтинга
Келиб чанг солмишлар тахту бахтинга.

Улардан кичинги сарви қомат шер
Чехраси каёнй, шерпи эгар зер.

Ёшда кичик, аммо нуфузи ортиқ,
Фалак улуғликни айламиш тортиқ.

Гурзиси мисоли тоғдан бир парча,
Унинг зарбига тоб беролмас барча.

Унинг билан яна икки баҳодир,
От бостириб келди, ҳар ишга қодир.

Тахтинга ўтирди, тожсинги кийди,
Сеҳру найрагингни қиймалаб қийди.

Саройингда ким бор — ботир-баҳодир,
Барчаси жойидан қулатиб бир-бир,

Бошларини кесиб, урди қўрғонга,
Мияларин қоқиб, белади қонга!»

Заҳҳок деди: «Шояд меҳмондур улар,
Меҳмон бўлагч, бахтдан нишондур улар».

Қундарав жавобда дер, «Эй шаҳриёр,
Не меҳмонки қўлда ҳўкиз бош тўқмор?

Тахтинга мардона келиб ўтирди,
Тожу камарингдан номинг ўчирди.

Қишваринг юргизар ўз райига шер,
Шундан сўнг сен «меҳмон» десаиғ, деявер».

Унга Заҳҳок дейди: «Нолима кўшам,
Гўстоҳ меҳмон фолда келар неққадам».

«Сўзларинг эшитдим, — дейди Қундарав,
Сўзимга қулоқ ос сен ҳам, эй хусрав,

Бу баҳодир бўлса меҳмонинг агар,
Ичкари хонангдан эшит бу сафар».

Шаҳондор Жамшиднинг сингиллари ҳам
Ушинг буйруғида бўйинлари ҳам.

Бир қўлида силар, Шаҳриозинг у,
Бирида эркалар Арнавозинг у.

Қаро тун келганда бундан ҳам баттар,
Ёстугини тоза мушқиндан қилар.

Не мушқ, ул, жонининг қаро зулфи у,
Севган эрканг, жонинг қаро зулфи у».

Заҳҳок газабидан мисли каркидон,
Бу сўзлардан ўлим кўринди осон.

Бу шўрбахт шоҳга не ёмонлик этди,
Устига сўкишлар ёғила кетди:

«Саройимда энди номинг бўлмасин,
Қадаминг қирқилсин, жонинг тўлмасин!»

Унга сарой ога дерди ошикор:
«Гумонимни эшит энди шаҳриёр,

Ўзинг тонолмасанг шаҳрингдан нишон,
Нечук қилгунг мени унда шаҳарбон?

Хазинаиғ хамирдан қил суғургандай
Кетса, мен газначи бўламан қандай?

Буқун нешонангга ёғилибди шўр,
Давлатинг кетмоқда, ўз чорангни кўр.

Ўа чоранг кўр, дея келдим қонингга,
Йўқса, мудҳиш ишлар тушар бошингга!»

ФАРИДУШНИНГ ЗАҲҲОКНИ БАНДИ ҚИЛГАНИ

Заҳҳок қулоғига етиб бундай сўз,
Газабга келди-ю ишга бурди юз.

Деди: «Отларга тез эгар урилсин!»
Отларки тезликда мисоли чақин.

Аскарин тезликда йигди Заҳҳок шоҳ,
Барчаси парра дев, жанговар сипоҳ.

Аскари бошида жангга йўл олди,
Аскарин шоширди, ўр-қирга солди».

Фаридун сипоҳи топганда хабар,
Йўлсиз адрларга тўпланди аскар.

Жанг, бошланди бошлар тўкилар дўлдек,
Танг жойда ўликлар, қон мавжи кўлдек.

Қимга жанговарлик руҳи бўлса ёр,
Деворда, томларда шаҳр аҳли бисёр.

Ҳаммаси Заҳҳокдан бўлмиш жигархун,
Барчасин орзуси, раъйи Фаридун!

Кўчаларда ўткир қилич кесар бош,
Томлардан ёғилар ёвга кесак-тош.

Ёғилар мисоли баҳордаги дўл,
Ёғилади бермай ҳеч кишига йўл.

Шаҳарда неча ёш барнолар бўлса,
Жангни билган кекса донолар бўлса,

Заҳҳок пайрапгидан чиқиб шул замон,
Келдилар Фаридун лашкари томон.

Гурдлар товушидан тоғларда ларза,
Отлар туёғидан куқун ер, марза.

Бошда қаро булут гард-чанг қуюни,
Ҳатто тош дилларда найза ўйини.

Бир овоз янгради оташкадада:
«Фаридун» деяр халқ, Заҳҳокдан зада.

«Фаридунга тобеъ бўлур кекса ёш,
Ҳеч ким фармонидан товламайди бош.

Истамаймиз Заҳҳок салтанатини,
Илон шоҳ офати, касофатини».

Шаҳр аҳлию аскар бирлашиб яхлит,
Қилт этмай жанг қилди қоя тош тахлит.

Ёруғ шаҳар бўлди чангдан қоронғу,
Қуёш юзи хира, кўринмас ёғду.

Барча интиқом дер, барча газабнок,
Лашкарини ташлаб қочди шоҳ Заҳҳок.

Совут, дубулғага ўралиб олди,
Кўрган киши уни танимай қолди.

Олтмиш қулоч арқон олиб қўлига,
Пинҳона тушади қалъа йўлига.

Девор тепасида кўрди Шаҳрнос,
Кўзларида жоду, чеҳрасида ноз.

Икки ёпоқ кундуз, икки зулфи тун,
Лаб очиб Заҳҳокни қарғади маҳзун.

Яздон ишин қилиб ўзича идрок,
Қутилолмаслигин тушунди Заҳҳок.

Рашқдан ёниб кетди кўзларида қон,
Сарой деворидан ташлади арқон.

На тахти ёдида, на азиз жони,
Арқонидан шуваб тушди шул они.

Кескир ханжарини суғуриб қиндан,
Номин айтмай, парда очмай юзиндан.

Паричсхраларнинг қонига ташна,
Ташланди газабнок, попок ва гушна.

Аммо оёқ ерга тегмасдан бурун,
Қоплондек ташланди унга Фаридун.

Бошига гурзи тушиб, дубулғаси чок,
Ўзин ўнглаёлмай қулади Заҳҳок.

Пайдо бўлди Суруш кужаста шул он,
Дедик: «Ўлдирма, етмади замон.

Яхшичаб боғласанг, тоққа сургасанг,
Икки тоғ ораси келур тору ташг.

Ўша ерда уни айласанг бағди,
Йўл тоғиб бөрөлмас хешу дайвағди».

Фаридун бу сўзни эшитган ҳамон,
Йўлбарс терисидан эшдирди арқон.

Сиртмоқлаб боғланди қўл, гардан, бел ҳам,
Ечолмасди ҳатто қутирган фили ҳам.

Шавкатли Фаридун зар тахтга чиқди,
Нопок қонунларин тупроққа тиқди.

Буюрди жарчилар шундай солсин жар:
«Эй оқил халойиқ, помдору лобар,

Уруш аслаҳасин иргитинг — ўнгам,
Урушдан яхши ном қозонмас одам.

Аскар ва хунарманд бир қилда хунар
Изласа, уларга нима ҳам унар?

Барида хунару бари гурайдор,
Ҳар кимнинг ўшга яраниқ иш бор.

Бул қилса ул ишини, ул бушинг ишин,
Ости-уст бўларди саросар замин.

Букул банди бўлди модугар Заҳҳок,
Халойиққа қўрқув солган ул номок.

Абад омон бўлинг, яшангиз хуррам,
Ишингизга қайтинг барчангиз боҳам!»

Мардум қулоқ осиб шоҳнинг сўзига,
Дуо қилди, мизин суртиб юзига,

Кейин шаҳардаги барча аъёнлар,
Кумуш-зар ағаси барча боёнлар,

Ҳар томондан келди фармонига зор,
Барчасин қўлида тухфа-тортиқ бор.

Фаридун уларни кутар, қўйиб иқ,
Барчасин эркалар ақлга жўйиқ.

Ҳаммага панд этар, дилдан шод ҳамма,
Яратувчи номин қилар ёд ҳамма.

Деди: «Бундан буён жойимдур бу тахт,
Бундан сўнг чарақлаб боғар сизга бахт.

Кўп ичидан мени жаҳонофарин,
Албурадан танлаб айламин тайин.

Яден фармонини мен этиб бажо,
Жаҳонни покладим сизга, фуқаро.

Яхшилик юборини бизга пок ағам,
Фақат яхшиликка қўяйлик қадам.

Жаҳонга сар-басар бўлсам шаҳаншоҳ,
Доимо бир жойда бўлмас қароргоҳ.

Сиз билан бўлмоқни истар ҳамон дил,
Аммо туролмасман бунда муттасил».

Улуғлар таъзимда, барча ер ўнди.
Атрофдан ногора товуши кўнди.

Бутун шаҳар аҳли хурушга келди,
Саройга шоҳ-ла хайр ва хўнга келди.

Илон шоҳни олиб чиқиб ташқари,
Маҳкам боғладилар, этиб сарсари,

Шаҳардан-шаҳарга олиб ўтдилар,
Охири тоғ сари суриб кетдилар.

Заҳҳок борар, бўйин-қўли боғлиқ, хор,
Тева орқасидан сурғалиб зор-зор.

Бир жойга боришди Шерхон аталур,
Нечук жаҳон, кўҳна ақл танг қолур...

Дашту сахро узра неча туну кун
Ўтмиш, яна қанча ўтмоғи мумкип,

Боғлоқлик Заҳҳокни қилишиб улоқ,
Шерхонга келтирди ул бахти уйгоқ.

Дара ичра олиб кириб жо-бажо,
Бошин қилмоқ бўлди танидан жудо.

Яна товуш келди юксак самодан,
Қулоғига бир сир ташиб қазодан.

Деди: «Бу бандини Демовадга сур,
Қўшунни қолдириб, ёлғиз ўзинг юр.

Ишончли бир гуруҳ киши ол фақат,
Қаттиқ кунда бунга қилмасин шафқат».

Чопардек тез елиб кетди шаҳаншоҳ,
Бандини сурдилар бир печа ҳамроҳ.

Боғларин қилдилар яна чамбарчас,
Дунёда топилмас бундан бадбахт кас.

Ному нишонаси итиб, бўлди хок,
Бадхоҳ, ишларидан жаҳон бўлди пок.

Қариндош-уруғдан бўлиб мосиво,
Баидда якка қолди золим тоғ аро.

Дарадан топилди бир жой, тору таиғ,
Таги кўринмасди қанча боқмасанг.

Мия йўқ жойидан михлади бошин,
Сўндириб кўзидан ҳаёт қуёшин.

Қўлларин михлади катта харсангга,
Қоя тошини бўяб қоп-қаро рангга.

Тубсиз жар устида осилиб қолди,
Дил қони чакиллаб, замин бўялди.

Жаҳонни бермайлик, келинг, ёмонга,
Барчани бошлайлик яхши томонга.

Яхши ҳам, ёмон ҳам қолмас пойидор,
Яхниси: «яхшилик қолсин ёдигор.

Муҳташам саройинг, хазинанг, пулинг
Бефойда ул томон тушганда йўлинг.

Ниҳоят яхши сўз қолур ёдгор,
Сўзни хўп авайла, хор айлама, хор!»

Фаришта эмасди Фаридун шунқор,
Мушку анбардан ҳам эмасди, зинқор.

Саховат, адолат кўтармиш уни,
Фаридун сендирсан қилолсанг шуни.

Бўлди у саховат билан рахнамун,
Саховатли бўлсанг, сен ҳам Фаридун.

Яратгувчи измин тутиб шоҳ Фарид,
Ёвузликни сурди жаҳондан муфид.

Аввало: банд этиб ташланди Заҳҳок,
Азобда кўз юмди у золим нобок.

Иккиламчи: ота ўчини олди,
Адлдан жаҳонни пок йўлга солди.

Учламчи: кўп ишдан дунё ювилди,
Ёвузлик, жаҳолат тари қувилди.

Эй дунё, ишларинг нечук беўхшов,
Ўзинг парвариплаб, ўзинг қилсанг об.

Қани ул Фаридун, қайда, кўзинг оч,
Қариган Заҳҳокдан тортволганди тоғ.

Жаҳонга шоҳ бўлиб турди беш юз йил,
Охири ундан ҳам тахт қолди сабил.

Кетди-ю дунёни ўзгага берди,
Элтгани ҳасратдан ўзда не эрди?

Кетарсан гадо бўл ва ё султон бўл,
Хоҳ гала бўлгилу хоҳи чўпон бўл.

Шундан сўнг, Фаридун адолат билан давлатни бошқариб
бахтли ва фаровон умр кечиради. У беш юз йил шоҳлик қилади.

РУСТАМ ДОСТОННИНГ ОНАДАН ТУГИЛГАНИ

Шоду хуррамликда вақт ўтарди соз,
Бошқоронги бўлиб қолди сарвиноз.

Хусни баҳорига тушгудек хазон,
Дилин алам босди, рашик этди макон.

Фавқулудда оғир ардими юки,
Қон йиғлар, машаққат чекар ҳар тукки.

Кундан-кунга оғир аҳволи чунон,
Юзлар аргувони энди заъфарон.

Онаси кўриб дер: «Айтчи, жон қизим,
Нима бўлди, исчун сўлди тул юзинг.

Рудоба беради онага жавоб:
«Онажон, сўрама, ҳолим кўп хароб.

Уйқусиз сўлгувман, тамам пажмурда,
Тирик кўринсам-да, мурдаман, мурда!

Хаёлимда умрим тугаб қолгудек,
Юким оқибатда жоним олгудек!»

Азобда, уйқусиз ўтиб туну кун,
Ниҳоят ой-кунни етишди яқин.

Қорнидаги тошми ё катта харсанг,
Ё қуйилган яхлит темирдан яланг.

Қийнала-қийнала хушидан кетди,
Сарой оҳу войи фалакка етди.

Синдўхт қиз бошида фиғон бошлади,
Юз тирнаб, мушик мўйини юлиб ташлади.

Достонга етишди қайғу овози,
Қовжираб қолмоқда ул сарвиноз.

Рудоба ёнига келди Золи зар,
Кўзда ёни, дили гаш, хун тўла жигар.

Мотам ичра қолди яшнаган ҳарам,
Соч юлиб, додлашар, дилда дард-алам.

Бир нарсани эсга туширди Достон,
Бу фикрдан бўлди мушқули осон.

Ул Симург патини айламиниди ёд,
Синдўхтга ҳам айтди, ич-ичидан шод.

Олов олдиришди, келтириб манқол,
Симург патини ўтга туташтирди Зол.

Қоронғилик бўлди зум ўтмай ҳаво,
Симург учиб келди у фармонраво.

Булутки, томчиси дур маржон эрур,
Маржон эмас, балки шавқи жон эрур.

Тавозе билан Зол айлади салом,
Анга кўрсатиб кўн иззату икром.

Симург унга дейди: «Бу алам недур,
Шер баччасини кўзи ичра нам недур?»

Бу кумун танали моҳилиқодан
Бир ўғил туғилгай шер юрак, фелган.

Шер унинг ўшажак хоки пойини,
Чиқарар булутнинг оҳу войини.

Чангални тигратган йиртқич арслон,
Панжа тиллаб қолар бу бўкирган он.

Елкасини кериб келса паҳлавон,
Кўтарса зарбага гурзи ё гаврон,

Жойидан туролмас ботирлар марзон,
Ўзини эплаёлмас юрак-бағри қон.

Ақида мисоли Соми санг бўлур,
Қаҳрда мисоли шери жанг бўлур.

Қомати сарв бўлур, аммо кучи фил,
Найза отса, учиб борар икки мил.

Эл қатори келмас дунёга аммо,
Унга мадад бергай раҳмдил худо.

Тоғиб келтиринглар олмосдек пичоқ,
Билимдон кимсапи тоғингиз шу чоқ.

Санамни май билан аввал маст қилинг.
Дилидаги алам шаштин паст қилинг.

Табиб ул тиг билан афсун айласин,
Сандуқдаги шерни берун айласин.

Она қорни тадбир ила чок ўлур,
Оғриғин ўзи ҳам туймай пок ўлур.

Бир муддат бўялгай қонига тани,
Қориндан олурлар у шербаччани.

Сўнг кесилган жойни тикиб солар чок,
Дилингдан қувилсин қўрқув, ваҳму бек.

Бир гиёҳ этаман, мушк ҳамда оқ сут
Билан кўшиб, туйиб сояда қурут.

Эзиб, суртиб турсанг яра жойига,
Кўрарсан, жуда тез келур жойига.

Сўнг менинг патимдан сурт ўша жойга,
Соимдан сизатлик етар ул ойга.

Ғам ема, камдан-кам сендек бахтиёр,
Сўнг шоҳ Манучеҳр ҳузурига бор.

Чунки у бермишдир сенга тоғу тахт,
Кундан-кун қулф уриб, гуллаган дарахт.

Асло ғам солмасин дилингга бу қор,
Дарахтинг шоҳлари бўлур мевадор».

Шувдай дебон узди елкасидан пат,
Қанот қоқиб учди, сочиб шарофат.

Ул патни олдию бориб Золи Сом.
Бажо қилди Сумурғ амрин батамом.

Барча кузатарди даволаш ишин.
Кўзлари пурхуну кўнгишлар ҳазин.

Синдўхт кўзларидан тўкар қаро қон:
«Нечук чиқар, дея, биқиндан инсон?»

Етиб келди шул он бир доно ҳаким,
Рудобага май-ла берди у тиним.

Махлиқо биқини ёрди оғритмай,
Чақалоқни олди аста ранжитмай.

Бола туғилганди безарар, осон,
Таажжубда қолди бутун хонадон.

Ажойиб ўғилки, шер сиёқли шер,
Кўрганлар: «қуёшдан равшан чехра» дер.

Таажжуб қиларди мардум каписак,
Ҳеч ким кўрмаганди филтанли гўдак.

Она ухлар тун-кун шаробдан сархуш,
Юраги сезилмай ётарди беҳуш.

Ярасини тикиб, даво қилдилар.
Сумурғ айтганларин бажо қилдилар.

Уйқудан кўз очиб у сарви суман,
Лаб очиб Синдўхтга бошлади сухан.

Сочқилар сочинди гавҳару тилло,
Шукрона ўқинди, сақла, раббано.

Онага бердилар у шербаччани,
Бола эмас, балки само гулшани.

Бир кунда бўлибдур бир яшар бола,
Гўё бир гулдаста, совсану лола.

Кўлдиги, кўринди тишлар садафи,
Чехрада намоён шоҳлик шарафи.

Бирустам — қутилдим — бирустам деяр,
Шу боис ўғил исми Рустам деяр.

Бир қўрчоқ тикишар, атласдан тоза,
Шербачча бўйидан олиб андоза.

Ичи совсап жуви, манглайда похид,
Нур сочиб туради ёноғи хуршид.

Билакда аждаҳо зўри муҳайё
Кўлда шер панжаси тополмас даво.

Кўлтуғига олган найзаю, ялов,
Бир қўлида гурзи бирида жилов.

Остида саман от гўё ўйноқлар,
Кетидап саф чекиб кетмоқда лашкар.

Ишлар тугаллапгач суратга кўра,
Аждодлардан қолган одатга кўра,

Тева мишиб йўлга тушди бир чонар,
Халойиққа сочиб жавоҳиру зар.

Рустамнинг гурзидор сувратин шул он
Олиб кетишдилар Сом бобо томон.

Улуғ бир байрамга тўлди гулистон,
Кобул ерларидан то Зобулистон.

Ҳар даштда хонанда пай, чангу рубоб,
Тўкин нозу неъмат, шаробу кабоб.

Кириб келди Меҳроб Кобулга хўп шод,
Дарвешларга динор, нул соҳар зиёд.

Зобулининг четидан-четига қадар,
Созанда, хонанда ҳам ўйинчплар.

Каттаю кичикви йўқдир фарқ қилиш,
Бари бир ўлтирар арқоғу ўриш.

Сўнг Рустам тимсоли бўлган кўғирчоқ,
Сом бобога олиб келинди қувноқ.

Бу тимсолини кўриб, кекса ботир Сом,
Ниҳоятда бўлди хурраму шодком.

Иргиб туриб, ундан узмайини кўзин,
Дер эди: «Бу бола нақ менинг ўзим.

Келса ҳам гар бунинг ярим белидан,
Булутлар қутулмас унинг қўлидан».

Хабарчини чорлаб келтирди шул дам,
Бўйини кўмгунча сочдилар дирҳам.

Даргоҳни безанди мисоли хўроз.
Чалинди ногора, ҳар томонда соз.

Сангсоридан тортиб то Мозандарон,
Буюрди безансин, хурраму шодон.

Шаробу хонанда, созандалар жам,
Барчаси сочдилар жавоҳир, дирҳам.

Базму тўй бир ҳафта этади давом,
Сўнгра бош хатотини чақиртирар Сом.

Бахтиёр Золига ёзар жавоб хат,
Мактубини безатар мисоли жаннат.

Аввало тангрига деяр офарин,
Айламини шод-хуррам бандаси дилин.

Сўнг наҳлавон Золига деяр шон-шараф,
Ул ўзи бир тараф, лашкар бир тараф.

Сўнгра чақалоққа етади навбат,
Нуру файз шоҳона, наҳлавон келбат.

Буюрди: «Сақлангиз фидо айлаб жои,
Бир шикаст кўрмасини гўдак ногаҳон.

Туну кун худога сиғинган эдим,
Ўғилга ўғил сен ато қил, дедим.

Кўрай дедим Золнинг фарзандини ман,
Узим сингари мард дилбандини ман.

Букун белимиз рост, бағримиз бутун,
Қилсин худо унинг умрини узун!»

Чопар уча кетди мисоли бўрон,
Золга етиб келди равшандил, шодмон.

Сомнинг шодлигидан сўзлади бир-бир,
Нечук тўй-томошо қилди баҳодир.

Хатин берди ота хирадмандининг,
Бир-бир айтиб берди унинг пандини.

Бу яхши сўзларни эшитгани чоқ,
Терисига сигмас, Зол димоги чоғ.

Шодлигига шодлик қўшилиб кетди,
Шодлигидан боши осмонга етди.

Талай ою кунлар ўтиб галма-гал,
Неча сирлар ошкор, неча жумбоқ ҳал.

Рустамга сут берди ўн доя бирдан,
Гўдакнинг мойси жанговар шердан.

Охир етди сутдан ажралминн вақти,
Шербаччасин энди пон-гўштга боқди.

Бир йўла бўлнатар элликта товоқ,
Одамлар ҳайратдан деяр: «Ё халлоқ!»

Саккиздан-тўнқизга қўйганда қадам,
Бир сарви озода бўлганда Рустам.

Ё нур сочиб турган ситора бўлди,
Жаҳон аҳли унга назора бўлди.

Набира бобосига фарзанд эди,
Қоматда, билимда Сом монанд эди.

СОМНИНГ РУСТАМНИ КЎРГАНИ КЕЎГАНИ

Сом эшитган сайин хушлар дилини,
Шерсиёқ бўлганин Золнинг ўғлини.

Ундек чақалоқни инсон кўрмаган,
Бундай шерсиёқни жаҳон кўрмаган.

Эшитгани сайин ортарди завқи,
Дилда набирасин кўрмаклик шавқи.

Лашкарин топшириб қўмондонига,
Неча навкарларин олиб ёнига,

Зол ўғлининг меҳри тортиб Зобулга,
Йўлга тушди, илҳақ у кичик филга.

Достон огоҳ бўлди, чалди поғора,
Лашкардан ер юзи бўлди қоп-қора.

Зол билан бирликда паҳлавон Меҳроб,
Сом истиқболига айлади шитоб.

Карнаю сурнаю поғора, довул
Товуши билан тўлиқ шаҳару овул.

Тоғдан тоққа қадар лашкару камон,
Қаёққа қарамай: қизил, зард қалқон,

Филлар бўкириши, отлар кишнаши,
Беш милдан эшитилар, йўқдир ўхшаши.

Бир жанговар филга бердилар оро,
Устига қўйилган тахти соф тилло.

Тахта ўтқазилди Зол ўғли Рустам,
Ана қомату ёл, кифт ҳам билак ҳам.

Бошида гавҳар тож, белида камар,
Қўлда заррин камон, олдида синар.

Сом уни узоқдан кўрибоқ ашраф
Ва қўшинларини қилди икки саф.

Пиёда бўлишди Мехроб билан Зол
Ва барча ақобир, ёшу қари чол.

Барчаси саломда ўқдилар замни,
Мя Сомни шарафлаб, дерлар: «Офарин».

Баҳодир фарзандин кўргач бобо Сом,
Гулдек яшнаб кетди чехраси тамом.

Фил устида кўриб ёлдор бир йиғит,
Ханда қилди, гумон дилидан соқит.

Филни яқинига олиб келдилар,
Кўрди ёқут тожу, тахти бутун зар.

Шарафлар ва дуо қилар кекса Сом:
«Шербачча паҳлавон, яша бар давом!»

Бобо тахтин ўниб, саломда Рустам,
Бобосин шарафлай бошлагди бул ҳам:

«Жаҳон паҳлавони бобожон, шод бўл,
Мен сенинг ниҳолинг, асл — бунёд бўл.

Сенинг содиқ қулиг бўла олсам бас,
Ором, ётавериш менга келинимас.

Менга зирх бўлсаю, найзаю қалқон,
Садоқ тўла ўку, от, камон, арқон.

Барча душманларни этай тору мор,
Одил яздон бўлсин менга мадакдор.

Сенга монанд менинг қоматим, чехрам,
Сеникидек бўлса кошквийди захрам».

Сўнг пиёда бўлиб, қўйиб филинни,
Бобо набирасин олди қўлини.

Бобо тўнмаёй ўнар кўзи-қолини,
Барча қайрон, катта очиб кўзини.

Сўнгра йўл олишди Гуроба сари,
Суҳбат қизиқ, шодон борарди бари.

Сарой безатилган, жавоҳирли тахт,
Ҳамма шоду хандон, ажаб тахту бахт.

Базму суҳбат қизиқ ўтиб кетди ой,
Барча дили хуррам, барча хушчирой.

Барча тинглар эди най, чангу рубоб,
Барча куйлар эрди хурсанду шодоб.

Тахтнинг бир ёғида ўтирар Достон,
Бир ёқда гурашди Рустам паҳлавон.

Ўртада Сом бобо дошшманд қари,
Бошдаги тожида ҳумонинг нари.

Бобо хушии олган Рустам паҳлавон,
Ҳар замон деб қўяр, «Ё халлоқ, яздон!»

Бу қандай билаго, қад мисли алам,
Бу не кенг кўкрагу, бел позик қалам.

Оёқларда бузрук туй қуввати,
Дилда шер қудрати, йўлбарс шиддати.

Чехра шундай бўлса, бундай фарру ёл,
Оламда тенги йўқ, ўзи бемисол.

Сўнг Сом Золга дейди: «Ўтиб юз авлод,
Ҳеч ким бундай ишни қилолурми ёд.

Гўдакни биқиндан олсалар тешиб,
У бўлса шундай бир баҳодир ўсиб,

Минг офарин бўлсин Симурққа абад,
Яздонга минг шукр, айлади мадад.

Буқун май ичамиз, дилимиз обод,
Май пла ашдуҳни қилурмиз барбод».

Шундайдир аслида беш кунлик жаҳон,
Бири қарир, бири келар навқирон.

Маст бўлишди ичиб шароб пайдар-пай,
Гоҳ Рустам, гоҳ Золга кўтаришар май.

Сурунка сипқарди Меҳроб тоза май,
Ўзидан бошқани қолди танитай.

Деди: «Тап тортмайман Золу сипоҳдан,
Дилда зарра қўрқув йўқ Сому шохдан.

Тиғу от бўлсаю, набирам Рустам,
Соя сола олмас бизга булут ҳам,

Букун тиргизайин бобом Заҳҳокни,
Туёқдан мушк мисол қилайин хокни

Рустамга аслаҳа ясатай шу тоб...»
Шундай мазах сўзлар деярди Меҳроб.

Кула-кула ўлди Золи зару, Сом,
Кайфи чоқ Меҳробнинг сўзидан тамом.

Бошлангани чоқда янги ой боши,
Сом сафарга чиқди, ўғли йўлдоши.

Отасин кузатиб Зол борди манзил,
Навкарлари берар сафарга табдил.

Фил устида борар паҳлавон Рустам,
Бобо ҳижронидан дилида алам.

Сом ўғлига дейди: «Кўрма фалокат,
Дилинг мулки бўлсин доим адолат.

Шоҳлар фармонидан чиқмайин андак,
Илму допинни эт ақлингга безак.

Емонликдан қўлинг тортилсин мутлоқ,
Йўлингни ёритсин доимо халлоқ.

Ҳеч кимга қолмагай охир бу дунё,
Ичу тошинг бир хил бўлсин доймо.

Панду насиҳатим ҳамон этиб ёд,
Тўғри йўлдан асло тойма умрбол.

Сенга очиқ айтсам гумоним менинг,
Охирга етмоқда замоним менинг».

Унутмангиз дея ота пандини
Қучоқлаб ўпар у қўш фарзандини.

Карнайлар чалинди, қоқилди довул,
Юришга чорлади, сипоҳдорни ул.

Садо берди карнай, ноғора ва занг,
Ердан осмонгача кўтарилди чанг.

Дили тўла ҳикмат, тилда ширин сўз,
Сипоҳдор ўғирди мағриб томон юз.

Икки фарзанд борар у билан боҳам,
Дилда бобо панди, кўзларида нам.

Уч манзил кузатиб сўнг ажралишди,
Сом йўли узундан-узоққа тушди.

Рустам ўғли билан сипоҳдор Достон
Сипоҳ билан етиб келди Сейистон.

Кўлда қадаҳ, ёнда шердек Рустами,
Зол яшар, дилида йўқ дунё ғами.

РУСТАМНИНГ ОҚ ФИЛНИ ЎЛДИРГАНИ

Бир кун дўстлар билан йиғилди улфат,
Бода ичиб, богда қизиди суҳбат.

Созанда, хонанда, кабобу рубоб,
Дилларда хурсандлик, қўлларда шароб.

Биллур қадаҳларга қуйиб лаълин май,
Бошлар айлангунча ичиб пайдар-пай.

Фарзандига шундай дейди Золи зар:
«Эй номдор, бошингга ярақлайди фар.

Баҳодирларингга созла мукофот,
Ҳар гарданфарозга улаш молу от».

Рустам совға қилди жавоҳиру мол,
Арабий отларки, рози қолди Зол.

Тухфаю совғалар олиб бирма-бир,
Кайф билан тарқалди барча баҳодир.

Достон ҳам йўл олди шабистонига,
Қуюқ жимлик чўкди бог-бўстонига.

Таҳамтан ҳам майдап кўзида уйқу,
Ётоғига кетди, тўшаги парқу.

Уйқу олди бошга тегмаёқ ёстуқ,
Шул замон ҳовлидан келди қичқиряқ.

Банддан бўшаб кетмиш шохнинг оқ фили,
Ҳар ёқни мажақлар унинг ҳазили.

Қулоғига етгач бундай шум хабар,
Қони қайнаб кетди Рустами лобар.

Сакраб туриб олди бобо гурзисин,
Эшикка уринди, қўймади зулфин.

Ғуломлар, чокарлар тўсиб йўлини,
Қўйишмас, уншаниб энгу қўлини.

Ваҳима қилишар қутурган филдан,
Ваҳимамас, қўрқув бор сидқи дилдан.

«Қаро тун, сен филга бўлсанг рў-барў,
Шоҳ бизга чақирар шуя он мурдашў!»

Бу сўздан Таҳамтан қайнаб зардаси,
Мушт урди кимгадир тушди зарбаси.

Гардандан узулиб боши гувалак,
Юмалаб кетганди мисоли қоттак.

Сўнгра бошқаларга ўғирди юзин,
Кутди, не бўлар деб бошқалар сўзин.

Бир ҳам келишга этмай шижоат,
Паҳлавон эшикка келди шу соат.

Гурзи уриб, лора қилди зашжирин,
Майдаланиб ерга тўкилди зулфин.

Ҳовлига югурди мисоли шамоғ,
Гарданида гурзи, яхшиллик хаёл.

Қаршисида пайдо бўлди жанда фил,
Ғайрати жўш урар нақ дарёин Нил.

Олдида қимирлаб турган тоғ кўрди,
Қозондек қайнаган ҳовли бог кўрди.

Кўрган ботирлар ҳам қочар паноҳжўй,
Мисоли бўридан қочган гала қўй.

Бўкириб, қутурган шердек Таҳамтан,
Оқ филга тапланди ҳадик билмасдан.

Маст фил Таҳамтани кўрган замон,
Унга босиб келди улкан тоғсимон.

Фил етказгунича Рустамга зиён,
Хартумидан ушлаб силтар паҳлавон.

Сўнг бошига солар гурзиси билан,
Зарбидан букчайиб тушар тоғдек тан.

Ларзага келгандек бўлди Бехистун
Фил ерда ётарди жонсиз, хор, забун.

Қимирламай қолгач қутурган оқ фил,
Еш баҳодир қайтар ётоқда енгил.

Мамнун ухлаб қолди, Шарқдан офтоб
Кулиб боқди дилбар юздек бениқоб.

Золга хабар етди — не қилди Рустам,
Гардини чқорди жанда филин ҳам.

Бир зарбда букибдир унинг гардини,
Қаро ер қилибдир оппоқ фил танин.

Бу гапни эшитиб Зобул сарлори,
Дилдан ошиб унинг шон ифтихори,

Деги: «Хайф кетибдур оппоқ жанда фил,
Жангларда жўшарди бир дарёин Нил,

Жуда кўп жанггоҳда бу фил бўлиб маст,
Ғанимлар сафига берганди шикаст.

Талашу савашда бўлмаи бўйни хам,
Уни паст айламини ўсириш Рустам».

Рустамни чақириб, ўрнидан қўнди,
Кифтига қоқди, юз манглайини ўнди.

Унга дер: «Эй ботир, нарра шер бола,
Чангалинг қудратга тўлмиш, эр бола.

Еш бўлсанг ҳам келмас сенга баробар
Ҳеч кимса мардликда, кучда, эй лобар.

Дунёни тутмасдан букун овозанг,
Ошкор бўлмасидан мақсад, мавозанг,

Наримон хунини сен этиб талаб,
Отинг қўйсанг Синаид тоғига қараб.

Бир қалъа кўрарсан боши осмонда,
Бургут ҳам етолмас, қанот қоққанда.

Тўрт фарсанг келади бўйин ўлчасанг,
Кенглиги ҳам келар худди тўрт фарсанг.

Унда тўлиқ кўкат, сув, динору зар,
Унда кўп мардуму анвойи жонвор.

Дарахтлари бисёр, кенг-кенг экинзор,
Ҳеч ким кўрмагандир бундайин диёр».

Ҳар мева дарахти, ҳар ҳунардан бор,
Барчасин яратган пок парвардигор.

Чиқадиган йўли битта ташгу тор,
Осмон бўйи унинг дарвозаси бор.

Биринчи наҳлавон, ботир Наримон
Борида Фаридуи берганди фармон.

Қалъага бостириб қўйганди қадам,
Аммо ундан бўшаб қолганди олам.

Жанг қилди унда у баҳодиропа,
Ҳийлалар ишлатиб ошкор, пинҳона.

Уруш давом этди кўп йил, кўп замон
Қалъани қуршовда тутар Наримон.

Қўрғон тепасидан ташладилар тош,
Сипоҳдор дунёдан олиб кетди бош.

Сардорсиз орқага қайтди зўр қўшин,
Шоҳ олдига келди, мотамда беун:

Наримон урушдан бўлибди сероб,
Бу хабар келганда, Сом бағри кабоб.

Додлаб йиғлар эди, йиғлар зори зор,
Кўз ёшин тўкарди абри навбаҳор.

Бир ҳафта мотамда қилди оҳу воҳ,
Кейинги ҳафтада жамлаб зўр сипоҳ,

Мустаҳкам қўрғонга юриш бошлади.
Лашкарин ҳар томон ёйиб ташлади.

Ураб ётди уни неча ою йил,
Аммо тополмади қалъа ичра йўл.

На қалъага кирар бирор тирик жон,
На ундан чиқарди, вақт ўтар ҳамон.

Йиллаб берк бўлса-да, қалъа мутлақо,
Муҳтожлик сезишмас бир донга ҳатто.

Ота қасосини ололмаи поком,
Қайтиб келган эди шунда бобои Сом.

Энди сенга навбат етди, жон ўғлим,
Бир чора тонасап, ишлатиб билим.

Сен хуррам етаклаб борсанг гар карвон,
Сени танимади бирорта посбон.

Кириб олгач, кучинг намойи қилғил,
Ул баттоллар шоҳу томириш юлғил.

Ҳали ҳеч ким билмас сенинг номингни,
Балки бу иш берар юрак комингни».

«Бош устига — дейди Рустам — бу фармон
Албатта топармаи бу дарди дармон».

Унга Зол дер: «Ўғлим, йиғиб эс-хушинг,
Сўзимдан чиқмаслик бўлсин ҳар ишинг».

Даштдан туя чиқар, жам айла карвон,
Ўзинг либос кийиб, унга бўл сарбон».

Туялар барига туз юкласанг бас,
Ҳақиқий кимлигинг билмасин ҳеч кас».

Унда ҳеч нима йўқ ош туздан азиз,
Унда ҳар нарсадан қиммат турар туз».

Қалъа эшиклари ёшиқ кўн маҳал,
Емишлари тузсиз, бўлганда қамал».

Кўрсаларким карвон юки туз-намак,
Югуриб чиқишар ёш, қари бирдак».

РУСТАМНИНГ СИНАНД ТОҒИГА БОРГАНИ

Зол сўзларин бир-бир эшитган ҳамон,
Юришга ҳозирлик кўрар паҳлавон».

Кўтарар бошини, ёлр кифту ёл,
Туз ичра беркишар гурзию қурол».

Хешларидан олар бир неча киши,
Бари ҳушёр, марду ботирлик иши».

Улар яроғи ҳам туз ичра ниҳон,
Яшириб қўйганди номдор паҳлавон».

Топган чорасидан лабида кулку,
Синанд томонга от қўйди беуйқу».

Етиб боргач қалъа остонасига,
Посбон кўриб кирди ўз хонасига».

Бошлиғига деди: «Келур бир карвон,
Олдида келадур ажойиб сарбон».

Агар сўрасангиз, гумоним шуки,
Туз бўлеа аҳтимол унинг бор юки».

Бошлиқ юборади карвонга чопар:
Дер: «Бориб билгил, ким карвонга раҳбар».

Унинг юки недур тезроқ билиб кел.
Анқайма, мисоли бўрон елиб кел!»

Қалъадан шамолдек тушади чопар,
Чангдек босиб келиб, Рустамни топар».

Ва унга дейдиким: «Эй карвонбоши,
Недур ортган юкинг ниҳону фоши?»

Билиб, бориб айтай бошлиққа шул он,
Сўнг олиб келурмен не бўлса фармон».

Рустам дер: «Бориб айт номдор бошлиққа,
Қонларим туз билан тўладур ликқа».

Лашкарбошинга айт, барисин бир-бир,
Теваларнинг юки фақат ош туздир».

Чопар қайтиб кетди, чиқди баландга,
Етиб борди бошлиқ турган дарбандга».

«Карвон юкин бориб кўрдим, эй сардор,
Туздан бошқа нарса йўқ унда зинҳор».

Бошлиқ эшитибоқ жойидан турди,
Жилмайди, юзини шодликка бурди».

«Дарвоза очилсин!» деб берди фармон,
Токи кўтарилсин қўрғонга карвон!»

Жанжў Рустам буни эшитган замон,
«Юр!» деди, юқори ўрлади карвон».

Карвон дарвозадан кириб билангоқ,
Халққа тўлиб кетди яқини йироқ».

Бошлиқнинг ёнига кириб Таҳамтан
Ер ўшиб, қутлади тавозеъ билан.

Совға қилиб қўйди неча қопда туз,
Барчасига бир-бир деди илиқ сўз.

Сардор: «Абад омон бўлсин, — дер, — бошинг,
Доимо ярақлаб турсин қуёшинг!»

Совғанг қабул этай ташаккур билан,
Художўй кишининг ўгли экансан».

Бозорига кириб келди паҳлавон,
Паҳлавон кетидан бутун бир карвон.

Ҳар тарафдан уни ўрашди дарҳол,
Гўдак болалару эркагу аёл.

Бири кийим берар, бири сийму зар,
Ҳадиксиз булардан туз харид қилар.

Қош қорайиш билан Рустами тезчанг,
Қўрғоннинг ичидан барпо этди жанг.

Посбонбоши томон тунда суриб от,
Жангчилари билан босиб кирди бот.

Хабар топиб, хобдан очганида кўз,
Рустамга ташлашди бир ўзи ёлғиз.

Бошига туширди гурзи Таҳамтан,
Ер билан баробар бўлди бошу тап.

Қўрғон аҳли бари топишиб хабар,
Бадхоҳ ёвга қарши бари қўзғалар.

Қаро тунда тиглар дарахшон бўлди,
Ернинг сатҳи лаъли бадахшон бўлди.

Қон мавжидан қизил тепа-ю халдақ,
Гўё кўкдан ерга тушганди шафақ.

Таҳамтан гурзи-ю, тиг, каманд билан
Ботирлар бошини узарди тандан.

Қуёни бош чиқариб кўкка йўл олди,
Ердан юлдузгача ёришиб қолди.

Қалъада қолмади бирор соғлом тап,
Жондан айрилмаган, яра бўлмаган.

Ботирлари ҳар ён қочиб кетишди,
Қўлга тушганларин қатл этишди.

Рустам бир уй кўрди, девор, том харсанг,
Тоғ оралигида йўли тору танг.

Биргина эшиги темирдан ул ҳам,
Муҳандис беркитиб қўйибди маҳкам.

Гурзи билан уриб эшигин ўйди,
Сўнг хона ичига оёгин қўйди.

Шини кўрди, гумбаз жуда ҳам балад,
Ердан-шинигача жавоҳир тирбанд.

Қотиб қолди Рустам ҳайратидан лол,
Лабни тишлаб турар, бу қандай сир — ҳол.

Ваҳодирларга дер: «Бундай мўъжиза
Қўрармиз деб хаёл қилмовдим сира.

Гўёки конларда ҳеч зар қолмабди,
Денгизларда дурру гавҳар қолмабди.

Қайда агар бўлса қандай жавоҳир,
Барин йигиб шунда қўймишлар бир-бир».

РУСТАМНИНГ ЗОЛГА ЗАФАРНОМА ЕЗИБ ЮБОРГАНИ

Отасига Рустам юборди хабар,
Номада бор ишни ёзиб сар-басар.

Аввал васф этилди покнза яздон,
Барчанинг эгаси — хоҳ мўр, хоҳ илон.

Хоҳ Ноҳиду Баҳром, хоҳ қуёшу меҳр,
Хоҳ ёсташиб ётган замини спехр.

Сўнгра офаринлар ёғилар Золга,
Зобул наҳлавони, бемисол «чолга».

Кўтослар паноҳи, Эронга фарзаид,
Каёний туғини кўтарган баланд.

Тахту тож, шоҳликлар этади аҳсон,
Фармони ой-қуёш каби пурафшон:

«Фармошинг-ла келдим Сипанд тоғига,
Ер юзин осмондек баланд тоғига.

Тоғининг этагига етганим ҳангом,
Посбонлар амири йўлади салом.

Амир фармони-ла кирдим ичкари,
Хоҳишимдек бўлди ишларим бари.

Тунда баҳодирлар билан бошлаб жапг,
Битта қўймай, бари айладим саранг.

Ким ўлди, ким қочди судраб оёғин,
Йўл-йўлакай ташлаб қурол-яроғин.

Ўлжамиз бўлади беш юз минг харвор,
Унда тоза кумуш, ёмби, жавҳар бор.

Гидам, полос, мато ё кийим-кечак,
Барчасини агар ҳисоб айласак,

Ҳисобласак ётиб йил, ой туну кун,
Ҳисобига етмоқ эмасдир мумкин.

Буқун қандай фармон этар наҳлавоц,
Сўзи қутлуғ, ўзи равшан дил инсон».

Чопар етиб келди мисоли бўрон,
Мақтубни топширди Достонга шодон.

Хатни ўқиб Достон ёноғи гулгул,
Офарини ўқиди, ўглидан мамнун.

Муждадан қувончга тўнди наҳлавоц,
Гўё у қайтадан бўлди навқирон.

Жавобига бир хат ёздирди Достон,
Мақтов, офаринлар унда фаровон.

Худо номига наът ҳаммадан олдин.
Сўнг ёзар: «Дилкушо хатингни олдим,

Саодатли онда ўқидим хатинг,
Менга жон бағишлар бахт-саодатинг.

Сенга ярашиқдир шундай кори зор,
Гўдакликдан мардлик қилдинг ошкор.

Наримон руҳини шод айладинг, шод,
Душманларин этдинг барчасин барбод.

Энди ўлжаларни ташимоқ учун
Минг тева юбордим, борар туну кун,

Хатини олибоқ енгил отга мин,
Сенсиз паришон дил, юрагим гамгин.

Теваларга ортгил яроқли не бор,
Сўнгра ҳисорига ўт қўй қасоскор».

Бу номани олиб ўқиғач Рустам,
Қувонч ошди, дилдан кетди қайғу-ғам.

Нимаким керакли кўрипса агар,
Мухрми, қиличми, кўлоҳми, камар,

Марварид, гавҳарми, кумушми, олтин,
Ё Хитой шоҳиси, бош-оёқ нақшин,

Ташлаб отасига жўнатди сиртлон,
Йўлга равон айлаб улкан бир қарвон.

Ўт қўйиб юборди, ёнарди Сипанд,
Тутун кўтарилди фалакка баланд.

Қайтиб йўлга тушди, дили шодмон,
Йўлда учиб борар мисоли бўрон,

Хабар топиш билан Нимрўз султони,
Оламни ёритиб қайтар ўғлони,

Ғоллбни кутмоққа барча шайтанди,
Кўчалар ясанди, алам бойлапти.

Карнайлар чалинди, қоқилди довул,
Кўзголди шаҳару қишлоғу овул.

Тўғри келиб тушди Зол айвонига,
Йўл ойдин, комиёб паҳлавонига.

Аввало онаси Рудоба томон,
Келиб юзин ерга суркади ўғлон.

Кифту юзларидан ўпарди она,
Марҳига офарин деярди яна.

Ўғлин маҳнам қучиб ўпарди сардор,
Халққа совға беринг, деяр, неки бор!»

ЗОЛНИНГ СОМГА МАКТУБ ЕЗГАНИ

Жангчи Сомга муқда юборди бу гал,
Мақтуб ёзиб, сўзга Зол бериб сайқал.

Ядон номи билан бошланди нома,
Сўнг баён этилди барча ҳаптома.

Нома билан чопар юборди елдек,
Совғолар жўнатди, қуюлар селдек.

Найрам ўғли Сомга нома етган кун,
Шодликдан яшнади юзлари гулгун.

Ўта шодлигидан паҳлавон помдор,
Бир базм йиғдирди, қулф ургаи баҳор.

Чопарга ҳам сарпо айлади инъом,
Тўхтовсиз Рустамдан сўзлар эди Сом.

Котибларга бериб мукофот, жома,
Музаффар ўғлига ёздирди нома

Золга шундай сўзлар айлади рақам:
«Ажабмас шердан шер туғилса ўктам.

Уни гўдакликда олиб кетсалар,
Қўй галаси ичра муқим этсалар.

Аmmo чиққанидан кейин тишлари,
Шерсиёқ бўлади унинг ишлари.

Кўрмаган бўлса-да она кўкрагин,
Худди отасидек керар кўкрагин.

Ажаб эмас Рустам бўлса паҳлавон,
Зероки отаси помдор Достон.

Куч тўлиб, вояга етганда гўдак,
Шернинг ўзи ундан сўрайди кўмак».

Мақтубга муҳриши босганда Сом ял,
Чопар турар эди жўнашга маҳтал.

Олиб елдек учиб, йўл босди чопар,
Сарпо ва мақтубши олди Золи зар.

Навқирон ишидан барча шодмон,
Ўғлига суқланиб қарар паҳлавон.

Умид билан боқар унга ер юзи,
Ерию осмони, денгиз, юлдузи.

Бу кун сўз юритай, Манучехрдан,
Адолатли подшо, ишқу меҳрдан.

Кўз юмиб кетмоққа етганда фурсат,
Ўғлига қилмиш у қандай насиҳат.

МАНУЧЕХРНИНГ ЎЗ ЎҒЛИГА ВАСИЯТ ҚИЛГАНИ

Манучеҳр ёни икки бор олтмин,
Шоҳ ўзи тушунди — йўл тугаб қолмиш.

Арофин ўраган муъбад — мунажжим,
Осмон сирларига излашиб ечим,

Кўрдилар шоҳ умри сўнар шу йўсин,
Душдан кўз юммоқ муддати яқин.

Хабар бердиларки: «Яқин қаро кун,
Ярқироқ пешонанг босар қаро тун.

Яқин қолмиш ўзга саройга сафар,
Яздон жойнинг аъло қилсин бу сафар.

Буқун ишларингни ўтказ назардан,
Ўлим келса, шониб қолма хатардан.

Ишларнинг битмасдан — кўпнинг битгуси,
Қаро ер остида ташанг йитгуси».

Донолар сўзини эшитиб подшо,
Иш измиш ўзгартди, ажал бедаво.

Муъбадлар барчасин чорлаб қошига,
Дил розини очди қариндошига.

Катта ўгли Наузар паҳлавонига,
Васият боплади шер ўғлонига,

Деди: «Шоҳлик тахти елдек, бебақо
Унга абад меҳр қўймоқлик хато.

Яшадим дунёда юз йигирма йил,
Яхши-ёмонига маҳкам боғлаб бел,

Кўп орзуга етдим, шодлик кўрдим ман,
Қаршимда титрарди бадният душман.

Фаридун сўзларин ёд тутганим он,
Фойдага айланди ҳар қандай зиён.

Шивирдим Салму Тур бунёд асосин,
Евдан олдим бобом Эраж қасосин.

Ёмонлардан холи айладим жаҳон,
Ерда қурдим қалча қалъаю қўрғон,

Лек яшамагандек дунёда бир он,
Ўтган йиллар зумда бўлдилар ниҳон.

Аччиқ бўлса охир дарахт меваси,
Нимага арзийди ўсмоқ шеваси.

Бошимдан ўтказгач басе дарду ранж,
Сенга бермоқдамен шоҳлик, тахту ганж,

Бир замон Фаридун бергандек менга,
Синалган бу тожни берурмен сенга.

Шуни бил, тотирсан басе ширинлик,
Аммо ўтажакдир бари беҳадик.

Агар яхшиликдан қолдирсанг нишон,
Элда поминг порлаб турар кўп замон,

Кетингдан десинлар фақат офарин,
Эй, пок аждодлардан тарқалган покдин.

Имоингдан тойиб кетмагил, ўғлон,
Эзгуликка бошлар кишини имон,

Адолат янгида бўлур жилвагар,
Жаҳонга келажак янги пайгамбар.

Машириқдан чиқажак бу ганий сийна,
Хушёр бўл, қўзгатма адоват-кийна.

Унга эргаш, ўшал яздон динидур,
Эзгулик асоси, дин заминидур.

Яздон чизигидан чиқма ҳеч замон,
Унинг ҳукмидадур яхшию ёмон.

Кейинроқ Турондан келур зўр синоҳ,
Эрон тахт-тожига кўтаргай салоҳ.

Кўп қийин даврлар олдингда, ўғлим,
Гоҳ бўридек голиб, гоҳи қўйдек жим.

Турондан зўр чиқар отаси Пашанг,
Ўшандан бўлажак дунё сенга таш.

Ўғлим, неча келса қўшин беадад,
Фақат Золу Сомдан истагил мадад.

Ҳам Зол илдизидан унган навниҳол,
Корингга ярайди, истаганча ол.

Турон ери унинг ётар пойида,
Ёвларинг жазосин берар жойида».

Шу сўзларни дея, юзи нам бўлди,
Устида ёш тўкиб, ўғли ҳам бўлди.

Подшо дард тортмади, бўлмади бемор,
Касаллик бермади унга ҳеч озор.

Оҳиста тугатиб Каён сўзини,
Бир совуқ оҳ чекиб юмди кўзини.

Утиб кетди шундай номдор шахриёр,
Жаҳонда сўз ундан қолди ёдгёр.

РУСТАМНИНГ ЕТТИ САРГУЗАШТИ

БИРИНЧИ САРГУЗАШТ

РАХШНИНГ ШЕР ИЛА ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Паҳлавон отасин бу оламга нур,
Нимрузда қолдириб Рустам кўзгалур.

Тунни-кундуз билиб, от чопар эди,
Ҳар кун икки кунлик йўл босар эди.

Шундай йўл босар Рахш, тўхтамас инча,
Еруғ кундузлару, қоронғи кеча.

Очликдан меъдаси қилганда нолоп,
Бир даштга етишти, атрофда қулоп.

Рахшнинг тезлаб, шундай бир қамчи солди,
Чопишда қулошлар етолмай қолди.

Қамон, Рахш тугғи ва Рустам сувор,
Ваҳшийлар қутула олмасди зинҳор.

Шоҳона арқонин отиб узоқа,
Дадил бир қулонни солди тузоққа.

Олов чиқариб ўз найзаси билан,
Шоҳу шабба йиғиб, ёндирди гулхан.

Қулонни бепўсту бежон айлади,
Сўнг гулханга тутиб, бирён айлади.

Егач, ҳар томонга отди устихон,
Шул эди қозону ҳамда дастурхон.

Рахш бошидан олди юганин поққа,
Сўнг қўйиб юборди яқин ўтлоққа.

Ўзига тўқайда ётоқ жой қилди,
Фалокат эшигин омонлик билди.

Шер гўшаси эрди ушбу қамишзор,
Ҳатто фил бир қамиш узмоғи душвор.

Бир палладан кейин бир дарранда шер
Борарди ўз ини томонга абжир.

Кўрди, қамиш аро ётар бир филтан,
Атрофида бир от, ошуфта саман.

«Аввал ўзим урай, деди, дулдулга,
Сўнг суворий ўзи тушади қўлга».

Яшиндек ўзини урди Рахш томон,
Рахш ҳам ўтдек ёниб кетди шул замон.

Иккала оёғин даст кўтариб от
Шер бошига солди шер каби, ҳайҳот.

Гардонига солди ўткир тишини,
Бир ўзи бажарди шернинг ишини.

Брга уриб, уриб юз нора қилди,
Даррандани шундай бечора қилди.

Уйқудан уйғониб Рустами тезчанг,
Кўрдикки, ваҳшийга жаҳон бўлмиш танг.

Деди: «Эй Рахш, ақлинг экан бунча хом.
Қим айтди шер билан жанг қил бу айём?!»

Агар шер қўлида сен бўлсанг аб-жақ,
Бу йўлбарс териси, дубулға садақ,

Гурзи, арқоп, қилич, найзаю камон,
Мозандарон томон элтардим қай сон?»

Шу сўзларни айтиб номдор баҳодир,
Анча вақт ухлади, бамайлихотир,

Тоғ ортидан бошин кўтарганда кун,
Рустам хуш уйқудан уйғонди гулгун.

Рахш танин сийпалаб, эгарин урди,
Худони ёд этиб, ўрнидан турди.

ИККИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ БУЛОҚ СУВИГА ЕТИШГАНИ

Зарурат йўлидир олдида пайдо,
Кўр-кўрона борар бенур, безиб.

Биёбон, кўринмас жонивор зоти,
Қуш учса, куяди пару қаноти.

Жазирама, куяр чўлу биёбон,
Устидан ўтгандек оловли бўрон.

Рахш ва отлиқ тили бундай ташвишдаш
Осилиб тушгану чиққанди шидаш,

Отдан тушиб, қўлда найзаси билан,
Гандираклар борар, сув деб Таҳамтан.

Ер юзидан петаб, тонмай йўлини,
Осмонга кўз тикиб, очди қўлини.

Деди: «Парвардигор, эй одил худо,
Бошимга келтирдинг печоғлини бало.

Гар бўлмасанг шунча қийноқдан рози,
Тоқатим тоқ бўлди энди, эй қози.

Лек йўлдан толмайман, то, парвардигор.
Шоҳ Ковусни озод этмасанг, зинҳор.

Дев чанғалидаги эронларни ҳам
Қутқариб бермасанг, эй холиқ эгам!

Сен юзинг ўгирган гуноҳкор улар,
Сенга бацца, мутеъ бемадор улар».

Шу сўзларни айтиб филтан йиқилди,
Ташналик алпга ҳам ўз ишин қилди.

Оловдек тунроққа йиқилди Рустам,
Ёрилиб кетганди лаби, тили ҳам.

Ўша пайт думбадор чиройли бир қўй
Кўрсагиб ўтарди Таҳамтанга бўй.

Ёввойи қўй йўлини кўриб Таҳамтан,
Сувлоғи қайда, деб ўйлади бирдан.

Яздон инояти — атоийи худо,
Худди шу маҳалда бўлди ҳувайдо.

Қилмичи дастасини ушлади маҳкам,
Жаҳондор зўр ила тикланди шахдам.

Бир қўлида қилич, бирида жилов,
Қўй йўлига ўнглаб тушволди дарров.

Йўлда пайдо бўлди бир зилол чашма,
Мағрур қўй ҳам шунга югурди ташна.

Таҳамтан кўзини тикиб осмонга,
Деди: «Эй адолат сочган жаҳонга,

Бу ерда кўринмас ҳеч қўйлар изи,
Менга ҳеш эмас бу ёввойи кўзи.

Танг аҳволга тушиб қолсанг баногоҳ,
Фоқат бок яздондан излагил паноҳ.

Қим қезин ўгирса одил худодан,
Ақли жойидамас, буни олсин тан».

Алқорни ҳам чандон айлади дуо,
Деди: «Чарх бошинга солмасин бало.

Йўлингда ўт кўм-кўк бўлсин, илойим.
Бўри юзи сендан терс бўлсин доим.

Ким сенга ўқталса ўқ ила камон,
Камони синсину дили бўлсин қон.

Сеп туфайли тирик қолди Таҳамтап,
Бўлмаса хаёли бўларди кафан.

Аждаҳо кўкси жой бўлмаса агар
Бўри чангалига мубтало бўлар

Либос пора-пора, сургалиб бежон,
Ёв топарди шуида Рустамдан нишон».

Забони бўшади чу шукронадан,
Эгарни бўшатди Рахш дурдонадан.

Покиза сув билан танин ювди пок,
Баҳор қуёшидек бўлди у тобнок.

Ташпасин қондириб, овни пойлади,
Камонини тортиб, ўқин жойлади.

Йиқитди қутурган филдек бир қулон,
Бошин кесди, пўстин сидирди чаққон.

Бақт ўтказмай ёқди қуёшдек гулхан,
Ўтда кабоб қилди, чиқариб сувдан.

Ҳозирлаб гўштларин оя бошлади,
Ҳатто иликларин қоқиб ташлади.

Пок булоқдан яна қониб ичди сув,
Сероб бўлгач, босди кўзини уйқу.

Жанговар Рахшига деди Таҳамтап:
«Дўстлашма, урушма ҳеч кимса билан,

Агар ёв кўринса, мен томон югур,
Шеру девлар билан кўтарма дунур».

Сўнг хотиржам кетди уйқуга бадар,
Рахш айланиб, ўтлаб юрди то саҳар.

УЧИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ АЖДАҲО БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Фил ҳам омон топмас чўнг бир аждаҳо
Дашт томондан ярим тун бўлди пайдо,

Шу жойларда ором олар эди у,
Ҳатто дев келолмас эди рў-барў,

Келиб кўрди, ухлар бир бегона зот,
Енида турибди ҳаяжонли от.

«Нима бўлди» дея фикрга толди:
Қандай журъат билан бунга келолди»

Журъат этмас эди келмоққа ҳеч эр,
Хоҳ филу, хоҳ деғу, хоҳи нарра шеф

Бу ерга ҳар кимки келибдур ҳамон
Қонхўр аждаҳодан тополмас омон.

Авалло Рахш томон юзини бурди,
Рахш ҳам тожғир томон ўзини урди.

Депсинди, ер ёрди у руйин туёқ,
Киннади, овози момақалди роқ.

Таҳамтап уйқудан кўзини очди,
Билимдон бошда жанг, хаёли қочди.

Биёбон гирдига ташлади назар,
Кўринмай қолганди девсифат аждар.

Қаттиқ қичқирди у Рахшига: «Бекор!
Бекор айладинг деб уйқудан бедор».

Қайтадан уйқуга ботди Таҳамтап,
Аждаҳо кўривди қоронғи чўлдан.

Рустам ёстуғига Рахш келиб тенди,
Тупроқни тепкилаб, юзига сенди.

Уйқудан дубора уйғонди арағ,
Ғазабдан юзлари олди тулғун рағ.

Чўлни бошдан-оёқ айлади назар,
Қаро тунда бир шай кўрмади дигар.

Меҳрибон Рахш эса, устида бедор,
Деди: «Тун қаросини йўқотмоқ душвор.

Уйқумини печа бор айладинг хароб,
Мени уйготмоққа этурсан шитоб.

Ғар яна кўтарсанг, шундай қилмат.
Ўткир шамшир бўйиниғ узар оқибат.

Мезандарон йўлини тутгум нибда,
Майли гурзи оғир, ўзим афтода.

Сенга дедим, агар жангга келса шер,
Сен туфайли унга солурман шамшир.

Демовдим-ку ҳар дам менга эт шитоб
Шундай юрки, уйқум бўлмасин хароб».

Учинчи бор уйқу кўз ўнгини тўсди.
Кўкракда ёниқини — йўлбарсиниғ пўсти.

Наъра тортиб келди аждар басма-бас,
Оташ уфурарди олганда нафас.

Алини уйготмоққа этмай жасорат,
Ўтлоқда югурар Рахш беҳаловат.

Бундай ҳаяжондан дил тилим-тилим,
Аждардан, Рустамдан қўрқув лиммо-лим.

Яна хавотирда Рустамхондан,
Рустам томон олиб кетди жопдан.

Хуружга келдию тепиб, сочди хөк,
Тақосидан замин бўлди чок-чок.

Рустам уйқусидан уйғониб, бехос,
Яна отга ғазаб қўзғалди паққос.

Ҳатто отга раззоқ раҳмин қўзғатди,
Бу сафар аждарни унга кўрсатди.

Қаро тунда упи пайқаб паҳлавон,
Ўткир тиғин қиндан чиқарди чаққон.

Баҳор булутидек наъра тортган чок,
Замин жанг майдони, ўт бўлди тупроқ.

Аждаҳога деди: «Айтиб қол номинг,
Бундан сўнг жаҳонни кўролмас коминг.

Яхшимас, ажралса менинг дастимдан
Ширин жонидан ғар бундай қаро тан».

Хурушга келиб нарра аждар чунов,
Деди: «Қимса мендан тонмади омон.

Бу дашт бошдан-оёқ менинг жойимдир,
Баланд осмони ҳам соф ҳавойимдир.

Бунда йўл йўқ бургут наст учиниға,
Бу чўл кирмас ҳатто юлдуз тушиға».

Сўнг паҳлавонга дер: «Номингни билай,
Туққанинғ тепангда не деб йилгагай».

Жавоб бериб деди: «Отимдур Рустам,
Аждодларим Достон, Сом ҳамда Найрам.

Бир ўзим татийман бутун лашкарга,
Жаҳонни тенг этгум рўзи маҳшарга.

Кўрурсан нечук мен қилурмен набард,
Жирканч бошиниғ букуи отай гард-гард».

Манфур аждар унга ташқанди ёмон
Ва лекин оқибат топмади омон

Филтанга ёйинди шундай аждаҳо.
Рустам мажақланган кўринар гўё.

Аждаҳо шиддати кўриб қолди Раҳш,
Остида қолганди баҳодир тожбахш.

Қулоғин чимирди Раҳш, бу не ажаб,
Аждар пўстиян шилди тепиб ва тишлаб.

Терисини шундай шилди, ҳатто шер,
Баҳодирлар унга минг тасалло дер.

Шамшир-ла бошини тапидан жудо
Айлади Таҳамтан, қон оқди дарё.

Гавдаси тағида кўринмас тупроқ,
Фақат хун отилиб турган бир булоқ.

Рустам нигоҳ тапшлар ул аждаҳога,
Тие дандон, тап жирканч ичи қарога.

Танаси остида қолмиш биёбон,
Тупроқни бўямиш исенқ қизил қон,

Таҳамтан ҳайратдан қотиб қолди мол,
Худо номин тилга олди у дарҳол.

Сувга тушиб юз-қўл ювди аввало,
Издон кўмағисиз татимас дунё,

Сўнг худога деди: «Эй одил эгам,
Сен бердинг менга куч, билим, шуҳрат ҳам.

Олдимга не келса шеру деуу фил,
Қақраган биёбон ё дарёи Нил,

Бвларим биттами ё кўпми охир,
Қаҳрим кўзиб кетса, менга бари бир».

ТУРТИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ ЖОДУГАРИИ УЛДИРГАНИ

Тамомлаб шукрона ибодатини,
Келтирди эгармоқ Раҳшн отини,

Отга миниб, йўлга бўлди равона,
Жоду диёрига кирди мардона.

Узоқ йўлга жадал қўйди от бошини,
То уфқда кўрди осмон қуёшини.

Дарахт, гиёҳ кўрди ва оби равон,
Мардоналар юрти дегудек макон.

Қирғовул кўзидек бир чашма — кўлоб,
Кўрди қирғоғида заррин жом шароб.

Қовурилган кийик гўшти ила пон,
Атрофда пишлогу ёнида туздон.

Рустам кўриб шундай мувофиқ жойни,
Минг шукр билан ёд олди худойни.

Отдан сакраб тушди, эгарни олди,
Нову гўштга қараб лол бўлиб қолди.

Овқат вақти эди, Рустам келган чоқ,
Дев беркинган эди уни кўрибоқ.

Чашма атрофига чўкди тап тортмай,
Қўлга олди ёқут коса тўла май.

Май ёнида кўрди бир ажаб танбур,
Гўё биёбонда базм уйи машҳур.

Таҳамтан қўлига олиб торини,
Куйга солиб деди дилда борини:

«Ёмон вабоси Рустамдир, Рустам,
Хуррамлик кунлар унда жуда кам.

Жанг майдонидир унинг майдони,
Биёбон, тоғлар унинг бўстони.

Рақибн деуу нарра аждаҳо,
Дев, биёбондан бўшамас асло.

Маю жому гул ва кўкаламзор
Бахш этмагандир менга рўзигор.

Ҳамиша паҳанг бирла қилдим жанг,
Еки палангга солдим дадил танг...»

Ашулани тинглаб жодугар кампир,
Рустам овози, тор куйини бир-бир,

Юзин безатди мисоли баҳор,
Бўлмаса ҳамки унча гулрухсор.

Таҳамтан худога сано бошлади,
Унга офарину дуо бошлади.

Упа-элик бурқсиб, сўраб ижозат,
Рустамнинг ёнига келди касофат.

«Мозандарон чўли ичра дастурхон,
Топмадим май, чалгу ёш соқий» дебон.

Рангу буй тегиде ифлос жодугар,
Ахриманлигидан Рустам беҳабар.

Қўлига бир коса май олиб кушод,
Айлади ул одил қези номин ёд.

Қулоғига яздон номикки етди,
Шу онда чехраси ўзгариб кетди.

Дилида шукрона, гумони қайда,
Тилида мадҳона, дармони қайда.

Худонинг номидан ранги қув ўчди,
Рустамнинг нигоҳи тез унга кўчди,

Таҳамтан ногаҳон ташлади каманд,
Жодугар бошини этиб олди банд.

Деди: «Кимсан ўзинг, ҳозир бер жавоб,
Ҳақиқий башаранг кўрсат, иш хароб...»

Камандда кўринди жирканч бир хотин,
Тургани ҳийлаю, пайрапгу, ажин.

Ханжар-ла белдан қоқ икки бўлди,
Жодугарлар дили кўрқувга тўлди.

РУСТАМНИНГ АВЛОДНИ АСИР
ОЛГАНИ

Ҳаётда йўл пазар кишилардек у,
Йўл томон беҳадик яга бурди рў.

От сакратиб етди охир бир жойга,
Билмас жаҳон нури йўқолмиш қайга.

Зангилар юзидек ҳар ён қоп-қора,
На ой кўринади, на бир ситора.

Гўёки офтоб ҳам тушмиш арқонга,
Юлдузлар йўқолмиш қай бир томонга.

Рахш жилонин қўйиб, олга югурди,
Зим-зиё! На тепа, на ариқ кўрди.

Қаро тунга келди ёруғлик бадал,
Яшил экинсорлар мисоли баҳмал.

Жаҳон кексаликдан бўлди навқирон,
Ҳар томон кўкалам, ариқлар равон.

Устида либоси бўлиб кетди сув,
Кўзларини босди чарчоқдан уйқу.

Йўлбарс терисини ечиб солди шер,
Босиб кетмиш ҳатто дубулгасин тер.

Ҳар иккисин ёйди офтобга шу топ,
Ўзи дам олмоққа, уйқуга шитоб.

Рахшидан олинган югану эгар,
Боши оққанича ўт чимдиб юрар.

Шамоллагач, кийди йўлбарс пўстинин,
Йўлбарсдек гиёҳдан этди ёстугин.

Бош остида қалқон, олдида қилич,
Қилич дастасидан олмас қўлин ҳеч.

Кўкат узра отни кўриб посибон,
Дўқ уриб сўгарди, алвону алвон.

Югуриб келди Рахн ва Рустам сари,
Аёққа чўп урди, қолди асари.

Уйқудан уйғонган замони филтап
Борбон унга деди: «Аё Аҳриман,

Нечун экинзорга отишги қўйдиги,
Меҳнатин қилмайин ҳосилга тўйдиги?»

Оқил мард ғазабга келса ҳам тўзди,
Қўриқчининг икки қулоғин чўзди.

Яхши-ёмонликдан бир сўз демаёқ,
Қулоқларин узиб айлади чиноқ.

Посбон қулоқларин олиб қўлига,
Ҳайратда дол солиб, тушди йўлига.

У жой наҳдавонини даярди Авлод,
Шухрати таралган, навқирон, шадлод.

Посбон борди Авлод олдига шул чоқ,
Қўлида узилган иккала қулоқ.

Унга деди: «Девдек одам келмиш бир,
Совути теридан, қалпоғи темир.

Аҳриманнинг ўзи у бопдан-оёқ,
Е совутли аждар қилибди ётоқ.

Бордим, экинзордан ҳайдай деб отиз,
Йўлимга бўлди у тоғдайин тўқтин.

Турди, қулоқларим узди бевидо,
Яна уйқусига кетди аждаҳо.

Авлод сайяғоҳи эди бу ўтзор,
Баҳодирлар бунда қиларди шикор».

Ҳайратда эшитди қўриқчи сўзини
Ҳам ўтлоқда кўрди паррашер вақини.

Ботирлар билан от жиловин бурди,
Таҳамган пишони томонга юрди.

Билмоқ бўлди, келмиш қандай зўравор,
Ёмонлик, ғазабга нима сабаб бор?

Жилов тортиб, кескир қиличин олди,
Момақалдиуроқдек бир шовқин солди.

Яқинлашиб келгач бу икки сарбоз,
Лаб очиб, сўради бир-биридан роз.

«— Номинг недур, — аввал сўради Авлод, —
Паноҳингни айт, ким сени эгар ёд?

Бу ерга келибсан, валламат, нечук?
Девлар маконига бу журъат нечук?

Посбон қулоқларин юлмоғинг недур?
Отинг экинзорга қўймоғинг недур?

Дар-дунёйинг қилсам қаро, не бўлур,
Бўрқинг қолса тууроқ аро, не бўлур?»

«Номим булут, — деди, жавобан Рустам, —
Гар булутда бўлса шер чапғали ҳам.

Бошлиқлар бошини эгадур ерга,
Ўқ, пайза ёғдирар жанговар ерга.

Қулоғингга номим етиб борса гар,
Қонинг тўшиб, муздек нафасинг ўчар.

Ҳар бир анжуманда филтанли шаҳбоз
Камон, камандидан тарқалмиш овоз.

Энди сени туққан онанг бечора,
Кафан бичиб, сочин юлса, не чора?

Қошимга келибсан қўшин-ла бу чоқ
Осмон гумбазига сочибсан ёнғоқ».

Шундай деб суғурди қиличин қиндан,
Бало наҳангини чиқарди индан.

Арқони, сиртмоғи эгар қошида,
Кўзларида олов, ғазаб бошида.

Кўй сурувиға шер ўзини урди,
Атрофда ким бўлса, барини қирди.

Қаттол қиличнини саятаган ҳамон,
Кўш-қўш бош узарди гулқайчисишон.

Бошлиқлар кўзидан тўкиб ёшларини,
Оёқ ости қилди мағрур бошларини.

Баҳодир дастидан қўшин тору мор.
Бари қочди қар ёл, дилида губор.

Отлиқлар чангидан ҳаво тим қора,
Тумтарақай бўлди, тўлди тоғ, дара.

Қутурган фил — Рустам сураб яна от,
Қўлда арқони, остда тулпор зот.

Рахш Авлодга етиб борганда иқин,
Жиғадор бошига тунди қаро кун.

Узун арқонини отганда Рустам,
Авлод мағрур боши ерга бўлди хам.

Отдан сакраб тушиб, боғлади қўлин,
Ўзи миниб, унга кўрсатди йўлин...

Дедики: «Кўргузсанг сен менга ростлик,
Сўзингда бўлмаса ҳеч каму кўстлик,

Менга берсанг Оқ дев жойидан нишон,
Қайда тутгани Гаиди, Пўлод, Бед макон,

Ковус қайда балди бўлгани охир,
(Бу балолар шуздан бўлгани зоҳир)

Кўрсатиб, ростликни қилсанг ихтиёр,
Сўзингда тўғрилиқ бўлса сенга ёр.

Мозандарон шохди гурзи, тоққипи,
Тортиб олажакман бойлик, болқини,

Садоқатли бўлсанг, адолатга ёр,
Насибсанг бўлур тахт ва тоғу двёр.

Агар сўзларингда бўларкан риё,
Кўзларингдан оқар қип-қизил дарё».

Авлод унга деди: «Ҳаҳолатдан қоч,
Хушинг йиғиб олиб, кўзинг катта оч.

Ғазабдан кўр бўлиб тўкма қонимни,
Истасанг, берурман сенга жопимни.

Этай сенга қайда Ковус шоҳ асир,
Кўрсатай бу ўлка йўлини бирма-бир.

Дилим айласанг шод, ул Оқ дев уйин,
Кўрсатай Пўлод, Бед ва Санжа йўлини.

Ковус маконига етмоқлик гумон,
Юз фарсангга чидам бермаса раҳмон.

Ул жойдан Девгача яна юз фарсанг,
Етарсан кўп қийин йўлни ўтолсанг.

Икки тоғ ораси — ваҳимали жой,
Кўкидан ўтолмас ҳаттоки ҳумой.

Икки қоя аро танг қоларли жар,
Тагига қарасанг, бошдан хуш учар.

Жанговар девлардан ўп икки минги
Тоғу дараларда пойлоқчи тунги.

Пўлод, Гаиди улар сипоҳдоридур,
Беду Санжа эрса нигоҳдоридур.

Барча нарра девга Оқ дев қўмондон,
Тоғ ундан теракнинг баргидек ларзон.

Кўрсанг азим тоғдек баҳайбат бадан,
Яғринини кенглиги келар ўп расан».

Бу гардан, бу бозу, бу отинг билан,
Бу найза, бу гурзи биротинг билан.

Неча паҳлавонлар ҳолин этдинг танг,
Аммо яхши бўлмас Оқ дев билан жанг.

Ундаи нари тошлоқ, йўлсизлик қиё,
Еввойи такалар ўтолмас ҳатто.

Ундаи ўтсанг келар мавжли бир дарё
Саҳни икки фарсанг, ундаи ортиқ ё.

У ерда шиддаткор соқчи бир дев бор,
Неча нарра девга ўша фармондор.

Уч юз фарсанг юргач, келади бир жой,
У жойларнинг оти Бузғўшт, Наринбой.

Бузғўзаштдан ўтади Мозандарон йўл,
Бу ҳам жуда оғир, машаққати мўл.

Ҳар ёк кезиб юрар суворий аскар,
Минг-мингдур сонига етолсанг агар.

Тиш-тирноғи қурол, чўнтакда дарах,
Бўлмас бирортасин дилида алам.

Жаанда филлар билан лиммо-лим шаҳар,
Уларнинг сови ҳам бир мингдан ошар.

Ёлғизсан, бўлсанг ҳам гар темир бадан,
Аҳриман эгови айлагай шикан».

Кулди бу сўзлардан Рустам хахолоб
Ва Авлодга шундай деди очиб лаб:

«Агар чидаи бўлсанг сен менга йўлдош,
Аён кўрадурсанки, бу сўзқабош.

Ва филтан жаҳонда неларга қодир,
Алпларнинг бошига невар соловдир.

У зафарбахш яздон этса гар кўмак,
Хунару тин ила ушалур тилак.

Бир бор кўрса агар дасту зарбимни,
Гурзиму, шамширим, моҳир ҳарбимни.

Юраги ёрилиб балар қочар ёв,
Ажратолмай қайда узанги-низов.

Қани, Ковус қайда, кутар зориқиб,
Бошлагил, қолмасин пойинг толиқиб».

Шундай деб Рахшига миниб олди шод,
Шамолдан тез учиб борарди Авлод.

Тўхтамай қаро тун ё ёруғ кундуз,
Етишди бир тоққа номн Иснаруз.

Шу ерга Ковус шоҳ тортганда ланқар,
Шунда малъуи девлар топганди зафар.

Ярим тундан оғиб, яқинлашди тонг,
Чўл жумбушга кирди, эшитилди бонг.

Зўр гулхан ёқилди Мозандаронла
Шағамлар ёқилди ҳамма томонда.

«Бу қандай жой экан,— деди Таҳамтан,—
Ўт шуъла кўринар ҳамма томондан».

Авлод жавоб бериб, дер: «Мозандарон,
Тун бўйи сергақдир унда посибон.

У ерда Аржанг дев то отгунча тонг,
Ўзириб чиқади, урар кучи бонг».

Ётиб уйқу олди урушқоқ Рустам,
То офтоб ярқираб чиққанда бу ҳам,

Ўрнидан турдию йўлни чоғлади,
Авлодни дарахтга маҳкам боғлади.

Бобосин чўқмори қўлда муҳайё,
Тушар йўлга, дилда жасорат зиё.

ОЛТИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ АРЖАНГ ДЕВ ИЛА ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Бошда дубулғаси, қўлда амуди,
Йўлбарсининг териси, ҳарбу зарб луди.

Аржанг дев томонга буриб юзини,
Ев лашкаргоҳида кўриб ўзини,

Жанговар наърасин тортганда гўё,
Тоғлар ағдарилди, кўпирди дарё.

Қулогига етгач бундайин сурон,
Аржанг чодиридан чиқди шул замон,

Рустам отип кўйди мисоли чақин,
Бир зумда Аржанга етди у яқин.

Қулоқ, бош, гарданга солиб у чангал,
Шердек узиб олди бошини дангал.

Қаро қонга ботган девнинг бошини
Иргитди тўдага, йиқиб лошини.

Даҳшат солди дегга Рустам билати,
Чўхморини кўриб чиқди юраги.

Қочишарди ўсган ерин этмай ёд,
Ота этар ўғли устида фарёд.

Ер, сувин увутиб, қочишар полон,
Отаси ўғлига қидирар омон.

Таҳамтан суғуриб қасос шамширин,
Девдан тозалади шу элат ерин.

Ботганда жаҳонни ёритган талъат,
Испаруз тоғига келди валламат.

Авлоддан арқонин ечиб ташлади,
Яна ундан савол сўрай бошлади.

Ковус жойин билиб, Рустамни помдор,
Югурди вақтини кетказмай бекор,

Олдинда югуриб борарди Авлод,
Унга йўл кўрсатиб дамодам девзод.

Шаҳар эшигидан кирганда тоғбахш,
Момақалдирокдек овоз берди Рахш.

Қулогига етгач бу таниш товуш,
Ишлари анжомин пайқади Ковус.

Эронийларга дер: «Бўлинг хотиржам,
Тақдир ёвузлиги тошмоқда барҳам.

Қулогимга Рахидан етди сўза,
Овозадан бўлди руҳ-дилим тоза.

Шундай кишилар эди Қубод замони,
Рустам Турон ила сурунган оини».

Эрон лашкарида кетди дув-дув гап,
Шоҳ бу асирликка беролмабди тоб.

Қийноқлар олганми гурур, эс-ҳушин,
Ё сувга айтарми шохимиз тушин.

Бу оғир аҳволдан қутулмоқ қайда,
Бахт тескари бўлса, бари бефойда.

Аmmo ўқдек етиб келди шул замон
Евин ёндирувчи филтан паҳлавон.

Шоҳ ёнига етиб келганда қайсар,
Севиниб, йирилди барча сараскар.

Гударзу Тусу Гев, Баҳром шерюрак,
Густахму Шедушлар олди тўғарак.

Рустам кўп ўкириб, шоҳга урди бош,
Ҳол-аҳвол сўради, кўзда жикқа ёш.

Ковус шоҳ Рустамни қучоқлаб дарҳол,
Йўл машаққатидан айлади савол.

«Жодугарлар гиж-гиж қайнар бу даргоҳ,
Рахшигини беркитмоқ зарур, — деди шоҳ, —

Аржангдан бўшади дунё деб хабар,
Оқ дев қулогига етиб борса гар,

Филтан келди деса Ковус ёнига,
Ўт туташар барча девлар жонига.

Жаҳонни тўлдиран девлар аскарин,
Бекор кетар қилган ишинг аксарин.

Шу ондаёқ йўл ол дев маконига,
Уқу пайза бирла бориб ёнига,

Худо ёринг ўлса, ол ундан қасос,
Жодугар бошини қаро ерга бос.

Ўтмоқ керак бўлур қанча тоғ-дала,
Ҳар ерда учрагай дев гала-гала.

Олдиндан чиқади қўрқинчли бир гор
Эшитдимки, унда хавfli ер бисёр.

Посбон девлар жилмас горнинг оғзидан,
Ким келса, қоплондек олар бўғзидан.

Шу гор ичида оқ девнинг даргоҳи,
Қора дев лашкарини пушти паноҳи.

Балки пасиб этар сенга бу зафар,
У ўлса сардорсиз қолади аскар.

Сипоҳим кўзи кўр бўлди аламдан,
Менинг кўзим хира бу қайғу-ғамдан,

Табиблар дедилар бу дард дармони —
Оқ девнинг юраги, мияси, қони.

Шундай деган эди Фарзона табиб:
Оқ девни ўлдириб қонидан тотиб,

Томизсанг уч қатра кўз ичра агар
Хираликдан асло қолмагай асар».

Жангга ҳозирланди филташли қўтос,
Жойидан жилиди ашпларга хос.

Эронийларга дер: «Бўлингиз ҳушёр,
Оқ дев қасдин бу куп қилгум ихтиёр.

У жанговар филу уста жодугар
Атрофин ўрамши бесаноқ лашкар.

Гарданим қўлида эгилса ногоҳ,
Сиз узоқ қолурсиз тақдири сиёҳ.

Агарда пок яздон бўлса мадакдор,
Менга бахт юлдузин айласа у ёр,

Қайта пасиб этар бизга еру тахт,
Қайта барг ёзади шоҳона дарахт.

ЕТТИНЧИ САРГУЗАШТ

РУСТАМНИНГ ОҚ ДЕВНИ ЎЛДИРГАНИ

Жанговар камарин боғлабон маҳкам,
Жанг хаёли ила йўл олди Рустам.

Олдида борар йўл кўрсатиб Авлод,
Рахши елиб борар эди мисли бод.

Рахши етиб келган жойи Ҳафти куҳ,
Атрофида девлар гуруҳу гуруҳ.

Тагсиз горга етиб келганда Рустам,
Кўрди, дев лашкари атрофида жам.

«Эй Авлод, ҳар неки сўраган бўлсам,
Жавобинг рост чиқди, — дер эди Рустам, —

Йўл кўрсатиб, сирини очиб бер Авлод,
Энди Оқ девни ҳам этайлик барбод».

Авлод аста деди: «Қачонки офтоб
Кўтарилса Оқ дев кўзин босар хоб.

Сен Оқ дев устидан тонурсан зафар,
Бир оз сабр қилиб, туролсанг агар.

Шунда ёринг ўлса гар парвардигор,
Шубҳасиз зафар ҳам бўлур сенга ёр».

То кўтарилгунча баланд офтоб,
Рустам ҳам ҳамлага қилмади шитоб.

Дарахтга боғлади Авлодни маҳкам,
Раҳишга ортиди камон, камандини ҳам.

Наъра тортди номин айтиб, раъд мисол,
Қилдан сугурилди наҳанги қаттол.

Синодга гирдибод шамолдек кирди,
Кескир нўлат ила бошларин кирди.

Ҳеч бири келолмай қолди рў-барў,
Дуч келгани ундан тоғолмай обрў.

Бундан Оқ дев сари айлади шитоб.
Мисоли мунаввар оловли офтоб.

Бир чоҳга дуч келди худди жаҳашнам,
Девлар кўринмасди қоронги, пастқам.

Бир дам ҳайрон турди қўлида қурол,
Бунда на урушмоқ, на қочмоқ маҳол.

Киприкларин ишқаб ювиб кўзини,
Ғор эшигин топди ростлаб ўзини.

Қоронғуда кўрди тоғдек бир таза,
Ғор йўлини тўсиб, ётар росмана.

Тапи тундек қора, сутдек оқ сочи,
Жаҳонни тўлдириб, ётар қулочи.

Ғор ичида ухлаб ётарди сокин,
Рустам ўлдирмоққа шошмади, локин.

Наъра тортди Рустам мисоли паланг,
Дев чўчиб уйғонди ва бошлади жапг.

Рустамга ташланди қаро тоғсимон,
Темирдан қулоҳи, темирдан қалқон.

Тегирмон тошидек тош юлиб азот,
Булутдек сурилди Рустам сари бот.

Филташнинг юраги шигиллаб кетди,
Гўёки ҳасти сўшига етди.

Ғазаб ўраб олди гушна шер дилин,
Қилич солди девга, мўлжаллаб белин.

Таҳамтан зарбидан узулиб тушди,
Бир оёғи яна бўкеасин гўшти.

Олишаверди у жароҳат билан,
Қутурган фил, шердек важоҳат билан.

Бир оёқда туриб чунон жапг қилар,
Бутун ғорни айлаб у зеру забар.

Таҳамтанни йиқмоқ бўлиб пойидан,
Сиқиб олди маҳкам гардан жойидан.

Ваҳшиёна гўштига узар бир-бирини,
Бўлиб кетди балчиқ саросар замин.

Таҳамтан дер: «Агар қололсам омон,
Абад кўрмагайдур завол илсиму жон».

Ўзинча дер эди у дев Сафид:
«Наҳотки узармен ҳаётдан умид!»

Узилган оёғим, пора пўет билан,
Бўшатса эди гар мени филбадан,

Мени катта-кичик, қилса ҳам ҳавас,
Қочардим, тополмас эди бирор кас».

Шу сўзларни Оқ дев зикр этиб секин,
Сикиқ дилга таскин берар шу йўсин.

Қизиндан-қизирди ҳамон олишув,
Қизил қони дарё, тер оқар дув-дув.

Таҳамтанга мадад худо қуввати,
Узоқ вақт олишди, ёниб нафрати

Ва охир бу нафрат, бу қувват бари
Қизитди Таҳамтан балоқуш сарин.

Ўзидан аччиги келиб парра шер,
Девни узди ердан ва тишлатди ер.

Суғурди қинидан пўлат ханжарин,
Ўйиб олди девнинг сиёҳ жигарин.

Тўлиб кетди горнинг ичи лошига,
Ва айланди қонли булоқ бошига.

Келиб очди Авлод қўлини бандини,
Ураб жойлади Кай шоҳ камандини.

Бериб дев жигарин Авлод қўлига,
Тушиб кетди Ковус шоҳи йўлига.

Шу пайт Авлод деди: «Ки эй нарра шер,
Тиг бирла жаҳонни забт этолган эр,

Тапамда арқоннинг ишонаси бор,
Борурман спиртмоғнинг судраб бемадор.

Мени өзгу ишга чорлаган эдинг,
Дилимни умидга ёрлаган эдинг.

Уришқоқ арслон изидан тоймас,
Сенингдек, шоҳсиёқ сўзидан тоймас».

«Мозандарон ерин, — дер эди Рустам, —
Сенга топшираман, бўлғил хотиржам.

Билдиб қўйки шернинг яна қасди бор,
Бу ишнинг ҳали кўп баланд-пасти бор.

Мозандарон шоҳин тахтидан йиқиб,
Қаро гавдасин ҳам чуқурга тиқиб,

Ҳазор-ҳазор деғлар уйини бузиб,
Ўқилляч бирла зор-зор бошини узиб.

Кейин сени бунда ҳукмрон этай,
Ўз сўзимни бажо айлабон кетай».

Кейин борди Ковус подшоҳ томон,
Изи бахт ташувчи бу шерга жаён.

Алилар тортди қувонч наърасини боз,
Сог-омон келди, деб Рустами шаҳбоз.

Уни мақтаб бари чопди бошига
Сухан дурларини сочди бошига.

Баҳодир деди: «Шоҳи донинг назир,
Жазосини олди ёмонлар ахир.

Ўйиб олдим ўшал Оқ девдан жигар,
Шоҳи энди ундан умидин узар.

Жигарни келтирдим, ҳашаматли шоҳ,
Не фармон бўлур эмди, эй додхоҳ».

Деяр офарин унга Ковус шоҳ:
«Сенингсиз кетиб эрди тожу синоҳ,

Сенингдек ўғилни этолган ато,
Онанинг бошига нур сочсин худо.

Ҳазор офаринким, отанг Золи зар,
Тутар Зобулистон ерин безарар.

Сенингдек баҳодир топилмас чунон,
Агар гардиш этсанг, саросар жаҳон.

Равон ўзгалардан бу бахтим меним,
Жаён филдан обод шу тахтим меним».

Қачон офариндан халос ўлди Кай,
Деди: «Энди кел, эй баҳодир атай.

Ўшал девнинг қонин кўзимга кетур,
Бутун анжуманнинг кўзлари сўқур.

Агар кўролсак биз дийдоринг яна,
Жаҳондор бўлгайдир ҳамкоринг яна,

Кўзга суртиб девнинг хунин кекса-ёш,
Ярақлар ишгоҳи мисоли қуён.

Тагига қўйилган баланд тахти ояк,
Тахт узра нур сочиб ёнар зарли тояк.

Мана Кай Ковус боз етди бахтига,
Чиқиб олди Мозандарон тахтига.

Фарибурзу Гударз, Тусу Гев, Баҳром
Ва Гўргину, Гиву, Фарҳоду, Рухҳом

Бутун ҳафта қурди базм шоҳи Кай,
Бутун ҳафта тору қўшиқ ҳамда май.

Кейин барча минди эгарга чунон,
Жаҳонжўй баҳодир, черик беомон.

Тутиб бари қўлда гурзию гарон
Бўлур Мозандарон йўлига равон.

Чу шоҳ буйруғи-ла кўчиб от-улов,
Қуруқ тўқай ичра тушганди олов.

Аёвсиз қиличлар тилин қондириб,
Шаҳру қишлоқ қўймай, барин ёндириб.

Ҳамон тигдап ўтди печа жодугар,
Хувидан шариллаб ариқлар оқар.

Қоронғу тушиб бу жаҳон бўлди танг,
Алплар дам олди, тиниб қолди жанг.

Черикка деди: «Шоҳ фармониға хос
Золимларга етди бу вақти қасос.

Бари бошқаларга не қилди, кўриб,
Жаҳон арсаига не эқди, ўриб.

Қасоскор қиличидан қирилди кўш,
Қириш тўхтатилсин оломон тўшин.

Керак битга оқил ботадбир киши,
Шитоб ва секинлик бўлур қилмиши,

Бориб шоҳи Мозандарон ёнига,
Оро кирсин унинг ҳушу жонига.

Бу иш маъқул ўлди Зол ўглига ҳам,
Аёнлар, яқинлар шод бўлди бирам.

Жўнатмоқ керак ул ёвуз шоҳга хат,
Диялдан жой олсин надомат фақат.

КОВУСНИНГ МОЗАНДАРОН ШОҲИГА МАҚТУБ ЁВОРГАНИ

Оқ шоҳига қаро ҳарфлар қалаб,
Насиҳат бителди, умид ҳам талаб.

Битиб берди хатни ақлли дабир,
Этиб чиқди насту баландни зикр.

«Ул одил издонга минг-минг офарин,
Унинг қудрати-ла яралмиш замин.

Хунар ҳам баланд-наст, ақл ҳам само
Яралмиш унинг зотидан мутлақо.

Қуёш, ойни кўкда юритар худой,
Ато етди бизга ёмон яхши рой.

Адолатли бўлсанг ва имони пок
Дилинг бўлмагай ҳеч маҳал чок-чок.

Агар бадқилиқсан, заҳар бедаво,
Фалакдан бошингга келар минг бало.

Адолатли бўлса, жаҳондор агар,
Унинг буйруғини ҳамма бирдек ўтар.

Ёвузлик касофатга яздони фард
Ҳазо берди, девлар бўлиб гарду гард.

Фалак ишларидан бўлса хабаринг,
Ақлу ҳуш бўлажак сенинг раҳбаринг.

Буюрсин ўзингга диёр, тахту тож,
Буқун бизга бўйсун ва келтир хирож.

Қилолмайди кимсанг Таҳамтаиға дов,
Демак айтганимча тўларсан тўлов.

Агар Мозандарон тахтин қилсанг ўй
Бизлар айтган йўлга буқун қадам қўй.

Йўқ десанг, қўшилур қон кўз ёшингга,
Оқ дев куни тушур подон бошингга!»

Битирганда хаттот тўкиб меҳрини,
Шеҳлар шоҳи босди амир муҳриши.

Шаҳаншоҳ чақирди, етушди ботир,
Ўзи ел каби тез, ҳар ишга қодир,

Исми эди Фарҳод, табиати соз,
Юрти улуғлари ичинда мумтоз.

«Бу мактубни элит девбошга дарров,
Насиҳату пандин ўқисин ул ёв!»

Шаҳаншоҳ сўзларин эшитган замон,
Ўниб ерни, бўлди йўлига равон.

Етар бир жойга у Нармной шаҳри,
Пўлатни чайнашар, гар келса қаҳри.

Аёқлар суяксив ва ё тасма пой,
Шуниинг чуи лақаби эди Нармпой.

Мозандарон шоҳин макони шунда,
Урушқоқ палаинг шер фаррони шунда.

Бир кишини олдин юбориб Фарҳод,
Келиши хабарин атур шоҳга ёд.

Ковус шоҳ олдида ақлли чопар
Келганин эшитиб шоҳи жодугар,

Мозандарон шери паҳлавонидан,
Қўшишни сафлади, бари алп бадан.

Улардан танлади ўзи бирма-бир:
«Хунар кўрсатинг, деб буюрди амир,

Деди, амди кетмас ҳеч бегоналик,
Кўрсатингиз бугун бир мардоналик.

Кўрсатингиз анди палаинг одатин,
Ўшал ақли бўйининг букинг қоматин!»

Қовоқ уйиб, кутиб олиди Фарҳод,
Мозандарондан ҳам у бўлмади шод.

Бир баҳодир олиб қўлини чунон,
Сиқдини, сингудек бўлди устихон.

Фарҳод бу синовга этолди тоқат,
Ранги ўзгармади, букилмас қомат.

Шоҳ ёнига олиб боришди дарҳол,
Йўлдан ва Ковусдан айлади савол.

Сўнг номани олиб очганда дабир,
Мушн иси тарқади, шоҳиси ҳарир.

Муъбад хатни ўқиб, эшитдирган чоқ,
Шоҳ юзи разабдан бўлганди опшоқ.

Таҳамтан ишидан бўлиб у огоҳ,
Кўзидан тўкиб қон, чекди ўтли оҳ.

Дилида делики, ботар офтоб,
Кеч кириб, босар-ку ҳамма кўзни хоб.

Вале ҳеч тинчимас Рустамдан жаҳон,
Ўнинг номи ўчмас ва бўлмас пиҳон.

Дилида Аржангу Опшоқ дев гами,
Пўлоди Гандию Бед дев мотами.

Ковус номасини ўқитди яна,
Кўзда ёш, дилида гам гўё пўртана,

Уч кунгача тутди элчини меҳмон
Шунда казо-казо кичигу калон

Тўртинчи кун деди: «Энди жўнаб қол,
Ўшал ақли ожиз шоҳинг йўлиин ол.

Билиб қўйсинг ўша шоҳи беҳаё,
Хира ишша ичра май ҳам безиё.

Агар тожу тахтдан менингдак киши
Кечиб сенга бошин урса не иши?

Биласенми менинг қайда боргоҳим,
Сонсиз-саноқсиздир менинг сипоҳим.

Қаён гар урушга бурар юзини,
Қолдирмас на рангу бўю изини.

Ҳозирлик кўравер, ўтирма беғам,
Уруш бошламоққа кўтардик алам.

Шерифат суворий солса алоло,
Уйқингдан уйғотар бундайин гавго.

Фақат урушқоқ фил мингу икки юз,
Сенда бир нафари тошилмас ҳануз.

Кўтарай Эроннинг хоку губорин,
Билолмай қолурсан тепаю гөрнн».

Бу даъвони Фарҳод эшитган ҳамон,
Хат жавобин олиб, чоңди шоҳ томон.

Келиб Фарҳод, айтиб берди бирма-бир,
Не кўриб, эшитди — ҳеч қолмади сир.

«Осмон фаҳмлайди ўзини бу хас,
Аммо ише пастлик, раъйн ундан паст.

Сўзим эшитмади бир дам бериб тоб,
Назарида жаҳон ҳеч нарса ҳисоб».

Жаҳондор тўплаб бор баҳодирларин,
Етиштирди Фарҳод берган хабарин,

Юэин бурди Ковус томонга филтан:
«Уятдан қутулсин букун анжуман,

Ўзим элчи бўлай, элнтай наём,
Қиличим қинидан чиқарай тамом.

Бир нома битилсин, шаҳаншоҳга хос
Ҳар сўзи яшиндек ё кескир олмос.

Букун элчиликка жўнайин ўзим,
Арвқдек оқизсин хупин ҳар сўзим».

Жавобида шундай деди Ковус шоҳ:
«Сен ила жилвадор тожу тахт, сивоҳ.

Ҳам элчим ўзинг сен, ҳам урушқоқ шер,
Курашда чиниққан сен — сарафроз эр».

Буюрди: «Боринг, тез дабир ёнига,
Қаламин ўгирсин ўқ пайқоинига.

Десинким: бундайин сўзни, нобакор,
Ғапирмайди ҳеч ким, агар ақли бор.

Букун буйруғимга итоат этиб,
Бўйин товламасдан ишорат этиб,

Бўйин эгмас бўлсанг, қўшин тортаман,
Черк ила бошга бало ортаман.

Улиб ётар Оқ дев тани мисли тоғ,
Сенинг миянгни ҳам чўқир энди зор!»

РУСТАМНИНГ МОЗАНДАРОН ШОҲИ ҲУЗУРИГА ЭЛЧИЛИККА КЕЛГАН

Хатни шоҳ муҳурлаб бергач қўлига,
Жаҳонжўй Рустам ҳам тунди йўлига.

Эгари қошида гурзиси гарон,
Йўл мақсади тўғри у Мозандарон.

Хабар шоҳга етмиш, Қайковус яна
Юборганмиш элчи, қўлида нома.

Элчи — бамисоли қутурган паланг,
Олтминн ҳалқа арқон эгарда башанг.

Остида кенг қадам аргумоқ оти,
Шиддатда шер мисол, қилдек қомати.

Етгач Мозандарон шоҳига хабар,
Ажратилди неча ботир, диловар:

«Биз томон йўл олмиш жанговар тимсоҳ,
Тўпланиб қаршилаб олинг», деди шоҳ.

Қатта қўшин шайлаб мисоли баҳор,
Истиқболга чиқди ўзи ҳам бедор.

Таҳамтан уларни кўриб қўзғолди,
Улкан бир дарахтни қучоқлаб олди.

Дарахтни тагидан узиб олди даст,
Этмайин ўзига бу индан шикаст.

Азим дарахт унинг қўлида хаданг,
Бутун ланкар қотиб қолди, ҳангу манг.

Яқин келиб, аскар устига солди,
Қанча суворийни шох босиб қолди.

Мозандаронлик бир саркарда, полвон,
Келиб сиқди Рустам қўлини чунон.

Шу йўсин синамоқ бўлди Рустамни,
Шиддатли арслон гурди аъзамни.

Ундан кулар эди филтали Рустам,
Бутун саф олдида сардорни мулзам.

Рустам кўла-кула қўлини сиқди,
Пайлари узулди, раиғи синиқди.

Чидан беролмади куч синаган зўр,
Тушди ерга отдан судралиб базўр.

Подшо ҳузурига бири тез қайтди,
Бўлган воқеани бирма-бир айтди.

Бир отлиқ бор эди исми Калоҳўр,
Мозандароннинг энг зўрларидан зўр.

Феъли-хуйи билан қутурган палаанг,
Орузи доимо ҳарбу зарбу жанг.

Уни шоҳ қошига чақирди навкар,
Мақтовин чиқарди осмонга қадар:

«Кутиб чиқ, келибдур Эрон паҳанги,
Хувар намойин эт, янги ва янги.

Шундай қилки, бўлсин элда шармада,
Кўзидан ён тўкиб, қайтсин зорманда.

Калоҳўр ҳам келди бу шер қошига,
Балолар солай деб унинг бошига.

Аввал берди унга одатий савол,
Сўнг қовоғин уюб, қўл олди баттол.

Жаҳди билан сиқди Рустам панжасин,
Нилдек кўкарса ҳам панжа ҳаммаси,

Аmmo қилт этмайин бера олди тоб,
Чидам ва мардликда худди офтоб.

Калоҳўр панжасин сиқди у қувноқ,
Кўзги япроқ каби тўкилди тирноқ.

Калоҳўр осилиб қолган қўл билан,
Шоҳ олдига етди таҳаммул билан.

Қўлин чўзиб деди: «Эй шоҳи жаҳон,
Энди тутолмайман оғриқни ниҳон.

У билан истама адовату жанг,
Яраш яхшироқдур, дилинг этма танг.

Бундай паҳлавонга дош бериш мушкул,
Яхниси қутқарсин бизни божу пул.

Йигармиз ўлкамиз фуқаросидан,
Катта-кичигидан, оқ-қаросидан.

Тадбир ила осон қутулмоқ мумкин,—
Ахир жонни хавфга солмоқлик нечун?»

Таҳамтан етиб ҳам келди шу замон,
Шаҳаншоҳ ёнига ул фили жаён.

Кўришиб, ўтқазди ҳурмати билан,
Сўроқлаб кўшини ҳам Ковус ҳолидан.

Сўзлаб олис йўлнинг жонга қасдидан,
Тоғидан, даштидан, баланд-пастидан.

Кейин деди: «Сенми Рустами Достон,
Елжаси ер кўрмас ўша паҳлавон?»

Рустам жавоб берди: «Мен битта навкар,
Унга навкарликка ярасам агар.

Қайдаким у бўлса, менга йўл бўлсин,
Улуғ паҳлавоннинг умри мўл бўлсин».

Кейин берди унга Ковус номасин,
Етурди паёмин ва ҳангомасин.

Деди: «Ипга тушар бўлса гар шамшир,
Кеккайган бошларни узар бирма-бир».

Бу сўзу номадан шоҳ бўлиб тажапг,
Қаҳри келиб, қотиб қолди ҳангу манг.

Рустамга дедиким: «Маълум сир-асрор,
Ади-бади сўзнинг не кераги бор?

Бориб айтки, бўлса у Эрон шоҳи,
Шер юрак, шер панжа, бўлса сипоҳи,

Медам Мозандарон подишоҳимаң,
Сипоҳим, кулоҳим, тоғ-тахтим билан.

Қаршингга чорламоқ беҳуда юмиш,
Шоҳлар одатига тўғримас бу иш.

Улуғлар тахтини бекор истама,
Хўрлик келур ишга раъйнинг қистама.

Эрон тараф бурғил жилонинг алҳол,
Бўлмаса тақдиринг ҳал этгай қурол.

Гар устингга лашкар тортсак бесаноқ,
Тополмай қолурсан қайда бош-оёқ.

Бекорчи хаёлинг, орзу, гумошинг,
Тузукроқ ўйлаб кўр, ташла камошинг.

Агар етиб борсам бошингга бу кун,
Гуруру лофинини кул босар бутун».

Таҳамтан ташлади равшан бир нигоҳ,
Қаршинида не бор: тахту тоғ, сипоҳ.

Сўзлари келмади Рустамга маъқул,
Унинг озорини ўйларди нуқул.

Ҳозирлашган эди бир зарбофт хилғат,
Қайрилиб боқмади бу азиз хилқат.

Кўнглига сиғмади тухфа, аспу зар,
Ғанига тегарди кулоҳу камар.

Ғазабин қўзғатди олий саройи,
Нурсиз кўринарди юлдузи, ойи.

Бу гапдан баҳодир дилида зилтош,
Девлар шаҳаридан олиб кетди бош.

Ковусе шоҳ ёнига кириб келган кун,
Адоватли дилда қайнар тоза хун.

Не кўриб, эшитди, барин паҳлавон
Шоҳи ҳузурда айлади баён.

Сўнг дедиким: «Энди қилмай юз-хотир,
Девлар билан жангга бўлайлик ҳозир.

Унда неча бўлса гурди паҳлавон,
Назаримда бари заифу нимжон,

Наздимда барчаси бир кафтгина ҳок,
Оғир гурзим зарби айлагай ҳалок».

КОВУСНИНГ МОЗАНДАРОН ПИҶИ ИЛА ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Ҳузурдан Рустам кетгани замон,
Уруш ҳозирлади жодугар султон.

Боргоҳини шаҳардан ташқари сурди,
Бутун лашкарини саҳрога бурди.

Лашкар чувиб, чўлда кўтаргач тўзон,
Ҳатто қуёш кўздан бўлганди ниҳон.

На дашт кўринарди, на ёбон, на тоғ,
Филлар залваридан замин кўкси дор.

Қўшин суриб келар мисоли бўрон,
Хатто дам олмоққа тўхтамас бир он.

Яқин етиб келгач девлар сипоҳи,
Огоҳ бўлиш билан Эроннинг шоҳи,

Фармон айладиқим, Рустам Золи зар,
Энг аввал урушга боғласин камар.

Хам, Тусу ҳам Гударз ва Гошводаалар,
Гургину Гив каби асилзодалар

Урушга сафлансин отлиқ сипоҳим,
Жангга ҳозирлансин жиҳоз, салоҳим.

Подшоҳ чодирин ҳам илдам қўзгатди,
Мозандарон дашти узра ўрнатди.

Унг қанотда турар Навзар ўгли Тус,
Карнай овозига тўлди тоғ, улус.

Тоғни темир қонлаб олмишдир гўё,
Чап қанотда Кашвод, Гударз муҳайё.

Марказдан жой олмиш Ковус сипоҳдор,
Унинг ҳар ёнида қўшин сафи бор.

Қўшиннинг олдида валламат филтан,
Жангларда елкаси ҳеч ер кўрмаган.

Мозандаронликлар ичра наҳлавон,
Бир зўр бўлар эди, гурзиси гарон.

Исми Жўё эди, ўзи жўянда,
Гурзиси кушанда, тили гўянда.

Шоҳ фармони-ла Жўё от чопиб,
Келганди шаҳаншоҳ Ковусни тошиб,

Совутин кўрганлар оловшамо дер,
Қилигин тафтидан ёпар қаро ер.

Бўкириб эронлар ерига етди,
Овозидан дашту тоғлар дарз кетди.

Деди: «Ким истайди менинг билан жанг,
Қани ким қўзгатар сув юзидан чанг?»

Эрон лашкаридан чиқмас бирор зот,
Ботирлар жумбушга келмади, ҳайҳот.

Баланд овоз билан деди шахриёр:
«Довюраклар, печун қолдингиз ночор?»

Печун дилда яра девнинг сўзидан,
Не учун қон қочди кўплар юзидан?»

Аммо жавоб сўзин эшитмади шоҳ,
Гўё қаршисида сўлмишди сипоҳ.

Рахш жиловин бирдан тортди Таҳамтан,
Шоҳ ёнида пайдо бўлди тўсатдан:

«Фармон этгил энди менга, шахриёр,
Бу мурдор дев ила бошлай кори зор».

Ковус унга деди: «Бу иш сенга хос,
Биздан чиққани йўқ биров ёвга мос.

Майли, нарвардигор чин ёринг бўлсин,
Жодугару девлар шикоринг бўлсин».

От бошини қўйди Рустам баҳодир,
Қўлида боштешар найзаси ҳозир.

Майдонга от сурди сармаст фил гўё,
Остида палангу қўлда аждаҳо.

От жиловин тортди, кўтарилди чанг,
Бонгидан ларзага келди тоғу санг.

Жўёга ул деди: «Эй тухми фосид,
Учар энди номинг, бўлурсан побуд.

Хотиржам ўтирма, солур дилга ғаш,
Фурсатинг борида садақанг улаш.

Мотаминг тутажак буқун туққанинг,
Ўстиргунча сени суюб-суққанинг».

Жўё унга деди: «Бўлма хотиржам,
Жўёдан, бошкесар ханжаридан ҳам

Энди пора бўлур ошанг жигари,
Сабил қолгач ўглин гурзи, сипари».

Таҳамтан эшитиб Жўё каломин,
Бир наъра тортдию айтди ўз номин.

Қўзгалди, тоғ каби бошлади хужум,
Жўё кайфи учиб, қотиб қолди зум.

Жиловини буриб, терс ўгрилди у,
Таҳамтан урушин қилмасди орзу.

Белига ўқталиб найзасин чунон,
Кетидан қуварди ел ёки бўрон,

Зирҳига найзасин уриб як бора,
Совут ҳалқаларин қилди юз пора.

Эгаридан узиб, кўтарди азот,
Сихига тортилган бир жўжасифат.

Отдан олиб ерга урган кезида
Совут пора-пора, тупроқ бўғзида.

Мозандарон гушна гурдлари алҳол,
Хафақон қолдилар ва паршион ҳол

Сипоҳ юзи сўлғуц, шикаста кўнгил,
Қўшинда мин-мин гап, дилларда табдил.

Этди Мозандарон сардори фармон:
«Бутун жабҳам бўйлаб қўшинлар чунон,

Бош кўтариб, мағрур бошласинлар жанг,
Бу шер жанги бўлсин ва ёки паланг».

Барча бирдек қилди сугуриб қишдан,
Бир-бирга ташлади адоват-қишдан.

Ҳар икки қўшинда ноғора саси,
Ҳаво нил, кўринмас ернинг қораси.

Ўт ёғдирав гурзи, қилич ва совут,
Гўё баҳордаги чақинли булут.

Кўтарилиб байроқ, найза хилма-хил,
Ҳаво бўлди қаро, кирмизи, яшил.

Олам тўлди девлар наъра сасига,
От кишнаши, уруш ноғорасига.

Ер ёрилиб, тоғлар дарз кетар чандон,
Жаҳон ҳеч кўрмаган бундайин сурон.

Ханжару гурзидан чако-чўк садо,
Бетирлар қонидан кўл бўлди пайдо.

Отлар дарё ичра бир кема ҳисоб,
Ғарқ бўлаётгандек этишар шитоб.

Дубулгага дўлдек ёғилар яроқ,
Гўё хазонрезги пайтида япроқ,

Икки лашкар сочиб дунёга ўлим,
Бир ҳафта жанг қилди, бўлмади ажрим.

Саккизинчи куни Ковус подишоҳ,
Ечиб ўз бошидан каёний қулоҳ,

Жаҳонни яратган қудратли худо
Номин олиб тилга, қилур илтижо.

Юзин ерга суртар, саждада боши,
Эй оқил қози дер; кўзида ёши.

Амринг-ла яралмиш сув, олов ва, хок,
Юзсиз бу девларнинг бошин айла чок,

Бахы айлагил менга шукуҳу зафар,
Шаҳаншоҳлик тахтин ато қил дигар.

Сўнг яна бошига кийиб зар қулоҳ,
Қўшинлар сафига етиб келди шох.

Яна ноғораю карнай зўр олди,
Яна бутун лашкар тоғдай кўзгалди.

Геву Тусга қилди сипоҳдор тайин:
«Қўш погора борсин қўшиндан кейин».

Жанговар Гударзу, Шоворон Гўргин,
Зангию Рухдому Гурога Барзин,

От қўйиб келишди қуёшдек балқиб,
Саккиз қулоч байроқ қўларда қалқиб.

Мубориз Густахму, Гев ҳамда Фарход,
Сарафроз Бахрому баҳодир Ҳаррод —

Майдонга киришди авбош шамолдек,
Жанг истаб келишди, кўкрагида кек.

Қўшиннинг қалбидан Рустам олди жой,
Дадиллар қондан ерни қилди лой.

Унг қанотда Гударз, Кешвод бор яна,
Олиб борар салоҳ, ногора бўша.

Гив жойи майсара, гоҳи маймана,
Қўй ичра бўридек югурар ана.

Эрта топдан токи ботгунича қуш,
Ариқ-ариқ бўлиб, сувдек оқди хуш.

Раҳму шафқат кетди, ҳаё охири,
Кўкдан ёғар фақат гурзи ёмгири.

Тена-тена ётар ўликлар лоши,
Мия қатигида гийҳлар боши.

Осмоний гулдирак — ногора карнай,
Қуёш юзин қаро парда тўсгандай.

Қайда девлар шоҳи тутмишди макон,
Қўшин-ла йўл олди Рустами Достон.

Шоввозлар сафин тарк этмай бирор он,
Ёв истаб, майдонга кирди шаҳлавон.

Барча филу девки, қиличи заққум,
Таҳамтан томонга бурилди шу зум.

Бошлиқлар чиқарди гурзи ва тигиш,
Қўшинлар қорилиб, бўлди бир йиғин.

Парвардигор номин ёд этиб Рустам,
Найзасин маҳрамга тутқазиб шул дам.

Гурзисин кўтарди, ёвга бурди юз,
Бонг урди, титради дала, тоғу туз.

Наъра тортганида сардоркўш полвон,
На филда ҳуш қолди, на девларда жон.

Ҳар ёнда қалашган филлар хартуми,
Ўликлар ҳисобсиз, гўё чўл қуми.

Сўнг Рустам қўлига найзасин олди,
Мозандарон шоҳи томон от солди.

Иккисин наъраси момақалдироқ,
Жодулар шоҳию Рустам шерсийёқ.

Рустам найзасига тушгач назари,
Ўзини йўқотди девлар сардори.

Дилига ғаш солиб қасос хоҳини,
Ўкирди, қутурган шердек товунни.

Найза солди, пойлаб камарбандини,
Пора-пора қилди соғут бандини.

Тоғ қояси бўлиб қолди жодугар,
Ҳайратда боқарди эроний лашкар.

Таҳамтан бу ҳолдан бўлиб ангу танг,
Найзаси елкада турарди саранг.

Етиб келди бунга Ковус подишоҳ,
Кетида ногора, байроғу сипоҳ.

Келиб Таҳамтанга дер: «Эй Гулёноқ,
Нечун бунда қолдинг узунда-узок?»

Деди Рустам унга: «Сўқини бўлди сахт,
Вале бу қулингга кулиб боқди бахт.

Мовандарон шеҳи жодугар, олчой,
Оғир гурзи билан дуч келгани чод,

Диловар Рахшимнинг жилевин олдим,
Шоҳ камарбандига найзамни солдим.

Отдан ағдарилиб, қулар дегандим,
Боши тупроққа тенг бўлар дегандим,

Менинг кам-кўстимдан топмайин хабар,
Қаршимда тош бўлиб қолди жодугар.

Ланкаргоҳга шувдай элитгум уни,
Бу тошдан чиқар-ку ахир бир кувит».

Шоҳ буюрди қўшин оломонига,
Элтинг, деди, буни чодир ёнига.

Қўшин ичра кимки бўлса зўравор,
Келиб, кучин синаб боқди печа бор.

Бош бермади қоя ашлар кучига,
Тош жилмас, жодугар подшо ичида.

Келиб даст кўтарди филтави буқа,
Барча ҳайратидан ушлади ёқа.

Пиёда кетарди кўксига қом,
Қўшин қий-чувга қилмай роя.

Дерлар: «Минг ташакур» э тамгри додгар!
Таҳамтан устидан сочишарди зар.

Келтириб ташлади боргоҳ пойига
Эрен соқчилари турган жойига.

Деди: «Е сен тошдан чиқасан ҳозир,
Ҳийладан кечасан, жодугар-соҳир».

Е бўлмаса нўлас, болта ва боққон
Реза-реза қилгай тошингни осон».

Эшитибоқ бўлди у нарча булут,
Бошда нўлат қалқон, танида совут.

Таҳамтан қўлидан маҳкам ушлади,
Шоҳга қараб кулиб, кўнглини кўзилади.

Дедик: «Келтирдим бу қоя тошини,
Босқонимдан кўрчиб чиқарди бошини».

Унга разм солиб, боқди Ковус шох,
Лойиқ эмас унга на тахт, на кудоҳ.

Юзи бир таъвия, бўйи кўп найнов,
Бўйини, тиши тўнғиз, ўзи беўхиров.

Кўрган ташвишларин этганида ёд,
Дилдан оҳ, оғзидан чиқди совуқ бод.

Жаллодга буюрди, олиб тиги тез,
Танасин қиймалаб, этсин реза-рез.

Соқолидан тутиб шунда Таҳамтан,
Суриб кетди уни подшо ёнидан.

Шукуҳли подшо амрига кўра,
Танасин қилдилар дарҳол юз йора.

Дев ланкаргоҳига юбориб чонар:
«Бойлигин тўпланг» деб берилди хабар.

Ҳар не бор — хазина, тожу, тахт, камар,
Оту тиг, аслаҳа, зар, кумуш, гавқар,

Тепа-тепа қилиб уюлсин бари,
Тарқалмай, тўп юрсин подшо ланкари.

Барчага яраша берилди тортиқ,
Кўпроқ шп берганга мукофот ортиқ.

Ашаддий, девларни йигиб барчасин,
Одамларга кўрқув солган қанчасин.

Калласи олинди, шу бўлди фармон
Ва элтиб ташланди катта шўл томон.

Сўнг бориб, бошлади ибодат-намоз,
Пок яздонга очди дилдан бутун роз;

«Поко-парвардигор, халоскор ўзинг,
Балодан сақловчи ва созкор ўзинг.

Сен ошно айладиң бу қийиң фатхим,
Қайтадан ёшарди қариган бахтим.

Бутун ҳафта давом этди ибодат,
Бир ҳафта саждага эгилди қомат.

Хазинасин очди саккизинчи кун,
Садақа улашди, ким ҳоли забун.

Яна ҳафта ўтиб, кетди шу зайил,
Барчага улашди тухфа хилма-хил.

Учинчи ҳафта иш бўлгач саранжом,
Талаб қилди соф май тўла ёқут жом.

Мозандарон ичра яна етти кун
Туриб қолди, қўлда қадаҳ лолагун.

Ковус ўз тахтига ўлтираркан боз,
Сарафроз Рустамга деди: «Ҳей шоввоз,

Жаҳон паҳлавони, мана сар-басар,
Ҳар жабҳада этдинг намоёнш ҳунар.

Сен туфайли тондим бул куни тахтим,
Сен туфайли равшан дил, дилу бахтим».

Таҳамтан дедиким: «Аё шахриёр,
Ҳар ким ишга яраб қолса, бахтиёр.

Бу ҳунарни менга ўргатди Авлод,
Ҳар ишда тўғри йўл кўрсатди Авлод.

Мозандарон — дилда гулуси унинг,
Ваъда берганим, шу орзуси унинг.

Буқун унга лозим шоҳона либос,
Муҳр бирла ёрлиқ, подшоҳларга хос.

Бўлса Мозандарон шоҳи сарвари,
Катта-кичик бўлсин унинг чоқари».

Шоҳпараст сўзларин эшитган замон,
Шоҳ қўли кўксига қовушди чандон.

Йиғди Мозандарон савдогарларин,
Авлоддан сўз очиб, сўзлади барин.

Сўнгра бошига тож қўйди шоҳона,
Ундан бўлди тўғри Форсга равона.

КОВУСНИНГ ЭРОНЗАМИНГА ҚАЙТГАНИ ВА РУСТАМНИНГ НИМРУЗ ВИЛОЯТИГА КЕТГАНИ

Ковус шоҳин қайта кўрганда Эрон,
Кўринмасди қўшин гардидан жаҳон.

Кишилар севинчи қуёшдек юксак,
Шодликдан қичқираб аёлу эркак.

Келиндек ясаган бутун мамлакат,
Ҳар ёқда шаробу чолғу зифат.

Ёш шоҳдан бутун эл ёшарган мисол,
Эрон осмонида чиққандек ҳимол.

Тахтига ўтиргач музаффару шод,
Хазина эшигин ланг очди кушод.

Хазиначқларин қўйдириб қатор,
Барчага тарқатар дирҳаму динар.

Фидтан эшигидан наъра келади,
Сардорлар тўдаси сара келади.

Тахт ёнига бари подмон келур,
Шоҳин қутлай-қутлай, хиромон келур.

Таҳамтан бошида шуқуҳли кўлоҳ,
Ёнига ўтказди уни подшоҳ.

«Э ҳумоюн тожвар,— дер эди Рустам,
Рухсат бўлса, Зол-зар ёнига қайтсам».

Лейиң тухфа бериб, подшоҳи замани,
Нөмиң такрор этиб, деяр: офарини.

Тоға фирузадан қўй боғилли бир тахт
Битга шохота тоғ, дурри гавҳар рахт.

Саруно зарбофт тўн, подшоҳларга хос,
Баҳор қуёшидек нур сөчар олмос.

Хипча белда камар юз нафар моҳруй,
Ясағиб-безанган юзта мушкки мўй.

Кўкка сапчир юз от, олтидан эгар,
Яна юз бош хачир, юганлари зар.

Барчасининг юки шохота дебо,
Хитойи, Румий ва паҳлавий ашб.

Бир хуми ёқутдан тўла мушкки ноб,
Бошқаси забаржад, лиммо-лим гулоб.

Яна келтирилди юз халта диндор,
Хуллас, атир, буюқ ҳар парсадан бор.

Бир ёрлик ёзилди, қоғози шохи,
Анбардан муаттар мушкки спёҳи.

Бетирлар сардорят Рустамга абад,
Мукофот этилди Нимруздек сарҳад.

«Рустамдан ўзга ҳеч, деди Ковус шох
Бу тахтга чиқмагай, қиймагай кулөҳ».

Сўнг яна офарин ёдигрди шох,
Сенсиз нур сөчмаси на қуёш, на моҳ.

Номдорлар меҳри сешга умрбод,
Рухинг доғи тоза, дил бўлсин обод».

Рустам туриб ўшди тахт шойин сешин,
Кўшинини айлағиб, йилди йўл юшин.

Қоқилди ҳар ёқда шохота, доғул,
Шодлариди ҳар дил, шодлариди кўнглил.

Жаҳонда мислсиз шаҳар пардози,
Ҳар томонда дафу қарнай овози.

Рустам жўнаб кетди, шох Ковус қолди,
Аделат-ла халқин кўнглини олди.

Мозандарон юкин ким тортди боҳам,
Иньом этди ер-сув барчасига ҳам.

Тусга топирилди қўшину қалқоп,
Шох деди: Эронга бўл балоғардон.

Гударзга берилди Исфаҳон ери,
Бунда ҳоким бўлсин шерларнинг шери.

Сўнгра май ҳавоси кўнглида голиб,
Тантана зафарин шарафлар голиб.

Адолат шамшири ғам бошин кесди,
Ўлим эсан чикди, бахт ел эсди.

Ер юзи яшнади худди кўкламдек,
Ҳамма ёқ ясанган боғи Эрамдек.

Адолат-тиччиқдан қувватга тўлди,
Емонлиқ йўқолди, Ахриман ўлди.

Мозандарон тахтин Ковус сар-басар
Олди, деб дунёга тарқалди хабар.

Барча бу хабардан ҳайратга тушди:
«Бу улугликка Қай қандай эришди?!»

Барча пок кишилар ҳадя ва табрик
Билан турар Ковус эшигинда тик.

Ҳар томонга тўлди ҳиммат, адолат,
Жаҳон обод бўлди мисоли жаннат.

Мозандарон жангин этдим ҳикоят,
Ҳамоварон жангин қилай ривоят.

Рустам Кайковусни қутқариб олиб келади. Ковус япа тахтга ўлтириб, мамлакатни идора қилади. Аммо унинг гурури ҳали ҳам босилмаган янги-янги ҳарбий юришлар режасини тузди. У Ҳамоваронга юриш қилади ва шоҳ қизи Судобага уйланади. Аммо қайиотаси уни алдаб чақириб, асир тушириб олади. Бу сафар ҳам паҳлавон Рустам қўшини тартиб бориб, уни бандиликдан қутқариб келади.

Аммо мутакаббир ва очкўз Ковус осмонга учиб чиқиб ўз ҳокимиятини ўриштириш, шон-шухратини ошириш фикрига тушиб қолади. Келова ясаб, тўрт чеккасига тўрт оч бургутни бойлатади, улар устига тўрт бўлак гўшт осдиради, гўштга ирилган бургутлар кайковани осмонга кўтарадилар. Лекин ҳолдан тойиб бир ўрмон устига йиқилдилар. Ковусни у ердан ҳам Рустам топиб келиб тахтга ўтказди.

СУҲРОВ

Недур жангу Сўҳроб ва Рустам, — эшит,
Кўп эшитдинг, энди буни ҳам эшит.

Бу шундоқ дostonким, тўлур кўзга ёш,
Ва Рустам ишидан дил бўлур харош.

Изғирин горати бўлсаю тайин,
Юлса гўр мевани ҳали пишмайин,

Ситамкор десамми, ёхуд додгар,
Хунарманд десамми ва ё беҳунар?

Ўлим-шафқат бўлса, недур ғам-ситам?
Недур доду фарёд, не оху алам?

Бу сирдан жонгинанг то огоҳ эмас,
Парда орти сирин этмагил ҳавас.

Бул эшик олдиға киши борди кўп
Ва лекин очилмай, солар кўзга чўп.

Ўлим яхшироқми, магарким йўлинг,
Дигар жойда ором тополмас дилинг.

Ажал кишиларни олмаса нари,
Ер узра сигарми жавону қари.

Баногоҳ авж олса оташ ва тутун,
Ажабмас, чор атроф бўлса кул-кукун.

Куяр қўйса ўрмон ичинда бу ҳол,
Ундаги тўнгаку яна навнихол.

Ўлим вақти эсса ажалнинг ели,
Қари-ёшви элтар аёвсиз сели.

Бу дунёда ёшлар қувончи печуп,
Кексалик ўлимга сабабмас бутун.

На тулки қоладир ва на парра шер,
У на қўрқоқни дер, на ботирни дер.

Кетар жойини охир ўшал жой башанг,
Қазо отига мин, дилинг этма тапг.

Билиб қўй ўлим ҳақ, билиб қўй: бу чин,
Агар ҳақ бўлса дод-надомат нечун?

Қарими, ёшгами етгани маҳал,
Барин битта билгай аёвсиз ажал.

Имон бўлса кўксинг гар арзандаси,
Надомат недур, эй худо баңдаси?

Бу олам тақозо қилур ишни бил,
Неки лозим эрса, сен ўшани қил.

Қазонинг ишига тушунмоқ қийин,
Агар кўксинг ичра киролмабди жин.

Бу дунёда шунга этиб қол жадал,
Элит яхши поминг, элитса ажал.

РУСТАМНИНГ ОВГА ЧИҚҚАНИ

Азалдан етмишдир бизга бу дoston,
Айтиб берган эди кекса бир деҳқон:

Бериб эрди муъбад бу ҳақда хабар:
Таҳамтан кўзини очиб тонг — саҳар,

Кўнглида қўзгалди овга иштиёқ,
Бел боғлади, ўққа лиқ тўлди садоқ.

Филдек отга мишиб, қамчи уриб тез,
Тушиб Раҳини йўлга этарди ситез.

У дарранда шердек қидирмишди ов,
Турунлар ерига бориб қолди дов.

Етиб борганида Турон ерига,
Кулонлар келиб дуч эрон шерига.

Таҳамтан юзи гул каби яшнади,
Қувиб Раҳини, ов қила бошлади.

Қўлда камону ўқ, найза-ю каманд,
Неча-неча овни этиб олди банд.

Йигиб хору хошок, шоҳу шаббани,
Чақиб чақмоғини ёқди гулхани,

Кўриб бир дарахтни ўшал филгап,
Юлиб олди тагу томири биллап.

Ани сик этдию тортилди қулон,
Кабоб қилди ўтга тутиб бир замон.

Еди устихондан этин ажратиб,
Иликларин ютди бирма-бир чақиб.

Етиб сув лабига, бўлиб хўн сероб,
Қониб ташпалиги, тортиди уйқу-хоб.

Хабарсизди ийрини уйқуда тўжбахш,
Чаман ичра ўтлаб юрар эрди Рахш.

Бундан ўтиб қолди нақ саккиз нафар,
Туркий суворийлар эрди бу сафар.

Кўриб ўтлоқ узра Раҳининг изини,
Қўлга олмақ бўлиб отнинг ўзини,

Дангда қуршаб унга каманд отдилар,
Тутарга этиб азм, от ўйнатдилар.

От улар сиртмоғини кўриб оқ бу дам,
Қутурган арслондай урар эрди дам.

Тениб иккисин айлаб ерга паст,
Бирин бошини узди тиши бирла даст

Улди от зарбидан зумда уч киши,
Бароридан келмай туркларнинг иши.

Улардан учтасин қучдию ажал,
Рахшни мушқул ёди этмоқлик қамал.

Яна ҳар томондан отишди каманд,
То сиртмоғи Рахшни этгунича банд.

Шаҳарга тутиб юз, суриңдилар от,
Кутарди ҳар бирин улкан мукофот.

Кўзин очиб Рустам уйқудан шул он,
Вилолмасди Рахши кетибдур қаён.

Атрофин айланди туриб паҳлавон,
Топмади отидан бир пому нишон.

Таҳамтап алаңлаб саросимавор,
Самонган йўлини этди ихтиёр.

Ўзига дер: «Бул кун ниёда равон,
Уятдан қутулгум қочибмен қаён?»

Кўн оғир юк — гурзи, найзаю қурол,
Ниёда элтмоғим маҳолдир, маҳол.

Биёбон кезарди не ёро қилай,
Йўлиқса агар ёв не чора қилай?

Дегайларми, Рахшни бериб қўлидан,
Наҳот кетди Рустам уйқу йўлидан?

Не чора-ки, йўқсул керак кетмоғим,
Алам бирла маъзил сари етмоғим.

Тақиб белга гурзи, қиллч ва камар,
Юрай то толайин Рахшимдан асар.

Шу ўйлар билан дил-жигар лахта қон,
Самонганга бўлди букик қад равон.

РУСТАМНИНГ САМОНГАН ШАҲРИГА КЕЛИШИ

Яқин етди Рустам Самонган томон,
Хабар топди ундап аъёнлар ва хон.

Қеларминн ниёда ўшал тожбахш
Чамандан қочганмиш тулпар оти — Рахш.

Улуғлар чиқишди кутиб олгали,
Таҳамтап дилига меҳр солгали.

Дерди паҳлавонни кўриб кекса-ёш,
«Бу Рустамми ёхуд балқиган қуёш?»

Яёв чиқиб кутди Таҳамтанни шоҳ,
Қутлади чекиб саф уни кўп сипоҳ.

Самонган шоҳи дер: «Бу нечук аҳвол,
Ким этминн сенинг-ла олишмоқ хаёл?»

Бу юрт аҳли сенга бари хайрихоҳ,
Йўруғинг кутингай, кутингай паноҳ.

Буларнинг барчаси сенга мунтазир,
Мағрур бу тап, бу бош асириг, асир!»

Бу гапин баҳодир эшитган замон,
Дилидан йўқолди шаку бадгумон.

Деди шоҳга таъзим иза паҳлавон:
Кўлдан чиқиб кетмиш отим погаҳон.

Унда на эгар бор, на бордир юган,
Сўлиқ ҳам қолибдур, тўқим ҳам кишан.

Ариқ ва тўқайдан изи аҳсап,
Самонган етаклаб келибдур мани.

Қилиб ошнолик, топилса гар от,
Тегар ҳаммангизга лойиқ мукофот.

Тополмас эканман агарда Рахшни,
Кимнинг боши бор, кутмасин бахшни».

Шоҳ унга демиш: «Эй сарафроз киши,
Раъйингсиз бўлурми кимсанинг иши.

Бўлиб бизга меҳмон, сен кўреликни қўй,
Сенинг раъйинг билан янграп созу қуй.

Бу кеч дилин майдан зап шод этайлик,
Юракни аламдан кушод этайлик,

Беролмайди шонмоқ ишмигга ривож,
Илон чиқдай индан топилса илож.

Печук Рустам оти қолар ёширин,
Номин айтар эди эл бирин-бирин.

Аё эй хунарманд, эй зўр паҳлавон,
Бил, отингни топиб берурмиз амон».

Ишонди бу сўзга шу дам Рустам ҳам,
Дилидан ҳам кетиб, бўлди хуррам ҳам.

Қабул этди шоҳнинг даъватин ўғлон
Ва хуррам базмга бўлишди равон.

Сарой эрди бул кун баҳодирга жой,
Турарди оёқда тамоми сарой.

Шаҳар ҳам қўшиқдан келишди чандон
Қўноқда муносиб бузурги замон.

Улуғлар бир ажиб мажлис қурдилар,
Емонларни бундан нари сурдилар.

Хуш айлаб Таҳамтап дилин руду сөз,
Жаранглар ўйинида Турону Тароз.

Паричеҳраларки тутса жоми май,
Тароз қизлари рақс этар тўхтамай.

Баҳодирни охир босиб кайф, уйқу,
Қўзғолди жойидан аста-аста у.

Муҳайё этишди бир жой нишам, боп,
Сепиб тўшакларга мушк ила гулөб.

САМОНГАН ШОҲИНИНГ ҚИЗИ ТАҲМИНАНИНГ РУСТАМ ЕНИГА КЕЛГАНИ

Тун оғиб яримдан, нақ саҳар кези,
Чақнаб чиққанида ул тоғ юлдузи,

Қулоққа чалинди майин бир шивир,
Эшик ҳам очилди, эвоҳ қандай сир?

Фуломбачча олда шам бор қўлида,
Етиб келди анбар сочиб йўлида.

Кетидан келарди гўзал моҳрўй,
Қуёшдек ярақлаб келар ҳусну бўй.

Галжак соч каманду яна қош камон,
Балад қадли эрди у сарви равон.

Яноқлар Ямандин олинган ақиқ,
Даҳан эса эшиқ дилидек сиқиқ,

Санам бошдан-оёқ ақл-идрок эди,
Яралганми нурдан, чунон пок эди.

Қўриб ҳайрон қолди, лол қолди Рустам,
Худо номин олди тилига шу дам.

Деди қизга шунда: «Номинг недур, айт,
Бу қаро тун ичра, коминг недур, айт!»

Қиз дерки: «Таҳмина — исмиmdir маним,
Куяр ишқ ўтида жон ила таним.

Самонган дийрин шоҳидур отам,
Налавг наслиданур менинг бувам ҳам.

Бу оламда йўқдир менингден санам,
Малаклар сафида менга тенги кам.

Мени пардасиз ҳеч кўрмаган одам,
Овозим эшитган топилмагай ҳам.

Фасона номингни эшитган эдим,
Сенинг достонингни эшитган эдим.

Налавгу деуу жин, шер, аждар, наҳанг
Қилиб жанг барчасин этмишдирсан танг,

Қоронву кечада бу Турона сен,
Келибдурсан танҳо ва мардона сен.

Қулонларни овлаб ва бирён этиб,
Қиличинг фалакни ҳам гирён этиб,

Тилиб шер дилин ҳам палагн пўстини,
Кўтарганда гурзинг само устини.

Ялангоч кўраркан қиличинг уқоб,
Қилолмайди овга мутлақ у шитоб.

Камандинга бўлиб шер доим нишон,
Тигиндан булут ҳам тўқар лахта қон,

Эшитдим ҳақингда шу хилда дoston,
Лабим тишлаб, ўйлаб юрдим кўп замон.

Кўксимда ҳаёлинг эди доимо,
Насибанг бу ердан қилибдур худо.

На бир қуш кўрибдур мени, на балиқ
Буқун мен сенингмен, истасаң, аниқ.

Келдим ишқингга ман бўлиб мубтало,
Олиб ақл-идрокни ушбу можаро.

Агарда замона этса лутф ажаб,
Келдим хузурингга мен фарзанд талаб.

Бўлур сендек балки бир соҳиб ҳунар,
Сенингдек анинг ҳам нужуми унар.

Яна бир сўзим шул, эшит, наҳлавон,
Рахнинг тоғиб бергум албатта, нишон.

Ул ой сўзи бўлди шу тахлит адоқ,
Таҳамтан эшитди бошидан-оёқ.

Баҳодир тушунди, пари дилрабо,
Ҳамма бобда буту ақли ҳам расо.

Яна чеҳрасидан тозалик аён,
Ҳам топар Рахнидан аниқ, бир нишон.

Буюрди: «Бир муъбад айтиб келингиз,
Бўлиб қизга завчи, қуллуқ қилингиз!»

Бу сўздан гоёт шод бўлди подишо,
Дегил сарви озод бўлди подишо.

Расм-русми бирла бериб ош-тузип,
Ушал Достонга узатди қизин.

Бўлиб тўй, фазлидан обод бу жаҳон,
Бўлиб юрт чарогон, элат шодмон.

Бажо ўтказишди никоҳ тўйларин,
Ҳамма наҳлавонга айтар офарин.

«Рустамга муборак бу моҳилиқо,
Дейинди,— ёвлари бўлишсини фано».

Чўкиб тун, қолдилар келин ва кув,
Қаро тунда гўё ой — офтоб — иков.

Бўлди у гунчайи гул шабнамга нур,
Ё лаъли ҳуққага тўлган эрди дур.

Садаф коми ичра тўлиб қатралар,
Пайдо бўлди унинг бағрида гавҳар.

Қачон тонди Рустам бу сирдан хабар,
Юракка меҳр тўлди, дили ямивагар.

Ниҳоят каманди ташлагач қуёш,
Уфқдан қизил нур этганида фош,

Баҳодир бўшатди билакдан гавҳар,
Гавҳарким, жаҳонни безаб нур тўқар,

Бериб унга айтди: «Буни ол гул юз,
Агар ато қилса даврон бизга қиз.

Тақиб қўй буни сен унинг зулфига,
Фароғат етургай дилин қулфига.

Билакка тақиб қўй, ўғил бўлса гар,
Қўлидан сочар нур нишони надар.

У Сому Наримон сифат бўлгуси,
Саваш шухратига жаҳон тўлгуси.

Хавода бургутни у қўймак тирик,
Қуёш шуъласига бўлур у шерик...»

Бу сўзлар ила тоғи отиб, келди кун.
Ширин ўтди суҳбат ила бахтли тун.

Қуёш ҳам ярақлаб чиқиб кўк тамош,
Замин сари қилди меҳрини равош.

Қизни оғушига олиб паҳлавон,
Улар юзу кўзин қўймай ҳар замон.

Паричехра йиғлар ўқиб, ёш оқиб,
Бу ҳижрон юрагин-бағрини тилиб.

Келиб ул паҳлавон қопиға подшоҳ,
Хол-аҳвол сўрарди у оламнаоҳ.

Бериб Раҳидаи ҳам алта қушқабар,
Рустам дилин равшан айлади надар.

Тўғрилаб жабдугу эгар паҳлавон,
Севинчидан етиб боши то осмон,

У ердан Сейистон сари йўл олиб,
У достони кўп вақт эсида қолиб,

Сейистонга етган дамлар ул шераод
Бу ишдан кўп дoston этар эрди ёд.

Бўлган ишми дамда тугиб ниҳон сир,
Зобул сарига йўл олганди, бир-бир.

СУҲРОБНИНГ ТУҒИЛГАНИ

Тўққиз ой ўтганда туғди шоҳ қиз,
Бир ўғлонки, тўлин ой эрди юзи.

Киши кўрса дерки, «Рустамидир бу
Ва ё Сомми, ёки Найрамидир бу?»

Юзи тоза гулдек, кулумсар мудом,
Шу бобдан бўлганми балки Сўҳроб ном.

Бир ой ўтиб бир ёш улгайди ўғил,
Мисоли Рустаму Сом ё Золи эл.

Уч ёшда майдоқни элди у талаб,
Бешида паҳлавонга чиқарди тил қараб.

Ким билади ўн ёшда: агар қилса жанг,
Бўлди ҳар паҳлавонга қонли тоғи танг.

Онаси ёшига келиб бир кун
Деди: «Менга айтинг, онамнинг ишун,

Нечун бошиқалардан ўсимтой бўйим,
Етар осмонга ҳам узатсам қўшим.

Ойи, айт-чи, қай бир гавҳардан ўзим,
Дадани ким деданга не бўлган сўзим.

Қачонки, этарлар оламдан савон,
Жавобин беролмай илтим бўлур лол.

Агар қолар эрса сир майдан ниҳон,
Қолур селдан хон, аниқ, бу жаҳон».

«Қултоқ сол, сўзимга, — деди Таҳмина, —
Қувон, бўлам, дашда қондирмай гина.

Отанг эрур сенинг Рустам Достон,
Ақдодинг Сом, Найрам қаби паҳлавон.

Сен ул Рустам ўғил ва беҳодли сен,
Наримон, Сомларнинг чили авлоди сен.

Шунингчун осмонга етар бошиңи, бил,
Алар ном ила арслар, фахр қил.

Бу олам то бано бўлганди буён,
Отангдек паҳлавон кўрганмас жаҳон.

Фалак кўрмага Сом ва Найрамни ҳеч,
Улардек сен ҳам бил бу оламни ҳеч!»

У шундан сўнг берди акаб номани,
Юборганди Рустам ўтганга ани.

Хат бирла уч ёқут ва уч халта зар,
Эрондин юборди ўглига падар.

Эшитганда ўғил туққанин хотип,
Юборган совғалар бирла бу хатин.

«Азизим, сен буни сақлагил ёдгор,
Юбормишдир сенга Рустами номдор.

Азиз тутсанг арзир тумордек буни,
Кунигга ярагай охир бир куни.

Яна бир сўзим бор, эшит бобма-боб,
Хабар топмасин бундан Афросиёб.

У Рустамга душман, абад ёв эрур.
Турон иши ушдан дод, шигров эрур.

Мабодо у сенга бўлсаю ганшим,
Бошингга гам солса, менинг ўлганим.

Яна гар хабар топса мендин отанг,
Ки, бўлмиш ишангдан хариф холи танг,

Сени чорлаб олгай, менинг жон-дилим,
Дилимни ҳижрониинг қилур юз тилим».

Деди унга Сўҳроб: «Бу дунё аро,
Буни сир тутмоқдан пелур мудлао?

Улуғлар қилурлар қадимдин баён,
Отам ишларидин талай дoston.

Муяссар экан бу баҳодир насаб,
Буни беркитишга, она, не сабаб?

Букун мен баҳодир Турон эрларин,
Йигиб, лашкар эткум жафн шерларин.

Этай холи тахтдан ўшал Ковусини,
Эрондан найини қирқай у Тусини.

На Гўргини қолгай, на Баҳром, Гударз,
Этай Густаҳаму Гев бошини дарз.

Саройдан қувилгай Кай Ковус шоҳ ҳам,
Отам насибаси тож ҳам — кўлоҳ ҳам.

Бундан кейин азми Турон қилайин,
Шоҳга қараб жазми майдон қилайин.

Зўримдан қулагай тахт, Афросиёб,
Тигим олдида паст бўлур офтоб.

Қилиб мисли шер жанг, йиқиб барчани,
Эронга мен бекач айлағум сани.

Мен ўғил ва отам Рустами номдор.
Бу оламда қолмас бирор тождор.

Чиқар эрса равшан ой бирла қуёш,
Кўринмайди юлдуз, беролмайди дош».

СУҲРОБИНИНГ ОТ ТАЊЛАГАНИ

Шунда Сўҳроби гурд деди, «Онажон,
Гал келибдур охир менга бул замон

Демак бир яхши от лозимдур бу чоқ,
Тондан ўт чақпатар тўрт пўлат туёқ.

Чиқозсин баланд тоғ сари ел каби,
Адирлардан ўтсин бўрон, сел каби.

Ҳавода — учар қуш, сув ичра балиқ,
Саҳрода югурсин мисоли кийик.

Кўтарсин гурзимни фил каби бадан,
Кўтарсин мени ҳам камоним билан.

Пиёда қилай мен нечук гушна жанг,
Ёв келса юзма-юз нечук ташна жанг».

Эшитгач ўғилдан бу сўзни она,
Қуёшдан баландроқ бўлди бош яна.

Чўпонларга буйруқ юборди шул кун,
Йилқи келсин босиб мисоли тутун.

Ўғил тапласин от, синаб бемалол,
Миниб жангга кирсин Таҳамтан мисол.

Чўлу тоғу саҳро аро ҳар на бор,
Ҳамма йилқиларни қувиб азмиқор

Шаҳар сурдилар, бунда Сўҳроби шер,
Камандини ташлаб, «қаёнда от?» дер.

Қаю отга ташлар эди у каманд,
Бўлур эрди шул он арқонига банд.

Қўйиб кўрса отга қўлин ногаҳон
От бели қайишар мисоли камон.

Зўридан қилиб у майиб отни кўн,
Топмади лойиқни синаб, миниб хўп.

Чиқмади йилқидин бирор лойиқ от,
Туриб қолди Сўҳроб ҳам ҳайрону мот.

Орадан чиқиб бир қари йилқибон,
Келиб паҳлавонга йўлиқди шул он.

Деди: «Рахш зотидан бордир бир қулун,
Қудратда ўтади шердан у бутун.

Қулунким, келбати улкан тоғ сифот,
Учар қуш столмас, қоқиб қўш қапот.

Унинг зўридан сўз юритмоқ қийин,
Унингдекни ҳеч ким этолмас тайин.

Туёғи пўлатдан, кўкес тоғ магар,
Чақмоқ чақар, кўкка сакраган сафар.

Учар елдек озод биёбонда у,
Балиқдек сузадур гар уммонда у.

Учар ўқдек у чўл ва саҳро аро,
Ев бошига солиб ажаб можаро».

Эшитиб бу сўзни бўлди Сўҳроб шод,
Дилга қувонч тўлиб ҳаддидан зиёд.

Дарҳол келтирдилар ботир Сўҳробга,
Ушал марди майдон ва комёбга.

Шул ондаёқ синаб кўрди тойни бот,
Неча босмасин ҳеч эгилмасди от.

Навозин-ла урди жабдугин силаб,
Эгар қўйди, минди анга шон тилаб.

Эгар узра чиқди кўҳи Бесутун,
Қўлга олиб найза мисоли устун.

Севинчидан Сўҳроб ўқир офарин,
Букун қўлга кирди бунингдек қулин.

Раводурки отга минай бул замон,
Ковус шоҳга айлай тангу тор жаҳон.

Шу сўзларни айтиб, уйига келиб,
Уруш аслаҳасин муҳайё қилиб.

Келур ҳар томондан сонсиз сипоҳи,
Гавҳари ҳам бордир, бордир салоҳи.

Бобо ҳузурига келди ул етиб,
Сўроқлаб йўл-йўриқ, ҳам иззат этиб.

«Фотиҳа берсангиз, — деди, — бобожон,
Бу черик-ла юрай мен Эрон тамон».

Самонган шоҳ кўрди, ҳақлидур бу ком,
Офарин деб, берди савгою салом.

Қўлоҳу тоғу тахт ҳам олтин камар
Ҳамда оту улов, ҳам ёқуту зар.

Яна берди қанча қуролу яроқ,
Йигит кайфи бўлди ниҳоятда чоқ.

Мукофоти бирла шоҳлигини аён —
Этиб, лашкарини қилди шодмон.

**АФРОСИЁБНИНГ БАРМОН ВА ҲУММОННИ СЌҲРОБ
ҲУЗУРИГА ЮБОРГАНИ**

Афросиёб хабар топдики, шитоб
Сўҳроб йиғар эмиш черик беҳисоб.

Унинг лашкари-ла тўлибдир ватаи,
Бари шоду мағрур ва сарви чаман.

Оғзидаи кетмайин ҳануз сут ҳиди,
Қилич, тиг, урушда баҳодир диди.

Титар ханжари-ла буқун ер юзип,
Халитдан қувармиш у Ковус изип.

Йиғилмиш ацадсия сипоҳу черик,
Бирер ботир унга бўлолмас шерик.

Асил сўз доимо бўлур мухтасар,
Гавҳардан асилроқ эмасия ҳупар.

Эшитгач бу хилда сўз Афросиёб,
Бўлиб шод, қилди қўшини битиҳоб.

Қўшинидан таппаб хўп олди наҳлавон,
Диловар, ҳадикспз қилич беамон.

Сипоҳнинг бошлиғи эрди Ҳуммон мард
Ва Бармонки, шерий ётар жангда гарб.

Қўшини ўн икки минггача этиб,
Йиғилди алар ер ва кўкни тутиб.

Деди: «Чора айланг шоҳи турк ҳамон,
Бу гапларни тутгил шихон, эй Ҳуммой.

Уғил тополмасин отадан хабар,
Зурётидан хабар билмасин падар.

Агар жангда бўлса булар рў-барў,
Гумон йўқ, Таҳамтан бўлар чоражў.

Ажаб эмаски, ул Рустами достон,
Шербачча дастидан таслим этса йон.

Агар кетса Рустам Эрондин йитиб,
Ажамни олурмиз шул он жанг этиб.

Сўнгра Сўҳробга ҳам топиб бир илож,
Уйқуда гум айлаб, этурмиз тарож.

Ота фарзандини гар этса ҳалок,
Бу ҳам яхши, Рустам бўлур синачок».

Шу мақсадда туркдан икки наҳлавон,
Самонган тарафга бўлинди равон.

Юриб икки хоин Сўҳроб гурд тамон,
Етиб келдилар нақ тошг отган замон.

Ўн оту, ўн хачир юки сийму зар,
Юбормишди Сўҳроб учун тожвар.

Яна тахт, фируза ила фил тиши,
Яна тожки, олтин, гавҳардан иши.

Булар ёнида бор эди неча ҳам,
Андә этмиш неча сафсата радам:

«Агар қўлга олсанг Эрон тахтини,
Жаҳон тонгай тинчлик ҳамда бахтини.

Бу ердан у ерга масофа яқин,
Самонгани Турон, Эрон бир замин.

Кийиб тож, ўлтир тахт узра шодон,
Кераклича лашкар юборгум ал он.

Бу Турон элида Ҳуммону Бармон,
Тоймас қахрамон йўқ эрур беғумон.

Юбордим уларни идоранг учун,
Меҳмонинг бўлгуси улар неча кун.

Улар жанг деганлар билан жанг қилур,
Жаҳонни ёмонлар учун танг қилур».

Бу тухфалар ила мактуб ҳаммаси,
От-улов устида юкнинг барчаси,

Етиб келди, Сўҳроб чу тонди хабар,
Кутиб олди, маҳкам қиличу камар.

Бобоси ила у чиқиб мисли бод,
Сипоҳларни кўрди, дили бўлди шод.

Хуммон кўрди яғринли али паҳлавон,
Туриб қолди ҳайрат ила бир замон.

Берди шоҳнинг хатин, қилиб эҳтиром,
Кейин ҳадъяларни бирма-бир тамом.

Хам ул икки ботир — Хуммону Бармон,
Подшоҳ саломин етказди шул он.

Уқиб кўргач ул помани паҳлавон,
Суриб аскар, бўлди тез йўлга равон.

Довул қоқиб, йўлга бурганда юзип,
Жаҳон сифдиролмас лашкари изип.

Қилолмасди ҳеч ким унинг бирла жанг,
Магар барси келсип ва ёки паҳанг

Қўйиб ўт, ободни айлашиб кукуп
Тортди Сўҳроб Эрон ҳаддига қўшин.

СУҲРОБНИНГ ОҚ ҚАЛЪАГА ЕТИБ КЕЛГАНИ

Бу қўргонни «Оқ» деб, айтишар эди,
Эронийлар умид туттишар эди.

Ҳажир номли одам эди қалъабон
Тирандозу оқил, жўмард, паҳлавон.

Ғаждаҳам ул замон ҳали бор эди,
Адолат, важоҳат, пўлат ёр эди.

Қизи бор — кўп гушна, баҳодир, гўзал,
Нақ учар ел эди от минган маҳал.

Етиб келди Сўҳроб оқ қалъа тамон,
Ҳажир бул қўшиндан хабар тошган он,

Узин олди елдек учар отга тез,
Чиқиб бўлди Сўҳроб билан юзма-юз.

Кўриб гурд Сўҳробни, Ҳажир этди дов,
Ғазаб тигин чекди унда беаёв.

Шамолдек чиқиб у ўз сафидан бот,
«Улим истаган ким?!» дея солди от.

Келибсанми танҳо талаби истабон,
Букуп тақдиринг сахт, сен бунга ишон.

Насибанг не, исминг, айтгил, не дейи,
Улик лошинг узра киминг йиғлагай.

Ҳажир найза солди хўп көр жойишга,
Вале найза тушди унинг пойига.

Қайтариб найзасин дадил, мисли шер,
Ҳажирнинг белига суқуб найза эр,

Эгардан юлиб олди мисли шамол,
Уриб ерга солди буёқ тоғ мисол.

Нафас ростлаёлмай Ҳажирдек ганим,
Дилу жон аламда ётиб қолди яним.

Тушиб Сўҳроб отдан, кесай деб бошин,
Кўриб қолди ётган Ҳажир кўз ёшин.

Ҳажир зор тўлганиб, ағанаб ўшг тамон,
Дейди: «Эй паҳлавон, бер менга омон!»

Қўлин тортди тигдин бу Сўҳроби ял,
Улимдан бўшатди, пасиҳатга гал...

Қўлу бўйини боғлаб, юборди шул он,
Узоқдаги аскар ва Хуммон тамон.

«Оқ» қалъа ҳам билди: посибон Ҳажир
Тушубдур ганимлар қўлнга асир.

Бутун қалъа аҳли бари эр-аёл,
Ҳуришга келиб, дод айлашар беҳол.

СУХРОБНИНГ ГУРДОФАРИД
БИЛАН ОЛИШГАНИ

Бундап хабар топди Гаждахам қизи,
Ҳажир паҳлавоннинг йўқолмиш изи.

Қайгу ҳасрат этиб қаддини камон,
Дилидан чиқарди совуқ оҳ-фигон.

Чавандозу ботир эди бу аёл,
Урушда қилур жапг арслон мисол,

Ўз исмига монанд у Гурдофарид,
Бутун қалъа ушдан қиларди умид.

Ҳажир қисматидан ғазабда шу чоқ,
Сафсарга айланди лоларанг ёноқ.

У жангга кирмоққа ҳозир турдию,
Либосин эркакча ўзгартирдию,

Бекитди дубулға аро сочларин,
Қалам қошлар узра печа солди чин.

Шамолдек саманга миниб олди «эр»,
Чиқиб келди қалъа ичиндан чу шер.

Яшин янглиғ тушиб бу майдон аро,
Чекиб наъра, бошлаб буюк можаро,

Деди: «Қайда аскар ва сардор қани?
Қани жапгчи номдор ҳам агёр қани?»

Келур ким меншиг-ла айламоққа жанг,
Агар бўлса шери жаён ё паҳанг?

Сарафроз қўшиндан қани бир киши,
Чиқиб кўрсатарми эронлар ишин?»

Ани кўрди Сўҳроб, ул шери жаён,
Тутар кулкисини лаб тишлаб аён.

Деди: «Яхши, келмиш яна бир қулон,
Қилич домига ўз аёғи билан».

Совутин кийди-ю белин бойлади,
Дубулғасин кийиб отип шайлади.

Гурдофарид тамон етиб келди тез,
Кўрибоқ камонин таранг қилди қиз.

Камон ичра жойлаб ўқин шу замон,
Тополмасди бирор қуш ундан омон.

У Сўҳробга айлаб тирандозлик,
Қилур ҳар томондан чавандозлик,

Буни кўрди Сўҳроб кўп келди ғани,
Қўйди зўр талонга тулпорин бошин.

Юзга тутиб олди қалқонини тез,
«Ланг» излаган қизга бўлиб юзма-юз.

Жаҳолатдан ёниб ул Гурдофарид,
Деди: «Ўзгил, эй мард, жонингдан умид!»

Қўлида этиб шай камону каманд,
Отини ўйнатиб булутдан баланд,

Найзасини базарб урди Сўҳробга,
Ярақлаган учн ўхшар офтобга.

Ғазабдан тутақди Сўҳроб ҳам шу чоқ,
Кириб жангга шердек суриб аргумоқ.

Тутиб қўлда найза, қалқону қурол,
Шитоб этди ёвга бир чақмоқ мисол.

Камарбандига урди шивдат билан,
Сўкилди совути, кетди чокидан.

Эгардан кўтарди ани мисли тўн,
Деярдинг тавгонга уста экан хўн.

Қўлига олибон тиг Гурдофарид,
Эгардан узилмай, соларди шадид.

Урди, найза бўлди нақ икки бўлак,
Учиб кетди оддин мисоли кесақ.

Гурдофарид яна миңди отига,
Уриб найза Сўҳроб шерзотига,

Билдиким, бу жангда толгай шербилак,
Мишиб қочди отга, чанг ичра фалак.

Бериб тизгинини аждар қўлига,
Сурди отин Сўҳроб қизининг йўлига,

Ушинг жаҳлидан қоп-қаро бўлди кун,
Дубулғасин бошдан юлиб олди чун,

Бўшаб қизининг зулфи ёйилган замон,
Юзидаи ёриди қаронги жаҳон.

Кўриб қизининг Сўҳроб гул каби юзин,
Учиб ақли бошдан йўқотди ўзин.

Таажжубда Сўҳроб деди, бу сипоҳ,
Қизи шундай бўлса, эрлар печук, воҳ.

Чавандозлари гар қилар эрса жанг,
Булутдин офтобга кўтаргайму чанг?!

Эгари қошидаи олди-ю каманд,
Жангчи қиз бўйинига ташлаб қилди банд.

Деди: «Энди мөндан топмасаи раҳол
Нечун жангга кирдинг, айт, эй маҳлиқо?

Сепингдек кийикни кўрмаган каманд,
Қимир этма, бўлдинг, камандимга банд».

Охир қутулмоқдин узилгач умид,
Юзин очди офтоб қиз Гурдофарид.

Юзланиб дедик: «Эй мардона шер,
Баҳодирлар ичра шер чапгалли эр.

Хар икки томонда қўшини туг тикиб,
Жангимиз тамошо қилур энтикиб,

Юзим очиб қилдим намоеи сочим,
Бўлур дув-дув гап-сўз қўшин ичраким,

Қилай деб шу бир қиз бола бирла, жанг
Кўтармиши Сўҳроб булут сори чанг?..

Агар бу урушда камон тортасен,
Елкага уятлиқ юкин ортасен.

Бекит сирни, билмай бирор чет киши,
Ақл-ла иш тутмоқ оқиллар иши.

Кетимдан этмагил ҳечам оҳу воҳ,
Биз-ку бу майдонда, икки ёқ сипоҳ.

Бу қўргону аскар кутар бўйруғинг,
Уришмай, ярашга ярат бор-йўғинг.

Хазина, дафина ва ҳам қалъабон,
Барини измингда бил бундан буён».

Қараб қолди Сўҳроб, кетар маҳлиқо,
Ўсмаган бунингдек сарв боғ аро.

Чирой беҳиштми, рўйи офтобми?
Бу тиниқ ёноқми ва ё унобми?

Кийик кўзи шаҳло, қалам қош камон,
Чарақларди худди тонг Зухросимон.

Деди умга Сўҳроб: «Аё дилрабо,
Синаб боқдинг энди мени жанг аро.

Қалъангга ишониб ема тагин панд,
Бу қалъанг бўлолмас фалакдан баланд,

Менинг гурзим они қилур гарду гард,
Уролмайди найза менга бирор мард».

Гурдофарид жилав тортди шу замон,
Сарафроз от бурди қўргони томон.

Ушинг бирла юрган эди Сўҳроб ҳам,
Дарбозага келиб етди Гаждаҳам.

Дарбон дарбозани очгани замон,
Гурдофарид кириб олди хастажон.

Яна ёпдилар зич дарбозани,
Қари-ёш эшитди бул овозани.

Гурдофарид Хажир бирла ҳолидан,
Аларнинг бунингдек ёмон фолидан,

Қари-ёш дили хун лиммо-лим чунон,
Бари дард-аламдин ютиб лахта қон.

Қизининг бошига келди Гаждаҳам,
Яна қанча ботир паҳлавон боҳам.

Деди: «Тозарў, пок кўнгил, шерсиёқ,
Дилим ғамга тўлди сени пойлабоқ.

Сеҳр, жоду, қудрат намоён қилиб,
Қабиланг иснодни сен гумдон қилиб,

Ажиб қаҳрамонлик айладинг аён,
Худога шукр қил, қололдинг омон».

Бу гапларга қулиб аёл паҳлавон,
Қўшинин кўрмакка бўлди тез равон.

Чиқиб қалъа узра, боқиб кўрди жим,
Турар эрди Сўҳроб тўбанда муқим.

Дедиким: «Туронлик паҳлавон, эшит,
Нечун бунчалик ранж чекибсан унит.

Қамал фикрини қўй, йўлинг топ, жўна,
Бу ерга ёпинима мисоли сўна!»

Деди унга Сўҳроб: «Аё маҳлиқо,
Бутун тожи-тахтинг билан мутлақо,

Баробар этурман бу гал ер билан,
Тушарсан қўлимга, ситамкора сан,

Тўлганурсан бўлиб чорасиз эсиз,
Пушаймонинг ичга тушар, бетамиз.

Кўлоҳинг юлиб олса гардун шу чоқ,
Пушаймон бермагай унда фойда, боқ.

Хаёсиз, ваъдани бузиб бевафо,
Ўзингдин кўр эмди, кўрарсен жаво!

Гурдофарид деди унга шод қулиб:
«Эронлик оларму сени жуфт қилиб,

Мени этмай орзу, кетинга бурил,
Аламим босмайин, тўлмай қонга дил.

Ё сен эмасмисан турк авлодидин,
Туғилдингму алилар чўнг ажлодидин?!

Бу қудрат, бу шиддат, бу кифту бу жош,
Сенга тенг келолмас бирор паҳлавон.

Вале топса бундан хабар подшоҳ,
Ки Туронзаминдан келибдур сипоҳ,

Шаҳаншоҳ аёиллар тинчимас туриб,
Рустам етиб келур тез лашкар суриб.

Аскаринг қолмагай тирик битта ҳам,
Билолмам бошингга тушар не алам.

Бу қудрат, бу шиддат, бу ҳиммат билан
Паланг чангалидан қоч, ҳали ёшсан.

Кучим-қудратим деб, юриб бетамиз,
Тешар ўз ёнин, бил, қутурган ҳўкиз.

Ақл бўлса Сўҳроб, бергил йўрининг,
Турон ёққа бурсени йўлин черининг».

Бу сўздин баҳодир дилги шармисор,
Нақ қўлга кирганди қиз ҳамда Ҳисор.

Ҳисор ости обод жуда гўзал жей,
Ҳисор ҳудди шунда бўлганди барпой.

Буриб юзни Сўҳроб ёмонлик сари,
Деди: «Торож айланг буларнинг барин...

Бир оздан кейин дер: «Қўй, беғоҳ букун,
Талошда ҳам жангда қўл кўтоҳ букун.

Туриб эрта қилғум буюк бир набард,
Бү ерларни гурзим қилур гарду гард».

Кейин бурди тизгин чодирн томон,
Елиб кетди-ю зуд етушди равон.

ҒАЖДАҲАМНИНГ КОВУСГА МАКТУБ ЕЗГАНИ

Ҷачон қайтди Сўҳроб, Ғаждаҳами шир
Хузурига чорлаб келишди дабир,

Битиб нома Эрон шаҳаншоҳига,
Чопар олиб кетди шоҳ даргоҳига.

Хат бошида шоҳга дуойи салом,
Кейин барча ишлар баёни тамом.

Баён этди улкан сипоҳ келганин,
Бари кўп уришқоқ, салоҳ келганин.

«Келиб қаршимизда турар паҳлавон,
Уну тўртда ёши, ҳали навқирон.

Қомати мисоли бир сарви равон,
Қуёшдан ёругдир чехра бегумон.

Унинг панжаси шер ва чўқмори тоғ,
Эрон ичра йўқдур бу даст, бу яроқ.

Ҳиндий қилич бирла ул жангга келур,
У чоқ тоғми, дегиз хўи тангга келур.

Сасидек унинг йўқ момақалди роқ,
Тошилмас қўлидек ўлимга иноқ.

Унингдекни билмас Эрон ҳам Турон,
Йўқ асло унга тенг келар паҳлавон.

Унинг поми Сўҳроб, урушда тетик,
На шеру на девдан этар ул ҳадик.

Уни сен мисоли Рустам деявер,
Аждодини худди Найрам деявер.

Ҷадалу жангига Ҳажир бел бөглаб,
От миниб майдонга тушди ёш чоғлаб,

Етиб унга солмоқ эди можаро,
Ва лекин бермади фурсат аждаҳо.

От устида кўрдим уни лаҳза ман,
Бўлиб чирпирак шул замон учди тан.

Эгардан юлиб олди Сўҳроб уни,
Тушиб бошига энг қаронги куни.

Букун ул гапимлар қўлида асир,
Аламли дилидин чекар оҳ Ҳажир.

Турондан жуда кўп суворий кўриб,
Бундекни билмадим ҳечам ўй суриб...

Йўқ оламда ундек урушқоқ киши,
Тани фил кабидур рушнолик иши.

Бу оламда унинг аждоди магар,
Бўлмасмикан Сому, Рустам, Золи зар.

Агар икки сафда турар қўнсиноҳ,
Бу қонлон дастдан барча кори оҳ!

Тоғу саҳро унинг зарбидин баҳам
Чекар оҳу афгон, чекар пола ҳам.

У бир тоғ кабидур минса от магар,
Тўлганар замин йўл бериб сар-басар.

Ишин солса пайсалга гар подишоҳ,
Агар йўлламас вақтида синоҳ.

Эрон бошига бул қиёмат дегил,
Тигидап жаҳонда надомат дегил.

Агар бермасак биз ўлим зарбани,
Бу қўлни букарга баҳодир қани?!

Ундек жилавдорни билмас ҳеч киши,
Наримон, Сом эрур туриш-турмуши.

Саваш қилса Сўҳроб бермайдир омон,
Унинг гурзиси ҳам, тиги ҳам ёмон.

Жангида ботирлар бошин тош дегил,
Унинг бахти ёрқин ёш қуёш дегил.

Буқун қаро тунда чекинмоқчимиз,
Диёр қўйнида жим бекипмоқчимиз.

Кечиксак бу ерда агар биз бир оз,
Келиб барчамизни қираб шоҳбоз,

Кечикмоқ бу онда ўлимдур, ўлим,
Чекинмоқдин ўзга кўринмас йўлим...»

Ярим тунда битди, муҳралиди хат,
Чопарни юборди бекатма-бекат.

Деди: «Бор авайлаб азон паллада,
Сени сезмасин ёв, сипоҳ толада».

Хатин йўллаб, қилди буйруқ ҳам равон,
Қўшин йўлга тушсин кечикмай шул он!»

Ҳисор остида борди шиҳона йўл,
Бу йўл Гаждоҳамга келиб қолди қўл

Бўлилар ўнашдан чиқиб гум алар,
Сабр бирла тонмоқ бўлишди зафар.

Тун оққанда шул йўл ила Гаждоҳам
Чиқиб кетди, лашкар унинг-ла баҳам.

СУҲРОБНИНГ ОҚ ҚАЛЪАНИ ОЛГАНИ

Чиқорганда офтоб уфқдан бошин,
Бор ёқни ўради туроний қўшин.

У сипоҳдор Сўҳроб қўлида тиги,
Тагида тезоб от, кумуш сувлиги.

Хаёлида қалъа баҳодирларин
Асир айлаб олса бирма-бир барин...

Келибоқ кўрмайин қалъада касе,
Қутурган қоплондек бўкирди басе.

Келиб очди қалъа эшигин кушод,
Кўринмади унда бирор жангчи зот.

Бари кетган эрди, ўжар Гаждоҳам
Олиб кетди ботир суворийини ҳам.

Қалъанинг йўли бор эди бир ниҳон,
Вёрлигин билмасди ҳеч аҳли Турон.

Етиб келди Сўҳроб оқ қалъа тамон,
Гаждоҳамдан асар топмади ҳамон.

Ҳисорда ким бўлса этиб оҳу воҳ,
Гуноҳқорми майли ва ё беғуноҳ.

Барчасин йиғдилар ботир қошига,
Не қунларни солгай алар бошига.

Гурдофаридни ул излар бенишон,
Унинг ишқидин жон тополмас омон.

Кўнглида деярди юз минг дарду вой:
«Булут ичра биздин бекинимини ул ой.

Дилим сайдини бу фалак ногаҳон,
Кўз ўнгимдан тортди олмиш беомон.

Камандимга тушди бир оҳу айиб,
Мени банди қилди ул ўзи қочиб,

Жамолин кўрсатиб ногаҳ ул пари,
Дилим олди, кўнглим суриб гам сари.

Мени доғи ғамга этиб мубтало,
Баногоҳ йўқолди қайн дилрабо.

Қириқларин фусун бирла тиг этиб,
Тигин қиндин олмай, қонимни тўкиб,

Ҳаётим этиб шўр, танамни асир,
Қилибдур шакарлаб, тани сийм ҳарир.

Фусунгар на қилди билолмам не ҳол,
Тилим сўзга келмас, бўлиб қолди лол.

Ул жангу, ул чехра, ҳам ўшал суҳан,
Эсимда, ундекни тошарманмикан?

Эсимга тушар ҳар сўзи дам-бадам,
Едидан дилимда ўсар доғу гам.

Раво йигласам бул кун зору зор,
Билолмай қолибмен ким ул ёр, ёр!»

Шу сўзлар дилда куярди баса,
Билмасин дардини деяр бир касе.

Вале ишқи дардин туголмас ниҳон,
Кўзи ёғида бўлса, фиғонда забон...

Ишқида куярди кўнгил ҳам жигар,
Зийрак Хуммон топди бу ҳолдан хабар.

Фаросат-ла билди Сўҳробла тугал
Хаёли паришон, фикрлар чигал.

Қилибдурку тутқун уни бир каманд,
Сапам зулфи бўлмиш оёғига банд.

Дили хуну дардин яширған билан
Ҳавас йўлга бошлар, оёқда кишан.

Хуммон топди фурсат ва сўз бошлади,
Не бор дилда барин тўкиб ташлади:

«Боболар одатда бегоналардан
Қариндош-уругни яқинроқ деган.

Бекор ҳар кишига кўнгил қўймайин,
Меҳр бодаси маст қилиб, тўймайин.

Юз оҳуйи мушқивни айлаб каманд,
Ва лекин қилишмай юракларни банд.

Парилар фириби этолмас зиён;
Агар кимки бўлса дадил, паҳлавон.

Магар кимки сарвар, баҳодир эрур,
Фалак меҳри унга бадастир эрур.

Жаҳонгиру сарвар ва ботир киши,
Гўзаллар ишқида куймоқмас иши.

Сени чин «фарзандим» дер Афросиёб,
Хукмингдадир бул кун қуруқлик ва об.

Улуғ ишга Турон заминдан чиқиб,
Бу жойга келибмиз неча қон кечиб.

Танг этиб Эровнинг ичу тошини,
Олиб қўрғовин жўн, эгиб бошини.

Вале бу билан иш бўлурми тамом,
Ҳамон олдимизда бутун ранжу ком.

Келур шехи Ковус туман лашкари,
Этиб келур Рустам, Достон сарвари.

Сипаҳдор Гударзу Геви биз сари,
Фаромурзу Баҳром, Руҳҳоми бари.

Этиб келур Гўргин, Мелоду Фарҳод,
Гурозаси келса филдан ҳам зиёд.

Келишар барчаси жанг қилгали кўп,
Келиб ҳолимизни танг қилгали кўп.

Булар ичида сен мард-майдон эсанг,
Ҳайфдур парилар фирибин есанг.

Гар эрта шарманда бўлмайин десанг,
Бул оташни дилдан ўчир, эй паҳанг.

Сен эй лавқироним, дадиллик билан,
Қийин ишни осон бу деб ўйлаган.

Билиб қўйки, бу иш эгар кўп давом,
Шараф тонгай исминг бу ишдан тамом.

Ниҳоятга етмай сенинг ўз ишинг.
Бировнинг ишига недур қилмишинг?

Салобат, қудрат-ла бу дунёни ол,
Шаҳаншоҳлар тахти сенга ҳам ҳалол.

Бўлиб ўлка номинг билла сарафрўз,
Ўқир барча номингга хутба — намоз

Дилбар кимнинг дилин овласа агар,
Топгай унинг тоқат ва қурби зарар.

Каттаю кичикка этса, эътибор,
Фақат ўшандоққа бахт бўлади ёр».

Хуммондан бу сўзларни Сўҳробни ял
Чуқур ўйга толди эшитган маҳал.

Бундай сўзлар билан бўлди бедор ул,
Адашганлигидан этиб хўп ор ул.

Деди: «Эй, ботирлар пири-сарвари,
Ҳазор офариним, сўзинг чин бари.

Оқил гапнинг бўлди дору дармоним,
Бу кун янгиладди аҳду паймоним»

Жаҳонда печа бор эса еру сув,
Афросиёб учун солай шову-шув».

Аритди дилин ишқ савдосидин, у,
Қутулди паричоҳр ғавосидин у.

Чинқиб, тахтга ўтди ва Афросиёб
Тараф фатхидин хат юборди шибоб.

Мактуб олди шоҳи Туронни замин,
Деди гурд Сўҳробга минг-минг офарин.

Бу аснода келди Ковусга ҳам хат,
Ўқиб дилда бўлди алам қатма-қат.

Чақирди лашкарда кимлар каттакош,
Хабар бердиким, не бўлди бу дoston.

Эрон шоҳ ёнига бўлишдилар жам,
Қанча лашкарбоши бўлса кўну кам.

Ўшал Тусу Гударз ва Кашвуду Гев,
Гўргину Бахрому Фарҳод каби дев.

Сипоҳдор ўқитди ул мактубчани,
Аҳволидан огоҳ этиб барчани.

Деди-ки ботирларга: «Турон тамон
Юбормишдир букун янги паҳлавон.

Агар Гаждаҳамнинг сўзи бўлса чин,
Дил куйиб, пешонам босмишдир ажин,

На қилгаймиз эмди, нечук чора денг,
Эронда баҳодир қани унга тенг?»

Дедиларки: «Альон Гевни паҳлавон
Жадаллик-ла олсин йўл Зобул тамон.

Бориб Таҳамтанга етурсин хабар,
Шаҳаншоҳ тахтига тушди деб хатар.

Кутар бунда уни қизиқ размгоҳ,
Эронга фақат ул таянчу паноҳ?»

Котибин чақирди. Чўкиб ёнма-ён,
Тутинди ёзарга қороғ ул тамон.

КОВУСНИНГ РУСТАМГА МАКТУБ ИУЛЛАГАНИ ВА УНИ ЗОБУЛИНСТОНДАН ЧОРЛАГАНИ

Битнинг нома тезроқ деди шаҳриёр,
Хабар топсин бундан Рустамий номдор.

Мактуби бошида офарин дебон,
Езди: «Бул бедор дил ва равшаправон.

Яна бил, биз ёққа Турон элидин
Чекиб келди лашкар адув йўлидан.

Сипоҳ бирла қалъа ичра кирди ул,
Эронликларга ҳеч қолдирмади йўл.

Чиқиб Турондан бир янги ботир эр,
Тани жанда фидур, дили нарра шер.

Эрон мулкыдав бас келолмас киши
Фақат сен қелурсан у сиртлон ишин.

Вилиб қўй, жаҳонда сенингиз бирар
Киши йўқ Эронга навоҳу палар.

Эрон ботирларни навоҳи ўзинг
Шеру ваҳшийлар дил сиеҳи ўзинг.

Қўлингда фатх ўлди Мозандарон ҳам,
Йўлингда кашф ўлди Хомоварон ҳам.

Агар гурзи урсанг қуёш бағри об
Тиғингда Аторуд ва Миррих кабоб.

Рахш кўтарса тўзон бўдур қаро Нил
Сенинг зарварингни кўтаргайми фил!

Каманднингга банди неча шери нар,
Пўлатинг тешадир тоққа урсанг гар.

Қийин кун Эронга ўзангсан навоҳ,
Сени кўп донгдорлар билар хайрихоҳ,

Буқун оғир ишлар келиб бошима
Дили гаш ашлар келиб қопима.

Не ёзиб юбормиш жасур Гаждаҳам
Ўқиндик, буюклар менинг-ла баҳам.

Дедлар жаҳонда йўқ сендек зўри,
Келмасанг қурийди Эроннинг шўри.

Баҳодирлар ўйлаб, қилиб маслаҳат,
Жасур Гевга бердик йўл ашжом ва хат.

Хузурингда боргай олиб номани,
Балолардан асгай хабардор сани.

Ярим тунми, кундуз етар бу хитоб,
Суриштирма ҳеч, эт бу ёққа шитоб.

Мабодо қўлингда шу тон даста гул,
Ани искамай кел, шитоб эт нуқул.

Келтир Зобулистон қўшинин бу ёқ
Мубориз чавапдоз арслон сиеқ.

Чунон Гаждаҳам хат ила ёд етар.
Келмасанг Эронни ёв барбод етар».

Уриб нома узра муҳр мухтасар,
Шамолдек учар Гев қўлига тутар.

Дейди шоҳ: «Йилон қўй бундан буюғи,
Ейилиб кетса ҳам огинг туюғи.

Етушсанг Таҳамтан ёнига омон
Дам олма у ерда, ўтирма бир он.

Кечин гар етурсан, йўл ол эрталаб,
Тунунтир Рустамга бу ишлар — ажаб.

Дегил ёв қўшини жуда ҳам яқин,
Кетур гушна шерни мисоли чақин.

Ҳаними заиф деб ўйламоқ хато,
Кичик бир хатодан қўлар зўр бало».

Тутиб номани Гев етарди шитоб,
Бу йўлда на ором биларди, на хоб

Туну кун югурди мисоли бўрон,
На сув истарди у, на хўрак, на нон.

Зобулга келди у нақ вақти саҳар,
Таҳамтанга етди шу пайти хабар.

Рустам хабар берди, аёёнлар барди,
Чиқиб кутди Гевни қўшини сарвари.

Гев отидан тушиб қилди эҳтиром,
Тушиб отдан барча беришди салом.

Рахшдан тушди сакраб Рустами номдор.
Суриштирди Эрон тарафда не бор?

Келдилар Рустамнинг шап айвонига,
Дўстлари сўзи жон қўшиб жонига

Нафас ростлагач Гев, унга бериб хат,
Сўхроб ишин қилди тугал ҳикоят.

Гевга қулоқ солиб, қараб номага,
Кулди, бўлди ҳайрон бу ҳангомага.

Деди: «Сомга ўхшар бу ёш паҳлавон,
Жаҳон ичра пайдо бўлиб ногаҳон.

Бу озодалардан ва олий пасаб,
Қаён келди Турон ерига ажаб?

Самонган шоҳ қизи у Таҳминадан
Бир ўғлим бўларди, ҳали ёш тунап,

Ҳануз билмагай ул уруш не ўзи,
Қўшиқларни ҳар ёқ суруш не ўзи.

Самонганга борган эди бир навкар.
Унинг-ла юбордим ситин ва гавҳар.

Келтирди онаси сўзин аржуманд,
Ўсар тез, қаддию қомати балаид.

Сути огзида, лек сўрайди шароб,
Зарбига дўстлари беролмайди тоб.

Келиб вақти овга чиқар мисли шер.
Паҳлавонларни жўн ул айлайди зер.

Сўзингга мусофиқ, ай паҳлавон,
Агар жапга келса Эронлар тамон.

Агар этмаса ул Ҳажирни писанд,
Йиқиб отдан отса саросар каманд.

Нечук удда қилгай шер ўғлон буни,
Печоглиғ ўсимтой бўлса бул кунин.

Юр эмди кирайлик сарой ичра биз,
Муҳтарам падар Зол ҳузурига тез.

Билайлик бул ишлар элтар қай тамон,
Ким экан Турондан ўшал паҳлавон?»

Кириб келди Достон кенг саройига,
Сипоҳдор, жавонмард ўз-ўз жойига.

У Найрам саройи ичинда шинам,
Вақт ўтди, эсидан чиқиб қайғу ғам.

Эсига Тушиб, Гев Таҳамтаига дер:
«Жаҳон паҳлавони, эй забардаст шер,

Тахту тож беағи, Рустами неқбахт,
Яна бор, мунаввар этиб тожу тахт.

Мени йўллаб деган эди шоҳ Ковус:
— Зобулда ухлама, сўнг ема афсус.

Агар топда борсанг, кечин қайт деган
Уруш вақти яқин келган, айт» деган.

Букун, эй сарафроз, букун босбрў —
Ўша ёвга бўлсанг эди рў-барў».

Деди Рустам унга: «Абас қайгурини,
Ерга киргачинна саранжом ҳар иш.

Букун ўлтирайлик зиёфатда шод,
Этмайлик на Ковус, на иблисни ёд.

Бирор кун бу еда олайликчи дам,
Қуруқшоқ даҳанга берайликчи нам.

Кейин тез кетурмиз, кутар бизни шоҳ,
Кутар бизни йўлдан адашган сипоҳ.

Агар ғафлат ичра эмас бизнинг бахт,
Бунингдек урушлар кўнам эмас сахт.

Агар тўлқин урса, кутурса нахр,
Жаҳонни ўт олса, босолмас ахир.

Узоқдан кўринса меннинг яловим,
Тўй кунин ҳам мотам тутадир ёвим.

Агар жангда бўлса у Рустам сифат,
Ё шамшир худоси, ё Найрам сифат.

Агар Сом каби ул урушқоқ экан,
Баходир, ақлли тиришқоқ экан.

Ҳеч кирмайди жангга шошиб, бемаҳал,
Сену биз жадаллаб бўлурмиз ўсал.

Бу ишда жадаллик келишмас эрга,
Масал бор, шошилган ёлчимас эрга».

Қадаҳлар қуйилди, ичиб пайдар-пай,
Сому Зол шаънига кўтаришар май.

Саҳар уйқусидан турибоқ хумор,
Таҳамтан яна май қилур пхтиёр.

Букун ҳам ўтар май тутиб кўнгил шод,
Яна айламай шоҳ сўзин асти ёд.

Ўтиб кетди уч кун зиёфат қуюқ,
Қуёшдай ярақлар дастурхон тўлиқ,

Ўтиб кетди уч кун беўй, беқайғу,
Қадаҳ қўлда пайваст, қулоқда чолғу.

Тушмас эрди унинг ёдига ҳамон,
На Эрон, на Турон, на шоҳи жаҳон.

Яна ўтди, бир кун, зиёфат қизик,
Гев деди Рустамга: «Вақт жуда зиқ!

Шоҳ эса ҳаволи, ҳуши ёр эмас,
Агар чиқса жаҳли сену мен демас,

Бўлиб Гев кўп хомуш, дилни олди ғам,
Унутди емакни ва уйқуни ҳам.

Узоқ қолма, деган эди, Зобулда,
Сиқилиш, ваҳима кўпаяр дилда.

Эрон шоҳи биздан ғазабнок бўлур,
Адоватга ўтса, жигар чок бўлур».

Деди: «Этма қайғу жаҳон ичра кас
Менинг-ла олишмоқ этарми ҳавас!»

Буюрди Рахшига қўйилсин эгар,
Довуллар садосин эшитсин шаҳар.

Чақириқ таралган замон довурак
Баходирлар сафга келишди бирдек.

Синоҳ бирла Рустам чиқар бахтиёр,
Синоҳ бош — укаси баходир Завор.

КОВУСНИНГ РУСТАМГА ҒАЗАБ ҚИЛГАНИ

Етиб келмагига қолганда бир кун,
Истиқболга чиқди ашлар ва қўшин.

Гударз, Кашводу Тус ва кўн олий зот,
Пиёда бўлишиб, етаклашиб от.

Таҳамтан ҳам отдан пиёда бўлиб,
Ҳол-аҳвол сўрашди меҳрга тўлиб.

Жадал кетдилар шоҳ даргоҳига,
Севинч ила Ковус қароргоҳига.

Келиб эгдилар шоҳ ҳузурда бош,
Ғазабдан жавоб бермас бағри тош.

Подшо ғазабнок, пешона тириш,
Қутурган арслондек тажаниг, гичир тиш.

Кўриб Гевни аввал тутолмай ўзин,
Ҳаёдан, уятдан ювиб оқ юзин.

Деди: «Ким у Рустам, бузиб паймонни
Оёқ ости қилур олий фармонни.

Қилич бўлса эрди қўлимда шу дам,
Кесардим бошини нақ пишган карам.

Тутиб ол-да, ҳозир тирик дорга ос,
Унинг ёдидан сен бизни эт халос!»

Гев деди бу сўздан бўлиб хаста дил:
«Этмагил Рустамни бекорга хижил».

Ғазабга йўлиқди Геву Таҳамтан,
Бу ишга бўлмади ризо анжуман.

Баҳодир Тусга Кай беради фармон,
Икковин ҳам оссин дорга шул замон.

Тахтдан иргиб-иргиб кетарди Ковус,
Худди тўқайда ўт, тутарди Ковус.

Тус келиб Таҳамтан қўлини олди,
Атроф сув қуйгандек жимиб, танг қолди.

Рустамни чиқариб шоҳ ҳузуридан,
Келиштирмоқ бўлган эди Тус зимдан.

Лек шоҳга ғазаби қўзғаб Таҳамтан,
Деди: «Бекор бунча тутаб ёнасан.

Ишларинг биридан-биридур баттар,
Расволик шоҳликка печук ярашар?!

Бор, тирик Сўҳробни тутиб, дор қил!
Жаҳлинг чиқса ёвинг осиб, хор қил!

Бутун Руму Саксор ва Мозандарон
Миср бирла Чину ул Ҳомоварон,

Бари менинг Раҳшим олдида банда,
Кескир қилшимдан бари шарманда.

Ўзинг мен туфайли жаҳонда ҳаёт,
Нечун адоватда бунча хурофот?»

Бир уриб Тус қўлин узиб юборди,
Жаҳн довулин гўё фил тепиб ёрди.

Ётган Тус устидан бир сакраб ўтди,
Рустам қовоқ солиб Раҳш сори кетди.

Отга миниб, жаҳли билан дер: «Эй Раҳш,
Мен ким, иер сайёди, мен ким, тожбахш!

Ғазабин кўтарай?! Шоҳ Ковуси ким?!
Менга қўл кўтарган ўшал Туси ким?!

Билагим кучидан меним зафарим,
Шоҳлигимдан эмас, ҳам йўқ лашкарим.

Раҳш эгари тахтим, фуқарам — замин,
Дубулға тожиму чўқморим — нигин.

Найза, ўқ-ёй, гурзим — паноҳим менинг,
Қўшбилагим, дилим — подшоҳим менинг.

Қаро тунви тигим қилур шуъладор,
Бош экиб, бош ўриб, этаман шудгор.

Мен асилзодаман, қулмас, арзанда,
Фақат яратганга эрурман банда.

Баҳодирлар менга «шоҳ бўл» дедилар,
Эрон тахту тожи ғамин едилар.

Мени қизиқтирмас тожу тахти шоҳ,
Одобу одатни этурман нигоҳ.

Қабул этганимда агар тожу тахт,
Қаёқдайди сенга бу шукуҳ, бу бахт.

Вале ҳар не дединг менга сазоми?
Яхшилигим учун шулар равоми?

Шу тахтин Қубодга топширган ўзим,
Назарга илайми Кай Ковус сўзин?!

Ул ўзи нимаю ғазаби нима?
Унинг роҳатию азоби нима?

У чоқ Элбурздан ўшал Қубод шоҳ,
Атрофида сарсон-саргардон сипоҳ,

Гар бошлаб келмасам Эронзаминга,
Қилич кўтармасам адоват-кинга,

Бу шукуҳ қайдаю қайдайди Ковус,
Энди мени койиб турар беномус!»

Эронийларга дер: «Сўҳроб келса гар,
На кексани кўяр, на ёшни аяр.

Ўз бошингиз ўйланг, ҳолингиз аянч,
Бу ишда ақлингиз этингиз таянч.

Тополмасиз мени Эронзаминда,
Энди мен ҳавода, сизлар заминда».

Ғазабдан пўстига сирмайин қолди,
Отга қамчи уриб кўздан йўқолди.

Дилида дард билан ботирлар ҳайрон,
Бу галага эрди Таҳамтан чўпон.

Дерлар: «Таважжуҳ эт, валлаMAT Гударз,
Фақат сен уларсан кўнгил кетса дараз.

Рустам фақат сенга солмасми қулоқ,
Бу иш чорасози сен бундан буюқ.

Аввал у девона шоҳ ёнига бор,
Керак эса, айла сўзимиз тақрор.

Тушунтир хатарда тожу тахтимиз,
Зора қайтаролсанг гумдон бахтимиз».

Улуғлар ўтирар қилиб машварат,
Саросар баҳодир, бари басавлат.

Хирадманд Гударз, Гев, шерюрак Баҳром,
Дадил суворийлар Гўргину Рухҳом,

Гапиришар бир-бир ёмонлаб шоҳни:
«Қадр этмас на ботир ва на сипоҳни.

Ботирлар султони Рустами Достон,
Маҳкум Кай Ковусга аямовди жон.

Оғир кун жон фидо этган ким эди,
Доду фарёдига етган ким эди?!

Мозандаронда у қасоскоримиз,
Оғир асирликда халоскоримиз.

Не хавфу хатарда девларни боғлаб,
Жигарин кетурди шоҳни сўроглаб.

Севиниб ўтказди тахтига уни,
Улуғлар саломга келди шул куни.

Ҳомоваронда ҳам шоҳ тушди асир,
Рустамни билмаса бўлгуси басир.

Шоҳни деб у қанча қайсарни қирди,
Елкаси ер кўрмай жангларга кирди.

Ўтказди Ковусни тахт устига боз,
Подшога сажда ҳам қилганди шоввоз.

Энди барчасининг мукофоти дер,
Биз ҳам кетайликми? Ўзга не йўл бор?

Лекин бу кун бошга иш тушган вақти,
Бизнинг уҳдамизда ватаниннг бахти...»

Шундоқ Гударз кириб шоҳ ҳузурига
Зиёлар қўшолди қалби нурига.

Шоҳга дер: «Рустамни не айби учун
Бул замон чиқардинг Эрондан тутун?

Эсингдан чиқдими ул Мозандарон,
Унда девлар иши ё Ҳомоварон?

Рустамни осмоққа буюрдинг, абас,
Лоф сўзу қаллоблик шоҳга келишмас.

У кетди атрофда лашкар беҳисоб,
Туроқ, наҳлавони бир бўри ҳисоб.

Киминг бордир яна бақувват бебоқ,
Уни ерга уриб айласа ҳалок?

Ботирларнинг барин ўшал Гаждаҳам,
Яхши билади-ку барчасини ҳам.

Гаждаҳам сўзларин эсингга солсум:
«Сўҳробга дуч келган ўлимга маҳкум.

Рустамдек жангчига ким берар озор,
Ундай киши ақл ва идрокка зор».

Гударзни гижиниб эшитди Ковус,
Кўрди бу сўзларда ҳақиқат, номус.

Айтган сўзларидан бўлди хижолат,
Билди хира қилмиш ақлин жаҳолат.

«Сўзинг ҳақ — деди — эй, пири хирадманд,
Не ҳушдир оламда кексалардан паңд.

Шоҳ бошида ақл ҳаммадан керак,
Серзардалик ишга бўлолмас тирак.

Сиз энди Таҳамтан ёнига етинг,
Меҳрибонлик билан хуш сўзлар этинг.

Ёдидан чиқарсин шоҳ тезлигини,
Яхшиликка жўйсин тунд сўзлигини,

Яраштира, олиб кел уни қошима,
Кўнглим ёрит, сочгил ёғду бошима!»

Гударз аста чиқди кўксига қўли,
Таҳамтан тарафга бурилди йўли.

Саркардалар борар атрофин ўраб,
Бари йўлга чиққан Рустамни сўраб.

Йўлда борар эди филтапли Рустам,
Бутун помдор зодлар келиб жамулкам.

Наҳлавонга мақтов сўз бошладилар;
«Умринг боқий бўлсин, ўзинг музаффар.

Зери пойинг бўлсин сар-басар дунё,
Зафар тахти узра жойинг муҳайё,

Биласан, Ковуснинг ақли сал оқсоқ,
Ғазабда сўзлари худди пуч ёпгоқ.

Сўз айтиб, кетидан бўлар пушаймон,
Яна яхшиликка қилади паймон.

Таҳамтанки хафа этган эрса шоҳ,
Биздаю Эронда, айт-чи, не гуноҳ?

Наҳотки Эронинг ташлаб кетарсен,
Ёруғ юздан бизни маҳрум этарсен?

Ковус пушаймондан бошини қашиб,
Ўлтиролмас ҳатто тахтда ўрнашиб».

Жавобида деди Рустами номдор:
«Менинг Ковус билан нима ишим бор?

Эгарим менга тахт, тўғрилиқ йўлим,
Тўним совут, дилда йўқ ваҳми ўлим.

Менга Ковус недур, бир ҳовуч тупроқ
Ким қўрқар ғазабда бўлса бебошвоқ?

Дурустми Ковуснинг деган сўзлари,
Менга ғазабдан ёчиб кўзлари?

Неча бор бўшатдим асирлик куни,
Неча бор тахтига қайтардим уни.

Гоҳи Мозандарон девларин урдим,
Гоҳи Ҳомоварон томонга юрдим.

Қачон шоҳни асир айласа душман,
Уни қутқармоққа чопар Таҳамтан.

Кўнглим қолди эмди, баридан тўйдим,
Худодан бошқадан қўрқмаёқ қўйдим».

Ҳасратини тўкиб солгач Таҳамтан,
Филтанлига Гударз бошлади сухан:

«Кетсанг, подшоҳу бари наҳлавон,
Бошқа бир нарсаини этмасин гумон.

Сўҳробдан чўчиди саркарда Рустам,
Миш-миш таралмасин қўшинларда ҳам.

Ғаждаҳам сўзларин асласак агар,
Ўлимга маҳкумдир барча сар-басар.

Гар Рустамнинг дили қўрқувга тўлсин,
Бошқалар дер: «Энди бизга йўл бўлсин!»

Сенинг кетишинггу шохнинг қазаби,
Бўлмоқда саройда ган-сўз сабаби.

Сўҳроб ял ҳақида сўз кетган маҳал,
Шоҳдан юз буринга айлама жадал.

Шухратга эгадир номинг жаҳонда,
Бул иш-ла маҳв этма уни бир онда.

Яна шуни билки, яқин ёв — бало,
Айлама салтанат қисматин қаро.

Турон тамонидан келса фалокат,
Кимдаки бут имон, бўйсунмоқ улт».

Гударв тугатаркан бу достонин,
Таҳамтан эшитиб ўртарди жонин.

Деди: «Дилда қўрқув гар бўлса андак,
Ҳозир тайдан чиқсин бу жон, не керак!»

Билурсен, мен жангдан тоймас аждаҳо,
Лекин мени ерга урди подишо...»

Вале билди Рустам бундай назик он —
Саройга қайтмаса имкон йўқ, имкон.

Номус кучли келиб ортита қайтди,
Қовус саройига бормоғин айтди.

Шоҳ уни узоқдан кўрипти билан,
Пешвоз чиқди сакраб — туштиб тахтидан.

«Афв айлай қизиндим», деди унга шох,
Ладон шундай қормин лейтимни, эвоҳ!»

Бошимда қаттол ёв бир қилнч мисол,
Юрагим емирилди мисоли ҳилгол.

Сендан чора кутдим, титроқ асабим,
Кечиндинг-ку, голиб келди қазабим.

Дил тондими озор, филтан шерсийқ,
Пушмоним ичимда, оғзимда тунроқ».

Жавоб берди Рустам: «Шаҳриёр ўзинг,
Бизлар чокарингмиз, ҳукмдор ўзинг.

Бошқалар қатори навкаринг мен ҳам,
Агар навкарликка қиттак арзисам.

Турарман амрингга букун муштазир,
Ақл, қудрат сенда ва сўз сендадир».

Шоҳ Қовус дедикки: «Балли, эй пешвоз,
Юзинг ёруғ бўлсин, умринг кўп дароз.

Яхшиси, бул кеча базм қурайлик,
Эрта қаттол ёвга қарини юрайлик».

Оқшомда қурилди базми шохона,
Баҳор боғи эрди бувида ҳар хона.

Йигилди ажобар, чолғучи, раққос,
Подшо шодонидан сечар дур, олмос.

Чиқар ажжита пай, чилдирма саси,
Чириллаб айланар қизлар галаси.

Улуглар шаънига қадаҳ пайдар-пай,
Саҳаргача тинмас таибур, рубоб, пай.

Ичдилар во-жаҳон бўлди кўп хира,
Ичдилар суу ҳуш қолмади сира.

Ботбарлар тарқалди суяб жисминини,
Уйқу олди туннинг қолган қисминини.

ҚОВУС БИЛАП РУСТАМНИНГ ЛАШКАР ТӨРТГАНИ

Қатрон пардасини поралаб қуён,
Жаҳонга юз очиб чиқарганда бош:

«Довуллар қоқилсин!» деди Кай Қовус,
Қўшмактар бошида турар Геву Тус.

Лашкарга сарф ўлди анча дафина,
Қўшинлар кетида каттакон бўна.

Очиб хазинани, ҳашлади сийм, зар,
Қўшинлар отланиб йўлга тушдилар.

Юз минг аскар келди совути пўлот,
Барчасин остида ўйнар тулпор от.

Катта лашкар келди яна чап ёндан,
Кун кўринмай қолди гарду тўзондан.

Икки мил жойгача қурилди чодир,
Ер юзин қоплади оту фил, хачир.

Ҳаво хираланган, дашт ола-була,
Довул овозидан ерда зилзила.

Мавзилдан-манзилга кўчади сипоҳ,
Ҳатто қуёш юзин этар симсийҳ.

Тўзон ичра қилич, ойболта, ялов.
Гўё тим-кўк парда ортида олов.

Анвойи найза-ю анвойи байроқ,
Заррин совутлару анвойи садоқ.

Бир қарасанг, қаро қатрон булутлар
Егдираётгандек гўё сариқ зар.

Билиб бўлмас эди кечами, кундуз,
Қайда кўм-кўк осмон ва қайда юлдуз.

Малахдек қўшиндап ер-кўк кўринмай,
Қалъага ҳам етиб келди қўшин шай.

Турон соқчилари пайқаб қолдилар,
Шу онда Сўҳробга беришди хабар.

Сўҳроб бу хабарни эшитиш билан,
Чиқиб назар солди қалъа буржидан.

Қўл чўзиб Хуммонга кўрсатди қайсар,
Мавжланиб турарди саноксиз лашкар.

Хуммонга кўринди қўшин ҳаммаси,
Қўркувдан ичига тушди нафаси.

Хуммонга дер эди Сўҳроб баҳодир,
«Андиша, қўркувни дилингдан сидир.

Кўрмайсанми, кети узилмас лашкар,
Ичинда йўқ бирор марди жанговар.

Оғир гурзи билан чиқиб майдонга,
Ким келар баробар мен паҳлавонга.

Дуч келганин қилай кўзин жиққа ёш,
Ҳатто ёрдамига келса ой-қуёш.

Салоҳу сипар кўп, кўп камону ўқ,
Лек минглаб аскарда сарафрози йўқ.

Бахтдан ризо бўлсин шоҳ Афросиёб,
Бу кун бу чўл бағрин айлагум хупоб».

Ғамга жой бермайди дилидан Сўҳроб,
Бурждан тушар пасга енгил ва шодоб.

Соқийга буюрди: «Бир жом май кетир!»
Ҳайиқмасди майдон недур, жанг недур.

Ул томонда қалъа қаршисинда шоҳ
Қурди ўз чодирин, атроф лашкаргоҳ.

Ҳар томонда чодир, хийма — пойма-пой.
Тоғ, чўлда қолмади бир энлик бўш жой.

РУСТАМНИНГ ЖАНДАРАЗМИНИ ЎЛДИРГАНИ

Кун бетига қаро тун ёйиб домон,
Қуёш кўзин кўрмай қолганда жаҳон,

Шоҳ ёнига келди Рустам номвар,
Дилида ёв қасди, белида камар.

Деди: «Ижозат бер, эй шавкатли шоҳ,
Ез ўрдугоҳига кирай бесалоҳ.

Ўзим бир кўрай-чи, ёш жаҳондор ким?
Улуғлари киму унда сардор ким?»

Шоҳ деди: «Эй ҳушёр кўрқув билмас мард,
Ихтиёр ўзингда, кўрма гаму дард.

Яздон бўлсин доим папоҳинг сенинг,
Ниятинг йўлдошу ҳамроҳинг сенинг».

Таҳамтан либосин қилиб туркона,
Ҳисор тараф аста бўлди равона.

Биқиниб қалъага кирди, турклар маст,
Сўҳроб базми авжда, ҳар ёқда куй, сас.

Ичкарироқ кирди ваҳм билмас эр,
Охулар ичинда гўё нарра шер.

Номдорлар барини кўрар бирма-бир,
Шод эди, мақсадга етди нафсамбир.

Ўшал дамки, Сўҳроб жангга отланди,
Бу иштиёқда ёш шер қанотланди,

Таҳмина чақиртиб деди: «Эй Жанда,
Рустамни кўргансен базм-анжуманда,

(Жанда Таҳминага туғинган оға,
Паҳлавон Гўҳробга бўлади тоға)

Ёш ботир билан эт сафар ихтиёр,
Ёнидан жилма ҳеч, ҳушёр бўл, ҳушёр!

Қачоп навкар бориб етса Эронга,
Дуч келганда хил-хил жангчи полвонга,

Сен яқинида бўл бошлаганда разм,
Отасин ўғлига кўрсат, Жандаразм».

Алқисса Таҳамтан кўрди қизиқ базм,
Тўрда Сўҳроб, ёнда ботир Жандаразм.

Бир ёнда ўлтирар чавапдоз Хуммон,
Ундан сал нарида шерюрак Бармон.

Гўё бутун уйни тўлдириб шодоб,
Офтобдек ярқираб ўтирар Сўҳроб.

Оёқ-қўли одек, филдек муаззам,
Чеҳраси тоза гул, юз тарам-тарам.

Атрофида юзга яқин ботир эр,
Бари ёш, сарафроз мисли нарра шер.

Кийими келинган эллик ёш гулом,
Ерқин тахт ёнида хизматда мудом.

Барча қўлга олиб май бири-кетин,
Муҳру гурзисига айтар офарин.

Туронлик базмини бир-бир узоқдан
Кузатиб туради нусиб Таҳамтан.

Ҳожатга равона бўлиб чиқди Жанд,
Эшикда турарди бир қадди балаид...

Лашкарда ҳеч бундай киши йўқ эди,
Унинг бу эшиклик иши йўқ эди.

Жанда ушлаб унинг ёқасин маҳкам,
Савол берди, қайдан билсинки Рустам.

Деди: «Қимсан? Бизга бир қандай сўзинг?
Номинг айту очиб, кўрсатгил юзинг».

Таҳамтан туширди мушт гарданига,
Шу заҳот жон сабил бўлди танига.

Тупроққа қорилиб ётар Жандаразм,
Унингчун энди йўқ на разм ва на базм.

Анча вақт ҳам ўтар, кейин Сўҳроб дер:
«Нечун узоқ қолиб кетди Жанда шер?»

Базм гули қайда санғираб юрар?
Базм ичра унинг жойи бўш турар?»

Чиқиб қарасалар, йиқилиб ётар,
Базму ҳангомадин қутулиб ётар.

Қайтишиб келдилар, йиғлаб, дод солиб,
Аламдан дил-жонни ўт-оташ олиб.

Сўхробга дедилар: «Кетмиш Жандаразм,
Энди унга бефарқ разм ёки базм».

Сўхроб эшитибок сапчиб турди зуд,
Тоғаси бошига келди мисли дуд.

Ғуломлар келишди шам тутиб қўлда,
Ўлиб ётар эди Жанда қоқ йўлда.

Буни кўриб дили чўчиган Сўхроб,
Ботирларни чорлаб айлади хитоб:

Эй баҳодирларим, ақли бутунлар,
Садоқатли дўстлар, бахти гулгунлар,

Бу тун бўлсин уйқу кўзларга ҳаром,
Қўлларда шай турсин аслаҳа-анжом.

Қўтанга оралиб кирганда бўри,
Соқчи ит ухласа, барчанинг шўри.

Хайф кетди сафимиз қўчқор аркони,
Бўлди бу ҳийлаю найранг қурбони.

Парвардигор бўлса напоҳим маним,
Ер хокии ўйпатса наъли саманим,

Ўлим камадини прғитиб қийғос,
Жандаразм учун олайин қасос!»

Қайтиб кирди Сўхроб саройга карахт,
Паришон жўралар йиғилишди тахт.

Деди: «Саф бўш қолди Жандаразмдан,
Аммо дил тўймади ҳали базмдан».

Таҳамтан борар шоҳ чодирн томон,
Бул томонда шердил Гев турар посбон.

Филганли соясин кўрибоқ йўлда,
Маст филдек ташланар қиличи қўлда.

Қоровулда Гевни таниб Таҳамтан,
Рустамона кулиб боиг урди бирдан.

Гев ҳам таниб наъра саломатидан,
Қаршисига келди тушиб отидан.

Деди: «Эй бемисол жанчи дунёда,
Қаро тун келурсан қайдин пиёда?»

Сўзлади ярим тун қайда бўлганин,
Кимларни кўрганин, нелар қилганин.

Гев яна Рустамга ўқиб офарин,
Деди: «От, аслаҳанг доим бор бўлсин».

Келиб шоҳга бир-бир айлади баён,
Не кўриб, не билди жаҳон паҳлавон,

Ғапирди Сўхробнинг зўр қоматидан,
Унинг билак, кифти ва суратидан.

Турон кўрмагани бундай бўй, савлат,
Паҳлавон жуссаю сарвдек тик қомат.

Эрону Туронда ўхшамас ҳеч кас,
Гўё Сомнинг ўзи от мингану бас.

Мушт ила Жанданинг йиқилганидан,
Энди базму жангни тарк қилганидан.

Сўзлаб бўлиб талаб этди чалғу, май,
Тун бўйи этдилар қўшинларни шай.

СЎХРОБНИНГ ҲАЖИРДАН ЭРОН БАҲОДИРЛАРИ НОМИНИ СЎРАГАНИ

Қуёш кўтарганда заррини қалқон,
Чархдан бош чиқориб ёришгач замон,

Жанг жомасин кийиб, шайланиб Сўхроб,
От ўйнатиб чиқди мисоли офтоб.

Ёнда кескир пўлот, ҳиндавий ханжар,
Бошида ярақлар шоҳона миғфар.

Олтмиш ҳалқа арқон, учида сиртмоқ,
Қошлари чимирилган, уйилган қавоқ.

Бир тепага чиқди, эрон ўрдаси
Кафтдек кўринарди лашкар тўдаси.

Ҳажирни чақирди. Келгач қилди дўқ:
«Нишонга етмайди эгри бўлса ўқ».

Балодан қочайин десанг аввало,
Тўғри айт, бўлмаса бөшингда бало.

Қутулмоққа чора истасанг агар,
Мени ҳақиқатдан айла бохабар.

Қутулмоқ истасанг менинг дастимдан,
Сарафроз айласин десанг анжуман,

Эрондан сўрарман, дегил рост сўзинг,
Тўғрилиқдан бир дам ўғирма юзинг.

Гар тўғри сўзласанг инъом олурсан,
Бойлик, сархил сарпо тамон олурсан.

Агар эгрилигу ёлгондир ройинг,
Абад асирлигу зиндондир жойинг!»

Ҳажир дейди: «Истар эрса шоҳ агар,
Эрон ўрдусидан берайин хабар.

Барин сўзлаб берай ҳар на билсам ёд,
Ёлгондан бўлурми суҳбат ҳеч обод.

Менга бўлур фақат тўғрилиқ пеша,
Эгриликни дилим қилмас андеша.

Ўаҳонда ростликдан соз иш бўлурми?
Эгриликдан баттар юмуш бўлурми?!»

Деди: «Бор саволим сенга ҳар ёқдан,
Шаҳ, аскар, саркарда, яқин-йироқдан.

Сўзлаб бер менга сен шоҳ Қай Ковусдан,
Хабар бер Гевдану Гударзу Тусдан.

Бахрому барчасин кўрсат нишонин,
Санаб бер Кашводу Рустам Достонин.

Анов катта чодир нечун ранго-ранг,
Бошқалар аро ул мисоли паланг?

Атрофида юз фил турар таппа-тахт,
Кўзни қамаштирар нилдек феруз тахт?

Қуёш нақш ялови, матоси зарбофт,
Бошида қизил ой, гунафша ғилоф.

Сипоҳ марказида адирдаги ким?
Барчадан шукуҳли чодирдаги ким?

Ҳажир жавоб берди: «Эрон шоҳидур»,
Филу шерлар аро шоҳ даргоҳидур».

Қоник бўлиб деди: «Баён эт яна,
Маймана тарафда бисёр фил, бўна,

Унда катта чодир, ранги симсиёҳ,
Атрофин ўрамиш ҳисобсиз сипоҳ.

Теграсида катта-кичик кўп ўтов,
Ёнида филлари, ортда шери дов.

Пештоқиға илган филсурат байроқ,
Барча навқарида тиллораиғ бошмоқ?»

Деди: «Туси Навзар эрур у номдор,
Унинг байроғида фил сурати бор».

Деди: «Боқчи, анов чодир долагун,
Атрофин ўрамиш отли кўп қўшин.

Шерсурат бинафша байроқ ҳилпираб,
Байроқ ўртасида шуъладор гавҳар.

Чодир орқасида катгакон черик,
Бири найза тутган, шухратга шерик

У кимнинг чодир, номин менга айт,
Фақат тўғриси айт, эгриликдан қайт!»

Деди: «Ул чодирни айламиш макон,
Озодалар боши Гударз паҳлавон.

У тарбият қилмиш кўи ботир ўғлон,
Қирқтаси фил бўлса, яна қирқ қоплон.

Тушар эрса майдон филлар ҳоли танг,
Бас келолмас унга на шер, на паланг».

Суриштирди сабза чодир соҳибин:
«Олдида тик турар бутун бир қўшин.

Уртада безакли тахти бор ёлғиз,
Пештоққа урилган кабий юлдуз.

Тахт узра ўлтирур ажиб паҳлавон,
Бор шер шижоати, виқордан нишон.

Ёнида навқарлар тик туришар, боқ,
Ўлтирса ҳам бўйи бир бош ортиқроқ.

Ўзи боп оти ҳам турар қошида,
Олғмиш қулоч арқон эгар қошида.

Ҳар замонки кишнаб айласа нола,
Гўё баъдан тогдан тушар шалола.

Филлар устида ҳам ўқ ўтмас совут,
Паҳлавон кўллари худди ёнар ўт,

На Эронда кўрдим бундай навча зот,
На бошиқа бир ерда бундай катта от.

Аждарсурат байроқ унинг йўлдоши,
Найзаси учида олтин шер боши».

Бу орада Ҳажир ўтказар дилдан:
«Ундаги паҳлавон Рустами филтан.

Ростин айтсам, ногоҳ Сўҳроби шерманд
Авалло Рустамни этса гарду гард.

Яхши бўлмасмикан номин беркитсам,
Ҳолимиз не кечар маҳв ўлса Рустам?!»

Деди: «У ёлланиб келган бир номдор,
Чин тарафдан эмиш, ҳа, хабарим бор».

Исмини сўрарди, айтмасди Ҳажир.
«Эсимда йўқ» дерди бамайлихотир.

«Уни ҳузурига чорлаганда шоҳ,
Мен бу узоқ қўрғон ичра эрдим, оҳ»

Ҳеч ердан тополмай ота нишонин,
Ғам-алам ўртади Сўҳробнинг жонин.

Отаси нишонин айтган-ку модар,
Ҳозир кўриб туриб қилолмас бовар.

Ҳажирнинг оғзидан кутгани ул ном,
Дили жигарини ўртарди тамом.

Аmmo ўзга эди қазо ёмиши,
Тақдирини озу кўи қилолмас киши.

Лекин дилдан ўчмай умид учқуни,
Яна савоҳ этди жўшиб дил хуни:

«Жонингдан умиднинг бўлса, баҳодир,
Ростин айт, кимники четдаги чодир?»

Атрофида филлар, фил минган сарбоз,
Карнайлар таратур ҳар тараф овоз.

Булути тешгудек байроқ тикилган,
Унда бўри боши зардан тикилган

Тахти теграсида чекиб саф-қатор,
Ғуломлар туришар мисоли баҳор?»

Деди: « У Гударзнинг севган ўғли Гев,
Уни баҳодирлар дейди асл нег.

Гударзлар авлодин мардонавори,
Учдан икки қисм лашкар сардори.

Бахтиёрни куёв қилгандир Рустам,
Бундайлар Эронда кам топилаур, кам».

Деди: «Ху кунчиқар томонда ошноқ
Бир чодир турибдур парчадан куроқ».

Олдида аскарлар пиёда, сувор,
Саф чекиб туришар ҳазору ҳазор.

Сардор ўлтирибди, тахти филсуяк,
Курси саидал ёғоч, гавҳардан безак.

Ҳарир пардаларда товланур садаф,
Хизматда гуломлар турар чекиб саф».

Деди: «Унинг асл исми Фаробурз,
Шаҳзода, жанг чоғи қутурган ҳўкиз».

Деди: «Шоҳ ўғлими, улкан наслдан,
Бахт учун тугилган дегил аслдан».

Яна деди: «Анов сап-сариқ чодир,
Увгида ярқироқ байроғи ҳозир».

Атрофда бинафша, сариқ, қизил, оқ,
Ҳилпираб туради анвойи байроқ».

Энг увун байроқда ёнвойи қобон,
Учида ярим ой бор кумушсимон?»

Деди: «Унинг номи алда Гуроз дов,
Жангда ҳатто шерга бермайди жалов».

Отаси нишонин истарди ўғил,
Ҳажир эса ундаи яширар нуқул».

Нима истасанг ҳам ул парвардигор
Узи истаганин қилади ошкор».

Бошқачароқ эди замон хоҳиши,
Уагарга олурми уни ҳеч киши».

Беш кувлик дунёга бино қўйсанг гар,
Кўрганнинг дарду ғам, ҳаётинг заҳар».

Сўҳроб ота юзин кўрмоқда муштоқ,
Муштоқликдан яна айларди сўроқ».

Яна ул кўк чодир ва асли баланд,
Яна ул улкан шахс, яна ул каманд».

Шунда ҳам сардорга дер эрди Ҳажир:
«Сендан сир беркитиб бўлурми ахир».

Айтмасмидим сенга агарда билсам,
Кимлигин билмайман менинг ўзим ҳам».

Сўҳроб дерди: «Инсоф бўлганми барбод,
Айламадинг Рустам номин бир бор ёд».

Кимки, бўлса агар жаҳон наҳлавон,
Шунча қўшин келса, бўлмас у гумдон».

Айтганингдек қўшин султони, қани?
Юрт паноҳи, кишвар посбони қани?»

Ковус фил устида, тахти равонда,
Ланшкар тортса мисли йўқ ҳеч жаҳонда».

Рустам Достон пешрав бўлмоғи лозим,
Бу ҳангомда ялов бўлмоғи лозим».

Бунга шундай жавоб топганди Ҳажир:
«Эҳтимол, вақтинча кетган ул шергир».

Балки, ўлтиргандир Зобулистонда,
Ё бирар базмда ё гулистонда».

Унга Сўҳроб деди: «Ўйлаб кўр ўзинг,
Қандай сардор жангдан ўтирар юзинг?»

Шаҳашшоҳ ҳурмати ҳар бир музофот,
Юбормиш саркарда, сарбоз, фил ва от».

Базм этиб, товласа маъракадан бош,
Ундайдан куммасми барча қари-ёш».

Узоқ сўзга йўқдир букун вақтимиз,
Қулоқ сол, бир бўлсин паймон-аҳдимиз».

Таҳамтанни менга кўрсатсанг агар,
Сарафроз этайин, бошга сочиб зар.

Ҳаҳонда муҳтожлик кўрмагайсан ҳеч,
Ғазнам очиб берай, сарф эт эрта-кеч.

Ғаҳат Таҳамтандан айла боҳабар,
Ҳазина сеники — гавҳар сийму зар.

Бу сирни беркитсанг мендан ва лекин,
Дилингда сақласанг адовату кин,

Тандан бошинг кетар, онанг бағри хун,
Икки йўлдан бирин танлаб ол бу куп».

Шоҳга муъбад бир сўз баён айламин,
Сўз ҳикмати сиррин аён айламин:

Айтмаган сўз дилда гавҳари ноёб,
Тош қобиқ ичида олмасдир беоб.

Қобиғин парчалаб кўрсатса дийдор,
Қуёшдек дарахшон, қиличдек обдор».

Ҳажир унга дерди: «Эй озода шоҳ,
Кўнгилга урдими тожу тахт, боргоҳ?

Истарсен шундайин қўтос ила жанг,
Жангда қилур ҳарбий филлар ҳолини танг.

Сапоншикан гурзи зарбидан осон,
Икки юз аскарин этадур бежон.

Ким Рустам жангини қиладур армон,
Баланд бошин этар ер билан яксон.

Унга дуч келмоқдан қочар жангда фил,
Оти туёғининг тўзони юз Нил.

Агар қаҳр айласа жанг куни бу эр,
Зарбига чидолмас на филу на шер».

Сўҳроб деди: Отанг бахти қародур,
Агар сендек ўғил унга атодур.

Шу билим, шу қудрат, шу ҳунар билан
Сенга ота бўлган қалбида тикан.

Сен қайдан биласан мардлар жангини,
Айт, қачон кўргансан бедов чангини?

Шундай али кўринса сенга Рустаминг,
Эрта-кеч ўшани мақтамоқ ғаминг?

Агар денгиз турса секин шовуллаб,
Ўт-ўлов қутуриб кетар ловуллаб.

Гупириб келганда тўлқинли денгиз,
Қутурган оловдан қолармиди из?

Шуъласи тигини чиқорса офтоб,
Қоронғулик қочар чаққону шитоб».

Иш кўрмаган Ҳажир сирдан беҳабар,
Ўйларди: «Ростини айтсам мен агар,

Шундай маҳобатли қомати билан
Тенг кела олурми бунга Таҳамтан?

Рустам чодиғига лашкар тортмасми,
Филдек отин сурса, ситам ортмасми?

Бу кифту бу билак, бу ёлини кўр,
Рустамни гин бўғар, чанголини кўр!

Ким келар рў-барў гар ўлса Рустам,
Чўчиб қолар унда бошқаларин ҳам.

Ким жангга кирарди қўриқлаб бахтип,
Осон босиб олар бу Ковус тахтин.

Яхшимасми шараф билан ўлганим,
Тирк қолиб, шодон бўлгандан ғаним.

Бир мен ўлсам қундуз тун бўлармиди,
Ё мени деб дарё хун бўлармиди.

Отам ҳам бу дардини кўтарар дадил,
Яна етмиш олти ўғли бор шердил.

Бири Гев баҳодир ўзи бир ланкар,
Ҳар жангда қўшиқлар олдида борар.

Йна Шергир, Шердўш, баҳодир Баҳром,
Йна кўрқув билмас сарафроз Рухҳом.

Мен ўлсам оғамга шулар меҳрибон,
Менинг қасдим учун ёвдан олур жон.

Гударздек паҳлавон ўғиллар билан,
Ёв қўлига тушиб ўлиб кетгандан,

Майли менинг бошим олесин бу жаллод,
Пок муъбад сўзлари юрагимда ёд:

«Сарв бошин кўтарса, кўрсатиб виқор,
Ерда хор-хашакка кимнинг иши бор».

Сўнг Сўҳробга деди: «Бунчалик алам,
Оғзингдан аримас Рустаму Рустам!

Фосид юрагингга адоват пешна,
Беҳуда нарсани қилма андиша.

Мақсадинг жонимни тандан сидирин,
Бошим кес! Не даркор далил қидирин?!»

Қон тўкишга топмоқ бўлиб баҳона,
Хуноб бўлаверма, ўлдир мардона.

Билиб қўй, сен ким ким Рустам Достон?
Ундай шер тушарми қўлинигга осон?!»

**СУҲРОБНИНГ КОВУС ЛАНКАРГОҲИГА
ХУЖУМИ**

Эшитиб Ҳажирдан бунча кескин сўз,
Ботирлар сардори бурди ундап юз.

Бир нима демади Ҳажирга охир,
Энди у на даркор, очилмади сир.

Айланиб Ҳажирга тушурди бир мушт,
Оғдириб, чодирга йўл олди хомуш...

Ўйлари чалғиди узундан узоқ,
Нечук жанг бошлагай... шубҳа бесаноқ.

Бир фикр пайида боғлади камар,
Бошдан заррин тожин айлади бадар.

Танига зерихли совут кийди шод,
Дубулгасин қўйди бошига шераод.

Қўлга олди найза камону каманд,
Огир пўлат гурзи, арқони девбанд.

Ғазабдан танида қийналиб жони,
Тугёндан жўш урар томирда қони.

Отга миниб, найза олди қўлига,
Маст фил каби тушди душман йўлига.

Ҳисордан чиқди у шиддат-ла учиб,
От туёғин гарди нақ ойни қучиб.

Отин қўйиб келди шоҳ боргоҳига,
Найза ниқтаб кирди қароргоҳига.

Шер чангалзоридан чиққан эр каби,
Ботирларни жангга чорлар шер-каби.

Аммо эронликдан бирор бообрў
Баҳодир келолмас унга рў-барў.

Узағида оёқ, қўлида жилёв,
Ҳайбатидан яқин келолмас биров.

Ботирлар йиғилиб тузиб анжуман,
Дердилар: «Мапа бу ҳақиқий филтан.

Бунга дуч келмоқдан асрасин худо,
Бир ҳамлада қилур жонингдан жудо».

Наъра тортиб келиб Сўҳроб бу маҳал,
Ковус шоҳни тошиб, сўз бошлар дағал:

«Эй шаҳаншоҳ, қани паҳлавонларинг,
Қани майдонга туш, кўрсат ҳунаринг!

Агар қочар эсанг мардлар жангидан,
Номингни ўзгартир, қўйгил янгидан.

Агар найза солсам, эй Ковуси Қай,
Шул онда лашкаринг кўр тумтарақай.

Ушал тунки, фидо бўлди Жаңдаразм,
Қасамим шоҳиди бўлди бутун базм.

Эронликдан қолмас бирар найзадор,
Ковусини тирик дор қиламан, дор!»

Қани, ишонурсан қай паҳлавонга,
Мана мен, қай бири тушар майдонга?»

Шундай деди Сўҳроб, сўзин қилди бас,
Эрон томонидан чиқмасди бир сас.

Шоҳчодирга Сўҳроб найзасин урди,
Етмиш бир қозини бирдан суғурди.

Шоҳ чодир қулаб тушди оёқдан,
Карнайлар овози келди ҳар ёқдан.

Ковус ҳар томонга дод солди забун:
«Эй ботирлик даъво этганлар, нечун,

Бу турки кўрибоқ учди ҳушингиз,
Рустамга югурмоқ бўлди ишингиз.

Паҳлавоним йўқми бунга келур бас,
Наҳот бас келолмас бу туркка ҳеч кас!»

Эшитиб равона бўлди йўлга Тус,
Бориб айтди ҳар не демишди Ковус.

Рустам унга деди: «Ҳар бир шаҳриёр,
Мендек паҳлавонни чорлашга тайёр,

Хоҳи разм чоғи ва хоҳи базм,
Ковус мени эслар бўлса фақат разм».

Сайсларга деди: «Рахшим эгарланг!»
Сарбозларга деди: «Яқин қаттол жанг».

Чодирдан чўлга ташлади назар,
Гевнинг ўзи отга урарди эгар.

Уни бўл-бўл қилиб турарди Гўргин,
Рухҳом отга ортар оғир гурзисин.

Тус берар зирҳ ила Рахшга пардоз,
Рустамга етишар бу шов-шув овоз.

«Қиёмат кўпармиш шу биргина тан,
Бу оддий жангчимас, бу бир Аҳриман».

Деб йўлбарс терисинг кўксига ташлар,
Белига боғлайди каёний камар.

Йўлга тушди миҳиб Рахши отига,
Завора бош бўлди қўшин зотига.

Унга деди: «Осгил сўзимга қулоқ,
Жойингдан қўзғолма мендан бесўроқ».

Олдинда боради каёний ялов,
Қаҳри олиб борар аланга, олов.

Сўҳроб ялни кўрди, ҳайратда Рустам,
Яғрини эмасди Сомшиқидан кам.

Рустам унга деди: «Чиқайлик бир ёл,
Олишайлик олиб ёки бериб жон».

«Сўҳроб ҳам ишқалаб каёний кафга,
Бир чеккага юрди қарамай сафга.

У ҳам Рустамга дер: «Четга чиқамиз,
Бунда фақат сен, мен — икки мард хўкиз».

Эрону Турондан ҳеч ким керакмас,
Бу жангда сену мен бўлсак стар, бас.

Аммо сен бекорга жангга чопасан,
Бир мушт урсам, абад тупроқ қопасан.

Қифтинг кенг, бўй узун, осмонда бошинг,
Аммо анча ўтиб қолибди ёшинг».

Рустам бектар, отда турар барзанги
Рисоладан анча узун узанги.

Рустам дер: «Эй йитит, сўзла секинроқ
Ер қаттиқдир, осмон илиқ ва юмшоқ.

Қанча жанг кўрдим ман кексаликда ҳам,
Қанча паҳлавонлар бўйиён қилдим ҳам.

Дастимдан етиб кўп девлар ажаали,
Енгилиш томон йўл олмадим ҳали.

Яхши бек, ман қанчоқ қиладурман жанг,
Тирик қол, сўнг кўрқма дуч келса паланг,

Турон шомдорлари билан жанг қилдим,
Тоғу дарё гувоҳ, нечук танг қилдим.

Яна шохдандур кўкдаги юлдуз,
Бу дунё мардларин чўктиролдим тиз.

Еш жонингга раҳмим келади, аммо
Сени ўлдирмоқлик эмас муддао.

Туронда йўқ сендек паҳлавон бир кас,
Эронда ҳам сенга тенги топилмас».

Рустамдан бу сўани эшитиб Сўҳроб,
Юраги шижиллаб, жигар бўлди об.

Деди: «Бир сўзим бор, очингни айт,
Очиқ гаплашмоққа келмадимиз пайт,

Аждодларинг менга бирма-бир ёд эт,
Эату сўзлар билан дилимни шод эт.

Букун гумоним шу: сенмасми Рустам,
Аждодинг эмасми шарафли Найрам?»

Жавоб берди: «Мену у Рустам қайда,
Бизнинг аждод қайда ва Найрам қайда.

Мисли йўқ ботир у, мен оддий сарбоз,
Ундаги тахту тож мепда йўқ, шаввоз».

Сўҳробнинг охирги умиди сўнди,
Тонги тун бўлди-ю тақдирга кўнди.

РУСТАМНИНГ СУҲРОБ БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Бориб найза олди сўниқ журъати,
Она сўзин эслаб ортар ҳайрати.

Тўқнашув майдонин танлаб тору танг,
Қисқа найза билан бошладилар жанг.

Найзалардан қўлда қолганда даста,
От жиловин чапга бурди бир пасда.

Энди ишга солиб ҳинду қиличип,
Ҳарён сочишарди оловли учқун.

Бир-бирин емириб тиг темир тўкар.
Гўёки жаҳонда қиёмат қўпар.

Сўнгра қўлга олиб залварли гурзи,
Бир-бирин савади, бир-бирин эди.

Гурзилар ушалиб кетди бу зарбдан,
Отлар ҳолдан тойди бемисол ҳарбдан.

Гандираклар қолди отлар бечора,
Совутлар йиртилди, зирҳлар пора.

Аммо совумади гурдлар ғайрати,
Натижа бермади бари шиддати.

Тана терга ғарқу даҳан тўла хок,
Ташналикдан тиллар бўлиб чоку чок,

Ахир ажралишди икки муқобил,
Дард тўла отаю, аламли ўғил.

Ажиб ишларингга дилим лол, жаҳон,
Ўзинг бор этасан ҳам ўзинг ниҳон!

Нечун бу диллардан муҳаббат йироқ,
Ақл юз кўргизмас, ҳақиқат йироқ...

Биёбонда ваҳший, дарёда балиқ,
Таний биладику фарзандин аниқ.

Ғақат одам кўзин ҳирс номли олов,
Кўр қилиб, танитмас ким ўғил, ким ёв.

Кўнглидан ўтказар Рустам: «Ҳеч наҳанг
Кўрмадим бунингдек эта олсин жанг.

Кўкка чирмашганда оқ дев ноласи,
Бу кун ҳушим олди инсон боласи.

Ҳали таралмаган бунинг шухрати,
Ҳали маълум эмас ҳеч кимга оти.

Ўлим яхши бундан енгилсам агар,
Қараб турар икки тарафдан лашкар».

Ҳар иккисин оти олсада ором,
Уруш топмаганди ҳали саранжом,

Ҳар иккиси тенгдан тортишди камон,
Кекса жангчи билан гурди навқирон.

Иккисида ҳам ўқ дўлдек тўкилди,
На барс тўн тешилди, на зирҳ сўкилди.

Иккисин ғазаби қайнади, тошди,
Бир-бирин белидан олишга шошди.

Таҳамтан қўлини узатса тоққа,
Тош қўпарар эди, урди белбоққа.

Сўҳроб пўтасидан кўтарди азот,
На Сўҳроб қўзғалди ва на жилди от.

Қилт этмагач Сўҳроб паҳлавон бели,
Шалвиради қолди Таҳамтан қўли.

Сўҳробнинг белидан қўлини олди
Дилига яна кўп шубҳалар солди.

Курашдан мириқди икки шери мард,
Танада хасталик, юзларида гард.

Сўҳроб оғир гурзи олиб эгардан,
Тушурди мўлжалга олиб нақ гардан.

Қаттиқ зарбдан қалқиб кетганди Рустам,
Ўзин тутди кифти зирқираса ҳам.

Кулиб, «Эй баҳодир!— дер эди Сўҳроб,
Мардона зарбага беролмадинг тоб!

Чол қадди сарвдек тик бўлса ҳам гар,
Еш қилигин қилса бетамиз, овсар!»

Иккиси бир-бирин этди ҳақорат,
Жаҳон тор келганди буларга ғоят.

Бирдан иккаласи ўгириб юзин,
Ҳариф қўшинига уришди ўзин.

Таҳамтан кўтариб тиг Турон томон,
Соларди овдаги қоплондек қирон.

Эрон сипоҳига бостирди Сўҳроб,
От жilовин қўйди, тортилди рикоб

Сипоҳга ўзини урганда бу шер,
Несу нобод бўлди қанча помдор эр.

Бўридек лашкарга кириб келган чоқ,
Қатта-кичик бари бўлди тумтароқ.

Охир Рустам ўйлаб қолди баногоҳ,
Унга дуч келмасин тагин Ковус шоҳ.

Ҳунари баркамол турки навнихол,
Қўлидан қутулмоқ шоҳга кўп маҳол.

От бошин бурди ўз лашкаргоҳига,
Дил амри шул: яқин тургай шоҳига.

Сипоҳ ўртасида Сўҳробни кўрди,
У тўккан қонидан замин лой эрди.

Найзаси учидан томар эрди қон,
Гўё ови барор келган бир қоплон.

Қаҳри келди Рустам уни кўрибоқ,
Наъра тортди, титраб кетди дашту тоғ.

Унга деди: «Эй турк, беақл хунхор,
Булардан ким сен-ла уришгани бор?!

Нечун бор кучингни менга кўрсатмай;
Қон тўкасан қўтан ичра бўридай?»

Унга деди Сўҳроб: «Туроний сипоҳ
Бу жангдан узоқда эди бегуноҳ.

Ҳеч ким истамайин сен билан уруш,
Сендан бошланди-ку устига юриш».

Рустам деди: «Майли, энди бўлди кеч,
Эрта тиг чеккада олам ёритгич,

Бу майдонда бўлгай ҳам минбар, ҳам дор,
Тақдиримиз ечар шок парвардигор.

Она сут оғзингда, қўлингда қурол,
Хунарингга балли, кўрмагил завол!

Энди кетдик, эрта тонг отган замон
Яздон иродаси бўлур намоён».

РУСТАМ ВА СУҲРОБНИНГ ЎЗ УРДАЛАРИГА ҚАЙТГАНЛАРИ

Шом чўкди кетганда улар ҳар тараф,
Гардуи ҳайрон эди Сўҳробга қараб.

Гўё фақат жанг деб яралмиш осмон,
Чопгани чопган у тинмас бирор он!

Тинмай чаққон елар остидаги от,
Ҳеч нима ўтмайди танаси пўлот.

Лашкаргоҳга келди тун чўккани чоқ,
Бели жангда толган, билаклар чарчоқ.

Хуммонга дедиким: «Бу эрта қуён
Чиқибоқ бошланди қиёмат талош.

Нима иш кўрсатди шердил баҳодир,
Нелар қилди бунда нимага қодир?

У кўн етказдим бунда талофат,
Менга тенг келарш фақат шу, фақат.

Эрон сипоҳини кўриб сар-басар,
Унингдек қонлонни топмадим дигар.

Худди қутурган шер, овин қўймайди,
Кексайиб қолгану жангга тўймайди.

Қидирсанг жаҳонни кезиб саросар,
Ҳеч ким жангга ундек боғлолмас камар!»

Хуммон унга деди: «Ба фармони шоҳ
Жойидан қўзғалмай турганди сипоҳ.

Мустаҳкам турарди сафда қилт этмай,
Лозим эрса қаттол жангга бари шай.

Рақиб томонидан чиқиб бир тимсоҳ,
Маст шердек ташланди биз томон ногоҳ.

Бутун бир қўшинга қарши бир ўзи,
Маст қонлондек қонга тўлганди кўзи.

Ҳар томон ташланди, қилмай ҳеч писанд,
Бир зумда ҳар ёқда мурдалар тирбанд.

Яна бирдан қўйиб от жиловини,
Қайтиб чопа кетди, ташлаб ёвини».

«Бизнинг сардорлардан, — деди паҳлавон, —
Қурбон бўлмадимиз ҳеч ким ногоҳон?»

Эронликни мен ҳам қирдим пойма-пой,
Тупроғин қонига қориб қилдим лой.

Буни кўрибоқ тез қайтди ул қўтас,
Йўлимни тўсарга йўқ эрди бир кас.

Агар шер дуч келса менга ногоҳон,
Оғир чўқморимга таслим этар жон.

Қоплову йўлбарсни қилмайман қиров,
Найзам-ла булутдан чиқаргум олов.

Ботирлар қаҳрамон кўрганлари кез,
Совут, зирҳлари бўлур реза-рез.

-Кунларнинг улуғи бўлур эрта кун,
Ў голиб келурмиз, ё кунпаякун.

Ичай парвардигор номига қасам,
Мен бўлмай бирорта ёвни қолдирсам.

Энди, соқий, чорла, базм қурайлик,
Май ила дилимиз доғин ювайлик».

Унда ўрдусига етишди Рустам,
Гёви билан суҳбат айлади ул ҳам.

«Қани, айт, не қилди урушқоқ қассоб,
Унинг зарбасига ким беролди тоб?»

Гев деди: «Сўрама, Рустами Достон,
Бундай зўрни асло кўрмамиш жаҳон.

Қўшин ичра кирди мисоли шамол,
Тус йўлда турарди қўлида қурол.

Чаққонликда йўлбарс, қудратда шер-да,
Бир зумда эгарда, бир зумда ерда.

Келиб Тусни найза тутганин кўрди,
Қутурган қоплондек сапчиб, бўкирди.

Эгилиб, гурзисин эгар қошидан
Олиб урди, учди қулоқ бошидан.

Тоб беролмай чекинди Тус беҳаловат,
Сўнг ҳеч ким чиқишга этмади журъат.

Унга тенг чиқмади ҳеч ким сипоҳдан,
Унга бас келадур фақат Таҳамтан.

Ҳам қадим одатин тутиб мўътабар,
Ёлғиз гурдга қарши сурмадим лашкар.

Майдон ичра жавлон уриб у таңҳо,
Қанча бошни қилди танидан жудо.

Қаршисида кўрмай бирон паҳлавон,
Гоҳ чапга югурди, гоҳи ўнг томон.

Ким унга дуч келар ажал кучарди,
Остида оти ҳам ўқдек учарди».

Бу хабардан Рустам бўлди кўп ғамгин,
Ковус томон юрди кўзида ғам, кин.

Очиқ чирой билан кутиб олди шоҳ,
Ёнида жойи билан кутиб олди шоҳ.

Таҳамтан Сўҳробдан очаркан оғиз,
Дер эди: «Оламда бу ботир ёлғиз.

Она сут оғзидан аримай тамом,
Этмоқда не алллар ишин сарапжом.

Боши етиб борар юлдузга яқин,
Ер инграб, кўтарар ўхшовсиз танин.

Оламга ваҳима солар чаңгали,
Тева келур унда кучга қонгали.

Қиличим, камандим, гурзим бериб иш,
Уни ҳар тарафдан қилдим азмойиш.

Шунда ўйлаб-ўйлаб ўзимга дедим,
Қанчаларни отдан ирғитган эдим,

Шу хаёлда тутдим камарбандидан,
Қисдим ажратгудак банди-бандидан,

Эгаридан узиб олмоқчи эдим,
Бошқалардек ерга солмоқчи эдим.

Бўрондан қимирлаб кетар азим тоғ,
Аммо у қилт этмай узулди белбоғ.

Ажралишиб кетдик кирганида кеч,
Осмон ойсиз эди, нур кўринмас ҳеч.

Эрта тонгда яна дуч келармиз, дуч,
Якка олишувда куч синармиз, куч.

Эрта маълум бўлар, зафар қилмга ёр,
Тақдирга не битган пок парвардигор,

Ҳаётга, мамотга қаратган ўзи,
Қуёшни ҳам ойни яратган ўзи».

Новус шох дедиким: «Ул яздони пок
Емонлар дилини этур чоку чон.

Бу тунни ўтказгум саждада бошим,
Пок тангрим олдида имон йўлдоним.

Гумроҳ турк устидан қилиблик тилай,
Сенинг зафарингни илғиме қилай,

Бу гал ҳам лиммо-ғим тўлғин дил қонинг,
Қуёндин ҳам баланд порласин номинг!»

Унга Рустам деди: «Улуғ шох ном
Ёр бўлса ўринлар яхшилар ном».

Лашкаргоҳга қадам ташлар басавлат,
Боши виж-ғиж хаёл, динда адоват.

Завора қаршилаб беради савол:
«Жаҳон паҳлавоним, недур қол-аҳвол!»

Аввал ундан оғнат сўрайди Рустам,
Сўнг ювилиб кетар дилидан алам.

Ва биродарига дерки: «Бўл бедор,
Шошқалоқлик қилма, хушёр бўл, хушёр.

Қуёш тигин ургач кеча жонига,
Борурман ўшал он фаним ёнига.

Сипоҳимни сафлаб, тугим эт ҳозир,
Тахтим, зар этигим, аслаҳам бир-бир.

Оламга илк шуъла ёйганда қуён,
Чодирим ёнида бўлгил бошу қон.

Агар раббим зафар бахш этса ул чоқ
Уруш майдонида қолмагум увоқ.

Агарда бошқача бўлиб кетса ин,
Оҳу воҳ айлама, қилма ҳеч болиш.

Майдонга ҳеп қимни жоборма бекор,
Бекор чўшмасин қонли жору зор.

Зобулистон сари йўл олинг бир-бир,
Достон ҳузурда бамайлихотир.

Сабр сувин селиб, отам совутинг,
Юмшоқ сўзлар билан онам овутинг.

Ўлимим доғида дили чўкмасин,
Тинимсиз беҳуда кўз ёш тўкмасин.

Дунёда барчага шудир паймона,
Рустам ўлимига топмас баҳона.

Қанча дев, шер, йўлбарс, қоплону наҳанг
Нобуд бўлиб келди қилганимда жанг.

Қанча қўрғонларни этганимда паст,
Ҳеч қим етолмади мени зери даст.

Қим жангга шошилса агар миниб от,
Ўлим ёнигини тақиллатар бот.

Агар яшасанг-да минг йилдан ортиқ,
Охири шу бўлур фалакдан тортиқ.

Назар сол Жамшиддек подшоҳи баланд,
Ёки Тахмурасдек ҳадиксиз девбанд.

Дунёда улардек бўлганмиди шох,
Уларни ҳам ўлим тишчитди, э воҳ!

Уларсиз айланур вафосиз фалақ,
Ноҳақлик бўлурми биз ҳам жўнасак!

Дунё ўртанмасин Достон оҳидан,
Юзин ўгирмасин жаҳон шоҳидан.

Сусткашлик айлама, бошласа уруш,
Яхшимас шоҳ сўзин иккита қилиш.

Қарими-ёш, охир ютадур лаҳад,
Ҳеч ким бу дунёда қолмагай абал».

Ярим тун Сўҳробдан қизиди суҳбат
Қолган ярмида уйқу — ҳаловат.

СУҲРОБНИНГ РУСТАМНИ ИИҚИТГАНИ

Қанотин ёзганда олам қуёши,
Қуйига эгилди тун зоғин боши.

Барс тўнип бариға илди Таҳамтап,
Аждар эгарида ўлтирар бўйчап.

Сипоҳдан уч фарсанг нарида майдон,
Орада кўрипмас бирор тирик жон.

Жанггоҳга етишди ботирлар шоҳи,
Қўлда гурзи, бошда пўлот кулоҳи.

Беҳад орзу дилга бўлмасин йўлдош,
Дил ҳирсига бало келадур подош.

Ул тамоп базм этиб Сўҳроби гулру
Ақиқ шароб ичиб, тингларди чалғу.

Хуммонга дер эди: «Ажиб шерн мард,
Мен билан баробар қиладур набард.

Бўйи меникидан кам эмасдур, кам,
Қўрқув нима билмас, қаттол жангда ҳам.

Менингдек кенг елка, менингдек ёлдор,
Қолипимиз бирдек, ё парвардигор!

Бошдан-оёқ мени ўйга солади,
Синчиклаб қарасам, ақлим толади.

Онам айтган эрса не турли нишон,
Дилим туяр бари бунда намоён.

Гумоним шулдирки, балки у Рустам,
Оламда бунингдек жанг қилувчи кам.

Ўз отам билан жанг қилсам, не бўлур?
Юзи қаро бўлиб, ўлсам не бўлур?!»

Хуммон унга дер: «Жанг қурганда бозор,
Қўп марта Рустамга дуч келганим бор.

Мозандаронда у нечук жанг қилди,
Гурзиси барчанинг ҳолин танг қилди.

Рахшин ҳам бу отга ўхшашлиги бор,
Аммо Рахш ғайрати бунга эмас ёр».

Саҳар билан офтоб урганида дам,
Баҳодирлар турди уйқудан бардам.

Сўҳроб жанг либосин кийгани дами,
Бошда уруш ғами, дилда базм нами.

Гуркираб майдонга кириб келди тез,
Қўлдаги гурзиси зарби мислсиз.

Рустамга гап қотар, лабида кулку,
Гўё ўтказганлар тунни тинч, тотув:

«Қачанг қандай ўтди, кундан не мурод?
Жангга киришарсен кўнглингда не ёд?»

Балки иргитарсен чўқморинг осон,
Адоват панжасин ер билан яксон.

Бир коса май тутиб, ўлтирсак боҳам,
Базм этиб унутсак қаҳру кинни ҳам.

Жаҳондор олдида қилиб аҳд-паймон,
Кечаги суришдан қилиб нушаймон.

Майли гар бошқалар қилса ҳамки разм,
Сен билан ўлтириб, биз тузайлик базм.

Дилим меҳри сенга тушмиш бағоят,
Сен-ла олишмоққа қўймас диёнат.

Паҳлавонлар бўлса гар сенга аждод,
Қаршимда айлагил барин бир-бир ёд.

Менинг ила бул кун бўлдинг ҳамнабард,
Номингни беркитмоқ нечун, бўлсанг мард.

Бобонг Сом эмасми, падаришг Достон,
Сенмасми Зобуллик Рустам паҳлавонг?

Унга Рустам дер: «Эй шухрат қувган эр,
Қай баҳодир бундай бекор гаши дер,

Очиқ беллашмоққа келган эрдим мен,
Менга фириб йўлинг ахварурсен сен.

Мен гўдак эмасман, сен ёш бўлсанг гар,
Гушналикка боғлаб келганмен камар.

Талон майдонида райрат қилмайлик,
Тагри хоҳлагани недур, билайлик.

Хўн кезиб кўрганмен кўп пасту баланд,
Лоф сўзлаб, ҳеч кимса беролмади панд».

Сўхроб унга деди: «Эй кекса одам,
Сўзимни олмасанг, жўйинг ол шул дам,

Ҳаётингни қўйи урушда эмас,
Тинчликда тугат деб қилгандин ҳаваас.

Сендекларни қабр ютар бир онда,
Рухинг учиб кетар, тапанг зипдонда.

Найлай, бу кун жонинг қўлимда чиндан,
Чиқариб юборгум, тақдир шул экан».

Жанговар отлардан тушдилар ерга,
Совут пўлотларда тушдилар ерга.

Отларини тошга боғлаб келдилар,
Адоватдан дилни доғлаб келдилар.

Олиша кетдилар нақ қутурган шер.
Терга қон қотдилар, қаро қонга тер.

Сахардан тунгача тоҳ бу, тоҳи у
Зўр келиб, олишди қилиб ҳою ху.

Бир замон матт фиддек ташланди Сўхроб,
Сапчиди, зўрига шер беролмас тоб.

Рустам босибондан авот кўтарди,
Зўридан гўёки ер дарз кетарди.

Сўхроб назира торди, овозида кин,
Рустамни иргитди айлаб ерпарчин.

Шер зарбасдан ерга қуллаган қулмон,
Мажолсиз ётарди ерда Таҳамтан.

Фиддек босиб Сўхроб ётар устида,
Ханжар олар жонин олмоқ қасдида.

Рустам назар ташлаб сўз очар базўр:
«Сен ҳали навқирон, ҳали кўзинг кўр.

Мен сенга очайми, шеринг баҳодир,
Жавонмардлар аро бор қандайин сир.

Бошқача баъзаги ошму одат,
Таутиликдан имон топадур зийнат.

Якка олиндувда биринчи бора
Ёвни йиқса, ерда ётса бечора,

Биринчи бор ерга урса жонини,
Адоватдан дарров кесмас бошини.

Агар яна бир бор йиқса марг маст,
Қаро тупроқ ичра яна ётса паст,

Майли бошин қилсанг тавилдан жудо,
Расму одат шунини ётар тақозо».

Шундай ҳийла билан анлар комидан
Омонлик тополди ночор Таҳамтан.

Ёшни имонларди кин ёрган кекса,
Бу сўзлар беҳуда эдику йўқса.

Ёшлик бу на ажиб мардлик ва поклик
Ёшликка йўлдошдир софлик бебоклик.

Бўшатиб юбориб, кетди дашт тамон,
Ўтлаб юришарди оҳу ва қулон.

Шикорга берилди, чиқди ёдидан,
Кўкси кинга тўлиқ, ер қучган душман.

Кўпгина вақт ўтди Хуммон мисли чанг,
Пайдо бўлиб деди: «Нима бўлди жанг?»

Хуммонга айтаркан жанг тафсилотин,
Бирма-бир сўзлади рақиб нажотин.

Хуммон дед: «Дариг, эсиз навқирон,
Жонингдан тўйибсан, сабил бўлиб жон!»

Эсиз, бу бўю баст, эсиз дасту но,
Эсиз бу яғрину бу тиги бурро.

Йўлбарсга қўйибсан моҳирона дом,
Лек бўшатмоқ нечун? Бу иш жуда хом.

Боқ, бундай беҳуда ишингдан тагин
Бошинга келмасин балодан ёгин.

Доно шоҳ сўзлари ёдимда ҳамон:
«Заиф ёвни писанд қилмаслик ёмон».

Шуни деб жим қолди юраги кўйиб,
Ғам чекди, балони олдиндан туйиб.

Унга дер бепарво Сўҳроб паҳлавон:
«Хушвақт бўл, дилингда қолдирма гумон.

Эртага жанг чоғи етган маҳали,
Чилвирим бўйнида кўрарсан ҳали».

Лашкаргоҳи тамон елиб борарди,
Ғанимга ғазабдан дили ёнарди.

Рақибин қўлидан қутулгани дам.
Пўлот тоғдек оғир қўзгалди Рустам.

Тўппа-тўғри юрди оқар сув тамон,
Қайтиб келган эди чиқиб кетган жон.

Сув ичди, сўнг ювиб юз-кўз, қошини,
Тангри саждасига қўйди бошини.

«Ёв устидан зафар тилар, кўзда ёш,
Билмас не «мукофот» берар ой, қуёш.

Қўйнидан қуёши кетишин билмас,
Бошидаги тожи итишин билмас.

Эшитгандим унга ёшликдан худо
Қувват берган экан тенги йўқ асло.

Агар тошга оёқ қўяр бўлса ҳам
Залвордан оёғи ботарди маҳкам.

Юришга қийналиб, жондан тўярди,
Ҳар қандай орзун чегга қўярди.

Худого ёлворди, қидириб даво,
Фақат бир орзун қилди илтижо:

Кучин бир қисмини қайтариб олсин,
Бу ҳам бошқалардек осон юролсин.

Шунда илтижоси бўлиб ижобат,
Анча камайганди ундаги қудрат.

Мана энди бошга тушиб мушқул иш,
Сўҳроб ваҳмасидан дили рину риш.

Ёлвориб дер эди: «Қудратли илоҳ!
Бу банданга ўзинг бўл пушту паноҳ.

Букун истагим шул, пок парвардигор,
Илк кучим қайтмаса аҳволим душвор».

Яна илтимоси тангрига мақбул,
Йигитлик кучига тўлди оёқ-қўл.

Ариқбошдан келди жанггоҳга тўғри,
Раиғ сариқ, хаёлчан, ёнарди бағри.

Маст филдек Сўҳроб ҳам келди қўйиб от,
Бир қўлда камону бирида пўлот.

Шердек наъра тортиб келар паҳлавон,
Отидан ларзада замин у осмон.

Рустам уни кўриб, тикилиб қолди,
Сўҳробдан ажабда хаёлга толди.

Яна қоматидан олиб андоза,
Ҳайратда, паришон ғам чекар тоза...

Сўҳроб эса уни кўрган замони
Шўх кулар, қулф уриб ёшлик жавлони.

Кўрди ўзгаргандек Рустам ўзаги,
Шукуҳи, келбати, савлат, билаги.

Деди: «Шернашжамдан базўр қутилинг,
Бу не журъат, келиб қайта тутидинг?»

Айтчи, келдинг яна не хаёл билап,
Ҳа, айтмоқчи рост сўз чиқмайди сендан».

СУҲРОБНИНГ РУСТАМ ҚУЛИДА ҲАЛОҚ БУЛИШИ

Яна отларини боғлашиб маҳкам,
Толе синамоққа қўйдилар қадам.

Қачонки қаҳр этса гар тақдири шум,
Қаршисида ҳатто харсанг бўлур мум.

Яна бел ушлашиб бошладилар жанг,
Бел боғлаб, бир-бирин ҳолип этиб танг.

Сипоҳдор Сўҳробнинг қудрати қўлин,
Фалак боғлаб қўйган кўринар йўлин.

Қаҳрли чўзилди Рустам чангали,
Гарданидан олди қонга қонгали.

Ёш қаддини эгди Рустам бехалал,
Қуни битгач тақдир тонолмас бадал.

Олиб ерга урди нарра шерсийёқ,
Аммо билар Сўҳроб, жим ётмас узоқ.

Қиндан тез чиқариб мисоми аяклар,
Ота урди ўғил кўксига хашжар!

Кимки тиг кўтарса биров жонига,
Замон ташна бўлур унинг қонига.

Сўҳроб бир тўлғаниб тортиди сарин оҳ,
Унга энди бирдек савобу гуноҳ.

Пичирлар: «Не бўлса ўзимдан кўрдим,
Фалокат калитин қўлингга бердим.

Сенда ҳеч гуноҳ йўқ, бу қинғир фалак,
Ўлимимга сени айламыш дастак.

Ўйнаб юришади барча тенгдошим,
Тунроққа кўмилур навқирон бошим.

Отам нишонасин айтганда онам,
Бу муҳаббат солди бошимга алам.

Падарим дийдори жонимга армон,
Шу армон деб тандан кетар ширин жон.

Минг афеус заҳматим бермади ҳосил,
Отам дийдорига бўлмадим восил.

Энди сен дарёда балиқ бўлсанг ҳам,
Қаро тундек гар ноаниқ бўлсанг ҳам.

Ё осмонга чиқиб, бўлсанг-да, юлдуз,
Покиза бул ердан умидингни уз.

Отам билса — тунроқ менинг ётуғим,
Хуним истаб келар, кўтарар туғим.

Шунча номдорлардан бирорта одам,
Бориб айтса, хабар топарку Рустам

Деярку «номингни тилида такрор,
Такрор айтиб ҳалок бўлди у саркор».

Гангиб қолди буни эшитиб Рустам,
Қоп-қоронғу бўлди кўзин ўнги ҳам.

Кўл-оёқ бўшашиб тоби ҳам қочди,
Хушдан кетиб ётди, сўнг кўзин очди.

Қайта ҳушга келгач, айлади савол,
Нола билан деди: «Қани айта қол,

Борми Таҳамтандан сенда бир нишон?
Номи ўчсин унинг бу кундан бўён!

Мен Рустам, ер ютсин мени шул замон,
Мотамимни тутсин Сом ўғли — Достон!»

Наъра тортиб, қони қайнаб, чекар оҳ,
Сочларини юлиб айлар оҳу воҳ.

Рустамни бу ҳолда кўрибоқ Сўҳроб,
Яна ҳушдан кетди юрак-бағри об.

Сўнг оҳиста деди: «Сен бўлсанг Рустам,
Бадхулқингдан ўлдим, дилимда алам.

Неча кўшиш айлаб бўлдим раҳнамо,
Меҳр уйғонмади дилингда асло.

Энди еч тапамда совут боғичин,
Сипчиклаб қараб, топ калава учин

Уруш ноғараси чалинган замон,
Онам етиб келди юрак-бағри қоп.

Благимга боғлаб қўйди бир гавҳар,
Дедиким: «Мапа бу отангдан асар.

Сенинг билан кетар руҳи равоним,
Керак бўлар, уни асра, ўғлоним.

Буқуш тақдир экан қолди бу бекор,
Ўғил ўз отасин оёғида хор!»

Ечиб тошни кўрди Рустам бечора,
Ўз кийимларин ҳам айлади пора.

Дод солар: «О, ўғлим, жону жаҳоним,
Дастимдан ўлдингми, гурд паҳлавоним!»

Юзларин юмдалар, тупроқ ичра бош,
Сочин юлиб, кўздан тўкар қонли ёш.

Сўҳроб дер: «Йиғлама бундай, жон отам,
Фарёдинг дилимни ўртар яна ҳам.

Энди ғамдан ўзни ўлдирмоқ нечун,
Тақдир шундай экан, бўлма жигар хун!»

Кўкни тарк этса-да хуриниди тобон,
Таҳамтан майдондан қайтмасди ҳамон

Йигирма айғоқчи келди шу замон,
Билайлик, майдонда не хабар дебон.

Икки от турарди, усти чапг, тупроқ,
Рустам кўринмасди ҳеч ерда биروق.

На эгар устида, на майдон аро,
Кўринмасди филтан, бу не можаро.

Ўлган ҳисоб эгиб тўқиб кўз ёши,
Келган сарбозларнинг айлади боши.

Югуриб Ковусга бердилар хабар:
«Тахтинг бўнаб қолди Рустамдан дигар?»

Лашкарнинг фиғони чиқди фалакка,
Алами ўт солиб лак-лак юракка.

Довуллар чалинсин! — деди шоҳ Ковус, —
Қўшинлар саф тортсин, етиб келсин Тус.

Айёрлар юборинг жанг майдонига,
Туронийлар ўнгу сўл томонига.

Бориб билсин Сўҳроб не билан машғул,
Ҳолимиз бўлмасин йиғламоқ нуқул.

Рустамдек жангчидан айрилсак агар,
Сўҳробга юзма-юз энди ким чиқар?»

Бу аждарга қарши турмаган яхши,
Бу жанггоҳга яқин юрмаган яхши».

Қулоққа бу шов-шув егушгач Сўҳроб
Филтанга пичирлаб қиладур хитоб:

Энди менинг куним битгандан-битди,
Туропликлар иши чапшага кетди.

Бор меҳрингни тўйлаб шундай қилки, шоҳ
Туронийлар сори сурмасин сипоҳ.

Мен уруш қидирдим, улар кетимдан
Мени деб чиқишди она юртимдан.

Мен кўп ваъда қилдим секинчу шодлик,
Ҳар бири истади кўнгил ободлик.

Биз қайдан билардик наҳлавон Рустам
Бўла туриб олар жоним ўз отам!

Йўлда беҳавотир етиб олишсин,
Яхшироқ назар қил, рози қолишсин.

Қалъада Эроннинг бир ботқри бар,
Камандимга тушган эди зору зор.

Ундан сўрагандим сенинг нишонинг,
Кўз ўнгимда доим номи рахшонинг.

Адаштирди мени унинг ёлғони,
Ер юзидан ўчсин ному нишони.

Ёлғон сўзлаб солди бешга монғаро,
Умидим пуч бўлди ёруғ кун қаро.

Ким экан биларсан ўшал эрони,
Лек менингчун азоб чекмасин жони.

Онам айтган нишон кўним ўнгида
Турса ҳам нишонмай, мава сўнгида

Фалокат бошимда, шум экан ёвиқ,
Отам дастидан мен ажалга овиқ.

Чақиндек келдим кетдим мисли бод,
У дунёда юзинг кўролсам, дил шод».

Аламдан нафаси бўғилди Рустам,
Дилида дуд-олов, кўзлариди нам.

Рахши эгарига кўнди мисли гард,
Дили хун, лабида учар оҳи сард.

Дод солиб лашкарга келди Таҳамтан,
Қалмишидан дардга тўлди Таҳамтан.

Эронликлар уни кўриш биланоқ,
Саждада туфроққа суртдилар яноқ.

Шукрона айтдилар тангрига минг бор,
Жангдан тирик қайтмиш Рустами помдор.

Кейин кўрдиларким, бош-кўзида хок,
Кийимлари пора, сийна чоку чок.

Сўрай бошладилар: «Ким ҳушинг олмиш?
Ким сени бундайин аҳволга солмиш?»

Сўзлаб берди қилган ғариб ишнини,
Ўзи олганин ўз ўғли ҳушини.

Бутун қўшини шунда хурушга келди.
Рустам ҳушдан кетди ва ҳушга келди.

* * *

Сўнг соҳибдилларга гапирди Рустам:
«Дилим пора бўл кун, эзилди танам,

Турон жангин энди қилмангиз ҳавас,
Мен букун кўрсатган ёвузлингим бас».

Завора филтанга келади яқин,
Яқоши йиртилган, юзлари сўлгин.

Уқасин бу ҳолда кўриб баҳодир,
Сўҳроб сўзин айтиб берди бирма-бир!

«Пушаймонда қолдим иштимдан бул кун,
Мукофоти оғир бўлди, бағрим хун.

Ўғлимни ўлдирдим қариган чоғим,
Илдизин қуритдим, шу юрак доғим.

Тиғимдан ўз ўғлим таслим этди жон,
То қиёмат унга йиғлагай осмон!»

Хуммонга юборди пайғом чопқиндан,
«Адоват қиличин чекмасмиз, қиндан!»

Турон лашкарига сен қолдинг сардор,
Хушёр бўл, посбон бўл, туну кун бедор.

Сен-ла жапг пиятим йўқдир, вассалом,
Ортиқчаси ортиқ, гапим ҳам тамом.

Ҳақиқатни ундав бекитиб ёмон
Жонимга ўт солдинг, бағрим тўла қон!»

Сўнг биродарига дер: «Эй паҳлавон,
Буни тез олиб бор, эй оқил инсон.

Дарё лабигача бирга қил шитоб,
Улардан ҳеч кимга айлама итоб».

Завора от чоғиб кетди шул замон,
Рустам сўзин ундав эшитди Хуммон.

Унга жавоб берди: Турк паҳлавони
Сўҳробимиз бўлди фириб қурбони.

Дилида ёмонлик сақлаган Ҳажир,
Атайлаб айтмади, ёпиқ қолди сир.

У отасин сўрар, бу товларди бош,
Қалбига жоҳиллик, ёмонлик йўлдош.

Ушанда етишди бизга шум ўлим,
Бошини кесишга ҳозир ўшг қўлим»

Завора Таҳамтан ёнига келиб,
Бир-бир айтар келмиш ҳар неки билиб.

Дили тўла гараз Ҳажирнинг ишин,
Замон орттирганин Сўҳроб ташвишин.

Рустам қаҳри қайнаб мисоли оғу,
Кўз ўнгида ёруғ жаҳон қоронғу.

Ҳажир тепасига келди дилда кин,
Ёқасидан олди, қилди ерпарчин.

Чиқорди ёнидан обгун ханжар,
Бир силтаса, бошсиз қолур невогар.

Қатталар орага тушиб шул замон,
Ўлим чангалидан олдилар омон.

Яна ул айланаб чўл бўрониға,
Етушди ярадор ўгли ёниға.

Аъёнлар ҳам келди у билан боҳам,
Хирадманд Тус, Гударз, ботир Густаҳам.

Сардорлар бергали Рустамга таскин
Кетма-кет ечдилар тиллар боғичин.

Бу дардинга даво Ёргувчи яздон,
Мушқулиниғни ўзи айлагай осон.

Рустам қўлга олди испиҳон пўлот,
Ўз бошин кесмоқчи бўлганди у бот.

Сардору сарбозлар қилиб илтижо,
Туришар кўзда ёш, юраклар бежо.

Гударз унга дейди: «Энди бўлмас суд,
Жаҳонга ўт қўйиб, чиқорсанг-да дуд.

Ўзинга урсанг-да юз тиғу ханжар,
Кўз қоранг бўлурми ундан баҳравар.

Сен қапча уринма, ҳеч фойда бермас,
Агар паймонаси тўлган бўлса, бас.

Жаҳондан букун ул йигит йўқолур,
Қани айт, ким бунда абадий қолур.

Барчамизни охир ўлим қилур ов,
Жойимиз хоҳ сарой, хоҳ оддий увов.

Куни битгач барча ҳаётдан кетар,
Сўнг не бўлур, ҳеч ким тонолмас хабар.

Ҳеч кимни қолдирмас бу ўлим ғами,
Ҳар кимниг бошида бөр ўз мотами.

Йўлимиз узоқдир ё бундоқ кўтоҳ,
Борар жойимиз бир, барчамиз ҳамреҳ.

РУСТАМНИНГ КОВУСДАН НУШДОРИ СУРАГАНИ

Гударэга юз буриб, дейди шул замон:
«Эй аскарлар фаҳри, Гударэ паҳлавон,

Ковус шоҳга етказ менинг пайғомим,
Бошимга тушган бу қаро айёмим.

Ўз ўғлимга халжар урдим афтода,
Увоқ қолмагайман мен ҳам дунёда.

Менинг хизматларим агар этсанг ёд,
Нажоткорим бўлиб, ғамим эт барбод.

Ғазнаида нундори турар муҳайё,
Ҳар қандай касалга бўладур даво.

Наздимга юборсанг бир коса шароб,
Зора шу даводан кўз очса Сўҳроб.

Агар у даводан очса кўзини,
Тахтинга бағишлар мендек ўзини».

Сипоҳдор келади мисоли шамол,
Ковусга теширар пайғомни дарҳол.

Ковус унга деди: «Рустами филтап,
Обрўси наздимда баланд ҳаммадап.

У кўрсатди менга саноқсиз хизмат
Ниятим — тушмасин унга мусибат.

Ва лекин давони унга юборсам,
Ёш ўглин тузатиб, кучайса Рустам,

Сени ҳам бир зумда этадур ҳалок,
Менинг ҳам бағримни этур чоку чок,

Агар менга етса бир дам ёмонлик,
Ундайга не учун берай омонлик.

Қичқирганин кўрдинг: «Ковус ким ўзи?
У шоҳ бўлса недур унда Тус сўзи?»

Сўҳроб бу важоҳат, маҳобатда бас,
Ҳатто бир ўзи кенг дунёга сигмас.

Бу қудрат тахтимга қилурми хизмат,
Хумой соясини қилурми ҳурмат?

Эсингдами менга берганди дашном,
Шукуҳ, обрў бари бўлганди ҳаром.

Бағримни тўлдирса бундайин ўғил,
Унда шон-шавкатим кул бўлади, кул.

Эй кўпни кўрган мард, эси бут одам,
Хулоса қил, Сўҳроб сўзларидан ҳам,

Демаш: «Қирғин солиб Эрони зорга,
Ковусин осурман тириклай дорга».

Агар у қоларкан жаҳонда тирик,
Ундап өзэр тонар каттаю-кичик.

Ўз ёвин парварини қилган одам ком,
Жаҳонда чиқорар аҳмоқ деган ном».

Гударэ қайтиб кетди, тевлаб қуюндек,
Рустам ҳузурига келди тутундек.

Деди: «Шоҳнинг таъби бир ҳанзал дарахт,
Ҳосили заҳарли мева ҳамма вақт.

Тўнгликда етолмас унга бирор кас,
Мардлар хизматин ҳам қадрига етмас.

Сенинг ўзинг борсанг унинг ёнига,
Бир оз нур тушарми қаро жонига».

РУСТАМНИНГ СЌХРОБ ЖАСАДИ УСТИДА ПОЛА ҚИЛГАНИ

Рустам фармонига биноан чокар,
Тўн келтирди зарбоф авраю астар.

Рустам тўнни ўгли устига ёпиб,
Бормоқ бўлди подшо ёнига чошиб.

Узангига оёқ қўйгани замон,
Қулоғига етди дил ўртар фиғон:

«Сўхроб кўзин юмди бу кенг оламдан,
Даво эмас, тобут қидир, Таҳамтан!»

«Ота» номин айтиб чекди совуқ оҳ,
Бир жовдираб кўзи юмилди, э воҳ!

Рустам ерга сакраб тушаркан титроқ,
Кулоҳсиз бошига сочарди тупроқ.

Лашкар катталари бари зору зор,
Гирён йиғлашар чун абри навбаҳор.

«Эй ёш паҳлавоним,— дер эди Рустам,—
Жувонмард тухмидан эдинг-ку сен ҳам.

Сенингдекни кўрганмас ою офтоб,
На тожу, на тахту, на қалқон, ниқоб.

Бундай иш тушганми ҳеч кимсага, боқ!
Ўз ўғлим ўлдирдим, сочга тушиб оқ.

Ўша машҳур Сомга зурриёт эди,
Она томондан ҳам машҳур зот эди.

Мендекни кўрганми дийдаи жаҳон,
Гўдак тепасида бўлсам зўравон.

Кесилса бўларди ҳар икки қўлим,
Қаро ер сарига йўналса йўлим.

Ер узра бўлиб паст у тик қоматинг,
Жаҳондан ўчарми сенинг шухратинг.

Лабияг сутга тўймай бўлиб бенишон,
Сенингдекни қайдан топар бу жаҳон?!

Қўлимдан чиқордим, юрак тўла дард,
Қаёқдан топарман, олийжаноб мард!

Не дерман гар хабар топса онаси,
Хабар бергали ким бор афтодаси?

Не дерман, нечун у ўлди бегуноҳ,
Нечун қилдим ёруғ айёмим сиёҳ?

Қайси ота қилмиш бундай мудҳиш иш?
Сазоварман қанча олсам сарзаниш.

Қай ота ўлдирмиш жонажон ўғлин?
Ақли, баҳодир, навқирон ўғлин?

У тождор бобоси эшитса магар,
Покиза онага не бўлур хабар?

Сом наслига пафрат ёғилур осон.
Дерлар мени бедин, беақлу имён.

Ким билибди дейсан, кечаги гўдак,
Букун баланд қомат худди сарвдак.

Ким ўйлабди, тузиб келур деб сипоҳ,
Ким ўйлабди рўзим қилур деб сиёҳ?

Буюрди, ёпдилар шоҳона дебо,
Сўхробнинг юзига хешу ақрабо.

Орзуси ўлкаю тахту тож-ёқут,
Насибаси бўлди тангу тор тобут.

Тобутни елкага олиб кетишди,
Ота чодирда елкадан тушди.

Сўхроб чодирига ўт қўйиб шу чоқ,
Навқарлар бошига сочарди тупроқ.

Анвөйи кимхобдан рахт куйдирилди,
Чодир аслаҳа, тахт куйдирилди.

Янгради тоғу тош, чўлу толаси,
Ўғил моғамида сиртлон поласи:

«Разм чоғи сендек мардни бу дунё
Минг йил истаса ҳам тополмас асто!»

Эсиз шунча мардлик ва дарёдиллик,
Эсиз девқоматлик ва залварқўллик!»

Онажонинг сендан узоқда, эсти!
Отангдан дилинг доғ бу ёқда, эси!»

Дийдадан қон тўкиб, сочар бошга хок,
Шоҳона кийимин қилди чоғу чоғ.

«Лаънатлагай ўғлин, — дерди, — Золи зар,
Ҳам онам Рудоба чоғу пурхунар.

Дерлар бир гўдакка етибдур кучи,
Кўксини тилибдир ханжарин учи,

Бу таънага бөрми оқил бир жавоб,
Ким ишонар, қанча бўлмайин хуноб?»

Шайнимга дор бу сўз тарқалса нуқул,
Қандай кутар мени ватаним Зобул?»

Нечук хазон эдим бу тоза боғни,
Нечук кўнайтирдим кўнгида доғни.

Ковус сардорлари ҳаммаси бирдак,
Рустам атрофида бўлиб тўгарак.

Баробар лаб очар, сўзлар панд эди,
Таҳамтан ўз дарди билан банд эди.

Ажаб иш кўрсатар бу чархи баланд,
Бир қўлида тоғу бирида каманд.

Тоғу тахт эгаллаб, қувнаб турган чоғ,
Бирдан келиб тушар бўйнига сиртмоғ.

Бу дунёни ташлаб кетишинг аниқ,
Бунга меҳр қўймоқ нечун, кўп ёниқ...»

Ўлимни эста ҳам олмайсан, Бироқ
Муҳлатинг тугабди, ютадир туфроқ.

Ким фалак тилига чўзмоқ экан даст,
Уни оқил дема, унинг ақли даст.

Фалак ишларини билолмас эсанг,
Яхшироқ эмасми кару гунг бўлсанг?

Агар шундай экан йиғламоқ нечун?
Бекордан-бекорга бўлма жигархун...

Сўхроб ўлимидан хабар топиб шоҳ,
Тезда етиб келди, теграда сишоҳ.

Сўз боплаб Рустамга деди шоҳ Ковус:
«Албруздан оддий ўтгача, афсус.

Барип олиб кетар айланган фалак,
Боғламоқ хатодур дунёга юрак.

Олдинми, кейинми хулласи калом,
Барча ҳам ўлимдан топура саранжом.

Куйма кўп, тик қара андуҳ кўзига,
Ҳассинг тий, қулоқ бер ақл сўзига.

Кўкни ерга уриб туя олсанг ҳам,
Бутун жаҳонга ўт қўя олсанг ҳам.

Кетган яна қайтиб келмас ҳеч қачон,
Руҳи ўзга жойда тутмишдир макон.

Мен узоқдан кўрдим важоҳатини,
Қадди-қоматию, салобатини,

Тақдир ўзи уни бу томон сурди,
Ажалин отаси қўлига берди.

Кўксингни этсанг-да агар юз пора
Энди то қиёмат топиламас чора».

Рустам пичирлади: «Энди мен йўқман,
У кенг чўлда ёлғыз қолибдур Хуммон.

Келгиндилар юрти Турон билан Чин,
Уларга кўрсатма адовату кин.

Заворажон борсин уларга ҳамроҳ,
Худо ҳаққи, шундай фармон этсин шоҳ!»

Шоҳ деди: «Тинчлан, эй шухратли кўтос,
Фалак ўзи олди улардан қасос.

Келдилар бу юртга ёмонлик истаб,
Эрон ерларидан тутун бурқсаб.

Менинг дилим, сенинг бағринг бўлди хун,
Лек адоватга юз тутмаймиз бул кун».

РУСТАМНИНГ ЗОБУЛИСТОНГА ҚАЙТИШИ

Шоҳ лашкарин Эрон йўлига солди,
Рустам сипоҳи-ла майдонда қолди.

Сипоҳни кузатиб кетган Завора,
Қайтгунича кутди Рустам дилпора.

Азон палла қайтиб келди Завора,
Таҳамтан айлади йўлга ишора.

Тўғри йўл олинди Зобулистонга,
Мудҳиш хабар етди Золу Достонга.

Пешвоз чиқди бирдак Сейстон бутун.
Дилда дарди, оташи оғзида тутун.

Тобути олдида борарди аскар,
Аъёнлар бошига тупроқ сочшар:

Нағора териси шилиб олинган,
Отлар думи кесиб, юлиб олинган.

Сўҳроб тобутини кўргани ҳангом,
Заррин жилов огдан ерга тушди Сом.

Ёнига югурди Рустам бечора,
Либоси, совути, дили минг пора.

Атрофин ўрашиб ботирлар турар,
Бошларида тупроқ, ечилган камар,

Тобутин елкадан қўйдилар ерга,
Диллари ачирди Сўҳробдек эрга.

Отаси ёнига келиб кўзда нам,
Тобути ёпқичин олдирди Рустам.

«Буни кўр, мисоли Сом чавандоз,
Тор тобутда ухлаб ётар шу алфоз».

Қонли ёш оқизиб кўзидан Достон,
Дер эди: «Ё халлоқ, ё одил яздон!»

Таҳамтан ноласи қулоққа етар:
«Нечун мен хору зор, нечун ул кетар!»

Зол танг қолиб дерди: «Бу ишлари ажиб,
Шу гўдак келса чўнг гурзи кўтариб!»

Номдорлар ичра бу бўлибди номдор,
Энди бундай ботир тугилмас, зинҳор!»

Киприклари оғир кўз ёши — обдан,
Тили бўшамасди васфи Сўҳробдан,

Келтирдилар Рустам кошонасига,
Фалак титрар унинг оҳ-ноласига.

Рудоба кўрди, не аҳволда Сўҳроб,
Кўз ёш бўлди ариқ, юраги хуноб.

Зору зор дер эди: «Эй сарафроз Гов,
Бошинг бу сандуқдан чиқоргил бирров!»

Оҳ урса, ҳар ёқни олар совуқ бод,
Набира устида дод соларди, дод:

«Эй паҳлавонзода, нарра шер бола,
Энди тугилмайди сендек эр бола!»

Айт гўдаклик онинг не бўлди сенга,
Хуррамлик замонинг не бўлди сенга?

Ешлик айёмида зиндон бўлибсан,
Еруғ бу саройдан гумдон бўлибсан.

Бир сўз айт, шеъримини сенга падаринг,
Нечун пора бўлди, гўдак жигаринг?!»

Фигони айвондан чиқар осмонга,
Ларза солар бутун жону жаҳонга.

Ичкарига аширди, дилида мотам-дард,
Кўнгил тўла ғаму, ёноғида гард.

Рустам аса, ўзип тугалмайди вазор,
Икки кўздан оқар қон тўла анҳор.

Кўрвон дерди гўё дўшманни анёмат,
Дилларда шодликдан қолмай асорат.

Яна жам бўлишиб бутун паҳлавон
Тобутни ўртага олдилар шу он.

Тахтасин оқдилар, аширдишар асафан,
Қуёш чеҳра чиқди ва гулдек бадан.

Номдорлар оҳ чекиб, лол қолди бутун,
Гўёки фалакдан чиққандек тутун.

Унга кўзи тушган ариқами-абл,
Кексами-ёш бари бўлиб қолди лол,

Барин ранги сариқ, ёқалари чок,
Барин дилида дард, бошларида хок.

Гўё тобут эмас шаҳона сарой,
Бунда паҳлавон шер олиб ётар жой.

Худди Сом бободек ариқдор, ёлдор.
Дам олиб ётарди урушдан безор.

Анбарин ёндилар, кўзларида нам,
Тобут қонқоғин ҳам ёпишди маҳкам.

Рустам дер: «Қурайлик бир даҳма олтин,
Мушқу анбар ичра хотиржам ётсин,

Аmmo мендан кейин олтин сағана
Таланиб кетарми, қолмай бошпана!»

От туёғидек зич қурдилар даҳма,
Мотамдан, кўз ёшдан кўр бўлди ҳамма.

Уд огочин йўниб этдилар тобут,
Занжирип олтиндан айладилар бут.

Жаҳонга тарқалиб кетди бу дoston:
«Ўғлин ўлдирмиш... деб буюк паҳлавон».

Бу хабардан тўлди андуҳга олам,
Дили гаш бўларди эшитган одам.

Рустамнинг қуялари зиёсиз ўтар,
Дилидан қувноқлик кетгандек бадар.

Охири қилди у кўникмоқ пеша.
Бўлмас-ку мотамда яшаб ҳамниша.

Аслида шундай-ку бу дунё иши,
Фақат азоб чекар келган ҳар киши.

Кимнинг эси бутун бўлса дунёда,
Дунё фирибидан бўлмас афтода.

Туронга ҳам етди бу мудҳиш хабар,
Мотамга ўралди диёр сар-басар.

Турон ўлкасига етишиб Хуммон,
Бор гапни подшога айлади баён.

Афросиёб бундай ишдан лол қолди,
Лекин бундан сабоқ чиқора олди.

СУҲРОБ УЛИМИДАН ОНАСИНИНГ ХАБАР ТӨПГАНИ

Афгон кўтарилди бутун Туронда:
«Сўҳроб ҳалок бўлмиш уруш майдонда!»

Самангон шоҳига бундай шум хабар
Етушгач мотамда қолди баҳру бар.

Онасига хабар етди шул замон:
«Ўғлин ўлдирибди Рустами Достон».

Кийимини йиртиб, юзга чапг солди,
Марварид бадани лаълин тус олди.

Отанинг ўғлига мудҳиш ишидан,
Оҳ уриб йиқилди, кетди ҳушидан.

Юздан қон аригин оқизиб она,
Гоҳ туриб дод солар, йиқилар яна.

Бошга тупроқ сочиб қўзгайди маҳшар,
Билакларин тишлаб гўштларин узар.

Ўтли оҳдан бошга отан уфурар,
Ҳамма мушқин мўйин оловга берар.

Дод солар эрди: «Эй, онасин жони,
Не учун тупроққа қорилмиш қони?!

Икки кўзим йўлда дердимки магар,
Рустаму Сўҳробдан етурми хабар?.

Отангни истабсен бу кун топибсан,
Топибсану яна қайга чопибсан?

Болам, қайдан билай, келур шум хабар,
Ота ханжаридан тиллиур жигар!

Раҳмиш қўзгамабди юзларинг гулдак,
Сарвдек навниҳояинг, паҳлавон билак.

Бола қоматингга раҳм этмай, дариг,
Навқирон кўксингга қандай урмиш тиг!

Танангга парвариш бердим, диловар,
Тинимсиз кунлару уйқусиз тунлар.

Бола қоматингга раҳм этмасдан,
Поқиза тананинг либоси кафан.

Энди дардлашмоққа чорлагум кимни,
Кимга бўшатурман энди ичимни?

Тану жоним эрдинг, равшан чироғим,
Гўрга кетдинг, бўм-бўш қолдими боғим?

Дариго, сардорим қидириб отанг,
Ажалга рў-барў келдингми, аттанг!

Ноумид кўз юмдинг бу дунёдан зор,
Тупроқ ичра қолдинг, ахир зору хор!

Устингда ханжарин ўйпатган дамда,
Жигаринг тилмоққа қилганда ҳамла,

Нечун кўрсатмадинг унга нишонинг
Мен берган тош эрди оройи жонинг.

Берган эдим сенга отангдан нишон.
Нечун эслатмадинг, бўлдинг паришон?

Букун онанг дарду аламга асир,
Дилида андуҳу ёноги заҳир.

Нечун мен бормадим бирга урушга,
Нечун чек қўймадим бу ёвуз ишга?!

Узоқдан танирди мени Таҳамтан,
Навозиш этарди мени сен билан.

Тиғин ирғитарди Рустами ёлдор,
Бўлмасди ўғлига отаси хунхор!»

Яна сочларини юла бошлади,
Яна оҳу нола қила бошлади...

Ким эшитса унинг ҳазин поласин,
Тиёлмасди кўздан оққан жоласин.

Ҳушдан кетди андуҳ жонга қасд этди,
Барчанинг юраги эзилиб кетди.

Ерда ётар эрди мисоли мурда,
Гўё таида қони тўнган, афсурда,

Хушга келгач яна бошлади нола,
Хаёлу фикрида ўлган ёни бола.

Сўхроби тожиги солганда назар,
Кўз ёшин лаъл этиб, қонига бўяр.

Кўрганда бўш қолган унинг тахтини,
Чорлайди Сўхроби — сарв дарахтини.

Равшан кунда чопган мисоли шамол,
Отни талаб этди, келтирди дарҳол.

От бошини қучоқлаб кўтарди фиғон,
Барча лол ва жимжит, ҳайратда жаҳон.

Гоҳ ўпар ёлидан, гоҳи ёноқдан,
Қонли ёши оқиб тушар туюқдан.

Кўз қонидан хокни бўяб лаълига.
Юзларин суртарди туюқ наълига.

Шоҳона либосин олиб келган чоқ,
Ўғлини олгандек очалди қучоқ.

Келтирилди камапд, садоғу камон,
Найзаси, қилчи, гуракси гарон.

Келтирилди эгар, юган ва қалқон,
Қалқонга бош уриб кўтарар фиғон.

Келтирилди арқон нақ саксон қулоч,
Уни кўриб она яна юлар соч.

Дубулга, совутин устига борди,
«Шерим қайдасан?» деб дилларини ёрди.

Сугуриб қанидан Сўхроб қилишин
Кесди от ёли-ю думин ёртисин,

Дарवेशларга сўнгра улашди инъом,
Кийим-бош, зар-қумуш, от-ушюв, анжом.

Сўнгра чиқортириб унинг тахтини,
Настга ташнаттирди ул бадбахтини.

Сарой эшикларин қилтирди қора,
Пештоқу равоқин бузди минг пора.

Дабдала бузилди базмхонаси,
Шундан жангга кетган эрди боласи.

Сўнг устига кийди нимдек кўк либос,
Бир дамда қон ёшга яна гарк паққос.

Кеча-кундуз йиғлаб, кетганди путр,
Сўхробдан сўнг бир йил этмади умр.

Фикру ўйи интиқ Сўхроби томон,
Жонон ўғли томон руҳ бўлди равон.

Шундай деган эди ширинсўз Баҳром:
«Мурдалар аламида бўлмагил мудом.

Ўзинг ҳам қолмасап, кетурсан охир,
Бу абадий йўлга ҳозир тур, ҳозир.

Отанг ўз навбатиң берса ҳам бу гал,
Унинг ҳам навбати етушгай тугал.

Дунё шу, бу сирга топилмас қалит,
Қидириб ўзингни айлама кўп хит.

Берк эшик бу, ҳеч ким очолмас қушод,
Беҳуда этмагил умрингни барбод».

Бундан сўнг Сиёвуш дostonи бошланади. Бу асар «Шоҳнома»нинг энг яхши dostonларидап ҳисобланади. У бундан олдинги китобларга киритилганлиги ва юз минг нусхада нашр этилганлиги назарда тутилиб, бу тўнламга киритилмади. (Қаранг «Шоҳнома», биринчи китоб. Тошкент, 1975, 527-709-бетлар; Фирдавсий Шоҳномасидан, Сиёвуш. Тошкент, 1979).

Афросиёб Сиёвуш ўғли Кайхусравни болалигидаёқ йўқотмоқчи, шундай қилиб, келажакдаги қасоскордан қутулмоқчи бўлади. Аммо Пирон уни бундай ёвузликдан қайтаради.

Рустам эса Сиёвушнинг ўлимидан хабар тошгач, саройга бос-тириб киради ва Судобанинг танасини бошидан жудо этади. Сўнг Рустам Туронга юриш қилади, унда катта қирғин уюштириб шаҳарларга ўт қўяди. Афросиёб ўз мамлакати Туронни ташлаб, қочиб кетади. Рустам бир неча йил мамлакатни ўзи бошқаради. Рустам ўз она юртига Эронга жўнайди. Афросиёб Туронга қайтиб ўз тахтини эгаллайди.

Бу вақтда Гударз туш кўриб Туронда Сиёвушнинг ўгли борлигини тушунади. Гударз ўз ўгли Гевни Туронга юборади. Гев кўп саргузаштлардан кейин Сиёвушнинг хотини Фарагисни ўғли билан Эронга отказиб келади. Сиёвуш ўгли Кайхусравни аёну акобир, паҳлавонлар, бутун мамлакат халқи шоҳона қарши олади. Жуда кексайиб қолган подшо Кайковус эса, ўз ўгли Фаррибурз қолиб, Кайхусравни тахтга ўтказди.

КАЙХУСРАВ

Олтмиш йил подшолик қилган

Достоннинг бошланиши

Ҳикоячи бошлаб қадимий достон,
Ўзга ривоятни айлади баён:

Нечук тахтда даврон сурди Хусрав шоҳ,
Нечук Турон томон сурди у сишоҳ.

Дунёли яратган айлаб марҳамат,
Соғ қўйса, ҳаётим кўрмаса кулфат.

Қадим помалардан ёзай бир достон
Жаҳонда қолсин у абад навқирон.

Заминдан юксалса сарв гуркираб,
Шоҳи кўк нештоқин қучади ўраб.

Тобора юксалиб шод ўсгай дарахт,
Бағри яйраб, унга кулиб боқса бахт.

Ҳаёт парваришлаб ўсдирса омон,
Унинг мевасидан баҳраманц жаҳон.

Тоза бўлса агар подишоҳ зоти,
Яхшиликда қолур жаҳонда оти.

Унга уч нимарса бўлади орзу,
Агар учдан ўтса, тўрт бўлади у.

Пок зоту ҳунару насабинг агар
Бирлашса ажойиб мевалар берар.

Насаб ҳам фойдасиз гар йўқ ҳунари,
Покиза бўлса ҳам зоти — гавҳари.

Излон ишғати киши гавҳари,
Емонга йўлмас, қочар у нари.

Ота тухмидандир аслида пасаб,
Мева берар ул ҳам тухмига қараб.

Хунар ўрганурсан ҳар хил кишидан,
Қочмасанг меҳнату ранж ташвишидан.

Бунга соҳиб бўлса қайси бир гавҳар,
Зеболик кўркига бўлар муяссар.

Бу учликни топсанг сўнг керак ақл,
Уни паст-баландни ажратувчи бил.

Бу тўрт парса тапда бўлса мужассам,
Тамаъдан қутилгай, тортмас ғам-алам.

Улим ҳақдир, унга топилмас чора,
Увдан зўрроқ офат бўлмайди сира.

Жаҳонжўй бу тўртдан эди бешиёз,
Унга толе кулиб, бўлди сарафроз.

УЛУГЛАРНИНГ КАЙХУСРАВГА ОФАРИН АЙТГАЦЛАРИ

Кайхусрав кўшкига келгани замон,
Огоҳ бўлди унинг ишидан жаҳон.

Тахтига ўлтирди келиб шаҳаншоҳ,
Бошида ярқирар хусравий кулоҳ.

Жаҳонда адолат, ҳақ барпо қилди,
Ҳақсизлик томирин заминдан юлди.

Насиб эди унга зеб-озодалик,
Худованди тожу ва шаҳзодалик.

Жаҳонда орзуманд шаҳриёр эди,
Шухрати тарқалган, улугвор эди.

Жаҳонда йўқ эди унга ҳеч бир зот
Тобе бўлмай четда кечирса ҳаёт.

Қаер вайрон бўлса, айлади обод,
Этди ғамгинларни аламдан озод.

Баҳор булутидан қуйди ёмғир-нам,
Кўчди ер юзидан ғам занги, алам.

Ер бўлди биҳиштдай ораста, гўзал,
Адолат ишғомдан зар кўчди тугал.

Тўлди яхшилигу тинчликка жаҳон,
Боғланди девларким, шияти ёмон.

Не машҳур зотлардан, не улуслардан
Элчилар келдилар кўп олислардан.

Келди етиб хабар Нимрўз сардорга,
Жаҳонга нур сочган у синоҳдорга.

Келиб ўтирганда тахтига ногоҳ,
Буюклик кўкини яратган подноҳ.

Уқтирди синоҳга ҳар жойда доим,
Шоҳга айлангиз деб итоат, таъзим.

Шоҳ томон ўғирди юзин Таҳамтан,
Шодлигин билдириб сидқидилидан.

Наремон Соми Зол ёнида ҳамдам,
Кобул диёрининг буюклари ҳам,

Даштда кўринганда кўпини қораси,
Янгради погора кучли паъраси.

Зол кишилариини олдинга бошлар,
Бинафша туғ филтан ортида яшнар.

Шоҳнинг қулоғига етди бир хабар:
Келар эмиш Рустам у эзгунарвар.

Лашкар бирданига жойдан қўзғолди,
Қутиб олмоқ учун дарҳол йўл олди.

Шоҳ дили муждадан бўлганди шодмон,
Хабарчига деди: «Бўл доим омон!

У эрур отамнинг қудрат-мадори,
Ундадир жаҳонда ҳунарнинг бори».

Буюрди: Гев, Гударз ва Тус якбора
Боришсин, олишиб сурнай, ногора.

Шоҳ кўнгикидан янграб ногора саси,
Бошга кийди кулоҳ мардлар ҳаммаси.

Давра ясаб дарҳол чиқинди пешвоз,
Ҳамманинг қўлида туғ, ногора, соз.

Учрашув жойгача икки куплик йўл,
Борарди синоҳлар, мардлар қўл-бақўл,

Таҳамтан байроғи кўринган замон,
Лашкар чанги ўрлар қуёнига томон.

Авжга минди янграб ногора, сурнай,
Гев, Гударз, Тус пешвоз чиқиб пайдар-пай

Филтан ботир томон чопдилар улар,
Қувонч-ла ҳаммаси филтани қутлар.

Учовин бағрига олишди хушҳол,
Шерзод шаҳриёрдан сўранди аҳвол.

Келишди Рустамдан Зол томон улар,
Очиқ кўнгил, бари шод чупон улар.

Фаромарз томонга юз ўгиришди,
Унинг дийдоридан хурсанд бўлишди.

У жойдан келишди сўнг шоҳ қошига,
Бир шоҳки, бахт тожин кийган бошига.

Филтан мардга тушгач Хусравнинг кўзи,
Киприкдан ёш томиб, порлайди юзи.

Тахтдан тушиб келиб айтди офарин,
Таҳамтан элганиб ўнади замин.

Рустамга бундай дер: «Сен, эй паҳлавон,
Ҳамиша бўлгайсан мулкимда шодон!

Ўзингсан Сиёвуш бузруквори,
Жаҳонда доною, мардлик мадори».

Қучиб Золи Зарнинг бошини силар,
Меҳр билан унинг отасин эслар.

Баҳодирларга жой кўрсатди ёнда,
Деди: Бахт ёр бўлсин сизга яздондан.

Рустам қарар унинг кийим-бошига,
Ўлтириши, сўзи, ўй, қаранига.

Юзига қон уриб, дил тўлиб дардга,
Сиёвуш ишларин келтирди ёдга.

Жаҳон шоҳига дер: «Сен, эй шаҳриёр,
Отадан жаҳонга қолгансан ёдгор.

Отанга ўхшаш чўнг шуҳратли, доно
Тождорин жаҳонда кўрмадим асло».

Кейин улар тахтдан тушиб, юришди,
Давра қуриб, кайфу сафо суришди.

Тун ярим бўлса ҳам шоҳ олмай ором,
Ўтмиш нақлларин этарди давом.

КАЙХУСРАВНИНГ МАМЛАКАТНИ АЙЛАНГАНИ

Қуёш тортганида ёлқин шамширин
Қора тун кўтарди ердан чодирин.

Даргоҳдан янгради ногора шу дам,
Буюклар шоҳ томон қўйдилар қадам.

Юрди Тус, Гударз ҳам Гев — у қўрқмас эр,
Гургицу Густаҳму ҳам Рухҳоми шер.

Шуҳратли у зотлар келдилар шоҳга,
Келдилар шарафли улкан даргоҳга.

Йиғилди кўп одам айвон-боргоҳга,
Жаҳон шоҳи бундай деди синоҳга:

«Кўрмоқ истар эдим мулкни саросар,
Қутлуғ Эрон элин барин баробар.

Кейин ов раъйига айлаб иштиёқ,
Ўтсин шу алфозда вақтимиз қувноқ».

Буюклар бу раъйга қўшилиб яксар,
Жаҳондан баҳраманд бўлишни истар.

Жаҳон шаҳриёри овга қўзғолди,
Паҳлавон Рустамни ёнига олди.

Лашкарлардан келди шухратли зотлар,
Геву Гударз, Кашвод каби чўнг мардлар.

Қиличбоз баҳодир Шопуру Баҳром,
Гургину Бежапу — қапча улуғ ном.

Фарҳоду Зангаю Шоварлар ҳам бор,
Гурозаки, ёлиб жангчи шиддаткор.

Лашкардан қорайди қуёш билан моҳ,
Барида совуту гурзи-ю кулоҳ.

Олнинг ҳисоби йўқ, юрган йўл эса
Тўлди ўлжаларга жанггоҳдек роса.

Бутун Эрон ерип айлашиб кўрди,
Ободу вайрона жойлардан юрди.

Қапча юртлар, абгор, нообод эрди,
Ҳақсияликдан вайрон ва шикаст эрди.

Обод этмак бўлди подшоҳ бериб ганж,
Тухфаю ишъомдан у тортмади ранж.

Ҳар бир юртда яшаб, қурди унда тахт,
Тонсин деди у юрт аҳолиси бахт.

Ҳамён очар эди, шароб ичарди,
Элга динор сочиб, йўлда кечарди.

Йна йўл оларди ўзга шаҳарга,
Маю тахт, тож билан чиқиб сафарга.

Озарободагон ерига етди,
Буюк зотлар билан мулоқот этди.

Шароб ичиб юрди, от чопиб-елди,
Кейин Озаргушаси уйига келди.

Оташкадада у қилди ибодат,
Тангрининг йўлига хайри саховат.

У жойдан қўзғалиб, юришиб чаққон,
Сўнг етиб келишди Ковусноҳ томон.

Ўтиришди бирга у билан шодон,
Шодликдан бўшамас эди бир замон.

Бошлар қалқиганда типик гулобдан,
Уйқу ва оромга кетдилар ўбдон.

КАЙХУСРАВ БИЛАН КОВУСНИНГ АФРОСИЕБГА ҚАРШИ АҲД-НАЙМОНИ

Дурахшон кун тоғда яшнаб боққан чоқ,
Қора ер ёришди мисоли чароқ.

Жаҳондор ўтирар, Ковус шаҳриёр,
Сарафроз икки шоҳ бирга, бахтиёр.

Кўриб Рустам Достон етиб келганин,
Сўзлар эди унга Ковус билганин.

Ул Афросиёбдан очганда сўзин,
Қонли ёни билан юварди юзин.

Деди: «Нелар қилди Сиёвушга у,
Эронга келтирди не кулфат, қайғу?»

Қапча паҳлавонлар қурбон бўлдилар,
Аёлу гўдаклар гирён бўлдилар.

Эрон шаҳарларин кўрсанг, кўп хароб,
Хароб этди бария ул Афросиёб.

Яздон ато этгап ҳамма нарсанг бор,
Баҳодир, доносан қўлинг қудратдор.

Толенинг порлаган, улуғ зотдан сен,
Шоҳлардан улугсан куч-қудратда сен.

Истар эдим: сендан бир аҳди паймон,
Кечмагин адолат, ҳақдан ҳеч қачон.

Дилни ўчга тўлдир Афросиёбга,
Сув сенма оташга, келтиргин тобга.

Она қариндошлик сенга ёт бўлсин,
Ҳеч кимдан сўз олма, ўч қанот бўлсин.

Бойликка берилиб, алданма яна,
Паст, баланд дуч келса, чекинма яна.

Гурзию қилнчу тахту кулоҳдан,
Сўзлардан ўзгариб, қайтма сен роҳдан.

Қасос нималигин сўзлай, қулоқ сол,
Қасос — ақлу танга мазмун, билиб ол.

Онг ич қуёш, ойни яратганга сен,
Ҳам мухру кулоҳга, тожу тахтга сен;

Фаридун инсофи, эзгу одат, роҳ,
Сиёвуш қониню жонинг учуп, шоҳ.

Яздон бахт юлдузи, эзгулик ҳақи,
Билгайсан яхшидан ёмоннинг фарқин.

Мадакдоринг бўлсин тиг, гурзи қўлда,
Бўлсин кўркам қаддинг, чўнг азминг йўлда».

Ёш шаҳриёр тинглаб унинг сўзини,
Оташга ўғирди жону юзини.

Адолатпаноҳга ичди ул қасам,
Оппоқ кундузга-ю қора тунга ҳам,

Қуёшу ойга ҳам, тахт, кулоҳга ҳам
Мухру қилнчига ҳам, тожи шоҳга ҳам:

«Алданмайман унинг сеҳрига асло,
Ҳатто тушимда ҳам меҳрига асло!»

Шоҳона дафтарга мушк-ла ниҳоят
Ёздилар шу маҳал паҳлавий бир хат.

Унга гувоҳ бўлди Рустами Достон,
Ҳамма буюклару лашкарлар шу он.

Кейин хатни онту адл, инсоф учун
Сақлагин деб берди Рустамга бутун.

Ундан сўнг ёздилар маю дастурхон,
Сўнг ўзгача суҳбат қуришди шодон.

Бир ҳафта май ичиб, тинглашиб куйлар,
Ковуснинг қасрида қолишди улар.

Саккизинчи куни туриб шаҳриёр
Ювишиб, намозни этди ихтиёр.

Тангрига сизиниб, у қилди дуо,
Яратган ҳақиға ўқиб мадҳ-саю.

Қаро тун ёришиб чиққунча офтоб,
Оҳ чекиб, ёш тўкди кўздан беҳисоб.

Деди: «Бир ўзингсан, ай одил худо,
Жаҳондору ризқбахш йўлчисан танҳо.

Ёшликда қутқаздинг мени балодан,
Якка бу бошимни у аждаҳодан.

Турон сарлашқари сенга аёндир.
Гуноҳга ботгадир — ҳоли ёмондир.

Ҳар ерда айтишар нафратлар унга,
Гуноҳсизлар дили тўлган ўч-хунга.

Бу обод диёрни у вайрон қилди,
Ботирлар юрагин ғамдан қон қилди.

Сиёвуш қонини зулукдай сўрди,
Жонимиз гавҳарин кўкка совурди.

Шаҳриёрлар дили унда ларзада,
Тожидап омон йўқ ҳеч бир марзада.

Бил, уким ёмондап яралган зурёт,
Ўзи афсушгару асли покас зот».

Қайта-қайта ерга сурди у юзин,
Яратганга айтиб дилдаги сўзин.

Кейин қайтди яна тахти томонга,
Шаҳлавонларига, мағрур аъёнга —

Дели бундай: «Сиз, эй баҳодирларим,
Хапжаркашларимсиз, жаҳонирларим.

Бу Эрон элидан от миниб ўтдим,
Бундап Озаргушаси жойига едим.

Кўрмадим бирорта кимсани дилшоҳ,
Ҳатто кучлиларким ерлари обод.

Ҳамма Афросиёб дастидан безгап,
Дилларга қон тўлиб, кўздан ёш сизгап.

Мен ундап жабрдийда бўлганларданмен,
Жону тани ғамга тўлганларданмен».

Шундай деб бобо шоҳ, мўътабар писоқ,
Дилидан чиқарар ғамли оҳ ҳамон:

«Эрон эли ундап қайғуда, безор,
Горату жангу жўш тўфони кезар.

Чиндап сиз дўстларим бўлсангиз агар,
Менга ачинсангиз дилдан сарбасар,

Отам ўчи учун белни боғлайман,
Эронни кулфатдап халос айлайман.

Агар сиз бирланиб бошласангиз жанг,
Хужумга ташлашинг мисоли паланг.

Мендан чиқса жангни бошлашга садо,
Ботирлар жангидап тор бўлар саҳро.

Майдонда тўкилган ҳар томчи қон-чун —
Ким бўлса гуноҳкор, осилар бутун.

Агар сипоҳимдан ким бўлса шаҳид,
Жойи жаннатдадир — шу эзгу умид.

Бунга нима дерсиз? Жавоб қай йўсун?
Ўйлаб кўрсин ҳамма яхшилик учун.

Билинг: у қўлини кўтарди аввал,
Тортмоги керакдир жазо мукаммал».

Буюклар жавобга юз ўгирдилар,
Дилдаги дард билан жойдан турдилар.

Сўнг дедилар: «Эй шоҳ, дилингни шод тут,
Машаққатдан уни доим озод тут.

Бу тапу жонимиз измингда бутун,
Ғаму севинчимиз сендандир букун.

Онадан тугилдик бизлар ўлим-чун,
Гарчи биз озодмиз, қулингмиз бутун».

Шу хил жавоб олди шоҳ ашжумандан,
Тусдану Гударздан, ботир филтандан.

Қизил гулдай бўлди шаҳаншоҳ юзи,
Навқирон эди у бахтиёр ўзи.

Уларга кўндан-кўн айтди офарин,
Деди обод бўлсин ботирдан замин.

МАЙХУСРАВНИНГ ПАҲЛАВОНЛАРИ САНАБ КЎРГАНИ

Сунбула ортидан боққанида кун,
Неча бор айланди кўк чархи гардун.

Ҳамма муъбадларни ёнга чақирди,
Уларга шоҳ зарур сўзлар гапирди.

Икки ҳафта ёлди қабул эшигин,
Айтди яна янги дафтар тутишин.

Хусрав ҳисобдорга буюрди ишин,
Буюк ва кичиклар номин айтишин.

Ёзди у полвонлар ичра полвонин,
Уларга лойинин, чўнг паҳлавонин.

Ковус хешларидан баҳодир, ўктам,
Юзу ўн саркарда қўйинида қадам.

Ковус Фарибурзи олдинда юрди,
У янги подшоҳга амаки эрди.

Нўзар уругидан у саксон нафар
Таплади гурзидор, жанговар лашкар.

Зарасп саркардадир уларга сардор,
Ҳар ишда гамхўру доим мадакдор.

Шоҳлар тожи эди у Тус фарзанди,
Гурзию ноғора, қиллич тутганди.

Учинчиси Гударз — Кашвод ўғли у,
Раъйи билан лашкар қучди шон, обрў.

Етмиш саккиз ўғил, набираси бор,
Тоғларда ўктаму дашт, чўлда сазор.

Кова байроғига шараф-шон элткан.
Шоҳлар тожу бахтин пурафшон этган.

Гаждаҳам тухмидан олтмиш уч ўктам,
Буюклар тапланди, бошлиқ Густаҳам.

Мелод хешларидан юз отлиқ эди,
Гургиндай музаффар, саботлик эди,

Тавоба тухмидан саксон беш нафар,
Жанговар отлиқлар гажини қўриқлар.

Барта бўлмиш эди уларга посбон,
Жангларда уларга келтирарди шон.

Ўттиз уч жангари Пашанг тухмидан,
Улар чиқмас эди Жўпин ҳукмидан.

Уларга Рев бўлди сезгир нигоҳбон,
У ҳамиша голиб, ўктам паҳлавон.

Жанг куши ноғора олдида турди,
Мардлар Тус куёвин қўриқлаб юрди.

Барзин хешларидан етмиш ботир эр,
Майдонда ёвларин енгар мисли шер.

Уларга нигоҳбон Фарҳод бўлмишиди,
Жангтоҳда сандону пўлод бўлмишиди.

Гуроza тухмидан юзу беш полвон
Уларнинг олдида бўлди нигоҳбон.

Қуноранг полвонлар ичра энг мумтоз,
Доиниманд, буюклар қутлар сарфароз.

Зебу фарли, кўркам помдорлар шу тоб —
Қўшиғидан муъбад йўқотди ҳисоб.

Ҳамманинг номини ёзиниди бутун,
Подшоҳ дафтарига жанг-ҳамла учун.

Буюрди шаҳардан чиқсинлар дея,
Даштга етиб, чўнг саф чексинлар дея.

Авиға кирсин, — деди, — бошланганда ой,
Ҳинди қўшиғироқлар, беҳисоб карнай.

Ҳамма борсин, — деди, — жангга Туронга,
Ҳамма шодлик билан юрсин у ёнга.

Шоҳ олдида бошлар ерга эгилди,
Лашкар томондан шоҳ табрик этилди.

Дедилар: «Эй зебу фарли шаҳриёр,
Тожу камар бўлди сендан ихтиёр.

Ҳаммамиз бандамиз, сен шоҳ эурсан,
Еру кўкда доим паноҳ эурсан!»

КАИХУСРАВНИНГ ПАҲЛАВОНЛАРГА
ХАЗИНАЛАР ТОРТИҚ ЭТГАНИ

Атрофда турарди отлар бир гала,
Чўпон лашкаргоҳга юрди бир йўла.

Шоҳ буюрди: кимки, ташлашда каманд,
Жанг аро ботшру бўлса метинган,

Чопагон отларга ташласин каманд,
Бошларига арқон солиб, этсин банд.

Кейин у музаффар жаҳондор турди,
Гурзи билан олтин тахтга ўлтирди.

Ганж, динор эшигин очиб дер хушҳол:
«Буюклардан ганжни беркитмоқ маҳол!

Гөҳида майдонда қаттиқ жанг борса,
Ганж, динор кўринар кўзга ҳеч нарса.

Мардларга ҳадямдир бор тожу тахтим,
Қуёшга етгай у ҳосил дарахтим.

Нега бу хил талош жаҳонда ҳардам,
Ганж мардлар илкида кўрсатар ёрдам».

Келтирилди юз той Рум матолари,
Безалган гавҳару зар бирла бари.

Келтирилди мўйна, ипак буюмлар,
Шоҳона бир жомда лиммо-лим гавҳар.

Тўқдилар барини шоҳ пойгоҳига,
Жаҳон шоҳи бундай дер синоҳига:

«Бўлар у аждаҳо, жаллод Ҳалошон,
Бабало бошининг баҳоси чунон.

Уни Афросиёб билминг паҳлавон,
У бедор чоғида дам олар ҳар он.

Бошу тифу олтин ким мисли қуюн,
Келтирар бу ерга жанг бошланган кун?»

Ўктам Гев Бежани қалқиб оёққа,
Турди аждаҳони чавақламоққа.

Олди у жомани ҳам жоми зарни,
Жом ичра тўлган у қанча гавҳарни.

Сўнгра қуллуқ қилди у шахриёрга,
Мангулик тилади улуг тождорга.

Кейин у жойига келиб ўлтирди,
Гавҳар тўла жомга тикилиб турди.

Ганжурга буюрди кейин шахриёр,
Келтир, деб, икки юз жома зарнигор.

Юз той шоҳи, мўйна, ипакли кийим,
Зуннор таққан икки гулюзни кейин.

Бундай деди: «Мен бу тортиқни бергум,
Кейин яна унга қутлуғ билдиргум.

Ким Тажов тожини келтирса менга,
Ёки шухрат қучган бу апжуманга,

Тошки, Афросиёб унга кийдермиш
Ва Тажовни бахтли куёв деб билмиш».

Яна Гев Бежани қўзғолди шу дам,
Жангга ташлангандай жаҳонда илдам,

Тортиқларнинг барин қўлига олди,
Унинг бу ишидан эл ҳайрон қолди.

Шоҳга қутлуғ айтиб, сўнг ўлтирди шод,
Жаҳон Хусрав билан бўлсин деб обод!

Буюрди: камарли ўпта қул шу он,
Зарнигор апжомли ўн от чопагон,

Ой юзи пардали ўн соҳибжамол
Келтирилсин, дея ганжурга дарҳол.

Бундай деди элга хушёр шахриёр:
«Отлару бу тенгсиз гўзалларки бор,

Насиб бўлгай кимки, Тажовга томон
Наъра тортиб борса мисоли арслон

Ва этса банд унинг аспрасини,
Ўчириб арслондай чўнг наърасини;

Юзи баҳор каби, бўйи сарв чунон,
Бели қамишдаю товусдек равон.

Ой юзли гўзал ул, исми Иснапўй,
У сумаи пайкару дилбару мушкбўй,

Аммо унга тигни ўқталмоқ маҳол,
Бундай ой юзлига тиг урмоқ увол,

Арқон ташлаб ёки тутиб камарини,
Олиб келмоқ даркор нари пайкарини!

Қўл уриб кўксига Божани илдам
Келди голиб шоҳнинг ёнига шул дам.

Жаҳон шоҳига у офарин деди,
Тағри саждасига сокин эгилди.

Ундан хурсанд бўлди улуғ шаҳриёр,
Кейин бундай деди: «Эй буюк номдор.

Сендай паҳлавоннинг душмани бўлмас.
Жони омон бўлгай, ҳеч қачон ўлмас!»

Хазиначига шоҳ кейин бундай дер:
«Хазинадан ўнта зар жомни келтир».

Зар жомга солдилар сўнг мушки анбар,
Ўн ҳовуч қумушу ҳам асил гавҳар.

Бир жом ёқут билан мушкка лиқ тўла,
Бошқа жом фируздан сочади шуъла.

Ақиқу зумуррад унга тўкилди,
Кейин мушқу гулоб унга қўшилди.

Тайёр бўлди ўн қул, ўн нафар ҳур зот
Ва олтин жабдуқли ўнта асил от.

Дер: «Тажов-ла жангда кимки зўр келгай,
Булар бари унга армуғон бўлгай.

Шарт шуки, у голиб чиқиб тўдада,
Тажов бошин олиб келсин ўртада».

Гударз Геви бунга қўл урди шу он,
Кишанланар жангда ўша паҳлавон.

Қошига келтирди дилраболарни,
Зебу зийнат бўлмиш у матоларни.

Кейин шаҳриёрга айтди офарини,
«Сенсиз бўлмасин деб қулоҳу нигин!»

Сўнг хазиначига шоҳ берди фармон:
«Тахт олдига ёзгин ўн зар дастурхон.

Келтир бизга мушқу гавҳару динор,
Қулоҳу камарли ўн парирухсор.

Икки юз мўйнаю шоҳи мато, зар,
Бир шоҳлик тожию ўнта зар камар».

У деди: «Бу тортиқ, ганж шухрат учун,
Ранж тортмай сўнг унга етганга бутун.

Бу ердан Косаруд томонга юрсин,
Спёвуш руҳига дуо ўқисин.

Чангалдан кўринар сарбаланд бир тоғ,
У тоғ юз арқондан келар баландроқ.

Уни Афросиёб этмишдир макон,
Унга етар сувдан ўтолган инсон.

Истайди, юрмаса биров у ёнга,
Эрондан ўтмаса киши Туронга.

Эрондан ботирлар унга юрсинлар,
Бутун Косарудни ўтга кўмсинлар.

Агар жанг бошланса у жойда ногоҳ,
Чангал орасида қолмасин сипоҳ».

Ушал Гев дейди: «Бу шикорим эрур,
У тоғни ёндириш қарорим эрур.

Агар лашкар келса, жангдан қўрқмайман,
Жангда калхат билан мен базм қургайман».

Барча хоҳлаганин Гевга бериб шоҳ,
Бундай дер: «Эй сипоҳ марди, бўл огоҳ,

Сенинг тигингсиз тож бўлмайди равшан,
Бўлмаганидек ул бутсиз бираҳман!»

Буюрди ранг-баранг юз хил матопи,
Ганжурга деди у: «Келтир сарпони!»

Истади у ганждан юз дена соф дур,
Тишиқликда гўё беқиёс биллур.

Келтирилди бени қиз, кўшк чўрилари,
Елкага сочилган инак сочлари.

«Кимнинг пок жонига ақли ҳокимдир,
Бу совға, — деди у, — унга лозимдир.

Ўзи ботир бўлсин, равшан дил, ютқи,
Шерга ғолиб келса, унга бу тортиқ.

Афросиёбга ким элтолса дарак,
Қўрқмаса, қалқмаса сийнада юрак,

Уша тоғдан хабар келтирса менга!
Номдор анжумандан ким борар унга?»

Мелод ўғли Гургип ўзин чотлади,
Сўнг йўлга чиқишга белин боғлади.

Олди чўриларин, зарбафт жомасин,
Сўнг шохлик тортигин ҳамма, ҳаммасин.

Подшога офарин айтди наҳлавон,
Шоҳ ақли жонини сақласин омон.

Ер бўлғай қоразоғ қаноти сиёҳ,
Тоғлар чўққисидан кўринди тироқ.

Саркарда қайтди сўнг ўз саройига,
Ботирларнинг бари юрди жойига.

КАЙХУСРАВНИНГ РУСТАМИ ҲИНД ТУПРОФИГА ЮБОРГАНИ

Қуёндан тоғ бўлди сарғиш, каҳрабо,
Хўроз товушидан янгради само.

Подшоҳ яқинига келди Таҳамтан,
Эрондан, тож-тахтдан юритди сухан.

Завора, Фаромарз у билан бирга,
Сухбат давом этиб, борди бир ерга.

Бундай деди Рустам шоҳи заминга,
«Эй номдор, сазоворсен офаринга.

«Бир шаҳар бор эди Забулистонда,
Баҳраманд эди Тур ўша маконда,

Турклардан қутқарди уни Манучеҳр,
У жой бир ажойиб кўнгиш очар ер.

Кексайиб Ковуснинг кетгач қуввати,
Йўқолгач шавкати, шону шухрати.

Олинди шаҳарни у турупийлар,
Қолмади диёрда мард эронийлар.

Элтишар у ернинг божин Туронга,
Боқишмас Эроннинг шоҳи томонга.

У элда кўп эрур филлар билан ганж,
Уларда я тортишар гуноҳсизлар ранж,

Босқину ўлдириш ва таламоқдан...
Боли тортмиш Туронга бож тўламоқдан.

Эрон подноҳлиги сеники букун,
Чангалнинг шер каби, тапинг фил йўсуи.

Энди тузиб бир чўнг қўшини қудратвор,
Шонли саркардани юбормоқ даркор.

Бу кун келтиргайлар божини шоҳга,
Еки келтиргайлар бошин боргоҳга.

У элли биз агар киритсак қўлга,
Шикаст етказмаймиз у Турон элга».

Рустамга бу хилда жавоб берди шоҳ:
«Омон бўл, тўғридир сен танлаган роҳ.»

Қанча аскар етар бу ишга, қара,
Танла қўшинимдан, бўлсин мард, сара.

Элингга қўшилган ернинг қиммати,
Қадрингга тенгдир у азминг хизмати.

Фаромарзга топшир сен катта сипоҳ,
Баҳодир мардлардан у жангда огоҳ.

Бу ишни бошқариш қўлидан келур,
Чангаги наҳангнинг бўғзига етур».

Бу сўздан тер босди наҳлавон юзин,
Подшога айтди у офарин сўзин.

Сарой сардорига буюрди Хусрав:
«Келтиринг таому дастурхон дарров».

Май келди, келдилар қўшиқчилар ҳам,
Жим қолди ҳаттоки булбуллар шу дам.

КАИХУСРАВНИНГ УЗ ЛАШКАРИНИ САФАРГА ТАЙЁРЛАГАНИ

Қуёш тоғ устига чиққанда ёрқин,
Хикоячи шуида тўхтатди нақлин.

Янгради ноғора шоҳ даргоҳидан,
Аъёнлар жой олди кўшк, боргоҳидан.

Филга боғладилар мис ноғорани,
Карнайлар кўтарди шу чоқ наърани.

Филлар сағринга ўрнатишди тахт,
Гўё яшнаб кетди шоҳона дарахт.

Бошига қўндириб гавҳарли кулоҳ —
Кўшкдан чиқиб, филга ўлтирди подшоҳ.

Бўйнида шоҳона безак порлайди,
Хўкизбош гурзиси йўлга чорлайди.

Тожда дурри ёқут беради жило,
Бўйнида бир ҳалқа сочади зиё.

Билакда қўш дастбад икки ёқут зар,
Жило берар заррин, забаржад камар.

Фил сипоҳ оралаб босарди қадам,
Тиллодан жабдуғи, ёпинчиги ҳам.

Бир мўҳрали жомни шоҳ тутган қўлга,
Етганди сипоҳнинг бонги Зухалга.

Тиг, гурзи, ноғора, ўрлаб чанг-тўзон,
Ларзада замину ложувард осмон.

Офтоб қайга кетди деб қилманг гумон,
Гўё сув остига бўлди у пихон.

Равшан кўзларига кўринмас жаҳон,
Кўринмас кўк, юлдуз ҳам пайзасимон.

Гўёки дарёда мавж урди тўлқин:
Гуруҳ-гуруҳ бўлиб қўзғолди қўшин.

Чодирни элтдилар кўшкдан дашт томон,
Тинчлигин йўқотди гавғодан осмон.

Филнинг орқасига ул шоҳи помвар
Жомга муҳра ташлаб, боғлади камар.

Подшоҳ хизматидан бошиқа кор йўқдир,
Ўзга машашага ихтиёр йўқдир.

Ахир ундан ортиқ ҳукмдор йўқдур,
Фақат ундан фармон, унда ҳуқуқдир.

Филда етиб келди улкан даштга у,
Деди: «Барча сипоҳ турсин рў-барў».

Баҳодир Фарибурз олдда борарди,
Жаҳондор олдида эпчил юрарди.

Барча гурзи, тиглик; олтин ковушда,
Ортида байроғи қуёш нақшида.

Ўтирди у отга, бир отки, саман,
Қайиш билан уни айламиш каманд.

Борарди гурур-ла, пурвиқор, сипо,
Кумуш тақинчоғу зарлар сержило.

Унга офаринлар айтди юрт шоҳи:
«Буюклар шавкати бўлсин ҳамроҳинг.

Ҳамма ишда бўлсин бахтинг барқарор,
Кечирган ҳаётинг бўлсин навбаҳор!

Борган жойда бўлгин соғу саломат,
Ортга қайтгин голиб, кўрма маломат.

Ортидан боради Гударзи Қашвод,
Қадам босган ери бўлганди обод.

Ортдаги байроқда пақш этилган шер,
Папжасида тутар гурзи ва шамшер.

Гударздан чап ёнда Рухҳом борарди,
Унг ёнида эса Гев гоз юрарди.

Ортида боради Шедуш байроқдор,
Шерона рангдан ер чин бинафшазор.

Ортидан борарди минглаб сарфароз —
Отлиқлар, қўлларда найзалар дароз.

Яна бўри сумбат бир қаро байроқ
Гев ортидан болқар қўлларда порлоқ.

Рухҳом байрогининг белгиси арслон,
Ўтарилган балад булутга томон.

Етмиш саккиз ўғил, набираси бор,
Уларга жой етмай, кенг дашт келди тор.

Ҳар бирин ортида ўзга бир байроқ,
Ҳамма тигли, тайёр, заркавш ялтироқ.

Гударз қўл остида деярдинг жаҳон,
Ботирлар хизматда бўларди ҳар он.

Яқин келганида тахтга, подшоҳга,
Офаринлар айтди тоғу боргоҳга.

Гударзга у айтди мадҳу офарин,
Гев лашкарларига қутловлар тайин.

Гударздан орқала Густаҳм борарди,
Хушёр Гаждахмга фарзанд бўларди.

Жапга чапгалида найза бор эди,
Камон билан ўткир ўқи ёр эди.

Ей ўқи қўлидан бўлганда паррон,
Дош бермасди унга на тоғу сандон.

Қуролланган қўшин борарди сиқиқ,
Ҳамма ёқ бойлиғу гурзи, ўткир тиг.

Бир ой шакли тушган байроқ остида,
Ярқирайди кўкда, боши устида.

Шаҳриёрга айтар эди офарин,
Яширмас шоҳ ундан хурсанд бўлганин.

Густаҳам ортидан Ашқаш хушёрдир,
Қалби чўпг, зийрағу зўр кучи бордир.

Хумой авлодида улуғ гурзидор,
Тайинланган жойда бўларди тайёр.

Кўчу Балучлардан эди қўшинини,
Жапга болта тутиб, кутарди уни.

Унинг чекиганин ҳеч ким кўрмаган,
Папжаси бирон дам холи турмаган.

Арслон пусха байроқ тутган қўлига,
Чорларди у байроқ зафар йўлига.

Шаҳриёрга айтди офарин такрор,
Этди у тақдирдан шодлигин изҳор.

Фил устидан йўлга Хусрав тикилди,
Қўшин икки милга чўзилган эди.

Унга маъқул бўлиб айтди тасанно,
Деди: бахти кулсин тургунча дунё.

Сипоҳидан мамнун ул жаҳондор шоҳ
Шод эди, тиларди бахтиний огоҳ.

Яна таплагани ботири — Фарҳод,
Ундан эди Хусрав лашкари обод;

Сипоҳ учун эди мураббий, ҳамкор,
Унинг хизматига ҳар ерда тайёр.

Оҳу сурат байроқ ҳилпирар баланд,
У бошлар устида кўкиш сояванд.

Сипоҳни барида ҳинду тиғи бор,
Туркони совуту сўғди эгардор.

Қубод уруғидан шаҳзодлар бари,
Уларнинг барида бор яздон фарри.

Чехрада ҳар бири оӣ каби тобон,
Жанггоҳда қуёшдек бари дурахшон.

Янги тожу тахтни кўргандан кейин,
Янги шоҳга айтди беҳад офарин.

Борар эди улуғ паҳлавон бир эр,
Фарҳод орқасидан мисли нарра шер.

Гурога, у Гевнинг лойиқ авлоди
Боради интилиб, тапг эди ёди,

Эгардаги арқон ҳалқалардан шоҳ
Шод эди, буларни хуш кўрар ҳар гоҳ.

Тўнғиз сурат байроқ элтар лашкари,
Арқонда моҳиру ҳарба жангари.

Шоҳга суворилар, дашт мардумлари
Офарин айтишиб, ўтишди бари.

Тезлаб Ҳумой сурат ортидан шу оц,
Жойидан қўзғалиб борар тоғсимон.

Кейин Занга шоҳни қутлади бутун
Ўша қадду кўрку тиг, узук учун.

Ҳар кимки аслида бағдодлик эрди,
Найзадор, қиличи пўлодлик эрди,

Ул Ҳумой остида ўтишди бари,
Шоҳ филда туради жилмай илгари.

Фаромарз турарди шоҳ орқасида,
Шавкату азму кўрк балқиб ҳуснида.

Ногораю филу сипоҳи чунон,
Ҳамма жанг истару ҳамма паҳлавон.

Барча сарфарозлар офтоб йўсун
Кашмиру Кобулу нимрўзлик бутун.

Ботир отасидай бир соҳиб ҳунар,
Киши этолмаеди Рустамдан гузар.

Аждаҳо бошидай етти бош, улкан,
Гўёки тушовдан чиқиб қутулган.

Мевали дарахтдай эгилиб, кейин
Шаҳриёрга айтди беҳад офарин.

Фаромарздан шоҳнинг дили бўлди шод,
Унга насиҳатлар айтди у кушод.

Унга деди: «Филтан парварини бу,
Олий анжуманининг оройини бу,

Сен ҳушёр Рустамнинг ўғлонидурсан,
Найрамдан бўлган Сом дотопидурсан.

Энди сеникидур Ҳиндистон эли,
Каннуждан тортиб то у Сейстон эли.

Ҳасдинга ҳеч киши тутмасин миён,
Бир иш қилки, ундан келмасин зиён.

Ҳар қайси жойда сен дарвиш ёри бўл,
Ҳариндошга сахий, мадажори бўл.

Ким сенга дўст бўлса, айла эътибор,
Бил, ким допишманд ва кимдир ғамгузор?

Сен ишни қолдирма эртага зинҳор,
Бил буни: Кечиккан ишга ёғар қор.

Сенга бердим мен бу подшоҳликни, тут,
Бекордан бекор жанг қилишни унут.

Ешликдан бўлмагин ганж кетидан хор,
Озор етказмагин, ким тортса озор.

Афсуслик қасридан бўлма хотиржам,
Бир хилда турмас у, ўзгарар ҳар дам.

Сендан ном қолгуси, қолур баланд ном,
Дилингни боғлама дунёга тамом.

Менинг ҳам, сенинг ҳам кунимиз битар,
Чарх-фалак нафасни ҳисоблаб ўтар.

Дилинг шод бўлсини бадапинг соғлом,
Керакли нарсангни ўйлагин мудом.

Жаҳонни яратган сендан шод бўлсин,
Ёмонларнинг дили дудга кўмилсин!»

Насиҳатни тинглаб янги тождордан,
Ўзин ерга қлди учқур тулпордан.

Янги шоҳга айтди офарин бисёр:
Янги ойдек бўлгин жаҳонда пойдор!

Ерни ўпиб, шоҳни дуо айлади,
Олис йўлни кўзлаб, сўнг жадаллади.

Рустам икки фарсанг у билан юрди,
Унинг боришиндан фикри жўш урди.

Ўргатган уни жанг, базму ақлга,
Истарди доимо ором ўғлига.

Кўзгалди у ердан дилда дард чунон,
Қайтиб келди даштдан чодири томон.

Саркарда маст филдан тушиб, турди тик,
Тезюрар отига минди у тетик.

Чодирга келди у кўркида виқор,
Қалбида дард кўпу бошда ўйи бор.

Рустам келгандан сўнг май келтирилди,
Улкан жомга шароб лиқ тўлдирилди.

Деярди: шодмонлик сенга бўлсин ёр,
Эртадан сўз очмас доно зот зинҳор.

Қаерда у Туру Салму Фаридун?
Ҳаммаси хок бўлди, йўқ бўлди бутун.

Еламин, ранжиймиз, тўплаб ганжини чўнг,
Дил нима истаса, қондирамиз сўнг.

У қисмат охири хок бўлмоқ фақат,
Ҳеч киши тақдирни четлолмас ҳеч вақт.

Май ичиб яйрайлик биз қаро тунда,
Тонг отса, навбатин кун санар шунда.

Тус най навосини диллар англасин,
Сурнаю ноғора, созлар янграсин.

Қарайлик бу чарху фалак қўлига,
Жангда меҳр-ла чўзар кимнинг йўлига.

Интилармиз, ундан нима фойда бор,
Нима қисмат бўлса, ўша барқарор.

Яхши-ёмон бизда ўтади ҳамон,
Доно киши нега бўлмагай нолон?

Жаҳонни яратган бўлса бизга ёр
Ота қени учун қасос олмоқ бор.

**СИЕВУШНИНГ УҒЛИ ФУРУД
ДОСТОНИ**

Жаҳондор гар бўлса мумтоз, наҳлавон,
Сипоҳни тошпирмас ёвга ҳеч қачон.

Ҳасаддан киприкка ёш қўнса бир он
У ёшга табиб ҳеч тополмас дармон.

Буюклардан бўлса зоти ким агар,
Ортиқликда ўзин тенгсиз ҳис эгар.

Истаксиз дил тутқун бўлмоғи бордир,
Мақсадли кишига шон-шараф ёрдир.

Саркарда уни дўст деса ўзига,
Дили эса кирмас ақл сўзига.

Гар фалак кундузни қайтарганда ҳам,
Қуёшга офарин айтмайди у дам.

Ушинг-чун яхшилик истамас дилда,
Истаклари кетмай дилдан шу хилда.

Агарки, кишида бўймаса ақл,
Доно уни элга қўшмайди буткул.

Тишласанг гар бутун бу достонни сен,
Биларсан бадфеъллик асосини сен.

**ТУСНИНГ ТУРКИСТОНГА САФАР
ҚИЛГАНИ**

Чўққидан ранг бериб кўк чиройига,
Кўтарилди қуёш баланд жойига.

Кўксига олди у ҳамал буржини,
Ёритди бир йўла жаҳон юзини.

Янгради ноғора Тус даргоҳидан,
Ларзага келди дил сурнай оҳидан.

Элдан кўтарилди гавго саросар,
Кўк ҳам авякга минди, ер эса қайнар.

Отлар кишнаши-ю, қўшин чангидан
Ёруғлик йўқолди ой, кун рангидан,

Қурол жарангию филлар сасидан,
Жаҳон ранг олгандай Нил нуҳасидан.

Кованинг байроғин ярқирашидан,
Кўк, сарғиш, бинафша, қизил нақшида.

Атрофда Гударзининг суворилари,
Ўртада Коваён туғи юқори.

Сипоҳдор бошида тож, гурзи пай чунон,
Келди шоҳ чодирин даҳлизи томон.

Тус Кова байроғин ёнида бўлди,
Олтин, қавшида у жадаллаб келди.

Билагузук таққан тождор улуғлар,
Нўзар уруғидан номдор улуғлар.

Сипоҳнинг олдида боришди улар,
Подшоҳга таъзим қилишди улар.

Фил сурат байроқни тутган қўлида,
Олтин туғин боши булут белида.

Манучеҳр зотидан бўлган ҳар одам,
Дилу жони Тусдан шод эди шу дам.

Ҳора тоғдек кўчиб боришди бирдан,
Айрилгандай ою қуёш нуридан.

Шоҳ қошига ҳамма шоввозлар келди,
Кулоҳли, байроқдор сарбозлар келди.

Буюрди қўнида бўлган паҳлавон
Номдорларин элтгин дея шоҳ томон.

Зийрак шоҳ сўнг бундай деди серзарда:
«Қўшин олдидаги туслик саркарда,

Турар Кова туғин тутганча қўлда,
Ҳамма ҳам боради у айтган йўлдан».

Кейин берди муҳрин сипоҳ олдида:
«У бошлиқ, фақат у сизга саркарда».

Кейин деди: «Ўтма паймонимдан сен,
Қўл тортма одату фармонимдан сен.

Озор берма бирор кишига йўлда,
Тож — кулоҳ одати эрур шу хилда.

Деҳқон бўлса ёки ҳунарманд киши,
Қасдимга бўлмаса унинг хоҳиши,

Эсмаслиги даркор унга офат ел,
Ўзингга тенг билан сен фақат бас кел.

Бечора дуч келса раижитма асло,
Кишига мангумас бебақо дунё.

Калотдан ўтишни ўйлама ҳеч бир,
Гар унга йўл олсанг, ҳуш кўрмас тақдир.

Қуёшга айлансин Сиёвуш жони,
У дунёда бўлсин умид макони!

Пирон қизидан бир ўғли бор эди,
Борлиги отага кўп ўхшар эди.

У менга ўхшаган биродар эди,
Ени эди, тенгдонун шод яшар эди.

Энди Калотда у, она-ла бирга,
У жаҳондор — эга қўшини фарга.

Билмас эронликлар исмин ҳеч бири,
Юборманг у ерга от-уловларин.

Қўшини бор унинг помдор, жангарин,
Йўлда тор дара бор, қийин йўллари.

Ўзи ҳам жанг марди, отлиқ паҳлавон,
Авлотда буюгу кучда қучган шон.

Биёбон ичидан ўтсангиз маъқул,
Шерлар йўлларида ўтмоқ номақбул».

Кейин бундай деди Тус шахриёрга:
«Қисматимиз олгил сен ихтиёрга,

Борурмиз сен берган фармонга тобе,
Фармонинг бахш этгай бизларга толе».

Саркарда шошилди, шоҳ ортга елди,
Рустам ҳам қўшин-ла саройга келди.

Филтан билан бирга ўтказди йиғин,
Йиғди доно, муъбад хусравлар барин.

Шоҳ апча гапирди Афросиёбдан,
Ўз дарди ва ота берган азобдан,

У ёндан Тус билан қўшин борди, ул
Қаршидан чиққунча токи икки йўл.

Бир томон биёбон, йўқдир қатра нам,
Калот бошқа ёқда, ўзга йўл Чарам.

Қолишди жойида филлару созлар,
Тусдан, сипоҳлардан кутиб овозлар.

Қайси бирин ташлар, икки йўл бордир,
Қайси ўнг ва қайси қийин, почордир.

Улуғларга келди Тус типч, яқинроқ,
Сувсиэ, иссиқ йўлдан сўз очиб шу чоқ,

Гударзга деди: «Бу қақроқ биёбон,
Гар бўлса гард анбар, хоки мушк чунон,

Ўтиш даркор бўлар ўнгайроқ, тезроқ,
Зарурдир бизга сув, тез-тез дам олмоқ.

Маъқулдир қўзғалиб Калот, Чарамга,
Дам олиб, тўхтасак сўнг у Маямга.

Ўнгу сўл ободу сувлари равон,
Саҳрони истасак қийналмасми жон?

Бу йўлдан ўтганман мен ҳам, қўйинг-чи,
Қўшинининг олдида Гаждаҳам йўлчи.

Ошис йўл азобин унда тортмадик,
Бир қадам туюлди ўру тепалик.

Маъқулдир қўшинни элтсак у томон,
Келмасин хаёлга фарсанг, биёбон».

Кейин деди Гударз: «Эй муътабар шоҳ,
Бошлиқсанг, эргашар сенга бу синоҳ.

У айтган йўлдан сен қўшинни юргиз,
Етмагай ҳеч кимга хавф, зиён ҳаргиз.

Подшоҳ айтганидан товламагил бош,
Унда сипоҳга ҳам бўлмасин йўлдон».

Кейин унга дер Тус: «Номдор баҳодир,
Бу хилда ўй суриб, олма хавотир.

Чунки шоҳ дилини ғазаб қучмасин,
Юрагингга унда ҳеч ҳам кўчмасин».

Деди-ю буюрди ўтишларини,
Калоту Чарамга юришларини.

Хусрав фармонларин айламади ёд,
Тўс-тўнолон бўлиб бузилди ҳаёт.

ТУСНИНГ КЕЛИШИДАН ФУРУДНИНГ ХАБАР ТОНГАН

Хабар келганида Фурудга томон,
Порлоқ қуёш юзин қоплади тўзон.

Отлар тақасидан, филлар чангидан,
Замин қолнимасди Илнинг рангидан.

Эронзаминлик у оғанг қўшини
Туронга келади, истаб ўчини.

Калот йўлидадир унинг лашкари,
Билмам қайни босар жанг-жадаллари.

Иш кўрмаган у, ёш, тинглагач буни,
Татби хира, дили тортди қайғуни.

Бандни халос айлаб тушди қалъадан,
Келиб баланд тоққа боқди дафъатан.

Буюрди яйловни тез бўшатмоқни,
Туями, қўйларми, тез ҳайдамоқни.

Ҳамма подаларни қайтаринг, деди,
Ҳеч нарса доғдаю даштда қолмади.

Ҳаммасини элти Сипадкўҳ томон,
Тушовлаб, тўдага қўшдилар омон.

Сўнг келиб беркитди қалъа эшигин,
Бир учқур тулпорга минди у кейин.

Янгради ноғора саси Маямдан,
Қора гард ўрлади яқин Чарамдан.

Қалъа тепасидан Жарира кўрди,
Лашкар ўқларидан қалби тез урди.

Жарира — Фуруднинг ғамгин онаси,
Сиёвушдан дилда ёнар ноласи.

Жавон Фуруд келди онаси томон,
Бундай деди: «Эй сеп, она меҳрибон,

Эрондан келмишдир қўшин ва филлар,
Буюклар олдида сардор Тус келар,

Нима дейсан, борми бунинг чораси?
Бошланмасин дейман бизга ҳамласи».

Жарира унга дер: «Эй жангчи ботир,
Унга дуч келмайсан, бўлма хавотир.

Эронда янги шоҳ биродаринг бор,
У зийрак Кайхусрав эрур жаҳондор.

Ному авлодингни яхши билар у,
Қондошсиз, бир ота зуредисиз-кў!

Жаҳонда ботир йўқ Сиёвушсимон,
Мақтови замонга ёйилган чунон.

Кейин унга берди мени у. Пирон,
Туркларга уйланмас эди ҳеч қачон.

Онаю отадап аждодинг бари,
Тождордир, ҳаммасинг машҳур номларин.

Биродаринг қасос истаса агар,
Сивушнинг руҳи сени шод этар.

Қасос учун олға, жангга борарсан,
Шайлашиб, белнингга камар боғларсан,

Боргин чопиб, жангга ўзин чоғлагин,
Қасос камарини белга боғлагин.

Эгинингга кийиб ол румпий либосинг,
Уммондай тўлғонсин дилда қасосинг.

Гар у ўч истаса бобоси учун,
Сен ҳам ўчга ишлат ҳунаринг бутун.

Бу гамдап нолалар айласин паланг,
Дарёдан тўлғаниб, отисин паҳанг.

Хаттоки қушлару сувда булбуллар,
Афросиёбга ўч билан тўлиқлар.

Жаҳонда белни Сивушсимон
Боғлаган жаҳонбахин бўлмас ҳеч қачон.

Тенги йўқ мардлигу бахту натоғда,
Тахту ҳаққу виқор ҳам маърифатда,

Шундай буюк номдор зот ўғлонисан,
Каёнлар наслининг паҳлавонисан.

Ота ўчи учун камар боғлагил,
Нажот йўлига сен ўзни чоғлагил!

Қўшинга қарагин, ким у сардори,
У улуг зотлардап ким у номдори?

У мағрур зотларин чорла шод, хандон,
Маю совгалар-ла безат дастурхон.

Шамшеру қалпоғу совут кийимлар,
Жанговар либосу ҳиндуча ханжар.

Дунёда оғанг бор, сенга ганж эрур,
Ғаразчи ётлардан у қасос олур.

Синоҳ олдиға бор, бу дам маъқул шу:
Сен янги қасоскор, янги шоҳдир у».

Фуруд онасидан сўради аста:
«Эронликдан мен-ла ким бўлур баҳеда?»

Улардан ким бўлгай менга мададкор,
У ботирлардан ким жангда бўлгай ёр?

Улардан ҳеч кимнинг билмам номларин,
Қандай йўллаш қутлов, дий каломларин?»

Жарира бундай дер ботирга шу он:
«Агар кўрсанг олис қўшиндан тўзон,

Қарагин сувори, баҳодирларга,
Баҳрому Зангаю ҳам Шоварларга.

Бу икки ботирни айла хабардор,
Мену сендан сириш яширмас зинҳор.

Доим омон бўлгил, доим бахтиёр,
Сивуш руҳи ҳам бўлсин мададкор!

У иккисидан ҳеч бўлмасди жудо,
Улар саркардаю у эди подшо.

Таҳор билан энди боргин бесиноҳ,
Сўзим дилга оғир ботмасин ногоҳ.

Мағрур ботирлардан сўрасанг шу он,
У баҳодир Таҳор айлагай баён.

Қаттаю кичикни танир Эронда,
Билади белгини пода, чўпонда».

Ўғил деди: «Она, насиҳатинг соз,
Авлодинг сўзингдан бўлгай сарфароз».

Кузатиш жойидан келди бир дидбон,
Эрон сипоҳидан айлади баён;

Дашту дараю тоғ тўла қўшинга,
Гўё кўз тушгандай парда, тутқинга.

Қалъа эшигидан тош даштга қадар,
Филу байроқлару жанговар лашкар.

ФУРУД БИЛАН ТАҲОРНИНГ ЛАШКАРНИ КЎРИШГА БОРИШГАНИ

Таҳор билан Фуруд чопишиб кетди,
У ёшни бахт қуши, толе тарк этди.

Баланддан ярқираб кўрипар осмон,
На ҳис, на тезликдан ҳоримас ўғлон.

Ешликда жон истар баландда учмоқ,
Ноялож қолади у кексайган чоқ.

Юксак тоғ устига чиқишди улар,
Ундан кўринарди эронлик лашкар.

У лашкар, яроғу қуролдан озор —
Тортишиб турдилар Фуруду Таҳор.

Сўзамол Таҳорга уқтирар ўғлон:
«Нима сўрасам сеп сир тутма пинҳон.

Ҳов... у паҳлавон ким, олдда байроқдор,
Чўнг гурзи эгаси, олтин кафши бор?»

Айт, кўрган бўлсанг сен: оти нимадир?
Эронлик кишининг зоти нимадир?»

Дарага тўлибди отлиқлар бари,
Гуруҳ-гуруҳ келган кимнинг лашкари?»

Қалпоқлар олтину ҳам олтин сипар,
Гурзилар олтину ҳам олтин табар.

Деярдинг кон ичра қолмади деб зар,
Гўё булут чиқиб, сочарди гавҳар.

Ногора бонгидан икки тоғ ора
Калхатлар юраги бўлганди пора.

Сипоҳдор, қиличбоз ўттиз минг лашкар
Бирлашиб даврада жангга хезланар.

Қўшин ўз сардорин кўргани замон,
Шаҳзода уларга сўз айтди шу он».

Бундай жавоб берди донишманд Таҳор:
«Сенга билганимни айлайман ошкор.

Уларнинг белгиси — филсурат байроқ,
Бинафша шамширлар, отлари ўйноқ.

Сарафроз Туснинг бу орқа қўшини,
Бахт топмас ким жангга чорласа уни.

Унинг орқасида бор бошқа байроқ,
Ундаги суратда қўёш ярқироқ.

Отанг оғаси у, шавкатли боком,
Саркарда Ковуси Фарибурздир ном.

Ортида ойсурат чўнг байроқ турар,
Улар паҳлавонлар, кучли ботирлар.

Уни Гаждахм ўғли Густаҳм санагин,
Ундан титрар ҳатто филнинг суяги.

Бўри сурат байроқ сочар зарбофин,
Ўраган жангари лашкар атрофин.

Занга Шовароннинг байроғин тутиб,
Жўмардлар, ботирлар турар жанг кутиб,

Орқасида байроқ кўрки худди ой,
Зулфи қаро мушқу тани лаъл чирой.

Уни Гев Бежани дер эл бус-бутун,
Жангга кирса кўкка шопиради хун.

Йўлбарс сурат байроқ бўлса қаерда
Синдиради шернинг белин у ерда.

Уни ботир Шедун олса қўлига
Ҳамма нарса тобеъ бўлур йўлига.

Ғўнгиз сурат байроқ қуйида турар,
Гўёки фалакни тиғи қайчилар.

Гурога номли у ботир паҳлавоп
Шер жангин ўйинчоқ ҳисоблар ҳар он.

Қўтос сурат байроқ остида турар
Энчил суворилар, жангда номдорлар.

Беқиёс паҳлавоп, шухратли Фарҳод
Бўйи кўкка етар ҳамлада озод.

Бўри сурат байроқ бор жойда ҳар дам
Синоҳдор буюк Гев қўяди қадам.

Улкан шер суратли байроқ баҳайбат,
Гударз Кашвод тўкар пойида савлат.

Узун сурат эрур қоилонли байроқ,
Олдинда Ревшиздир хушнуд ва қувноқ.

Оху сурат байроқ остида турар
Гударз ўгли Настую, ёнида лашкар.

Еввойи қўй сурат байроқ ҳилпирар,
Кашвод Гударз ўгли Баҳромга қарар.

Ана шерлар, мардлар, отлиқлар — бесон,
Уларни санамоқ эмасдир осон».

Хусравлар подшоҳи Фурудга ўғлон
Этди у мардларни бирма-бир баён.

Каттаю кичик у ҳаммага боқди,
Юзи яшнаб, дили завқ ўтин ёқди.

Бундай дер Таҳорга ул жаҳон хони:
«Ота ўчин олмоқ — шу дил армони,

Чину Мочин аро қолмас сувори,
Қаҳримга йўлиқар жанггоҳда бари.

Аждаҳони ишга солганим замон,
Улар бўлажақдир албатта яксон».

Эронилар тоғнинг бағрида ногоҳ
Фуруду Таҳордан бўлдилар огоҳ.

Синоҳдор Тус шунда газабга тўлди,
Соз тиниб, филлар ҳам қангу манг бўлди.

Тус деди: «Энг машҳур лашкардан бу дам
Керак менга йўлдош, сувори ҳамдам.

Бу тўда ичра у айласин жавлон,
Чиқсин тоғ устига отида чаққон.

Билсин у: ҳов... икки ботир ким ўзи?
Нима излар бунда уларнинг кўзи?

Гар бизнинг лашкардан бўлсалар шу чоқ
Урилсин бошига икки юз таёқ.

Урушмоқ истаган зот бўлса агар,
Боғлаб келтирингиз бунга муқаррар.

Гар улар жон берса кўмиб юборинг,
Улар қаршисига қўрқмасдан боринг.

Агар улар бўлса сир олар ўғлон,
Синамоқчи бўлса қўшинни нинҳон,

У ерда танини икки бўлингиз,
Сўнг тоғдан бу ерга тушиб келингиз».

БАҲРОМНИНГ ТОҚҚА — ФУРУДНИНГ ЕНИГА КЕЛГАНИ

Гударз ўгли Баҳром бошлиққа деди:
«Бу ишни яширмак мумкинмас эди.

Тоғ бошига борай — етай жойига,
Нима айтсанг уни элтай жойига».

От чопдириб келди тўда қошига,
Чўнг ўй-ла югурди тоғнинг бошига.

Бундай дер сўнг номдор Таҳорга шу он:
«Ким ўзи бу келган газабли ўғлон?»

Нега у ўйламас биз ҳақда бу дам,
Юқорига тезлаб қўяди қадам.

Остида ўйноқлар самани учқур,
Қайишда боғлоқлиқ арқон кўригур».

Маслаҳатчи дейди Фурудга бу хил:
«Буни тезда синаш қийинлигин бил.

Ному нишонларин билмайман зинҳор,
Гударз зоти деган тахминларим бор.

Туроидан Эронга келганда Хусрав
Шоҳнинг бир қалпоғин олганди биров.

Балки, ўша қалноқ унинг боннида,
Шоҳона совути норлар тўшида.

Гударз уругидан бўлар эҳтимол,
Қани, ўзига биз берайлик савол».

Баҳром тоғ устига кўтарилган он,
Момақалди роқдек ҳайқирди чунон.

«Ҳой, кимсан, — деди у, — тоғдаги ўғлон,
Қарасанг-чи, қўшин беҳисоб, бесон!»

Най, погора бонгин тинглаб яхшироқ,
Улуғ бошлиқ Тусдан, солсанг-чи, қулоқ!»

Фуруд бундай жавоб қилди атайин:
«Тезликни билмайсан, тезлик қилмагин.

Мулойим сўз айт, эй жаҳон кўрган эр,
Совуқ сўзлар учун лаб очма ҳеч бир.

На сен жапғари шер, на мен чўл қулон,
Маъқулмас келмоқлик бу хил биз томон.

Йўқдир мандан ҳеч бир ортиқча жойинг:
На шавкат, на мардлик, на тану пойинг,

Бону дилу ақлу ҳушу қўл, оёқ,
Сўзловчи бу тилу кўз ҳамда қулоқ,

Боқ менга, ҳаммаси менда муҳайё,
Бор бўлгач, беҳуда уринма асло.

Сендан сўз сўрайман, жавоб берсанг гар,
Эзгу ўғит айтсанг шодман муқаррар».

Унга деди Баҳром: «Тез сўзлагин-да,
Сен бўлсанг ҳам кўкда, мен бу замнида».

Фуруд дарҳол савол берди: «Бошлиқ ким?
Жангда шуҳрат қучган, чўнг бардошлик ким?»

Баҳром жавоб қилди: «Бошлиқ Тус бўлур,
Бирга Кова туғи погора урур.

Ботирлардан Гударз, Рухҳом, Гевдек зот,
Шедушу Гургину баҳодир Фарҳод.

Шунингдек, Густаҳму Занга Шоварон,
Гурога — ботирлар сардори чунон».

Фуруд деди: «Нега Баҳром номини —
Айтмасдан, бошладинг ишнинг хомини?»

Гударз уругидан биз кўп эдик шод,
Сен уни ақалли айламадинг ёд».

Сўнг унга Баҳром дер: «Эй шермард, айтгил,
Ким сенга Баҳромдан сўз очди бу хил?»

Фуруд бундай жавоб қайтарди унга:
«Бу дostonни онам сўзлаган менга.

У деган: ёв сенга бўлса гар зомин,
Пешвоз чиқу айтгин Баҳромнинг номин.

Яна бир ботир бор — бир марди майдон,
Унинг исми эрур Занга Шоварон.

Отанга эрурлар қардош, қадрдон,
Бориб сен улардан хабар ол, ўғлон».

Сўнг унга Баҳром дер: «Эй, бахт эгаси,
Шоҳона дарахтнинг сенсан меваси.

Сен Фуруд эурсан, эй ёш шаҳриёр!
Сен мангу борсану довою хушёр!

Фуруд деди: «Ҳа мен Фурудман, бу ҳақ,
Ивги виҳоя берган қулаган дарахт!»

Сўнг унга Баҳром дер: «Кўрсат елкагни,
Сибнахшдан қолган пишоя-белгингни!»

Баҳромга кўрсатди елкасни Фуруд:
Гулдаги авбардек хол унда мавжуд.

Чип паргори билан ўхшатиб чунов
Холни чизолмайди бунчалик писон.

Қубод аялодидан эканин билди,
Сибнахш тухмида бўлганини билди.

Унга шараф айтиб, дуолар қилди,
Балад тоғ устига сўнгра интилди.

Отдав тушиб келди ёш подшо шу дам,
Руҳи равшан, топда олди кейин дам.

Баҳромга деди: «Эй, сарфаров, мард эр,
Жаҳондор жағларда доим хушёр шер,

Гар кўзим отамни кўрганида соғ,
Бўлмас эдим хурсанд бундан ортиқроқ.

Кўрганимда сени шод руҳи равшан,
Хунарманду виёрак, баҳодир, ўктам.

Келган элим бу тоғ устига мен шу —
Сипоҳларга энди бўлиб рў-барў,

Сўраб билай девлим, ким у сардори,
Жангда жавлон урган ким у номдори?

Уюштирарди бир виёфат чунов,
Хурсанд бўлар эди ундав паҳлавон,

Бағишлардим унга кўп совга яксар,
Отлару қиличу гурзи на камар.

Кейин шаҳдам юриб шунда шоҳ томон,
Қасос-чун Туронга бўлардим равон.

Бу ўчни олишга мен сазоворман,
Эгарда гулхандай жангда тезкорман.

Сен бориб хабар қил у шаҳлавонга,
Келсин руҳи равшан бу тоғ, довонга.

Бир ҳафта бу ерда бирга бўлармиз,
Режалар ҳақида ўйлаб кўрармиз.

Ногора боғ урса саккизиичи кун,
Сипоҳдор Тус отга ўлтирар бутун.

Ота қасди учун белни боғлармен,
Дилда дард-ла ўзни жангга чоғлармен.

Шер кўрсатар жангда неларга қодир,
Калхат пари — нишон бунга гувоҳдир.

Буюклардан жангга бундай бир писон
Жаҳонда боғламас белни ҳеч қачон.

Сўнг унга Баҳром дер: «Сен, эй шаҳриёр
Ешсану билимдон, баҳодир, савор.

Нима деган бўлсанг, айтаман Тусга,
Қўлларин ўпаман, ишонар сўзга.

Ва лекин саркарда эмас довишманд,
Танига ботмайди қанча айтсанг панд.

Билиму бойлигу кўпу аслзод,
Лекин лабин очиб шоҳни этмас ёд.

Фарибурз баҳрию кулоҳи учун
Гев, Гудраз шоҳ билан тортишди бутун.

Дерди доим: Нўзар наслидан зотим,
Жаҳонга шоҳ бўлсам — шудир мақсадим.

Сўзларимдан балки у озор чекар,
Бул ишимдан балки газабга келар.

Мендан бошқа сенга ким бўлса вакил,
Бошу қалпоғингни кўрсатмагил — бил!

У бир ўзбилармон, инсофни билмас,
Бошқа киши келса, балки, пок эмас.

Уша бошқа киши қалби ёт бизга,
Шоҳликни истайди у Фарибурзга.

Менга деди: «Ҳара, у тоғда ким бор,
Борсанг мақсадини сўрама зинҳор.

Унинг тоғда нега юришлигин бил,
Гурзу ханжар билан муомала қил!»

Хушxabар-ла келгум гар бўлса у ром,
Сени элтгум лашкар қошига шодком.

Мендан ўзга киши келса қўшиндан,
Ҳардам аҳтиёт қил ўзингни ундап.

Сенга бир отлиқдан ўзга зот келмас,
Номдор бу одатда ўзгасин қилмас.

У келган чоғида яхши ўйлаб кўр,
Қалъани беркитиб, ўз жойингда тур».

Бир фируза даста олгин гурзини,
Фуруд камардан тез ажратди уни.

Унга бериб деди: «Бу мендан ёдгор,
Епингда олиб юр, бўй қолар даркор.

Саркарда Тус агар келса бу томон,
Бўлайлик равшан дил ҳам шоду хандон.

Бу тортиқдан ўзга бергум от, жабдуқ,
Сўнг олтин тож билан шоҳона узук».

БАҲРОМНИНГ ТУС ЕНИГА ҚАЙТИВ КЕЛГАНИ

Баҳром Тусга қайтгач, деди шу йўсин:
«Пок жонингга ақлинг йўлдошинг бўлсин.

Билгинки, Фуруднинг отасидир шоҳ,
Сиёвуш сўйлаган эди бегуноҳ.

Зурёд белгисини кўрсатди менга,
Ковус Кайқубоддан қолгандир унга».

Бундай жавоб берди Туси ситамкор:
«Менинг шунча лашкар, гурзи кўсим бор.

Сенга дедим, уни ёнимга келтир,
У-бу тўғрисида сўз очма ҳеч бир.

У шахриёр бўлса, мен ахир кимман?
Лашкар билан бунда нега юрибман?

Зот каби қоп-қора туркзода нечун
Тоғда лашкар йўлини тўсади бутун?

Ўзбилармон Гударз зурёддан бу он
Кўргаймиз қўшинга биз улкан зиён.

Сен кўрқдинг уқувсиз бир суворидан,
Ваҳший тоғ шеримас, кўрқма боридан.

Кўшинини кўрди-ю ўтди алдовга,
Нега қўйдинг уни тоғу яйловга?»

Сўнг ботир зотларга бундай таъкидлар:
«Сиз, эй ёвни яқсон этувчи мардлар!

Менга керак бир мард, мащҳури жаҳон,
Бориши керак тоғ, ўша турк томон.

Бошини танидан айласин жудо,
Уша ўлжа билан тез бўлсин пайдо!»

Белини боғлади бу ишга Ревниз,
У жангга интилар эди тоқатсиз.

Сўнг унга Баҳром дер: «Сен, эй паҳлавон,
Бекордан бекорга қийнамагин жон.

Кўрқдин худованду қуёшу ойдан,
Уялмоғинг керак шоҳу саройдан.

У шоҳнинг авлоди, шоҳга биродар,
Номдору сувори, ўктам жанговар:

Агар юз сувори тўдадан чиқиб
У тоғ теласига бореа ошиқиб,

Қўлидан келмайди унга қасд қилмоқ,
Унинг шодмон дилин ғам-ла паст қилмоқ».

Саркарда ғам чекди унинг сўзидан,
Баҳром панди тигдай ўтди кўзидан.

Буюрди бир қанча номдор, паҳловон —
Югуриб борсин деб баланд тоғ томон.

Жуда кўп ботирлар чошиб кетишди,
Тоғда жанг бошлашга ораву этишди.

Уларга бундай дер Баҳром паҳлавон:
«Бу ишда камситиб, бўлмагн пушаймон.

У тоғда Кайхусрав қариндоши бор,
Юз мардга баробар унда эътибор.

Қимки кўрмоқ бўлса Сиёвуш ювин,
Унга боқса басдир, тиёлмас ўзин».

Фуруд таърифини айтганда Баҳром,
Баҳодирлар ортга қайтдилар тамом.

РЕВНИЗНИНГ ФУРУД ҚУЛИДА ҲАЛОҚ БУЛГАНИ

Тус қуёви яна қайта келган он
Фалак истеҳзо-ла илжайди хандон.

Сипадкўҳга борди Чарам йўлидан,
Кетмасди дарду ўч, вазаб кўнглидан.

Тоғ устида Фуруд кўрганга замон,
Шоҳ ёйин ростлади қўлида камон.

Жангари Таҳорга у бундай деди:
«Тус Баҳром сўзларин нисанд қилмади.

Сувори келди-ю келмади Баҳром,
Дилимда жўш урар тазаб, интиқом.

Қара, эсга ол-чи, унинг ўзи ким,
Нега уст-бошида темирдан кийим?»

Бундай жавоб берди унга сўнг Таҳор:
«Бу ўша Ревниздир, паҳлавон, савор.

Бордир қирқ синглиси, мисли гулбаҳор
Улар ичра ёлғиз ўғил ўзи бор.

Айёр, қув, ҳаёсиз, хавфли, беаёб,
Ёшу баҳодиру Тусга у куёб».

У доно кишига Фуруд дер шу он:
«Бу қаттол жангда у қолмайди омон.

Мардлар билан жангда келса рў-барў,
Ухлатгум сингиллар этагида у.

Агар унга ёйим шамоли тегса,
Кор қилмай, соғ қолса мени дўст дема!»

Уқимдан от мушкар, йиқилар савор,
Бунга нима дейсан, иш кўрган Таҳор?»

Таҳор деди: «Очгин у мардга баъринг
Шояд сен эритолсанг Туснинг меҳрин.

Балки билмас дилдан йўл берганингни,
У билан ярашга сўнг келганингни.

Уйламай сен билан агар жанг қилса,
Ажабмас уятдан ҳолинг танг қилса».

Тиг билан яқинроқ келганда Ревниз,
Тортади ёйининг талобини тез.

Тепадан учирди унга ўқ шу чоқ,
Михланди бошига у румий қалпоқ,

Йиқилди, оти ҳам чошиб кетди тез,
Бошини тупроққа қўйганди Ревниз.

Сардор Тус Маямдан боқди тоғ томон,
Кўринмай қолди тоғ кўзига шу он.

Бу ҳақда бир доно айтган бир калом:
Емон феълдан тоғ ҳам олар интиқом.

ЗАРАСПНИНГ ФУРУД ҚУЛИДА ҲАЛОҚ БУЛГАНИ

Зараспга паҳлавон кейин бундай дер:
«Озаргушаси каби дилни ўт олдир.

Жанговар мардларни тез қуроллаптир,
Дилинг нима деса — сен шу сўзга кир.

Хоҳласанг ўч олгин у номдор учун,
Бу бўлур менинг ҳам хоҳишим бутун».

Зарасп шиддат билан кийди қалпоғин,
Дилига ўч тўлган, бошда гурур, кин.

Ўгириб Сипадкўҳ томон юзини
Ғазабли шер сизди Зарасп ўзини.

Ҳайқириб, югуриб, дилда хавф-хатар,
Настликдан юксакка чаққон югурар.

Буни кўрган Фуруд — у ғазабли шер,
Таҳорга: «Қара-чи, у ким экан? — дер.—

Қара ким эрур у эронлик шаввоз,
Тоғ устига шошган, ҳайқирган овоз?»

Таҳор таниди-ю, лабини очди,
Яширмай, сўзларини бирма-бир сочди:

«Бу Тус ўгли эрур, номидир Зарасп,
Жангари филдан у қайтмагувчи асп.

Ревниз синглисининг жуфтидир ўша,
Жаҳонжўй ўқидай келади шоша.

Мўлжалга олади у қалпоғингни,
Катта ёйингни торт, ростла чоғингни.

От устидан қулаб, ерга йиқилсин,
Сўнг тупроқ ичига боши тиқилсин.

Ўлим етганлиги унга бегумон,
Тус дили бўлғуси сўлган баргсимон.

Билгай тентак Тусга тобе сипоҳдор,
Ахир биз бу ерга келмадик бекор.

Яқин кўринганда тоғнинг чўққиси
Эронликлар боқди бақрайиб кўзи.

Ботир Фуруд қўйди отини илдам,
Зараспга ўқ узди, мўлжаллаб белдан.

Совуту эгарга танин босди у,
Жони найзасидан сочди сўнг ёғду.

Йиқилди, оти тез кетди ёнидан.
Пишқириб кишнарди ўтиб жонядан.

ТУСНИНГ ФУРУД БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Ғавго тутди Эрон сипоҳларини,
Мардлар бошдан олди кулоҳларини,

Тус дилин қон босди, кўзларида ёш,
Совутин кийди тез, тугади бардош.

Жангари мардларга куйинди чуvon,
Қалтирарди дарахт япрогисимон.

Улкан фил устига буюк тоғ мисол —
Жойлашган эгарга минди бемалол.

Жилонни бурди тез Фуруд томонга,
Тўлди дили ўчга, боши тугёнга.

Сўзлагувчи Таҳор деди шу замон:
Шиддатли тоғ юрди тоғ бағри томон.

Сипоҳдор Тус эрур, келмоқда жангга,
Чидаш беролмайсан кучли наҳанга.

Юр, қалъа эшигині епайлик маҳнам,
Юрайлик, бахт бизга нима дەر бу дам.

Углию қуёвин жангда ўлдирдинг,
Энди базм кутмагил, келолмайсан тенг».

Еш Фуруд қизишиб, Таҳорга деди:
«Гар жангу ҳарб менга дуч келса энди,

Тус пима, фил нима, нимадир арслон,
Нима йўлбарс жанги, нима тўполон?»

Еотирга жанг учун берилар юрак,
Ўтви лойга урмоқ, айт, кимга керак?»

Бундай деди унга Таҳор билимдон:
«Шоҳлар маслаҳатга кирмас ҳеч қачон.

Сен бир суворисан, гарчи темирдан,
Кўчирмоқ истайсан тоғ-тошни ердан.

Эропликлар турар — ўттиз минг номдор,
Сен-ла жангга тоққа келишга тайёр.

На қалъа қолуру на тошу тупроқ,
Текисланар ер-ла бирдай ҳамма ёқ.

Агар бундан Тусга етса-чи зарар,
Дардидан шоҳ Хусрав сўнг хафаланар.

Отанг учун ўчинг келтирар зиён,
Сўнг ишни тузатиб бўлмас ҳеч қачон.

Бу иш оқибатин ўйламоқ даркор,
Қалъада бўлгину жанг қилма бекор».

Шундай деди, аммо бир сирни аён
Қилмасдан дилида, тутди у пинҳон.

Уқувсиз, фойдасиз дастурдан ҳар он
Унга жанг фойдадир, жон эса зиён.

Еш Фуруд қалъаси обод, соз эди,
Унда саксон чўри сарфароз эди.

Қалъа томига у ой юзлар чиқиб,
Сўзлашиб турарди ҳар ёққа боқиб.

Еш Фуруд ортига жангдан қайтган
Улардан уялиб, бўлсанди мулазам.

Анжомни олдию келди югуриб,
Камонга янги ёй ўрнатди туриб.

Шаҳзодага шунда сўз қотди Таҳор:
«Жанг қилишни агар этсанг ихтиёр,

Номдор Тусга асло етказма зиён,
Отини қулатсанг басдир бегумон.

Шоҳлар асло яёв қилолмайди жанг,
Отсиз жангга кирса ҳоли бўлар танг.

Бошқа кимки келса, уни шу замон
Яқин келтирмасин қўлингда камон.

Тоғ устига келса саркарда қачон,
Ортидан тўдаси келгай бегумон.

У билан жанг қилсанг ҳолдан кетурсан,
Чимрилган қошига сен нима дерсан?»

Фуруд Таҳордан бу сўзни эшитиб,
Найзали ўқ тиккан камонин тортиб,

Саркарда отига ўқ узди шу он,
Отилди сувори камонисимон.

Тус оти йиқилиб дарҳол берди жон,
Тус дилин ўч қоплаб, бошида тугён.

Лашкаргоҳга қайтди, кифтда тўқмоғи,
Паришон, ниёда, чапг ҳамма ёғи.

Унинг орқасидан Фуруд сўз қотар:
«Нима бўлди бу чўнг мардга бу қадар?»

Елғиз суворидан чўчиб қолгач у,
Жанг сафига қандай келар рў-барў?»

Чўрилар кўтарди ханда ҳар ёқдан,
Қаҳқаҳалар ўрлаб тошди қирғоқдан,

Бир ёш олдиди бир кекса паҳловон,
Ўқдан қўрқиб, тоғдан қулади чунон.

Тоғдан тушиб келди настга саркарда,
Руҳ дегаи қолмади ҳамма мардларда.

Лекин, илож борми демай офарин,
Ташвиш қопласа ҳам унинг лашкарин.

Яхшиям жанггоҳдан қайтдинг соғ-омон,—
Дедилар,— доимо бўлгил соябон.

Айниқса қайғурди Гев, шуҳратли зот —
Жанггоҳдан қайтди деб ниёда, беот.

Куйиб деди: «Бундай бўлмаган асло,
Номусни англагай ҳамма бенмо.

Бўлса исиргадор шахриёр агар,
Нега бундай улкан қўшинни четлар.

Ўйига келганини айласа аён,
Рози бўлолмаймиз бунга ҳеч қачон.

Агар Тус қизишиб, ўт олса қалбин,
Фуруд бериб қўйди унинг адабин.

Жопни Сиёвушга фидо айлайлик
Қасосни унутмай, дилда сақлайлик,

Нўзар авлодидан, сувори, полвон,
Аслзода Зараси ундан берди жон.

Ревниз тани қонга ғарқ бўлди бутун,
Ўртиқ яна нима кўрамиз бу кун.

У Жамшид ўғлино Қобуд мағзидан,
Кўп водонлик ўтди жангда ўзидан».

ГЕВНИНГ ФУРУД БИЛАН БЕЛЛАШГАНИ

Бу сўзни айтди у совутин кийиб,
Тоққа етиб келди шамолдай елиб.

Сиёвуш Фуруди уни кўрган дам
Қалбини қоплади оғир дардли ғам.

Жангари лашкарни ўйларди ҳамон:
«Пасту баланд йўлни билмас у томон.

Ҳамма бир-биридан зўрроқ, полвонроқ,
Лашкарлар бошида тожлари порлоқ.

Ва лекин ақл йўқ у баҳодирда,
Ақлсиз бош мисли бўм-бўш тапдир-да.

Туронга шоҳ Хусрав келмаса агар,
Майдонда бўлолмас улар музаффар.

Ота ўчи учун туриб ёнма-ён,
Ёвни муштда туйиб, этайлик яқсон.

Айт-чи, ким, қанақа ботир чавандоз,
Қўлида тигини этибди эъзоз?»

Баланд тепалиқдан қаради Таҳор:
Ўнгир ичкараси тўла найзадор.

У Фурудга деди: «Бу шум аждаҳо
Қушни домга тортар осмондан ҳатто.

Удир бобонг Пирон қўлин боғлаган,
Турон қўшинларин забун айлаган,

Кўп ёш гўдакларни этди бепадар,
Дарё, тоғу чўлдан ўтди бехатар;

Қолди қанча ота ундан ўғилсиз,
Нар шернинг бўйинини эзди у эсиз.

Эронга инингни олиб кетди у,
Жайхўндан қайиқсиз кечиб ўтди у.

Уни Гев дейдилар, кучда худди пил,
Даҳшат-ла қутурса гўё тошқин Нил.

Камонга ўқ жойлаб торгганинг билан
Ўқингни ўтказмас у совутли тан.

Сиёвуш қуролин жангда қўллайди,
У бир бало, бу ҳам уни олмайди.

Камон торип тортиб, ўқ йўлла отга,
Шояд шунда етсанг айни муродга.

Пиёда қолса, у ортига қайтар,
Тус каби тўқмоғни кифтида элтар».

Камонга ўқ жойлаб жангарини Фуруд
Торипи бор куч-ла кифтга тортди зуд.

Гев отини кўксига ўқ узди шу дам,
Отдан учиб, ортга Гев қўйди қадам.

Синадкўҳ устидан ўрлади ханда,
Қизлар кулгисидан Гев кўп шарманда.

Ботирлар юришди шунда Гев томон:
«Яздонга шарафлар бўлсин, паҳлавон!

От шикаст топдию, сен эса согсап,
Юришга қодирсан, сен бебойлоқсан».

Гев ёнига борди баҳодир Бежан,
Унга жанг ҳақида айтди кўп сухан:

«Эй шерини енгувчи жасур паҳлавон,
Сенга филнинг кучи етмас ҳеч қачон.

Нега бир сувори кифтингни кўрди,
Ахир, сенинг қўлинг жангда зўр эди?

Отинг шикаст топди бир турк қўлидан,
Кетдинг шоша-пиша сен жанг йўлидан».

Гев дер унга: «Шикаст топганда отим,
Тайёрман беришга бошу ҳаётим».

У ҳадеб такрорлар пордон сўзини,
Бежан буни кўриб бурди юзини.

Гев келди газабга унинг кекидан,
Қамчин билан урди бошига бирдан.

Унга дер: «Сен яхши билмоғинг лозим,
Жанг они керакдир андиша доим.

Сенда на мия бор, на ўй, на ақл,
Бундай сўз қасос деб этилар қабул».

Бежан дили ранжиб қаҳрдан шув дам
Қудрати олийга ичадн қасам:

«Зарасп ўчи учун, то танда жон бор,
От устида доим турарман тайёр».

Густаҳамга ўчи қалбида тошиб
Уша жойдан келди гутақиб, тошиб.

Йилқингда борми от — ўргатилган от,
Тоғлардан бемалол ўтиб юрган от?

Бер менга, ёлайин уруш жабдугин,
Баланд олиб борай мен зафар тугин.

Бир турк тоғ устига чиқиб олибди,
Ҳамма унга ҳайрон қараб қолибди:

Ҳаддидан ошгани жонимга тегди,
Унга қарши ўзим борайин энди».

Унга дер Густаҳам: «Бу эмас маъқул,
Ўйламасдан тоққа бундай олма йўл.

Агар бундай жойдан кетмоқчи бўлсанг,
Жаҳонда кўндир тоғ, ўнгири, дашт-яланг.

Икки отим қолган, олишинг ўнгай,
Бири ўлдирилса, сўнг нима бўлгай?

Унга ўхшашини топмасман ҳеч он,
Сағрину рафтори беқиёс чунон.

Жаҳондор Зараспу ҳам ўша Ревниз,
Тус кимдир? Лаънатлар бор олам чексиз.

Отам кимдир? Ёвуз филни йиқитгай,
Чарху фалакка ҳам боқмагай қитдай.

Улар жангдан қайтди, диллар тўла гам,
Чиқмаган қирра тош тоққа ҳеч одам.

Етмаган калхат ё хумой қаноти,
Етарми қалъага ҳеч одам зоти?»

Унга деди Бежан: «Эзма дилимни,
Кўтаргайман бошда елка, белимни.

Жаҳону тожу шоҳ яратган жойга,
Мен қаттиқ бир қасам ичдим у ойга.

Агар Зарасп каби жангда ўлмасам,
Тоғдан қайтмасликка ичмаман қасам».

Кейин деди Густаҳам: «Иш бўлмас бу хил,
Бу тезлигингни ҳазм қилолмас ақл».

Кейин деди Бежан: «Зарасп ўчи-чун,
От керакмас, яёв маъқул мен учун».

Унга жавоб берди шунда Густаҳам:
«Тушмасин дейман бир тола сочинг ҳам.

Менда бўлганида юз минг от агар
Ва думи, ёлида шоҳона гавҳар,

Қизғонмас эдим мен сендан мутлақо,
Ганжу тожу оту тиг ҳам бебақо.

Бориб отларни сен бир-бир кўра қол,
Қайси маъқул келса, шуни ола қол».

Буюр, эгарласин сенга маъқулин,
Жангда йиқилса ҳам сен тўсма йўлини».

Қилиғи бўридай бир от бор эди,
Ихчаму новчаю худди нор эди.

Жаҳонжўй ёш ботир хизмати учун
У отни эгарлаб, ясағди бутун.

У сўздан Гев дили чўнг олов олди,
Фуруд қудратини сўнг ўйлаб қолди.

Йўллар Густаҳамни хабар беришга,
Уруш либосини олиб келишга,

Юборди Сиёвуш зирҳли либосин,
Шоҳона қалпоғи — мардлик асосин.

Келтирди Густаҳам либосин шу он,
Уни кийди Бежан ел каби чаққон.

Юзини ўтирди Сипадкўҳ томон,
Дилда ўчи тошиб гўёки уммон.

БЕЖАННИНГ ФУРУД БИЛАН ЖАНГ ҚИЛГАНИ

Таҳорга бундай дер ул шоҳи жаҳон:
«Янги бир баҳодир келар биз томон.

Қара, уни кўргин, ким экан ўзи,
Унинг-чун кимларнинг ёш тўкар кўзи?»

Синчков Таҳор дейди шоҳга шул онда:
«Топилмас бунга тенг киши Эронда.

Гев фарзанди эрур, баҳодир далер,
Жангларда тенгсиз у мисли эркак шер.

Гевда йўқдир бундан ўзга бир фарзанд,
Ҳаммадан азиз ва дилига пайванд.

Сея униг отига ўқингни юбор,
Эрон шоҳин дили тортмасин озор.

Устида Гев доим кийган либос бор,
Метин совутига айла эътибор.

Уни олиб бўлмас найза, ёй билан,
Пиёда жанг қилсин, талаб эт ундан.

Жангга кирса, унга бас келиш душвор,
Қўлида олмас бор, бўл доим ҳушёр».

Бежон отига ўқ йўллади Фуруд,
Гўёки от жонин айлади унут.

Учиб кетди Бежан, отдан айрилди,
Тиф тутиб, тоғ томон кейин қайрилди.

Бир наъра тортди: «Эй сувори мард эр,
Билиб қўй, қай хилда жанг қилади шер».

Билиб қўй, қанақа отсиз жанг қилар
Ботирлар қўлига тутганда ханжар.

Кўрарсан, жойингда қололсанг омон,
Жангни четлаб кетгунг сен бошқа томон».

Бежан сўзи ўтди Фуруд жонидан,
У теда шошилди ўз томонидан,

Евга қараб бир ўқ узди шунда шер,
Қалқон-ла бошини бекитди далер.

Қалқон тешилди-ю зирҳи қолди бут,
Бежан қимирламай қиларди сукут.

У тикроқ чўққига кўтарилган он
Суғурди қиличин қияндан чаққон.

Унга қарши борди Фуруд паҳлавон,
Қалъада бор одам қичқирди шу он.

Бежан четлаб қочди унинг йўлидан,
Қиличин туширмас эди қўлидан.

Жабдуққа тиф уриб этди уни чок,
Улкан от йиқилди, сочилди тупроқ.

Қалъанинг ичига югурди Фуруд,
Мардлар ёпди қалъа эшигини зуд.

Тепадан тўхтовсиз тошлар ёғилди,
У жойда туришлик хавфлигин билди.

Бежан наъра тортди: «Тингла, эй помдор,
Бир яёв кишидан, сендай мард, савор,

Орқага қайтишинг шармандалиқдир,
Фуруд жанги қани, шони қайдадир?»

Қайтди у жанггоҳдан Тус даргоҳига,
Жангни сўзлаб берди ўз подшоҳига.

Бундай бир ботир-ла агар бир дашт шер
Жанг қилса айб эмас, тўқнапса арзир.

Тоғу тошлар унинг жангидан чуvon
Сув бўлиб, дарё ҳам оқар тўла қон.

Саркарда бунга ҳеч бўлмасин ҳайрон,
Бундан ортиқ мардлик бўлмас ҳеч қачон,

Саркарда тангрига айлади қасам:
«Қалъа чангин кўкка совургум шу дам.

Кўшин мумтози у Зарасп ўчи-чун,
Жанг ичра мен жавлон ураман буқун.

Баднийат турк танин айлайман бежон,
Қонидан тошларни айлайман маржон».

ФУРУДНИНГ ЎЛДИРИЛГАНИ

Кўринмай қолганда порлаб турган кун,
Чиқарди лашкарин кўкка қора тун.

Қалъа ботирлари, бир минг паҳлавон —
Сувори келишди Қалотга томон.

Беркитишди қалъа эшигини маҳкам,
Қўнгироқ, занг саси янгради шу дам.

Пирон қизи — Фуруд момоси гирён,
Жони аламдаю дилида тугён,

Фарзандин ёнига келиб ухлади,
Қора тун дарду ғам ичра тўлғанди.

Уйқуда ўт кўрди, қалъадан ўрлар,
Фарзанди бошида ловиллаб гурлар.

Сипадкўҳ бўлибди остип ва устун,
Қалъаю чўрилар куйибди бутун.

Дилига дард тўлиб, уйғониб кетди,
Ранжиган танига янги дард етди.

Тепага чиқиб у боқди ҳар томон,
Кўрди тоғни совут, найзада чунон.

Юзига қон уриб, дили бўлди қон,
Югуриб келди у Фуруди томон.

Унга деди: «Ўғлим, уйғон, паҳлавон,
Емолик йўл олди бошимга ёмон.

Ҳамма ёқни душман ўраб олибди,
Тоғ совут, тиг, ханжар билан тўлибди».

Уйғониб, онага деди паҳлавон:
«Ғамдан нега бўлдинг бундай нотавон?»

Агар келган бўлса умримга яқун,
Этолмайсан уни тақдирдан узун.

Отам ўлдирилди ёшлик пайтида,
Бу қисмат бор экан мен — фарзандида.

Гуруй қўлида у айрилди жондан,
Бежан жоним сари чопди у ёндан.

Тириклик охири — умрдан қайтиш,
Тириклик — бу дамни санаш каби иш».

Сипоҳга бор гурзи, совутни берди,
Ўзи чўнг қалпоғин бошига кийди.

Румий кийим узра белини боғлаб,
Шоҳона камонни қўлида чоғлаб,

Тоғ ортидан қуёш кўрсатиб жамол,
Уфқ этаги нурдан бўлгач баркамол,

Ҳар ёндан ўрлади ҳайқирик суроп,
Ҳайбатли гурзилар тўқнашди чунон.

Карнаю ноғора овози янграр,
Ҳиндича сурнаю, позик най инграр.

Фуруд тушиб келди қалъа устидан,
Ев ларзага келди турклар дастидан.

Суворилар чанги тўзиди чунон,
Чўққидан қон тошди мисоли уммон.

Қиру ўр жанггоҳга айланди бутун,
Отдан кўриб бўлмас тоғу тош устин.

Бу ёндан, у ёндан ўрлар тўполон,
Жон-жаҳд-ла полвонлар уришар жавлон.

Кўшин олдида Тус боғлаб камарин,
Қўлга тутган ўткир қилич, сипарин.

Яёвлар атроғни ўраб олишди.
Қалъа тепасига қараб қолишди.

Шу йўсун жанг бўлди, ур-йиқит бўлди,
Баҳодир Фуруднинг кучи кам қолди.

Уру қирдагилар қирилиб битди,
Еш ботир толеъи орқага кетди.

Унда шер ғазабин кўрмасдан бу он
Эронилар гоят бўлишди ҳайрон.

Фуруд кўрди: жангда ишидир расво,
Кўрдиким, бахт унга боқмади асло,

Турклардан ёнида йўқдир мададкор,
Елғиз жанг қилмоқдан қандай фойда бор.

Жиловини бурдию бир ўзи кетди,
Қалъа тепасидан югуриб ўтди.

Рухҳом билан Бежан пана бўлишди,
Тепа-ю настликдан тез югуришди.

Бежан пастда пайдо бўлган, шу чоғи,
Елдай учиб кетди ул арғумоғи.

Ёш Фуруд Бежанининг кўргач қалмоғин,
Белидан бўшатди гурзи тўқмоғин.

Ғазабли шер каби юрди Бежанга,
Билмасди чарх нима йўллашин унга.

Бошига гурзини туширмоқ бўлди,
Бир зарб-ла пачақлаб ўпирмоқ бўлди.

Оҳ чекди Бежан ёш ботир зарбидан,
Гўё кетиб ҳушу жони танидан.

Рухҳом буни кўриб орқадан келди,
Ғазаб билан ҳинду ханжарин олди,

Фуруднинг кифтига урди беомон,
Бир қўли узалиб чайқалди полвон;

Ёш мард яраланиб елкадан шу хил
Отини чопдириб чекинди дадил.

Унга етди Бежан қалъа ёнида,
Қилич билан чошди отин сонидан.

Яёв қолди Фуруд. Неча мададкор
Душманлар зарбидан йиқилди ночор.

Беркитинди қалъа энигин дарҳол,
Баҳодир Фуруднинг кўнглидир беҳол:

Чўрилари билан келди онаси,
Бағрига олишди уни ҳаммаси.

Уни ётқиздилар филсуяк тахтга,
Фарёд чекиб хазон бўлган ёш бахтга.

Чўрилар онани суяб туришди,
Сочларин юлишиб нола қилишди.

Мумтоз Фуруд шундай берар экан жон,
Аҳли тахт дод солди, кўтарди фиғон.

Кўзини сал очиб, она оҳ чекди,
Ғамгин чўриларга кўзини тикди,

Лабин қимирлатиб, деди у аста:
«Энди иқболимиз мажруҳ, шикаста.

Энди эронилар қалъага кирар,
Талон-торож билан ҳаммани қирар.

Қалъа, девор, тоғни этишар вайрон,
Чўрилар аспра бўлар бағри қон.

Кимнинг дили менга ўртанса ҳамон,
Жонимдан айтаман: ишлари осон.

Тепадан ўзини ҳамма ташласин,
Шу тариқа жонин бера бошласин.

Ҳеч нарса қолмасин Бежанга бунда,
Ҳеч нарса топмасин бу тоғдан тунда.

Менинг пок жонимдан жудо этди у,
Муроду мақсадга шундай етди у».

Шундай дегач унинг юзи оқарди,
Дарду алам билан жонини берди.

Бу маст чархи фалак доим алдамчи,
Етмиш қўл билан у ўйнатар қамчи.

Гоҳ ел билан ўйнар гоҳ булут билан,
Гоҳ ханжар, тиг билан, гоҳи дуд билан.

Бир разил қўли-ла маккорлик қилар,
Гоҳи осон ишда душворлик қилар.

Тахту тожу кулоҳ берар бир замон,
Ғам-қайғу, кишан, чоҳ йўллар бир замон.

Кишида не бўлса, олар борини,
Тангдаст бўлиб, тортар дил озорини.

Туғилмаганда гар баҳодир, оқил,
У иссиқ-совуқни кўрмасди бу хил.

қийин, ноком умр кўрайлик, келинг,
Биз унга ёш тўкиб юрайлик, келинг.

Охири тупроққа қўйилади бош,
Аянчли бу йўлга берайлик бардош.

ЖАРИРАНИНГ УЗИНИ УЛДИРГАНИ

Сиёвахш Фуруди бебахту беном —
Бўлди бу жаҳонда улғаймай тамом.

Чўрилар чиқишди қалъа устига,
Ўзларин ташлашди тоғнинг остига.

Жарира бир улкан гулхан ёқтирди,
Ҳамма бор гапжларни буткул ёндирди.

Ундан бор қўлига бир қилич олди,
Отлар оғилига кейин қулф солди.

Отларни чавақлаб, кесди бошларин,
Юзидан тўкди сўнг қонли ёшларин.

Кейин келди Фуруд бошига она,
Қўйнида ўткир тиг — ёниқ дурдона.

Қўйди икки юзин ўглин юзига,
Жон берди сўнг ханжар уриб ўзига.

Эронилар очди қалъа қонқасин,
Талай бошладилар Фуруд қалъасин.

Қалъа деворига келганда Баҳром
Ғамдан дили пора бўлганди тамом.

Келди Фаррух Фуруд ёнига шу он,
Кўзига ёш тўлиб, бағри бўлди қон.

Эрониларга дер: «Отамдан кўра
Бу ўлди хору зор бўлиб минг карра.

Сиёвахш бунчалик қатл этилганмас,
Бошида онаси ўлдирилганмас.

Гирдида саройи ёнибди буткул,
Унинг хонумони куйибди буткул.

Ёмонга узундир оламнинг қўли,
Бедодларга эса тушмас меҳр йўли.

Кайхусравдан энди тортмайсиз уят.
Тусга айтди илиқ сўзларни ғоят:

Сиёвуш ўчи-чун келганмиз бугун,
Сизга берди йўриқ, маслаҳат бутун.

Билса тўқилганни биродар қонин,
Қай йўсини оқлагай номус, виждонин.

Рухҳомдан ҳам тезроқ Бежадан бу дам
Жаҳонга келмагай яхши иш ҳеч ҳам».

Шу асно сипоҳдор Тус етиб келди,
Қолат йўлига сўнг Кўс жўнатилди.

Борди Гударз билан Гевни паҳлавон,
Эрон мардларидан чўнг қўшини шу он.

Сарқарда йўл олди Сипадкўх томон,
У етиб келдию, тинчланди шу он.

Келгач ўлдирилган Фуруд ёнига,
Ва она солинган тобут ёнига,

Баҳромни кўрди; у кўзи жиққа ёш,
Бошида ўлтирар, йўқ эди бардош.

Шу ерда турарди Занга Шоварон,
Ёнида турарди қанча паҳлавон.

Дарахтдай ётарди тахтда паҳлавон,
Юзи худди ойдек бўйи сарв чупон.

Зар тахтда ётган у Сиёвуш эди,
Совут, гурзи, камар, тиги порларди.

Гударзу Гев йиғлар теңасида зор,
Йиғларди қанча мард, жангари помдор.

Тус юзи қовталаш жигар қонида,
Фурудин дардидан, мард ўғлонидан.

Ҳамма кўзда жиқ ёш, дилга тўлган қон,
Юзларин ўгирди бошлиқ Тус томон.

Гударзу Гев деги Тусга бу йўсуи,
Қанча паҳлавонлар, номдорлар учун.

«Тезлик келтиради сенга пушаймон,
Тезлик тухмин элма бўстонга ҳеч он.

Саркарда ишига тезликдир зиён,
Саркарда гар тезлик қилса, бу — ёмон.

Кайлар уругидан бўлса ёш бу хил,
Бўлса бундай шавкат, қадду камар, б

Тезу шитоб билан йўқ этдинг бу дам,
Нўзар уругидан у Зарасини ҳам.

Ховлиқишдан Ревниз ҳам ҳалок бўлди,
Қаро бахтдан бошқа унга не қолди.

Шошқин мард дилида ҳунар сермалол,
Занг босиб сўнг ўтмас бўлган тигмисол».

Қанча сўз айтдилар, тўқдилар кўз ёш,
Тус эса ғазабдан ёнди бебардон.

Бундай жавоб берди: «Ёмон бахт ҳар дам
Келтиргай мардумга қаттиқ азоб, ғам».

Буюрди шоҳона дахма қазишга,
Тўк тоғда усталар тушдилар ишга.

Кўйдилар остига олтин тахта-зар,
Тахтага совуту тиг, гурзи, камар.

Шу хона пешига оро бердилар,
Гулу мушку кофур, май келтирдилар.

Фуруданинг бошига кофур ёйдилар,
Танини гулобу мушк-ла ювдилар.

Тахтга ётқизишиб, сўнг кўтардилар.
Ботир Тус ёнида туриб қолдилар.

Ревниз билан Зарасп ўктамни бирга —
Кўйдилар шоҳнинг ён томони, ерга.

Саркарда кафургун соқолга шу он
Кўздан тўкарди ирмоқ каби қон.

Шундай бўлгач, қанча яшамайлик, ер,
Унда қолмас мумтоз на филу на шер.

Тошу сандон дили чўчир ўлимдан,
Дарахту япроқ ҳам қолмас йўлидан.

Фуруд ҳалок бўлгач, туронлилар ғалаба қилдилар. Эрон аскарлари ўз юртларига қайтадилар. Кайхусрав Сиёвуш қасосини олмоқ ниетида қўшун тўплаб яна Туронга юрини уюштиради. Аммо эронлилар бу жангда ҳам мағлубиятга учрайдилар. Афро-сиёбга унинг қўл остидаги жуда кўп мамлакатлардан қўшинлар келиб мадад беради. Булар орасида ўшал замоннинг энг улкан паҳлавонларидан Комус Кошоний ва Чин Хоқонни ҳам бор эдилар. Эронлилар бир тоғ чўққисинда қамалда қоладилар. Атрофни туронлилар ўраган, на сув бор, на емиш, на отларга бирор гиёҳ. Ҳаммаёқ тош. Шундай оғир аҳволда али паҳлавон Рустам Достон етиб келади. У яккама-якка жангда Комус Кошонийни ҳам, Чин Хоқонини ҳам мағлубиятга учратади. Турон аскарлари саросимага тушиб, тумтарақай қочиб кетишади. Рустам бошлиқ Эрон лашкарлари зафар билан Кайхусрав ҳузурига қайтадилар. Кайхусрав Рустамни Ақвои дев билан курашишга чақиради. У Ақвои девни излаб топади ва жангда ўлдириб қайтади.

БЕЖАН ВА МАНИЖА ДОСТОНИ

Достоннинг бошланishi

Юзин қатрон ила тун ювган маҳал,
Кўринмас Мирриху Аторуд Зухал.

Ўзгача кўрсатди кўкда ой юзин,
Азм айлаб пештоққа олди сўнг ўзин.

Бу нотинч дунёда қораймишди ой,
Юраги зим-зиё, қадди мисли ёй.

Ой тожнинг учдап тўрти лўжувард,
Ҳаво бўлиб учди ундан зангу гард.

Дашту тоғ бағрига ёзди қора тун —
Бир полос, эслатар у зоғ қанотин.

Занглаган пўлатга ўхшарди осмон,
Юзин бўягандек қоп-қора қатрон.

Қора илон каби очиб чўнг даҳан,
Кўрипти ҳар ёқда кўзга аҳриман.

Совуқ нафасини уфурди осмон,
Бармоқлари сочди қоп-қора тўзон.

Ариқлар бўйи-ю, боғу роғлар ҳам,
Қора дарё каби мавж урди шу дам.

Чарх-фалак ҳайратда қотганча қолди,
Гўё кун жисмидан малор йўқолди.

Ер ўша қоп-қора чодир бурчида
Гўёки, мудрарди уйқу ичида.

Бир кўрқув бор эди жаҳон дилида,
Посбонлар кўнғироқ чалар қўлида.

На йиртқич ўкирар, па қушдан садо,
Емону яхшидан гапирмас дунё.

Кўринмас эди ҳеч пасту баландлик,
Дилимни танг этди бу тун гаранглик.

Ғам-ғуссада туриб жойимдан кетдим,
Уйдаги ёримни ихтиёр этдим.

Мен уни чақирдим, сўрадим чироқ,
Бордан чиқиб келди гўзалим шу чоқ.

Деди менга: «Нечун сенга керак шам,
Қоронғи кечада ётиб олгил дам».

Дедим: «О, санамим! Уйқу ёриммас!
Кундай бир шам келтир, туним ёримас!»

Қаршимга шам қўю, базми соз айла,
Май тутиб, чапг чалиб дилнавоз айла».

Меҳрибон санамим шампи боғидан,
Келтирди, таралди нур чирогидан.

Келтирди май, апор, беҳи ва лиму,
Шоҳона бир қадаҳ мисоли кўзгу.

Деди: «Тур ўрнингдан, кўнглингни шод эт,
Рухингни қайғудан буткул озод эт.

Тақдирдан зорланма, бағрингни юмшат,
Ҳар хил ташвишлардан дилингни бўшат!»

Оқил эркак учун ярашмас ғусса,
Кўрарсан нимаики ёзилган бўлса».

Гоҳи май узатди, гоҳи чапг чалди,
Гўё Ҳорут мени сеҳрига олди.

Бу кўнгул шодликдан тоғиб жўш урди,
Қора тун наврўздек яшнаб кўрипти.

Мен сарвқоматимга дедим: «Моҳтобон,
Бу кеча сен менга сўзла бир достон.

Сўзла, юрагимдан ҳасрат йўқолсин,
Қиссангдан осмон ҳам ҳайратда қолсин.

Висолда тўлганиб совугач қоним,
Менга бундай деди моҳитобоним:

«Май ич, сўзлаб берай сенга бир дoston,
Қадимий нақлини этайин баён.

Бу — меҳру жанг, тадбир, найранг меваси,
Билимдон, аллома мардлар шеvasи».

Дедим: «Майли, сўзла, эй соҳибжамол,
Нақлингдан ишқимиз топгуси камол».

Сўзла одамларнинг сарсонлигидан,
Шум осмон яхшилик, ёмонлигидан.

Фақат, койитмагил ўзингни, жонон,
Эҳтиёт бўлсанг ҳам қийналади жон.

Биздан йўлларини яширар дунё,
Дардини берару бермас у даво».

Деди: «Мендан қисса тинглабон бир оз,
Наҳлавий услубда шеър билан ёз.

Мен сўзлай, шояд сен миннатдор бўлсанг,
Шояд, меҳрибоним, бахтиёр бўлсанг».

ИРМОНИЙЛАРНИНГ ХУСРАВДАН ЕРДАМ СЎРАГАНИ

Найхусрав истагач ўч ота учун.
Жаҳон истар кўркин безатмоқ бутун.

Шоҳ тожи қуёшга етиб олди жой,
Турондан йўқолди тожу тахт, сарой,

Осмон кулиб боқди Эрон шоҳига,
Эронийлар қонди меҳр-нигоҳига.

Элмон бурунгидай кўриб ўзини,
Меҳр суви-ла ювди Хусрав юзини».

Сув оқиб ўтса гар жарликдан янбор,
Доншманд у ерда мизғимас зинҳор.

Май ичиб кунини ўтказди дилшод,
Лашкар бошлиқларин барин этди ёд.

Гулдор шоҳи билан ясатилди тахт,
Бошига шоҳона тож кийди, хушвақт.

Май тўла ёқут жом тутган қўлида.
Қулоғу дили чанг, оҳанг йўлида,

Буюклар даврада ўлтирар хуррам,
Ковус Фарибурзи, ботир Густаҳам,

Гударз билан Кашвод, Гев билан Фарҳод,
Баҳодир Шопуру Гургин Мелодзод.

Нўзарлар шоҳию туслик ботирлар,
Рухҳом билан Бежан, жанговар шерлар.

Ҳамманинг қўлида шоҳларга хос жом,
Ҳаммаси Хусравга содиқдир мудом.

Яман ҳақиқидай қадаҳларда май,
Ял-ял порлар гуллар, лолалар талай.

Хусрав ёнбошида паричеҳралар,
Зулфларидан суман бўйи таралар.

Базм-ишрат авж олган, йўқ унга қиёс,
Сардор давра кезиб кўрсатар ихлос.

Ичкарига кириб бир посбон секин,
Сардор қаршисида тўхтади кейин.

«Ирмонийлар кутар эшикда, — деди, —
Эрону Турондан келишган эди.

Улар шоҳ қошига киришни истар,
Адолат исташиб келмишдир улар».

Зийрак сардор тинглаб хабарни, турди,
Хусрав қаршисида у чаққон юрди.

Эшитганин айтиб, сўнг кутди фармон,
Келганларни кўшкка бошлади шу он.

Улар шоҳ қошида таъзим этдилар,
Ҳоли-зорларини йиғлаб айтдилар.

Қўллари кўксида, ерда юзлари,
Дилни зирқиратар эди сўзлари:

«Эй ғолиб шаҳриёр, доим бўл омон,
Ҳаётинг ҳаминша бўлсин жовидон.

Бу одил шаҳарга келдик йироқдан,
Бу ёқда Эрон у Турон у ёқда.

Ирмон диёридир юртимизга ном,
Келтирдик у элдан Хусравга салом.

Эй шоҳ, малгу яша, дейди у диёр,
Ёмонларни даф эт, айла хору зор.

Сен етти кишварнинг шаҳриёрисан,
Хавфдан қўриқлашда эллар ёрисан.

Юртимиздан ўтар Турон сарҳади,
Уларнинг дастидан тоқат қолмади.

Эрон томонида бордир бир ўрмон,
Тортар ўйимизни ўзига томон.

Ичида мавжуддир қанча экинзор,
Бор унда дарахтлар, бари ҳосилдор.

Унда яйловимиз, қуту боримиз,
Эй, Эрон шоҳи, бўл мададкоримиз!

Қобонлар у ерга ёпирилдилар,
Ўрмону яйловни эгалладилар.

Тиңлари филдайин, тоғдай танлари,
Нобуд бўлди Ирмон боғ-бўстонлари.

Чорвамиз топталди, экинзор хароб,
Улар даҳшатидан чекамиз азоб.

Ниҳолларимизни қўпорди улар,
Қобонлар кемириб, дарахтлар қулар.

Тишидан соғ қолмас ҳатто заранг тош,
Толе юз ўгириб, тугади бардош».

Хусрав арзчиларнинг тинглаб сўзини,
Ачилиб, кўп ғамгин сизди ўзини.

Уларга ҳамдардлик билдирди Хусрав,
Мағрур ботирларга сўз қотди дарров:

«Эй менинг шуҳратли паҳлавонларим,
Шон-шараф қучмоққа борар қани, ким?»

Қобонлар емирган жойга ким борар,
Шуҳрат қозонмоқ-чун ким жангга кирар?

Қобонлар бошини ким чопиб келса,
Арзига мендан ганж-гавҳарлар олса».

Буюрди шоҳ заррин дастурхон ёзмоқ,
Уни жавоҳирлар билан тўлгазмоқ.

Унга турли гавҳар тошлар тўкилди,
Тошларки, ҳар бири табассум қилди.

Келтирилди олтин жабдуқли ўн от,
Қовус тамғали-ю бари елқанот.

Румий шоҳилар-ла безаб барини,
Чақирдилар қўшин ботирларини.

Замин шаҳриёри деди уларга:
«Йўлингиз кўмилсин, мардлар, гулларга!»

Ким билса ранжимни ўз ранжи дея,
Мен унга ганжимни этайин ҳадея».

Асилзод Бежандан бошқа ҳеч арбоб
Анжумандан унга бермади жавоб.

Ботирлар ичидан олдга ҳатлади,
Олло номи билан шоҳни қутлади:

«Ҳамиша омон бўл, ғолиб, бахтиёр!
Адолат ҳомийси улуғ шахриёр!

Доимо қўлингда бўлсин олтип жом,
Кайҳусрав шавкати мангудир мудом.

Сен абад, эй шоҳим, жаннатмақон бўл,
Жаҳон иқболига сен соябон бўл.

Жисму жоним билан амринга бормен.
Сенинг фармонингга доим тайёрмен!»

Бежан шундай дегач, Гев четдан шу чоқ
Боқди-ю, ўзини сизди ўзгароқ.

Аввал шоҳга айтди таҳсин-офариц,
Насихатин айтди Бежанга кейин.

Фарзандига деди: «Нечун бу ёшлик?
Эмасми ўз кучин мақташ бебошлик?

Агар ёш бўлса-да, доно ва машҳур,
Тажрибасиз бўлса, у доғда қолур.

Сипамоқ керақдир яхши-ёмонни,
Аччиқ-чучукни-ю қиммат-арзонни.

Ўтмаган йўлингдан юрмагил асло,
Шоҳ қонинда айниб бўлмагил расво».

Навқирон, билимдон, музаффар, ҳушёр
Бежан тортди ота сўзидан озор.

Шоҳга деди: «Тингла, эй мумтоз падар,
Ўйлама суст дея мени бу қадар.

Бу хил сўзларимга ишонч ҳосил қил,
Мени ишда ёшу ақлда кекса бил.

Қўшинга даҳшатман, Гевнинг ўғлиман,
Қобон бошин тандан жудо қилгайман».

Бежан буни дегач, шоҳ бўлди шодмон,
Офаришлар айтиб, берди у фармон.

Бундай деди Хусрав: «Сен чиндан мардсан,
Ёмонлик дуч келса, қалқон бўларсан.

Сендай жангчиларга соҳиб қўмондон
Душмандан ҳайиқса бўлади подон».

Кейин деди Мелод ўғли Гургинга:
«Бежан Ирмон йўлин билмайди. Сенга

Фармон шу: тўғонга қадар бирга бор,
Унга йўл кўрсатиб, бўлгил мадақдор».

БЕЖАНИНГ ҚОБОНЛАРГА ҚАРШИ ЖАНГГА БОРГАНИ

Бежан дарҳол йўлга ҳозирлик кўрди,
Камар боғлаб, бошга кулоҳин кийди.

Мелод ўғли Гургин бўлди йўлдоши,
У Бежанинг дўсти, яқин қўлдоши.

Қасрдан чиқдилар қоплон, сор билан,
Олис йўл ўтилар ов, шикор билан.

Бежан узиб қулон бошларин чаққон,
Лабдан кўпик сочиб борар филсимон.

Қоплонлар чанг солиб, чавақлаб ўтди,
Еввойи қўйларга дашт тўлиб кетди.

Қулонлар бўйнига сиртмоқ ташланган,
Бежан? Йўқ, Таҳмурас девни қилган банд.

Қирговулар тушиб сор чапғалига,
Ҳаводан қон томар суман барғига.

Ҳамма йўлни шу хил босиб ўтишди,
Ҳатто даштни боғ деб фараз этишди.

Етганида улар ўша ўрмонга,
Бежанинг юраги келди тугёнга.

Ўрмонга Бежанинг кўзи тушганда,
Ғазабдан бөр қони жўш урди танда.

Бежан ўз отига урганда эгар,
Қобонлар ётарди бундан беҳабар.

Мелод Гургинига деди: «Жангга кир,
Гар жангга кирмасаг бир чеккада тур.

Қобонларни этган чоғим тигборон,
Яқшироқ бор анов ҳовузга томон.

Ўрмонда тўполон кўтарилган он,
Қўлга гурзи олиб, сола кет чаққон».

Бежанга бундай дер Гургин паҳлавон:
«Бу хил эмас эди шоҳ-ла аҳд-наймон.

Сен ундан олгансан гавҳар симу зар,
Бу жангга чоғланиб боғладинг камар.

Энди мендан кутма сен бу хил ёрдам,
Ўзи учун ўзи олишар одам».

Бу сўзни эшитиб Бежан тунд бўлди,
Кўзларининг олди қора тун бўлди.

Югуриб шерсимон кирди ўрмонга,
Ўқини жойлади ботир камонга.

Хайқирди навбаҳор гулдуросидай,
Барглардай учирди ўқини пайдар-пай.

Қобонлар изидан маст филдай чопди,
Тўғри келганига у ханжар сапчди.

Қобонлар югурди унга ҳамлага,
Тишлари-ла тақир бўлиб дабдала.

Тишларидан учар ҳар ёнга учқун,
Гўё ўт кетарди жаҳонга бутун.

Чопиб келди қобон аҳримансимон,
Бежан совутини айлади вайрон,

Қобон тиши дарахт пўстлогин шилар,
Худди тошни пўлат эговдек тилар.

Жанг ўт-алаиғаси ўрлади чунон
У жойдан ўрлади кўкка чанг-тўзон.

Бежан ханжар тортиди қобонга тикка,
Филдек бўлди танин иккй бўлакка.

Шунда шум йиртқичлар тулкидай ҳурқди,
Тигдан яраланиб, ҳамладан қўрқди.

Бошларини Бежан узиб ташлади,
Уларни отига боғлай бошлади.

Йўлда қолиб кетар бошсиз тўшлари,
Подшога армуғон бўлар тишлари.

Урушқоқ филларнинг боши узулгай,
Эроний полвонлар кучини кўргай.

Аравага уйди — тоғ бўлди улар,
Хўкизлар тортишдан ҳориб, мункиллар.

ГУРГИНИНГ БЕЖАНГА ФИРИБ БЕРГАНИ

Ёмон ният Гургин уятга қолди,
Чап бериб, ўрмонга аста йўл олди.

Кўк бўлиб кўринди кўзига ўрмон,
Бежанга офарин айтиб у шодмон.

Лекин бу мардликдан у чекар қайгу,
Ўз бадномлигидан чўчир эди у.

Дилини сеҳрлаб қўйини аҳриман,
Бежанга ёмонлик истади шундан.

Лекин ўзгачадир унинг қисмати,
У яратгани ҳеч ёдга олмади.

Киши агар йўлда қазса чуқур чоҳ,
Ўзини у чоҳда кўради ногоҳ.

Ўз шони, шухрати йўлида шу чоҳ,
Навқирон йигитга қўйди у тузоқ.

Бежанга бундай дер: «Тингла, паҳлавон,
Баҳодир дилинг бор, ўйларинг равон.

Сенга яздон кучи, бахтинг ёр бўлди,
Тенгсиз жасоратинг барқарор бўлди.

Энди сенга айтар бошқа сўзим бор,
Мен бунда бўлганман такрор ва такрор.

Рустам, Гев, Густаҳам билан бўлганман,
Тус билан, Гаждаҳам билан бўлганман.

Бунда биа кўрсатган мардик беҳисоб,
Давру даврон ўтди: ким қилар ҳисоб?

Донгимиз кўкларга етди у замон,
Хусрав ҳузурда тондик шараф-шон.

Шу яқинда бордир гўзал бир бўстон,
Икки кун юрилса, кўринар Турон.

Сен бир дашт кўрарсан, қаҳрабо, гулгун,
Мардлар у маконда шод бўлгай бутун.

Тўрт томон дарахтзор, боғ, оби равон,
Паҳлавон сайр этса арзирлик макон.

Ери инак янглиг, хушбўй ҳавоси,
Ариқ суви гулоб, дардлар давоси.

Тупроғи зар диёр, тоши дурдона,
Мушки анбар чамаи мисли афсона.

Боғлар оҳанрабо, гуллар чорлайди,
Мевалар шохларда ёниб порлайди.

Сарвининг шохларида булбул газалкон,
Гулзорда какликлар кезади равон.

Энди бундан кейин ўтмай кўн муддат
У ерлар бўлгуси мисли йўқ жаннат.

Ҳамма дашт, тоғларда гул юзлар бордир,
Тўда-тўда бўлиб кўн бахтиёрдир.

Афросиёб қизи гўзал Манижа
Боғда офтобмисол норлар ҳамиша.

Турон қизларининг юзи пардали,
Барчаси сарвқомат, хушбўй сочлари.

Юзлари гулгундир, кўзлари хумор,
Ширин лабларида гулоб ҳиди бор.

Агар биз сайлгоҳга истасак бормоқ,
Тез юрсак бир кунлик йўлдир бечарчоқ,

Қанча гул юзларни олиб келармиз,
Хусравга яна ҳам азиз бўлармиз».

Гургин ёш Бежанга сўзлади шу хил,
Паҳлавон бағрида тўлғонди ёш дил.

Гоҳ шуҳрат маст этиб, гоҳ истар сафо,
Ёш эди, ёшликни айлади раво.

БЕЖАНИНГ АФРОСИЁБ ҚИЗИ МАНИЖАНИ КЎРИШГА БОРГАНИ

Иккиси кўзголди у олис йўлга,
Бири қисмат билан, бири ҳамлага.

Бир кунлик йўл, икки ўрмон ораси,
Оддан тушиб борди лашкар сараси.

Ирмон юртларида икки кун улар
Бургут, този билан ўйнаб-кулдилар.

Гургин билиб қолди келганини қиз
Хўроз кўзи каби дашт бўлгач қирмиз.

Ўтган байрамлару шодмонликлардан
Гургин сўзлар эди, тингларди Бежан.

Тинглаб, у Гургинга сўз деди шу чоқ:
«У ерга борганим яхши олдинроқ.

Баэм жойларин кўрай бориб олисан,
Хабар олай турклар қурган мажлисан.

Йўнилган найзамни олиб елкага,
Қайтиб келажакман яна орқага.

Кейин биз сен билан кенгаш қурурмиз,
Кўз билан кўрганда яхши билурмиз».

Хазиначига у буюрди ногоҳ:
«Келтир базм учун менга зар кулоҳ.

Уларнинг мажлиси ярқираб кетсин,
Омадимиз келди, ишимиз битсин.

Келтир Қайхусравнинг гавҳар сирғасия,
Гев билагузугин келтир, порласми».

Кийди у ярқироқ румий либосин,
Тожга ҳумой патин ўрнатди созин.

Қора от устига у дадил чиқиб,
Олди мардлик узук, камарин тақиб.

Оёгини отга қўйгани замон,
Чопиб кетди ўша манзилга томон.

Етиб келди ўша ўрмон ёнига,
Бир ҳаяжон тушиб қайноқ жонига.

Баланд сарв остида туриб қолди у,
Тунмасин деб қуцдап ўт пуркар ёғду.

Гулчеҳра чодирини ёнига келди,
Юрагига олов — муҳаббат тўлди.

Даштин туттап эиди қўшиқ — кую соз,
Гўё жонини қутлаб этарди эъзов.

Манижа чодирдан қиё боққан он
Кўрипти саркарда, гўзал паҳлавон.

Яман Суҳайлисин кўркидай юзи,
Япоғи бинафина янроғин ўзи.

Бошида паҳлавон кулоҳи порлар,
Румий кўйлак яшнар нурда худди зар.

Чодирда юзига парда солган қиз
Кўнгли юмшаб, ёнди мисоли нарғиз.

Доясин юборди чопардай дарҳол,
Деди: «Сарвқоматдан дарҳол хабар ол.

Билиб кел, ким экан ой юзли ўғлон?
Сиёвуш тирилиб келди, ё гулмон?

Сўрагил, бу ерга келмиш не сабаб?
Нега базмга кирмай, туради қараб?

Сўра: Сиёвушми ёки паризод,
Юрагим ишқидан тўлғанди, ҳайҳот.

У севги оташин ёқди не учун?
Ёинки, қиёмат бўлдимиз букун?

Кўп йиллар бўлдики мен бу чаманда
Базмлар қураман баҳор келганда.

Бу базмгоҳда кўрмам ўзгани асло,
Кўрганим фақат сен, эй сарви барно!»

Бежан яқинига доя келди-да,
Табриклади таъзим қилиб олдида.

Манижа сўзини айтди Бежанга,
Бежан юзи ёнди ўхшаб гулшанга.

Доя саволига берди у жавоб:
«Эй пари элчиси, билсин моҳтоб,

Мен на Сиёвушман ва на паризод,
Мен асилзодаман, эронлик авлод.

Менман Гев Бежани, Эрондан келдим.
Қобонлар жанги-чун югуриб-елдим.

Бошларини кесиб ташладим йўлга,
Тишларини олдим шоҳ учун ўлжа.

Бўлгач бу базмгоҳ чамандан огоҳ
Гударз Гевини томон шошмадим ногоҳ.

Бу томонга келдим олис йўл босиб,
Бўлармикан дея чаманзор насиб.

Афросиёб қизин чехрасин кўрсам,
Худди тушдагидек бахтиёр бўлсам.

Бунда бир чаманки, дафина кўрдим,
Чин бутхонасидай хазина кўрдим.

Агар менга қилсанг яхшилик, мадор,
Берурман олтин тож, исирга, камар.

Мени бошла ўша гул юз ёнига,
Жоимни пайванд қил унинг жонига».

Бежанинг сўзини доя эшитди,
Кейин Манижани хабардор этди.

Юзи бундай, бўйи бундай, деди у,
Тангри яратмишдир шундай, деди у.

Манижа тинглади доя сўзини
Ва дарҳол юборди яна ўзини.

Жавоб етказишга ўша ўғлонга:
«Сен буқун етарсан орзу-армонга.

Қошимга келгайсан айлаб хиромон,
Қоронги дилимни этиб чарогон.

Дийдорингдан кўзим равиан бўлгуси,
Бу данту манзилим гулнан бўлгуси».

Бу жавобдан Бежан дили яшнади,
Қиз чодир томон юра бошлади.

БЕЖАНИНГ МАНИЖА ЧОДИРИГА КИРГАНИ

Сарв остидан Бежан аста кўзголи,
Қиз чодир томон ўғлон йўл олди.

Афросиёб қизин чодир зебо,
Лиёда бормоқнинг гашти бир дунё.

Заррин камар билан белини боғлаб,
Чодирга кирди сарв ўзини чоғлаб.

Манижа яқин келиб уни қучди,
Шоҳона камарин белидан ечди.

Хол-аҳвол сўради йўлдан, жанглардан:
«Ким келди қобонга қарши сен билан?»

Не учун бу қадду ҳусну камолинг
Гурздан қийшалар кетиб мажолинг?»

Мушку гулоб билан ювиб оёгин,
Келтирдилар кейин ширин томогин.

Ёздилар поз-неъмат тўла дастурхон,
Ҳаддан зиёд эди тотли ошу нон.

Улар куй эшитиб, май синқардилар,
Кейин ҳамма кетиб, тапчо қолдилар.

Чодирда чўрилар қолдилар фақат,
Энди чанг, погора, шодликка павбат.

Парчадан ер яшнаб товус ранг эди,
Дивору шоҳидан йўлбарс ранг эди.

Ял-ял ёнар эди чодир матода,
Мушку анбар сочиб, сўзлар сафода.

Биллур жомга кўҳна май-шароб тўлди,
Бежан-ла Манижа бахтиёр бўлди.

Уч кеча, уч кундуз чўзилди висол,
Манижа шодликдан йиқилди беҳол.

МАНИЖАНИНГ БЕЖАНИ УЗ САРОИГА ОЛИБ КЕТГАНИ

Бежан кетмоқ учун чоғланган замон,
Манижа кўришни истади чунон.

Чўрини чақириб шунда қошига,
Уйқу дори солди йигит ошига.

Маст қилиб, оздириб унинг кўнглини,
Роса ром этдилар Гевнинг ўглини.

Бежанинг уйқуга кетганин кўриб,
Қиз чўриларини йиғди чақириб.

Ясатинглар, деди у, тахти-равон,
Унга ётқизилсин анави ўғлон.

Бир тахти-равонки, қўшалоқ хужра:
Ҳам сафо, ҳам уйқу у равон ичра.

Сепишди тўшакка хушбўй кофурлар,
Сандақ дарахтида ўйвайди нурлар.

Пойтахтга етганда у тахти-равон,
Ёниб кўйдн йиғит чодирин жонон.

Сўнг кўшикка нишқоний кирди тунда қиз,
Бегоналарга у очмади оғиз.

Айвонда ухлаш-чун ўрин тўшалди,
Манижа Бежани бағрига олди.

Бежан кўзин очиб келганда хушга,
Сингиб ётар эди юшмоқ оғушга.

Қолиб Афросиёб кўшикида Бежан,
Ётарди ой юзли бир нари билан.

Бежан ўз ҳолига ачиниш жондан,
Аҳриманга деди: «Қутқар яздондан!»

Балодан халос эт, эй парвардигор,
Бу ердан кетолмай мен қолсам ночор,

Гургиндан ўчимни олгин, у баттол,
Қаҳримга учрагур этди бемажол.

Манижа унга дер: «Дилни айла шод,
Бўлмаган ишлардан ўзни эт озод.

Мардларга дуч келар турли имтиҳон,
Гоҳи базми жамшид, гоҳи жанг-майдон».

Гул юзлар ҳар ёндан чиқиб келдилар,
Румий кўйлақларда тайёр бўлдилар.

Торни қўлга олиб чалди гўзаллар,
Янгради тарона, байту ғазаллар.

Булар ётар экан базми такрор,
Бундан кўшк посбони бўлди хабардор.

Хушёрликни қўлдан бой берган инсон
Фалокатга дучор бўлади осон.

Ҳамма сирни билди яширин посбон:
Қайси мамлакатдан келган бу ўғлон,

Унинг бу келишдан надири мақсади,
Туронда не қилар Эрон фарзанди.

Билиб, қўрқиб кетди ўз жони учун,
Не даво дардининг дармони учун.

Хабар беришдан йўқ ўзга чораси,
Чодирдан йўқолди унинг қораси.

Турон шоҳига у деди дафъатан:
«Қизингиз эр топмиш эронийлардан».

Ел урган мажнунтол каби қадди дол,
Шоҳ олмони тилга олди бемажол.

У кафтига артиб қошли ёшини,
Ғазаб-ла кўтарди мағрур бошини.

«Кимнингки пардада сақланса қизи,
У тождор бўлса ҳам, бадбахтдир ўзи.

Кимки, ўғил кўрмай қиз кўрар экан,
Бу қизга энг яхши куёвдир кафан».

Манижа ишидан дили қон бўлди,
Қорахон сардорни чақириб олди.

Унга деди: «Нокас қиздандир сўзим,
Сен билан кенгашмай тонай мен тўзим».

Бундай жавоб айтди шохга Қорахон:
«Бу ишда этилур ақл имтиҳон.

Воқеа юз бергач, сўзга жой қолмас,
Эшитган-кўрганга баробар бўлмас».

Афросиёб бу хил жавобни тинглаб,
Қорахон сўзидап йўлини тезлаб,

Гарсевазга деди: «Қара булга бир,
Эрондан не кўрдик, не кутар тақдир.

У нега йўллайди бу ёмон бандни,
Ғамга солди Эрон ҳам бу фарзандни?

Хушёр суворийлар билан бора қол,
Кўшқу том, эшикдан қараб, хабар ол.

Боқ, кўшқда сеп кимни кўрсанг ҳаммасин,
Банд айлаб бу ерга келтир, қолмасин».

ГАРСЕВАЗНИНГ БЕЖАНИ АФРОСИЁБ ҲУЗУРИГА ОЛИБ БОРГАНИ

Гарсеваз эшикка яқинланган ол
Кайфу сафо билан янграрди айвон.

Янграр чангу рубоб, дилкаш оҳанги
Афросиёб кўшқни қучган жаранги.

Суворийлар шохнинг тому айвонини
Ураб, беркитдилар унинг ҳар ёнини.

Гарсеваз эшикдан ҳалқани узди,
Ичкилик базмини дафъатан бузди.

Кўшқда чапак чалди, кирди ичкари,
Унга воқеанинг кўринди бари.

У хона ёнига тез етиб келди,
Унда бетона зот борлигин билди.

Эшикдан Бежанга ташлади кўзини,
Қоли қайнаб, базўр ушлади ўзини.

Уч юз танвоз чўри ўйнар эдилар,
Рубобу тор чалиб куйлар эдилар.

Зеболар ичида ўлтириб Бежан,
Шод эди қирмизи май тотиб жомдан.

Гарсеваз ғазабдан жўшиб хайқирди:
«Ўзини билмаган эй Эрон марди,

Тушибсан ғазабли шер чапгалыга,
Энди ким ачинар сенинг ҳолингга?»

Ўзининг ҳолидан қайгурди Бежан:
«Қуролсиз мен жангга қандай кирарман.

У қора тулпорим, учқурим қани,
Қайтдами мендан кун, умрим равшани?

Қайда Гударз Геви, Кашводлар қайда,
Бошимни бергайман бунда бефойда».

У этик кўнжида доим бир ханжар —
Сақларди, кўп ёрқин мисоли гавҳар.

Қўл чўзиб ханжарини қишдан олди,
Ўзини ташитиб у бундай деди:

«Кашвод набираси Бежан бўламан,
Ботирлар, буюклар бошлиғи менман.

Биров тиг уролмас менга — бу аён,
Боши тандан жудо бўлар бегумон.

Турса-да жаҳонда ур-йиқит, тўфон,
Қочмасман, олкамни кўрмас ҳеч инсон».

Кейин Гарсевазга деди у бундай:
«Олишсанг, қорайгай иқболнинг тундай.

Биларсан аждодим, улуг шохимни,
Ботирлар ичида пойгоҳимни.

Агар жанг истасанг, жангда кўрарсан,
Қўлимни ёв қони билан юварман.

Туронийлар ичра ким келса қарши,
Шу ханжарим билан кесилар боши.

Борай, элтгин Турон бошлиғи томон,
Айлагил сен унга бирма-бир баён,

Гуноҳим кечиши сўрагил ундан,
Бу йўлда яхшилик келсин қўлингдан».

Унинг зўр пайжасин кўрган Гарсеваз
Хужумга ўтишни этмади ғараз.

Биларди Бежаннинг тезкор экапин,
Ев қонин тўкишга тайёр эканин.

Онт ичди бўлишга унга вафодор,
Этди яхшилик-ла насиҳат изҳор.

Онт ичиб, қўлидан ханжарин олди,
Ширин сўзлар билан арқонга солди.

Боғланган қоплондек Бежанин элтди,
Мардликдан не фойда, гар омад кетди?

Кажрафтор фалакнинг иши шу явглиғ,
Сен келглик сўрасанг, келади танглик.

Боши яланг, қўли боглиқ паҳлавон,
Келтирилди шоҳнинг ёнига шу он.

Бежан шоҳга деди: «Сепда, шахриёр,
Рост сўзни эшитмоқ бўлса ихтиёр,

Агар тоқат қилиб тингласанг, сўзлай,
Фақат ҳақиқатни нақлимда излай.

Эрондан қобонлар жангига келдим,
Сўнг Турон базмида сарфароз бўлдим.

Йўқолган бир лочин туфайли бугун,
Авлөдимга испод келтирдим бутун.

Қуёшдан беркиниб, салқинланай деб,
Мен бир сарв остида дам олдим ётиб.

Пари келиб, ўраб қанот-парига,
Мени ухлоқ ҳолда олди бағрига.

Отимдан ажратиб, учиб кетди у,
Шоҳ қизи шу ерда келди рўбарў,

У билан чўрилар келган эканлар,
Оромни ихтиёр қилган эканлар.

Суворилар даштга ёйилиб чунон,
Ёнимдан ўтарди кўп тахти равон.

Турон суворилари ўраб ҳар ёқдан,
Бир ҳинди чодирин чиқди йироқдан,

Ўртада турарди бир тахти равон,
Шамолда ҳилпираб чодирин алвон.

Ичида ухларди бир гўзал пайкар,
Болишга қўйилган тожи ярақлар.

Пари аҳриманни ёд олиб шу он
Қуюн каби учди отлиқлар томон.

Мени ўтқазди у тахти равонга,
Сеҳрлар ўқиди ухлоқ жононга.

У гўзал саройга қадар ухлади,
Мен эса, аччиқ ёш тўкиб йиғладим.

Заррача гуноҳим йўқ менинг бунда,
Манижа ҳам оппоқ — гуноҳ йўқ унда.

Ҳамма айб парида, — сен бунга ишон,
Парининг сеҳрига қилмайман гумон.

Ҳеч нарса қўшмадим, сўзим ҳақ тамом,
Бу ерда ҳеч кимим йўқдир, вассалом».

Афросиёб унга бундай сўз қотди:
«Шум қисматинг сенга тез келиб етди.

Эронлик бир зотсан, гурзи ва камон
Билан келган эдинг қучмоқ учун шон».

Энди қўли боғлиқ аёлдай нуқул
Маст каби сўзлайсан бўлмагур нақл.

Қуруқ сафсатани вайсаб, келгинди,
Қўлимдан қутулмоқ бўласан энди».

Унга деди Бежан: «Тингла, шахриёр,
Тинглагил, донолик сенга бўлсин ёр.

Қобонлар тиш билан, шер панжа билан
Олишиб келади ҳар ерда кўпдан.

Ботирлар ишлатиб шамшир, ўқ, камон,
Душманларга қарши уради жангон.

Бунда бири боғлиқ, ҳимоясиздир,
Бошқаси пўлатдан қуроли тездир.

Дили жангни қанча истаса-да шер,
Панжаси бўлмаса, ҳоли нимадур?

Агар шоҳ бу ерда мендан жасорат
Истаса, десаки, кучингни кўрсат,

Битта от берсинлар ва оғир гурзи,
Келсин туркдан мишга бошлиқнинг ўзи.

Қолса ўша мишдан жангда битта сөг,
Атамагин мени ботир деб у чоқ».

Бежандан бу сўзни эшитган замоң
Афросиёб кеки ўт олди чуноң.

Гарсевазга қараб, ғазаби тошди,
Эронийлар шундай ҳаддидан ошди:

«Кўрмайсанми буни, ёвуз бадкирдор
Нималарни менга айтмоқда беор.

Қилган ёвузлиги ҳам эмиш гўё,
Шухрат қозонишни этар ихтиёр!

Қўл-оёғи боғлиқ ҳолда тез судра,
У дунёга жўнат тўхтамай сира.

Дарвоза олдида тезроқ дор ўрият,
Йўл устида бўлсин, кўрсин юрт-элат.

Бу бахти қарони ос тириклайин,
Бу ҳақда сен бошқа сўзлама кейин,

То, эронийлардан бу кундан бошлаб
Туронга боқмасин биров кўз ташлаб».

Уни шоҳ ёнидан тортдилар шу дам,
Кўзлари тўла ёш, дилда дарду ғам.

Эшикка хастадил Бежан олгач йўл,
Кўз ёнидан оёқ ости бўлди хўл.

Бежан йиғлаб дерди: «Олло, бешафқат,
Бошимга солибди шундай шум қисмат.

Мен дору ўлимдан қўрқмайман асло,
Эрон мардларидан қиламан ҳаё.

Шоҳона аждодлар токи қиёмат
Мени қўрқоқ дея қилар маломат;

Улар билмасалар, бунда негарман,
Ҳатто яраланмай, ўлиб кетарман.

Дариго, шод бўлгай менинг душманим,
Кўринса дорда бу шокиза таним.

Афсус, йироқдаман отамдан, йироқ,
Афсус, мардларимдан, ватандан йироқ.

Эрон диёрига эсан, эй шамол,
Буюк шоҳга мендан хабар элта қол.

Бежанга дуч келди фалокат дегин,
Шер чангалида, у ҳалокаг дегин.

Гударзу Кашводга сўзлагин мендан,
Маломатга қўйган маккор Гургиндан.

Балога дуч этди мени у, дунё —
Бу хил ситамгарни кўрмадим асло.

Гургинга айт: эй сен машъум паҳлавон,
У дунёда мендан қолмассан омон».

БЕЖАНИНГ БИР ҚОШИҚ ҚОНИДАН УТИНИИ ПИРОН АФРОСИЁБДАН СУРАГАНИ

Бежан ёшлигига ачирди яздон,
Афросиёбда ҳам туғдирди тумон.

Гўрковлар қазирди дарахт тубини,
Бежанинг бахтига Пирон кўринди.

У жойга етганда Вис ўғли Пирон,
Кўрди бел боғлаган туркларни ҳар ён.

Тиклаиб қўйилган эди баланд дор,
Ундан туширилган йўгон арқон бор.

Туронларга деди: «Нимага бу дор,
Турон шоҳи кимни бу дорга осар?»

Гарсеваз дер унга: «Осилар Бежан,
У Эрондан келган, подшоҳга душман».

От суриб келди у Бежанга яқин,
Дард уни урмишди гўёки чақин.

Икки қўл орқага тошдек боғланган,
Юзидан ранг кетиб, бағри доғланган.

Пирон ҳол сўради: «Ўзи нима гап?
Сени келтирибди ўлимнинг ҳайдаб».

Ҳамма гапни унга сўзлади Бежан,
Маккор дўст туфайли бу ҳолга тушган.

Пирон қулоқ солди Бежан сўзига,
Кўзидан оқизди ёшин юзига.

Буюрди олинг, деб дордан бир муддат,
Кейин деди: «Уни бу ерда тўхтат,

Мен шоҳга аҳволни айлайин баён,
Яхшилик юлдузин айлай намоён».

Отига миндию, чондирди Пирон,
Юрди Турон шоҳнинг саройи томон.

Содиқ хизматкордай қасрга кирди,
Подшоҳга таъзим бажо келтирди.

У тахт қаршисига тез юриб келди,
Афросиёбга кўп таҳсинлар деди.

Тахт ёпида турди у анча маҳал,
Худди йўлбон, худди дастуриламал.

Пирон мақсадини билди ҳукмдор,
Унинг аҳволига кулди ҳукмдор.

Кулдию сўнг деди: «Айт, тилагингни,
Обрўлик кимни деб билармен сени.

Сенга нима керак: зарми, гавҳарми,
Ҳокимлик керакми ёки лашкарми?»

Аямайман сендан бор ганжимни мен,
Аён айла менга дил ранжингни сен».

Содиқ Пирон унинг эшитгач сўзин,
Заминни ўпдию, тик тутди ўзин:

«Абадий бор бўлсин ҳаётинг, бахтинг
Ва барқарор бўлсин салтанат тахтинг!»

Бу жаҳон шоҳлари сени шарафлар,
Сени табриклаш-чун қуёш ярақлар.

Мендаги бор парса сепинг бахтингдан,
Лашкару хазинам, қудратим сепдан.

Қариндош-уруғим омон, зор эмас,
Фуқаром давлат, асло хор эмас.

Мен подшоҳлигингдан тўкин, маъмурман,
Мартабам баланду мудом масрурман.

Бузилмасин дейман менинг оромим,
Этмасин ҳеч кимга зиён бу номим.

Илгари ҳар ишда шоҳга кўп муддат
Берганман фойдали анча маслаҳат.

Лекин шоҳ сўзимга солмади қулоқ,
Шундан кейин бўлдим мен ундан йироқ.

Сўйма дедим Ковус ўглини сенга,
Ев бўларсан Тусга, Ботир Рустамга.

Эрон филларидап топталмай замин,
Иттифоқлигимиз бўларди таъмин;

Шоҳларнинг авлоди Сийвуш бу он
Хизмат қилар эди сенга бегумон.

Лекин сен дорига қўнштириб заҳар
Бекорга ўлдирдинг уни, алҳазар.

Унутгандирсан сен у Гевни бу дам,
Ботирлар сардори мард Рустамни ҳам.

Балолар ёғилди эронилардан,
Улар қасос олди туронилардан.

От солди туркларнинг ерига улар,
Ичганимиз бўлди фақат оғулар.

Сом Достонин тиги ҳамон қўлида
Ҳамон кек сақлайди бизга кўнглида.

Рустам у тиг билан боиларни кесар,
Қон мавжи уммондай тошар, алҳазар.

Осуда бир дамда жангни ўйлайсан,
Ўйламай заҳарли гулни ҳидлайсан.

Агар Бежап қонин тўксанг, бил у он
Туронни босажак уруш-галаён.

Донишманд шоҳ сену биз сенга тобеъ,
Ақлишгни ишлатгил, кегмасин толеъ.

Ўйлаб кўр, ёвлигинг нималар берди?
Эрон шоҳи бизни шунчалар қирди.

Сен ўша ёвликни истайсан ҳамон,
Офат дарахтидан кутасан эҳсон.

Уч икки бўлса ҳам бизда йўқ мадор,
Эй олам паноҳи, одил ҳукмдор!

Айт, Гевни ким сендан яхшироқ билар,
Фалокат наҳанги шу Рустам бўлар.

Кашвод ўгли Гударз кучда ягона,
Набира қасди-чун келар мардона».

У кучли оловга сув сенган замон,
Афросиёб этди жавобин баён:

«Билмасап Бежанининг нима қилганин,
Эрону Туронда мендап кулганин.

Билмайсанми, налар қилди шум қизим,
Кексайганда ерга қаратди юзим.

Кавизакларимнинг шаънида бу дор
Оламда ювилмаёй туради узоқ.

Бу шармандаликдан энди умрбод
Кишварим, лашкарим қилади испод.

Агар сақлаб қолсам унинг ҳаётин,
Тиллардан тушмайди уятли отим.

Расволикда қолиб, азоб чекарман,
Эгиларман, қонли кўз ёш тўкарман».

Шоҳга ҳамон таҳсин ўқийди Пирон:
«Бахти кулган, ростгўй шоҳ, бўлгил омон!

Нима айтган бўлсанг ҳаммаси ҳам рост,
Номусу шарафни ўйлайсан, холос.

Аmmo қулоқ солгил ҳақ ниятимга,
Яхшилик тилаган маслаҳатимга.

Унга дор, ўлимдан оғирроқ бўлган
Япа бир жазо бор. Бу жазо — кинан.

Эронилар ундан олсинлар сабоқ,
Қўймасинлар ёмон йўлларга оёқ».

Сенинг зиндонингга тушган гуноҳкор
Хатда тирикликдап ўчади зинҳор.

Пирон тили билан дили ягона,
У айтгандай қилди шоҳ одилона.

Тўғри йўл кўрсатган покиза дастур
Шоҳ шон-шарафига сочди яна пур.

АФРОСИЕБНИНГ БЕЖАНИНГ ЗИНДОНГА ТАШЛАТГАНИ

Гарсевазга шу дам фармон берди шоҳ:
Унга кишан уриб, қаздир чуқур чоҳ.

Қўллари, бўйинини зашжирбанд этгил,
Эгри румий кишан билан банд этгил.

Катта михлар билан кишанларни қоқ
Буткул михлаб ташла бошдан то оёқ.

Бошин пастга қилиб сўнг чоҳга тушур,
На қўйш, на ойдан ола билсин пур.

Жаҳонгир денгизнинг тубидан тортган,
Чинмочип даштига келтириб отган.

Ақвоидев тоши ва филларни келтир,
Шулар билан Бежан жазосини бер.

Филлар аравада тошни келтирсин,
Ва Аржанг чоҳининг оғзин беркитсин.

Шундай қилки, чуқур тамом ёпилсин
Гуноҳкор тубида бўғилиб ўлсин.

Кейин осий қизнинг саройига бор,
Жазосини олсин қўлингдан беор.

Суворилар билан бориб торож эт,
У бахти қорапн бетахт, бетож эт.

Унга дегил: «Эй сен, лаънати, бадбахт,
Сенга ярашмайди шонли тожу тахт!

Сен кекса бошимга ёгдирдинг иснод,
Тожимга доғ солдинг машъума, ҳайҳот!

Қизни бўз кўйлакда чоҳга судраб бор,
Кўрсин қандай экан чоҳда тождор ёр.

Дегил унга: ана сенинг баҳоринг,
Қоронғи зиндонда ошиқ гамхоринг».

Гарсеваз шайланди тезда кетмоққа,
Шоҳнинг фармонини адо этмоққа.

Дор тагидан Бежан олиб кетилди,
Шоҳ фармони шундай адо этилди;

Бошдан оёққача темир урилган,
Қўлда кишан, белга зашжир ўралган.

Темирчилар пўлат ҳалқалар тақди,
Каттақон михларни кишанга қоқди.

Бошини паст қилиб чоҳга солдилар,
Чуқурнинг оғзига харсанг босдилар.

У ердан шоҳ қизин саройи сари
Йўл олди Гарсеваз ва ботирлари.

Қизнинг ганжини торож этишди,
Ҳамёнларни йиғиб, тожни элтишди.

Манижа кўйлакчап ва оёқ яланг,
Бош яланг қалтираб турарди арапг.

Уни судраб кетди чоҳга Гарсеваз,
Қиз юзу кўзидан ёши тўхтамас.

Гарсеваз дер: «Мана сенинг уйинг, қол,
Маҳбусга умрбод оқсоч бўла қол».

Қиз у чоҳ ёнида қолди бир ўзи,
Икки булоқ бўлди иккала кўзи.

Фарёд чекиб даштда кезди бутун кун,
Зулмат парда ёйиб келди қора тун.

Оҳ чекиб қиз чоҳнинг ёнига келди
Бир қўлини узатиб, настига эгилди,

Қуёш кўкка бошини кўтарган чоҳда,
Манижа нон сўраб юрди ҳар ёқда.

Узун кун йўл босиб топиб келди нон,
Интилади сўнг чоҳнинг туйғуви томон.

Бежанга узатиб, фарёдлар чекди,
Шўрликнинг қушлари шу хилда кечди.

ГУРГИНИНИНГ ЭРОНГА ҚАЙТГАНИ ВА БЕЖАН ҲАҚИДА ЕЛҒОН СЎЗЛАР АЙТГАНИ

У ерда бир ҳафта Гургини йўл пойлар,
Жойига қайтмади Бежан, йўқ хабар.

Ахтариб ҳар ёққа урди ўзини,
Қовли ёши билан ювди юзини.

Пушаймон бўларди ўз қилмишига,
У ёмонлик қилди яқин кишига.

Уша базмгоҳга борди у танҳо,
Гев ўгли Бежанини тонмади асло.

Чангалзорни кезиб, кўрмади бир зот,
Ҳатто қушлар сайраб, ёзмасди қанот.

Майсазорни узоқ айланди, бироқ
У ерда йўқ эди ҳамсафар ўртоқ.

Олисдан Бежанининг отини кўрди,
Уша ўтлоқ томон у йўлини бурди.

Югани узилган, эгари оғган,
Турарди тулпори дардди, толиққан.

Бежан ҳоли ночор эканини билди.
Эронга у етиб боролмас энди.

Учраб Афросиёб қаҳрига бунда,
Бежан ё дордадир, ё чоҳда бандда.

Арқонни отди у ўғирди юзин,
Кўн надомат чекиб, тополмай дўстин.

Бежанининг отини етаклаб кетди,
Чодирда бир кеча дам олиб ётди.

У ердап от солди Эронга томон,
Туну кун толиқиб беуйқу, бенон.

Гургини қайтганидан хабар топди шоҳ,
Бежан йўқлигидан у бўлди огоҳ.

Шоҳ Гевни бу ҳолдан этди хабардор,
Гургини сўроқ қил, — деди у, — яқбор.

Гевга етиб келди шундай бир дарак
Унинг ботир ўғли кетмиш бедарак.

Уйидан кўчага чиқди отилиб,
Кўзидан ёш оқиб, дили ситилиб.

«Бежаним қайтмади, — дерди у нолон, —
Ирмонлар юртида қолибди ўғлон».

Тантаналар учун сақланувчи от —
Дарҳол эгарланди тулпори Кашвод —

Ҳаданг эгарини отига урди,
Дилида газаби шердай ҳайқирди.

Оёгин эгарга қўйиб шу маҳал
Қуюндай жойидан қўзғалди жадал.

Гургинга ташланди мисоли қуюн:
Бежанга не бўлди, қолди не учун?

Узича дерди у: «Гургин макқордир,
Бежанга хиёнат қилган айёрдир.

Бежаним юзини кўрмасам агар,
Айиргум танидан бошини муқаррар».

Лекин Гургин уни кўргани ҳамон,
Эгилиб югурди мисоли илон.

Оёғи остига ташлади ўзин,
Бош яланг судралиб ҳам тирнаб юзин.

Гевга жавоб берди: «Кўшини виқори,
Эрон сипоҳдори ва шоҳ сардори!

Мени йўл устида кўрмоқ бўлибсан,
Кўзингда қопли ёш билан келибсан.

Менга керак эмас бу ширин жоним,
Мени нафратлагил, йўқдир виждоним.

Қай кўз билан қарай сенга, эй сардор,
Кўзларимда қайпоқ ёшим шапқатор.

Қайгурма у ҳақда; жонига зиён —
Етмагин; ҳолини айларман аён».

Ўғлининг отини Гургинда кўрди,
Туироққа беланиб, гамгин турарди.

Гургин сўзларини синчков эшитди,
Отдан ағдарилди, ҳушидан кетди.

Бошини қоплади Гевнинг гард-тўзон,
Либосини йиртиб у ёқавайрон,

Сочу соқолини йиглаб юларди,
Мўйсафид бошини гардга буларди.

Деярди у ҳамон: «Эй парвардигор,
Менга сен бердинг инқ, ақл, иқтидор.

Агар фарзандимдан айласанг жудо,
Жонимни ола қол, эта қол адо.

Мени аждодларим ёшига чақир,
Сен хабардорсан-ку дардимдап, ахир.

Дунёда биргина ўғлим бор эди,
Кулфатла мадакдор, гамгузор эди.

Қаро бахт айлади ўғлимдан жудо,
Домига тортади мени аждаҳо».

Сўнг яна Гургиндан сўради падар:
«Не воқеа бўлди шу кунга қадар?

Тақдир бир ўзгани ортиқ кўрдими,
Е ўзи кўзингдан ғойиб бўлдими?

Айт, қандай фалокат унга ёпишди?
Фалақдан бошига не ишлар келди?

Ўтлоқда қандай дов дуч келди унга?
Енгган бўлса, нега қолди бу кунга?

Эгасиз бу отни қаердан олдинг,
Ўғлим Бежан билан қайда ажралдинг?»

Унга деди Гургин: «Қўлга ол ўзин,
Қулоқни динг айлаб, тинлагил сўзин.

Сенга воқеани айлай ҳикоят,
Қобонлар жангидан сўзлай ниҳоят,

Шунда, эй паҳлавон, огоҳ бўларсан,
Тоғу тахтни мангу нурга кўмарсан.

Қобонлар жангига шу ердан кетдик,
Ирмонлар юртига биз бориб етдик.

Кўрдик биз у ерда тап-тақир ўрмон.
Дарахтлар қирқилиб, майсалар пайҳон.

Ҳар жойда қобонлар қазибди уя,
Ирмошистон яйдоқ, егандай куя.

Қўлга найза олиб ўрмонга кирдик,
Биз жангга чақириб, ўбдон ҳайқирдик.

Қобонлар келарди, тоғдай ҳайбати,
Тўда-тўда бўлиб, мудҳиш савлати.

Уларга шер каби ҳамла қилардик,
Кун ўтиб, биз яна жангни хоҳлардик.

Фил каби уларни ағдарар эдик,
Гурзи-ла тишларин қўпорар эдик.

У ердан биз юрдик Эронга томон,
Йўлларда ов қилиб, борардик шодон.

Чикди ўтлоқ жойда гўзал бир қулон,
Ундан нафисроғин кўрмаган висон.

Гударз тўригига ўхшар сумбати,
Тумшугидан дейсиз Фарҳоднинг оти.

Оёғи қумуш ранг, пўлат туёғи,
Худ Бежаниниг оти дум, бош, қулоғи.

Гардани шер каби юганда — шамол,
Рустамнинг раҳинидай зоти бемисол.

Бежанга таниланди йиртқич филсимон,
Бежан эса унга танилади арқон.

Арқонни тортганча у қочиб қолди,
Қулоннинг ортидан Бежан от солди.

Қочган қулон, қувган отлиқдан тўзон —
Ўтлоқдан ўрлади, мисли дудсимон.

Замин дарё каби тебраниб қолди,
Қулон билан овчи кўздан йўқолди.

Ҳамма дашту тоғни ахтардим қараб,
Толди саман отим югуриб, чарчаб.

Ҳеч ердан Бежандан тонмадим ишон,
Этарни судраган отдан ўзга жон.

Унинг қайғусидан дилим ўртанди.
Қулон билан жангдан қалбим тўлганди.

Мен ўша ўтлоқда кўп туриб қолдим,
Дарак топарман деб хаёлга толдим.

У ердан қайтдим мен ноумид бўлиб,
Қулонни бир ваҳший Оқ дев деб билдиб».

Дено Гев тингларкан нақли бу он,
Гургин ҳақлигига келтирди гумон.

Гургиннинг сўзлари туюлди чайқаш,
Гевга тик боқолмай турарди яққаш.

Гургин турар эди юзи заъфарон,
Сўзлари кўп сохта, юраги ларзон.

Гев билдики, ўғли йўқолиб кетган,
Билди: Гургин ёлгон нақллар айтган.

Шунда йўлдан урди Гевни аҳримап,
Гургинни йўқотиш ўтди кўнглидан.

Азиз ўғли учун олади қасос,
Ўғил кўнгли таскин топажак бир оз.

Кейин ўйлаб кўриб, андиша қилди,
Бунга аниқ жавоб йўқлигин билди.

«Не бўлгай мен уни ўлдирган билан,
Фақат хурсанд бўлар разил аҳримап.

Бундан нима фойда Бежан жонига,
Ўзга йўл тонайлик дил армонига,

Унда қасос олмоқ қийин иш эмас,
Найзамга ҳеч қандай девор дош бермас».

Аҳволдан мен огоҳ этаман шоҳни,
Англисин у Гургин қилган гуноҳни.

Гургинга даҳшатли ҳайқирди шу дам:
«Эй сен тубан кетган қаллоб, муттаҳам.

Сен йўлдан оздирдинг ой, қуёшимни,
Шоҳимни, сезимли ланкарбошимни.

Сўнгсиз изланишга мени ташладдинг,
Жаҳонда тептираш сари бошладдинг.

Бу макру фириблик, ёлгондан кейин
Бу замонда ором тошининг қийин.

Агар мен кўролсам шоҳ юзин бир бор,
Бўлмас сенга кейин зарра эътибор.

Жигарбандим учун сен тўлайсан хун,
Боплаб ўч оламан фарзандим учун».

ГЕВИНИНГ ГУРГИНИНИ ХУСРАВ ҲУЗУРИГА КЕЛТИРГАНИ

Бу ердан у тўғри борди шоҳ томон,
Кўзида қонли ёш, дилда иштиқом.

У шоҳга офарин деди: «Шаҳриёр,
Сенга шод-хуррамлик мангу бўлсин ёр.

Мудом барҳаёт бўл, доим бахтиёр!
Энди аҳволимдан этай хабардор.

Жаҳонда бор эди танҳо ўғломим,
Усиз қоронгидир менинг жаҳоним.

Ҳаётини ўйлаб мен гирён бўлдим,
Жудолик жабридан дил бирён бўлдим.

Келди, эй шоҳ, Гургин сафардан бу он,
Дили тўла гуноҳ, тилида ёлғон.

Дастуриламалим, шарафим мангу —
Ўғлимдан келтирди ёмон хабар у,

Эгари қийнаган бир оти қолди,
Фақат тушларимда ҳаёти қолди.

Бизларни ажрим қилганда, эй шоҳ,
Сенга бўлсин фақат адолат паноҳ.

Гургиндан қасдимни олгин, шаҳриёр,
Дастидан жаҳонда бўлдим буцдай хор».

Гев дилин дардидан шоҳ чекди қайғу,
Ғазаб-ла бошига тожин кийди у.

Тахтда шоҳнинг юзи оқариб кетди,
Бежавнинг қайғуси жонидан ўтди.

Шоҳ Гевдан сўради: «Не дейди Гургин?
Қаерда қолдириб кетибди дўстин?»

Хусравга Гев Гургин сўзини айтди,
Бежан ҳақидаги нақлга қайтди.

Гевнинг сўзларини Хусрав эшитиб,
Сўнг деди: «Зорланма, қийналма ҳадеб.

Бежан соғ юринти, ўзни шод айла,
Йўқолган фарзандни кутиб ёд айла.

Донишмандлар менга очминдилар фол,
Муъбадлар тилайди тахтимга иқбол.

Эронлик отлиқлар билан Туронга,
Жангга йўл олурман, ўша томонга.

Сиёвуш ўчи-чун қўшин тортаман,
Туронни филлар-ла топтаб ўтаман.

У қасос жангида Бежан бўлармиш,
У аҳриман каби жангга кирармиш.

Ғам сема сен ўғлинг учун ҳеч қачон,
Етарли, ёнингда турибман омон».

Кетди Гев дилда тўла дарду ғам,
Юзидан қон қочиб, кўзи тўла нам.

Хусрав саройига келганда Гургин,
Кўрмади у ерда шоҳ ботирларин.

Бежаннинг дардида ҳамма паҳлавон
Қасрдан Гев билан кетгани у он.

Юзга хазинани йўқотган каби
Аламзада эди бариининг қалби.

Диллар чок, хаёллар наришон бўлди,
Кўз ёшлардан замин бир уммон бўлди.

Гургин кўшк ичидан юрди шоҳ томон,
Қайғули ўйлардан ҳоли наришон.

Кайхусрав олдига келдию, Гургин
Ер ўшиб, сўнг шоҳга айтди офарин.

Қобоннинг қайроқи ўткир тишларин
Тахт олдига қўйди таъзим-ла Гургин.

Деди: «Шоҳ, ҳар ишда келгай омадинг!
Умр бўйи наврўз бўлсин улфатинг!

Евларинг бошини кучинг хам қилгай,
Қобонлар бошидай боши қирқилгай!»

Қобон тишларига шоҳ нигоҳ қилди,
Кейин савол берди: «Йўл қалай бўлди?»

Қайда қолди сендан ажралган Бежан,
Не кўйларга солди уни аҳриман?»

Хусрав шундай дегач, Гургин тик туриб,
Жойида қотди у, забушлик кўриб.

Тили айланмайди, ботиб гуноҳга,
Раиғ ўчиб, қалтираб, қаролмас шоҳга.

У ўрмон, қулону ўтлоқдан айтган
Сўзлари қовушмас, гўё тил қотган.

Унинг гўлдирашини кўриб турган шоҳ
Ҳазаб-ла ҳайдади тахтидан погоҳ.

Бошида ёмон ўй, дили қорадир,
Шоҳ унга шундайин дашном берадир:

«Эшитганмисан, эски мақол бор:
Гударзларга чопган шер бўлур тор-мөр,

Яздон ғазабидан агар кўрқмасам,
Ёмонотлиқ бўлиб қолмайин десам,

Буюрардим, шу он бошингни тандан
Товуқдай шарт узар эди аҳриман».

Хусрав темирчига буюрди бу хил:
«Оғир кишан ясаб, бош учун миҳ қил.

Оёқларга сен дарҳол кишан ур,
Кўзларини мондай очсин бу маифур».

Кейин Гевга деди: «Ўзни ол қўлга,
Қидиргил ўглингни, отлангил йўлга.

Мен ҳам отлиқларни йўллаб ҳар ёнга,
Дарак излаб боргум ҳамма томонга,

Бу ишга зудлик-ла киришсак агар
Бежандан албатта топамиз хабар.

Тезда топмасак ҳам унинг дарагин,
Хушингни йўқотма, эзма юрагинг.

Қут, келгунча баҳор — фарвардин ойи,
Қулгунча жаҳонда қуёш чиройи;

У чоқким, чаманлар гуллар очганда,
У чоқким, гулларни еллар сочганда,

У чоқким, бахмалга замин ўрагур,
Ҳавода гуллардан таралар сурур,

Ҳамма ерда бўлур амримиз вожиб,
Яздонинг каломи бағишлагай зеб.

Жаҳон жомини мен шунда кўтаргум,
Хилватда тик туриб, қаромат кўргум.

Жомда етти кишвар акс этар аён,
Ҳаммаси кўзимга бўлур намоён.

Раҳматлар айтарман ажодларимга,
Жаҳонга ҳуқумдор авлодларимга.

Етти иқлимни мен жомда кўрарман,
Ўглинг қайдалигини айтиб берарман».

Бу сўзни эшитиб Гев дилшод бўлди,
Фарзанд ташвишидан озод бўлди.

Жилмайиб, Хусравга айтди офарин:
«Шоҳим, сенсиз йўқдир замону замин!»

Амринг-ла айланар бу чархи фалак
Асло дард кўрмасин сийнангда юрак!»

Гев Хусрав қасридан чиққани замон
Отлиқ чошарлари кетди ҳар томон.

Бежан изларини қидириб улар
Куррайи заминни кезди тун-кунлар.

Ирмопу Туронни роса титишди,
Аммо из тополмай ортга қайтишди.

КАИХУСРАВНИНГ БЕЖАНИ ОИНАИ ЖАҲОНДА КЎРГАНИ

Етиб келганда наврўзи олам,
Шоҳ жаҳон жомини эслади хуррам.

Дидига тўлдириб умид наҳлавон —
Гев ўглини дардида келди потавон.

Хусрав Гевнинг сўлғин юзини кўрди,
Ғамгин дил, ёш тўла кўзини кўрди.

Шунда у ўралди румий чакмонга
Ибодат қилмоқни ўйлаб яздонга.

Яратганши эслаб кўтарди фарёд,
Кейин у қуёшни анча қилди ёд.

Тангридан меҳр истаб қилди илтижо,
Ёвуз аҳриманга сўраб ҳақ жазо.

У ердан бориб шоҳ тахтга ўтирди.
Бошига тожини шодон қўндирди.

Сўнг жомини қўлига олиб тикилди,
Унда етти кишвар намоён бўлди.

Унда аён эди фалак рафтори,
Ҳамма жумбоқларнинг жавоб изҳори.

Жом ичра балиқдан юлдузга қадаг,
Барча воқеалар кўринар яксар.

Найвону Хурмузу Мирриху ва Шер
Қуёш билан ою, Ноҳид ҳамда Тир.

Мавжудот у жомда бўлди намоён,
Хумдор ҳаммасин кўрарди аён.

Жомга боқди, кейин олдига қўйди,
Унда кўп ғаройиб лавҳалар кўрди.

Етти кишварга у ташлади назар,
Ва лекин Бежандан толмади асар.

Гургсор кишварига юзип ўгирди,
Яздон амри билан Бежанини кўрди.

Бежан чоҳда ётар эди кишанбанд,
Азобда, ўлимга ўта орзуманд.

Шоҳлар авлодидан тенгсиз бир зебо
Унинг хизматини ётарди адо,

Белини оқсочдай боғлаб олганди,
Чиидан ҳам Бежанга оқсоч бўлганди.

Шоҳ юзини ўгирди маънос Гев томон,
Жилмайди, кўнук порлаб кетди чароғон!

Бежанинг тирикдир, дилни шод айла,
Қалбингни қайғудан сен озод айла.

Ғам ема зиндону кишанда дея,
Ўглинг омон экан, бас, шу кифоя.

Кишанбанд Бежанинг Туронда омон,
Унга хизматдадир асилзод жонон.

У чеккан азоблар, қийноқлар улуг,
Бундан алдешага кўнглим лиқ тўлуқ.

Унинг қуни шундай ўтиб турибди,
Оқсочи қон-зардоб ютиб турибди.

Бежан дўст, ёрондан умидин узган,
Янроқки, гирдобда қалтираб сузган.

Кўзлари ёмғирли кўкламга ўхшар,
Ҳаётдан ажални билади афсаал.

Уни қутқармоққа ким ўзин чоғлар,
Буни бажармоққа ким белин боғлар?

Аждаҳо домига ким қарни борар,
Уни азобдан айт, ким қутқарар?

Бунга қодир фақат забардаст Рустам,
Денгиздан тортувчи эчкемарни ҳам.

Белни боғлаб, йўл ол сен Нимрўз томон,
На кундуз, на тунда дам олма бир он.

Йўлда оғиз очма ҳеч бир одамга,
Менинг мактубимни етказ Рустамга!

Унга бу ишлардан бери айман хабар
Камайсин дейман, Гев, дардинг бир қадар».

ХУСРАВНИНГ РУСТАМГА НОМА ЕЗГАНИ

Номанависни шоҳ чақирди дарҳол,
Езгувчига баён этилди аҳвол.

У Рустам помига мактуб ёзди,
Шоҳдан мухлисига бу нома эрди:

Эй мардлар фарзанди, забардаст, ўктам,
Лашкарларга сардор бўлган Таҳамтам!

Сен шоҳлар юраги, тахт таянчисан,
Фармонларга тайёр, шоҳ ишончисан.

Улуғ аждодлардан сен менга ёдгор,
Ёвлар адабини беришга тайёр.

Осмон сенга йўлбарс қалбини берган,
Сендурсан денгизда наҳангни қирган.

Девларни ҳайдадинг Мозандарондан,
Шумларни йўқотдинг ёруғ жаҳондан.

Қанча тождорларни тахтдан қулатдинг,
Тахту кўшкларидан узоққа отдинг.

Қўлингда қанчалар душман берди жон,
Қанча элу юртни айладинг вайрон.

Ботирлар бошлиги, қўшинга сардор,
Сен шоҳлар олдида топдинг эътибор.

Гурзинг-ла қанчалар девларни янчдинг,
Шоҳларнинг тожига шоя нурин сочдинг.

Бунда Афросиёб ва хоқон Чинда
Узукка номингни ёзмишлар чиндан.

Туккан тугунингга уринган одам
Уни еча олмай, чекади алам.

Сен еча оласан тугунни осон,
Сен — каёнийларга тангридан эҳсон.

Яздон сенга бермиш филлар қудратин,
Қалбу ақл, билиму шону шуҳратин.

Буларни ёзишдан хайрли мурод:
Бежанни этасан сен чоҳдан озод.

Бу ишнинг фурсати келди ниҳоят,
Сен у ерга бориб, хизматинг кўрсат.

Гев Гудраз умиди сендадир бу он.
Чунки сен жаҳонда машҳур паҳлавон.

Улар мартабаси сенгадир равшан,
Иккови мен билан бир жону бир тан.

Сен андиша қилиб ўтирма асло,
Айт: қанча мард керак, қанча мол-дувё.

Бу авлод чекмаган ҳеч вақт ранжу ғам.
Улардан зўрроқни билмаган олам.

Гевнинг ундан бошқа фарзанди йўқдир,
Бошқа бир мадәкөр дилбади йўқдир.

Бобомнинг ҳамкори менга ҳам ҳамкор,
Иzzат-хурматимга доим сазовор.

Қаердан ахтарсам уни топгайман,
Шодлигу қайғуни бирга тотгайман.

Хатимни олибоқ сен дарҳол қўзғол,
Сен Гевнинг ёнида мен томон йўл ол.

Токи, йиғиллишиб ҳаммамиз бирга,
Ақлни пешмайлик улуғ тadbирга.

Мардлару ганижларни мен тайёр этиб
Сенинг келишингни тураман кутиб.

Қадамнинг толебахш, юксак шуҳратинг,
Туроюда амалга ошгай ниъатинг.

Бежани бандликдан қутқармоқ учун
Қурою авжомни тайёрла бутун».

ГЕВНИНГ КАЙХУСРАВ ХАТИНИ РУСТАМГА ЕТКАЗГАНИ

Кайхусрав номага муҳр босган он
Гев шоҳни улуғлаб, қўзғолди чаққон.

У Сейстон йўлига чиқишдан бурун
Саройга кирди ҳозирлик учун.

Яздоннинг номини олиб у ёдга,
Ҳамма эркакларни ўтқазди отга.

Уларни бошлади Хирмандчўл сари,
Учқур отлар билан босиб илгари.

Еввойи кун каби дили шошарди,
Ҳар кун икки кунлик йўлни босарди.

Улар тоғ ошдилар, чўлдан ўтдилар,
Муштоқлик дардида излаб кетдилар.

Уни минорадан кўриб нигоҳбон,
Қияқирди зобулар диёри томон:

«Хирмандга отлиқлар олиб келмоқда,
Уларни ботир Гев олиб келмоқда.

Қўшиннинг ортида кумуш ранг байроқ,
Қўлида зобулар қиличи порлоқ».

Нигоҳбон жарини эшитди Достон,
Отини эгарлашни буюрди чаққон.

Отга қамчи босиб чиқди рў-барў,
Келганлар тағин ёв бўлмасин деб у,

Аммо йўлда ғамгин Гевни у кўрди,
Отда афтодаҳол олиб келарди.

Ичида деди Зол: «Гев келмас бекор,
Демак, шоҳнинг менда муҳим иши бор».

Сипоҳ паҳлавони яқинлашган он
Уни қутладилар ҳар ёндан шодон.

Достон ҳол сўради эронийлардан,
Шоҳдан ва жанг қилган туронийлардан.

Гев айтди улуғлар саломин унга,
Шоҳ ва паҳлавонлар каломин унга.

Достонга очди у кўнгиш дардини,
Нақл этди йўқолган азиз мардини.

Деди: «Боқ, қайғудан юзим заъфарон,
Айрилиқдан оққан кўз ёшим уммон».

«Рустам қаерда?— деб сўради ундан.—
Айтгил, қаердадир ҳозир Таҳамтан?»

Достон жавоб берди: «Овдадир Рустам,
Қулон овидан у қайтар кечки дам».

«Овгоҳга бораман,— деди Гев,— Хусрав
Мактубни унга бераман дарров».

Достон унга деди: «Бормак на ҳожат,
Ботир овдан қайтиб келар тез фурсат.

То Рустам келгунча сен уйда дам ол,
Сен букун биз билан яйра бемалол».

Гев йўлдан айвонга бурилар экан,
Жўрди: овдан қайтар эди Таҳамтан.

Гев отидап туниб, у томон келди,
Мақтовини айтиб, дуолар қилди;

Қалбида дарди кўп, юзи заъфарон,
Сел бўлиб оқарди кўз ёши равон.

Гев дил ярасин англади тамом.
Фарзанди туфайли йўқотмиш ором.

Дилидан ўтказди: «Ҳоли кўп ёмон,
Эрону лашкарга терс боқмиш замон»

Уни куча кетди туниб отидан,
Сўради Хусравшоҳ аҳволотидан,

Кекса, ёш мардларни сўради бир-бир:
«Гудразу Густаҳам ва Тус қайдадир?»

Шонур, Фарҳод, Бежан омонми, соғми,
Рухҳом, Гургинларнинг кайфлари чоғми?»

Бежанинг номини эшитган замон
Гевнинг юрагидан ўрлади фиғон.

Рустамга деди: «Эй мардлик байроғи!
Жамъи подишоҳлар суянган тоғи!»

Дийдорингни кўриб бўлдим мен масрур,
Меҳру ҳимматингга минг бор ташаккур.

Сен сўраган жонлар бари соғ, омон,
Сенга йўлладилар салом бир жаҳон.

Фақат мени қисмат шу кўйга солди,
Кексайган чоғимда оромим олди.

Кўз тегди Гударзлар наслига, ҳайҳот,
Заққумга айлаиди биз учун ҳаёт.

Бор эди жаҳонда ягона ўғлим,
Дастурнамалим, мардона ўғлим.

Мен уни йўқотдим — дунё қоронғу,
Авлодим кўрмаган бу қадар қайғу.

Кўряпсан, эгардан тушмайман ҳамон,
Туну кун чопарман порлоқ кунсимон.

Мен Бежан туфайли туп-кун телбадай,
Уни сўроқлайман ҳар ердан тинмай.

Букун шоҳ кўтариб жаҳон жомини,
Дилда такрорлади тангри номини.

Тангри шарафига қилгач ибодат
Тахтга кўтарилди мамнуи бағоят.

Оташкададан сўнг тахтда ҳукмдор
У жомга тикилди гоят умидвор.

Туронга ишора қилди шаҳриёр:
Унда Бежан бандда, тортарди озор.

Кайхусрав у жомни кўрсатди менга,
Сўнгра шятоб билан юборди сенга.

Дилда умид билан келдим мен бу он
Кўзларим жиққа ёш, юзим заъфарон.

Менга фақат ўзинг танҳо халоскор,
Эй сен, одамларга доим мададкор!»

Сўзлар, киприклардан кўз ёши оқиб
Оҳ тотар, айрилиқ жигарин ёқиб.

Рустамга топшириб шоҳ номасини,
Сўзлаб берди Гургини ҳангомасини.

Рустам ўқиб чиқди кўзи намланиб,
Шум Афросиёбга қарши шайланиб.

Бежанинг дардида чекиб оҳ-фиғон,
Рустамнинг кўзидан оқар эди қон.

Ахир у Бежанга уруғ-қариндош,
Ботир қизи эди Гевга ёстиқдош.

Гев синглиси филтан ёри бўлади,
Мард фаромарз ўгли — нори бўлади.

Филтаннынг қизидан зурёддир Бежан,
Уни паҳлавон деб таппир анижуман.

Рустам Гевга деди: «Чекма бунча ғам,
Эгардан оёғин бўшатмас Рустам,

Тоинки, Бежанны озод этмаса,
Унинг дийдорига омон етмаса!

Мен сенинг дардинга чора қилгайман,
Барча кишанларни пора қилгайман.

Таугри-ю шоҳ амри бўлиб мадаккор,
Мардди зулмат — чоҳдан халос этгум бор».

РУСТАМНИНГ ГЕВ ШАРАФИГА ЗИЁФАТ БЕРГАНИ

Рустам айвонига чиқдилар улар,
Йўл тадоригини ўйлаб кўрдилар.

Шоҳнинг мактубини ўқигач Рустам,
Хусрав сўзларидан чекди ранжу ғам.

Шоҳ анча мақтовлар йўллаган эди,
Кўп паҳлавонларни қўллаган эди.

Рустам Гевга деди: «Хаммаси аён,
Шоҳ амри вожибдир, тайёрман шу он.

Менга аён сенинг тортган заҳматинг,
Барча азобларинг, дарду кулфатинг.

Қалбимда чексендир сенга эҳтиром,
Сен қанча ёвлардан олдинг иштиқом.

Сиевуш жанглари, Мозандаронда
Бел боглаб, хўп жавлон урдинг майдонда.

Бу олис йўллардан ўтиш осонмас,
Йўл босиб, манзилга етиш осонмас.

Дийдорингни кўриб мен бўлдим шодон,
Аммо, Бежан учун дилим кўп нолон.

Ўйламаган эдим сени бу қадар
Зобун этмоғин қайғу ва қадар.

Мен шоҳнинг амрини бажармоқ учун
Йўлга ҳозирликни бошлайман бугун.

Аҳволингни кўриб жигархастамен,
Бежан иши учун камарбастамен.

Уни халос этмоқ учун боргаймен,
Мен таугри йўлида жоним бергаймен,

Бежан учун тортгум ҳар қанча ранжни,
Бергум ҳаётиму мардлару ганжни.

Камар боғлай яздон мадаккор бўлгай,
Ғолиб шоҳ иқболи менга ёр бўлгай.

Бежанны мен чоҳдан халос этгаймен
Ва улуг тахтгоҳга омон элтгаймен.

Менинг уйимда сен уч кун шод бўлгил,
Май ичиб, ғамлардан пок-озод бўлгил.

Сенинг ўз уйингдир менинг уйим ҳам,
Ҳаёту хазинам кўрайлик баҳам.

Уч кун шу масканда биз бўлайлик шод,
Паҳловонлар билан шоҳни этиб ёд.

Тўртинчи кун Эроц сари юрайлик,
Баҳодирлар шоҳи томон борайлик».

Рустам шундай дегач Гев шод кўзголди,
Паҳловонни севиб бағрига олди.

Қўл, бош, оёғини ўнар экан Гев
Мақтовлар ёғдирди унга бундай деб:

«Сенга минг ташанмур, шонли паҳлавон!
Бахтимизга доим бўлгин соғ-омон!

Она берсин кучинг, шону шавкатинг!
Обрўйинг, азмойинг, иқбол, давлатинг!

Азиз-авлиёлар сенга ёр бўлсин.
Филларнинг қудрати сенда бор бўлсин!

Кўнглимни ғубордан айладинг холи,
Доим яхшилик қил, ёр бўлгай толеъ!»

Гев дили тасалли топди шу йўсун,
Рустамда ҳам ишонч чиниқди бутун,

Саройбонга деди: «Дастурхон ёдир!
Мардлар, доноларни базмга чақир!

Завора, Фаромарз, Гев билан Достон,
Рустам мажлисига келдилар шу он.

Меҳмонлар келинди пешайвон сари,
Соқий, созандалар — жам бўлди бари.

Қирмизи май тўла қадаҳлар қўлда,
Чанг янграб, жаранглар жом ўнгу сўлда,

Лоларанг шаробдан қўллар доларанг,
Уч кун деганда базм тугади аранг.

РУСТАМНИНГ ХУСРАВ ХУЗУРИГА КЕЛГАНИ

Улар ҳушёр тортиб тўртинчи кунда,
Сафар тарадудди бошланди шунда.

«Юкларни бойланг! — деб буюрди Рустам.—
Эрон шоҳи томон қўйилсин қадам».

Кишварининг мағрур суворийлари
Қонқада сафланиб турарди бари.

У чиқиб, Рахшига бир сакраб минди,
Намар боғлаб, румий совутин кийди.

Эгарга ўнгариб бобо гурзисин,
Ўйлайди урушнинг макру ҳийласин.

Рахшнинг қулоқлари осмон сари динг,
Тожбахшнинг бошини худди қўёш денг.

Ўзи, Гев ва юз минг зобулик қатор,
Шундай улуғ лашкар жанг учун тайёр.

Саройда ортиқча юк қолди, бироқ
Зол, Фаромарз олиб келар кейинроқ.

Эрон юрти томон йўлга тушдилар,
Диллар қасос билан ёниб жўшдилар.

Эрон диёрига етканда Рустам,
Ботирлар ерига қўйганда қадам,

Осмон уни қутлаб заррин порлади,
Сарин сабо билан севиб чорлади.

Рустам яқинига Гев отда келди,
«Паҳлавон, сен энди тўхтагил! — деди.—

Мен бориб шоҳимга етказай хабар,
Айтай келганини Рахшда музаффар».

Рустам жавоб қилди: «Майли, бора қол,
Шодлигингдан шоҳга хабар бера қол!»

Рустамнинг рухсати билан паҳлавон
Отда йўртиб кетди шоҳ қасри томон.

Кайхусрав ёнига келганда яқин
Гев дуо ўқиди, айтди хўп таҳсин.

Гударз ўгли Гевга деди подишоҳ:
«Рустам қайда қолди, айлагил огоҳ!»

Гев жавобан деди: «Эй шарафли шоҳ,
Иқболнинг туфайли бахт кулди ногоҳ!»

Рустам фармонингдан бош тортгани йўқ,
У онтига содиқ — ишондим тўлуқ.

Мен шоҳлик номангни топширганим он
Юзи, кўзларига суртди паҳлавон.

Мен билан ёнма-ён етиб келди у —
Хусравга содиқлар удумидир бу.

Рустам йўл устида кутар пнтивор,
Сенинг хузурингга киришга тайёр».

Шоҳ яна сўрайди: «Қайдадир Рустам,
Юртимиз тираги, энг содиқ одам?

Энг олий ҳурматга бўлсин сазовор,
Унинг-чун подишоҳ хизматга тайёр».

Буюрди Кайхусрав донишмандларга,
Шарафли зотларга, голиб мардларга.

Рустамни лашкари бирла кутинг деб,
Шоҳнинг фармони-ла эъзоз этинг деб.

Кашвод ўгли Гударз билан ёнма-ён
Нўзарлар шоҳи Тус, Фарҳод паҳлавон

Магрур ботирларидан учдан икки зот
Рустамни кутингга қўзғолди озод.

Улар шайланниди ва саф чекишди,
Ковуслар расмини адо этинди.

Ҳа, шундай қилдилар гурзидор мардлар,
Ёвларни қиринда шиддаткор мардлар.

Байроқлар яшнади, тиглар порлади.
Жаҳонни лоларанг тўзон қоплади.

Рустамнинг ёнига етиб келдилар,
Отларидан тушиб, таъзим қилдилар.

Жаҳон паҳлавони отидан тушди,
Айюҳаннос билан мардларни қучди.

Шоҳнинг аҳволини сўради Рустам,
Чархи фалак билан қуёш, ойни ҳам.

Улар озаргушасп — чақнаган ўтга —
Ўхшаб, ярақ-ярақ миндилар отга.

Одил шоҳ кўшкига Рустам кирган он
Таъзимга эгилди, кўтарди фиғон.

Кейин тахт томонга илдам югурди,
Унда давлатпаноҳ Хусравни кўрди.

Бошини кўтариб, мақтовлар айтди:
«Ҳамиша омон бўл, эй давлат бахти!

Тахтингда Хурмуздай порла умрбод
Тожбон Бахман сени мангу этсин ёд.

Дово Урдибиҳишт посбонинг бўлсин,
Ақлу идроки-ла дарбонинг бўлсин.

Сени улуғ Шаҳриёр мудом қўлласин,
Шавкату ҳунарда тенгинг бўлмасин.

Сипандормиз сақлаб хазина-молинг,
Жонингга мададкор ақлу камолинг.

Дайингу Фарвардинг мададкор бўлсин,
Ёмонлик қопқаси сенга ёпилсин».

«БЕЖАН ВА МАНИЖА» ДОСТОНИДАН

«Озарингдан равшан кундуз каби тун,
Сен шодсану тожнинг норлар мисли кун.

Обонингдан ишинг бехатар бўлсин,
Толенинг қуёни мунаввар бўлсин.

Чорваларинг бутуи, безавол бўлсин,
Тану бахтинг доим баркамол бўлсин.

Авлodu аждодинг бўлсин бахтиёр,
Яшнаб қулсин сенга тобеъ юрт, диёр.

Хурдод бўлсин мудом сенинг ҳамкоринг,
Мурод-ла шод бўлгай элу диёринг.

Худлас, шодлик мангу ҳамдаминг бўлмай,
Тожинг шуъласидан бөр жаҳон кулгай!»

Рустам офаринлар айтиб бўлган он
Шоҳ уни ўтқаэди тахтга ёнма-ён.

Кейин Хусрав деди: «Заб келдинг, ўғлон!
Балолар йўқолсин, доим бўл омон!

Сен — каёнийларнинг паҳлавонисан,
Сир очган, сир ёнган нуқтадонисан.

Каёний лашкарнинг сардори сенсан,
Эроннинг таянчи, мадори сенсан.

Дийдорингни кўриб, бўлдим беҳад шод,
Руҳинг қанот ёзиб турибди озод.

Завора, Фаромарз ва Достон сөгми?
Улар саломатми? Кайфлари чоғми?»

Рустам тахтни ўшиб, эгилди ногоҳ:
«Тингла, эй донишманд, бахти кулган шоҳ!»

Бахтиярнинг нуридан улар омон, шод,
Боқийдир, кимни шоҳ шундай этса ёд».

КАИХУСРАВИНИНГ НАҲЛАВОНЛАР БИЛАН БАЗМ ҚИЛГАНИ

Саройбонга берди подишоҳ фармон:
«Ингилсин Гударз, Тус, жамъи наҳлавон!»

Кўшк сардори очди боғнинг қопқасин,
Шоҳона қандиллар сочди шуъласин.

Шоҳга ўрнатилди тўрда олтин тахт,
Гул сочиб яшнардн хилма-хил дарахт.

Шоҳона матолар тортилган замон
Машъалистон бўлди тенгсиз гулистон.

Тахтнинг нақ ёнида сершоҳ аргусон
Тахтни кун нуридан сақларди омон;

Тани ошноқ кумуш, шохи ёқут, зар,
Барглар шода-шода таралган гавҳар;

Ҳақиқу забаржад унинг гуллари,
Жажжи исиргага ўхшар дурлари.

Лиму, беҳиларининг ранги нақ тилло,
Бу хушбўй мевалар сочади жило.

Дарахт ичи худди қамиш мисоли,
Хушбўйи мисоли навбахор боли.

Кимники супага таклиф этса шоҳ,
Мушук-анбар сочилар унга бапогоҳ.

Косагуллар қатор кутиб туради,
Нақшин тожлар каби кулиб туради.

Чиний шоҳиларга ўралган соқий
Тахт олдида турар, бир тахтни, боқий.

Соқийлар шу қадар пардоз қилинган,
Маржонлар тақиниб, зирак қилинган.

Румий нарча каби қип-қизил юзлар,
Хушбўй анқаб янграб чанлару созлар.

Диллар шу қадар шод, қўлларда қадаҳ,
Аммо маст йўқ, юзга тепади фараҳ.

Румий безаклардан юзлар олгач ранг,
Уддан куй жаранглаб, авжга киргач чанг,

Давра сардорига тайинлади шоҳ
Тус билан Гударзни эгил деб огоҳ,

— Келсин, — деди, — Рустам тахтга яқинроқ,
Дарахт остидаги тахтга чиқиб шоҳ.

Рустамга сўнг булдай деди шаҳриёр:
«Яхшилик йўлида тондинг эъгибор.

Дўстлик, иттифоққа содиқ ўғлонсан,
Иқболи ёр бўлган мард наҳлавонсан.

Симургдай юксалиб кездинг дунёни,
Сен — бало олдида Эрон қалқони.

Эрон, каёнларга сен камарбаста,
Говларни енгасан қудратли даста.

Хоҳ енгил, оғир иш, хоҳ наф, зиёндир,
Гударзлар мардлиги сенга аёндир.

Хизматимга тайёр улар доимо,
Яхшилиқ йўлида менга раҳнамо.

Айниқса, ботир Гев менга қадрдон,
Жамъи ёвузликдан у менга қалқон.

Бу авлод бошига энди ёғди ғам,
Ўғилнинг ҳижрони — энг қаттиқ алам.

Бу ишни бажармоқ сенинг бурчингдир,
Шер кучидан зўрроқ сенинг кучингдир.

Бежанни қутқариш йўлини ахтар,
Туронда унга дуч келибди хатар.

Нима керак бўлса, ҳаммасини ол:
Паҳлавонлар, отлар, хазина, қурол».

Қайхусрав сўзини эшитгач Рустам
Ер ўнди ва кетди сукутга бир дам.

Кейин шоҳга деди: «Улуг подишоҳ!
Замин қуёшсан, сен олампапоҳ.

Сендан узоқ бўлсин балою офат!
Душманинг бошига ёғилсин кулфат!

Сен шаҳаншоҳдирсан, шоҳлар сардори,
Бошқа каёнлар — кафшинг губори.

Тахтга ўтирмаган ҳали сендек шоҳ,
Энг порлоқ қуёш сен ва энг нузли моҳ.

Яхшини ёмондан айирган сенсан,
Аждаҳо домини қайирган сенсан.

Каёнлар кучи, гурзиси билан
Мозандаронда дев қалбин юлганман.

Онам хизматингга туққандир мени,
Асло бахт, шодлик тарк этмасин сени.

Мудом фарздир менга сенинг фармониңг,
Овтени бузмагай содиқ ўғлониңг.

Тожингдан кўзимни узмайман, шоҳим,
Аҳду паймоимни бузмайман, шоҳим.

Гевнинг иши учун жонимдир фидо,
Кўкдан ўт ёғса ҳам қилмайман парво.

Агар санчилса ҳам кўзларимга тиғ,
Хусрав фармониңи кўраман ортиқ.

Сенинг иқболиңгни ўйлаб бораман,
На сардор керак, на лашкар оламан.

У чоғга макр ила бармоқ керакдир,
На гурзи керак, на тўқмоқ керакдир».

Рустамнинг сўзини эшитиб Гударз,
Гев, Фарҳод, Фарибурз, Шопур бир нафас.

Унинг мардлигига таҳсин дедилар,
Тангри мададкоринг бўлсин, дедилар.

Рустамга шу хилда қилдилар хитоб,
Қўлларга жом олиб, ичдилар шароб.

Баҳорда шодликни этиб ихтиёр,
Улар билан шароб ичди шаҳриёр.

РУСТАМНИНГ ШОҲДАН ГУРГИНИИ СУРАБ ОЛГАШИ

Рустамнинг дарага Гургинга келди,
У дардига чора топганин билди.

Рустамга юборди у шундай хабар:
«Эй сен ханжар қини ва қинга ханжар,

Яъни адолатнинг ўткир шамшири!
Қадам қутлуғ мард, улуғ тадбири!

Буюклик дарахти, эй вафо ганжи!
Сендан даво топур одамлар ранжи!

Сен мардлик қопқаси бўлиб танилдинг,
Хавфу хатарларни занжирбанд қилдинг!

Сўзимдан келмаса гар сенга малол,
Эътибор қилгин-да, менга қулоқ сол.

Қара у каярафтор фалак ишига,
Қўймади дилимнинг қувонишига.

Зулматга дуч этди, қуёшим сўнди,
Тақдир шундай экан, ҳа, шундай бўлди.

Шоҳ учун тайёрман ўтга танилашга,
У ижозат берса, тугён бешилашга.

Балки улуғ номим яна тикланар,
Кексайганда чекдим шунчалар кадар.

Сен жаҳон шоҳидан ижозат олгил,
Бирга борай, мени архар деб билгил.

Бежан оёғига йиқилай ётиб,
Висолдан қалбимни мусаффо этиб».

Гурғин мактубини ўқигач Рустам
Оҳ чекди, дилини тимдалаб алам.

Эвилди Гурғиннинг дард-қайғусидан,
Беҳуда армони ва орзусидан.

Хатчига деди у: «Тезда қайтиб бор,
Унга де: «Эй аҳмоқ, водон нобакор!»

Сен арслон нақлини билмас экансан!
У чўнг уммондаги наҳанга деган:

Агар ҳирс зўр келса ақлдан, ишон,
Ҳеч ким топмас унинг ўтидан омон».

У ҳирси устидан голиб донинманд
Мудом бахтиёрдир худди шер монанд.

Унга паррандавинг ҳожати йўқдир,
Йиртқишлар керакмас,— у доим тўқдир.

Сен қари тулкидай маккорлик қилдинг,
Овчи тузоғини кўрмай илидинг.

Сенинг орзуларинг беҳуда, бекор,
Хусравга номингни айтиш менга ор.

Лек шум иқболингни ҳисобга олиб,
Аяч аҳволингни ҳисобга олиб,

Хусравдан гуноҳнинг сўрайман, шояд
Ойинг ойдинлашиб, ёришса зулмат.

Олампаноҳ тағри хоҳиши билан,
Чоҳдан халос бўлса паҳлавон Бежан,

Сен ҳам қутуларсан зиндондан омон,
Ўчидан воз кечар шунда паҳлавон.

Гар ўзга йўл тутса бу чархи фалак,
Умидингни узиб, бўларсан ҳалак.

Ядон қудрати-ю, шоҳ амри билан
Энг аввал мен қасос олгумдир сендан,

Чунки мен олмасам Гударз билан Гев
Сендан ўч олурлар ботир ўғил деб».

Шундан буён ўтди бир кеча-кундуз,
Ва лекин очмади Рустам шоҳга сўз.

Иккинчи кун қуёш жилмайган замон,
Кумуш бедусидан кулганда жаҳон,

Паҳлавон Таҳамтан бағриши керди,
Қуёшга тенг шоҳнинг қасрига кирди.

Гурғиндан сўз очди Таҳамтан шоҳга,
Бир мардики, шу тақдир, ботган гуноҳга.

Шоҳ деди: «Эй, менинг улуг саркардам!
Кинданларим узиб, сўрайсан ёрдам.

Мен қасам ичганман тожу тахт ҳаққи,
Мирриху Зухрою қуёш, бахт ҳаққи,

Агар Бежан халос бўлмаса банддан,
Гургин ҳам яхшилиқ кўрмагай мендан.

Бундан бошқа нима хоҳласанг — бергум,
Тахт, муҳр, тож, шамшир олтин ранг — бергум».

Шунда Рустам деди шоҳга жавобан:
«Эй улуг шахриёр, сўрайман сендан,

У ёмон иш қилиб, чекмоқда азоб,
Уни бу аҳволдан қутқармоқ савоб,

Қутқармасанг, мангу бўлар беимон,
У тайёр жонни этмакка қурбон.

Кимки, ўз ақлини бир бор йўқотар,
Ўз қилмишларидан у азоб тортар.

Эсламоқ керакдир хизматларини,
Жангларда матонат, журъатларини.

Авлодларинг билан сафда бел боглаб,
Жангга кирди ёвлар бағрини доглаб.

Мен учун кечирсанг уни, подишоҳ,
Балки бахт юлдузи нур сочар ногоҳ».

Голиб шоҳ Рустам-чун кечди гувоҳин,
Гургин ташлаб чиқди қоронғи чоҳин.

РУСТАМНИНГ ЎЗ ЛАШКАРИНИ ТУШЛАГАНИ

Рустамдан сўради кейин шахриёр:
«Бу ишга қай йўсин бориш фикринг бор?

Қанча лашкар керак, қанча хазина,
Ёнингга кимларни оласан яна?

Қўрқаман бадкирдор шум Афросиёб
Бежанга берар деб ортиқча азоб.

Енгилтак бўлса ҳам, ёвуз дев йўсин
Унинг ҳунаридир маккорлик, афеун.

Аҳриман жунбушга келтирса дилин,
Бежан нобуд бўлур, биламан феълин».

Рустам шоҳга деди: «Улуг шахриёр!
Бу ишни яширин таёрлаш даркор.

У чоҳнинг калити ҳийладир фақат,
Бу ишда ур-йиқит келтирар кулфат.

Савдогар тусига кириб борамиз,
Туронда сабр ила кутиб турамиз.

Бу ишда гурзи, тиг, найза на ҳожат,
Бунда аҳтиёткорлик керакдир фақат.

Менга анча гавҳар, кумуш, зар даркор,
Умидим йўлдошим, мен эса ҳушёр.

Гидамлар, либослар даркор бўлади,
Инъом этиш учун тайёр бўлади».

Рустамнинг сўзидан шоҳ бўлиб масрур —
Буюрди, хизматга шайланди ганжур.

Хазинани очди: ана кумуш, зар,
Ҳисобсиз динорлар, ҳисобсиз гавҳар.

Таҳамтап кўзидан кечирди бариин,
Танлаб олди фақат йўлга керагини.

Юз туяга дилор юкланди шул дам,
Яна юз туяга юкланди дирҳам.

Рустамни тинглади сарой сардори:
«Лашкардан танлагил мингта сувори!

Уларнинг ичидан бир нечта ботир —
Донм камарбаста, голиб баҳодир,

Гургину Шоварон ўгли Занга ҳам,
Жанговар паҳлавон ботир Густаҳам.

Тўртламчи, Гуроza сипоҳдор бўлсин,
Тахтбон Фаррухи ҳам тап-тайёр бўлсин.

Рухҳом билан Фарод қаторда бўлсин
Ва улар сафида Ашкан ҳам юрсин.

Қуроллансин голиб етти баҳодир,
Гавж сақлаш ва лашкар бошлашга қодир».

Тождару бэзаклар олиб ташланди,
Шу хилда гаройиб юриш бошланди.

РУСТАМНИНГ ХУТАН ШАҲРИГА, ПИРОН ЕНИГА ЙЎЛ ОЛГАНИ

Мағрур ботирларга сўнг етди мужда,
У қиличбозларнинг тиғи зўр жуда.

Сарайбон қопқонга чиққанда кўрди:
Баҳодирлар белга камар боғларди.

Найзабозлар бари йўлга шайланган,
Беллари роса ҳам тортиб бойланган.

Туяларга найза, ўқлар ортилган,
Йўлга зарур ҳамма юклар ортилган.

Саф сафга уланди пайдар-пай бўлиб,
Қўлларни ювдилар жангга шай бўлиб.

Хўрозлар қичқирган тиниқ субҳидам
Туяга боғланди ногоралар ҳам.

Сарвдай отлиқ келди Рустам паҳлавон,
Қўлида гурзиси, эгарда арқон.

Полвонлар олдинда, қолганлар ортда,
Улар тайёрдирлар ёнишга ўтда.

Мақтовлар ўқигач она диёрга,
Рустам ўз тўпи-ла чиқди қаторга.

Турон тупрогига етгани замон,
Сардорларни сафдан ажратди чаққон.

Лашкарга таъкидлаб деди паҳлавон:
«Яхши билиб олинг, келди имтиҳон,

Токи олмас экан жонимни танграм,
Сиз асло қўзғолмай, тура беринг жим.

Жангга тайёр бўлиб турингиз доим,
Ғафлатда босмасин қиёмат қойим».

Эрон сарҳадида қолди мард лашкар,
У сардорлар билан бошлади сафар.

Камар ечилган, тўнлар рўдано
Савдогарларга хос тижорий сарпо.

Кумуш камарларин ечган полвонлар
Кийиб олган эди узун чакмонлар.

Қимматли молларни ортиб карвонга,
Шундай йўл олишди шаҳри Туронга.

Етти от борарди тақира-туқур,
Бири Рахш, олтови ел каби учқур.

Юз туяда қиммат хазина — тортиқ
Юз туяга лашкар либоси ортиқ.

Жаранг-журунглари ҳайё-хуй чунон
Янгради Таҳмурас карнайисимон.

Шаҳардан шаҳарга чўзилиб карвон,
Ниҳоят, олдинда кўрипти Турон.

Хўтанга етдилар улар дашт она,
Эркак-аёл чиқиб қилди томонна.

Туронда бор эди гўзал бир макон,
Ором олар эди у ерда Пирон.

Вис ўгли Пироннинг олдида қатор
Турон ботирлари турарди тайёр.

Пирон улар билан овдан қайтаркан,
Йўлда кўриб қолди уни Таҳамтан.

Гавҳар тўлдирилган зар жом қўлида,
Рустам турар эди унинг йўлида.

Олтин жомга ҳарир пардани ёпди,
Ва ҳарир пардани оҳиста ўпди.

Кейин ўнта оти тўпдан ажратди,
Олтин эгар уриб бошлаб ясади.

Хизматкорларига ушлатиб жилов,
Ўзи юрди Пирон қасрига дарров.

Пиронга деди у: «Эй номдор Пирон!
Эроу Туронда довругнинг дoston!»

Заминда топишмас сен каби бир зот,
Шону шуҳратингни билар қoинот».

Рустам ўзгартирган эди тусини,
Пирон танимади заррача уни.

Пирон сўради: «Айт, қайси элдан сен?
Кимсан, етиб келдинг қайси йўлдан сен?»

Рустам жавоб қилди: «Мен бир хизматкор,
Шаҳринга йўллади ҳақ-нарвардигор.

Эрондан Туронга йўл босиб етдим,
Тижорат йўлида азият чекдим.

Мен ҳам сотувчиман ва ҳам харидор,
Сотаман, оламан нимаки бор.

Дилда умид билан келдим, шаҳриёр,
Мен илтифотинга бўлай сазовор.

Химоянга олсанг, улуғ паҳлавон,
Дурдоналар сотиб, оларман ҳайвон.

Одилсан, ҳеч киши бермади озор,
Марҳаматинг билан қизига бозор».

Шу сўзларни айтиб, жомни узатди,
Пирон ботирилари уни қузатди.

Пироннинг олдида тўқди хазина,
Ўнта от келтирди — тенгсиз дафина,

Отларки, ҳар бири арабий тулпор,
Уларга ҳатто ел еочмаган ғубор.

Офариялар айтиб, берди кўп эҳсон
Рустамнинг ишлари юришди осон.

У жомдан жилгадай оққанда гавҳар,
Пирон ташлар эди юмшоқ бир назар.

Рустамга улуғ шоҳ мақтовлар айтди,
Феруза тахтига сўнг таклиф этди.

Деди: «Сенга очиқ юртим, ўйнаб-кул,
Марҳаматимизга лойиқсан буткул.

Қаршилиқ кўрсатмас сенга ҳеч кимса,
Хавф-хатар вакидан тортмагани ғусса.

Модингни бемалол олиб-сотабер,
Жаридорни ҳар ён юриб топа бер.

Ўғлимнинг уйин қўналга этгил,
Ўзингни қариндош-уруғдай тутгил».

Рустам жавоб қилди: «Улуғ паҳлавон!
Шу ерда қолади биз билан қарвон.

Қарвонда бўлади турли одамлар,
Мби-гавҳарларимиз бўлсин бехатар».

Пирон деди: «Майли, ўзинг жойи таппа,
Мен посбон бераман, қолади сен-ла».

Рустам уйи таппади, ишга киришди,
Молларни у уйга олиб киришди.

Хабар тарқалдики, олисдан Эрон
Улуғ подшоҳга йўллабди қарвон.

Гавҳар сотувчининг довроти етиб,
Қанча харидор келдилар етиб.

Шоҳи, гилам, дурнинг ишқибозлари
Оқди улуғ Нирон саройи сари.

Қуёш қонотни этгач шуъладор,
Карвон тушган уйда қизиди бозор.

МАНИЖАНИНГ РУСТАМ ҲУЗУРИГА КЕЛГАНИ

Манижага етгач карвондан дарак,
У шаҳарга чопди ютганча юрак.

Афросиёб қизи юнун, бошиланг
Етиб келди карвон қонига аранг.

Шўрли нимялангоч, ялангбош эди,
Толиққан кўзлари жиққа ёш эди.

Енгига артаркан қонли ёштини,
Рустам қаршисида эгди бошини:

«Агар сен нечсанг ҳам жонинг, ранжингдан,
Пушаймон бўлмайсан тортган ранжингдан.

Фалак орзуниг томон айласин доим,
Сени ёмон кўздан асраб худойим.

Сенинг дилингдаги умид ва армон,
Илойим, амалга ошгай тез осоп.

Ақлинг сенинг мангу йўлдошинг бўлсин,
Доволигинг ёринг, қўлдошинг бўлсин.

Эрон мамлакати гўзал дидёрдир,
Сен қабилар учун бахтли баҳодир!

Паҳлавонлар шоҳи омонми, соғми?
Гев ва Гударсларнинг қайфлари човми?

Эронга Бежандан етдими хабар?
Айт, бобоси қандай хийла ишлатар?

Гударз авлодидан навиқрон ботир
Чоҳ тубида тун-кун қийналаётир.

Оёқларин эзар чўнг оғир кишан,
Катта михлар билан қўли михлаган.

Оғир занжирларга ўраган тани,
Қонидан қўлобдир у чоҳ — маскани.

У паҳловон дея туиларим бедор,
Тун-кун кўзларимда ёшим шашқатор».

Рустамни чўчитди қизнинг сўзлари,
Унга бир бақириб, ҳайдади нари.

Деди: «Йўқол бундан! Хусрав ўзи ким?
Паҳлавонлардан йўқ менинг танишим.

На Гев, на Гударздан хабарим бордир,
Сўзларинг мен учун ётдир, бекордир».

Рустамга қиз маънос тикилди абгор,
Яна кўздан ёши оқди шашқатор.

Унга деди: «Эй сен, доно паҳлавон!
Қўпол сўзлаш сенга ярашмас, инон.

Майли, истамасанг сўзлашма, фақат
Мени ҳайдамагил, дил тўла ҳасрат.

Иаҳотки, Эронда шундай одат бор,
Ғамгинлар беҳабар чекади озор?»

Рустам сўради: «Эй хотин, нима гап?
Аҳриман сени зор этдими қийнаб?»

Савдо-сотилгимга отказдинг нутур,
Шунинг учун қаттиқ ғанирдим узур.

Менинг сўзларимдан чекмагил озор,
Не қилай, шупақа бўлади бозор.

Билгил, Қайхусравнинг шаҳри менга ёт,
Мен кечирмаганман у ерда ҳаёт.

Мен Геву Гударэни ҳеч кўрмаганман,
Уларнинг юртида ҳеч бўлмаганман».

Рустам, оби-овқат келтиринг, деди,
Бечора аёлни тўйдиринг, деди.

Рустам ундан секин сўради: «Аёл,
Нега тақдир сенга келтирди завоқ?»

Нега сўрайсан сен лашкарни, шоҳни,
Эрон ёқдан узмай мунгли нигоҳни?»

Манижа жавоби: «Бу қандай савоқ?
Нега ҳам-қайғумдан сўрайсан аҳвоқ?»

Ушаш чоҳ ёнидан, дилим тўла қон,
Елдай учиб келдим сенга, паҳлавон!

Одиллар одили ҳукми сен учун
Наҳотки, беписанд? Қичқирдинг нечун?

Афросиёб қизи Манижа менман,
Юзимни қуёш ҳам очик кўрмаган.

Эвди дилда қайғу, кўзларим гирён,
Дарбадар юрибман, юзим заъфарон.

Ладонда бошимга келди шўр тақдир,
Мухтожликда увоқ тераман бир-бир.

Бундан ортиқ яна қандай хўрлик бор?
Жонимни ола қол, ё парвардигор!

Бежан чуқур чоҳда чекади азоб,
Унга кўриқнади на ой, на офтоб!

Кинап занжирда у михланиб ётар,
Тангридан ўлимни илтижо ётар;

Дардим ошиб борар менинг кун сайин,
Кўзимдан қонли ёш оқар тинмайин.

Мабодо Эронга этсанг сен сафар,
Кашвуд Гударзидан ололсанг хабар,

Хусрав саройида Гевни кўролсанг,
Ёки Рустам билан ҳамдам бўлолсанг,

Бежан чоҳдалигин уларга сўзла,
Кечиксангиз хароб бўлар, деб бўзла.

Темир уни қийнар, тош босиб ётар,
Улар тез келсинлар, мудҳишдир хатар».

Рустам унга деди: «Эй соҳибжамол!
Топсин муҳаббатинг қуёши камол!

Нега сўрамадинг отангдан ёрдам?
Унга юбормадинг мардларни илдам?

Балки шафқат қилган бўларди падар,
Қайғуриб, бағрида ўртаниб жигар?

Гар отанг олмаса менадан интиқом,
Сенга хазиналар ётардим инъом!»

Ошназга буюрди дастурхон ёзди,
Ошуфта аёлни роса тўйгазди.

Пиширилган товуқ буюрди Рустам
Иссиқ нон ичига ўралган тамтам,

Уни келтирганда ошназ, паҳлавон
Орасига узук қистирди чаққон.

Жувонга деди: «Тез чоҳга олиб бор,
Сен жабрдийдага бўлгил халоскор».

БЕЖАНИНГ РУСТАМ КЕЛГАНИДАН ХАБАР ТОПГАНИ

Манижа таомни олиб тез турди,
Сўнг ўша чоҳ томон елдай юурди.

Катта тугун билан у чоҳга етди,
Эгилиб барини Бежанга тутди.

Буни кўриб Бежан бўлди кўп ҳайрон,
Кулиб турар эди у моҳитобон.

Деди: «Сен қаердан шамолдай келдинг?
Бу нови неъматни қаердан олдинг?»

Қайларда тиланиб юрдинг мен учун?
Сен қатчалар аёоб кўрдинг мен учун?»

Манижа: «Эроллаб келгани бир карвон,
Унда бир савдогар жуда меҳрибон,

Йўлда кўп машаққат чеккан бўлса ҳам,
Кўп фойда кўришни ўйлар у одам.

Бу яхшилик унинг учун бир савоб,
Унинг дур-ғавҳарин кўрдим — беҳисоб.

Унинг уйи худди қаср энига,
Бозори — саройнинг кенг майдонида.

Қўлимга дастурхон бериб у одам:
Дуо қилгил, — деди, — хотин мени ҳам.

Буни сен чоҳдаги бандига бергил,
Нима керак бўлса, бемалол олгил».

Иссиқ дастурхонни Бежан ёди-да,
Ваҳми холиб келди тағри олдида.

Дуо ўқиб, қўлин чўли таомга,
Шунда кўзи тушди узук — инъомга.

Узук ёувини ўқиган замон
Қувониб кулди у, бўлиб кўп ҳайрон.

Феруза кўз уара «Рустам» ёзилган,
Наққош қўли билан возик чизилган.

Вафо дарахтининг мевасин кўрди,
Ғам-қайгудан нажот шевасин кўрди.

Шоҳона қаҳқаҳа янгради дилдан —
Фалакка отилди у чоҳ сабилдан.

Қоронги чуқурдан янграган ханда
Ҳайрон Манижага келиб етганда.

Ҳайратда қотганча у туриб қолди,
Девона кулгиси деб фараз қилди.

Шу сабаб сўради: «Нега куласан?
Ахир, сен зулматда тун-кун сўласан?»

Бу қандай сир бўлди, айлагил нэхор?
Еки кўрсатдими бахт сенга дийдор?»

Бежан унга деди: «Ҳа, қийин аҳвол,
Аммо менга кулиб кўринди иқбол.

Агар сен оит ичиб, сўз берсанг менга,
Агар вафо қилсанг эзгу аҳдингга,

Ва агар паймонинг бўлса астойдил,
Мен сўзлаб бераман сенга батафсил.

Хавф ёмон; лабингни тикмоғинг керак,
Чулки хотинларнинг тили бесуяк».

Бу сўздан Манижа йиглаб дод солди:
«Менинг бошим қандай кунларга қолди!»

Эсиз, қўлдан кетган бахтли ҳаётим!
Эсиз, кўз ёшларим, оху фарёдим!

Бежанга дилимни, боримни бердим,
Менга ишонмайди, оҳ, нелар кўрдим.

Унга бердим мужким, дурдона тожым,
Энди нима қилай, надир иложим?

Отам, қариндошлар кечдилар бутун,
Одамлар ичида еларман юшун.

Бежан деб ҳаётда қолдим сурурсиз,
Дунём қоронгию, кўзларим нурсиз.

У мендан сирини тутади пинҳон,
Эй тағрим, бу фақат сенгадир аён».

Бежан унга деди: «Тўғри сўзларинг,
Мени деб саргайди ғамда юзларинг.

Эй меҳрибон дўстим, доно азизам,
Айтган сўзим учун чекаман алам.

Ақлдан оздирди мени дард-гамим,
Арзийди ҳар ишда бўлсанг ҳамдамим.

Билгил сенга таом берган у инсон,
Ўша гавҳарфуруш, ўша меҳрибон,

На тош, на олтинни у ҳавас қилган;
Мени қутқармоқ-чун Туронга келган!

Яратганнинг юмшаб менга шафқати,
Келгандир ер юзин кўриш фурсати;

Мени азоблардан халос этажак,
Сенинг ҳам сарсонлик, дардинг кетажак.

Бориб, савдогарга сен дегил пинҳон:
«Эй жаҳон шоҳининг марди, паҳлавон!»

Ботинда меҳрибон, зоҳирда маккор!
Рахш соҳиби бўлсанг, айлагил иқрор!»

Манижа ел каби чопганча кетди,
Бежандан Рустамга саломлар айтди.

Ой юзли сўзини Рустам эшитди,
Келиш сабабини у идрок этди.

Сарвда ўсган лола — Манижага у
Сирни очмоқ учун келди рўбарў,

Унга шафқат қилди: «Эй соҳибжамол!
Сенга Бежан ишқи кўрмасин завол!»

Унга дегил: ҳа, Рахш соҳиби экан!
Сени қутқариш-чун тангри юборган.

Мен Зобулдан Эрон, Эрондан Турон —
Йўл босиб келдим сен бўлгил деб омон.

Унга яна дегил: бизлар сен учун
Ҳамлага тайёрмпз арслондай букун.

Бу сўзларни айтиб, сирни дилда тут,
Ўзинг ҳар бир сасга қулоқ солиб кут,

Ўрмонга олиб кел старли ўтин,
Гулхан ёқиб ўтир келганида тун».

Бу сўзлардан бўлди Манижа кўп шод,
Дили ташишлардан бўлди пок-озод.

Ошиғи азобда ётган чоҳ томон
Яна учиб келди маъшуқа омон.

Деди: «Сўзларингни етказдим унга —
Ўша меҳрибонга, одамохунга. 19,5

У айтди: «Тўғри, мен ўша одамман,
Исмимни, белгимни билибди Бежан.

Етар, шунча сарсон бўлдинг, дилинг хун,
Етар, қонли ёшлар тўкмак ёр учун.

Энди сен кўрсатдинг йўл — аниқ нишон,
Қиличим кучини кўрарсан аён.

Гурзим билан ерни пора қилурмен,
Оғир тошни кўкка улоқтирурмен».

Яна деди менга: «Бошланганда тун,
Қуёш яширганда юзини бутун,

Тоғдай баланд гулхан ёқиб қўй, токи
Кўринсин тош билан Бежанинг чоҳи.

Мен ўша чуқурни аён кўрайини,
Гулхан ёруғида етиб борайини».

Бежан унга деди: Майли, бошлаб ёқ!
Биз учун маҳв бўлсин қора тун — фироқ!»

Бошини кўтариб осмонга Бежан,
Тангрига илтижо қилди у дилдан:

«Эй сен, адолатли, шафқатли танграм!
Мени балолардан халос айлагим,

Евим тан-жонини нора-нора қил,
Дарду кулфатимга буткул чора қил!

Менга азоб берган душманни қийрат,
Сен қасос олишда бўлгил бешафқат!

Шояд, она элга мен етсам омон,
Шумлик юлдузини этардим яксон.

Эй сен, шунча жафо чеккан рафиқам,
Фидо этдинг дилинг, бойлигингни ҳам,

Тожинг, хазинагни қурбонлар қилдинг,
Кўрган зиёнингни фойда деб билдинг,

Мен учун сен кечдинг ҳамма самардан,
Қариндош-уруғдан, модар, падардан.

Токи қувватим бор, то мен навқирон,
Аждаҳо комидан қутулсам омон,

Жоним, қўл-оёғим, таним аямай,
Тангри таъзимига эгилган мардай

Хизмат қилар эдим сенга умрбод,
Шоҳлар хизматини ўтагандай шод».

Манижа ўтишга югурди чаққон,
У дарахт шохига чиқди қушсимон.

Қўлтиқда ўтиву қўбшда кўзи,
Тоғ ортидан тунни кутади ўзи.

Қуёш кўздан ғойиб бўлдим, демак,
Кеча тоққа аста ёяди этак.

Бу асно оромга чўмади жаҳон,
Кўринган нарсалар бўлади ниҳон.

Кунга қарши қўшин тортган чоғда тун,
Нурли қуёш боши беркинар бутун.

Манижа гулханга ўт ёқди дарҳол,
Қоронғи тун тоғди шу йўсин завол.

Мис карнайлар энди янгратар садо,
Пўлат тақали Рахш бўлади пайдо.

РУСТАМНИНГ БЕЖАННИ ЗИНДОНДАН ЧИҚАРГАНИ

Рустам чакмонини ечиб ташлади,
Кўкрагига совут торга бошлади.

Қуёш, Ой яратган тангри олдида
Саждага юз тутди, умид қалбида.

Деди: «Ёмонларнинг кўзи кўр бўлсин!
Бежан деб кучимиз ўбдан зўр бўлсин!»

Ботирларга ҳам берди у фармон,
Пўлат совутларни боғланглар дебон.

Жанг қуроallarини олдилар қўлга,
Отларни эгарлаб чиқдилар йўлга.

Таҳамтан тикилиб у гулхан томон,
Олдинда йўл очиб борарди чаққон.

У Аквон тошини аниқ кўрганда,
Ғам-азоб чоҳига етиб келганда

Етти паҳлавонга буюрди Рустам:
«Чоҳ ёнидан ерни ковлайлик илдам!

Кейин кучингизни бир ерга тўплаб,
Чоҳ оғзидан тошни сурасиз кўплаб!»

Синоҳ бошлиқлари ишга киришди,
Тошни суриш учун кўп уришпиди,

Лекин сурилмади у оғир-зил тош,
Етмади мардларда куч билан бардон.

Ботирлар юзидан оқар эди тер,
Бироқ тош қўзғолмас очилмасди ер.

Шунда отдан тушди нар шер — паҳлавон,
Қаҳқонни тагига босди у чаққон,

Ҳаётбахш тангрининг номини айтди
Ва тошни кўтариб, ҳавога отди.

У Чин ўрмонини мўлжалга олди,
Зарбидан ер-замин тебраниб қолди.

Рустам фарёд чекиб, деди Бежанга:
«Эҳ, қанча кулфатлар бор экан сенга!

Кўрмишдинг сен фақат бахт айёмини,
Нега кўлга олдинг заҳар жомини?»

Зулмат чоҳдан Бежан қайтарди жавоб:
«Паҳлавон, тортисан йўлда кўп азоб!

Наърани эшитган оним, бор заҳар
Менга бўлиб қолди шифобахш шакар.

Кўриб турибсан, бу меннинг маконим,
Темир ер — масканим ва тош — осмоним.

Бевафо дунёдан умидим узиб
Яшадим ҳам, кулфат наҳрида сузиб».

Рустам унга деди: «Тангрига шукур,
Сенга бағиплади омонлик, умр.

Энди, эй оқил мард, танги паҳлавон,
Битта илтимосим бор сенга бу он:

Қалбингдаги нафрат, қасосни унут,
Мен учун Гургининг гуноҳидан ўт!»

Бежан унга деди: «Эй улур жомий!
Сенга маълум эмас жанглик давоми.

Сен, эй мард паҳлавон, билмайсан уни,
Бошимга солганин у қандай кунни.

Агар уни кўрсам, ўч олиб албат,
Бошига соларман мудҳиш қиёмат».

Рустам унга деди: «Иш бўлса бундоқ,
Терс туриб, сўзимга солмасанг қулоқ,

Чоҳда қолдираман сени кишанбанд,
Раҳшимга ўтириб, бундан кетаман».

Рустам сўзларини эшитган замон
У қоронғи чоҳда кўтарди фйгон.

Бундай деди: «Нетай, шўрдир қисматим,
Йироқда дўстларим, қавмим, элатим.

Бошимга Гургиндан келди бу бало,
Бўлғайман мен унга қайта мубтало.

Кўп машаққат чекдим, чорам йўқ энди,
Юрагимда унга нафратим сўнди».

Чуқурга арқонни тушириб Рустам,
Тортди кишандаги Бежани шу дам.

У ялонғоч эди, соч, тирноқ узун,
Азоб чека бериб аҳволи забун.

Занглашган занжирдан абгор, нотабон,
Бадани қонталаш, ранги заъфарон.

Темир бориб етган эди суякка,
Рустам кўриб, оҳи етди фалакка;

Кўл бериб, занжирдан уни бўшатди,
Ҳалқаю кишандан сўнг халос этди.

Кетишди уй томон у мудҳиш жойдан,
Бир ёнда Манижа, бир ёнда Бежан.

Таҳамтан Бежанининг бошин ювдирди,
Мажруҳ таиға янги либос кийдирди.

Сўнг унинг олдида тиз чўкди Гургин.
Ўбдан тавба қилиб, ер ўнди Гургин.

Бвуз иши учун бўлиб пушаймон,
Ў узр сўради, дил тўла армон.

Бежан юрагида гина қолмади,
Гургинни кечирди — қасос олмади.

Совут, қалқонига ўралди Рустам,
Йўлга тайёрланди от, туялар ҳам.

Ботирлар отларга миндилар дарҳол,
Қўлларда ялангоч қиличу қурол.

Рустам жанг чоғидек ботир норларни —
Кузатди қарвону гурзидорларни.

Карвон билан йўлга чиқди қув Ашқаш,
У ёвни кузатиб туради яккаш.

Рустам Бежанга дер: «Бас, сен ҳам кўзғол,
Манижани олиб, Ашқаш-ла йўл ол!»

Бу тун Афросиёб билан бўлар жанг,
Толиқсак ҳам ҳолин этажакмиз танг.

Унинг саройида шундай иш бўлмай,
Эртага устидан ўз эли кулмай».

Бежан унга жавоб берди: «Наҳлавон!
Мен сенинг олдинда боргумдир бу он,

Менинг мардлигимга шохид бўлсинлар,
Қани мендан қасос олиб кўрсинлар!»

«Шоҳнома»да «Бежан ва Манижа» достонидан кейин «Ушшакки жанг» достони берилди. Бу достонда эронийларнинг Туронга яна бир юриши ҳикоя қилинади. Ушшакки марта жанг бўлиб, буларда Турон лашкари асосан тор-мор этади. Пирон, Бармон, Хумон, Фаршвард ва Туроннинг жуда кўп бошқа наҳлавонлари бу жангларда ҳалок бўладилар.

«Шоҳнома»га тизилган навбатдаги достонда Кайхусравнинг Афросиёбга қарши даҳшатли уруши ҳақида нақл этилади. Кайхусрав бекордан-бекорга ўлдирилган ўз отаси Сиёвуш учун қасос олиш мақсадида Афросиёбга қарши юришга шахсан ўзи бошчилик қилади. Узоқ давом этган жангларда Кайхусрав Афросиёбнинг тўдаларини бир неча марта тор-мор этади; Афросиёбнинг ўз укаси Гарсеваз билан бирга горта яшириниб олгани ҳам ёрдам бермайди. Хаум исмли дарвинш Афросиёбни қўлга тушириб, Кайхусрав ҳузурига олиб келади. Кайхусрав Афросиёбни унинг укаси Гарсеваз билан бирга қўшиб жазолайди.

Ўз отаси учун қасос олган Кайхусрав Эронга қайтиб келиб, тахтини узоқ қариндоши Лухраспга топширади ва жуда кўп наҳлавонлари билан биргаликда тоққа чиқиб кетади ва унда қорбўронда ғойиб бўлади.

Лухраспнинг Зарир ва Гуштасп исмли ўғиллари ўсиб улғаядилар. Гуштасп отасининг тахтига ўтирмақчи бўлади, бироқ отасидан рад жавоби олиб, Эрондан чиқиб кетади. У Румога келиб, кўнгина жасоратлар кўрсатади ва Қайсарнинг қизи Катонга уйланади.

Гуштасп Румодан қайтиб келгач, Лухрасп тахтни унга беради. Бу ерда Фирдавсий шоир Ғақийийни тушда кўрганини айтади ва у ёзиб қолдирган минг байтни «Шоҳнома» таркибига қўшади.

Эронда Гуштасп ҳукмронлик қилган даврда Зардушт исмли пайгамбар пайдо бўлади. Гуштасп ўз фуқаролари билан биргаликда Зардуштнинг янги динини қабул қилади.

Аmmo Туроннинг ҳукмдори Аржасп Гуштаспдан бу янги диндан чиқишни талаб этади ва шунинг баҳона қилиб, жанжал чاقиради. Турон билан Эрон ўртасида яна уруш бошланади.

Бу янги урушда Турон паҳлавони Бидарафш бурчакдан пайза отиб, подшоҳ Гуштаспнинг иниси Зарирни ва Эроннинг яна бир энг кучли паҳлавонини ўлдирди. Шундан кейин Эрон лашкарига подшоҳнинг ўғли Исфандиёр бошчилик қилади. У Зарир учун қасос олади ва туронийларни тор-мор келтиради.

Бироқ, Исфандиёрга рашиқ қилиб юрган эроний паҳлавон Гуразм Гуштаспга ўғли устидан чақимчилик қилади-да, подшоҳ ўғли Исфандиёрни Гунбаданлик қалъасига ҳибс этади.

Исфандиёрнинг кишанбанд этилганидан хабар топган Турон шох Аржасп яна Эронга бостириб киради, шох Гуштаспнинг кекса отаси Лухраспни қўлга тушириб ўлдирди, Гуштаспнинг қизларини олиб кетади.

Гуштасп дошмананд Жамаспдан маслаҳат сўраганда, у туронийларни фақат Исфандиёрнинг енга олишини башорат қилади. Бу маслаҳатга қулоқ солган Гуштасп Жамаспни Губаданликга юбориб, Исфандиёрни озод эттиради.

Исфандиёр пойтахтга отиб келганда Гуштасп ундан Аржаспни тор-мор келтиришни ва сингиллари Хумой билан Бекофаридди Турон подшоҳи асоратидан озод этишни илтимос қилади. Исфандиёр унга рози бўлади. У Туронга сафар вақтида етти хил жасорат кўрсатади: у икки бўрини икки шер, аждаҳо, жодугар хотун ва Симруғни ўлдирди ҳамда қаттиқ совуқ ва қорбўрондан омон чиқиб, дарёдан ўтади ва Бўри бошчиқ авластини бошини олади.

Сўнг Исфандиёр Эронга қайтиб келади ва отаси ваъда қил-

ган тахту тожни ундан талаб этади. Аммо Гушгаси унга янги шарт қўйиб, ўглини Зобулистопга жўнатади. Исфандиёр ундан Рустамни банди қилиб олиб келиши керак эди.

Донишманд муъбад Жамасп Лухрасп ўгли Исфандиёرنинг Рустам қўлидан ўлим топишини башорат қилган эди. Лухрасп буни била туриб ўглига шундай шарт қўяди. Зеро, у тахту тожни ўглига ҳам топширгиси келмас эди.

Исфандиёр Зобулга келиб ўз ўгли Баҳманни Рустам ҳузурига юборади ва Рустамни тақдирга тан бериб, бандга рози бўлишга ундайди. Рустам рад жавобини қилади. Рустам қийин аҳволда эди. У шоҳ авлодига қарши қилич кўтариш иншоят эканлигини тан олар, руҳий эзилар эди, аммо закирбанд бўлишга ҳам эркин руҳи йўл қўймас эди.

Бунда икки ахлоқий йўналиш тўқнашади — Исфандиёرنинг мансабпарастлик, ҳокимиятпарастлиги билан Рустамнинг қудратли озоқ руҳи. Ниҳоят Рустам билан жангда Исфандиёр ҳалок бўлади.

Рустамнинг ҳам қуни битган эди. Тез орада алдов чоҳига тушиб, ул ҳам ҳалок бўлади. Шу билан Шоҳноманинг афсонавий қисми тугайди. Бундан кейинги бобларда Фирдавсий Эрон ва Урта Осиё халқлари ҳаётида бўлиб ўтган тарихий воқеаларни тарихчи олимларга хос аниқлик билан, аммо «Шоҳнома» услубига хос бадий бўёқлар таъриф ва тавсиф этиб беради.

Достон араб саркардаси Саъди Воққоснинг араб халифаси Умарнинг амри билан Эронга ҳужуми ва охириги сосоний шоҳи Яздигирдининг ўлими билан тугайди.

Бу бўлимдан биз «Искандар» ва Баҳром Гўр ҳақидаги достонларни китобхон эътиборига тақдим этмоқдамиз. Бу қисмдан яна бир сира достонлар ўзбек тилида чоп этилган. (Фирдавсий, Шоҳнома, II, III китоблар, Тошкент 1976-77 йиллар.)

ИСКАНДАРНИНГ ПОДШОҲЛИГИ

Ун тўрт йил давом этди

Достон муқаддимаси

ИСКАНДАРНИНГ ЭРОН
ТАХТИГА УТИРГАНИ

Энди дostonимни тилга олурман,
Қадим гуфторларни шеърга солурман.

Искандар ўлтириб тахтга улуғвор,
Деди: «Шоҳ жонига хирад бўлғай ёр.

Дунёда музаффар яздондир фақат,
Жаҳондор ҳам унга бандадир албат.

Шубҳасиз ўтғуси яхшию ёмон,
Замон чапгалидан ким қолғай омон.

Кимки бу боргоҳга қўяркан қадам,
Адолат истагай, шаксиз, у одам.

Ярим тун пайтида келса ҳам агар,
Мақбул жавобига бўлсин муяссар.

Ўша голиб берган бизга бу шоппи,
Эҳсон айлагандир бахту давронни.

Баҳра топсин биздан ҳар бир афтода,
Тогда ҳам, чўлда ҳам, шаҳру дарёда.

Беш йил олмагаймиз жаҳондан хирож,
Барча бизниқидир, йўқдир эҳтиёж.

Муҳтожга берурмиз биз молу давлат,
Бойдан керак эмас бизга иноят».

Барча фазилатин айтди Искандар,
Шоҳ қалбин адолат чулғаб сар-басар.

«Офарин!» видоси тутди Эронни,
Мубаракбод этиб шоҳи жаҳонни.

Шундан сўнг тарқалди ушбу издиҳом,
Хослар ила қолди шоҳ — олий мақом.

ИСКАНДАРНИНГ РАВШАНАК ОНАСИ ДИЛРОНИГА ПОМА ЕЗГАНИ

Дабирни сўратди ул шоҳи мумтоз,
Тайёр румий қалам ва чиний қоғоз.

Мирзоки, қўлига тутди хомани,
Дилорой номига битди помани.

«Муродга етказсин сени худойим,
Дардан фориг бўлсин вужудинг дойим.

Аввалги мактубда ёздик банди-банд
Кўпроқ бу галгидан насихату нанд.

Битган экан жуфти ҳалолнинг куни,
Бир покас жонидан айирди уни.

Шоҳлар одатича тикдиму кафан,
Мудҳиш аза ичра куйдим дафъатан.

Уриндим: беҳуда тўкилмасин қон,
Аmmo у шаштидан қайтмасди ҳамон.

Солди ўлими ҳам душманга даҳшат,
Самодан руҳига ёғилсин раҳмат.

Яхшилар ёнидан унга эҳой бўлсин,
Ёмонларнинг ҳоли оҳу вой бўлсин.

Ўлим чапғалидан ким қолур йироқ,
Ўлим — боди ҳазон, биз эса япроқ.

Жаҳон бошдан-обқ ҳукмингиздадир,
Доронинг шавкати тамом сиздадир.

Менга Равшанакни этингиз инъом,
Кўзингиз ўнгида топгай аҳтиром.

Уни хизматкор, йўл-йўриқлар билан,
Эроний маҳрамлар, улуглар билан

Олдимга юборинг кечикмай, дарқол,
Ёрипса қоронғи дилим, аҳтимол.

Ҳукмингизда бўлсин, майли, Исфаҳон,
Ишни билгувчилар бўлсин ҳукмрон.

Улар одий бўлсин, саховатпеша;
Тутсинлар Дорони ёдла ҳамиша:

У ерки, номақбул бўлса мабодо,
Жами Эрон шаҳри сизгадир ато.

Жаҳонда Дордек ном беринг менга,
Кўнглимдаги янглиг ком беринг менга».

Равшанак номига битилди сўнг хат,
Орзуйи ихтиёр унда қатма-қат.

Таҳсинлар айлади номига изҳор,
Сўнгра шундай деди шоҳи жаҳондор:

«Ул шоҳки, гавҳари покидан фақат
Кўнгли пок кишилар тугилгай албат,

Дилоро бўлгуси ҳаёти, поэи,
Оромбахш ўлгуси сўзи, овози.

Отанг менга сени этганди инъом,
Оламдан ўлди-ю қолдирди нек ном.

Келтип, шавбистоним ёритсин юзинг,
Менинг истаганим ўзингсан, ўзинг.

Бошулар сардори, тожим зийнати;
Ўзугим кўзи-ю тахтим шавкати;

Биз онанг номига йўлладик хатни,
Исҳор этиб аҳду ҳам садоқатни:

Қаттиқ тутиб шоҳлар удумин бул кун,
Пешкаш этмоқдамиз Исфаҳон мулкин.

Сенгадир тожимда неки ҳикмат бор,
Сенгадир суту бол эмган бу диёр.

Бизнинг жонимизга нур берсин жонинг,
Бонулар ичида зўр бўлсин шонинг.

Сенинг хоҳишингча айлансин дунё,
Сени ёмон кўздан асрасин худо».

Келди бир файласуф шамолдай шу он,
Шоҳнинг айтганларин айлади баён.

ДИЛОРОЙНИНГ ИСКАНДАР НОМАСИГА ЖАВОБИ

Мактубни ўқигач мажруҳ Дилорой,
Ҳасратли жигардан чекди оҳу вой.

Доронинг ҳажрида андоқ тортди ғам,
Унинг кўз ёшидан замин бўлди нам.

Сирғалиб киприкдан ёноғига қон,
Нома ёзғувчини чорлатди шу он.

Мактубга тезда у ёздирди жавоб,
Маъпо дурларини тизиб беҳисоб.

Офаринлар айтиб ул зотга аввал,
Мақсаду матлабин очди галма-гал.

Деди, яздои помин олиб у тилга:
«Жангу сулҳ ва шафқат сендандир элга.

Биз тилдан қўймасдик Доро номини,
Ҳамиша истардик матлаб-комини.

Утиб Доро даврин чек, ниҳояси,
Тобутга айланди тахтин пояси.

Энди сен омаднинг сийпагоҳи бўл,
Шонли бўл, голиб бўл, жаҳон шоҳи бўл.

Истагим, бу олам измингда бўлсин,
Барча орзуларим изингда бўлсин.

Эшитдим меҳр ила демиш сўзларинг,
Оламга эзгулик эмиш сўзларинг.

Кимки ўз шоҳининг тўкса қошии,
Ушал дам чулғагай ажал жонини.

Яна сўз очибсан сен ярашмоқдин,
Угитлар қилибсан яқин-йироқдин.

Подшоҳга ярашмас сарафкандалик,
Ҳеч ким талаб қилмас ундан бандалик.

Доронинг ўрида шаҳаншоҳ ўзинг,
Қуён сўнган эса, нурли моҳ ўзинг.

Сенинг амринг бизан айлансин дунё,
Номинг девонларда бўлсин доимо.

Яна Равшанакни олибсан тилга,
Ажиб бу орзудан шавқ тушиди дилга.

У сенга канизак, биз сенга банда,
Амринг вожиб бўлсин не истаганда.

Сенга деб Равшанак йўллади салом,
Беҳишт бўстонидан позли бир калом.

Замона аҳлига бўлибсанми шоҳ,
Кимдир у сўзингни бўлгувчи бадхоҳ?

Буюрдик улуғ зот, аёнларга биз,
Номдор паҳлавонлар, боёнларга биз,

Доро амри бўлсин — сенинг фармоини,
Ҳар кимга вожибдир аҳду наймони.

Қосидга кийгазди шоҳона либос
Ва берди мол-дунё улуғларга хос.

У румий Искандар ёнига етди,
Кўрган-эшитганин ҳикоят этди.

Сўзлади у даргоҳ расму русумин,
Барҳаёт кўргандай Доро улумин.

Искандар бу сўздан шод бўлиб жуда;
Гавҳар тожин кийди, бўлиб осуда.

ИСКАНДАРНИНГ РАВШАНАККА УЙЛАНИШИ

Чорлатиб онасин Аммуриядан
Айтди муддаосин ўғил дафъатан.

«Дилорой олдига боргил, — деди у, —
Англаб недир менда матлабу орзу.

Равшанак жамолин албат кўриб қайт,
Номимдан минг қатла офаринлар айт.

Олиб бор ҳалқаю сиргаю хирож,
Гавҳарлар қадалган шоҳона бир тож.

Юз пор кўтаргудек матолар юкла,
Румий бахмал юкла, сийму зар юкла.

Ўтгиз минг олиб бор ганж ила динор,
Бошидан этишга ҳар лаҳза нисор.

Олти юз канизак румийлардан ол,
Яна хоҳишингча, майли, ола қол.

Ҳар бир канизакка тутқизгил қадаҳ,
Улуғ шоҳ шаънига кўнсин шон, фараҳ.

Ўзингга ҳамроҳ эт юзлаб мулозим,
Қил шоҳ русумида не бўлса лозим».

Йўлга тушди она таржимон билан,
Ўнта файласуфи хуш забон билан.

Етгач Исфаҳонга бу азиз меҳмон,
Иззату икром-ла кутди кўн мезбон.

Чиқди йўлларига Дилорой пешвоз,
Улуғлар кўрсатиб ҳурмат ва эъзоз.

Меҳмонлар йўлига тапга сочдилар,
Саховат ганжининг кўзин очдилар.

Айвонни тўлдирди аъёну кибор,
Қанча маслаҳатчи ва талай помдор.

Жаҳон бозорининг ҳолин этиб тапг,
Дилорой бисотин ёйди ранго-ранг.

Туялар белида қанча бойлик жам,
Мўл эди олтину нуқраю сийм ҳам.

Оламнинг матоҳи унда бор эди,
Еру кўк рангидан гулузор эди.

Зарриндур тулпорлар эгар-қамчини,
Олтиндан мунаққаш шамширлар қини.

Чўқмору дубулға, совут ва қалқон,
Тиллодан қилинган гурзию гарон.

Кўзни қамаштирар минг тусда кийим,
Бунчасин оламда кўрмаган ҳеч ким.

Чокарлар хизматда бўлиб муҳайё,
Қирқта заррин тахтга беришар оро.

Бир тахтга ходимлар тутди соябон,
Равшанак ўтирди унга шодмон.

Дилорой қасридан йўл ярмитгача,
Динору гавҳарлар сочилди қанча.

Йўл олди ул шаҳри Ситаҳр сари
Равшанак аталмиш дилдор бир сари.

Кирдилар шаҳарга савлат, шон билан,
Лабларда кулгию дилда қон билан.

Дирҳамлар ёгилиб ул соябонга,
Хайру эҳсон оқди ҳар бир инсонга.

Подшоҳнинг кўшикга кирганда ой юз,
Хуснидан Искандар узолмасди кўз.

Чехраси гул эди, қомаги баланд,
Меҳру хирад гўё чамбарчас пайванд.

Бошдан сёғи зар, тожу тахти зар,
Жопин садқа қилди унга Искандар.

Бир ҳафта силжимамай ёр ёнидан шоҳ,
Жаҳоний сирлардан айларди огоҳ.

Барқ урар ҳуснида улугвор маъно,
Идроқу тамкинлик, шарм ила ҳаё.

Ёрдан зарра нуқсон тополмасди у,
Меҳридан ёғилиб қалбига ёғду.

Сеп этиб Эрондан келтирмиш ул ёр,
Подшоҳга муносиб гавҳару динор.

Эрону Турону Чин шаҳри — бари
Таҳсишлар йўлларди подшоҳ сари.

Адлу исоф бўлиб оламда бунёд,
Вайроналар бўлди ҳар жойда обод.

ҚАЛНУЧ ПОДШОСИ КАЙДНИНГ ТУШ КЎРГАНИ

Наҳлавий равийси этди қийлу қол,
Бу сўзга инонмас эсанг, аҳтимол.

Ҳинда бир шоҳ ўтмиш, Кайд эди **номи**,
Хирадмашд, равшандил, яхшилик **коми**.

Қалби — меҳру идрок макони эди,
Ўтириб-туриши каёнӣй эди.

Устма-уст ўн кеча кўриб чиқди туш,
У тушши эсласа бошдан учар ҳуш.

Ҳинд элин жамийки оқил-доносин,
Илму ҳикмат аро неча яктосин

Дарборга чақириб, бир-бир кутдилар,
Донолар подшоҳга қулоқ тутдилар.

Кўрган тушларидан парда очди у,
Кўнглида борини тўкиб-сочди у.

Аммо ҳеч ким таъбир қила олмади,
Оқиллар бу сирни била олмади.

Бир айтди Кайдга: «Эшит, шаҳриёр,
Буюклар зотидап эрурсан ёдгор,

Бордир бир донишманд, Меҳрондир исми,
Унга равшан эрур жаҳон тилисми.

Уйқудан, роҳатдан бегонадир у,
Ҳайвонотлар ила ҳамхонадир у.

Тоғдаги гиёҳлар ризқу рўзидир,
Бизни тан олмас у, танҳо — ўзидир.

Алқору кийиклар унинг улфати,
Унга хуш келмайди инсон суҳбати.

Дунёда ҳеч кимдан етмас шикаст, папд,
Ўзи бир бандаяю толеи балапд.

Кайдшоҳ айтди, уни кўрмоғим даркор,
У билан учрашмай топмасман қарор.

Шундай дея минди учқур отиш,
Меҳрон сари қистаб қуш қанотини.

Дарддан йироқ бўлсин, деб, шоҳнинг боши,
Ҳакимлар бўлдилар унинг йўлдоши.

Синаҳсолор элтди манзилга омон,
Қандай топдинг дея сўради Меҳрон.

Кайд деди: «Эшит, эй художўй одам,
Енингга еткурди мени шундай гам.

Қулоқ сол, тушимни айтайин бир-бир,
Аввал эшит, сўнгра айлагил таъбир.

Гуноҳдан пок бўлиб, ётдим бир оқшом,
Йироқ эди мандан кўрқув, ҳирс тамом.

Тушда бир уй кўрдим — осмонўпар қаср,
Ўйда бир фил кўрдим ҳазин ва асир.

Күзгә күрһинмасди қаср әһийи,
Бәр әди ёлғиз бир туйнук-тешиги.

Ўтарди тешиқдан ўша ваҳший фил,
Заррача машаққат этмайин ҳосил.

Гавдаси туйнукдан ўтиб бемалол,
Хартуми уй ичра қоларди алҳол.

Яна бир кечаси туш кўрдим: тахтим
Менсиз, холи турар ўшал нек бахтим.

Ўтирди ул тахтга шу пайт бир киши,
Атрофни ёритиб ҳусн-оройини.

Учинчи тушимга тополмасман сўз,
Ўтар кўз ўнгимдан бир матоким — бўғ

Осилиб борарди унга тўрт эркак,
Кўкариб кетганди юзу кўз, эиҗак.

Аmmo йиртилмасди бўзанинг ҳеч жойи,
Осилганларнинг ҳам йўқди парвойи.

Тўртинчи кеча туш кўрдим, эй номдор,
Бир киши ариқда юрар сувга зор.

Балиқлар унга сув — инжу сочарди,
Аmmo у ташналаб одам қочарди.

Қочарди, сув қувлар чошган ҳамоно,
Тушимнинг таъбири недир, эй доно?

Бешинчи тушимни нақ шаҳар кўрдим,
Сув бўйида гўзал бир шаҳар кўрдим.

У шаҳар аҳлининг кўр әди кўзи,
Бироқ полишлардан йироқдир сўзи.

Бермоғу олмағи савдо-сотикда,
Кўзи очиқлардан әди ортиқча.

Олтинчи тушим шу бўлди, эй улуғ,
Битта шаҳар әмиш, беморга тўлиқ.

Тапи соғ улардан сўраб холи зор,
Ҳамдард экаилогин қилинса изҳор,

Яъни десаларки, шифо топсин жон,
Тананг дард қўлида, қалбинг тўла қон!

Бу сўзни англабон беморлар таҳқир,
Соғломга кўришар чораю гадбир.

Ғалат бир туш кўрдим еттинчи кеча,
Учқур бир от әмиш биёбон ичра.

Жуфт әмиш оёғу огиз, думу ёл,
Ғарчиллатиб ермиш ўтти бемалол.

Икки огиз билан ўтларди ул от,
Танида ҳеч тешик йўқ әди, ҳайҳот.

Саккизинчи кеча кўрдим учта хум,
Епма-ён турарди кўзим тушган зум.

Иккиси тўла сув, биттаси бўм-бўш,
Йиллар оби ҳаёт этмаган эл нўш.

Икки тўла хумдан шу пайт икки мард
Совуқ сув қуярди муздай ложувард.

Шунча қуйган билан суви кам бўлмас,
Сувидаи қуруқ ер зарра нам бўлмас...

Тўққизинчи тушда бир сигир кўрдим,
Офтобда ётарди — ажиб сир кўрдим.

Бвида бузоқча турарди якка,
Териси ёпишган бориб суякка.

Сигир эмар әди ўшал бузоқни,
Мадори қолмаган ожиз — ушоқни.

Яна ғалатироқдир ўнинчи тушим,
Илтимос, ранижима, ҳолимни тушун.

Бир булоқ кўрибман бепоен чўлда,
Ҳар ёнга таралиб оқармиш йўлда.

Биёбон сув билан тўлгану бироқ,
Ўз қақроқ лабини нам этмас булоқ.

Агар бу тушларим этолсанг таъбир,
Жаҳоннинг сирларин англадим «бир-бир».

МЕҲРОННИНГ КАЙДГА БЕРГАН ЖАВОБИ

Тинглаб Кайд сўзларин Меҳрони улуг,
Деди: «Бу тушлардан кўнглинг бўлсин тўқ.

Бундан кам бўлмагай мўътабар номинг,
Шикаст топмагайдир шоҳлик кироминг.

Мулkningга етгайдир шоҳи Искандар,
Рум ила Эрондан тортиб кўп лашкар.

Агар оқил эсанг, урушма зинҳор,
Ўшанда тонгайсен обрў-эътибор.

Сенда тўрт парса бор ушбу жаҳонда,
Кўрмаган ҳеч кимса ниҳон-аёнда.

Биттаси қизингдир — беҳишт ҳуридир,
Тахтинг шуъласидир, тожнинг нуридир.

Яна бор измингда файласуф устоз,
Олам сирларидан огоҳу мумтоз.

Яна учта улуг ҳақимнингки бор,
Ҳукамолар аро азияу помдор.

Тўртинчиси — жомдир, сув қуйсанг, унда,
Муздай сақланур сув оловли кунда.

Қанча ичсанг ҳамки, суви бўлмас кам,
Ҳамина тобида тутгайсан маҳкам.

Урушин майл этма, келса Искандар,
Яхшилик билан сен амрини бажар.

Зеро, қўшинига келолмассан бас,
Ганжу иқтидори чегара билмас.

Мен сенинг ишинга омад тилайман,
Энди тушларингни таъбир қилай ман!

Тушингда кўринди бир уй, бир туйнук,
Туйнукдан битта фил чиқарди буюк.

Ул уйни бамисли бир жаҳон деб бил,
Кўрнамак шоҳ эрур аён бўлган фил.

Фитнаю бедодлик маккорнинг иши,
Шоҳликка муносиб эмас қилмиши.

Иккинчи тушингда кўринди бўш тахт,
Ул тахтга бошқа шоҳ ўлтирди бир вақт.

Ақл бу тушингни шу тарзда йўяр,
Тақдир бирни олиб, бошқани қўяр.

Кўнгли ғаразлию жисми нотавон,
Ҳирс кўкида қанот қоқсам дер осон.

Оқибат оламдан ўтар бир кун,
Лаънат дея эслар халойиқ уни.

Яна бир тушингда кўринибди бўз,
Дили пок тўрт киши унга тиккан кўз.

Тортишдан йиртилмас аммо у мато,
Тортиб, тўртовлон ҳам толиқмас асло.

Мато — дин. У худо аҳсои эрур,
Тортишганлар унинг посбони эрур.

Бир ёни — ўтпараст деҳқон дини ул,
Талай элатларнинг йўл, ойини ул.

Бошқаси Мусован — яҳудий дини,
Фақат бизга дерлар яздоп таҳсини.

Бир машҳур эмиш юнон элида,
Адолат қўзғормиш шоҳнинг дилида.

Тўртинчи дин эмиш ажибу олий,
Оқиллар манглайин ёритган толе.

Бир-бирла таланиб ётар тўртта дин,
Улардан ҳосилдир ёвлик, нифоқ, кин.

Бундан кейин келур яна бир поргул,
Найзали отлиқлар сафидандир ул.

Исофли, пок қалбли бўлур ул шахсим,
Қилур яздои динин тўрт қисм тақсим.

Сувсаган одамни кўрдинг ариқда,
Қочарди сув сепган печа балиқдап.

Бир замон келур, у покиза шиор,
Ичиб илм сувин, бўлгай хору зор.

Балиқ рафтори-ла кирар дарёга,
Етгай ёмон боши нақ сурайёга.

Сувга даъват этар ким бўлса чанқоқ,
Илмга ташнани учратмас бироқ.

Илмли кишидап қочар оломон,
Оқиллар қавмини англашиб ёмон.

Бешипчи тушингда кўрдинг бир шаҳар,
Кўзингга ташланди ғаройиб мапзар.

Авжда савдо-сотик, бозор зўр эди,
Аммо шаҳр элининг кўзи кўр эди.

Улар кўришолмас эди бир-бирин,
Ошжора ҳис этмас нуқсону кирип.

Дунё етажакдир шундай замонга,
Қолгайдир дононинг қуни нодонга.

Донишманд ҳор бўлур, бўлур наришон,
Анинг фазл дарахти бесамар, бежон.

Нодоннинг шаънига айтур дуолар,
Тиз чўниб қилгайдир юз илтижолар.

Бу маддоҳам ёлгон бўлса-да, гарчанд,
Ҳеч ким бера олмас насиҳату панд.

Олтинчи тушингда соғлар ва носоғ
Ҳол-аҳвол сўрарди, қилди кўп фироқ.

Бир замон келурки, дарвиш хор-зор,
Топгай давлатманддан кўп ранжу озор:

Мулкдор атрофида чарх урар фақир,
Ҳеч нарса ололмай қолгай лол, ахир.

Хизматкор меҳнати кетгай беҳуда,
Банданинг баҳоси паст бўлгай жуда.

Еттинчи кўрганинг икки бошли от,
Ердию чиқармоқ йўли йўқ, ҳайҳот.

Бир замон келурки, бойиб кетар эл,
Бою, қорни тўқмас, шунчалик тор феъл.

На дарвиш топгайдир ундан бир савоб,
На доно, на номдор бўлгуси комёб.

Фақат ўз пафини ўйлар эрта-кеч,
Бўлақлар фарёдин эшитмайди ҳеч.

Учта хум кўрганинг саккизинчи тун,
Иккиси — тўла сув, бири — бўш бутун.

Икки хумнинг суви ҳеч кам бўлмасди,
Аммо учинчиси ҳеч нам бўлмасди.

Бундан кейин келур шундайин рўзгор,
Бўлур дарвиш ғоят бемадору хор.

Ҳатто сувга тўла абри пайсон ҳам,
Унга ёғдирмагай қатрагина нам.

Бир томчи ютмоққа тополмай чора,
Дарвиш қалби бўлур дардан юз нора.

Бойдадир бир-бирга эъоз, андиша,
Бир-бирин таърифин айтур ҳаминша.

Дарвини муяссармас бу хил эҳсонга,
Машаққат-ла улар кечани тонгга:

Тўққизинчи тушда кўринди ситир,
Ориқ бир бузоқни эмар, нечук сир?

Тарозу буржиги киргапда кайвоп,
Билак зўрига бўй эггайдир жаҳон.

Бемор бўлиб қолган дарвиндан, билки,
Таъмагир бўлармиш давлатманд илки.

Ҳеч қачон очмайди унга ганжики,
Аммо юклайверар барча ранжики.

Унинчи тушингда бир булоқ кўрдинг,
Ўзи серсув, лаби кўп қақроқ кўрдинг.

На унга қуюлар четдан томчи сув,
На четга чиқарар бир қатра нижу.

Демак, келажакдир шундай бир замоп,
Бир ёлғиз подшоҳга бўйсунгай жаҳон.

Илмдан бўлмагай унинг иқболи,
Ва қалби қайғудан бўлмагай холи.

Жаҳон зулмат бўлгай унинг ранжидан,
Бир яхшилиқ кўрмас улус ганжидан.

Лашкар тузмоқ ила бўлгай овора,
Бу ишда номдорлик истар тобора.

Оқибат, на лашкар, на шоҳ тонур от,
Янги қонуи тузиб келур бўлак зот.

У пайтда ёмонлик бўлгуси поймол,
Диллар яхшилиқдан тонгайдир камол.

Ҳозир салтанатда якто Искандар,
Номдорлар олами ичра у раҳбар.

Келса, тўрт нарсанги бергил қўлига,
Қаноат қилур у, қайтар йўлига.

Севга озор бермас, этсанг шодмон,
Назаркарда одам, доно, билимдон.

Шахриёрлар ичра йўқ ундай салим,
Не-не доноларга бергудек таълим.

Шавкатда, илмда, ҳунарда подир,
Ҳар ишда, ҳар жойда голиб, баҳодир».

Меҳрондан тинглабон бу сўзларни **Кайд**,
Дунё равшан тортди кўзига бу пайт.

Бориб ўнди унинг кўзу юзидан,
Сарфароз бўлганди унинг сўзидан.

У доно қошидан йўлга тушди шоҳ,
Дарборгача бўлиб ҳақимлар ҳамроҳ.

ИСКАНДАРНИНГ КАЙД ТОМОН ҚУШИН ТОРТГАНИ

Кўз ташлаб Искандар Эрон элига,
Ҳокимлик туйғусин солди дилига.

Сўнг қўшини тортди у ҳиндий **Кайд томон**,
Йўли гоҳ сўқмоғу гоҳида равон.

Қайсики урмасин Искандар қадам,
Шаҳар эшиклари очилди шу дам.

У жойда ҳеч кимга бермай эътибор,
Яна тонг-ла йўлни этди ихтиёр.

Бир улкан шаҳарга етди суриб от,
Бу шаҳар номин **Кайд** атарди Милод.

Қўшинни тўхтатиб шу манзил аро,
Сипоҳни уйма-уй этди жо-бажо.

Искандар қошига чорланди дабир
Ва анинг буйруғин кутди бесабр.

Бир мактуб ёздирди ўқисин деб **Кайд**,
Ўзин арслон деса, **Кайдни** билиб сайд.

Голибдир бу жаҳон ичра Искандар,
Унгадир бу туйғу, бу тожу қамар.

Тангирга таҳсиндан бошлади гавни,
У солмиш дилига илму матлабни.

Деди: «Ишнинг кўзин билгай ҳар оқил
Ва ганжни ранж ила қилгай у ҳосил.

У дилга жо қилиб яздони покни,
Увдан пайдо этар ақлу идрокни.

Билар у бизни тахт соябони деб,
Салтанат тан эса, унинг жони деб.

Бу номада тилга олдик номингни,
Тоқим равшан этсин қора шомингни.

Уни дабир сенга ўқиган маҳал,
Мазмунин англаю тезда эттил ҳал.

Агар тунда етса, тонгни кутмагил,
Тезде ижро этгил, ортиқ тутмагил.

Ғар шундай қилмасанг қародир бахтинг,
Ер билан яқсондир тож била тахтинг!

ҲИНДИЙ КАЙДНИНГ ИСКАНДАР НОМАСИГА ЖАВОБИ ВА ТУРТТА МУЪЖИЗАДАН ХАБАР ЕТКАЗГАНИ

Мактуб ҳиндий Кайдга етиб келган пайт,
Подшоҳ элчисини шод қаршилаб Кайд.

Уни кўп сийлади, қилди эҳтиром,
Утқазиб ёнига, бошлади калом.

Дедини: «Мамнунман шоҳ фармонидан,
Фармонда битилган аҳд-армонидан.

Аmmo мен шу тахлит, шу ҳолу аҳвол
Ул зот ўтрусига борморим маҳол.

Муборак илгоҳга мос келмас бу иш,
Қутлуғ остонага қун-қуруқ етиш».

Шу лаҳза буюрди, келди дабири,
Қўлда ҳиндий қалам, чиний ҳарири.

Тез жавоб ёздирди ўшал номага,
Беҳишт сувин бериб ўткир хемага.

Алвал офаринлар деди яздонга,
Ғолиб ва бунёдкор шоҳи жаҳонга.

Адолат, саховат, навоҳидир ул,
Мардлик ва ҳақиқат даргоҳидир ул.

Деди хатда сўнгра: «Эй номдор подшо,
Хизматингда шайдир бер аҳли порсо.

Ярашмас, мол-ҳолни гар тутсам дариг,
Сенинг амрингдадир лашкар, тожу тир.

Менинг бу жаҳонда тўрт нимарсам бор,
Сиррин этолмаган ҳеч кимса ошкор.

Қолгай мендан сўнг ҳам бу сирлар ниҳон
Бу тўрт нарса сирин билмагай жаҳон.

Амр этсанг, йўллаин сенга уларни,
Аритиб дилдаги доғ-қайгуларни.

Сўнг майли шахриёр қўлини тутай
Ва ўла-ўлгунча йўлини тутай».

ИСКАНДАРИНИНГ УША ТУРТТА ҒАЛАТИ НАРСАНИ ТОПМОҚ УЧУН ЭЛЧИСИНИ ҚАЙТА ЮБОРГАНИ

Элчи етиб келди шамолдай илдам,
Эшитганин айтиб, берди хатни ҳам.

Искандар элчига буюрди: «Қайтгил,
Бориб ул номдорга талабим айтгил.

Сўрагин не экан бу олам аро
Ғоят махфий бўлган ул тўртта аниб.

Кўрдик кўп нарсани ушбу дупёда,
Яздон яратганин этмас зиёда».

Шоҳ ёнидан элчи чиқдию дарров,
Йўлга равон бўлди бамисли олов.

Кайдга шундай деди: «Тўрт нарсанг недир,
Уларнинг помиши шоҳимга билдир.

Улар бор нарсами ё йўқми ўзи,
Кўрса бўлгаймикин инсоннинг кўзи?»

Кайд тинглаб, сўнг холи қилдирди жойни,
Ёнида қолдирди бир раҳнамойши.

Элчини ўтқазиб ўзига яқин,
Изату икромлар кўрсатди тагин.

Ва деди: «Сўзимга бергил эътибор,
Хонадоним ичра битга қизим бор.

Агар кўрса уни, мунаввар офтоб
Шармдан қораюр беролмасдан тоб.

Тундай қоп-қорадир зулфи — наргисн,
Лабидан ҳар лаҳза келур сут исн.

Адил қоматига сарвлар баида,
Дур сочар, лафз учун лабни очганда.

Дийдорин кўрганда онг ҳайрон қолур,
Ақлу доишидан инсон жон олур.

Буткул хулқ-атвори ҳаё тимсоли,
Бу жаҳон ичида йўқдир мисоли.

Ким кўрмиш бундоқ бир художўй қизни,
Шарм ила йўғрилган мукаммал ҳисни.

Яна бир жомим бор, тўлдирсанг бода
Ва ёхуд муздай сув қуйсанг мабода.

Икки кун ичсанг ҳам улфату аҳбоб,
Асло камаймайди жомдаги шароб.

Ул жом ҳам май берур, ҳам зилолий сув,
Кам бўлмас ичганинг билан бу ивжу!

Учинчиси — менинг бир ҳакимим бор,
Кўз ёшингдан этур дардингни изҳор.

Бор экан даргоҳда шундоқ доно мард,
Жаҳондор шоҳ билмас не эканин дард.

Тўртинчиси — доно файласуф киши,
Бошида айлапур коинот иши.

Воқиф этар олам сиридан шоҳни,
Аён қилур ҳатто қуёшу моҳни».

Элчи изга қайтди шу лаҳза дарҳол
Ва тезкор йўл босди мисоли шамол.

Келиб Искандарни хабардор этди,
Шоҳ дилин шодликдан навбаҳор этди.

Шоҳ деди: «Бу сўзинг рост бўлса агар,
Ул тўртнинг баҳоси дунё баробар.

Агар Кайд тўртовин этса армуғон,
Қоронғу дилимни этгай чароғон.

Унинг мол-мулкига юқтирмайин гард,
Яхшилик бирла ким қайтмаса — номард».

ИСКАНДАРНИНГ ТҲРТ ҒАЛАТИ НАРСАНИ КҲРМОҚ УЧУН ТҲҚҚИЗ ДОНО МАРДНИ ЮБОРГАНИ

Румийлардан таппаб бир неча мардин,
Хирадманд, билимдон, покдил жўмардин,

Шаҳриёр ёздирди нома Кайдга деб,
Бериб ширин сўздан ҳар жумлага зеб:

«Яъни йўлладим мен тўққиз номдорни,
Мумтоз жаҳонганшта, доно, хушёрни.

Улар ҳар бир ишда моҳир эрурлар,
Билимда, доишда қодир эрурлар.

Уларни қабул эт, етишган фурсат
Ва иозик ишларнинг ошкоро кўрсат.

Тўрт нарсанг нелигин улар билсинлар,
Барига бирма-бир разм қилсинлар.

То жавоб олганда биз ёронлардап,
Ушал жаҳондашта қадрдонлардап,

Десинларким, кўрдик тўрт мўъжиза биз,
Ҳар бири жаҳонда яктою тенгсиз.

Сўнг шунда сенга бир нома битурмиз,
Кайд ҳинднинг шоҳи деб машҳур этурмиз.

Искапдар ёнидан Кайд томон шитоб
Йўл солди тўққизта румий мард арбоб.

Ҳияд шоҳи кўрган чоғ тўққиз сардорни,
Ҳол сўраб, англади барча ахборни.

Сўнг сийлаб муносиб ҳурмат билдирди,
Барига яхши жой тайин қилдирди.

Эртаси осмон бўлганда цурпош
Найзасин самога урганда қуёш,

Шоҳ қизига оро бердилар гоят,
Гарчанд ойга оро бермоқ на ҳожат?

Уйга ўрнатилиб бир тахти заррин,
Музайян этилди тортиб нақши чин.

Ул тахтга ўтирди офтоб юз гўзал,
Чиройи қошида ожиздир зуҳал.

Саройда эдилар тўққиз доно ҳам,
Тилидан бол томиб, ҳам фикри ўктам.

Уларни йўллади келин томон шоҳ,
Искандар амридан шоҳ эди оғоҳ.

Улар қиз жамолин кўрдилар бир вақт:
Нуридан порларди бу уй, тожу тахт.

Ақдан озгудай улар қолди лол,
Тандан дармон кетиб бўлди бемажол.

У тўққиз румийда қайдадир тоқат,
Худога офарин дердилар фақат.

Бу ҳусн барчасин эди заволи,
Ундан кўз узмоққа йўқ эди ҳоли.

Элчилар ҳаяллаб қолганин сезиб,
Подшоҳ чақиртирди одам киргизиб.

Румийлардан подшоҳ сўради шунда:
«Не учун ҳаяллаб қолдингиз унда?»

Инсон зотидан-ку ўшал барно юз,
Нурини бахш этган кўнгина юлдуз».

Румий жавоб қилди: «Аё шахриёр,
Ҳеч ким кўрмагандир бу янглиғ ингор.

Бу чирой мадҳида биз суриб хома,
Шоҳимиз номига йўллаймиз нома...»

Кейин файласуфлар ўйга толдилар,
Қўлга қоғоз билан қалам олдилар.

Ўз фикрин ёзарди ҳар битта мўъбад,
Бөн-оёқ таҳсинга тўлар эди хат.

Румийлар ёнидан бир чопар шул дам,
Искандар қошига жўнади илдам.

Ўқиб номаларни жаҳоннинг шоҳи,
Кўксини тўлдирди ҳайрат ва оҳи.

Ҳар битта номада ул чирой мадҳи,
Яъни тимсоли йўқ тўлин ой мадҳи.

Жаҳондор уларга эди жавоб хат,
Деди: «Кўрганнингиз беҳишт ва жаннат.

Ушал тўрт нарсани этинг муҳайё,
Бундан ортиғини тиламанг асло.

Менинг фармонимга этингиз амал,
Ҳарамдан кўч боғлаб, қайтингиз жадал.

Уларга қилмангиз озор, адоват,
Улардан кўрдим мен инсоф, адолат».

ТУҒҚИЗ ДОПОНИНГ ҲИНД
КАИДИДАН ИСКАНДАРГА, ТўРТ
НАРСАНИ ОЛИБ КЕЛГАНИ

Ул олис манзилдан қайтгани ҳамон,
Элчи борди румий муъбадлар томон.

Шаҳриёр хатидан не эрур матлаб,
Азият чеккан ул чопардан англаб,

Муъбадлар боргоҳга юрдилар, алҳол,
Шоҳнинг ҳузурига кирдилар дарҳол.

Етказдилар унга подшоҳ каломин,
Худбин жаҳондорнинг аҳду пайғомин.

Ҳинднинг сипоҳдори бундан бўлди шод,
Искандар жабридан бўлдим деб озод.

Ҳиндийлардан сайлаб олди юз мардни,
Оқил, суҳбат оро, ширин сўз мардни.

Очди ганж эшигин хурсанд бўлиб хўб,
Ундан зару зевар таппаб олди кўп.

Қанча гавҳар олди, либосу кимхоб,
Не бўлса шоиста қилди интихоб.

Бунчалик шоҳона жомаяю гавҳар,
Уч юз нор туяга юкланди яксар.

Ортди ўн туяга тоза динор ҳам,
Яна ўн туяга юкланди дирҳам.

Яна бир сандиқки удга лиммо-лим,
Ҳар ёни музайян: гавҳар ила сим.

Ўнта фил устига зар тахт қурилди,
Шувдоқ шавкат билан олға юрилди.

Кайд қизи — Фугистон кўздан тўкиб ёш,
Бўлди файласуфу табибга йўлдош.

Бир номдор қадаҳлар улашди пайваст,
Ботирлар ул майдан бўлдилар сармаст.

Кўндириб қора мушк тожви бошига,
Етишди Фугистон шоҳнинг қовшига.

Чирмашгандай қизил ва сариқ гуллар,
Моҳрўйда силкинар хушбўй кокуллар.

Сарв узра кўнгандай гўё тўлин ой,
Кўрганши дол этар бу ажиб чирой.

Кўзлари беҳиштдан бир жуфт наргисми,
Нозу истиғнодан йўғрилган жанисми.

Искандар боқибон унинг қаддига,
Чехраю зулфию гўзал ҳаддига,

Офарин ўқирди дилдан ниҳона,
Ҳусни — чароғ, дерди, буткул жаҳона.

Эгамга шукрона қилурди беҳад,
Унинг ижодидир бу ҳусну бу қад.

Буюрди Искандар, то ҳар бир оқил,
Лашкари Рум ичра муъбади одил,

Тўпланиб, ул қизнинг раъйин билдилар,
Замона расми-ла ҳамжуфт қилдилар.

Пойига мўл динор тўқдирди подшоҳ,
Динор хирмонидан кўринмасди моҳ.

**ИСКАНДАРНИНГ КАЙД ЮБОРГАН
ФАЙЛАСУФ, ТАБИБ ВА ЖОМНИ
СИНАГАНИ**

Битказиб сарвқад ёр муаммосин,
Тайин этиб унинг манзил-маъносин,

Файласуф иши-ла шоҳ бўлди машғул,
Синамоқ истади печук доно ул.

Чўнг жомга мол ёгин обдан тўлатди,
Сўнг жомни файласуф сари йўлатди.

Дедиким: «Бу ёгни суртсин танига,
Сону бел, кифт-кўкрак — бор баданига.

Олгай йўл азобин бу ажиб дори,
Ошгай тафаккури, зеҳн-иқтидори».

Ёгга боқиб деди ўшал донишманд,
«Мени бу йўл билан қилиб бўлмас банд».

Жомга минг игнани ташлаб ўшал кез,
Шаҳриёр ёнига жўнатирди тез.

Боқиб игналарга ул шоҳи жаҳон,
Барча оҳангарни чорлатди пинҳон.

Буюрди, эритиб игнани бирдан,
Бир муҳра ясагин улар темирдан.

Донога йўллашди муҳрани жадал,
Ул доно темирга бахш этиб сайқал,

Қоп-қора темирдап ёрқин бир кўзгу —
Яратиб, шоҳ сари равон қилди у.

Олди бу ҳадяни оқшом чап шоҳ,
Бу сирдан елни ҳам этмайини ороҳ,

Бир намхуш ўришга қўйди кўзгунин,
Боқди, қорайгунча узмай кўзгунин.

Ойна етишгач темир ҳолига
Яна қайтарди шоҳ доно олдига.

Темирни эритиб, этиб айни об,
Ул доно шоҳ сари қайтарди шитоб.

Унинг таркибига солди бир дору,
Тоқим нам текканда қораймасин у.

Искандар кўз солиб, чорлатди дарҳол,
Ул доно келганда сўрди ҳол-аҳвол.

Ёнига ўтқазиб, ёгдан очди гап,
Файласуф ҳунарин билмоқдир матлаб.

Шундай сўз бошлади ул марди оқил:
«Ёғ инсон жисмига таъсир этмас, бил».

Дедингким: «Шаҳр ичра бўлса не олим,
Боридан ортиқдир илму аъмолим».

Бу гапга жавобан айтди: «Эй подшо,
Ҳақиқий донишманд, билимдон, порсо,

Игнадек суякни тешигайдир билсанг,
Ҳатто ёриб ўтгай дуч келса ҳам санг.

Бу сўзим маъносин англагил бир-бир,
Жону дилимдандир бу фикру талбир.

Доно сўзи қилдан нозик юз бора,
Сенинг дилинг эмас темирдан қора.

Дедингким, неча йил ўтди бу ишга,
Қон бўлдим, тоб бермай бундоқ ташвишга.

Қайдан пайдо бўлур ушбу тийралин,
Нечун бу сўзлардан дилда хиралик?

Осмон билимидан сенга сўзладим,
Дилингни губордан поклаш кўзладим».

Ёгча сув рангин берур экан ул,
Бу ишни нисанд ҳам, этмагай буткул.

Бу сўзлар маъноси ақлин этиб банд,
Бу ишга иштиёқ кўрсатди баланд.

Амр этди, ғазнабон келтирди кўп зар,
Жомаю олтин жом — серпақш, серғуҳар.

Донога бердилар... деди ул доно:
«Ўзимда бир гавҳар бордир бебаҳо.

Ундан ризқ топурман, у менга эзгу,
Ғазнадек ахриман жуфти эмас у.

Пул деб, посбон турмас тун қучоғида,
Қўрқмасдап ўғридан сафар чоғида!

Билим — тун бағрида посбоним эрур,
Хирад — вужудимга ҳақоним эрур,

Ҳақиқат қилмоқ-чуп, керакдир билим,
Эгрилик — пуқсонга бошлагай дилим.

Билки, шаҳриёрдан ошкору ниҳон —
Егулик, кийгулик мепда бир жаҳон.

Нечун бойлиқдан меп бўлайин хурсанд,
Мол-дунё қалбимни нечун этсин банд?

Буларни жойига қўйсинлар, буюр,
Хирад бахш айласин вужудинга нур».

Искандар ҳайратда қолганди ундан,
Ҳайлга чулғаниб бу хил яқундан.

Сўнг деди: «Бўлса гар энди гуноҳим,
Кечирсин офтобу ойдек додҳоҳим.

Бу фикру пандинга ошиқ эрурман,
Ҳар битта сўзинга содиқ эрурман».

ИСКАНДАРНИНГ ҲИНДИСТОН ТАБИБИНИ СИНАГАНИ

Келди шоҳ амри-ла саройга табиб,
Кўз ёшдан билгай у иллатин таниб.

Шоҳ деди: «Не эрур бетоблик боши,
Керакдир дардмандга тўкмоқ кўз ёши?»

Табиб жавоб қилди: «Хаста бўлур ул,
Ким айлар овқатни мўл-кўл танавул.

Таомни ортиқча емоқ зарардир,
Нафсини тийганлар, бил, мўлтабардир.

Териб ҳар тарафдан анвойи гиёҳ,
Сенга бир доруни ўргатай, эй шоҳ.

Ундан тапу жонинг доим соғ бўлур,
Юзинг чайиб юрсанг, вақтинг чоғ бўлур.

Орзуларинг амал топгай мукамал,
Неки таом есанг тезда бўлгай ҳал.

Бу яхши ўғит гар бўлса паймонинг,
Илигинг тўқ бўлиб, кўпаюр қонинг.

Бўлгайсан жисмингга ўзинг ҳукмдор,
Қалбингда ҳамиша барқ ургай баҳор.

Раиғу чеҳранг бўлгай типик ва тоза,
Ҳиммат ҳар ишингга бўлур андоза.

Сочинг тушмагай ҳам оқармас сира,
Соч оқи таъбингни айлагай хира».

Искандар дедики: «Кўрмадим, алҳол,
Шоҳлар орасида бу янглиғ бир ҳол.

Бундоқ яхши дору келтирсанг агар,
Мен сени ўзимга айлағум раҳбар.

Харидоринг бўлай меп жону дилдап,
Сақлай ёмон кўзли мапфур бахилдан».

Унга ҳадя этиб жомаю либос,
Доно табибларга сайлади устоз.

Тоғ томон йўл олди ул мумтоз табиб,
Олиб ул гуруҳдан бир неча ҳабиб,

Неча билимлардан олганди баҳр,
Унга аён эди тарёку заҳр.

Жамлади тоғдан мўл гиёҳу алаф,
Ташланди ортиги бермас эса наф.

Ундан ҳосил этиб бир неча тарёк,
Қориб, дору қилди ноёб ҳамда нок.

Ушал дору билан шоҳ ювиб танин,
Дарддан фориг этди бори баданин.

Тун бўйи кўзига илинмай уйқу,
Эя билан қилди у шодлик ва кулқу.

Юмшоқ бир ўринни истаб шаҳриёр,
Хотинлар оғушин этди ихтиёр.

Шундан сўнг ўзини нохуш сезди шоҳ,
Ҳеч кимни бу сирдан қилмади огоҳ.

Кунлардан бир кун келдию табиб,
Билди кўз ёшидан: шоҳ эди заиф.

Деди: «Хотинга кўп ёндошган ёмон,
Қўшилмоқ — ёш жонни этгай нотабон.

Менимча, билмабсан ором уч кеча,
Ростин баён қилгил, яширмай нича».

Искандар дедиким: «Дилимдир ёруғ,
Таним ранж-озордан тамоман фориг».

Дово ҳинд табиби мумтозу сарвар,
Лек шоҳнинг ишидан эди беҳабар.

Яна қош қорайғач тайёрлаб дору,
Берди Искандарга шифо истаб у.

Ушал тун Искандар ухлади ёлғиз,
Моҳнайнар ёрлардан очмади оғиз.

Саҳар чоғи табиб шоҳ сари етди,
Шоҳни кўз ёшидан имтиҳон этди.

Сўнг тўкиб дорунини бошлади маю,
Қўлда шодон тутиб бир жомини сахбо.

Шоҳнинг амри билан ёзиб дастурқон,
Маю созандани истади ёрон.

Табибга деди шоҳ: «Сен бу дорунини
Ранж-ла тоңдинг, нечун тўқарсан уни?»

Табиб деди: «Кеча шоҳи жаҳоним
Ёрсиз танҳо ётди, садқадир жоним.

Агар ёлғиз ётсанг, аё шаҳриёр,
Сенга дору зоти бўлмагай даркор».

Искандар кулдию бўлди унда шод,
Деди: «Ҳиндсиз жаҳон бўлмасин бунёд!»

Табибу мунажжим, олими олам
Аниқ Ҳиндистонда бўяган жамулжам.

Келтиринг, деди шоҳ бир халта динор
Ва олтин жабдуқли бир қора тулиор.

Уларни табибга айлади ҳадя,
Яздон адли сенга ёр бўлсан дея.

ИСКАНДАРНИНГ КАЙД ЖОМИНИ СИНАГАНИ

Сўнг подшоҳ амри-ла келтирдилар жом,
Совуқ сув лиммо-лим косайи гулфом.

Азондан тушгунча токи қоронгу,
Ул заррин жомдан эл ичардилар сув.

Қошиб ичардилар бўлиб шод-хуррам,
Аммо жомнинг суви бўлмасди ҳеч кам.

Ушал файласуфга кўрсатиб ихлос,
Шоҳ деди: «Жаҳонда Кайдга йўқ қяёс.

Бугундан ҳинд юртин мақтаб атай биз,
Кайди жодустоннинг уйи атаймиз.

Чехраю ҳусндан балки биз устун,
Аммо ҳайратлидир бу банду афсун».

Файласуфга деди яна шоҳ жаҳон:
«Биздан бу амални тутмагил ниҳон.

Нечун ҳеч камаймас бу жомнинг суви,
Бу само илмими ё ҳинд уқуви?»

Шунда жавоб қилди шоҳга донишманд:
«Бу жомнинг қадриши этма нописанд.

Бу жомни ясаш-чун кетди кўн йиллар,
Қанча ранж тортдилар неча оқиллар.

Бўлса қай элдаки номдор мунажжим,
Барча мунажжимга сардор мунажжим,

Кайднинг ҳузурида ясашди жомни,
Фарқ этмай кундузу зимистон номни.

Юлдузлар сеҳридан ўргандилар фан,
Орому ҳордиқни ҳис этмади тан.

Оҳанрабоинг бу ғаройиб иши,
Оҳанрабони ҳам яратган — киши.

Обкашлик таъбида бўлиб у асил,
Фалакдан ширин сўз олур муттасил.

Тоза сув олур у, бўлса суви кам,
Аммоки кўз билан кўрмагай одам».

Шоҳга мақбул бўлди дошонинг фикри,
Беҳуда эмасди бу фикру зикри.

Милод пешвосига у тилаб омад,
«Кайд билан боғланган адлу мулоқат —

Аҳдин бузмам, деди, баланд иззати,
Барчага фарз эрур унинг хизмати.

Ундан тўрт мўъжиза олдик, бас бизга,
Бундан ортиқ нарса керакмас бизга».

Икки юз туяга мол орттириб шоҳ,
Яна юклар юзта гавҳарнақш кулоҳ,

Тоққа кўмдирди у ҳар на бориши,
Бебаҳо гавҳару зар динориши.

Ушбу хазинани тоққа кўмган чоғ,
Кўмганлар юзини кўрмади ҳеч зоғ.

Кўздан яширингач ўшал сийму зар,
Жаҳонда ҳеч кимса топмади асар.

Бор ганжин тоғ ичра айлаб у пинҳон,
Олди ўзига у биргина шишон.

ИСКАНДАРНИНГ ҲИНД ФУРГА НОМАСИ

Милоддан Қанбулға худ қуюб мисол,
Лашкар тортди, унда қолди ганжу мол.

Фурнинг яқинига етиб аскари,
Нома ёздирди шоҳ, таҳдиддир бари:

«Искандар Филқусдан — жаҳон шоҳидан,
Билим ва зулматнинг оташгоҳидан,

Яъни ул Фургаким, сипоҳдор Ҳиндда,
Лашкаркашлик номи машҳурдир Синдда.

Яздон мадҳин этдик мактубда аввал,
Чунки у оламини кўргай мукаммал.

Қимгаким берса гар омад ила бахт,
Унга насиб этур мулку тожу тахт.

Қимни хор этса, у чиқмагай гамдан,
Қуёш ҳам юз бургай ундай одамдан.

Огоҳсан албатта яздони покдан,
Не берган бизларга бу қора хокдан?

Айшу иқболдану шодлик ва бахтдан,
Молу дунёдану шоҳлик ва тахтдан.

Қунимиз битган сўнг, қолмас ҳечвақо,
Қўлдан-қўлга ўтиб боргай, бебаҳо.

Истайман, бу еру бу осмон ичра —
Яхши ном қолдирсак бу жаҳон ичра.

Сенга ушбу нома етишган замон,
Кўксинг адолатга айлагил макон.

Тушиб баланд тахтдан, тулпорни мингил,
Саройга маслаҳат солмай, тез ишгил.

Омонлик тилаб кел, бўлак йўл тутма,
Чора — яхшиликка элтмас, унутма.

Магар бу фармонни қуруқ сўз билсанг,
Уни менсимасдан қайсарлик қилсанг,

Мен суриб лашкарим, кирурман жангга,
Унда ўрин қолмас оҳу аттангга».

Бу сўзлар қогозга ёзилгач бир-бир,
Қаламдан қўл узди ёзгувчи дабир.

Искандар муҳрини мактубга босиб,
Чопар тавладилар зийрак, муносиб.

Фурнинг дарборига элчи тез етди,
Жангу базм нақлида гуфторлар этди.

Уни киргиздилар шохнинг қопиға,
Яқин ўтқаздилар тахт ёлбонига.

ФУРНИНГ ИСКАНДАР НОМАСИГА ЖАВОБИ

Уқиб номани Фур бўлди ғазабнок,
Ул улуғ номдорнинг мақсади нопок.

Шу лаҳза терс жавоб ёздирди дарҳол,
Кўйна даштига худ ўтқазди ниҳол.

Яздон номи билан бошлатиб хатни,
Деди: «Ундан кўргум нек ила бадни».

Бехуда сўзларни айтмагай эрлар,
Лоф урган одамни бечора дерлар.

Олдимга жел дебсан, ҳаё йўқ сенда,
Ақлдан нишона — зиё йўқ сенда.

Филқус ҳам вақтида ёзганди нома,
Тўйни мотам қилгай мудҳини ҳангома.

Доро ҳам сенчалик бўлмаган ғаддор,
Ундан тўйган эди бу чархи даввор.

Биз қавминг айбидан кўз юмса толе,
Унда не устознинг панду аъмоли?

Сенга базм бўлди ўшал жанги Кайд,
Ўйлабсан, бор шохлар сенга бўлур сайд?

Бу унвоц, бу хилда сўз билан мутлақ
Бизга бирор кимса хат ёзмаган — ҳақ.

Фур — менинг отимдир, Фур — менга аждод,
Қилмадик ҳеч қандоқ қайсарни биз ёд.

Ёр истаб бизларни кутганда Доро,
Дилу бахтни унга кўрмадик раво.

Мен юбордим ўшал жангий филларни,
Унга кўмак учун боғлаб дилларни.

Бир банда қўлида қатл этилгач у,
Бўлди эронийлар бахти қоронғу.

Дородан ер юзи бўлгани-чун нек,
Сенга ўткир захар бўлибди тарёк.

У ёмон феълидан тонди жазосин,
Ақлдап озининг аччиқ сазосин.

Юрин бошлаймак деб көккайма буича,
Аввал ўйлаб олгил, то гапиргунча.

Филлар ва сипоҳим чиқса майдонга,
Шамел ҳам йўл топмас дашту ёбонга».

Ўзингни юқори қўймоқдир ишинг,
Аҳримандан мерос ушбу қилмишинг.

Емонлик уруғни сепма жаҳонда
Зиёну зарарин кўрурсан жонда.

Бу хатда яхшилик тиладик сенга,
Рўшнолик солмоқчи бўлдик дилингга».

ИСКАНДАРНИНГ ФУР ЖАНГИГА ҚУШНИ ТОРТГАНИ

Жавоб Искандарга бўлганда зоҳир,
Лашкардан танлади мишг-минглаб ботир.

Ҳар бири шойишта, довюрак ва мард,
Ўзи ёш эса-да, билимда жўмард.

Қўшиқ тортиб борди ҳинд Фури сари,
Дарёдай оқарди шохнинг аскари.

Сипоҳ қўшиларди ўнгдан ҳам сўлдан,
Олга силжинларди мишгларча йўлдан.

Барча тоғу дара, дарёю сўқмоқ
Жангжў лашкар билан тўлганди бу чоқ.

Сипоҳни толдирди чўлнинг азоби,
Гўр азоби эди — йўлнинг азоби.

Сипоҳ бир манзилга етишган маҳал,
Бир гуруҳ шох сари бордилар жадал.

Дедилар: «Эшитгил, эй қайсари Рум,
Сипоҳнинг дунёни этгудек маҳкум,

Сенга бас келолмас на ҳинднинг Фури,
На Синд солорию на Чин фағфури.

Керакму лашкарни қийнамоқ ортиқ,
Бу яйдоқ саҳрода йўқ зарра ҳордиқ.

Қолмади сипоҳда бирор дуруст от,
То бизга жанг вақти бўлсин у қанот.

Бу жангда орқага гар қайтса сипоҳ,
Отлиқми, яёвми — қийналур бераҳ.

Зафар қучиб келдик шу пайтгача то
Бадгараз ёвларни енгиб бехато.

Олдимиз сарбасар тоғ, дарё, тақир,
Ҳеч ким ўз жонидан тўймаган, ахир.

Истаймиз, тушмасин номимизга доғ,
Тошу сув била жанг қилур қай посоғ?»

Искандар бу гапдан бўлдию гамгин,
Жаҳл ила қайтарди уларнинг шаптин.

Деди у: «Ҳеч румий кўрдими зиёп,
Урушиб эроний билан ҳеч замоп?»

Доронинг бошига солдик печа гам,
Лек сиздан ҳеч кимса бўлмади-ку кам.

Сизсиз ҳам бормоқнинг йўлини тутарман,
Аждаҳо дамидан яёв ўтарман.

Кўрурман, ўшанда тобе бўлган Фур
Жангу фароғатда мени ёд қилур.

У ердан Рум сари қўйиб қадамни,
Забт этиб олгумдир буткул оламни.

Менга ёр яздону Эрон лашкари,
Истайман, румийлар шод бўлсин бари».

Бу сўзларни айтиб бўлганида шох,
Кечирим сўрашга лаб очди сипоҳ.

Дедилар: «Барчамиз сенга бандами,
Ҳар битта амрингга сарафкандамиз.

Майли, бедов толса ўру қиёда,
Сипоҳ жангга кирар пойи пиёда,

Қонимиздан ерда оқса ҳам дарё,
Танимиздан тоғлиқ бўлса ҳам пайдо,

Асло сиртимизни кўрмагайдир ёв,
Фалак тош ёғдириб этса ҳам синов.

Сен бизнинг раҳнамо, соябонимиз,
Сепга садқа бўлсин ширин жонимиз».

Искандар англабон улар кўнглини,
Танлади урушнинг бошқа йўлини.

Сайланди ўттиз миң эроний ўғлон,
Бари уруш кўрган, бари паҳлавон.

Уларга эрганди румий ботирлар,
Барчаси зирҳ кийган жангда моҳирлар.

Барчаси суворий, уруш арслони,
Қирқ миңга етарди уларнинг сони.

Румийлар кетидан йўл олди тезкор,
Ҳазар жангчилари — ўттиз миң номдор.

Кўп эди қўшинлар араб аҳлидан,
Шомдану Хижоздан, Яман шаҳридан.

Барчаси найзадор, қўшни сарвари,
Ўн икки миң эди улар аскар.

Борарди қўшинлар гуруҳ ва гуруҳ,
Тоғдай баланд эди уларда шукуҳ.

Неча мунажжимлар ва муъбадлардан,
Оқилу жаҳонни кўрган мардлардан.

Олди ўни бирла олтинчи кишини,
Ҳар бири биларди уруш ишини.

Сипоҳ етганида огоҳ бўлиб Фур,
Қароргоҳ танлади майдонда мағрур.

Дашт узра қўшинини жамулжам этди,
Ер филлар пиздан қабариб кетди.

Тўрт милга саф тортди ҳинд аҳллари,
Орқада — ботирлар, олда — филлари.

Ҳиндда айғоқчилик қилган неча зот,
Искандар қошига етиб шу заҳот,

Арз қилдилар: «Фурда кўп эрур филдан,
Ўтти хароб қилур нақ икки милдан.

Енига суворий боролмас яқин,
Дамидан уфурар олов ва чақин.

Ҳар бирин хартуми ўйнар ҳавода,
Туташ унга Зуҳал чархи самода».

Филнинг қиёфасин чизиб батафсил,
Шоҳга кўрсатдилар не эканин фил.

Румий доноларга деди шаҳриёр:
«Мумдан фил жасадин этингиз тайёр!

Ўйланг аҳли дониш ва аҳли ҳаким,
Бунинг чорасини топа олур ким?»

Донишмандлар қилиб маслаҳат бир-бир,
Озми-кўп шу хилда топдилар тадбир.

Темирчи аҳлидан сайланди тўда,
Пухтакор, ҳунарманд, билимдон жуда.

Румийдир, мисрийдир, япа эроний,
Уч миңга етарди темирчи сони.

Бир от ясадилар — темир баданг,
Устида отлиқнинг темирдан тани.

Мих билан, мис билан қавшарлаб тоқин,
Сўнг ўтда тоблашди отлиқ ва отин.

Бу иш Искандарга тушди кўп мақбул,
Оқиллар аҳлидан мамнун бўлди ул.

Темирдан ясашиб миңг от шу алфоз,
Миндирди темирдан миңга чавандоз.

Тизилди миңг чавқар, тўриқ ва жийрон,
Бундоқ темир сипоҳ кўрмаган жаҳон.

Ишлар тамом бўлди ойнинг бопида,
Тадбирдор мод эди шохнинг қошида.

Темир қўшин тортди у ғарбдан то шарқ,
Суворий жангидан қилмасди ҳеч фарқ.

**ИСКАНДАРНИНГ ҲИНДЛАР БИЛАН ЖАНГ
ҚИЛГАНИ ВА УНИНГ ҚўЛИДА
ФУРНИНГ ўЛДИРИЛГАНИ**

Фур томоп Искандар яқин борган чор,
Сипоҳлар бир-бирин кўрди аниқроқ.

Бурқсиб жанг тўзони икки тарафдан,
Ботирлар наъравор қўзғолди сафдан.

От билан нафтга ўт ёққан эдилар,
Даҳшатга тушдилар барча ҳиндилар.

Қора нафт оловдан ёнди гувуллаб
Ва қўзғолди темир сипоҳ гуруллаб.

Ҳиндлар шовқин-сурон ичра қолдилар,
Ниқталиб филларни жангга солдилар.

Олов етганда ҳар фил хартумига,
Филбошнинг тиқилди жон халқумига.

Барча ҳинд лашкари қочди изига,
Филлар тизгин бермас эга измига.

Ғанимнинг қочинин кўриб бу тахлит,
Искандар лашкари ёприлди яхлит.

Қувларкан дупмани мисоли шамол,
Бадғараз қочарди шармандаю лол.

Ҳаво касб этгунча токи нилий ранг,
Лашкарга йўқ эди бир манзили жанг.

Румийлар олдига бориб шаҳаншоҳ,
Икки тоғ бағрида тўхташди погоҳ.

Юборди тўрт ёнга сўнгра кўп соқчи,
Душмандан лашкарин шоҳ асрамоқчи.

Кўкда қуёш тожи кўринган чоғи,
Биллур жило олди жаҳон қучоғи

Оламни тўлдирди карнай садоси.
Нагора гумбури, сурнай навоси.

Сипоҳ сипоҳ билан бошлади уруш,
То чархи фалакка кўтариб хуруш.

Искандар қўлида бир румий қилич,
Саффи ёриб чиқди, гарчанд эди зич.

Бир чопар юборди Фур ёшига шоҳ,
Фикримдан этсин деб ул Фурни огоҳ.

Чопар сачраб чиқиб ёвга рў-барў:
Сени чорлаётир шоҳим, деди у.

Арзингни эшитиб, айтур деди роз,
Омонлик тиласанг, этгай сарафроз.

Ҳинд Фури эшитиб чопар сўзини,
Сипоҳнинг олдига олди ўзини,

Искандар дедик: «Аё эй помдор,
Беҳуда бу жангдан не манфаат бор.

Йиртқичга ем бўлиб кетмоқда инсон,
От наъли остида беҳад устихон.

Не керак бемаъно бу қатлу ажал,
Жангдан тирик қайтмоқ эмасму афзал?

Мардмиз иккимиз ҳам, навқирон ва дов,
Нотиғу оқилу ботирмиз икков.

Жанг қилайлик маҳкам боглаб белларни,
Ким енгса, олгай у мулку элларни.

Кимки голиб чиқса у хушбахт бўлсин,
Уники лашкару фило тахт бўлсин».

Румийдан эшитиб бу сўзларни Фур,
Жангни қабул этди хўрсанду масрур.

Ва деди: «Бу таклиф мақбулдир менга,
Лашкарсиз курашни кўрсатгум сенга!»

Шер тахлит ҳис этиб куч-иқтидорин,
Аждаҳодай англаб минган тулпорин,

Наздида Искандар позикдай гоят,
Отию қуроли ожиз, ниҳоят.

Ханжарин ўйнатиб қўлда икковлон,
Майдонда рўбарў урдилар жавлон.

Кўрди маст фил узра ёвин Искандар,
Гўё тоғ устида мисоли аждар.

Танг қолиб у ҳайрат-ҳаяжонидан,
Кўнглига ғам тўлиб, кечди жопидан.

От суриб, Фур сари сапчиганда шоҳ,
Даҳшатли бир нидо кўтарди синоҳ,

Фур дилин дардинок этди бу садо,
Наҳотки бу жангда бўлғайдир адо?!

Искандар шамолдай елиб майдонда,
Фурни чоғлаб қилич туширган онда,

Бонини шарт кесди бўйнига қадар,
Тани от устидан учди гўё пар.

Солди галаёнга лашкарни бу жанг,
Эрон ботирларин яйрашин қаранг.

Арслон терисидан эди ноғора,
Садоси булутни этгудек пора,

Янгради жўр бўлиб карнай овози,
Титради бу чўлнинг еру ҳавоси.

Димоғдор ҳиндулар гурбат чекдилар,
Уларга чорасиз кўзни тикдилар.

Даштдан нидо чиқди, аё жўмардлар,
Ҳиндистон мулкининг сарвари мардлар,

Тупроққа қорилди ҳинд Фуриин боши,
Бир ёнда фил янглиғ гавдаси — лоши.

Не керак сизларга урушмоқ энди,
Шамширлар захмини билмасин ҳинди.

Энди Искандардур сизга раҳнамо,
У сизга бахш этгай фароғат, сафо,

Ҳинднинг лашкаридан кетдию нифоқ,
Бунда қарор топди дўстлик, иттифоқ.

Кўрдилар Фур бошин тупроқ ичинда,
Шамширдан танаси мишг доғ ичинда.

Зорланиб, нидолар чиқариб аскар,
Аслаҳа — қуролин ташлашди яксар.

Келдилар қайсарнинг ёнига юриб,
Оҳ чекиб, бошларин тупроққа суриб.

Ботирлар яроғин қайтиб бериб шоҳ,
Уларнинг кўнглини этмоқ бўлди чоғ.

Дедиким, ҳинд Фури ўлган эса, бас,
Ғам чекмоқ бу ишдан асло керакмас.

Энди бошингизни ўзим силайман,
Асраб ғам-қўрқувдан, сизни сийлайман.

Даштдан Фур тахтига шоҳ юрди илдам,
Унга дарду мотам, бунга-чи, байрам.

Шул эрур ўткинчи дунёнинг иши,
Ундан шод эса гоҳ, гоҳ ғамнок киши.

Неки давлат тондинг қилгил истеъмол,
Қолдирма бошқага дунё ила мол.

Икки ой ҳукм этиб бул тахтгоҳга,
Искандар улашди ганжин синоҳга.

Савург деган асил бир мард бор эди,
Ҳинд ичра ул ўғлон кўн номдор эди.

Савурга топшириб шоҳлик ила тахт,
Дедик, динорни бекитма ҳеч вақт.

Не топсанг, баҳам кўр элу жой билан,
Кеккайма ўткинчи тоғ-сарой билан.

Гоҳ бунда Искандар бўлур, гоҳи Фур,
Гоҳи дарду ҳашму гоҳи баъзи сур.

Лашкарга улашди дирҳаму динор,
Мулкнинг ботирларин этди бахтиёр.

ИСКАНДАРНИНГ ОНАСИГА ИУЛЛАГАН НОМАСИ ВА ОНАСИНИНГ НАСИҲАТ. ҚИЛГАНИ

Ушал кун Бобулда бўлди дардманд,
Билдиким, ажалга бериб бўлмас панд.

Чорлатиб ёнига мирзони дарҳол,
Қилди дилда борин хатга шарҳи ҳол.

Онасин номига хат ёзди дабир,
Ўлимнинг хабарин сақлаб бўлмас сир:

«Шу экан оламдан насибам, она,
Бу нидан кўпу кам бўлмас замона.

Ғам ема, сен менинг мотамим ўйлаб,
Ўлмоқ — жаҳон ичра эмас янги гап.

Тугилган ҳар кимса бир кун ўлгайдир,
Хоҳи шахриёр, хоҳ чокар бўлгайдир.

Дермен энди Румнинг сардорларига,
Бу мулкдан қайтишгач диёрларига.

Фақат сенинг амринг раво билгайлар,
Ҳар бир фармониңни бажо қилгайлар.

Эроний зотидан бўлса ким агар,
Румийга етказар эди кўп зарар.

Ҳар бир зодагонга бир мулк ҳадия —
Айладим, ул мулкка бош бўлсин дея,

Румга аҳтиёжи тушмасин токим,
Бўлсин ўз юртига ул ўзи ҳоким,

Диноримдан ҳар йил ажратиб юз минг
Деҳқонлар аҳлига армуғон қилинг.

Мисрнинг хокига қўйинг танимини,
Ерда қолдирмангиз бу айтганимни.

Магар ўғил ҳадя этса Равшанақ.
Ота номин боқий этгайдир бевнақ.

Рум мулкига фақат ул шоҳ бўлгуси,
Диёр ободидан огоҳ бўлгуси.

Ғам чоғи тугилса ёхуд қиз фарзанд,
Файлақус наслига айлангиз найванд.

У менга фарзанддир, бўлмагай домод,
У билан жаҳонда номим бўлур ёд.

Озор етказмангиз Кайднинг қизига,
Истаса, борсин у ота измига.

Кузатинг ҳамёну ғуломлар билан,
Тахтиравон узра икромлар билан.

Барча тожу гавҳар, олтин ва кумуш,
Отасин уйдан келтирган улун —

Ўзига берилсин ўшал замони.
Ҳиндистон мулкига юборинг уни.

Бу барча пандимга амал қилингиз,
Ҳар битта сўзимни қатъий биллингиз.

Тиллодан қилингиз тобутим мағим,
Анбар ҳидин сочсин тоза қафаним.

Чиний зарбофт эрур танимга лойиқ,
Азамда бор бўлсин ямулла халойиқ.

Мум суринг тобутим дарзита бир-бир,
Ишлатинг кофуру мушк ила абир.

Бол солинг тобутим ичига аввал,
Сўнгра ёйиб қўйинг кимхобу кундал.

Шундан сўнг тобутга қўйинг ўзимни,
Ғамгин наво бошлашг, ёпгач юзимни,

Сен мелинг пандимни, мушфиқ онажон,
Эсдан чиқармагил то борича жон:

Не келтирган бўлсам меп Ҳинду Чиндан,
Турону Эроу Микронзаминдан,

Ишлатгин, ортинги айлагин тортиқ,
Гўдак ҳисобидан не бўлса ортиқ.

Сендан бир истагим шул эрур яна,
Зийрак бўл, бардош қил, меҳрибон она.

Раиш ила азобга кўкенигни тутма,
Оламда боқийлик йўқдир, унутма.

Замоннинг бошига тушганда маҳшар,
Аминман, жоимиз яна учрашар.

Бардош бу — меҳрдан улуғроқ эрур,
Завфдир, тоқати кимнинг тоқ эрур.

Меҳринг кетмас эди тан ила жондан,
Энди пок руҳимни тила яздондан.

Доим одил бўлгил, яхшилик қилгил,
Кунишга яхшилик ярайдир, билгил.

Боққил, жаҳон ичра кимники кўрсанг,
Улимнинг дастидан ҳоли эрур танг».

Муҳрин босган заҳот ушбу хабарга,
Аму фармон этди зийрак чошарга,

То етсин Бобулдан Румга бу дарак,
Сўндирмакда шоҳлик фаррин, деб фалак.

ИСКАНДАРНИНГ БОБУЛДА ЎЛГАНИ

Лашкар шоҳ дардидан огоҳ бўлган он,
Номдорларга бўлди қоронғу жаҳон.

Улар тахт сарига йўл олди шитоб,
Оламга саросар кетди бу хитоб.

Лашкар етганини эшитган чоғи,
Билди шоҳ, сўнмоқда умрин чароғи.

Буюрди, то тахтин олиб чиқсинлар,
Сахрога элтсинлар, даштда тиксинлар.

Ғамгин бўлди сипоҳ кўриб шоҳ ҳоли,
Юзидан ҳис этмас тақдир малоли.

Оҳ уриб, нолага беролмасдан тоб,
Гўё олов ичра бўлдилар кабоб.

«Не ёмон кундир бу, дерди ҳар бири,
Қолса шаҳриёрсиз румийлар ери.

Қора тақдир бизни этди ҳайрона,
Мулки Рум бундан сўнг бўлур вайрона.

Муродга етгайдир энди барча ёв,
Кўзлаган манзилни топтаб беаёв.

Энди танг бўлгайдир бизларга жаҳон,
Фитонлар чекурмиз ошкору ниҳон».

Шунда Қайсар деди майин сас билан:
«Яздондан қўрқинглар бу нафас билан.

Жону тан роҳатин истасангиз гар,
Айтган ўғитимга амал қилингар.

Мендан сўнг сизга ҳам келур ушбу кун,
Кимни бу қисматдан сақлабди очун?!»

Сўзини тугатган чоғ узилди жопи,
Кўз юмди оламнинг шоҳи жаҳони.

Лашкар фиғонига тўлиб ер-само,
Қулоқни қоматга келтирди садо.

Сочиб бошларидан эл бари тупроқ,
Мужгон-ла дил қонил эларди бу чоқ.

Саройга ўт қўйиб аламли чўғдан,
Кесдилар минг отнинг думин қўйруғдан.

Отларга тескари эгар урдилар,
Заминда гўё қоп паҳрин кўрдилар.

Ул заррин сандиқни элтдилар даштга,
Ноладин само ҳам тушди титрашга.

Мушки гулоб билан ювчию гассол,
Кофуру ноб сенди жасадга дарҳол.

Зарбофтий дебодан тикниб кафан,
Шаҳриёр мотамин тузди апжуман,

Танин бахмал пла ўраб қўйдилар,
Бошдан-оёққача асал қўйдилар.

Сўнг тобут қошқасин ёндилар бир вақт,
Унда қолди азим соядор дарахт.

Абадий қолмассап фоний саройда,
Тахту ганик гурурин қилмоқ не фойда?

Даштдан лаҳад сари олинганда йўл,
Эл шоҳининг тобутин этди қўлма-қўл.

Сўзлашиб борарди форсий ва румий,
Ҳаёт хусусида фикри мавҳумий.

Форсийлар дердики, ўлса шоҳи мард,
Ўлган заминида дафи этмоқлик шарт.

Бунда шаҳаншоҳлар хоки покн бор,
Тобут-ла жаҳонни кезмоқ па даркор?

Деги: «Румийлардан раҳнамо бир зот,
Шоҳин бунда кўймоқ бизларга уёт.

Гар қулоқ берсангиз бу ишда менга,
Шоҳни дафн этурмиз ўсган заминга».

Шунда форсдан бири сўз олди ногоҳ,
Деги: «Минг уринма, тирилмагай шоҳ».

Сизга кўрсатайин бир маргзорни,
Ўтган подшолардан қолган ёдгорни.

Уни Хурм дерлар — бу кексалар сўзи,
Бор унда жангалзор ичра ҳовузи.

Савол қилсанг, тоғдан жавоб қилур руҳ,
Овозин эшитар бунда ҳар гуруҳ.

Элтинг мен кексани ул ерга ҳозир
Ва тутинг тобутни ҳозир у нозир.

Сўранглар, ул тоғдан жавоб ётгуси,
Сизга тўғри йўлни аён ётгуси».

Жадаллаб бордилар буткул оломон.
Ўшал Хурм аталмиш жангалзор томон.

Савол бериб, жавоб олишди шундоқ:
«Нечун шоҳ тобутин элтасиз узоқ?»

Искандарнинг хоки Искандарийда,
У ерда туғилиб, очгандир дийда».

Овозни эшитиб, лашкар йўл олди,
Сандиқни жангалдан қўлма-қўл олди.

ИСКАНДАРГА ҲОКИМЛАРНИНГ НОЛАСИ

Искандарияга етгач Искандар,
Олам ўзга маъно олди саросар.

Даштга қўйишдилар унинг тобутин,
Жаҳон овозага тўлмишди бутун.

Тобутин ёнида бўлди жамуликам
Барча эл — эр-аёл, кекса ҳам, ёш ҳам.

Агар эя ҳисобин олса бирер зот,
Керакдир муҳандис юз мингдан зиёд.

Борар Аристотелис олдинда гамгий,
Кўзига қон ичра кўриниб замин.

Ўшал тобут ичра энгашиб ногоҳ,
Дедиким, аё эй, яздонпараст шоҳ,

Қаён кетди ҳушинг, идроку ройинг,
Наҳотки, тор тобут бўлмишдир жойинг?

Ешшик айёмида, навқирон фасл,
Нечун ерга кирдинг, ниҳоли асил?

Жамулҷам бўлдилар румий ҳақимон,
Бири шундай деди: «Филтан наҳлавон,

Қим тортиб пойингдан, ўринг олди қим,
Қайда ўшал Хурму ҳақ тадбир ёким?»

Бири деди: «Пинҳон этдинг шунча зар,
Наҳот бу зар энди танингни безар?»

Бири деди: «Борлиқ эди-ку қулинг,
Нечун, эй шоҳ, бердинг ўлимга қўлинг?»

Бири деди: «Типчап энди дард-рашждан,
Шоҳлик тапвишию гавгойи гапждан».

Бири деди: «Савол этганда додхоҳ,
Не экапсан, шуни ўрарсан, подшоҳ!»

Бири деди: «Улдир ожиз, нотавон,
Қимки шоҳлар қонини тўқди фаровон!»

Бири деди: «Биз ҳам тезда ўлурмиз,
Сен гавҳар эдинг, биз туфроқ бўлурмиз».

Бири деди: «Кўрса бу ишинг устод,
Билмаганин бундан ўрганурди ёд».

Бири дер: «Огоҳмиз ипсон ҳолидан,
Лозимдир қўл тийсак дунё молидан».

Бири дер: «Э ою офтобдан ортиқ,
Халқдан гўзал чехранг не учун ёпиқ?»

Бири дер: «Серҳунар сезса мард ўзин,
Азм этмас зар ила ёпмоққа юзин.

Аё довиорақ мард, яхши ўйлаб кўр,
Сени оёқ ости этган зарру зўр».

Бири дер: «Ёпиниб асил дебони,
Биздан яширибсан ҳусни зебони.

Бошингни кўтарки, ул истар тожни,
Забаржад нигину ҳам тахти ожни».

Бири дер: «Моҳирўй — канизаклардан,
Чинию румийлик хуш безаклардан

Олдинг сен ўзингга неча бир зебо,
Қаёний расмин қил, тутма зар-дебо!»

Бири дер: «У ерда этсалар савол,
Едингга не жавоб келур барқамол?

Нечун подшолардан сен тўқдинг қонинг,
Урушлар бошладинг аямай жонинг?

Ўлган ўшал шоҳлар бани одамдан,
Фақат яхши ном-ла кетди оламдан».

Бири деди: «Тунга айланди кунинг,
Сўзламоқ бўлсанг ҳам чиқмагай упинг.

Қимки кўрган бўлса тожу тахтингни,
Орзу қилмагайдир шоҳлик бахтингни.

Сенгаки ул вафо қилмади, демак
Салтанат дарахтин эсмоқ не керак?»

Бири дер: «Кирдоринг ўтди мисли бод,
Бўлди не-не мардлар дастингдан озод.

Энди кўрарсан сен боргоҳ зўрини,
Худди ажратгандай қўйдан бўрини».

Бири деди: «Фоний шу дунё учун
Ўзи раиш, кулфатга оддинг не учун?»

Оламда не топдинг тортиб шунча раиш,
Фақат танг тобутдир орттирганинг гаиш.

Энди ошиқмайсан карнай сасига,
Тушдинг-ку сандиқнинг тор қафасига».

Бири дер: «Лашкаринг қайтур кўмибоқ,
Бу тақир саҳрода сен қолурсан тоқ.

Уларнинг ортидан маъюс боқурсан,
Ҳаёт қадрин ўйлаб, дилини ёқурсан».

ИСКАНДАРГА ОНАСИ ВА ХОТИНИ НОЛА ҚИЛГАНИ

Шундан сўнг онаси етиб қонига,
Юзид сурди йиглаб ўглини бошига.

Қайта-қайта дерди: «Эй помвар шоҳ,
Жаҳондор, толеи сарбаланд порсо,

Наҳотки узоқсан бугун мапдап ҳам,
Кишвару лашкару аниқумандан ҳам?

Жоним бўлсин сенинг жонингга қурбон,
Душманинг умрида бўлмасин шодмон!»

Равшанак ўртаниб, уриб келди оҳ,
Дедиким: «Эй жўмард, эй диловар шоҳ,

Қайда ул мисленз Доробу Доро,
Оламнинг устуни ул жаҳон оро?

Қани ул Хусраву Ашк, Фарёну Фур,
Сивднинг мулкдорю ҳукмдори Зур?

Жанг чоғи яна кўп шаҳриёри мард,
Куюндек варбингдан учдилар гард-гард.

Булуздай гар ҳамла қилсанг наърабор,
Дердимки, ўлим ҳам сепга этмас кор.

Гоҳ танҳо, гоҳида лашкар сурибон,
Жангу қирғин аро тўкмоғингни қон --

Дердим, рухсат этган сенга замона,
Тутарсан элингдан буни ниҳона.

Қирқиб не-не шоҳнинг савлат, ривожин,
Бугун бошдан оддинг ўзинг шоҳ тожин.

Ўтқазган дарахтинг мева қилган чоғ,
Сени марҳум кўрдим хок ичра бундоқ».

Тожин йиғиб олгач қуёш шуъласи,
Тинди сардорларнинг оҳ-ғулуғласи.

Тупроққа кўмдилар унинг тобутин,
Фалак бу ташвишдан бепарво бутун.

Елдан келиб яна елга қарамдир,
Бу не ситамкорлик, бу не карамдир?!

Сабабин ахтариб топмассан тақир,
Бу йўлда тенг эрур подшоҳу фақир.

Керакдир яхшилик, одам ободлик,
Жавонмардлик, яна ҳузур ва шодлик.

Хоҳ фақир бўлгину хоҳи шаҳриёр,
Бундан ортиқ баҳра сенга бўлмас ёр.

Агар бунда қолса сендан ёмон ном,
Шаксиз, хуррам беҳишт сенгадир ҳаром.

Бу кўҳна дунёда шул расм ўзи,
Искандар ўтгаю қолгайдир сўзи.

Қўлида жон берди ўттиз олти шоҳ,
Ўзи бу оламдан не олди, э воҳ!

Ўнта бой шаҳристон айлади бунёд,
Энди ул шаҳарлар бўлгуси барбод.

Илаҳи жаҳондан тенгсиз бир иҳлос,
Ўндан бу оламда сўз қилди, жолос.

Сўз яхшидир, чунким на ёмбир, на қар —
Унинг биносига қила олгай кەر.

Искандар саддидан биз энди ўтдик,
Яхшилиқ, хўшбахтлиқ йўлини тутдик.

Жаҳон шаҳриёри дили шод бўлсин
Ҳам руҳи нубордан пок, озода бўлсин.

БАҲРОМ ГҮРНИНГ ПОДШОҲЛИГИ

Олтинчи йил давом этган

БАҲРОМНИНГ ТАХТГА УТИРГАНИ,
САРДОРЛАРГА НАСИҲАТ ҚИЛГАНИ ВА ҲУҚМДОРЛИҚ
НОМАЛАРИ ЕЗДИРГАНИ

Баҳром Гўр тахтига ўтирган замон,
Ёғдирди бахт нурин бошига осмон.

Таҳсинлар айтилди парвардигорга,
Огоҳу оламбин ул жаҳондорга.

Ўшалким, равнақу бахт худованди,
Ризқу рўз, тож ила тахт худованди.

Сўнг Баҳром дедики: «Бу тахт била тож —
Эгамдан ҳадиёдир, ундан — бу ривож.

Ундандир умидим, ундан ташвишим,
Шарофати учун шукр этмоқ ишим.

Сизлар ҳам сақлангиз унга садоқат,
Садоқат келтиргай, билинг, саодат».

Эронийлар деди: «Сўзинг — дилимиз,
Бўлса не хизматинг, боғлиқ белимиз.

Подшоҳим, буюрсин сенга тожу тахт,
Ёринг бўлсин мудом бу ривожу бахт!»

Таҳсину эҳтиром этишиб зоҳир,
Сочдилар бешидан дурру жавоҳир.

Баҳром сўз қотдики: «Аё азизлар,
Огоҳсиз кўн яхши-ёмондан сизлар.

Биз эгам бандаси барча халойиқ,
Ёлғиз бир тангридир саждага лойиқ.

Сизларга ёмонни кўрмасман раво,
Тушмагай ишийгиз бадхоҳга асло».

Офаринлар деди эл яна такрор,
Иззату икромни этиб устивор.

Сухбату анжуман қизиб бобма-боб,
Шомдан давом этди чиққунча офтоб.

Эл-улус тарқалгач, олмоқ-чун ором
Тахт узра осуда ўлтирди Баҳром.

Сўнгра улуғларни тўплаб, айтди панд:
«Сизлар номдорларсиз, толев балаид,

Сигиниб, бахт-роҳат тиланг яздондап,
Ўтайлик камликни билмай жаҳондап.

Музайян этингиз қасру айвонни,
Чақиринг элдаги мард, паҳлавонни».

Учинчи кун тахтада ўлтираркан шод,
«Сажда этиш расмин, деди, қилинг ёд.

То яздон номини олиб забонга,
Рўшполик солайлик қалб ила жонга.

Беҳишт бор, дўзах бор, бор ҳаёт-мамот,
Яхши-ёмонни у этгай ҳисобот.

Ким бу ҳақиқатни агар олмас тап,
Дину доиш йироқ ундай покасдап».

Тўртинчи кун тахтага чиқди, тахти — ож,
Бошига қўндирди забаржадли тож.

Дедиким: «Мен гапидан этмасмап гурур,
Элимнинг шодлиги — мен учуп сурур.

Беш куплик дунёга ҳирс қўймоқ печуп,
Орттирмақ учунми гам-ангуҳ кучин?»

У дунё боқийдир, бул эса фоний,
Тамадан парҳез қил, тама — гам кони».

Бешинчи кун деди: «Биров чекса дард,
Дардига маҳрамлик эрур мевга шарт.

Яхшилик изламоқ мен учун аҳддир,
Яхшилик уруғин эккан хушбахтдир».

Деди олтинчи кун: «Аҳли меҳнатга
Шикаст етказса ким қолур кулфатга.

Лашкарни душмандан сақлай олайлик,
Бадгараз ғалимга даҳшат солайлик».

Еттинчи кун деди: «Аё донолар,
Жаҳонгашта, хушёр, ақли расолар,

Хасисга хасисча этайлик жавоб,
Яхшиларга йўлдон бўлмоқ кўп савоб.

Ким бизга қовушмас, этмас мардумлик,
Қилган шумлигидан тошгайдир шумлик.

Амримизга ҳар ким қилса итоат,
Дарду гамдан ариб, тошгай саодат».

Саккизинчи кун подшоҳ буюрди:
Хушхат мирзо келиб, пойида турди.

Деди: «Нома битгил ҳар бир диёрга,
Ҳар бир диёрдаги шоҳи номдорга,

Меҳру адолатга йўғрилсин пайгом,
Ёзгилки, тахтага шод ўтирди Баҳром.

Ростгўйлик, сахийлик — жон-тани, деб ёз,
Эгрилик, бахиллик душмани, деб ёз,

Де: ўзи шавкатли, меҳрли қўли,
Тутган йўли эрур яхшилар йўли.

Кимки бўйинсунса, бахтиёр бўлгай,
Кимки шак келтирса, гуноҳкор бўлгай.

Тахтага чиқдим отам қўлини тутиб,
Одил Таҳмураснинг йўлини тутиб.

Ҳар ким-ла: ростликни қилурман пенна,
Мабодо бўлса ҳам ул: беандеша.

Аждодлар расмига эҳтиром сақлаб,
Сизни ҳам шу йўлдан элтгум ардоқлаб.

Валломат бўлай мен зардушт динига,
Содиқман аждодлар йўл-олиғига.

Бу динни муқаддас тутмоқ менга фара,
Валий Иброҳимдан эрур менга дарс.

Ҳар ким ўз уйида мисоли подшоҳ,
Ўз мулку динига бўлғайдир-паноҳ.

Фарзанду аёли унга қарамдир,
Порсою зийрак эр-соҳиб қарамдир.

Мақсад на бойликдир, на тўнламоқ ганж,
Ганждан аҳли дарвеш тортажакдир ранж.

Агар худо берса бизларга ҳаёт,
Чархи кайрафтордан этса эҳтиёт.

Бу мактуб марғидан топурсиз камол,
Обрўю эътибор, бойлик ила мол.

Биздан барча шоҳга саломлар бўлсин,
Меҳри баландларга киромлар бўлсин!»

Элчиларга айтиб миннатдорлигин,
Шоҳ босди помалар остига ингин.

Мактубларни бир-бир олишиб қўлга,
Сувори муъбадлар тушдилар йўлга.

**БАҲРОМ ГУРНИНГ МАНЗАР ВА НУЪМОН
БИЛАН ВИДОЛАШИГАНИ ВА ЭРОНИЙЛАРИНИНГ ҚОЛГАН
БОЖНИ
УЗЛАРИГА БАҒИШЛАГАНИ**

Эртаси, тонг чоғи юз очиб қўшиб,
Тоғлар оғушидан кўтарганда бош,

Манзар ҳузурига келди бир гуруҳ,
Шоҳ қалбига андин етганди андуҳ.

Дедилар: «Сўрагил мард шоҳимиздан,
То кечсин қилмишу гуноҳимиздан.

Яздигирд зуғуми бунгадир сабаб,
Қизиққонлик ила бузилди асаб.

Унинг игво сўзи бу кўйга солди,
Бедоду озори шу ўйга солди.

Бизким Яздигирдан кўриб кўп жафо,
Кўрсата олмадик Баҳромга вафо».

Манзар жўнаб кетди шоҳ қасри томон,
Оташин сўзларни такрорлаб чунон.

Кимда қусур топди ва қанча гуноҳ,
Кечди олижаноб, адолатли шоҳ.

Буюрди, безалсин шоҳона айвон,
Донолар, улуглар бўлсин намоён.

Номдорлар олиниб тўрга атайин,
Ҳар кимга маҳсус жой этилди тайин.

Ҳар ён нозу неъмат дастурхони хос,
Мажлисга жон берур маю мутриб, соз.

Иккинчи кун яна бир гуруҳ халқ шай,
Яна базму сафо, яна созу май.

Уч кун давом этди зийфат, байрам,
Шоҳнинг саройидан йироқланди гам.

Шоҳ дерди: «Икки мард — Нуъмону Манзар
Менинг лутфимдан озода назар».

Сардорлар айтишди таҳсин ул зотга,
Қасосгир мардларга, дашти ободга.

Сўнгра ганж эшигин очдириб шитоб,
Подшоҳ келтирди динору кимхоб,

Яна тулпорларки, кўрган печа жанг,
Ёқуту гавҳарлар яна ранг-баранг —

Барчаси Нуъмони Манзарга тортиқ,
Жавонўй ҳисоблаб топширди ортиқ.

Ким кўрган бу янглиғ совғаю салом?
Саховатда тенгсиз эди шоҳ Баҳром.

Тегди меҳмонларга ҳадялар зиёд,
Барча шоҳ қошидан чиқар эди шод.

Сўнгра келтирилди шоҳона сарпо,
Мардлик жомаси-ю, тулпори танҳо.

Буларни Хусравга инъом айлади,
Толе даргоҳига маҳрам сайлади.

Сўнг Нарси ёнига ўтди оҳиста,
Меҳри ёлқинланиб, юракда-ҳисда.

Укаси бир сўзди, берди эди,
Номдор йигит эди, бебаҳо эди.

Шу вайдан осуда бўлсин деб кишвар,
Унга топширилди қўшин ва лашкар.

Нарси сипоҳ суриб ўнгу сўлига,
Алл ила кўп юртни олди қўлига.

Шоҳ Баҳром аямай хазина очди,
Лашкарий шод этиб, динорлар сечди.

Амр этди элсевар подшоҳ, ўша он
Гушаси мирзо бўлди қошида аён.

Зийрак Жавонўй ҳам турар ёнида,
У — ганжур; калитбон динор конида.

Истаб ўз адлининг равиқ, ривожин,
Кечди шоҳ эроний аҳлининг божин.

Кирдилар дабирлар шоҳ девоиға,
Бордилар дирам-чун Кайвон ёниға.

Чупки у замоннинг мумтози эди,
Хазина ҳисобин устози эди.

Бождан холи бўлиб Эрон саросар,
Бир-бириг қучарди ҳамма баробар.

Тўқсон уч бор ҳисоб-китоб қилинган,
Юз минглаб дирҳамлар аниқ билинган.

Дирҳамни тарқатиб, ёқди девонни,
Шодлик шуъласига чулғаб Эронни.

Бундан огоҳ бўлган ҳар ёшу қари
Шоҳга офаринлар айтарди бари.

Оташқада сари боғлаб маҳкам бел,
Наврўз эҳромига оқар эди эл.

Оловга сепиниб мунику анбарин,
Баҳромга айтарди барча офарин.

Ҳар ёнга жарчилар йўлланди шу дам,
Токи воқиф бўлсин бу сирдан олам.

Яздигирд зулмидан қочқин оломон
Тўпланиб, бир юртда тутдилар макон.

Фармони олий шон ўқилди яна,
Улуғларга сарой бўлди бошпана.

Ҳар бирига хилъат этилди тортиқ,
Молу мулк берилди помига лойиқ.

Оқилу, муъбаду, допою ҳаким,
Баҳром овозасин эшитган ҳар ким.

Шоҳнинг даргоҳига қайтди туну кун,
Кўнгиллар хурраму чехралар гулгун.

Буюрди, арзталаб билса ким ўзин,
Муъбадлар муъбади эшитгай сўзин.

Юрт бўйлаб кезаркан ушбу йўл-йўриқ,
Яна бир жарчиға берилди буйруқ:

«Аё шоҳ бандаси бўлган азизлар,
Гувоҳу ғам юзин ҳеч кўрмангизлар,

Бундан сўнг яздонга айтинг офарин,
Унинг адлидандир обод бу замин.

Дунёда яздондир ягона паноҳ,
Кору борингиздан ўшадир огоҳ.

Кимки маъқул қилса ушбу фармонни,
Тутар у биз тутган йўлу паймони.

Биз унга яхшилик этурмиз фақат,
Кинаю дардларни қувиб бешафқат.

Кимки бу адли этаркан инкор,
Бизнинг жазомизга бўлгай гирифтор.

Агар бизга қудрат ёр этса тақдир,
Олам бўйсунажак — бу муҳаққақдир.

Яхшиликни элда зиёд этингиз;
Кўнгилларни яна обод этингиз».

Бу сўзлардан қувнаб Эрон диёри,
Бўлди адл йўлида азм ихтиёри.

Баҳромнинг шоҳлиги кўп довруғ солди,
Шодликлар кўнайиб, ғамлар йўқолди.

Ову чавгон бўлди шоҳнинг қилмини,
Базму, оту майдон — севилган иши.

БАҲРОМ ҒУР ВА ЛАНБАК МЕШКОБЧИ ҚИССАСИ

Шоҳ бир кун, ёнида печа паҳлавон,
Қасдлаб кийик овин ошарди довоп.

Баногоҳ дуч келди асо тутган чол,
Деди: «Яздоншунос шоҳим, қулоқ сол!»

Яшар шаҳримизда иккита инсон,
Бир бой, бириси — ғирт фақир, инон.

Бироҳомда кўндир олтину гуҳар,
Фирибгар, жуҳуддир, воят бадхунар.

Ланбакчи, гар ўзи бўлса ҳам мешкоб,
Саховатда эрур кўп олижаноб...»

«Ким улар? — сўради улуғлардан шоҳ, —
Бу кенса сўзида айлангиз огоҳ!»

Шунда жавоб қилди унга бир порсё:
«Эшит, эй номдору поклавҳар подшо,

Ҳолатбарор эрур мешкобчи Ланбак,
Очиқ қўл, ширин сўз, меҳмондўст мардак.

Тушгача мешкоблик банд этса қўлин,
Тушдан сўнг пойлайди меҳмоннинг йўли.

Не топса тарқатар, шу кун мукамал,
Бир мири сақламас уйда лоқал.

Мумсику покасдир жуҳуд Бироҳом,
Бахиллиги билан чиқаргандир ном.

Кўндир дирҳамию, ганжу динори,
Ҳарир пояндозу молл рўзгори».

Буюрди подшоҳ: «Жарчи солсин жар,
Бозор жойга шундай ёйилсин хабар:

Ланбак мешкобчидап кимки сув пича,
Ичган суви макруҳ билсин ҳар кимса».

Кўргач ботаётган қуён рухсорин,
Подшоҳ йўлга тушди тезлаб тулпорин.

Ланбакнинг уйига лаҳзада етди,
Эшик тақиллатиб арзини айтди:

«Эрон сипоҳидап мен бир паҳлавон,
Тунда йўл йўқотиб, бўлдим саргардон.

Бир кеча кулбангдап менга берсанг жой,
Кўп хурсанд бўлардим, соҳиб сарой».

Ланбакни шод этди бу ширин овоз,
Очди эшигини ул меҳмоннавоз.

Деди: «Тезда киргил, эй яхши одам,
Сендан хушнуд бўлсин подшоҳи олам.

Енингда бўлсайди яна ўн йўлдош,
Шодликдан осмонга етарди бу бош».

Подшоҳ узангидан олмасдан оёқ,
От жидовин тутди ўша ондаёқ.

Отнинг ёлу думин силаб бирпасда,
Бўйнига арқон ҳам солди ораста.

Баҳром ўтиргач, у слиб-югуриб,
Шатранж ҳам келтирди зумда улгуриб.

Сўнгра овқат учун ушлаб қозонга,
Келтирди хилма-хил таом меҳмонга.

Деди сўнг Баҳромга: «Мўҳраларни қўй,
Бадавлат, мард йигит, таомлардан тўй!»

Меҳмон яхши овқат қилгач танаввул,
Май тўла қадаҳлар ҳозир қилди ул.

Ҳайратга тушганди шоҳ зиёфатдан,
Ширин сўзлардану бу саховатдан.

Туп бўйи шоҳ Баҳром осуда ётди,
Тонгда Ланбак сўзи уни уйғотди.

Баҳром Гўрга Ланбак этди илтижо:
«Уэр, этолмадим ҳурматинг бажо.

Бугун бўлгил менга энг азиз меҳмон,
Елгизман десанг гар, чақирай ёрон.

Кўнглинг тортганини муҳайё этай,
Хурсандчиликларни бир дунё этай».

Мешкобчига жавоб этди шаҳриёр:
«Қолсам қола қолай, майли, вақтим бор».

Неча меш сув тортиб эртадан то кеч,
Ланбак харидорга дуч келмади ҳеч.

Ечиб кўйлагини, дил пора-пора,
Мешу жомасини сотди — шу чора.

Яна дасторига харидор тонди,
Гўшту сузма олиб уйига чонди.

Келиб қозон осди, ёқиб манқолин,
Дам-бадам сўради меҳмоннинг ҳомил.

Яна зиёфату яна ичиб май,
Сухбатни қизитди улар пайдар-пай.

Баҳромнинг қўлидан тушмади қадаҳ,
Ланбак соқий эди, кўнглида фараҳ.

Яна уйқу-ором... Тонг отган маҳал
Баҳромнинг ёнига келди у жадал.

Деди у: «Ҳамиша хурраму шод бўл,
Рапжу ғам-гуссадан буткул озод бўл.

Бугун ҳам мен билан ҳамдамлик қилгин,
Ўзингни баракат фарруҳи билгин».

«Майли, — деди Баҳром, — учинчи кун ҳам
Сен билан шодликни кўрайини баҳам».

Мешкобчи таҳсинлар айлади изҳор:
«Жўш урсин юрагинг, бўлгин бахтиёр».

Мешу абзал элтди у бозор жойга,
Уларни гаров деб берди бир бойга.

Керакли нарсани тезда олди-да,
Тез қайтди сарфароз Баҳром оядига.

Деди: «Пиширмоқда менга қил ёрдам,
Овқатдан мард киши бўлади бардам».

Баҳром гўштни унинг қўлидан олди,
Олов ёдирдию қозонга солди.

Яна зиёфату яна май-бода,
Шоҳ номига таҳсин бўлди зиёда.

Майдан сўнг ўраниб Баҳром олди дам,
Боши узра Ланбак ёқиб қўйди шам.

Учинчи тун ўтиб, тонг ёйганда нур,
Уйқудан кўз очди подшоҳ Баҳром Гўр.

Келиб мезбон деди: «Эшит, эй номдор,
Ўйин тонг оттирдинг, уйим тангу тор.

Роҳатга бўлмадинг лаҳза муяссар,
Эрон подшосидан қўрқмасанг агар,

Бу бенаво уйда икки ҳафта қол,
Агар маъкул бўлса, илтимосим ол».

Унга офаришлар деди Баҳром шоҳ;
«Яшагин дилшоуду хуррам, солу моҳ,

Биз ушбу кулбада уч кун бўлдиқ шод,
Дунё подшоҳларин номин этиб ёд.

Қилурман ҳар жойда сенинг таърифинг,
Мадҳу пурга чулғаб исми шарифинг.

Бундоқ меҳмондўстлик — гоят олий бахт,
Бу йўлда топурсан ҳатто тожу тахт».

Отини агарлади, бориб паҳлавон,
Яна ов сарига бўлди у равон.

Кун бўйи ов аро қилиб таптана,
Тунда аъёнлардан айрилди яна.

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН БИРОҲОМ ЖУҲУД ҚИССАСИ

Баҳром лашкаридан ажралган заҳот
Бироҳом уйига жадал сурди от.

Эшик қоқиб деди: «Шоҳ билан бирга
Шикорга чиққандик далаю қирга,

Шом тушиб, йўлимдан адашдим беҳом,
Подшоҳу лашкарни топмоғим маҳом.

Агар қўноқ бўлсам уйингда бир кеч,
Сенга оғирлигим тушмас эди ҳеч».

Бироҳом олдига бориб хизматкор,
Ул номдор хоҳяшин айлади издор.

Бироҳом дедики: «Менда жой қайда,
Айтгин, раиҷимасин, раиҷи бефойда».

Хизматкор келдию эшикка яқин,
Деди: «Жой йўқ экан, раиҷима тағин».

Унга Баҳром деди: «Бориб айт яна,
Бундан бўлак менга йўқдир бошана.

Ёлғиз бир кечалик истайдурман жой,
Менга керак эмас зарра пону чой».

Хизматкор бу сўзини эшитган ҳамон,
Тезда қайтиб борди Бироҳом томон.

Деди: «Бир кечалик қўноқ эмин, рост,
Илтимос устига қилди илтимос».

Бироҳом дедики: «Тезда яна бор,
Дегилки, жойимиз жуда тангу тор.

Бечора жуҳуднинг ҳоли хароб де,
Тунда ётар жойи хоку туроб де...»

Баҳром дер: «Бўлмаса бўлмасин ўриш,
Мен талаб этмайман уйининг тўриш,

Дарвоза ёнида ётиб чиқсам бас,
Ортиқ мулозамат асло керакмас».

Бироҳом дедики: «Эй паҳлавон мард,
Кўнглимга тўлдирдинг азоб билан дард.

Ётсангу парсангини тўнаса бирон,
Бошимга тушади кўч раиҷу синон.

Киргил, майли, олам шунча бўлса танг,
Кўп гапириб, қилдинг бошимни гаранг.

Шарт шуки, сўрама мендан ҳеч парса,
Ҳатто кафанлигим йўқ, куним битса.

Мабодо саманинг ташласа тезак
Ё оғил ғиштига дарз берса жиндак.

Уша он ташқари элтгин ахлатин,
Эшигим олдини тоза сақлагин.

Ғиштининг сишиғига тўлайсан товоп,
Ҳаққимни узасан тонг-ла турибон».

«Розимап,— сўз қотди Баҳром ҳам дарров,—
Кўярман бу йўлда бошимни гаров».

Отидан тушидю тулборин бойлаб,
Қиличин қинидан олди авайлаб.

Жулни тўшак қилиб, эгарни — ёстиқ,
Баҳром ёнбошлади олмоқ-чун ҳордиқ.

Жухуд уй эшигин уриб илгакка,
Узи овқат еди ёлғизу якка.

Сўнг деди Баҳромга: «Сувори қўноқ,
Бир ҳикмат айтайин, сен солгин қулоқ.

«Истаганин ейди, кимда бор бўлса,
Ғамдан сарғаяди ким ночор бўлса».

Унга Баҳром деди: «Бу кўп эски гап,
Ўтмиш нақллардан билгандим тинглаб.

Неки тинглагандим, кўрдим ўзини,
Сен хўп ошкор этдинг улар сўзини».

Овқатдан сўнг жухуд сипқориб бода,
Кайф ила шодлигин этди зиёда.

Жўш уриб айтдики: «Эй рашж тортган мард,
Энди бу дostonни эшитмоғинг шарт.

Дили равшан эрур, кимдаки пул бор,
Қалқон бўлур унга дирҳаму динор.

Кимда пул бўлмаса, қовжираб лаби,
Кечалар дайдийди сен ғариб каби».

Баҳром деди: «Бу гап ростлигин билдим,
Кўрганам барини дилга жо қилдим.

Агар жомдан топсанг лаззату ором,
Бахтли соқийдурсан, создир маю жом».

Кўтарганда тоғдан найзасий қуёш,
Уйқудан Баҳром Гўр кўтардию бош.

Урди саманига эгару жабдуқ,
Ўзи оч, оти оч, охур қуп-қуруқ.

Бироҳом келдию деди: «Эй отлиқ,
Аҳдга бевафолик бўлурми тортиқ?

Отининг тезагу ахлатини ҳам
Чиқариб ташланга ичгандинг қасам.

Қани, супуриб ол, кўзимдан йўқот,
Ноодил меҳмоннинг дастидан минг дод!»

Баҳром деди: «Чақир, келсин хизматкор,
Тезакни супуриб олсин у дастёр

Ва элтиб ташласин уйингдан нари,
Унга ҳадя бўлгай ҳамёним зари».

Бироҳом дедик: «Кўнглинг бўлсин тўқ,
Ахлат тозаловчи хизматкорим йўқ.

Сўз бердингми, лафзинг бўлмасин ҳаром,
Йўқса, ситамкор деб атурман бадном».

Бу сўзни эшитгач унда Баҳром шох,
Бир фикр бошига келди баногоҳ:

Бор-эди кўйида бир ҳарир-рўмол,
Гоят қимматбаҳо, хушбўй, бемисол.

Шу билан тезакни супуриб-йигиб,
Хандаққа иргитди ташқари чиқиб.

Бироҳом ўзини отди рўмолга,
Ҳайрат-ла боқарди Баҳром бу ҳолга.

Баҳром айтди унга: «Билгил, эй порсо,
Озода таъблигинг эшитса подшо,

Сенга кўп молу мулк этгуси инъом,
Топарсан улуғлар ичра улуғ ном».

БАҲРОМ ГҲРНИНГ БИРОҲОМ БОПЛИГИНИ ЛАНБАККА БЕРГАНИ

Бироҳом уйидан қайтди-ю, Баҳром,
Тун бўйи қасрида олди у ором.

Хаёл суриб ётди кўшкда оламгир,
Ўзича кулар-у, аммо бермас сир.

Тонгда тожин кийиб, буюрди подшоҳ,
Майдону қасрга тўлди кўп синоҳ.

Ланбак мешкобчиши чорлатди, зумда
У ҳам етиб келди ҳурмат-таъзимда.

Яна Бироҳом ҳам келтирилди зуд,
Ўшал беандина ва бадном жуҳуд.

Улар тахт пойида чўкканида тиз,
Покдил бир муъбад ҳам ҳозир бўлди тез.

Шоҳ деди: «Бир отни мингил-да шитоб,
Бироҳом уйига етиб бор шу тоб.

Келтиргил уйда бўлса неки мол,
Адолат юзидан иш тутгил ҳалол».

Жуҳуднинг уйида, кўрсаки муъбад,
Олтину кимхоблар тахлапган беҳад.

Беҳисоб матолар унда бор эди,
Жиҳозу безаклар бешумор эди.

Уй эмас, юк тўла зўр карвонсарой,
Мол-дунё қўймоққа мое эди бу жой.

Кўзаю хумчалар тўла ёқут, зар,
Бунча дурру гуҳар қайдан, алҳазар!

Муъбад ҳисобига етолмай қолди
Ва Жаҳрам даштидан минг туя олди.

Шуларга ортди-ю бу бойлик — конни,
Йўлга бошлаб кетди улқап карвонни.

Кўнғироқ садосин эшитгач боргоҳ,
Подшоҳни бу ҳолдан этдилар огоҳ.

Дедилар: «Сенда йўқ бунча ганж, бешак,
Борин ҳам кўтарур икки юз эшак».

Таажубга тушиб подшоҳи Эрон,
Дунёнинг зайлидан турарди ҳайрон.

Шунча мол-давлатни йигсаю жуҳуд,
Хузури бўлмаса — не фойда, не суд?

Карвондан ажратиб юз туя дарҳол,
Сийму зар, безагу жиҳоз — ноёб мол,

Ланбакка жаҳондор айлади тортиқ,
Ланбак жўнаб кетди, шод бўлиб ортиқ.

Сўнгра Бироҳомни чақиртириб шоҳ,
Дедики: «Эй зиқна, покае, хоки роҳ,

Менга найгамбаринг ёшини аён қил,
Давлатга ҳирсингни яна баён қил.

Эшитган эдим мен ҳикоятлардан,
Қадимий достону ривоятлардан:

«Истагапин ейди, кимда бор бўлса,
Ғамдан сарғаяди ким почор бўлса».

Энди кетди тамом қўлингдаги қўр,
Энди мешкобчининг еб-ичмоғини кўр».

Утган бўлса жухуд уйида не сир,
Нокас Бироҳомга эслатди бир-бир.

Тўрт дирҳам берди сўнг: «Моя қил,— деди,
Қандай кун ўтказсанг, ўзинг бил,— деди.—

Бундан ортигига эмассан лойиқ,
Бойлигинг баҳрасин кўрсин халойиқ».

Фақирларга бўлиб берди мол-мулкин,
Жухуд кўтаролмас фарёдлар юкин.

Уйида бор бойлик бўлганди торож,
Унга эга бўлмиш мингларча муҳтож.

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН МЕҲРБАНДОД ҚИССАСИ

Етгач този билан ов қилиш чоғи,
Баҳромда қўзгалди ов иштиёқи.

Овчи лочинини қўндириб қўлга,
Учқур отин солди дашт сари йўлга.

Кўринди кўзига сердарахт чаман,
Қандай бахтли элга манзил бу маскан?

Беҳишздай сабззор, сўлим, хуш ҳаво,
Аммо кўринмасди одам ё чорво.

Деди у: «Бу жойда янагай шерлар,
Юрак ютиб киргай фақат мард эрлар».

Чакалакзор ичин кезиб чиқди шоҳ,
Бурчак-бурчаккача ташларкан пигоҳ,

Чиқди қаршисидан баногоҳ бир шер,
Деди шоҳ: «Бу шернинг чораси — шамшер».

Наррашерга қарши бир наъра уриб,
Ул мард ёшин тортди, олдинга юриб.

Ўқ шернинг юрагин этганди чок-чок,
Бу ҳолдан мода шер бўлди ғазабнок.

Отилди лаҳзада Баҳромга томон,
Титраб даҳшатидан воҳаю ўрмон.

Сувори тиг билан урди шиддаткор,
Йиқилди қонталаб шер ҳам бемадор.

Бу лавҳани мамнун кузатувчи чол
Чиқди чакалакзор ичидан хушҳол.

Меҳрбандод эди кексанинг номи,
Ҳосил эди Баҳром жангидан коми.

Меҳнатканш, художўй, мўйсафид доно
Манзил тугганди шу ўрмон аро.

У Баҳром олдига келди сарафроз,
Офарин деб, дуо айлади оғоз.

Сўнгра бундай деди: «Эй улуг помдор,
Бошингдан айлансин бу олам — рўзгор.

Бир мулкдор одамман, эй покиза рой,
Меники бу кишту, бу дашту сарой.

Қўйим бор, эшагим, сигир-молим бор,
Бу ваҳший шерлардан чекардим озор.

Худойим етказди сени мен томон,
Тиг билан мушқулим айладинг осон.

Меҳмон бўл мулкимиз аро бир муддат,
Келтирай қошинга суту май, шарбат.

Агар кўнглинг бўлса мовага мойил,
Сенгадир богимда етишган ҳосил».

Отидан тушди-ю, шунда Баҳром шоҳ,
Бу кўркем манзилга ташлади пигоҳ.

Ҳар тараф ям-яшил, сув оқар равон,
Ботир йиғитларга бўлгудек макон.

Мутрибу помдорлар келди бу ерга,
Азиз меҳмон билан бўлгали бирга.

Меҳмон шарафига қўйлар сўйилди,
Заррин қадаҳларга майлар қуйилди.

Овқатдан сўнг суҳбат қурдилар улар,
Кўзларин эркалар анвойи гуллар.

Май ичар кексанинг қўлидан Баҳром,
Жонга роҳат берар жозибали жом.

Меҳрбандод майдан шод бўлган эди,
Лутфу эъвоз ила Баҳромга деди:

«Шоҳона салобат сенгадир чирой,
Сен ярим кечада худди тўлин ой».

Баҳром жаноб қилди: «Бу сўзинг раво,
Чеҳрамиз тарҳини чизгандир худо».

Ўзи истаганча яратмиш эгам,
На ортиқ қилмишидир, на қилмишидир кам.

Агар пазарингда мен эрсам подшоҳ,
Сенга ҳадя бўлсин ушбу манзилгоҳ».

Шундай дэбон Баҳром ўридан турди,
Гўзал кўшки томон яна от сурди.

Анча вақт бўлди у дўстлар билан шод,
Турфа дostonлардан қилишарди ёд.

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН КАБРУИ ҚИССАСИ ВА УНИНГ МАИНИ ҲАРОМ ҚИЛГАНИ

Бомдод билан Баҳром хоҳиш этди май,
Лашкар пешволари ҳузурида шай.

Шу пайт кириб келди мўътабар бир зот,
Қишлоқдан келтирмиш турли ҳосилот:

Неча туя олма, беҳию апор,
Яна гулдасталар шоҳона, рангдор.

Шаҳриёр шод бўлиб, кўрсатди сийлов,
Ботирлар ёнидан жой берди дарров.

Меваю гуллари кўн хушбўй эди,
Номи паҳлавийда мард Кабрўй эди.

Хуррам бўлди шоҳнинг дийдорин кўриб,
Ёнида улуглар номдорин кўриб.

Кўргач биллур жомда майни лабо-лаб,
Дилида жўш урди орзу ва талаб.

Шаҳаншоҳга этиб беҳад аҳтиром,
Деди: «Бир майхўрман, Кабрўй менга ном».

Бода тўла жомни қўлга олди-да,
Даст кўтариб ичди шоҳнинг олдига.

Яна етти жомни ичди мастона,
Ҳайратга тушганди аҳли майҳона.

Олиб шоҳ руҳсатин, чиқди ташқари,
Ким билгай, балки бу кайфнинг асари?

Шаҳардан маст чиқиб, даштга солди йўл,
Кўкени ёнар эди, шароб ичган мўл.

Гуруҳдан ажралиб, елдирди отни,
Даштдан тоққа буриб учқур қанотни.

Бир овлоқ бор эди тоғда сердарахт,
Шувинг соясига чўзилди карахт.

Карахт ётар экан билмай ўзини,
Қузгун ўйиб еди икки кўзини.

Кетидаи отлиқлар илдам чондилар,
Унинг ўлигини тоғдан топдилар.

Қузгунга ем бўлиб, сўнмиш ҳайти,
Ёнида турарди эгасиз оти.

Қавм буни кўриб солди дод-фарёд,
Ул жому майхлисдан кўнгиллар барбод.

Баҳром уйқусидан тургани маҳал,
Кириб таъзим қилди бир киши жадал.

Деди: «Кабрўй кўзин ўймиш қузғун-зоғ,
Бадмаст ётар экан макон бўлиб тоғ».

Маънос этиб шоҳни Кабрўйнинг дарди,
Чехраси бу машъум гамдан саргарди.

Шу заҳот саройдан чиқди бир фармон:
«Эшитинг: ақлу ҳуш ёр бўлган инсон!»

Жаҳонда барчага ҳаромдир шароб,
Хоҳ ботир бўлсин у, хоҳ косиб, арбоб».

**КАФШДҶЗ УҒЛОН БИЛАН
ШЕР ҚИССАСИ ВА БАҲРОМ ГҶРНИНГ
МАЙНИ ҲАЛОЛ ҚИЛГАНИ**

Шу йўсин ўртадан ўтди нақ бир йил,
Шаробни макруҳ, деб санар эди эл.

Шаҳаншоҳ зиёфат қурганда ҳар вақт
Едига тушарди Кабрўйи бадбахт.

Кунлардан бир кунн кафшдўз бир ўғлон
Хотин олди номдор, молдор, ҳунарвон.

Илк кеча чорасин қилолмай, аммо
Онасин қалбига солди муаммо.

Енига ўғлини чақирди она,
Сақларди бир кўза майини шиҳона.

Деликим: «Бу майдан ичгил етти жом,
Мақсадинг ҳал бўлиб, тонгайсан ором.

Шояд тапг йўлларни бу кеча очсанг,
Намат теша билан ушалмас-ку санг?»

Етти ё саккиз жом ўғлон ичди май,
Бирдан таранг тортди унда нўсту пай.

Йиғит майдан бўлиб дадил ва эркин,
Кириб, очиб чиқди уйнинг эшигин.

Ерининг висолдан бўлиб у маъмур,
Онасин қошига кирди шод, мағрур...

Шерхона занжирин узганча шу он
Кўчага чиққанди бир шерн гаррон.

Ҳанузгача кафшдўз майдан эди маст,
Қуввати жўш уриб ҳам марду чадаст

Ўқирган шерга у ирғишлаб илдам,
Қулоғу бўйнидан зич тутди маҳқам.

Бандин узган шернинг қорни тўқ эди,
Шер минган йиғитда қўрқув йўқ эди.

Шербон югурарди, қарамай халққа,
Бир қўлда занжиру бир қўлда ҳалққа.

Кўрдяки, шер узра борар кафшдўз,
Эшакка мингандай бемалол, бесўз...

Шербон тезда етди шоҳ айвонига,
Кирди журъат билан подшоҳ ёнига.

Шоҳга айтиб берди бу ажиб ҳолини,
Қулоқ эшитмаган турфа аҳволни.

Жаҳондор бу гапдан бўлиб гоят лол,
Марду муъбадларни чорлатди дарҳол.

Муъбадга буюрди: «Аниқла токим,
Билай кафшдўзнинг асил зоти ким?»

Бу мардлик раводур, бўлса мабодо,
Сен айтган ўл йиғит наҳлавоизода».

Онасин тошшиб этдилар савол,
Отага тортганим дея, эҳтимол.

Гап роса чувалгач, муштипар она
Шоҳга бу асрердан берди нишона.

Шаҳриёр номига айлаб кўп дуо,
Деди: «Шод яшагин борича дувоб».

Камолга етмаган ўғлим, чиройлик
Бир хотин танлади, бўлди уй-жойлик.

Бола суслик қилди биринчи кеча,
Қиз дебди: «Ўртанма, чиқдай натижа...»

Воқиф бўлмагай деб бу сирдан нисон,
Ўғлимга уч коса май бердим пинҳон.

Ичгач, юзи ёниб бамисоли лаъл,
Кигиздан устухон чиқди шу маҳал.

Ота-бобоси ҳам кафшдўз асли,
Шу касбдандир бутун пасабу насли.

Уч коса май бўлмиш унга қувват, зеб,
Ким ўйлабди шохим хабар топгай деб?»

Камбирнинг сўзидан кудшо подшоҳ,
Қилинсин, деди, эл бу сирдан огоҳ.

Муъбадга буюрди: «Шу бугундан май
Ҳалолдир, майхўрлик гуноҳ бўлмагай.

Шундоқ ичилсинки, шерни минганда,
Майхўрга паррашер бўлосин банда».

Саройдан таралди шу хилда хабар:
«Аё зар камарли паҳлавон мардлар;

Меъёрдан оширмай майхўрлик қилинг,
Ичганда аввалу охири билдинг.

Бу ишда раҳнамо бўлса гар ғайтон,
Қўлдан қўйинг жомни, ҳалок бўлмай жон».

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ МУЪБАДИ
ТОМОНИДАН ҚИШЛОҚНИНГ ВАЙРОН
ВА ҚАЙТАДАН ОВОД ҚИЛИНГАНИ**

Бир куни тонг чоғи ёнида сипоҳ
Ов учун дашт сари чиқди Баҳром шоҳ.

Хурмузд вазир борар унинг чапида,
Ёк ният муъбади ўнг тарафида.

Йўл бўйи подшоҳга ҳузур кўзлашар,
Жаму Фаридундан дoston сўзлашар.

Товилар ендида, лочинлар қўлда,
Кун бўйи дашт аро бўлдилар йўлда.

Гумбазга чиқса ҳам офтоб-нурфинон
Гўрхару оҳудан кўринмас нишон.

Қуёш оташидан бўлиб бемадор,
Орқага қайтишга эдилар қарор.

Йўл узра учради бир сўлим макон,
Чорвадор элату талай хонадон.

Қишлоқ аҳли чиқди уларга пенвоз,
Қўшинни кўрмакка, балки, ишқибоз.

Жаҳондор ҳорғину вазабкор эди,
Бир муддат дам олиш фикри бор эди.

Бироқ шоҳ сезмади таҳсини сийлов,
Гўё чиқишган эл барчаси соқов.

Бу қишлоқ аҳлидан дилтанг бўлди шоҳ,
Солмади меҳр ила уларга нигоҳ.

Баҳром шоҳ муъбадга деди: «Бу манзил
Бахти қайтган элдир, шумтоле; разил.

Бунда маскан қилсин шер ила оҳу,
Оқсин аригида сув эмас, оғу».

Шоҳ амрини тинглаб, муъбад ўшал дам
Йўлдан қишлоқ сари ташлади қадам.

Уларга дедик: «Жойингиз маҳбуб,
Меваси, чорваси, одамлари кўп.

Ёқиб қолди шоҳга бу манзил ғоят,
Лутфу карам қилди сизга иноят.

Сизнинг ҳаммангизни арбоб сайлади,
Қишлоқни шаҳр этмоқ ният айлади.

Ўзича арбобдир гўдагу аёл,
Мутеликни ҳеч ким этмасин хаёл.

Хожаю хизматчи — барча биродар,
Ҳуқуқу мансабда бўлгай баробар.

Улуғдир гўдагу, аёлу эркак,
Барчангиз арбобсиз, ортиқ не керак?»

Давлатманд қишлоқдан чиқди шод садо,
Барчада арбоблик бўлиб муддао.

Арбобу фуқаро яна тенгу тўш,
Тенг бўлиб аёлу эрда ақлу ҳуш,

Нопоклик забт этди кўп қишлоқ ёшин,
Шарт кесиб кетдилар арбобнинг бошин.

Ўртада бошланди низою нифоқ,
Беғуноҳ қон тўқар бу шаккок қишлоқ.

Қиёмат авж олиб бу манзил аро,
Ҳар ён питраб кетди буткул фуқаро.

Қолишди ноилож қарию қартаг,
Нобуд бўлди экин, тирикчилик таг.

Қишлоқ бошдан-оёқ вайрон шу тариқ,
Сўлиди дарахтлар, қуриди ариқ.

Дала ҳам вайрону сарой ҳам вайрон,
Тарк этди бу ерни чорваю инсон.

Орадан йил ўтиб, келганда баҳор,
Яна овга чиқди даштга шаҳриёр.

Ушал сўлим жойга подшоҳ етган дам
Кўрмади ободлик нишонасин ҳам.

Бу ҳолдан кўн ғамгин бўлиб Баҳром шоҳ,
Чехраси саргайиб, тортди мунгли оҳ.

Муъбаду Рўзбеҳга юзланиб шу он,
Деди: «Хайф, сўлим жой бўлибди вайрон.

Тез бору ганж сарфла, уни обод қил,
Эли ранж тортмасин, бир умр шод қил».

Шаҳаншоҳ олдидан йўл солиб тезда,
Муъбад вайронага етди шу кезде.

Ҳовлидан-ҳовлига ўтар экан у,
Ожиз бир кексага келди рўбарў.

Отидан тушдию хуш найғом билан
Ёнига ўтқазди эҳтиром билан.

Деди: «Улуғ ёшли эй муҳтарам зот,
Шундай обод жойини ким этди барбод?»

Жавобан деди у: «Бир кунни погоҳ
Ўтиб қолди бизнинг қишлоқдан подшоҳ.

Бизга йўллади у ёвуз муъбадин,
Фикри бузуқ, нопок совуқ сумбатин.

Келиб деди: «Энди барчангиз арбоб,
Ҳар ким ўзича хон, ўзича жағоб.

Барчангиз қишлоққа ҳомий ва саркор,
Хотинми, эркакми — ҳаммангиз сардор.

Бу сўздан тинч қишлоқ пурғавго бўлди,
Ғорату офату тобутга тўлди.

Муъбад бўлсин худо қаҳрига дучор,
Боши ғамдан чиқмай, бўлсин хору зор.

Бу жойда барча иш қабоҳат эрур,
Йиғла ҳолимизга, бу офат эрур».

Рўзбеҳни ўртади чол берган жавоб,
Деди: «Айтгил, сизда ким ҳозир арбоб?»

Чол деди: «Қайдаки арбоб агар бор,
Ривож топғусидир элу кичту кор».

Рўзбеҳ деди: «Агар рост бўлса сўзинг,
Хар нишга бошу қош ўзинг бўл, ўзинг.

Жаҳондор гавжидан динор талаб қил,
Уруглик, мол-ҳўкиз ва пор талаб қил.

Ишсизга иш беру молсизга мол-ҳол,
Барча тобе сенга, сенсан оқсоқол.

Ул кекса муъбадга қилмагил нафрат,
У биров хоҳишини бажарган фақат.

Агар одам десаиғ, одам берайлик,
Қанча лозим бўлса, ёрдам берайлик».

Мўйсафид бу сўздан беҳад бўлди шод,
Эски дард-ҳасратдан тамоман озод.

Бирма-бир бориб у элнинг уйига,
Барчани тўплади ҳовуз бўйига.

Ободонликка у белни боғлади,
Экин-тигинга ҳам элни чоғлади.

Қўшнлардан олиб эшагу хўкиз,
Даштни яшватдилар тўлаю тўкис.

Гайрат-ла киришди деҳқонлар нишга,
Кўчатлар экишиб бог-роғ этинишга.

Уша қишлоқ яна кўн обод бўлди.
Мардумларин дили яна шод бўлди.

Кимки, кўзларидан оқиб қонли ёш,
Бу қишлоқдан олиб кетган бўлса бош,

Эшитиб бу сўлим манзил таърифни
Ва кекса арбобнинг исми шарифни.

Бир-бир қайтишдилар эски манзилга,
Ободонлик шавқин солишиб дилга.

Яна паррандаю, қўю мол, хачир
Овозига тўлиб кетди ўру қир.

Ниҳоллари тутиб, бўлди боғу роғ,
Беҳиштга айланди хароба қишлоқ.

Уч йилда шунчалик камолу ҳуси,
Меҳнатдан топдилар улус орзусин.

Вақт ўтиб, келганда хуш баҳра баҳор,
Подшоҳ нахчир овин этди ихтиёр.

Муъбади Рўзбеҳ-ла яна Баҳром шоҳ
Бу қишлоқ ёнидан ўтаркан, ноғоҳ.

Кўзига ташланди кўркам бу манзил:
Обод экинзорлар, ҳайвонот хил-хил;

Қомат кўтарибди қанча иморат,
Яйловлар чорваю молдан иборат.

Бу боғу, анҳору бу дону маҳсул,
Даштлари лолазор, бўстони сергул.

Қўй-қўзига тўла ҳатто тоғлари,
Хар ёнда қулф урган эрам боғлари.

Подшоҳ деди: «Рўзбеҳ, менга эт аён,
Бу қишлоқни қандай этганинг вайрон?»

Нега қочиб кетди мардуму жонзод,
Яна қандай қайта айладинг обод?»

Муъбад деди: «Бир сўз бўлиб баҳона,
Бу қадим қишлоқни қучди вайрона.

Яна бир оғиз сўз обод айлади,
Эрон шоҳи қалбин кўп шод айлади.

Шоҳим буюрдикки, ишлатиб динор
Бу сўлим қишлоқни этай тор-мор.

Аммо мен худованд қаҳридан қўрқдим,
Яна эл-улуснинг захридан қўрқдим.

Билдимки, бир бошда бўлса қўш хаёл,
Бари елиб, бири топғуси завоя.

Ивчунин, бир жойда икки катхудо
Бўлса, ўша шаҳар аҳволига вой.

Тўплаб бу қишлоқнинг барча улугин,
Англадим уларга тенглик ҳуқуқин.

Дедим, эру хотин ва шайху шабоб,
Малайми, сардорми — ҳаммагиз арбоб.

Фуқаро арбоблик даъво этдилар,
Чин арбоб бошини узиб кетдилар.

Бир сўздан бўлди бу қиёмат-қойим,
Гуноҳимни кечсин, дейман, худоийим.

Сўнг шафқат қилдингиз, подшоҳи олам,
Яна бу қишлоққа ташладим қадам.

Учради нуктадон, довишманд бир чол,
Мен уни сайладим танҳо оқсоқол.

У этди бу вайрон қишлоқни обод,
Фуқаро дилини яна қилди шод.

Раҳбар битта бўлгач, йўл бўлди равон,
Яхшилик кўнайиб, йўқолди ёмон.

Аввал ёмон йўлга элни йўлладим,
Сўнгра яхши йўлда яна қўлладим.

Ҳар сўз ўз ўрнида ишлатилса-гар,
Унга тенг келолмас ёқуту гавҳар.

Ақл — подшоҳ бўлса, тил — паҳлавондир,
Ким тўғри ишласа, йўли равондир.

Шоҳимизнинг дили доим шод бўлсин,
Равндан холи бўлсин ва обод бўлсин.

Подшоҳ хурсанд бўлиб Рўзбеҳ ишидан,
Деди: «Тоғга лойиқ асли кишисан!»

Пурҳикмат муъбадни сийлабон такрор,
Баҳром ҳади қилди кўп олтин, дивор.

Шоҳова либослар кийдириб унга,
Бошини етказди чархи гардунга.

БАҲРОМ ГҲР ВА ТҲРТ ОПА-СИНГИЯ ҚИССАСИ

Муъбадлар, улуглар билан шахриёр
Яна нахчир овин қилди ихтиёр.

Бир ой нахчир овлаб ҳамроҳлар билан,
Майхўрлик қилди хўп сипоҳлар билан.

Бу — тоғ нахчирини, бу — чўл нахчирини,
Ўлжалар мўлу соз биридан бирипини.

Шаҳарга шод бўлиб қайтишган чоғи
Зулматга чўмганди олам қучоғи.

Ўтган подшоҳлардан айтиб нақллар
Ёнма-ён борарди шоҳга яқинлар.

Узоқдан кўринди бөҳос бир гулхан,
Гўё базм этарди у ерда Бахман.

От суриб шоҳ шуъла кўринган ёққа,
Кирди сипоҳ билан сўлим қишлоққа.

Бир тегирмон кўрди қишлоқ ёнида,
Мардлар давра қурган олд майдонида.

Ажиб базмгоҳнинг бўлиб ардоғи,
Ял-ял ёнар эди қизлар ёноғи.

Бошига гулдан тоғ кийган бариолар
Соз чалиб, япгратар дилбар садолар.

Хусрав тимсолнини оҳангга кўшиб,
Галма-гал айтарди қизлар шўх кўшиқ:

Барчаси моҳрўю чилвир соч бари,
Хушсухан, муаттар нафасли пари.

Майсалар устига солишиб гилам.
Гавжум бир оломон бўлган эди жам.

Ҳар бирин қўлида бир дастадап гул,
Утирар шодлигу шароб-ла машғул.

Базмгоҳдан чиқди бир садо масрур:
«Баҳром шоҳ шаънига таҳсин, ташаккур.

Яъни у шонли мард, подири даврон,
Уни таянч билгай бу чархи замон.

Юзидан нур томар, лабларидан бол,
Сочидан мушк бўйин таратар шамол.

Ов қилса, сайд бўлур гўрхару шерлар,
Шу боис номини Баҳром Гўр дерлар».

Жаҳондор эшитиб улар мақтовини,
Бурди ўша ёнга учқур бедовини.

Муганний қизларнинг келиб ёнига,
Кўз солди бу давра оломонига.

Ойларга лиммо-лим эди гўё чўл,
Шаҳарга қайтмоққа тошилмасди йўл.

Подшоҳ буюрди: «Келтиринг, бода,
Эл билан ичайлик ушбу маъвода».

Соқий тўла тутди унга биллур жом,
Бодаши қўлига олди шоҳ Баҳром.

Қизлар ўртасидан чиқди тўрт гўзал,
Гўзалларки, номини эл аро газал.

Бирини Мушкинозу бирини Мушкинак,
Бирини Нозёб эди, бирини Савсанак.

Гул тутиб шоҳ сари келди улар шод,
Юзлари баҳору қадлари шамшод.

Дуо қилишдилар улар Баҳромни,
Донишманд подишоҳ — олий мақомни.

У тўртта гўзалга боққан лаҳзада,
Қалби шавққа тўлиб, деди ларзада:

«Кимнинг қизларисиз, тўрт гулруҳ санам,
Надир бу базмдан муддаонгиз ҳам?»

Бирини жавоб қилди: «Аё шахриёр,
Саховатпешаю марди бахтиёр!

Отамиз — бир кекса тегирмончидир,
Шу тоғ этагида овлайди нахчир.

Кеч тушди, ҳозироқ қайтажак ўзи,
Қоронғида яхши кўрмайди кўзи».

Шу пайт келиб қолди тегирмончи чол,
Тогдан нахчир овлаб қайтганди хушқол.

Баҳромни кўрдию ер ўпиб ул зот,
Таъзиму ҳадик-ла турди эҳтиёт.

«Заррин жом келтиринг! — буюрди Баҳром, —
Кекса ҳориб қайтган, сал олсин ором. —

Сўнгра чолга деди: — Бу тўрт офтоб юз
Нечун эрга чиқмай юрурлар ҳануз?»

Шоҳга таҳсин айтиб мўйсафид деди:
«Қанийди тенгдоши топилса эди...

Улар етук ёнда бўлса-да гарчанд,
Қизлик иффатини тутурлар баланд.

Аммо бебаҳралар сепу давлатдан,
Тиллою нуқрадан — зебу зийпатдан».

Шоҳ деди! «Менга бер тўрт гўзални ҳам,
Уйингда сақлашдан фойда бўлур кам».

Унга жавоб берди мўйсафид шу зайл:
«Эй мард, бу фикрни эта кўрма майл.

Менда на жома бөр, на еру на сой,
На нуқра, на эшак, на от, на сарой».

Баҳром деди: «Менга сепи керакмас,
Қизларнинг мол-мулки, зеби керакмас».

Чол деди: «Ола қол, сенга ҳавола
Бағримда етишган бу тўрт қиз бола».

Яхши-ёмонидан ўзинг воқифсан,
Маъқул нигоҳ ила магар боқибсан».

Деди унга Баҳром: «Бу тўрт нигорни —
Қабул этгум, алқаб парвардигорни».

Шундай дебон турди ўрнидан подшоҳ
Наъра тортиб сўнгра қўзғалди сиоҳ».

Шоҳ деди: «Амримни бажо этипгиз,
Қизларни ҳарамим сари элтингиз!»

Биёбондан келди печа минг аскар,
Даштдан лашкар ўтди то тонгга қадар.

Тегирмончи бундан беҳад бўлиб лол,
Тонг оттирди қуршаб ҳар турли хаёл.

Деди хотинига: «Бу олий номдор,
Шунча шон-шавкату ва давлатга ёр».

Қайдан тунда сурмиш бу ёп отини?»
«Гулхонни кўрибди,— деди хотини,—

Эшитиб қизларнинг қўшиқ, созин ҳам,
Ўтирди май ичиб, куй тинглаб хуррам».

Айтди хотинига тегирмончи чол:
«Бу иш якунидан менга очгил фол».

Бувинг оқибати яхшими, ёмон?»
«Бу — саховат,— деди хотини шодон.—

Мулку сеп демади, гоят мард экан,
Саховат бобида марди фард экан».

Ердан излар экан ой юзли гўзал,
Қизиқтирмас динор, шоҳ қизи, амал».

Агар уни кўрса бутпарастни Чин,
Сажда қилмас эди бутга — бу гап чин».

Тун пардасин йиртиб қуёш чиққан он
Равшанчароғ бўлди саросар жаҳон».

Эр-хотин нақллар айтди хилма-хил,
Бадхоҳ қарғишланиб, мақталиб покдил».

Кеч маҳал қишлоқдан келди бир улуг,
Деди: «Аё ботир, бахт бўлсин қутлуг».

Ўтган кун қоронғу тунда Баҳром шоҳ
Нахчир овлаб даштдан қайтаркан, ногоҳ».

Бу базму гулханга тушибди кўзи,
От бошин шул ёнга бурибди ўзи».

Қизларингни этмиш у жуфти ҳалол,
Энди фароғатда яшарлар хушҳол».

Гўзалдир зулфу юз, етук эс-ақли,
Шоҳга муносиблик қилсалар ҳақли».

Сенинг куёвингдир Баҳроми номдор,
Сени ҳам танигай энди кўп диёр».

Бу мулку, бу ерни сенга бахш этди,
Ғам ема, шодликни сенга нақш этди».

Энди хизматингда бўлур барча эл,
Чокарлик ишига боғлагаймиз бел».

Кўнглинг хоҳишин айт, фармонингдамиз,
Чокармиз, ҳар аҳду паймонингдамиз».

Лол қолибди бундан эр ила хотини,
Тилга олишарди худонинг отини».

Арбоб деди, эгиб зулфу юз мадҳин:
«Тўртинчи осмондан топдилар бахтин».

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ЖАМШИД ГАНЖИНИ ТОПГАНИ

Муъбаду сардорлар билан бир сафда
Яна овга чиқди шоҳ сўнгги ҳафта».

Бир дехқон учради улар йўлида.
Елдай югурарди, чўкич қўлида.

Дуч келган одамга арз этиб дарҳол:
«Баҳром шоҳ ким?» — дея қиларди савол.

Унга муъбад деди: «Истаганини айт,
Аммо шоҳни кўрмоқ хаёлидан қайт».

Жавоб қилди: «Шоҳни кўрмай, қайтмасман,
Лекин сипоҳига сирини айтмасман».

Сўнг уни элтдилар шоҳнинг қошига,
Ўзи истаганининг нақ ёнбошига.

Баҳромни кўрдию деди: «Шаҳриёр,
Елгиз бир ўзинига айтур гапим бор».

Баҳром от жиповип буриб парироқ,
Хос бир жой танлади лашкардан йироқ,

Ул мард сўз бошлади: «Эй жаҳондор шоҳ,
Сўзим мазмунидан этайин огоҳ».

Меҳман бу қишлоққа арбоб, кадхудой,
Меники бу еру экинзор, сарой.

Бугун сув очганим экин оримга,
Барака қайтгай деб тўккан теримга.

Ногаҳон бир ўпқон очилиб ердан,
Сувни торта кетди қаърига бирдан.

Ўпқондан чиқарди ғалати бир сас,
Ҳайратдап ичимга ютдим мен нафас.

Сувдан келар эди сажининг овози,
На сажининг, балки бир гажининг овози».

Бу сўзни эшитиб, Баҳром от бурди,
Серсув ҳам сабзавор бир даштни кўрди.

Шоҳ амр айлади: кетмон ила бел —
Кўтариб, ҳар ёндан етиб келди эл.

Тушди тулпоридан подшоҳи аъзам,
Шу ерга тикдирди ўтовини ҳам.

Кеч кирди, ботирлар ёқдилар машъал,
Гулханлар ёнарди ҳар ерда ял-ял.

Кўтаргач байроғин дарёдан офтоб,
Уфқ чехрасини тутди заррин тоб.

Ҳар томондан етиб ишчи оломон,
Лашкарга тўлгандай бўлди кенг майдон.

Улар ўпқон тагини ковлай бошлашди,
Гордай бир чуқурлик, ўйиб танилашди.

Баногоҳ дуч келиб харсангдай нарса,
Қазишни тўхтатди улар шу лаҳза.

Бир бино кўрдилар қурч пухта гиштдан,
Бамисли бир гўша эди беҳиштдан.

Ўйнинг деворига болта урдилар,
Олисдан бир эшик ўрнин кўрдилар.

Муъбад йўлдош билан олдинма-кетин
Ул бино ичига юрдилар секин.

Бир уй кўрди улар кенг, узун эди,
Деворлари баланд ва мавзун эди.

Икки олтин буқа ҳайкал этилмиш,
Охури тиллодан сайқал этилмиш.

Асил забаржадга лиқ тўла охур,
Забаржад ичида ёқут, жавоҳир.

Ҳўкизлар қорнида хил-хил мева бор
Бу олма, бу беҳи, бу ҳақиқ анор.

Беҳининг ичида дур қатра-қатра,
Дур дема, бамисли нур қатра-қатра.

Ул икки буқанинг ёқутдан кўзи,
Боши-ю, шоҳида замонлар изи.

Атрофин қуршамиш шер ила гўрхар,
Бирин кўзи биллур, бирининг — гуҳар.

Қирговул, товуслар пари тиллодан,
Кўкрагу кўзлари, бари тиллодан.

Муъбад буни кўриб, бўлиб сарфароз,
Шоҳ сарига жадал юрди у пешвоз.

Подшоҳи жаҳонга бўлиб рўбарў:
«Чексиз бир хазина топдик, — деди у. —

Шундай хазинаким, гавҳар лиммо-лим,
Чархи фалакдадир калити, балким».

Шоҳ деди: «Кимки бу ганжни бекитмиш,
Шубҳасиз, номини унга сабт этмиш.

Бориб, разм солиб, ул номни топинг,
Қачон кўмганлар, ул айёмни топинг».

Муъбад ҳосил этиб шоҳнинг комини,
Уқиди ул говда Жамшид номини.

Сўнгра шоҳни этди бу сирдан огоҳ,
Деди: «Тилло говда ёзиқ «Жамшид шоҳ».

Шоҳ деди: «Муъбадлар аро аълоси,
Хар ишда донолар ичра доноси,

Айтгин, Жамшид кўйган ганжина юкин —
Қандай хазинамга қўшмоғим мумкин?»

Тингу адолат-ла мен ганж топарман,
Бундан ўзгасидан мен равж топарман.

Ул ганжнинг бор-йўгин ночорларга бер,
Иўқса, иззат-нафсим менинг озор ер.

Агар ном чиқармоқ бўлса муддао,
Адлу шамшир ила ганж топмоқ раво.

Менинг сипоҳимга бу ганж не даркор,
Ҳақиқий мардликка дунё эмас тор.

Боболар расмига садоқат ила
Бу ганжни тарқатинг адолат ила.

Гавҳару, тиллою, нуқраю зарин
Беваю етимга тенг бўлинг барин.

Кимки фақир эрур, бенаво, маҳкум,
Мақсаду орзудан ё бўлса маҳрум.

Вайрону ободдан барин йиғингиз,
Жам этиб, бирма-бир санаб чиқингиз.

Улашинг сўнг ганжу дирҳам, динорни,
Дуо қилишсалар Жамшид помдорни.

Токи жисмим аро жоним бор экан,
Менга Жамшид ганжи не даркор экан?

Ганждан бир ҳиссасин йўлбонга беринг,
Мени излаб топган деҳқонга беринг.

Хар кимки Жамшиддан кафанлик кутгай,
Олам шодлигидан ноумид ўтгай.

Лашкарим билан мен тортсам ҳамки ранж,
Турону Чиндан мен келтиргумдир ганж.

Токи бу тулпорим, ўткир тигим бор,
Фирибга тушмасман, қочмасман почор».

Сўнгра Баҳром юрди ўз ганжи сари,
Ганжким, ўз кучи-ла топилган бари.

Юртининг ботирларин тўнлаб, этиб жам,
Улашди лашкарга бир йиллик дирҳам.

Бир базмгоҳ қурди фасли навбахор,
Ясадди бир қаср чун гавҳарнигор.

Биллур жомда майлар лаъла каби ёниб,
Баҳром Гўр шодликлар қилди қувониб.

Деди ёронларга: «Аё ботирлар,
Улуғлар тахтидан огоҳ шотирлар,

Бу тахтким, Хушангу Нўвзарни кўрди,
Бунда Офаридун даврини сурди.

Яна Кайқубод ҳам бошга кийиб тож,
Тошди бу тахт узра давлату ривож.

Айтинг, ул зотлардан тирик қолди ким?
Алл учун мангулик шуҳрат олди ким?

Бу чархи гардундан ўтди кўп номдор,
Қолди ҳикоятлар улардан ёдгор,

Яхшию ёмон от бўлиб муяссар,
Бири бадном бўлди, бири мўътабар.

Биз ҳам навбат билан бир-бир ўтармиз,
Печуп ёмонликка юзни тутармиз?

Ўтганлар ганжида менга не фойда?
Динорга ҳире қўймоқ, билдинг, бефойда.

Бу фоний дунёга дил боғламасман,
Бу тожу, бу ганждан вақт чоғламасман.

Куним шодлик билан ўтса, менга бас,
Оқил кишиларга андуҳ ярашмас.

Қўл остимда бўлган бирорта кимса,
Дехқонми, коргарми, ёшми ё кекса.

Нолиса мабодо менинг ранжимдан,
Буюрмасин менга тожу ганжимдан!»

Бор эди йиғинда Моҳиёр номли зот,
Юзу олтиш тўрт йил кечирган ҳаёт.

Бу сўзни эшитиб турди баногоҳ,
Деди: «Адолатли, ҳақиқатгўйи шох!»

Жаму Фаридундан огоҳ кишиман,
Озми-кўп билгайман улар ишидан.

Аммо сендай шохни кўрмаган жаҳон,
Сен — элнинг умиди ҳам фахри замон.

Дилинг дарё бўлса кенгликда баравж,
Ундан туғён уриб чиққайки бир мавж.

Бу мавждан таралур антиқа бир нур,
Бу нур доноларни ҳайратга солур.

Жаҳонда шундай ганж айладинг пайдо,
Ушнинг тимсолни кўрмаган дунё.

Жамдан сўзлаганда доною зариф,
Гапни Гавон дея берганлар таъриф.

Ҳеч ким билмас эди қайда ул ганжлар,
Хокдами ё сақлар комида аждар?

Сен уни тошингу қиё боқмадинг,
Оринг баланд келди, дилни ёқмадинг.

Бунча дурру гавҳар дарёда ҳам йўқ,
Не дарё, балки ул дунёда ҳам йўқ.

Дарвишларга бердинг гавҳару дурни,
Ул тилло говнию олгин охурни.

Сенга насиб қилсин бу тожу камар,
Еринг бўлсин мудом бахт ила зафар.

Токи олам бордир, ўчмагай отинг,
Тилдан тилга ўтар мадҳу сифотинг».

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН ТОЖИР ВА УНИНГ ШОГИРДИ ҲАҚИДА ҚИССА

Ўқу ўқдоп билан сўнги ҳафта ҳам
Нахчир овлади шоҳ ёлғиз ва нурғам.

Офтоб оташидан ёнар эди чўл,
Даштдан маънос бурди шаҳар сари йўл.

Бир тожир қасрига етди шу замон,
Ҳеч ким кўринмасди, боқмасин қаён.

Тожирга дедики, бизни меҳмон қил,
Биздан раижу озор кўрмагайсан, бил.

Савдогар таклифни айлади қабул,
Уйдан муносиб бир жой берди ул.

Қорин оғриғидан чекиб ранжу гам,
Шоҳ берди мезбонга бир ҳовуч дирҳам.

Дедики: «Келтиргил менга қоқ пишлоқ,
Бодом мағзи ила этиб қовурдоқ».

Мезбон бу таклифни этмади адо,
Уйда бодом мағзи йўқ эди асло.

Аммо уйга кириб у кечга ёвуқ,
Меҳмонга келтирди қоврилган товуқ.

Дастурхон ёзаркан Баҳромга мезбон,
Деди савдогарга Баҳром наҳлавон:

«Мен пишлоқ этувдим сендан илтимос,
Кўнглимга шу овқат ҳозир эди мос.

Шу ваздан сенга мен дирҳам бергандим,
Қорин оғриғидан сўз ҳам дегандим».

Тожир деди: «Аё ношукур меҳмон,
Жонинг ҳузурини билмаган подон,

Қоврилган товуқни келтирдим ҳозир,
Бундан ортигини сўрашинг надир?»

Тожирдан бу сўзин эшитиб Баҳром,
Пишлоқ орзусидан воз кечди тамом.

Нон еди, пушаймон бўлиб сўзидан,
Умидини узиб ўз орзусидан.

Уйқу голиб келиб, ўринга ётди,
На сирни бой берди, на бир сўз қотди.

Тонг отди, офтоб чиқди зар ёйиб,
Кўздан тун чодраси бўлганда ғойиб,

Шогирдига қилиб дўқу писанда,
Мағрур тожир дерди: «Эй, галварс банда,

Бир дирҳам бўлмаган товуқни нега
Қимматга олдингу жавр этдинг менга?»

Хуш кўрганга эди таоминг савор,
Қора тунда бунча тортмасдим озор.

Бир тангага олсанг пишлогин агар,
Кечам бўлмай эди шаҳд ила шакар».

Шогирд деди: «Товуқ менинг ҳиссамдан,
Менинг ҳисобимдан, менинг киссамдан.

Иккинги меҳмоним бўлдингиз бу кеч,
Ортиқча жанжалга ўрин йўқдир ҳеч».

Фароғат уйқудан уйғониб Баҳром,
Бу жойдан кетмоққа айлади мақом,

То чиқиб шаҳр аро кўшқу айвонга,
Тожини етказсин баланд Ҳайвонга.

Баҳром фикрин англаб у шогирд ўғил,
Деди: «Бугун менинг меҳмоним бўлгил!»

Шоҳ бориб ўтирди унинг тахтига,
Ҳайрат-ла термилиб тахту бахтига.

Келтирди ул йигит икки юз тухум,
Яна пазандага буюрди шул зум:

«Келтир бодом мағзин қовуриб чаққон,
Тайёрла қоқ пишлоқ билан иссиқ нон!»

Меҳмоннинг ораси шу эди оқшом,
Дастурхонлар ёзиб, отгил аҳтиром!»

Баҳромнинг олдига келиб деди у:
«Кеча сен тухумни этганинг орзу,

Ушбу орзуйингни атурмиз бажо,
Хилма-хил таомни қилиб муҳайё».

Шундай дебон кетди у бозор ёққа,
Турфа хил поз-неъмат харид этмоққа.

Олди шакар, бодом, товуқ ва қўзи,
Тўкин бўлсин дея меҳмон ризқ-рўзи.

Сотиб олди шароб ва мушку гулоб,
Кейин қайта қолди уйига шитоб.

Йигит сахий эди ва ақли расо,
Хушхўр таомларни этди жо-бажо.

Овқат ейилгач, у май қуйиб жомга,
Аввало узатди шоҳ Баҳромга.

Яна қайтарилди май тўла қадаҳ,
Сухбатга жон бериб шодлик ва фараҳ.

Мезбонга боқдию деди шахриёр:
«Мени Баҳром истар, қайтмоғим дарвор.

Айшу нўш ила сен фарағат қилгил,
Сухбатни бузмагил ва роҳат қилгил».

Отин эгарлади, ёл-думин тараб,
Майдан шод, юраркан гулшанга қараб,

Савдогарга деди: «Сал ҳоврингдап туш,
Мол-дунё гадоси, эй арзонфурун,

Кеча бир чақага сен мени сотдинг,
Шогирдинг кўнига чанг-тунроқ отдинг.

Дединги, товугнинг кўн қимматбаҳо,
Мени ютгай, дединг, коми аждаҳо».

Тожирга шундай деб, йўлга тушди-да,
Жадал етди ўзини шоҳлик кўшкига.

Уфқда офтоб кўрсатганда тож,
Тахтига ўтирди, тахти эди ож.

Боргоҳ сипоҳига у этди фармон:
«Савдогарни дарров келтиринг бўён!»

Кўн ўтмай шу ерда бўлдилар ҳозир.
Шодон шогирд ила ул ғамнок тожир.

Шогирдни қаршилаб подшоҳ хушчиroy,
Улуғлар ёнидан тайин этди жой.

Бир ҳамён қўйдилар унинг қонига,
Ой чиққандай бўлди ичу тошига.

Деди тожирга шоҳ: «Жонинг бор таңда,
Унутма, сен бунга бўларсан банда.

Ҳар ойда ички бор берурсан маош,
Олтмиш ганж дирҳамга ўзи бўясин бош.

Сенинг молнинг билан меҳмон кутсин у,
Покдиллар кўнглини хандон этсин у».

Муъбадга дедиким: «Бундан сўнг подшоҳ
То олам ишига қилмасдан нигоҳ,

Қайдан билсин элнинг қай бири улуе,
Яхшию ёмонга педир йўл-йўруғ?

Бундан сўнг, эй оқил ва доно одам,
Шуви унутмасдан, эсла дамо-дам:

«Агар инсон бўлсанг бахилликдан кеч,
Билки, бахил боғи кўкармагай ҳеч».

БАҲРОМ ГУРНИНГ АЖДАҲОНИ УЛДИРГАНИ ВА БОҒБОНИНГ ХОТИНИ ҲАҚИДА ҚИССА

Кўп вақт бирга бўлиб сардору мумтоз,
Мусаффо май ичиб, тинглаб кую соз,

Баҳорга чиқдилар. Беҳиштай ҳар ён,
Ерга лола гўё экмийди осмон.

Даштларга тўлганди қулову оҳу,
Маю сутдай оқар ариқларда сув.

Олқару кийиклар ўйнашур қирда,
Сабза гиламлари ёйиқ ҳар ерда.

Мушкян ҳидга тўлиб оқарди анҳор,
Ҳумларда май — мисли сиқилган анор.

Мардлар Баҳром Гўрга арзи ҳоя этди,
Яъни нахчир овин нақ пайти этди.

Шоҳ деди: «Майлига, анжомни шайланг,
Лашкардан минг боғир йигитни сайланг,

Тайёр этмоқ керак лочину шоҳбоз,
Бургуту қарчигаёй бўлсин яна соз.

Турондир ов қилмоқ учун ажиб жой,
Биз нахчир овлайлик у ерда бир ой».

Туронга йўл олди шоҳи нахчиржўй,
Ййрарди оламда минг хил рангу буй.

Қулону, олқару оҳу бунда мўл,
Сардорлар урдилар улкан овга қўл.

Шу зайл икки кун ов этди давом,
Баҳромнинг қўлидан тушмас эди жом.

Учинчи кун қуёш кўрсатди жамол,
Шаҳдидан қора тун чекинди дарҳол.

Офтоби мунаввар кийди бошга тож,
Ер бўлди зумуррад, дарёю тоғ — ож.

Яна ов ишқида от сураркан шоҳ,
Шердай бир аждаҳо учради ногоҳ.

Бўйни, боши сержун ва ёлдор эди,
Кўкрагида қўша пистон бор эди.

Шоҳ камонин олиб, ўқини солди,
Аждаҳо кўксини мўлжалга олди.

Яна бир ўқ отди бошига шу он,
Ҳисмидан тирқираб чиқди захру қон.

Отилан тушдию олиб ханжарни,
Чошиб ташлади у ёвуз аждарни.

Бир барно йигитни ютган эди у,
Вужудин емириб захр ила оғу.

Шоҳ ўшал барнога йиғлади зор-зор,
Заҳридан кўзлари тортганди озор.

У ердан шитобан шоҳ тушди йўлга,
Уйқию сув истаб, боқиб ўнг-сўлга.

Қаршисидан чиқди ободгина жой,
Воҳа ўртасида сўлим бир сарой.

Шу пайт кўзали бир аёлни кўрди,
Аёл Баҳром шоҳдан уялиб турди.

Баҳром деди: «Паноҳ берсанг, эй аёл,
Етказмасдим сенга ранж ила малол».

Хотин деди: «Аё паҳлавон йигит,
Уйимни уйингдай, майли, қабул эт».

Бу сўздан сўнг отни уйга бурди шоҳ,
Эрини чақирди хотин хайрихоҳ.

Деди унга: «Отни боқ сомон ила,
Ел-тапин тароқ ё жул билан сила».

Меҳмоннинг ётоғин этдию тайин,
Хонани озода қилди атайин.

Бўйра солди, ёзди кўрпаю гилам,
Баҳром шоҳни этди ёду дуо ҳам.

Сув, ўтин тайёрлаб у аёл мезбон,
Эрини чақирди меҳмондан пинҳон.

Бу водоп мўйсафид тик қотар жойда,
Бирорта кимсани кўрса саройда.

Бу иш хотинларнинг ишимас гарчанд,
Сипоҳ хизматиға ўзи бўлди банд.

Баҳром шоҳ юз-қўлин ювиб, ўша чоғ
Билдики, аждардан бўлмишди носоғ.

Дастурхон келтириб ёзди ул хотин,
Шай этиб сабза, нон, сут, қандолатин.

Овроқ нон едию шоҳ ётди солиб,
Чиний дасторини юзига солиб.

Уйғониб, шовурни тинглади бирпас,
Хотин дер эрига: «Бандайи нокас,

Бир қўзи сўймоғинг керак, бу отлиқ
Кўринур мўътабар, шахриёр зотлиқ.

Келбати шоҳона моҳ таълат юзи,
Балки, шудир педшоҳ Баҳромнинг ўзи».

Хотинига қараб ул бенаво эр:
«Бехуда гапларни вайсамагин, — дер, —

Уйда на гўштинг бор, на нону туз бор,
На ил йигирасан, қилгали рўзгор.

Қўзингни сувори еб кетар фақат,
Йўловчидан теккай нима манфаат?

Аёзу бўрон-ла келиб қолса қиш,
Бошимизга тушгай ҳали кўп таъвиш».

Хотин тингламади эринг сўзини,
Заковатда ортиқ сезиб ўзини,

Эрига ўтказди ирода кучин,
Қўзини сўйдирди йўловчи учун.

Гўшту сабзавотни этиб омукта
Бир қовон овқатни пиширди пухта.

Шахриёр олдига тортилди таом,
Тухуму сабзаю гўшт ила қиём.

Қўзининг бир сонин қўйди у яхлит,
Безаб дастурхонни худди шу тахлит.

Баҳром овқатни еб, қўл ювди шу он,
Тани носоғ эди, нолирди ҳамон.

Тун ўтиб, анжуман қурганда офтоб,
Келтирди ул хотин жийдаю шароб.

Деди унга подшоҳ: «Эй, яхши аёл,
Қадим дostonлардан этгил қийлу қол,

Токи, сўзинг тинглаб ичайин бода,
Дилим дарддан бўлса шояд озода.

Сендан илтимосим, арзи ҳолим шу,
Шудир шоҳ дилида муроду орзу».

Хотин жавоб қилди: «Жуда яхши гап,
Хар иш равишига оллодир сабаб».

«Сўзларинг рост, — деди Баҳром ҳам шу тоб, —
Хар ким тилар ундан адл ила инсоф».

Деди ул оқила: «Эшит, эй покрой,
Бу жойда одам кўп, кўп эрур сарой.

Бу ердан жуда кўп сувори ўтар,
Шоҳнинг синоҳлари гоҳ манзил тутар.

Бир-бирин ўгри деб аташиб сардор,
Бир-бирин дилига етказар озор.

Беш-олти дирҳам-чун кўтариб жанжал,
Фароғат дамига урулар чапгал.

Емопотлиқ қилиб поктан аёлни,
Нобон ишга бурар фикру хаёлни.

Бу хил зиён ишдан пайдо бўлмас ганж,
Подшоҳи жаҳондан шундай етур ранж».

Бу сўздан кўп маҳзун бўлди шахриёр,
Емопотлиқ қилди уни хизматкор.

Кўнглидан ўтказди шоҳи мўътабар,
Шу бўлса одиллик ҳурмати агар,

Қилай бир печа кун ситамгарлик, то
Жабрим элда меҳр айласин пайдо.

Бу нохуш хаёл-ла ётди тун бўйи,
Жабру ситам билан банд бўлиб ўйи.

Тун пардасин йиртиб офтоби тобон,
Нуридан мунаввар бўлганда жаҳон,

Хотин уйдан чиқиб, эрига шу чоқ —
Деди: «Қозон-ўтга уннагил тезроқ,

Сувга турли-туман тухумларни бос,
Қозонни қоронғи бир бурчакка ос.

Мен бориб соғайин сигирнинг сутин,
Сенга ҳам осонмас қозону ўтин».

Яйловдан сигирни келтириб аёл,
Олдига ўт-ўлан ташлади дарҳол.

Худо номи билан жуфтлаб дилини,
Нафти билан силаб тортди елинни.

Елиндан келмади бир қатра сут ҳам,
Мезбон аёл кўнглин босди гусса-ғам.

Эрига дедик: «Аё, катхудоё,
Шаҳаншоҳ даргазаб бўлган, ҳойнаҳой.

Шаҳриёр тузгандир ситамкор режа,
Кўнглидан ёмон ган ўтгандир кеча».

Эри деди унга: «Нечун бу сўзлар,
Кўнглинг мудом ёмон ҳаёлни кўзлар».

Хотин деди: «Фикрим эмасдир ғалат,
Сўзларим беҳуда эмасдир, албат.

Ситамкор бўлганда жаҳондор подшоҳ,
Юзин кўрсатмайди ҳатто кўкда моҳ.

Елиндан сут қочиб, бўлгай бесамар,
Атрин йўқотади мушк ила анбар.

Фош бўлур ҳар нечук винову риё,
Юмшоқ дил ҳам бўлур чун санги хоро.

Бўрига ем бўлар дашт аро инсон,
Доно четга қочгай кўринса нодон.

Адолатсизликдан шоҳ этса зуғум,
Палағда бўлгайдир товуқда тухум.

Сигир яйловида ўт-қу кўн эди,
Ему хашаги ҳам созу хўб эди.

Бироқ бир томчи сут йиғмабди жонвор,
На танда мажолу, на рангда ранг бор».

Бу сўзларни тинглаб подшоҳи олам,
Кўн афсуслар ила чекди ғам-алам.

Худога дедик: «Эй парвардигор,
Сенинг амрингдандир бу дуйё — рўзгор.

Бош тортса инсофдан мабодо дилим,
Буюрмасин шоҳлик тахти — манзилим»

Покдилу художўй хотин шу лаҳза
Сигирнинг ёнига етишди аста.

Худованд номи-ла, ниятлар тилаб,
Елинни ушлади оҳиста силаб.

Сигир вужудидан сут келди шу дам,
Мезбон аёл дерди: «Эй, қодир эгам,

Бедодгар қалбига солдинг адолат,
Йўқса, рўй бермасди ундан бу ҳолат».

Сўнг деди эрига: «Аё катхудо,
Адлу инсоф бўлди яна жо-бажо.

Дилхушу сарфароз бўлурмиз яна,
Жаҳонофариндан ушбу тавтана».

Қозонда мавжланиб пишар экан сут,
Яна эр-хотиннинг кўнгли бўлди бут.

Меҳмонга кўрсатиб пззату икром,
Эр-хотин келтирди хилма-хил таом.

Косада ширгуруч турарди сермой,
Бир томон гўшт бўлса, бир томонда чой.

Ширгуручдан озоқ еди-да подшоҳ,
Фикридан хотинни айлади огоҳ.

Қамчи бериб деди: «Бир дароҳга ил,
Муқаддас жой бўлсин, гузаргоҳга ил.

Бир шоҳга плгиким, кўп баланд бўлсин,
Шамолу бўронга нописанд бўлсин.

Сўнг кузат қамчидан кўз узмай асло,
Нўловчи феълдан бўлма бепарво».

Шитоб ила борди аёл дароҳга,
Шоҳнинг қамчисини илди бир шоҳга.

Бир қанча вақт унга айлади нигоҳ,
Шу пайт келиб қолди беҳисоб сипоҳ.

Қамчини баладда кўрган ҳар одам
Баҳромга офарин айтарди шул дам.

Отдан тушиб, қамчи пойига етиб,
Дастасин ўнарни таъзимлар этиб.

Эр-хотин дейишди: «Бу — шоҳ бегумон,
Чеҳрасида шоҳлик белгиси аён».

Хижолат тортишиб қайтишди икков
Ва шоҳнинг ёнига бордилар дарров.

Дедилар: «Улуг шоҳ, паҳлавон, оқил,
Муъбадлар муъбади, жаҳондор, одил!»

Бу уйнинг эгаси дарвинч бир инсон,
Аёли бепаво, эри полизбон.

Бизнинг тилагимиз — шоҳга бандалик.
Тамагир эмасмиз, бу — шармандалик.

Меҳмон бўлмогингни бу манзил аро
Хаёл ҳам этмовдик, эй шоҳи доно!»

Жавобан ударга Баҳром шундай дер:
«Сизники бу экин, бу ўлка, бу ер.

Фақат мезбонликни айлангиз пеша
Богбонликни энди билманг андеша».

Шундай деб саройдан чиқди у дилшод,
Нўлга равон бўлди яна учқур от.

Бепаво қинлоқдан чиқди шаҳриёр,
Гавҳарнигор қасрин этиб ихтиёр.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ НАХЧИРГОҲГА БОРГАНИ ВА БАРЗИН ДЕҲҚОН ҚИЗЛАРИГА СОВЧИ БЎЛГАНИ

Нахчиргоҳ сарига бошлаб кўп сипоҳ,
Уч кунлик сафарга йўл тутди подшоҳ.

Эрон улугидан уч юз отлик мард
Бўдилар бу йўлда ҳамрозу ҳамлард.

Яна уч юз чоғли хизматкор киши,—
Ов абзалин ташиб бормоқдир иши.

Ун туя ҳарирдан қилинди зеб бахш,
Узалин зардан, тоза дурдан нақш.

Подшоҳ чодирини қурдилар баланд,
Оро тоғди яна тахти аржиманд.

Етти фил олдинда одимлар шахдам,
Устида осмон ранг феруза тахт ҳам.

Тахтнинг поялари зар ила биллур,
Чайқалиб борарди шоҳ Баҳреми Гўр.

Қиличбоз ўттизта гулом ҳамроҳи,
Барчаси заркамар, заррин кулоҳи.

Юз хачирда борар мутрибу машшоқ
Гавҳар тоғ бошида порлар ярқироқ.

Бир юз олтмиш шаҳбоз қушдор қўлида,
Икки юз чарғ шоҳин ўнгу сўлида.

Бордир бир қора қуш шу қушлар аро,
У шоҳнинг кўзида кўп қимматбаҳо.

Чангали қоп-қора, тумшуги сариқ,
Ярқираб турарди нақ юлдуз янглиғ.

Унга Турго дебон бермишдилар ном,
Кўзлари бамисли қон тўла қўш жом.

Хоқон ҳади этмиш шоҳга бож ила,
Шоҳона тахту ҳам ёқут тож ила.

Яна заррин ҳалқа юбормиш бирга,
Қирқта билакузук, иккам қирқ сирға.

Яна уч юз туя чиний қиммат мол
Ва уч юз ёқут кўз узук — ранги ол.

Қушдорлар кетидан ул шоҳи жаҳон
Қўйди юз йигирма нахчиргир қоплон.

Қоплонлар ҳалқаси гавҳардан эди,
Ҳалқалар занжири соф зардан эди.

Қаршидан жуда кенг дарё чиқди боз,
Сувга юз тутдилар синоҳу сарбоз.

Шу сувга келарди ҳар етти йилда
Шаҳаншоҳ муборақ ниёт-ла дилда.

Лашкар етганида дарёга яқин,
Қушга тўла кўрди шоҳ дарё сатҳин.

Табл урилди, Тугро ҳавога учди,
Бетоқат олғир қуш фазони қучди.

Учиб бир турнага урди у чангал,
На турна, йўлбарсга бергудек ажал.

Яна бир бургутни шиддат-ла олди,
Шўнғиб-шўнғиб, охир кўздан йўқолди.

Йўқолди камондан учган ўқ мисол,
Бир қушдор ортидан еларди беҳол.

Унинг парвозидан маюс бўлиб шоҳ,
Занг саси кетидан чопаркан, ногоҳ

Бир боққа дуч келди, нақ гулзор эди,
Богнинг бурчагида бир кўшк бор эди.

Нахчиргоҳда қолиб подшоҳ лашкари,
Ўзи синоҳ билан кирди бог сари.

Бог беҳад эдию сўлим эди кўн,
Шоҳ кўзида эди ҳам созу, ҳам хўб.

Гулзор ўртасида бир ҳавзи зилол,
Ўй суриб ўтирар лабида бир чол.

Зийнатланган эди бу бог саросар,
Бир ён гуломлару бур ён сийму зар.

Ёнида уч малак, баданлар — садаф,
Олмишлар тожиги феруза қадаб,

Ёноқлар баҳору қад — сарви мавзун,
Қошлари камону сочлари узун.

Қўлларида биллур жом тўла бода,
Баҳром Гўр уларга боқди афтода.

Қизлар чеҳрасидан кўзи қамашди,
Тугро хаёлидан фикри адашди.

Давлатманд кўрдию шоҳни ўша он
Шаибалилдай қотди ранги заъфарон.

Барзин эди доно мўйсафид оти,
Унга орзу эди шоҳ глтифоти.

Барзин шамолдай тез ўрнидан қўнди,
Бориб шоҳ олдига, у ерни ўпди.

Деди унга: «Аё шоҳи офтоб чеҳр,
Сенга насиб бўлсин гардуни сипеҳр!

Богимга келибсан, раҳмат, омон бўл,
Икки юз сувори билан меҳмон бўл.

Барзин боши ойга етарди қушод,
Бу боғдан шаҳаншоҳ агар бўлса шод».

Барзинга деди ул подшоҳи жаҳон:
«Бугун Тугро бўлди кўзлардан ниҳон.

Тезчангал бу қушдан дилим бўлди танг,
Тутқич бермай учар, оёғида занг».

Жавоб қилди Барзин деҳқон: «Аё шох,
Бир қуш кўрган эдим қаноти сиёҳ.

Қўнгироғи зардап, тани қон-қора,
Чангали, тумшуги мисли зогора.

Тугро илиминдир боғ дарахтига,
Энди қўлга кирар, шоҳим бахтига».

Дарҳол бир гуломга буюрди подшоҳ:
«Қилсил уя дарахтга сиңичилаб нигоҳ!»

Уя гулом тез бориб, келтирди хабар:
«Шод бўлсин подшоҳим, Тугро бехатар.

Тугро илинибди ёнгоққа бехос,
Фақат қушдор уни этгайдир халос».

Келтирдилар қушни, шод сўзлади чол:
«Олам яғонаси, марди безавол,

Кўзимга тўтиё хок қалами,
Сенга бавда бўлсин тождорлар жами!

Энди бу шодлик-чун бир вадаҳ май ич,
Дилинг ором топти, хижил бўлмай ич».

Мўйсафид сўзлари бўлиб нойиста,
Шоҳ ҳовуз бўйига қўнди оловта.

Етиб келди вазир ёнига шул дам,
Суворилар ила хазинабон ҳам.

Барзин май базмини шод, обод қилди,
Жаҳондор помини аввал ёд қилди.

Сўнг май келтиришиб, биллур жом ила
Тутдилар Баҳромга эҳтиром ила.

Жаҳондор шу лаҳза майни кўриб хуш,
Кўнгли тортганича уйдан қилди нўш.

Бундан Барзин дили шод бўлиб гоят,
Кўза-кўза майлар келди ниҳоят.

Барзин маст бўлибон қизларга деди:
«Санъатчи қизларим, тинглапгиз энди:

Келган меҳмон эмас оддий бир сипоҳ,
Ташриф буюрмишдир, балки Баҳром шоҳ,

Эй газалгўй, энди бирор газал айт,
Сен чанг чал, ой юзлим, келди айни пайт».

Бордилар учовлон шоҳнинг қошига,
Тавҳар тоқларини кийиб бошига.

Бири — чангзан, бири бўлиб хушхиром,
Бири газал айтиб, шоҳни этди ром.

Уларни мадҳ этиб, боқаркан мафтун,
Бодани сипқариб, шоҳ бўлди мамнун.

«Бу қизлар ким эрур?— деб сўради шоҳ,
Ва бу шодликлардан эт мени огоҳ!»

Барзин деди: «Эшит, аё шаҳриёр,
Сенингиз ўтмасин бу олам — рўзгор.

Билгилки, бу қизлар — менинг қизларим,
Жону жигариму қолар изларим.

Бири газалхону бири чангнавоз,
Бири позук адо раққоса мумтоз.

Менинг ҳеч нарсадан йўқ зарра камим,
Етарли боғу ер динор, дирҳамим.

Уч қизим хуснда хуррам баҳордир,
Кўриб турибсан-ку, шонли баҳодир!»

Ғазалхонга деди: «Эй моҳрўй гўзал,
Шоҳнинг таърифида айтгин бир ғазал».

Бири қўшиқ бошлаб, бири чертиб соз,
Дилдан ғамни қувиб этди сарафароз.

Ғазалхон қиз буриб сўнг шоҳга юзин,
Деди: «Хусравнишон, эшит дил сўзин!»

Сен кўк юзидаги моҳга ўхшайсан.
Тахтга энг муносиб шоҳга ўхшайсан.

Юзинг худди моҳу қадинг — нақ шамшод,
Бу шоҳлик, тахту тож сен билан обод.

Хушбахтдир, ким юзинг саҳарда кўрса,
Сочинг димогига анбар уфурса.

Келбату қоматинг — йўлбарсу шоҳин,
Гардунгача етсин шавкатинг, шоҳим,

Чехранг бамисоли гулвор япроғи,
Меҳрингдан яшнайд кўнгиллар боғи.

Дилинг дарё эрур, сахий қўлсан, дов,
Камонингга йўлбарс, шерлар бўлур ов.

Қили тешиб ўтар ўқинг беҳато,
Адлингдан сув сутга айланур ҳатто.

Синоҳлар кўрганда сенинг камонинг
Ва қувватга тўлган қадду камолинг,

Ҳисобсиз бўлса ҳам лашкарда аскар,
Сенга тенг келолмас шиддатда яксар».

Бу ғазални тинглаб ул шоҳи Баҳром
Сипқарди май тўла яна биллур жом.

Шоҳ Барзинга деди: «Эй сарфароз мард,
Жаҳовда кўп кўрган шодлик, ғаму дард,

Топмагайсан мендан афзал бир куёв,
Мен шоҳлар шоҳиман, шоҳликда Хусрав.

Уч қизинг бахш айла шоҳи жаҳонга,
Тожинг шуъласини етказ Кайвонга».

Барзин жавоб қилди: «Аё шаҳриёр,
Шодлик бўлсин сенга маю майгусор,

Борми бу жаҳонда журъатли бўлган,
Шоҳим, матлабингдан терсга бурилган?»

Мени ғулом каби, шоҳим, қабул эт,
Тахтингни эъвозлаб, сийловчи қул эт.

Сийлайман мен сенинг тожу тахтингни,
Шону шавкатингни, тахту бахтингни.

Хизматингда бўлсин уч қизим, майли,
Майли, банданг бўлсин луфтинг туфайли».

Подшоҳ хуш кўрибон бу уч чиройни,
Кўргандек бўлди нақ уч тўлини ойни.

Қадлари сарв эрур, чехралари ол,
Тахту тож зийнати уч соҳибжамол.

«Кўнглимда неки бор яхшию ёмон,
Сенга изҳор этай, эй шоҳи жаҳон.

Палосу, либосу, зебу заридан,
Емоқлик, ичмоқлик — бари-баридан.

Бешубҳа икки юз туя молим бор,
Балки, бундан ҳам кўн, эҳтимолим бор.

Билагузук, ҳалқа ва тожу тахтим,
Бари шу қизларга — шулардир бахтим».

Барзин сўзин тинглаб кулдию Баҳром,
Деди: «Бисотингда бор мулку анжом.

Бари жой-жойида қолсин, мен тегмай,
Сен ғазал бошлатгин ва келтиргил май».

**БАҲРОМНИНГ ОВДАГИ
ЖАСОРАТИ**

Унга Барзин деди: «Ойдаи бу уч қиз
Қаюмарс ва Хушанг йўлида тенгсиэ.

Булар сеникидир, хоки роҳингдир,
Сенинг бахшидангдир, ҳалол моҳингдир,

Кенжа қизим номи, бил, Маҳофарид,
Бири Фаронакдир, бири Шанбалид».

Хуш кўрди шаҳаншоҳ бу уч дилдорни,
Қабул этди уччов маҳбуба ёрни.

Буюрди, лашкардан бир улуғ номдор
Тўртта заррин тахтни айлади тайёр.

Маҳмилга ўтирди уч позанни ҳам,
Олтмин румий ходим хизматда ҳамдам.

Уларни таърифлаб ширин забонда,
Олиб боришдилар тахти равонда.

Заррин шабистонга кирдилар уч моҳ,
Улар жамолидан маст эди подшоҳ.

Шаҳаншоҳ қамчисин олиб бир гулом
Илди даргоҳ аро, этиб эҳтиром.

Ишу қамчидан бошқа ҳеч қандай нишон
Йўқ эди, сипоҳга бергай бунча шон.

Ҳар кимки кўраркан қамчинни, шитоб
Бориб ўпарди-ю, этарди тавоф.

Мастона бўлгунча пчди шаҳриёр,
Маҳмилга ўтирди шоду бахтиёр!

Заррин шабистонга етдию Баҳром,
Гавҳарсб қасрда олди хўб ором.

Бир ҳафта айш этиб, қуриб суҳбатлар,
Улашди инъому, нозу неъматлар.

Саккизинчи куни овга чиқди шоҳ,
Рўзбеҳу минг сипоҳ ёнида ҳамроҳ.

Тўлганди қулонга дашту биёбон,
Ўйнар шоҳ қўлида каёний камон.

Икки ўтқир ўқни ўриатиб ёйга,
Илтижо қилди у қодир худойга.

Фасли баҳор эди, қулон кўп эди,
Бир-бирин қувлашар, неча тўп эди.

Бир-бирин гажишиб қилардилар жанг,
Бўлганди биёбон қондан ҳақиқ раи.

Баҳром қарадики, икки нар қулон,
Бир-бирин бўғизлаб, янчур беомон.

Бири голиб келиб бу майдон аро,
Ургочи қулонни босди у танҳо.

Бу ҳолатни кўриб Баҳром бўлиб шод,
Таранг тортиб ёйнинг торини қушод,

Ўқ узди жуфтлашган қўш қулон сарг,
Чамбарчас миҳланди ургочи, нари.

Бир ўқ-ла иккисин урди бемалол,
Бу аниқ мўлжалдан лашкар эди лол.

Кўриб мерганликнинг бу ажиб баҳсин,
Ҳамма шаҳриёрга айтарди таҳсин:

«Ёмон кўздан сени ағам сақласин,
Ҳар кунинг байрамдай шод чарақласин».

Сен мардлик бобида соҳибқиронсан,
Ҳам шоҳсан, хусравсан, ҳам паҳлавонсан».

**БАҲРОМНИНГ ШЕРЛАРИНИ
ЎЛДИРГАНИ ВА ГАВҲАРФУРУШНИНГ УЙИГА БОРИБ,
УНИНГ ҚИЗИНИ СУРАГАНИ**

Подшоҳ қамчи босиб шабранг тулпорга,
Йўл қувиб, дуч келди бир тўқайзорга.

Чиқди чангалзордан икки шер ногоҳ,
Камонни мўлжалга аниқ тортиди шоҳ.

Бир шернинг кўксини ўқ ёриб кирди,
Токи пойнакча қўпориб кирди.

Мода шер ёнига бориб бирпасда,
Уни белбоғ билан айлади баста.

Шоҳ деди: «Бу ўқнинг пати йўқ эди,
Ўзи ҳам ўтмасроқ, олдий ўқ эди».

Сипоҳлар айтдилар шоҳга офарин:
«Номинг баланд бўлсин, эй шоҳи замин!»

Токи барпо бўлиб бу тахти олам,
Сендайин подшоҳни кўрмади одам.

Учсиз ўқ биланки қулатдинг шерни,
Тогни ҳам янчунгдир сермаб шампирни».

Чангалзор ичига отни сурдилар,
Содиқ сипоҳлар бирга юрдилар.

Кўрдилар қўй тўла бир сўлим яйлов,
Чўпон кўрққанидан қочарди яёв.

Чўпонлар сардори кўрди Баҳромни,
Шер хавфи олганди ундан оромни.

Баҳром сўради: «Бу даҳшат тўқайда
Кимдир қўй боқувчи ва ўзи қайда?»

Чўпонбоши деди: «Аё, эй номдор,
Елғиз мен бу ишни этдим ихтиёр.

Заргарга қарамдир сен кўрган бу мол,
Тогдан ҳайдаб тушдим кеча бемалол.

Этмас хўжайиним даҳшатни писанд,
Ғоят бадавлатдир, ғоят аржуманд.

Унинг молу мулки, сийму зари кўп,
Ёқуту, биллуру ҳам гавҳари кўп.

Елғиз бир қизи бор, чангзан у элда,
Қоп-қора зулфлари ўйнайди белда.

Шу қизини қўлидан ичар фақат май,
Дунё кўрмагандир бир кекса бундай.

Агар бўлмаганда Баҳром шоҳ адли,
Бўлмасди бунчалик номдор, давлатли.

Шаҳаншоҳ интизмас бойлигу зарга,
Шундай ўргатгандир у муъбадларга.

Йиртқични ўлдирган, айтгил, қайси мард,
Оллоҳ қўндирмасин кипригига гард!»

Баҳром жавоб қилди: «Бу иккита шер
Бир ботир ўқидан бўлди қаро ер.

Сўнг етти дўстини ёнига олиб,
Қайгадир кетди у сувори, ғолиб.

Сен бизга заргарнинг уйини кўрсат,
Бекитмасдан, кўча-кўйини кўрсат».

Чўпонбоши деди: «Суринг аргумоқ,
Қаршингиздан чиқар сўлим бир қишлоқ».

Юрт аро машҳурдир у жойининг номи,
Баҳром шоҳ қасрига етган найгоми.

Тим сиёҳ ҳаририн ёйган маҳал тун,
У ерда бошланур базми гуногун.

Бориб, яқинроқдан қулоқ сол бирпас,
Базму чанг садоси сени этгай маст».

Бу сўзни эшитиб, отга минди шоҳ,
Шоҳона либослар кийгизди сипоҳ.

Ажралди қўшипдан ҳам вазирдан у,
Бошида чарх урар хилма-хил орзу.

Рўзбеҳ боқиб аъён ўтирган ёққа,
Деди: «Эрон шоҳи бориб қишлоққа;

Заргар эшигини очар, шубҳасиз.
Дилдаги борини сочар, шубҳасиз.

У заргар қизини сўраши аниқ,
Бошини тож билан ўраши аниқ.

Сўнг заррин ҳарамга гўзални элтар,
Барзин уйида ҳам машпат этар.

Айшу ишратга у асло тўймайди,
Тонггача ёр зулфин қўлдан қўймайди.

Унинг ҳарамлари юздаи ҳам ошиқ,
Ёмондир шоҳ бўлса бу тахлит ошиқ.

Ҳозир тўққиз юзу ўттизта барно,
Бошию эғнида шоҳона сарпо,

Уларнинг ҳар бири, ходим сўзича,
Подшоҳлик ганжини ютар ўзича.

Бу йўлда бор мулкин этмоқда торож,
Бир ойда йўқ бўлди Румдан тушган бож.

Минг ҳайф, бу қомату, бу ҳусну камол,
Минг ҳайф, мажлис аро бу нурли жамоля

Ким кўрган бу қадар полвону зўрни,
Бир ўқда урғай қўш нахчиру гўрни.

Аёллар айшидан бўлмаса адо,
Бадани суст тортиб, қомати дудо.

Қабоғи салқийди, сарғаяр юзи,
Нурдан жудо бўлғай тобора кўзи.

Хонимлар исидан оқаргайдир соч,
Соч оқи умидсиз этгай, на илож!

Шаҳват ёш қоматни эгиб ташлагай,
Хотин-ла кўш бўлмоқ бало бошлагай.

Яқинлашмоқ керак бир ойда бир бор,
Буидан ошиб кетса етказур озор.

Насл қолдирмоққа яралган бу иш,
Оқил кишиларга ортиги — ташвиш.

Кимки кўш майл этди бу шаҳват томон,
Қамайиб боргайдир янғисмидаги қон».

Йўлин йўқотгунча осмонда куён
Шу зайл кетдилар бўлиб суҳбатдош.

Қоронғи кечада, ёнда навқари,
Баҳром елиб борар у қишлоқ сари.

Етишди мўл юриб, заргар уйига,
Қулоқ солиб турди чапнинг куйига.

Чанг саси мафтункор янгарган тағин,
Савдогар қасрига шоҳ борди яқин.

Худонинг номини дилда этиб ёд,
Эшик ҳалқасини қоқди ботма-бот.

«Ким у?— товуш қилди хизматкор аёл,—
Тунда эшик қоқиб юрган бемалол?»

Жавоб шундоқ бўлди: «Шоҳ билан бирга
Овга чиққан эдик дашти нахчирга,

Кеч бўлиб, оқсоқлаб қолди бедовим,
Йўлда қолиб кетдим, юришмай овим.

Отим ўғирланур қолсам кўчада,
Олтин жабдуғ кетгай зулмат кечада».

Канизак хўжасин айлади огоҳ:
«Бир йигит сўрайди кечалик паноҳ,

Кўчада қолсам дер, йўқолур отим,
Олтин жабдуғларим, бору бисотим».

Жавоб бўлди: «Очғил эшикни, тез бор,
Меҳмоннавозликка биз доим тайёр».

Канизак эшикни очдию дарҳол,
Баҳромга дедик, ўғлон кира қол!

Шоҳ кириб, ажойиб бир жойни кўрди,
Хизматкорлар тўла саройни кўрди.

Ҳайратда дедик: «Ҳодир худойим,
Банданга раҳнамо ўзингсан доим.

Ҳамиша одиллик бўлсин оиним.
Фориғ бўлсин ҳирсу тамадан дилим.

Бўлсин ҳар ишимда адолат қанот,
Фуқаро давримда яшасинлар шод.

Донишу карамим бўлса зиёда,
Шухратим яшагай ушбу дунёда.

Барча улус худди шу заргар монанд
Чанг чалиб, базм этиб, бўлсинлар хурсанд».

Шаҳаншоҳ чиқаркан баланд айвонга,
Ногоҳ кўзи тушди дилбар жопонга.

Уй эгаси солиб меҳмонга разм,
Ўрнидан қўзғалди қиланча таъзим

Ва деди: «Бу оқшом бахтинг ёр бўлсин,
Барча душманларинг хору зор бўлсин».

Тўшак ёйиб, болиш қўйиб шул заҳот,
Меҳмон дийдоридан мезбон бўлди шод.

Амр этди, ёзилди тўкин дастурхон,
Келтирилди рангин таом: ошу нон.

Буюрди, хизматкор отга қарасин,
Ем солсин, ёл-танни ювиб тарасин.

Алоҳида қилиб навкарнинг жойин,
Овқату емишин этдилар тайин.

Курсини яқинроқ сурдию шоҳга,
Мезбон қамти бўлди олампапоҳга.

Беҳад илтифотлар айлаб ул мезбон,
Баҳромга дер эди: «Эй марди майдон,

Мевинг уйимни сен ўз уйингдек бил,
Ушбу тақлифимни дилдан қабул қил.

Лозим овқатдан сўнг олмоқ қўлга жом,
Жом бергай уйқуга ҳаловат, ором.

Вақт ҳам алламаҳал, ўтлидир бода,
Ухлаб ол, кайфият сезсанг мобода.

Эрталаб уйқудан уйғонган маҳал,
Подшоҳ хизматига жўнарсан жадал».

Баҳром дер: «Бемаҳал кечада, ҳайҳот,
Ким қилур меҳмонга бунча илтифот?

Ташаккурлар бўлсин яздонга минг бор,
Шукр этмаган кимса бўлгусидир хор».

Канизак келтирди обдастада сув,
Меҳмондан кўз олмас, бағоят сулув.

Қўллар ювилгач, сўнг у жом сўради,
Жом билан дилига ором сўради.

Келтирди лолагун майни канизак,
Муаттар гулдаста ёнида безак.

Мезбон майдан ичиб ўзи аввало,
Сўнг жомни гулоб-ла этди мусалфо.

Баҳромга узатиб ул дилором жом,
Сўради: «Не эрур, меҳмон, сенга ном?

Сенга содиқликка наймон этарман,
Баҳром шоҳ номи-ла қасам ичарман».

Бу гаплардан кулиб роса шаҳриёр,
Деди: «Номим Гушасин, ўзим бир сувёр.

Бу ёнга келдим мен чанг сасин тинглаб,
Маю ҳузур эмас аслида матлаб».

Мезбон деди: «Бу қиз дилпорам эрур,
Юрагим пайванди, кўз қорам эрур.

Ҳам чангзан, ҳам ҳофиз, ҳам сузур бода,
Қалбимни андуҳдан этур озода.

Ушбу дилоромнинг Орзудир номи,
Ҳам гамгусор эрур, ҳам дил ороми».

Деди сарвқалга: «Чангни қўлга ол,
Гушасп ёнига ўт ва шўх куйлар чол!»

Подшоҳнинг ёнига ўтди чангзан қиз,
Ймаи Сухайлидай хушхиром тенгсиз.

Баҳромга дедик: «Эй ботир ўғлон,
Сенда подшоҳликдан кўрурман нишон.

Билгил бу уйни сен ўз хонадонинг,
Отам мезбонингу хазиначонинг.

Қоропгу кечангда кўнглинг чоғ бўлсин,
Бошинг булутлардан баландроғ бўлсин!»

Баҳром қизга деди: «Ўтир, чалгин чанг,
Бир қўнниқ бошлагил яна хушоҳанг.

Моҳёр қалби куйдап ёшарса шояд,
Отанг меҳмоннавоз экан бағоят».

Чангзан қиз чалғуни тутиб қўлида,
Созни жаранглатди «Мугон» йўлида,

Сўзга кирар экан сеҳирли торлар,
Қиздан тараларди хушбўй ифорлар.

Сўнг Моҳёр қўшигини этаркан талқия,
Сарв-санобарга ўхшарди тағин.

Қизил гул оқ гулни чирмаган янглиғ
Сўзи оташ эса, юраги ёниқ:

«Душманинг даст келиб, ортсин шукуҳинг,
Илму дониш ила юксалсин руҳинг.

Озода хулқдурсан Фаридун монанд,
Мен — Орзу, бўлайин хизматингга банд.

Жангда лашкарини голиб кўрган шоҳ
Янглиғ ташрифингдап хурсандман, эй моҳ!»

Шу сўзларни айтиб юрди шоҳ томон,
Куйларди, чангини янгратаиб ҳамон.

Меҳмонга дер эди: «Эй шоҳ савлатли,
Мунаввар юлдузли, доно, давлатли,

Кимик кўрмаган бўлса Баҳромни,
Ўшал олижаноб, мард, дилоромни,

Бир қараса басдир сенинг юзингга,
Уни нақш этгансан гўё ўзингга.

Келбатинг улугтор, сарвдир қаддинг,
Мағрур хиромингда бор чексиз ҳаддинг.

Ўзинг шер юраксан, тавинг мисли фид,
Жанг аро шиддатинг юз шерчадир, бил.

Ёнсинг ўхшайди гулнорга бутқул,
Балки, айтмоқ мумкин бу лолаю гул.

Кенг елканг нор ўмров қаддингга пайваст,
Бисутун тоғини кўтаргудек даст.

Хоки пойинг эрур Орзунинг тани,
Сенга фидо бўлсин ҳаётим мани!»

Тинглаб бу мақомда созу ширин сўз,
Ул маҳлиқодан шоҳ узолмасди кўз.

Мафтун боқар эди бўлиб мубғало,
Қалбини забт этиб ишқ номли бало.

Баҳром ҳузурда маст бўлгач Моҳёр,
Мезбонга сўз қотди шунда шахриёр:

«Дин йўлини тутгилу қизинг бер менга,
Офарин айтўрман бу ҳимматинга».

Орзудан шу лаҳза сўради Моҳёр:
«Бу шердилдан қанча истарсен нисор?»

Яхшилаб боққил-чи, кўнглиннга ёқса,
Не ажабки, бахтинг гар кулиб боқса».

Отасига жавоб айлади Орзу:
«Отажон, ҳар сўзинг мен учун эзгу!»

Дилингда бўлса гар шу яхши ният,
Майли, мен Гушасига ёр бўлай фақат.

Баҳромсифат эрур бу ажиб ўғлон,
Тақлифин рад этур қайси бир нодон?»

Қизнинг жавобидан ота бўлиб лол,
Баҳромга деди: «Эй марди баркамол,

Сен қизни кузатдинг бошидан-оёқ,
Ақлу донишини энди синаб боқ.

Уни қалбинг ила пмтиҳон қилгил,
Фурсатни ўтказмай феълини билгил.

Қизим бадавлат ҳам тенгез чиройда,
Ортиқ таърифимдан бормикин фойда?»

Моҳёр гавҳарларни ҳисобласа ким,
Шоҳ гавжидан мўлроқ келгайдир балким.

Шошилма, бу кеча олгин тинч ором,
Ҳозирча қўлиннга туғил тўлиқ жом.

Кайфда ҳал қилинмас буздоқ позик иш,
Улуғлар бажаргай ишни осойиш.

Ухлагил, то яна чиққунча офтоб,
Яна тўшлангунча муъбаду арбоб.

Тонгда доноларни этажакмиз жам,
Чорлармиз аллома улуғларни ҳам.

Тундаги режага йўқдир инобат,
Фаридун давридан қолган бу одат.

Кайфда уйланмоқлик кори хайр эмас,
Оқиллар бу ишни инсофдан демас».

Баҳром жавоб қилди: «Бу — оллоҳ қши,
Бу йўлда фол очмас ақли бор киши.

Дилим чанган қизга мойилдир бу кеч,
Сен турли шубҳанинг баҳридан тез кеч!»

Бузруквор сўради: «Сўзла, эй Орзу,
Сенга эр бўлмоққа арзирмикин у?»

Қиз деди: «Илк бора кўрган чоғимда,
Туғилди унга майл кўнгили боғимда.

Дуо қил, яздонга барча ихтиёр,
Моҳёр қилмишидан бўлмас ғазабкор».

Ота дер: «Сен энди унга ёстиқдонш,
Пок ният йўлида, майли, кўшгил бош».

Қизин жуфт айлади Баҳромга ул зот.
Тонг отди... Хизматкор келиб шу заҳот,

Баҳром қамчисини аржиманд қилди,
Моҳёр даргоҳида баландроқ илди,

Орзу ўтаркан ўз хонаси сари,
Ухлаб ётарди уй аҳлининг бари.

Бўлак хоналарни айланиб Моҳёр,
Гушасп ишларидаш бўлди хабардор,

Сўнгра хизматкорга шу бўлди сўзи:
«Тез келтир сурувдан юмшоқ бир қўзи!»

Дастурхон зийнати бўлгайдир барра,
Барра миқти бўлсин, соғлом ва сара.

Гушасп уйғонганда бўл ундан оғаҳ,
Тез келтир ёнига бўза билан ях.

Нофурий жом тўла гулоб элтиб қўй,
Ховасия тўлдирсин антиқа хушбўй.

Кечаги майдан мен карахтман ҳамон,
Кекса заргар учун ортиқ кайф — ёмси».

Бу гапларни айтиб, ётди тўшакка,
Уйқу, ором билан кетди пинакка.

Мунаввар офтоб кўрсатганда тож,
Замин порлаб кетди, бошланди ривож.

Қамчи сари келар гурросу гуррос —
Қалқон, найза тутган мингларча сарбоз.

Майдонга тўлганди қўшину сивоҳ,
Чунки бу даргоҳга қўнган эди шоҳ.

Қамчига халойиқ кўзи тушган тоб,
Уни кўзга суриб, этарди тавоф.

Барида найзаю, гурзию қалқон —
Бупчалик қўшиндан ҳайиққан дарбон

Тез кириб, хожасин у бедор қилди,
Майи ноб кайфидан тез хушёр қилди.

Дедики: «Тез чиқиб, тапқарига боқ,
Уйқую ланжликдан борми ёмонроқ?»

Меҳмонинг ўхнайди шоҳи жаҳонга,
Қўпибди бенаво бу хонадонга».

Сергак тортиб гапдан бой гавҳарфуруш,
Қалбида гулгула айлади хуруш.

Сўради: «Не бонс бу гапни қилдинг,
Шаҳриёр эканин қаердан билдинг?»

Шундай деб, ўрнидан турди газабнок,
Ҳамон этолмасди бу сирни идрок.

Ҳайқириб деди у: «Бу гап рост эмас,
Ақли бор донолар бу сўзни демас!»

Хизматкори деди: «Эй жаҳонийда,
Эрон шоҳлигидир сенга насиба.

Даргоҳинг қошида қўшин шунча мўл,
Ёриб чиқмоқликка тополмасан йўл.

Кимки бу даргоҳга келса сарфароз,
Бу эски палосда ўқиғай намоз.

Ҳали шуъласини сочмасдан офтоб,
Навқари хонадан чиқди-ю, шитоб,

Қўлида меҳмоннинг заррин қамчиси,
Яна гавҳар билан рангин қамчиси.

Дарвозанг устига илди баногоҳ,
Муқаддас жой бўлди бизнинг гузаргоҳ.

Энди май кайфини унутгил тамом,
Бекорга эмасдир бунча аҳтиром!»

Дарбоннинг сўзини тинглаб, ўшал дам,
Кекса мард дилини чулғади алам:

«Шаҳаншоҳ олдида нечун бўлдим маст,
Қизимни ҳам этдим яна майшараст».

Сўнг юриб Орзунинг хонаси сари,
Деди: «Озода хулқ, ей юзли пари!»

Кеча уйимизга таширф этган зот
Шаҳаншоҳ Баҳромдир, шубҳасиз, ҳайҳот!

Нахчиргоҳ дантидан қайтар экан шоҳ,
Унга лозим бўлган бизнинг оромгоҳ.

Қийиб чиққил румий шоҳи либосияг,
Бошинга қўндиргил пок тожи хосияг,

Бисотингдан учга қизил ёқут ол,
Шоҳга ҳадя учун, эй соҳибжамо!

Хуршедчеҳра шоҳни кўрганинг зумда
Кўксингга қўл қўйиб, бўлгил таъзимда.

Күзига тик боқмай, ҳаё билан боқ,
Таи маҳрамлик ила тутгил яқинроқ.

Меҳр-ла жавоб бер гар этса савол,
Шарму карашмада бўлгил бемисол.

Фақат чорлатса шоҳ, қошига киргум,
Қул ўрнида кўрса, тобе ўлтиргум.

Билмай, ўтирибман кеча ёнма-ён,
Танам пора бўлиб, синсин устухон!

Бирга май ичибмиз, мен билан ул шоҳ,
Ешдир ё кексадир — май ичмоқ гуноҳ».

Шу маҳал хизматкор етказди хабар:
«Уйқудан уйғонди шоҳи мўътабар!

Боққа чиқиб тетик, барваста, хушёр,
Бош-ганини ювди улуг шаҳриёр.

Қуёшга рўбарў туриб ул сиймо
Ядонга минг қатла айтди тасанно.

Сўнгра хонасига кирди у қайтиб,
Буюрди бир жомда келтиринг май, деб.

Сўнг ланкар ҳолидан бўлди-да огоҳ,
Тайёр турсинлар деб буюрди подшоҳ.

Сўнг айтди ёнимга кирсин деб Орузу,
Орузуни этурман деди у орузу».

Орузу канизак-ла бордилар бирга,
Қўлда маю совга, бошда тож, сирға.

Букилиб, ер ўпиб таъзим айлади,
Шоҳ кулиб, гўзалга разм айлади.

Сўнг деди: «Сўзлагил, бу нечук аҳвол,
Қочмишсан сен мени этиб масту лол?»

Бизга етарлидир қўшиқ чангу соз,
Аёллар совгаси этмас сарфароз.

Кеча ов ҳақида айтдинг бир қўшиқ,
Такрор айт, янграсин найза билан тиг!»

Сўнг сўради: «Қани у гавҳарфуруш,
Мен билан маст бўлиб май айлаган нўш?»

Бу гаши эшитиб, отасин дарҳол
Чақиртирди қизи. Кириб келди чол.

Кирди қимтиниброқ, таъзим билан у,
Офтобчеҳра шоҳга бўлди рўбарў

Ва деди: «Доною мардона шоҳо,
Нодиру баҳодир кичварпаноҳо!

Бу олам ҳамиша амрингда бўлсин,
Тожинг овозаси дунёга тўлсин.

Беҳушлик дорусин ичган эса ким,
Қошингда тургайдир гуноҳкору жим.

Мен подон ёнингда кўп май ичибман,
Девонаман, ўзин билмай ичибман.

Тилардим, кечсайдинг бу гуноҳимни,
Чарогон этсайдинг офтоб, моҳимни.

Эшигинг олдида қул бўлай мудом,
Менга инсонликни этмагил ҳаром!»

Жавоб шундай бўлди: «Қимки бўлса маст,
Донолар у мастдан ҳеч нарса олмас.

Қимгаки майи ноб келтирса андуҳ,
Майдан изламасин ҳузур ва шукуҳ.

Қайфингда ёмон хулқ сезмадим, аниқ,
Бу сўзни Орузу ҳам этгайдир тасдиқ.

Яхшиси дуо қил, чанган бу гўзал
Лолаю сумандан айтсин бир газал.

У қўшиқ куйласин, сўнг ичайлик май,
Нохуш кунлар ғамин бошга келтирмай».

Мўйсафид ер ўшиб, бўлди шодмон,
Муҳайё айлади тўкин дастурхон.

Ташқарида турган кўн улуглар ҳам
Шоҳнинг ҳузурига кирдилар бу дам.

Кўнглига хуш келмай бунча оломон
Орзу юриб кетди хонаси томон.

Ўтирди тун қаро либос ёйгунча,
Ойнинг атрофида юлдуз ёйгунча.

Орзуни чорлатди базмдан сўнг шоҳ,
Олтин курси узра ўлтирди ул моҳ.

Қўлга чангни олиб, бошлади мақом,
Худди шу қўшиқни истарди Баҳром.

Куйларди: «Шаҳриёр, улуг баҳодир,
Номингдан шерларга тушгай хавотир.

Зафарбахш султонсан, ёвнинг заволи,
Чехранг суман аро лола мисоли.

Жаҳонда сен каби шавкатли шоҳ йўқ,
Фалакда сен каби нурафшон моҳ йўқ.

Кулоҳнинг ярқираб жанг қилсанг агар,
Жанг аро шиддатнинг кўрганга лашкар,

Даҳшат ёнинггайдир аклу юракка,
Зер-забун этурсан душманни янгал!»

Шу тарз давом этди зиёфату май,
Бодалар қуйилдиб жомга пайлар-пай,

Кириб келди Рўзбех вазири шу он,
У қишлоқ четида тугаганди макон.

Ёнида бор эди қирқ гўзал келиз,
Барчаси моҳрўй, соҳибжамол қиз.

Румий шоҳи янглиқ чехраси софлар,
Хусвидан нурланиб барча атрофлар.

Шоҳнинг ҳарамига йўл олди Орзу,
Бошида гавҳар тож сочарди ёғду.

БАҲРОМ ГҲР БИЛАН УИ ЭҒАСИ ФАРШЕДВАРД ВА УТИНЧИ ҚИССАСИ

Салтанат қасридан чиқди шаҳаншоҳ,
Шод эди, ёнида Рўзбехи ҳамроҳ.

От суриб борарди шабистониға,
Ўшал суманбўйли ёрлар ёниға.

Ул кеча ётдию тонг отган маҳал
Нахчир дашти сари йўл солди жадал.

Кўп баланд-настлардан ўтишиб йўлда,
Бир ойча қолдилар нахчирли чўлда.

Қурилди шоҳона чодир утов,
Бароридан келди, расо бунда ов.

Кўзларда уйқу йўқ, қуйилар шароб,
Базмга жон берар чанг ила рубоб.

Гулхан шуъласига тўлган эди чўл,
Ёварди ўтида қуруқ билан хўл.

Шаҳардан келмишди кўлдан-кўп одам,
Динордан баҳраманд неча тўп одам.

Олиб-сотиб ила эл суларди гашт,
Кўзга чалинмасди лашкардан ул дашт.

Ўнлаб оҳуларни неча мард тужжор
Сотиб олардилар, тўлашиб динор.

Бу чўл нахчириню, бу-чи, мурғи об,
Истаганча мумкин қилмоғинг кабоб.

Эшаклар устида юк хуржун-хуржун,
Бола-чақа учун, меҳмонлар учун.

Бир ой нахчиргоҳда этилгач мақом,
Жононлар сафосин қўмсади Баҳром.

Қўзғатди лашкарин бу азим чўлдан,
Бурқсиб кўтарилар эди чанг йўлдан.

Лашкар шитоб ила илдам кўчарди,
Арғумоқлар гўё елдек учарди.

Баногоҳ қаршидан чиқди бир шаҳар,
Ҳовлию кўчаси бозор сарбасар.

Лашкарга буюрди подшоҳ: «Бу оқшом
Шу ерда тунаймиз, олурмиз ором».

Шаҳар оқсоқолин сўроқлатиб сўнг,
Шаҳр аро кездилар гоҳ сўлу, гоҳ ўнг.

Хароб уй қошида тўхташди бир зум,
Уй эгаси чиқиб, айлади таъзим.

Шоҳ деди: «Вайрондир бу хона нечун,
Обод ўртасида вайрона нечун?»

Чол деди: «Меники бу бузуқ сарой,
Толеим шу хилда бўлди раҳнамой.

На говмиш, на кийим ва на отим бор,
На илму, на мардлик, на қувватим бор,

Мени кўрдинг, энди саройимга боқ,
Бу уйга раҳматдан лаънатдир мосроқ».

Отдан тушиб, уйни қўрган замони,
Қуригандай бўлди шоҳнинг дармони.

Қўй қийига тўлиб кетганди хона,
Билиб бўлмас қайда шифту остона.

Шоҳ деди: «Адо эт мезбонлик бурчин,
Келтир бирор нарса ўлтирмоқ учун».

Уй эгаси деди: «Аё, эй номдор,
Мезбоннинг устидан кулмоқ на даркор?»

Ерга солмоқ учун бўлганда палос,
Мен бу андишадан бўлардим халос.

На палосим бордир, на ошу ноним,
На бордир кийимим, на дастурхоним.

Яхшиси, бошпана топ бўлак жойда,
Йўқса, бу ишингдан чиқмас ҳеч фойда».

Шоҳ деди: «Ақалли келтир бир болиш,
Қийинми бир лаҳза бунда дам олиш?»

Уй эгаси деди: «Бу қандай талаб,
Қуш сутин сўраш-ла баробар бу гап».

Шоҳ деди: «Келтиргил бир пиёла сут,
Ҳеч бўлмаса менга иссиқроқ нон тут!»

Жавоб бўлди: «Қилгил тасаввур, меҳмон,
Яъни сут ичдим деб ва едим деб нон.

Танда жон бўларди, бўлсайди ноним,
Гарчи азизроқдир лондан бу жоним».

Шоҳ деди: «Бўлмаса қўй-қўзинг агар,
Қайдан келди бунча қийлар, тезаклар?»

Чол деди: «Кеч бўлди, гапни калта қил,
Кўнглимни айпитдинг, борми ҳеч ақл?»

Яхшиси палосли бир уй излагин,
Эгаси жойига қўйсин иззатинг.

Заррача дилхушлик кўрмассан бунда,
Дарахт яроғидир тўнагим тунда.

Заррин узанги-ю зарин тигинг бор,
Ўғрилардан яна етмасин озор.

Мешинг бу вайрона, ғариб саройим
Ўғрию шерларга макон ҳар доим».

Деди шоҳ: «Гар ўғри олса ҳам тигим,
Севга бўлмагайдир ҳеч ёмонлигим».

Бу кеч тунамоққа кўрсатгил бир жой,
Керакмас ҳеч нарсанг менга, ҳойнаҳой».

Деди уй эгаси: «Ранжима, сипоҳ,
Бу уйдан ҳеч кимса тошмаган паноҳ».

Шоҳ унга дедики: «Эй хирадманд чол,
Бу нечук хасислик, беандиша ҳол?!»

Бир коса совуқ сув келтир, ақалли,
Сахий, мардлингига мен деяй балли».

Жавоб бўлди: «Икки чақиримча юр,
Қаршингдан биноийн бир ҳовуз чиқур.

Бориб ичгил увдан, қанча истайсан,
Нечун бир ғарибни мунча қистайсан?

Мен эса бир дарвини, бечора киши,
Мадорим қуритган бу дунё иши».

Баҳром унга деди: «Гар улур бўлсанг,
Сув учун лашкар-ла бунча қилма жанг».

Деди ул Фаршедвард: «Улуғлик қайда,
Мен — ерсиз, кийимсиз, сувсиз бир банда».

Баҳром дер: «Ақалли ўз нафинг учун
Нон тошмоққа ишлат идрокнинг кучин?»

Жавобан деди чол: «Ё парвардигор,
Жонимга тегди-ку бу ғариб рўзгор!»

Сендан холи кўрсам бу айвонимни.
Муборақбод этгум мен яздонимни.

Нега кулбам сари қўйдинг сен қадам,
Некликдан бебахра бўлгур, эй одам!»

Дея чол ёш тўкиб, йиғлади зор-зор,
Овозидан қочиб чиқди шаҳриёр.

Буни кўриб кулди йиғлаб турган чол...
Шоҳ ортидан сипоҳ борар эди дол.

**УТИНЧИНИНГ УЙ ЭГАСИ ФАРШЕДВАРДНИНГ
ҲОЛИНИ ФОШ ЭТГАНИ ВА БАҲРОМ
УНИНГ МОЛИНИ АРЗОНГА
БЕРГАНИ**

Шаҳристондан чиқиб бораркан номдор,
Йўлида учради қуюқ янтоқзор.

Утинчи чопарди дасталаб янтоқ,
Лашкардан чиқиб шоҳ, борди яқинроқ

Ва деди: «Айт менга, ўтинчи, дарҳол,
Кимдир бу шаҳр ичра ташхо оқсоқол?»

Жавоб бўлди: «Унинг номи Фаршедвард,
Бадҳирсу мумсиклик аро эрур фард.

Қўйларин ҳисоби юз мингдан зиёд,
Бундан ҳам кўпроқдир туя билан от.

Заминга етқулик бордир динори,
Ўзига буюрмас лек шунча бори.

Қорни мудом очу тани яланғоч,
На фарзаид, на хеш бор, янайди муҳтож.

Чўпонин уйида гўшгу сут қайнар,
Ўзи зоғораю қоқ шиплоқ чайнар.

Бир кўйлаги икки бўлмайдн асло,
Жабр этур ўзига ўзи доимо».

Утинчига шундай деди шаҳриёр:
«Чамангда, қўйлардан унда қанча бор?»

Билурсанми, қайда унинг галаси,
Қайда оту туя, ўтлоқ даласи?»

Утинчи деди: «Эй номдор, англагил,
Анинг молу мулкин ҳисобсиз деб бил.

Қайга боқма, унинг туя, моли бор,
Кўнглимда буларнинг кўп малоли бор».

Ўтинчига бериб бир қанча динор,
Шоҳ деди: «Бўлурсан энди бахтиёр».

Буюрди лашкардан чиқиб бир доно
Сафар жабдуғин этди жо-бажо.

Ул дононинг номи мард Бехрўз эди,
Сувори, паҳлавон, дилафрўз эди.

Ишбилармон марди майдонлардан шоҳ
Номдорга қўштирди юз отлиқ сипоҳ.

Топди бир тўғри дил мирзойи одил,
Ҳисобу китобда мумтозу оқил.

Ўтинчига деди: «Борурсан бирга,
Хизматинг чулганур зар-жавоҳирга.

Бўл бу одамларга ҳақиқий сарбон,
Мулкининг юздан бири сенгадир эҳсон».

Дилафрўз дердилар ўтинчи номин,
Тер тўкиб, ҳалоллаб ер эди номин.

Унга бир тулпорни бериб, деди шоҳ:
Бу йўлда хушбахтлик сенгадир ҳамроҳ».

Дилафрўз бошига қўйган эди бахт,
Лутф этди ул мардга шоҳ ер билан тахт.

Лашкарни бошлади яйловга илдам,
Қўйлар саноғига етмасди рақам.

Чўлда туялардан ўн карвон эди,
Ҳар карвон бошида бир сарбон эди.

Ҳўкиз, сигирларни санаб бирма-бир,
Ўн икки мингдан ҳам оширди дабир.

Оту туяларнинг ҳисобиши олди
Йигирма мингтага бориб тақалди.

Биёбон тўлганди мол туёғига,
Хумлар лим-лим эди говмиш ёғига.

Уч юз минг туяга юк бўлгулик мол
Зебу ганж бор эди бунда бемалол.

Дашту тоғ оғуши ўтлоқ бепоён,
Ҳали эшитмаган таърифин жаҳон.

Бехрўз мужда хати ёздирди бирдан,
Токи воқиф бўлсин Баҳром бу сирдан:

«Улуғ яздон, сенга офарин минг бор,
Ўзингсан музаффар, эй парвардигор».

Сўнг шоҳга офарин айтди қатма-қат:
«Ранждан қутқазувчи ўшадир фақат».

Хатда битди: «Аё подшоҳи жаҳон,
Барча эл лутфингдан хушбахт ва шодмон.

Адолатинг эрур ҳаддан зиёда,
Паришон бўлмасин ганжинг дунёда.

Яхшидир ҳар ишда бўлса андоза,
Андозадан бўлур шоҳ дили тоза.

Мулкингда яшайди Фаршедвард ном зот,
На базму майдонда чиқарган ул от,

На номин эшитган жаҳонда бир кас,
На катта, на кичик кимлигин билмас.

На хусравшунос у, на яздоншунос,
Ношукурлик эрур ул одамга хос.

Оламнинг мол-мулкин тўплаган ўзи,
Аммо кўринишида йўқ ризқу рўзи.

Бунда йўқ кўринур мутлоқ адли шоҳ,
Менинг бу сўзимни санама гуноҳ.

Бир ганжин очмоқ-чун уч йилнинг кетар
Ва уч йилга бу ганж бемалол етар.

Дано дабирларни даъват этдик биз,
Бирма-бир бойлигин хатга битдик биз.

Ҳанузгача аниқ эмас ҳисоби,
Езмоқдан қолмади дабирнинг тоби.

Дерлар, ер ичра ҳам ганжи — эри мўл,
У ерда бундан ҳам сийм, гавҳари мўл.

Кўзим йўлда эрур, масканимдир тоғ,
Амру фармонингга эрурман муштоқ.

Салом етсин мендан Эрон шоҳига,
Соғ бўлсин бир умр қадамгоҳида».

Подшоҳга етсин деб бу хату хитоб,
Йўлга тушди чопар этганча шитоб.

Баҳром гўр помани ўқиган заҳот,
Дарғазаблик ёзди қалбида қанот.

Ғамгин бўлди, оқди кўзларидан ёш,
Камондай тортилди қабоқ узра қош.

Чақирди ёнига, тез келди дабир,
Қўлда румий қалам ва чиний ҳарир.

У тангрига аввал айтди офарин:
«Удир голиб, ундан осмону замин.

Донолик ва шодлик худованди у,
Тоғу тахт ва шоҳлик худованди у,

Езибсан, гар одил бўлганида шоҳ,
Жазосиз қолмасди бунчалик гуноҳ.

Буни ўғрилиқдан жамламаган у,
Буни ёмонликдан ғамламаган у.

Ёмони шундаки, у ношукурдир,
Худодан қўрқмайди, манглайи шўрдир.

Бу мол-мулкка гўё у посбон эрди,
Дили мол ҳирсига бир зиндон эрди.

Бўрими ё қўйми, бўлса ул жойда,
Барчаси бекору бари бефойда.

Тенгдир ер қаърида гавҳар ҳам, тош ҳам,
Унинг манфаатин билмаса одам.

Бу ранждан ганж бунёд этмоқ нораво,
Нечув кўнгил қўймоқ, ўтар бу дунё.

Жаҳондан ўтди-ку шундоқ Фаридун,
Эражу Салму Тур кўз юмиб маҳзун.

Ҳамон шоҳ Кайковус, ҳамон Кайкубод,
Булардан бошқани эл этмагай ёд!

Дардга тўла ўтди отамнинг дили,
Бўлолмай бу жаҳон аҳлини одили.

Улуғлардан тирик қолмади ҳеч ким.
Ва эгамдан волий олмади ҳеч ким.

Ҷам эт, ҳар на бўлса унда мулку мол,
Элга бахш эт, тама этмасдан хаёл.

Кимки аҳтиёжини тута олса сир,
Қалбини ёмонлик этолмас асир.

Ушал қарияким, бекор юрганди,
Мулкдорлар кўзида хор-зор юрганди,

Кимки бор-йўғини ичди ва еди,
Дарди бедавога гирифтор эди.

Кимнинг қарзи бору йўқдир динори,
Ҳеч кимса бўлолмас савлода ёри.

Яна гўдакларки, қолтавлар етим,
На бор оталари ва на зарру сийм.

Хотинларки, бева ва бечоралар,
Қўлидан иш келмас ва обсоралар —

Уларга мол-мулкни айла аргумон,
Токи тавлариди пайдо бўлсин жон.

Яна шаҳар томон қўйганда қадам,
Бу ганждан баҳравор бўлгайсан сен ҳам,

Ушал қарияки, озурда дил эр,
Унга Фаршедварднинг кўмган мулкин бер.

Фаршедварда динор, тупроқ ва гавҳар
Барчаси бир хилда ётар бесамар.

Сенинг ёринг бўлсин бу фоний дунё,
Адлу инсоф сенга бўлсин раҳнамо».

Мактубга шоҳ муҳри босилган маҳал,
Чопар қайтди келган йўлига жадал.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ НАХЧИРГОҲГА БОРГАНИ ВА ШЕРЛАРИНИ УЛДИРГАНИ

Буюрди шаҳаншоҳ, гўзал бог аро
Шоҳ тахтин чокарлар қурди жо-бажо.

Баҳор оғушида эди нақшин тахт,
Устида соябахш гулафшон дарахт.

Соқийлар тутарди ҳақиқ майи жом,
Шоҳга ҳамдам эди аёёну аҳком.

Муъбадларга шундай деди шаҳриёр:
«Улусга хуррамлик келтирсин рўзгор.

Ўлганда, ҳар кимга бир қабр бўлгай,
Шоҳми, гадомидир — бир тақдир бўлгай.

Ўлим вайрон қилур барча девонни,
Ер-ла яксон қилур қасру айвонни.

Шоҳдир ё дарвишдир — ўлгандан кейин
Яхши ё ёмон ном қолмоғи тайин.

Тортган ранжларининг бари бефойда,
Ранж ҳам даф бўлгайдир у ўлган жойда.

Яхши ном қолдирсанг дунёда, басдир,
Бу тожу бу белбоғ абад эмасдир.

Ростгўйлик ва шафқат бўлсин кутганинг
Ош бўлсин тоинки топган-тутганинг.

Ўтгиз саккиз эрур менинг ҳам ёшим,
Кўп шодлик кунларни кўрди бу бошим.

Қирққа етганида йигит қадами
Дилга ўрнашадн ўлимнинг гами.

Сочнинг бир толаси оппоқ бўлган чоғ
Яхшидир шодликдан умидни узоғ.

Оқ соч — бу умрга эмасдир шодлик,
Оқ соч келтирмагай тожга ободлик.

Яна икки йилча сафо сурайин,
Сўнг бошга не келса, майли, кўрайин.

Яздоннинг олдида кийин палос,
Ношукур эмасман, бандаман, холос.

Кўп йиллар яшадим шоду сарбаланд,
Подшоҳлик тожидан бўлиб баҳраманд.

Энди керак менга поз-неъмат боли,
Майдан заррин косам бўлмасин холи.

Нақш олмалар юзга олган фасли қон,
Йўлбарс сагрисидай кўрингай осмон.

Хушбўю серҳосил баҳордир бу дам,
Қизил май худди гамгузордир бу дам.

Ҳаво мўътадилдир, форомдир жуда,
Замин покизаю сувлар осуда.

Ипак либос кийиб кирганида куз,
Нахчиргоҳ овидан ййрагайдир куз.

Ҳаз даштида шундоқ бир кор этайлик,
Ҳаҳонда қолгулик ёдгор этайлик.

Роса етилгандир гўрхарлар унда,
Шер қудратин тўплаб танда, бўгинда.

Тозию, қоплону, чағру шоҳин, боз
Ҳозирдан сафарга бўлсин тахту соз.

Гўрхар даштида биз ўйнатиб камон
Югурайлик ором топмасдан бир он.

Бир биёбон бордир Ҳазнинг чўлида,
Ҳар бута найзадай ўнгу сўлида.

У ерда ўнгидан келар овимиз,
Тахт бўлур овқатлик ва ўтовимиз».

Сузиб келганида кузнинг булути
Ланкарга тўлди дашт, йўқдир ҳудуди.

Ҳар мулкдан чиқиб бир жангталаб лашкар,
Эрон шоҳи сари елди саросар.

Улардан подшоҳ ажратди танлаб,
Неча мардларники, бари оиталаб.

Ланкар етиб келди нахчир даштига,
Танг келиб чўл ўн минг отлик шаштига.

Шоҳона чодирлар қурилди ҳар ён,
От, чорво, охурга тўлди биёбон.

Чокарлар сипоҳнинг олдида бориб,
Қудуқлар қаздилар, сувлар чиқариб,

Баҳраманд бўлсин доб сувидан аскар,
Қудуқларга чигриқ ўрнатиб яқсар.

Лашкарнинг ортидан борар эди шоҳ,
Нахчиргоҳни кўзлаб аёёну сипоҳ.

Биёбон кўришди, қулон лик тўла,
Шерлар наърасидан ўрмон гулгула.

Шоҳ деди: «Бу кеча қуринг базми май,
Эртан шер овимиз ўнгидан келгай.

Бу кеч ётмоқ лозим хотирямаму шод,
Тонг-ла шер овини этурмиз обод.

Тонггача май ичмоқ — дил эҳтиёжи,
Нурафшон бўлганда оламнинг тожи,

Тиг билан урармиз биз ўша шерни,
Яъни ишга солиб олмос шамширни.

Ҳангалзор шерлардан бўлганда холи
Қўлимизда бўлгай қулон заволи».

Ул кеча дам олиб, тонг билан подшоҳ
Ҳангалзорга борди, ёнида сипоҳ.

Уидан чиқиб келди бир қудратли шер,
Вазмин қадамидан титрагудай ер.

Деди ёронларга Баҳром паҳлавон:
«Қўлимда кучим бор ва тийру камон.

Шер жангига кирай ўтқир тиг билан,
Мардга хос шиддату ярашиқ билан».

Эгнига кийиб шоҳ шикорий либос,
Учқур отга минди, қўлда тиг олмос.

Шер уни кўрдю турди оёққа,
Наъра тортиб чонди шоҳ турган ёққа.

От бўйишдан олмоқ истади арслон,
Пошна билан тепди уни паҳлавон.

Сўнг шернинг бошига тиг билан солди,
Шернинг жуфти кўриб, гангираб қолди.

Бошдан белигача кесганди шамшир,
Талвасада қулаб тушди наррашер.

Яна бир шер келди унга қасда-қасд,
Болали ургочи шер ҳам басма-бас.

Бўйишга шоҳ ханжар урган палласи,
Шернинг танасидан учди калласи.

Бир сипоҳ деди: «Эй шоҳи хуршедчеҳр,
Бу махлуқ зотиға кўрсат зарра меҳр.

Шеру шербаччага бу тўқай тўла,
Билки, қириб бўлмас барин бир йўла.

Шердан ҳушёр бўлмақ пайти бу, асли,
Чунки ёз фаслидир — болалаш фасли.

Тўқай узунлиги келур уч фарсанг,
Шери ҳеч камаймас йил бўйи қирсанг.

Жаҳон ҳам бўлмагай шерлардан холи,
Бунча ранж азобнинг йўқми малоли?

Авалло, шоҳ тахтга ўтирган замон,
Шер жангин қилмаган эди аҳд-паймон.

Ҳозир сен Эронга шахриёр — мард эр,
Қулонга келгансан, нечун овлаш шер?

Унга деди подшоҳ: «Эй хирадманд шир,
Не бўлур бу оту бу қулон, бу тир?»

Баҳодир мардларга бу тийри камон,
Шон-шараф бермаган ҳеч вақт, ҳеч замон,

Бермоқчи бўлсак гар мардлик додипи,
Унутмайлик гурзи, шамшир ёдини».

Муъбад деди: «Жангда сен каби сарвар
Унта суворийим бўлсайди агар,

Бўлмасди Рум пла Чинда тожу тахт,
Жаҳон салтанати менга эди нақд.

Емон кўз тегмасин шаънингга асло,
Бўлсин бахт гулшани сен учун маъво».

Тўқайдан чодир сари қайтур шоҳ,
Енида ҳамроҳдир муъбаду сипоҳ.

Лашкарлар ўқирди унга офарин:
Бўлмасин сенсиз деб бу тожу нигин.

Сўнг кириб хосхона ичра улуг шоҳ,
Ювиниб-гараниб бўлди мисли моҳ.

Меҳрибон чоқари хизматда туриб,
Ҳар ёни мусаффо қилди сулуриб.

Урниқ болиши ёнига шитоб
Келтириб қўйдилар мушк ила гулоб.

Фаровон дастурхон ёзилди роса,
Майга тўлди биллур ва заррин коса.

Барралар гўштики, кўзни этур ром,
Муҳайё этилмиш неча хил таом.

Таомни еб бўлиб шоҳ Бахроми Гўр,
Буюрди: «Берилсин бир жоми биллур!»

Паричехра соқий қўлда тутиб жом,
Таъзим-ла узатди, олди шоҳ Баҳром

Ва деди: «Ардашер сурганида тахт,
Даврида кекса ҳам топди ёшлик, бахт.

У давлатдор эди, биз оддий султон,
Шуни уддалаш ҳам бизга зўр имкон.

Жангу базм, азм ила саховат аро
Жаҳон шахриёри ўшалдир танҳо.

Искандар Эронга Румдан келган вақт,
Вайрона бўлганди мулк ҳам тожу тахт.

Борди номардликнинг оғир йўлидан,
Ўттиз олти подшоҳ ўлди қўлидан.

Хусравлар ёғдирур номига нафрат,
Мулкка тўлган эди ундан адоват.

Офарин айтилур Офаридунга,
Фақат кинажўйлар тош отур унга.

Жаҳон ичра мудом кўнгил нақшидек,
Қолса дейман мендан фақат яхшилик».

Буюрди шаҳаншоҳ: «Топилсин жарчи,
Бўлсин хушовозу номдор хабарчи.

Қўшинни айланиб ул даста-даста,
Шу гапни ҳайқирсин балеанду даста.

Десивки, Баркўху Жазда шу тартиб —
Гавҳару зар дебо, ивакдан тартиб

Арзимас хас ёхуд хашакка қадар,
Кимки попок қўлига чўзаркан агар,

Тескари миндирай уни отига,
Жилловин тутқазай икки ботирга.

Оёқларин отнинг қорнига боғлаб,
Озаргушаси сари элтсин таёғлаб.

То бош эгиб, ундан нажот истасин,
Парвардигоримдан ҳаёт истасин.

Кимга зулм этиб ул чулғади гамга,
Могу мулкин берай ўшал одамга.

От билан полизни ким увол этса,
Мовали дарахтга ё завол этса,

Ботиру бебаҳо бўлганида ҳам,
Нақ бир йил зиндонда чоккайдир ситам.

Равж бериб, бу даштдан ким оларкан баҳр,
Унга насиб этмас, билиб қўйсин, шаҳр».

Шаҳар тожирлари — кекса-ён бари
Баркўх, Жаздан чиқиб келди дашт сари.

Шаҳриёр лашкари тутган дала-дашт
Чин бозори янглиғ бўлганди сергашт.

БАҲРОМНИНГ НАХЧИРГОҲДА ҲУНАР КўРСАТГАНИ

Эртаси, кўрингач қуёшнинг зари,
Жаҳондор йўл тутди нахчиргоҳ сари.

Олдинда борарди камондор сипоҳ,
Ортидан от суриб борар эди шоҳ.

Деди у: «Камонга ким бўлса моҳир,
Мўлжалсиз, мерганлик айлабон зоҳир,

Гўрхар қўйруғига аниқ ўқ тиқсин,
То ул ўқ сийнасин ҳам тешиб чиқсин!»

Бир паҳлавон деди: «Аё шаҳриёр,
Номдор лашкар турур ёнингда тайёр,

Лек ҳеч бир камонлик бунга қодирмас,
Бу нозик ҳунарда сендек моҳирмас.

Бу ишда бир сенинг бордин иложинг,
То жаҳон борича порласин тожинг.

Қоматинг чинору келбатинг нақ шер,
Қўлингга тутганда ўқ билан шамшир,

Журъатинг лашкарга гулгула солур,
Улар ҳам камонни қўлига олур».

Шоҳ деди: «Ғар борсак оллоҳ йўлидан,
Бирор иш келар-ку Баҳром қўлидан!»

Шоҳ Баҳром тагида ўйнаб аргумоқ,
Бир нарра гўр томон борди яқинроқ.

Қулай пайт келганда узди бирдан ўқ,
Бир бутун миҳланди сийнаю қўйруқ.

Ерга гурс қулади ўшал ваҳший зот,
Заркамар ботирлар суриб келди от.

Заҳм изин кўрганлар лол эди андоқ,
Таҳсин ўқинларди шоҳга бесавоқ.

Шундоқ ўқ тортмишиди паҳлавон Баҳром,
Ўқ қулон ичига кирганди тамом.

Жангчил суворилар, тенгсиз мерганлар
Шоҳга қайта-қайта таҳсин дерканлар,

Барчанинг мақсади: «Аё шаҳриёр,
Саодат ҳамиша сенга бўлсин ёр.

Сен — мардсан, биз — сенга ҳамроҳ кишимиз,
Балки, бундан ҳам кам қилар ишимиз».

«Бу — менинг ўқиммас, — деди унга шоҳ, —
Бу — эгам имдоди, голибдир оллоҳ.

Кимнингки худойим бўлмас йўлдоши,
Хору зорликдан ҳеч чиқмагай боши».

Шундай деб отига қамчи босди шоҳ,
Хумо янглиғ учди тулпори ногоҳ.

Бир модагўр чиқди йўлидан яна,
Енида боласи чопқиллар, ана.

Шаҳаншоҳ белидан тиг солди чунон,
Иккига бўлинди лаҳзада қулон.

Келдилар у жойга барча ботирлар,
Сарфароз қиличбоз, содиқ шотирлар.

Бир хирадманд кўриб этди гуфтугў:
«Шамшир ва билакнинг қудратидир бу.

Емон кўздан шоҳни асрасин худой,
Унга тимсол ичра фақат ўхшар ой.

Чокар бўлсин унга жаҳон улуги,
Фалакни банд этгай тиғи, йўриғи».

Сипоҳлар киришиб овга ўшал найт,
Даштдаги бор гўрни айладилар сайд.

Шоҳ дер: «Зар ҳалқалар таёёр этингиз
Ва ҳар бир ҳалқага номим битингиз».

Гўрлар қулоғига ҳалқа осдилар,
Уч юз галасига тамга босдилар.

Қўйиб юбордилар шоҳ номи билан,
Подшоҳнинг шафқагли пайгоми билан.

Қўшинни оралаб жар солди бир мард:
«Эй дашти азимда юргувчи жўмард,

Аҳли тожирларга сотмангиз овни,
Халойиққа қилинг барча сийловни!»

Баркўху Ҷаз ёқдан келар кўп номдор,
Ипагу кимхоблар айлашди нисор.

Шоҳ кечиб оқиллар келтирган бождан,
Деди: «Баҳра олсин бу бож — хирождан,

Кимки дарвиш бўлса шаҳарлар аро,
Тер тўкиб нон еган жами фуқаро!»

Унинг сийловидан бўлар давлатманд,
Саодатли бўлар, толей баланд.

Нахчиргоҳдан қайтиб шаҳр ичра Баҳром
Бир ҳафта базм этди қўлларида жом.

Майдонда шоҳ учун ясалди боргоҳ,
Хизматда турди ёнида сипоҳ.

Айланиб ўртада мутриб сўзларди,
Ул хирадманд доно мақсад кўзларди.

Дерди: «Эй адолат истаб юрган эл,
Худони меҳрибон билган банда, кел!

Кимки воқиф бўлса ранжимиздан гар
Ва бебаҳра бўлса ганжимиздан гар,

Қирсин бу майдонга, токи шахриёр
Қилур сийловидан уни бахтиёр.

Кимки кекса бўлса, ожиз, шикаста
Ва ёхуд ён бўлиб — бўлса гар хаста,

Ёки кимнинг бўлса бировда қарзи,
Қарзин узоқмасдан бўлса дард-арзи,

Ёки гўдаклар бор етим-есир, оч,
Молдорнинг қўлида бўлсалар муҳтож,

Гўдаскининг онаси ночор бўлса-ю,
Сир тутса ўзининг ночорлигин у,

Е ўлган бўлса бир давлатманд киши,
Қолган бўлса ундан гўдак ташвиши.

Аmmo мол-мулкни олиб бир беор,
Худойимдан қўрқмай бўлса мансабдор —

Ҳаммасин бирма-бир айланг боз баён,
Токи менга бўлсин барча роз аён.

Давлатманд қилайин марди дарвини,
Диёнатли қилай осий, бадкешни.

Кимнинг дасти қисқа, йўқ қўлида пул,
Ҳожатин чиқарай, хурсанд бўлсин ул.

Кимки муҳтожликда чекар экан ранж,
Саховат кўрсатиб, анга очгай ганж.

Ким қилиб мансабни сунистормол,
Сағирлардан тортиб олар бўлса мол,

Поинсофни тирик осайин дорга,
Шу жазо лойиқдир ўшал гаддорга».

Нахчиргоҳдан қилди сўнг азми Бағдош,
Ерқин хаёллардан кўнгли бўлиб шод.

Ботирлар бордилар унга бўлиб ош,
Бир бўлиб бегона ақрабою хош.

Амр этди, орқага қайтсин деб синоҳ,
Дилорой қасрига танҳо юрди шоҳ.

Заррин шабистонга берилди оро,
Чокарлар мушку май айлаб муҳайё.

Дилбарлар чанг чертиб, айтдилар ғазал,
Номаҳрамдан холи базми мукаммал.

Руду май, най ва чанг хўн оҳанг бериб,
Ҳавони тўлдирур хуш жаранг бериб.

Ҳар кеч бир ҳужрада бир гўзал билан,
Тонгни оттирар шоҳ ишқ-ғазал билан.

Икки ҳафта ўтди худди шу йўсин,
Ғазна эшиклари очиқ туну кун.

Сўнг қайтди шараф-ла Ситаҳр томон
Каёний тож кийиб подшоҳи жаҳон

Ҳаррод шабистонин эшигини очди,
Гўзаллар бошидан дирҳамлар сочди.

Кимгаки қулмаган бўлса элда бахт
Ва насиб этмаган бўлса заррин тахт,

Эрон шоҳи бундан бўлди ғазабнон,
Рўзбеҳга буюрди ул тоза идрок.

Дедики: «Улашгил Рум, Ҳазар божив,
Қондирмоқлик учун эл эҳтиёжини

Ва тайёр айлагил бир хачир динор,
Исфаҳон, Рай ганжин олсин талабгор.

Шабистон бу хилда бўлса гар хароб,
Эрон шоҳи қалбин бостай изтироб».

Янги бож олдилар ҳар бир кишвардан,
Элга оро бериб дебою зардан.

Ову шароб унга ҳамнафас эди,
Гўзаллар васлидан шоду маст эди.

ЧИН ХОҚОНИНИНГ ЭҒОНГА ҚУВИНИ ТОРТГАНИ ВА ЭРОНЛИКЛАРИНИНГ УНДАН ОМОНЛИК ТИЛАГАНИ

Кейин хабар этди Хинд ила Румга,
Обод Турку, Чину Қорақурумга:

Яъни Баҳром кўнгли ишрат билан банд,
Юрт шаънига асло эмас ҳавасманд.

На бор сарҳадбони, ва посбони бор,
На диёр ичра бир паҳлавони бор.

Чин хоқони тинглаб бу килда хабар,
Чин — Хўтан мулкидан тортди кўп лашкар.

Дирхам сочиб, сурди Эрон сари от,
Ҳеч ким Баҳром Гўрни қилмас эди ёд.

Румдан хабар етди шунда дафъатан
Босиб келмоқда деб Чин ила Хўтан,

Яъни қўшин суриб, Чиннинг қайсари
Яқинлашиб келар нақ Эрон сари.

Эрондаги пешво, улуғларки бор,
Яъни дунё кўрган доною номдор,

Баҳром Гўр қонига стишиб тезда,
Ташвиш, газабларин айтди шул кезде.

Шоҳга аччиқ сўзлар айтилди дангал,
Ошкоро этилди бўлса не чигал.

«Шоҳ фикри банд бўлгай доим жанг билан,
Сеп-чи банд эурсан базм-оҳанг билан.

Наздингда хор эрур бу ганжу сипоҳ,
Бу Эрон мулкию, бу тахту боргоҳ».

Шунда жавоб қилди шоҳи жаҳондор:
«Аё йўлбошчи-ю, муъбаду сардор,

Билингки, жаҳоннинг одили — ағам
Менга раҳнамодир, тортманг ортиқ ғам.

Куч олиб мен ўшал одил яздондан,
Бўрини ҳайдарман мулки Эрондан.

Бор экан бу бахту, бу қўшин, бу ганж,
Мулкка яқин келгай на дарду, на ранж».

Шу эди подшоҳнинг дўстларга сўзи,
Бундан қонга тўлди ботирлар кўзи.

Бедор эди аммо Баҳром шоҳ дили,
Дилин ўртаб нохуш бу хабар тили,

Лашкар ғамин ерди у хаёлида,
Зафар эди режа ва аъмолида.

Қўрқувга тушганди бор Эрон шаҳри,
Дилларни ёргудай гумоннинг заҳри.

Барча эл подшоҳдан умидин узиб,
Таъна қилишарди, дил ўйин бузиб,

Хабар етказдилар: «Аё Баҳром шоҳ,
Чиндан кириб келди Эронга сипоҳ».

Густаҳмини олдига шоҳ даъват этди,
Сўради: «Наҳот Чин лашкари етди?!»

Густаҳм ҳам паҳлавон, ҳам вазир эди,
Уруш майдонида беназир эди.

Келди Меҳрширўз ва яна Ҳаррод,
Меҳрбарзин келди ва яна Фарҳод.

Кирди музаффар шоҳ қонига шул он
Руҳому Ҳазарвон билан Андимон.

Бири Гелон шоҳи, бири Рой шоҳи,
Уруш майдонида мулкнинг папоҳи.

Додбарзин ботир ҳам ўрдага кирди,
Зобул мулкида у бемисол эрди.

Қораний Бурзмехр буюрди ташриф
Ва Родбарзин келди нурчеҳра, зариф.

Шоҳ бунча лашкарни бир-бир оралаб,
Ун икки минг мардни олди саралаб.

Укасига бериб тахт ила кулоҳ,
Лашкар ихтиёрин топширди подшоҳ.

Нарси ҳам мард эди, доною оқил,
Ҳам дин фаҳри эди, хушчеҳра, одил.

Етакда ҳисоблик ботир лашкари
Йўл солди Озарободогон сари.

Ғавго қилиб неча сирдан беҳабар,
Дердилар: кам экан форс ичра аскар.

Дердилар: майдондан қочди Баҳромшоҳ,
Кетди Озаргушасп бўлғай деб паноҳ.

Озаргушасп сари йўл оларкан ул,
Қайсардан шамолдай келди бир расул.

Озгина лашикар-ла манзилгоҳ тутиб,
Нарси қулай пайтни ётарди кутиб.

Эя дер: «Завол бериб Баҳром тахтига
Қаролик келтирди эли бахтига.

Бошқа шоҳлар каби у тўпламас ганж,
Балки, бор ганжини сочади берашж.

Дуч келган жойда у жошбозлик қилар,
На ёшлик қиймати, қадричи билар.

Нароканда эрур шаҳру лашкари,
Овора эрурлар барча хешлари».

Бу сўзлар айтилиб бўлгани ҳамон,
Шундай қарор қилди барча оламон:

«Эрондан тонайлик бир фозил одам,
Чиш хоқони сари етсин у илдам.

Горат, ёмонликни у кам айласин,
Агар хоқон бўлса, карам айласин.

Шояд Эрон мулки жойида қолса,
Катхудойсиз юртга у шафқат солса».

Нарси жавоб қилди: «Чидамас юзим,
Афзал эрур бундан ўлганим ўзим.

Чин шоҳидан паноҳ тиламам элга,
Ерни тўлдирурман лашкару филга.

Бизда қуролу ганж, мард ботирлар бор,
Хажжаридан олов чақновчи девкор.

Баҳромки, ноумид этган бўлса ҳам,
Камчил синоҳ билан кетган бўлса ҳам,

Яхши ният қилинг, етур ёмонлик,
Ёмон андишанинг таги ёмонлик».

Эронликлар тинглаб Нарси сўзини шод,
Янги бир ҳангома қилдилар бунёд.

Баҳром шоҳ бу ердан кетган синоҳсиз,
Тутқил бўлса, диллар қолмагай оҳсиз.

Жанг бирла кирса гар Эронга хоқон,
Талон-торож бўлур барча ошиён.

Нарсининг қўшини гар бўлса ҳалок,
Оёқ ости қилгай ёв бизни бебок.

Лозимдир кўрмоқлик бир тadbир — чора,
Юртдан узилмаса пойимиз зора.

Бир муъбад бор эди, дердилар Хумой,
Хирадманд, билимдон ва идрокка бой.

Эронликлар уни интиҳоб айлаб,
Дедилар: «Чора топ тез, шитоб айлаб».

Битдилар бадавдор сўнгра бир нома,
Хоқонга эл дардин ёзарди хема.

Даставвал ёздилар: «Сенга бандамиз,
Амру матлабингга сарафқандамиз.

Эронзаминдан сен ҳар на истасанг
Узру таҳсин ила берайлик бежанг.

Совғаю бож-хирож ол, қаҳрингдан кеч,
Турклар билан жангга тобимиз йўқ ҳеч».

Номдор улуғлардан олиб ёнвга,
Хумой етиб келди Чин хоқонига.

Пайғомни топширгач хоқонга ул зот,
Турон ноҳи бўлди бу пайғомдан шод.

Билдики, Эроннинг қопқасин очиб,
Баҳром шоҳ сипоҳ-ла кетмишдир қочиб.

Хабар мазмунидан хурсанд бўлиб ул,
Тани яйраб, қалби очилди гул-гул.

Сўнгра туркларига сўз қотди хоқон,
Яъни: «Таъзим қилди бизларга Эрон.

Жангсиз зафар қучдик бу заминда биз,
Ишимиз ўнг қилди тадбиру тамиз!»

Элчига кўпдан-кўп бериб у сийлов,
Дирҳаму динорлар сочтирди дарров.

Хатга бундай жавоб қилди шаҳриёр:
«Оқиллар жонига хирад бўлсин ёр.

Сизга дўст деб билай энди ўзимни,
Чин деб қабул қилинг ҳар бир сўзимни,

Сипоҳ билан Марвга кирганим кун,
Қирғовул патидай яшнатай уни.

Инсофу тадбир-ла бахш этайин қут,
Оқтирай ариқда сув ўрнига сут.

Марвда биз кутармиз Эроннинг божи,
Ботирлар мулкисининг сийлов-хирожин.

Марвдан у ёнига босмасман қадам,
Ранждан фориғ бўлсин сипоҳларим ҳам».

Шитоб айлаб қайтди Эронга расул,
Кўрган-эшитганин бир-бир айтди ул.

Сипоҳ тортиб Марвга йўл олди хоқон,
Туёқлар чангидан қорайди жаҳон.

Осуда ўтарди бунда ҳаёти,
Ҳеч кимда йўқ эди Баҳромнинг ёди.

Марвда авжга чиқиб суруду чолгу,
Кўзга илинмасди бир лаҳза уйку.

Даштда ўз майлига қўйилди сипоҳ,
Соқчию галага йўқ эди паноҳ.

Шикору, шаробу, базми, наю чанг,
Йўқ эрди ҳеч кимнинг ҳаёлида жанг.

Эронийлар божин кутар эдилар,
Ҳазабдан ёниб, кўз тутар эдилар.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ЧИН ХОҚОНИГА ҲУЖУМ ҚИЛГАНИ

Баҳром ўша ондан қасос кутарди,
Лашкарни душмандан омон тутарди.

Унутиб базму май завқин эрта-кеч,
Унинг жосуслари тинмасдилар ҳеч.

Улар етказдилар Баҳромга хабар:
Хоқон Марвда турар йиғиб мўл аскар.

Озаргушасп сари етди ўшал ёт,
Ҳар бир аскарда қўша-қўша от.

Кийиб румий кулоҳ, туркона либос,
Елдай учиб борар, солиб айҳаннос.

Тоғдан тушган селдай келаётир тез,
Ўтиб Ардабелдан Омул сари хез —

Этиб, сўнг етдилар шаҳри Гургонга,
Қанча улугларни олганча ёнга.

Гургондан етдилар то шаҳри Нисо,
Раҳнамози бўлиб борар бир порсо.

Гоҳо тоғ, гоҳида кезиб саҳро, чўл,
Тулу кун бетиним босардилар йўл.

Кундуз соқчи қўйиб, кечаси посбон,
Интилар тўхтамай сарҳадга томон.

Тезкор парвоз қилиб қирғовул янглиғ,
Марвга яқин етиб қолгани аниқ.

Шоҳли огоҳ этиб хоқон ишидан,
Дедилар: «У холи жанг ташвишидан».

Ахрамандир унга пешвойи олий,
Кашмеҳон нахчирин овлаш хабли».

Баҳром бу хабарлан шод бўлди гоят,
Фориғ бўлиб барча ранждан ниҳоят.

Бир кун дам олишди ўша манзилда,
Осудалик сезиб шоҳ, сипоҳ дилда.

Төг ортидан қуёш кўз очган чоғи
Кашмеҳонга етди кўшин туёғи.

Табл садосидан қулоқлар батанг,
Кўзиви олгудайин байроқдаги ранг.

Чиқди нахчиргоҳдан ажаб гулгула,
Шоҳ, сипоҳ диққатин тортиб бир йўла.

Хатто кар қилгудай шерин бу пола,
Гўёки булутдан ёғарди жола.

Қон билан ювилди лаҳзада майдон,
Гўёки осмондан ёғар эди қон.

Хоқон нахчиргоҳда қўрқиб уйғонди
Ва бўлди хазарбон қўлида бапти.

Чиннинг номдоридан нақ уч юз чорлик
Отларга тиркалди, қўл-оёқ боғлик.

Кашмеҳондан Марвга томон йўл солиб,
Баҳром шоҳ лашкари еларди голиб.

Марвда ҳам чинийдан қолмади асар,
Ғавимлар тору мор бўлганди яксар.

Қочиб қутулмоқчи бўлса ҳар бир ёв,
Баҳром шитоб билан етарди дарров.

Ўттиз фарсанг йўлни шундоқ ўтди шоҳ,
Қорон форсий бўлиб ёнида ҳамроҳ.

Қайтиб нахчиргоҳга, тоғиб иқболни,
Лашкарга улашди чинийлар молни.

Чин жангида Баҳром бўлди сарфаро,
Бу зафар яздопдан эҳсону нибз.

Яхшию ёмонга мол берган ўша,
Офтобу ойга ҳам соҳиб ҳаминша.

БАҲРОМ ГУРНИНГ ЭРОИ ВА ТУРОИ ЧЕГАРАСИГА ДЕВОР ҚУРДИРГАНИ

Отлару қўшинлар олсин деб ором,
Марвда маскан тутиб ётди шоҳ Баҳром.

Жанг-жадал ҳаваси дилда ортарди,
Кўнглини Бухоро завқи тортарди.

Бир кеча-кундузлик манзилдир Ому,
Базм этиб, ҳам овлаб қулону оху,

Сўнгра от сурди у Фороб чўлида,
Қумлоғу сув кечиб олис йўлида.

Офтоб кўк юзини этганди заррин,
Ложувард либоси соф эди, сарин.

Чанг турди, қанотин ёзгандек қузғун,
Жаҳонгир қўлида Мою Марг бутун.

Яксон этиб унда лапкари туркни,
Ёндирдилар мавжуд мол ила мулкни.

Юлдузлар уйқуга бўлганда машғул,
Бир-бирин излашиб отаю ўғил,

Туркдаги жамийки саркору сардор,
Кексаю ёш аро довруғли номдор,

Бош эгиб, қон ютиб пойи пибда,
Келиб шоҳ олдига хору афтода,

Дедилар: «Эй улуг шоҳи аржиманд,
Паҳлавонлар аро толеи баланд,

Бўлса гар ул хоқон гуноҳкор, осий,
Жаҳондор ҳукмидан эрур савдоси.

Гуноҳсизлар қонин тўкма, илтимос,
Бу қилмиш номдорга бўлмагайдир хос.

Агар бож истасанг, биз берайлик бож,
Номдорлар қатлига борми аҳтиёж?

Барча аёлу эр сенга бандамиз,
Сенга таслиммизу сарафкадамиз».

Уларнинг ҳолига раҳм этди Баҳром,
Қалби шафқат билан бўлиб яна ром.

Қон тўкишидан тийиб мардлар қўлини,
Тутди яздоншунос шафқат йўлини.

Бўлди шоҳнинг кўнгли меҳрга пайванд,
Орому андиша уни этиб банд.

Ҳар йиллик улкан бож ҳисобига ул
Улар илтимосин айлади қабул.

Бу ишдан жаҳонжўй тониб улуг ром,
Турклардан бож, сийлов ундирди Баҳром.

Сўнг Фороб шаҳрига яна қайтди у,
Чехрасида ханда, лабида кулгу.

Бир ҳафта бу ерни тутди манзилгоҳ,
Чиннинг улуғларин даъват этиб шоҳ.

Бир девор қурдирди тош ила ганчдан,
Ким келса Туркдану ёхуд Халаждан,

Утмас Эрон ёққа шоҳдан берухсат,
Жайхундай тургуси абадул-абад.

Лашкарда Шамр отли бир мард бор эди,
Хирадманду оқил ва номдор эди.

Туронзаминга у тайин бўлди шоҳ,
Безаб тахту тожин офтоб ила моҳ.

Шамр қумуш тахтга ўтирди масрур,
Қўлин очиб, айлаб дуо, ташаккур.

Бошига тилло тож қўндирди кушод,
Барча Турон шаҳри ундан бўлди шод.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ УКАСИ НАРСИГА ВА ЭРОНИЙЛАРГА НОМАСИ

Туронзамин иши битиб шу зайил,
Шоҳ дили оромни этганди майл,

Сўнг Нарси номига ёздирди нома,
Туркларнинг жангидан қилиб ҳангома.

Яздону ва ўтган барча улуг зот
Таҳсин-ла номада қилиндилар ёд:

«Зафарлар молу жоҳ худовандига,
Кайвону Баҳром, моҳ худовандига.

Бахт ёр бўлур унинг наймони билан,
Борлиқ яшар унинг фармони билан.

Чин мулкидан Эрон сарига мактуб
Йўлладик, укамиз номига матлуб.

Эроний мардларга етсин бу сўзим,
Номани ёздирдим пар билан ўзим.

Ким хоқон жангини кўрмаган эса,
Эшитсин бу жангдан ҳаққоний қисса.

Сипоҳи чапгидан ҳатто кундузи
Қорайиб кетганди осмоннинг юзи.

Бу мулк аро оқди дарё-дарё хун,
Бедодгарнинг бахти бўлди сарнагун.

Уруш балосига у этди дучор,
Олам эли ундан бўлганди безор.

Уви олиб келдим туяга боглаб,
Кўзидан қов оқар жигарин доглаб.

Бўйин эгди менга у саркаш эллар,
Тиллар ширин бўлди, жўш уриб диллар.

Бож бермоқчи бўлди жамъи бадхоҳлар,
Йўи топди адашган барча гумроҳлар.

Номага изма-из борурман етиб,
Мурод-мақсадларни мен ҳосил этиб».

Кўпиклар сачратиб бамисли тўфон,
Кўзголди туялар қарвои ва қарвои.

Нома етиб келди Парси қўлига,
Шодликлар тўлдириб унинг кўнглига.

Муъбадлар муъбади қошида эди,
Оға-инилар ёнбошида эди.

Хуружга келганди шодликдан Эрон,
Бу пайгом тилларда бўлганди дoston.

Номдорлар дилини тиларди бўри,
Узин қилмишидан қуриб ўз шўри.

Улар тўлдирдилар муъбад ҳузурин,
Хирад йўли билан айтмоққа узрин:

«Ёмон андишаю хирад восвоси
Бизни йўлдан уриб, айлади осий.

Биз қилган гумонлар бўлди беҳуда,
Хирад-ла мушкулни у этди удда.

Яхшию ёмондан гар ёзсанг иншо,
Бизнинг узримизни айлагил ифшо.

Ахир, улуглардан ўтди кўп гуноҳ,
Шоядки, кечирса помдор шаҳаншоҳ».

Деди: «Қабул этиб Парси илтимос,
Шоҳ дилиш кинадан этгайдир халос».

Дарҳол жавоб ёзди сўнг у номага,
Яхшию ёмонни олиб хомага.

Деди: «Эронийлар тортиб ситам-ранж,
Кўлдан кетмасин деб фарзанд, мулку ганж,

Пушти шаноҳ этиб Чиннинг хоқонин,
Ноумид кўришди шоҳи жаҳонин.

Кина, адоватдан эмасди бу ҳол,
Янги шоҳ танлашдан очмагандик фол.

Энди, голиб шоҳим, гуноҳимиз кеч,
Кундуз бўлсин дилга чўккан қора кеч».

Мендан воситалик кутар эдилар,
«Узримиз етказгини шоҳга», дедилар.

Бир муъбад бор эди — Бурзмеҳр дово,
Кўл урди бу ишни этмоққа адо.

Келди шоҳи жаҳон ҳузурига у,
Ифшо этиб дилда бўлса не туйғу.

Унинг сўзларидан шоҳ бўлди хушнуд,
Тез ёнган оловдай шуълавор бедуд.

Жағоний, хатлию балхий азизлар,
Бухорли, гарчали аҳли тамизлар

Келдилар, қўлларда бож ила хирож,
Оташпараст шоҳга тилашиб ривож.

Ҳар ким топганини келтирар шоҳга,
Ҳурматлар билдириб олий даргоҳга.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ЭРОНЗАМИНГА ҚАЙТГАНИ

Оташкада иши топиб саранжом,
Наврўз сайиллари бўлганда тамом,

Озарбодогонга йўл солди яна,
Номдор мардлар ила қилиб тантана.

Барча сажда қилиб, қилишиб шукр,
Муъбад ҳузурига келарди бир-бир.

Сажда қилишганлар олади инъом,
Оташкада аҳли топишиб икром.

Хиромон келди сўнг Ситахр шаҳрига,
Чувки лойиқ эди шоҳнинг фаҳрига.

Говмишлар чармини юклаб филларга,
Боришарди қувонч солиб дилларга.

Бир мингу юз олтмиш филу нор эди,
Юки дирҳам эди ва динор эди.

Бунча тилло танга ва бунчалик зеб
Форсийда аталар пайдавосий деб.

Яна дарвишларга беришиб улуш,
Шодлик билан тўкиб солдилар кумуш.

Вайрон бўлган кўприк учраса йўлда,
Ё хароб бир работ кўринса чўлда,

Шоҳ буюрди: этинг обод тўкиб ганж
Ва бу ишда ҳеч ким топмас эди ранж.

Дунёда бўлса гар дарвиш, қаландар,
Заҳмат-ла нон топган одам бўлса гар,

Бахш этиб уларга устма-уст дирҳам,
Қалби саховатдан чекмас эди ғам.

Беваю бечора етимларга деб,
Ҳаля этар эди сийму, зару зеб.

Қари-қартаглар ҳам олур улушини,
Хазиванинг дирҳам ила кумушини.

Бешинчиси, кимки бўлса асил зот,
Ва тавонгар уни этмаса ҳеч ёд,

Олтинчиси, кимки узоқдан келиб,
Дарвишлигин тутса у пинҳон қилиб,

Ганж инъом этарди уларга подшоҳ,
Сахийликда бўлиб нақ олампаҳоҳ.

Лашкарга улашиб ўлжаларни у,
Ганж асраш ҳақида чекмасди қайғу.

Шоҳнинг амри билан бир муъбад охир
Чин хоқони тожин айлади ҳозир.

Ундаги озода гуҳар барини
Олиб, оташкада деворларини

Зарру гавҳар билан этди мунаққаш,
Озарий тахтига зеб бериб яккаш.

У ердан йўл олди Тайсафун томон,
Нарси-ю, муъбадлар бўлиб ёнма-ён.

Барча меҳтарларга берарди тортиқ,
Эрон улуғларин эъзолаб ортиқ.

Нарси кўриб шоҳу подшоҳлик тожин,
Дилафрўз байроғу синоҳ ривожин,

Отдан тушиб, таъзим айлади бажо,
Ёнида муъбадлар туриб жо-бажо.

Баҳром амри билан ўрнидан туриб,
Қўлин қўлга олди қошига юриб.

Заррин тахт олдида ўтирмақ шараф,
Заррин камар мардлар ёнида саф-саф.

Муҳтожларга ганику давлатин сочиб,
Тор зиқдон эшигин қўйди шоҳ очиб.

Адлу адолатга тўлди замона,
Ғам кетиб, шодликка дил бўлди хона.

Диллардан чекишиб андуҳлар бутун
Базм-сурур бошланди улуғлар учун.

Кимки ул мажлисга бўлди муяссар,
Ҳарир хилъат кийди барча сар-басар.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ САРДОРЛАРИГА
ПАНДНОМА ЕЗДИРГАНИ

Бошланди учинчи кун базми кабир,
Бор эди даврада хуш хат бир дабир.

Яшнатгач юзларни май сеҳр билан,
Бир нома ёздирди шоҳ меҳр билан.

Номанинг бошида офарин қат-қат
Хирад бахш айлаган яздонга раҳмат.

Хирад бўлди унинг корин дояси,
Одамийлик бўлди унинг пояси.

Барча яхшиликни билди худодан,
Хирадни излади марду донодан.

Билди: яхшиликдан келар омонлик,
Ёмонлик эшигин очмоқ — ёмонлик.

«Кимки қўлимдаги саркорларимдан,
Хирадманд, сувори, сардорларимдан

Нолиса уларни кутар чоҳу дор,
Ёки йўлда қолар ўлиги хор-зор.

Азм этинг, то ранжни доим кам этинг,
Ғамгинлар дилини шод-беғам этинг.

Ҳеч ким бу дунёга бўлолмас устун,
Адлу озорсизлик изланг туну кун.

Адлимдан нишона бўлгай бу сўзим,
Ростгўйлик йўлида хомийман ўзим.

Қанча сипоҳ қилди қатлим учун қасд,
Номдор анжуманим этмоқ бўлиб наст.

Шараф тойдим, бошлаб камчил сипоҳни,
Яхши йўлга солдим барча бадхоҳни.

Чиндаини элатда номдор бир хоҳон,
Тоғ-тахтли, муҳрли соҳиби даврон

Асир бўлиб тунди қўлимга букун,
Туркларнинг тахт-тоғи бўлиб сарнагун.

Мени голиб этди ул, яздони пок,
Душманлар бўлдилар йўлимда ҳалок.

Бандалик — дилдаги мақсудимдир соф,
Андинам бўлгайдир адл ила инсоф.

Етти йил олмасман жаҳондан хирож,
Чокарми, черикми, бермагайлар бож.

Паҳлавий тилида битилди калом,
Буни билиб қўйсин саркору авом.

Тобеларга чўзинг адолат қўлинг,
Токи ёмонликка бурмасин йўлинг.

Кимки дарвини бўлса ушбу шаҳарда,
Шодликдан бебаҳра бўлса агарда.

Бизга маълум этинг унинг номини,
Ҳосил қилажакмиз барча комини.

Яна кимки бўлса гар асилзода,
Мол-мулкдан ажраган покдил, озода,

Беринг ганжимиздан ҳадию ниёз,
Ҳунармандни этинг шоду сарфароз.

Улки қарзи бору, аммо моли йўқ,
Пушти папоҳсиздир ва аъмоли йўқ.

Ғаниждан қанда қилинг унинг қарзини,
Эшитинг бечора элнинг арзини.

Яздондан астойдил тиланг, токи ул
Лутф ила дилимиз ёритсин буткул.

Бизнинг давримизда хушвақтлик қилинг,
Ақлу хирад билан хушбахтлик қилинг.

Бандилар илдизин айламанг қанда,
Катта-кичик ҳар ким худога банд.

Кимнингки етарли молу идроки,
Хирадмандга берсин фарзандин, токи

Илм ила дилини мунаввар этсин,
Хирад-ла ўзини мўътабар этсин.

Бошқалар молига чўзманг қўлингиз,
Яздонпараст бўлинг, мушфиқ бўлингиз.

Бу аҳду паймони муқаддас тутинг,
Ёмонлик илдизин мутлақ қурутинг.

Аҳду паймон этинг яздонга ҳаргиз,
Дилни гаров қўйинг меҳри учун сиз.

Қўшниларга асло бермангиз озор,
Улуғларни айблаб, этманг бадкирдор.

Кимки ночор эди, топди давлат, мол,
Фақирлик сарҳадин онди безавол.

Кимки шукр этмас, билингиз шунини,
Яна фақирликка етказар уни.

Дарвишдан давлатни дариг тутмангиз,
Ҳожат чиқармоқни ҳеч унутмангиз.

Соф дилга яхшилик қилинг доимо,
Чўққирманг муҳтожлар кўнглини асло.

Бўлса гар ҳар кимса бевурд, неписанд,
Хавфу хатар ила бўлгай боши банд.

Кимки азиз тутса инсонлик шонини,
Эгам ёрлақагай унинг жаҳонини.

Ул нафис ҳарирга ёзилди нома,
Котибнинг қўлида мушк бўйли хома.

Номага битилди жаҳондор оти,
Адлу доноликнинг толмас қаноти.

Улки, саховатда эрур беқиёс,
Кучда-адолатда эрур беқиёс.

Огоҳ этмоқ учун ёшу қарини,
Оқилу сардорни, элнинг барини,

Чопарлар, элчилар номани олиб,
Ҳар ёнга жўнашди тезда от солиб.

Нома етган заҳот ҳар бир кишварга,
Ҳар бир номдоргаю ҳар бир меҳтарга,

Дердилар: «Худога минг қатла шукр,
Яздоншуносликда шоҳ танҳо эрур».

Хотинми, эркакми, ёшмидир, қари —
Барча пешвоз чиқиб шаҳардан нари,

Офарин дердилар подшоҳга беҳад,
Одил шахриёрни қилишиб иззат.

Шундан сўнг бошланди базм ила суруд,
Ҳозир бўлди маю мутриб, паю руд.

Ярим кун ноз-неъмат этиб танаввуд,
Ярим кун иш билан очишди кўнгли.

Шоҳнинг даргоҳидан ҳар эрта саҳар
Таралиб турарди элга хушхабар,

Яъни еб-едирсин кимда бўлса бор,
Неъмат учун биздан бўлиб мишнатдор.

Кимки битирмоқчи бўлса кўст-камин,
Келиб ганжхонадан олсин дирҳамин.

Бодалар мўл эди хушхўру рангин,
Эслатар сафсар гул, аноргул рангин.

Барча хурсандликдан ичар ўткир май,
Майхўрлар садоси лаҳза тўхтамай,

Ўзгариб бойликнинг нарху навоси,
Икки динар бўлди толниги баҳоси.

Наргиснинг бир шохи бўлиб бир дирҳам,
Бу савдодан ҳеч ким тортмас эди гам,

Шодликдан барчанинг бағри бўлди бут,
Булоқда оқарди сув ўрнига сут.

Барча жаҳондорни айлар эди ёд,
Олам эли ундаи бўлганди кўп шод.

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ УКАСИ —
НАРСИНИ ХУРОСОНГА
ЮБОРГАНИ ВА ҚАЙСАР
ҚОСИДИНИ ДАРГОҲИГА ЧАҚИРГАНИ**

Бир куни Нарсига деди улуг шоҳ:
«Йўлга туш, сангадир муҳр ила кулоҳ.

Хуросонни бердим, бергил, обод қил,
Фуқаро дилини ҳаминша шод қил.

Хушёр бўл, одиллик йўлида толма,
Ҳар бир ўткинчига чангалинг солма.

Юз ўғир, ҳар кимки қилса ёмонлик,
Ёмонликдан келмас элга омонлик».

Буюрди, кийдириб шаҳона либос,
Фаровон молу ганж берди хосу мос.

Яна деди: «Яздон бўлсин паноҳинг,
Офтоб тахти бўлсин мудом даргоҳинг».

Ўтмай икки ҳафта орадан, осон
Қўлга кирди кўркам, хушҳол Хуросон.

Нарси кетгандан сўнг бир ҳафта ўтгач,
Қолмай шоҳ дилида андишани кам,

Муъбадлар муъбадин чорлатти подшоҳ,
У келди, донолар ёнида ҳамроҳ.

Шоҳ деди: «Чўзилди Қайсарнинг иши,
Кетмоқ истар хоқон юборган киши.

Ўзи қапдай одам, дониши печук.
Илму ҳикмат аро шунчами етук?»

Муъбад жавоб қилди: «Не илмки бор,
Барида мумтоздир, яна устивор.

Андиша, ҳабла некном эрур ул,
Хушфеълу суҳбати фором эрур ул.

Устои бўлмишдир унинг Афлотун,
Хирадманд, дониниманд, идрокни бутун.

Румдан келган чоғи сарбаланд эди,
Бу элда гариблик билан банд эди.

Қишдаги илондай ҳоли эрур танг,
Ҳисми суст, чеҳраси қаминга ҳамранг.

Барча хизматкори тайёр қонида,
Ов қилса, итлари бор ёнбонида.

Одамни одамча сапамас лекин,
Ёнар нигоҳида хусумат ва кин».

Шунда жавоб қилди муъбадга Баҳром:
«Худо бергай шавкат, тоғу қувват, ном.

Жаҳондор этгандир мени музаффар,
Қоронғи тушимни яна мунаввар.

Уналким, рум элини шаҳаншоҳидир,
Диёр ҳукмдори ва паноҳидир.

Улугдир, Салмдан олган ривожин,
Фаридуни бошига кийдирган тожин.

Ул-ку одамийлик, довозлик қилиб,
Келмишдир беғараз бизга иштилиб,

Уви чақирайлик, этайлик қабул,
Сўзин тинглаб, мағзин чақмоқ кўп мақбул.

Яхшилик бирла сўнг жўнатурмиз боз,
Бундан жаҳон эли бўлмас кўпу оз.

Бири уруш истаб, сипоҳ келтирур,
Бири базму заррин кулоҳ келтирур.

Уларнинг фарқини яхши билурман,
Ўзига муносиб ҳурмат қилурман».

Таҳсин айтди муъбад неча ва неча,
«Хуррам яша, деди, дунё борича.

Фақат яхшилиқдан очилур сўзинг,
Улуғлар улуғи ўзингсан, ўзинг!»

РУМЛИК РАСУЛНИНГ ЭРОП МУЪБАДЛАРИ БИЛАН ҚИЛГАН САВОЛ-ЖАВОБЛАРИ

Тоғин кўрсатганда эртаси қуёш,
Осмон этагини қилганда нурфосш,

Ёнига расулни подшоҳ чорлади,
Ож тахти садафдек нурда порлади.

Келди дунё кўрган мўйсафид доно,
Нуктадон устоду илм ичра танҳо.

Қўли кўксидаю бошин қилиб ҳам,
Расул тахт қошида турарди бул дам.

Ҳол-аҳвол сўрабон сийлади Баҳром,
Яқинроқ ўтказди қилиб аҳтиром.

Деди: «Мен кутдириб қўйдим сени кўн,
Бу эл дийдорига тўймадинг ҳам хўб.

Сени кўришимни қилди кўп душвор
Ҳоқоннинг уруши айлаб гирифтор.

Энди ташвишлардан фориғмиз буткул,
Ҳар нарсанинг ҳадди бўлмоғи мақбул.

Мен жавоб қилайин, берсанг не савол,
Ҳар сўзингдан очай бахтим учуи фол».

Офаринлар айтди мўйсафид расул,
«Еру кўк сенингсиз бўлмас, — деди ул. —

Шоҳ қалби хирадга бўлса агар банд,
Хирадманд сўзидан бўлур баҳраманд.

Хирадманд яздонга турар яқинроқ,
Бадғараз қалбида ёнмагай чироқ.

Сен ҳам шаҳриёрсан ва ҳам сарварсан,
Олиймақомсану ва элпарварсан.

Тилинг тарозудир, сўзларинг гуҳар,
Гуҳаршунос дилин ром этмагай зар.

Сенда илму довиш, тадбир, шукуҳ мўл,
Музаффар подшоҳлар оини бу йўл.

Мақсадинг покиза, бошингда ҳумой.
Барча оқилларга ўзинг катхудой.

Агарчи Қайсардан расулмаи ўзим,
Қулинига қул бўлай, англа чин сўзим.

Қабул эт Қайсарнинг саломин подшоҳ,
Пойдор бўлсин доим бу тоғу даргоҳ.

Қайсар буюрдикки, доноларингдан
Еттига саволга жавоб олай ман».

Унга подшоҳ деди: «Сўрагин, майли,
Мардлар обрў тонар сўзи туфайли».

Муъбадлар муъбади шоҳ амри-ла тоа
Жавобга шай бўлди қилиб рустаҳа.

Сўровчи одамга синовчан боқиб,
Шоҳ турди бир муддат бағрини ёқиб.

Румий сўрайдирган ул етти нарса —
Не дея, ўйларди подшоҳ шу лаҳза.

Тивглади муъбаду неча донолар,
Тивглашди илмда ақли расолар.

Кўнгул бандин очди қайсарий расул,
Хоқон сўзин айтди муъбадларга ул.

Дедики: «Жавоб қил, аё раҳнамой,
Недур ул нарсаким, ичда тутур жой?»

Яна педур сиртга чиқаргунча то
Номини билмоғинг бўлгай муаммо?

Зеру забар нима? Айлагил изҳор!
Нима бепобндир, нима хору зор?

Ул нимадир номи эрур фаровон
Ва ҳар ерда эрур соҳиби фармон?»

Муъбад жавоб қилди: «Эй фарзона мард,
Шитоб қилмай, сўзим эшитмоғинг шарт.

Саволингда бўлса неча пинҳон сир,
Жавобини мендан эшитгил бир-бир.

Биринчиси сўздир, ичда тутур жой,
Ичдан тишга тикиб топғуси орой.

Осмон маскан эрур обу ҳавога,
Забар шукуҳ эрур қодир худога.

На эни, на бўйи бор улугъ яздон,
Унга илм билан етгайдир инсон.

Забар беҳишт эса, зер — дўзахдир, бил,
Яздоншуносгаю ёмонга манзил.

Ул нарсаким, номи эрур фаровон,
Ундан орзу-ният ушалгай равон,

Хирад деб аталгай, номи мўл эрур,
Порсоли мақсадга элтар йўл эрур.

Бири меҳр дейди, бошқаси вафо,
Хирадсиз инсонга ёр дарду жафо.

Хушбаёплар уни санарлар ростлик,
Яна зийраклик-ла этадир мослик.

Гоҳида бовиқор, гоҳида роздор,
Бўлур сўз улар-чун доим устивор.

Фаҳму фаросатдир хираднинг номи,
Ҳисоби чексиздир, беҳад давоми.

Хираддан афзалроқ йўқдир оламда,
У олий фазилат ҳар бир одамда.

Хирад жаҳон сирин айлар намобн,
Оддий кўзга бўлмас у сирлар айб.

Кимда илму дониш бўлса мукаммаля,
Ҳар не муаммони осон этур ҳал.

Гардуннинг авжида норлайди юлдуз,
Ҳисобин билмоққа эрурмиз ожиз.

Бир тошлик йўл эмас осмону фалак,
Унга этишни ким майл этур андак,

Кимки кўрса ўқнинг учини олис,
Фаҳмига бўй бергай барча эл холис.

Билиб бўлмас анжум ададин осон,
Унда қанча гардин, қабат ва замон.

Доим санай берсанг осмон юлдузип,
Бундан осон ишнинг кўрмассаң юзини.

Шу эрур билганим, бошқа хил жавоб
Таклиф этар бўлсанг сўзла, эй арбоб!

Бу жавоб дол этиб Қайсар доносип,
Ер ўпиб, ёгдирди минг тасанносип.

Сўнг шоҳга деди: «Эй жаҳондор, ҳоч вақт
Худодан тилама бушдан ортинқ бахт.

Олам бошдан-оёқ фармонингдадур,
Ботирларнинг боши паймошингдадур.

Сийлабсан фаррухзод жами улурни,
Бу олам кўрмагай бундоқ йўруғни.

Муъбадлар муъбадинг ушбу дунёда
Барча оқиллардан эрур зиёда.

Бари файласуфлар унга бандадир,
Донини қонида сарафкандадир».

Бу сўзлардан Баҳром кайфи бўлди чоғ,
Кўнгли порлар эди бамисли чароқ.

Талай дирҳам берди муъбадга дарҳол,
Инъом этди жома, оту сонсиз мол.

Қайсарнинг элчиси бўлган дошниманд
Шаҳриёр олдида чикди шод-хурсанд.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҚАЙСАР РАСУЛИ БИЛАН ХАИР-ХУШ ҚИЛГАНИ

Қўлин етказганда фалакка офтоб
Шоҳ чикди тахтига, тахтки, заррин тоб.

Боргоҳга етганди расул ҳам бу дам,
Келганди пурҳунар улуг муъбад ҳам.

Бордилар шаҳаншоҳ олдида дилшод
Ўтган-кетганларни бир-бир қилиб ёд.

Расулга юзланиб шоҳнинг муъбади,
Тадбиркор донодан савол сўради:

«Дунёда кўп зиён бергувчи иш не,
Инсонни йиғлатур оғир ташвиш не?

Не нарсадан тонур инсон фойда — еуд,
Ки ундан мард бўлур доимо масъуд!»

Расул жавоб қилди: «Улки, донодур,
Ҳамиша улугдур ва тавонодур.

Тупроқдан паст эрур нодоннинг жисми,
Некликка сазовор эмасдир исми.

Доною нодондан очдинг ҳикоят,
Ростгўйлар жавобин билгайсан, шод».

Яна деди муъбад: «Ўйла яхшироқ,
Қуруқликка қўйма балиқни, бироқ».

Расул деди: «Аё писандийда мард,
Донолар сўзини эсламоғинг шарт.

Бошқа хил жавобинг бўлса изҳор қил,
Обрўни оширур илм ила оқил».

Унга муъбад деди: «Қилгил андиша,
Андиша сўз шаъни эрур ҳамиша.

Ҳар кимки беозор бўлса дунёда,
Ўлими эл учун ғамдир зиёда.

Ёмонлар ўлганда шод бўлсанг раво,
Гарчи биз ҳам бир кун бўлурмиз адо.

Бундан фойда бордир, ундан-чи, зарар,
Хирад фарқ этгуси буни сар-басар».

Румий бу жавобни топди кўп маъқул,
Муъбад сўзларида ҳикмат кўрди ул.

Қулиб, шаҳаншоҳга айтиб офарин
Деди: «Муборақдир бу Эронзамин.

Шаҳаншоҳ тахтини кўрар ҳамиша,
Муъбаднинг бахтини кўрар ҳамиша.

Илмда мумтозсан жаҳонда, шоҳо,
Муъбадинг ҳар қандай донодан доно.

Раводир Қайсардан истар эсанг бож,
Вазиринг хирадда нақ соҳиби тож».

Унинг сўзларидан ййраб шаҳриёр,
Дилида гул ёзди мисоли баҳор.

Чикди шоҳ ёнидан ул расул мамнун,
Қора чодир ёйгач олам узра тун,

Ул мушкбўй пардасин ёйганда олам,
Анбарга бекитди юзини қуёш ҳам.

Яна шитоб айлаб бу чархи гардун,
Фароғат уйқудан уйғонди мамнун,

Яна порлаб кетди офтоб чашмаси,
Ёйилиб оламга нур карашмаси.

Даргоҳ эшигини очганда дарбон,
Заррин тахтга чиқди яна шоҳжаҳон.

Буюрди, хилъатлар тайёр қилдилар,
Расулга ҳурматлар изҳор қилдилар.

Сийму зар, от-абзал берилди шу тоб,
Ҳиндий шамширлару ва заррин гилоф.

Лебову, гавҳару, мушку фом берди,
Расул кўзлагандан кўп инъом берди.

БАҲРОМНИНГ САРДОРЛАРГА АДОЛАТДАН СЎЗЛАГАНИ

Етказиб поёнга шоҳ румий ишин,
Шоҳ ўйлай бошлади синоҳ тапшишин.

Сарой муъбадига у берди буйруқ,
То тузсин анжуман номдору улур,

Марди майдошларга Баҳром ном-баном.
Олам бойликларин айлади инъом.

Улашди динору, тулпору кулоҳ,
Саркорларга берди мулку тож, даргоҳ.

Ростликка тўлдирди олам юзини,
Эл барчаси хушнуд сезде ўзини.

Нимки бедонлардир, жазога маҳкум,
Мулку ширин сўздан қилинди маҳрум.

Шундан сўнг сўз қотди муъбадларга шоҳ.
«Сизлар доноларсиз, пок дилу огоҳ.

Одилу ноодил шоҳлар йўругин
Сўзлаб, воқиф этинг юртнинг улугин.

Шоҳлар ўтди, ёмон йўлни тутдилар,
Орому роҳатдан йироқ ўтдилар.

Евуз жабрин тортди кўп жаҳон эли,
Ғамдан қутулмади яхшилар дили.

Барча ҳаром ишга уриб қўлини,
Ҳеч ким ўйламади худо йўлини.

Девлар чапғалида эл полон эли,
Олам подшоҳидан диллар қон эли.

Барча яхшилигу ёмонлик қўли,
Билим эшигию оқиллик йўли,

Поклигу поноклик боғлиқдир шоҳга,
У бошлар ё эгри, ё тўғри роҳга.

Отам бедодликка урган экап даст,
Покдилу художўй ҳеч бўлган эмас.

Унинг қилмишидан бўлмагангиз дилтанг,
Кўнгиел ойнасин босган эди занг.

Кўринг Жамшид шоҳу ҳамда шоҳ Ковус —
Иблис йўлин тутиб, не топди ёвуз?

Отам ҳам ўшалар йўлпини тутди,
Ақл ила иш тутмоқ дарсини унутди.

Барча тобелари ранж тортиб айвд,
Унинг қўрелигидан чекдилар фарёд,

Қолди оқибатда ундан ёмон ном.
Шаънига офарин демаслар авом.

Майли, биз айтайлик унга офарин,
Биздан лойиқ эмас кудурату кин.

Ҳозир бизда эрур унинг даргоҳи,
Бегумон осмонга бошлайди роҳи.

Жаҳон яратгандан тиларман ҳар он —
Ким қувват бахш этсин ошқору ниҳон.

Фуқаромиз ила этиб мадоро,
Тупроқдан олайлик биз мушк саро.

Таним бўлганида тупроқ билан бир,
Ҳеч кимса бўлмасин мендан домангир.

Сизлар ҳам ростликни айлангиз пеша,
Қолмасин дилларда ёмон андиша.

Ҳар кимнинг бошида бир ўлим бордир,
Ундан бош тортмоқлик, билинг, бекордир.

Шернинг ҳамласи бор ўлим шастида,
Ҳеч ким қутулмагай унинг дастидан.

У шердайн ҳужум қилган чоғида.
Аждаҳо емрилгай ҳар тирноғида.

Шаҳаншоҳлар боши ва тожи қани,
Не-не улуғларнинг иложи қани?

Қайладир қанчалар суворий ўғлон,
Кўрмасман улардан дунёда нишон.

Қайда паричеҳра, гулгун руҳсорлар,
Яхшилар дилини шод этган ёрлар?

Кимнингки чодир-ла ёпарлар юзин,
Тупроқ-ла жуфт бўлган сананглар ўзин.

Поклик, яхшиликка биз урайлик қўл,
Бадкор қилмишига берманг асло йўл.

Ядон номи ила ичурман қасам,
У берди тожу тахт, шавкату бахт ҳам.

Агар бирор сардор бир қисим хонни
Ғараз-ла олса гар, топтаб идрокни,

Куйдирмасам агар ўтда лошини,
Дорнинг ҳалқасида кўрур бошини.

Агар қаро тунда бир ўғри, ифлос,
Ўғирласа дарвиш уйдан палос,

Товонига динор берурман гапждан,
Ғамгусорлар дилин юварман рапждан.

Зим-зиё тунда ё бўропли кунда
Қўйин ўғирлатса бир кимса, унда

Товонига учқур бир от берурман,
Шукрона айтса бас, қапот берурман.

Бирор аскаримни жанг-жадал чоғи
Ўртаса, ранж бериб захмнинг доғи,

Бир йиллик ризқи-чун берурман дирҳам,
Билмасин рўзгори недур ғам-алам.

Одил ағамга сиз шукр қилингиз,
Барча яхшиликни унда билдингиз.

Оташпараст мардлар ўтни сақлар пок,
Оловни хор этмас покиза идрок.

Гуноҳдир тўкмоқлик ҳўкизлар қонин,
Ё узмоқ саҳрода говмишнинг жонин.

Фақат қариса мол, чиққайдир ишдан,
Эгаси қутулгай шунда ташвишдан.

Йўловчи ҳўкизни ўлдирманг ҳаргиз,
Саҳродан барака йўқолур беиз.

Маслаҳат қилсангиз, тонилгай доно,
Ёшларнинг кўнглини сипдирманг асло.

Мастликдан қўл ювинг қариган чоғи,
Қарининг мастлиги — касофат доғи.

Девнинг ниятидан бўлинг узоқда,
Айнига берилмангиз ёв босган чоғда.

Агар тобелардан ундирсам хирож,
Билингки, ҳаромдир унда тахти ош.

Отам Яздигирдким, бадкор ўтди кўн,
Адолат йўлидир бизлар учун хўб.

Худойим гуноҳин кечирса шояд,
Дўзахдан жаннатга ўтса ниҳоят.

Худонинг олдида бўлманг дил хира,
Қарилик қисматин унутманг сира.

Биздан адолатгар шод бўлса, шу бас,
Эртанинг тапвишин қилиш даркормас.

Бизга тобеларнинг дили шод бўлсин,
Мардлар боши ғамдан пок — овоз бўлсин.

Эътибор беришиб шоҳнинг сўзига,
Номдориар меҳр ила боқди юзига.

Кўзлардан тўкилди қатра-қатра ёш,
Зийраку билимдон шоҳдир юртга бош.

Унга офаринлар айтишди минг бор,
Жаҳоннинг шоҳи деб Баҳроми номдор.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҲИНД
НОДШОСИ ШАНГУЛГА НОМА
ЕЗГАНИ

Урнидан кўзгалиб донишманд вазир,
Деди: «Одил шоҳим, эшит бирма-бир.

Жаҳон бадғараздан қилинди холи,
Мулкдан даф қилинди гурбат малоли.

Фақат ёлғизгина ҳинд шоҳи Шангул,
Ҳамон адолатдан юз ўгирар ул.

Ўғирлик-ла Ҳинддан Чин мулкигача,
Эл тинчип бузмоқда қанчадан-қанча.

Евуз кўлин чўзар Эронга доим,
Бундан тапвишлансанг арзийди, шоҳим.

Сен шоҳсану Шангул-пигоҳбон Ҳиндга,
Нечун бож солур у Чин билан Синдга?

Бунинг бир чорасин топмоқ раводир,
Токи бир фалокат бўлмасин содир».

Шоҳ тинглаб, хаёлга чўмди шул замон,
Қоронги кўринди кўзига жаҳон.

Сўнг деди: «Бу ишга чораю талбир
Кўрурман пинҳона, фош бўлмасин сир.

Кўрай ўз кўзим-ла унинг сипоҳин,
Ҳам шоҳлик расми-ю, сарой-боргоҳин.

Элчидай боргум Ҳинд шоҳи ёнига,
Бу сир очилмасин ҳеч Эронийга.

Шангулга бир нома биттил, эй муъбад,
Меҳру ғазаб билан ёзилсин ул хат».

Борди дабир билан ул фаррух вазир,
Адлу фаросатда марди бепазир.

Маслаҳат ганиши пухта қурдилар,
Қоғоз узра мушкин қаям сурдилар.

Битдилар пурҳикмат номайи шариф,
Халқнинг эзгу йўлини қилишиб таъриф.

Худого таҳсинлар айтиб аввало,
Яхшилик таърифин этдилар илшо:

«Ўзи раҳнамодир икки жаҳонга,
Танҳолик нисбатдир ёлғиз яздонга.

Ҳар бир бандасига ризқ-рўз берур у,
Хизматқорми ёхуд тождор эрур у.

Хираддан улугроқ йўқдир оламда,
Йўлниг ёритғай у ҳар бир қаламда.

Ким ақлу хирадда бўлса гар тенгсиз,
Бадкирдорга бермас жаҳонни ҳаргиз.

Ким қилса яхшилик, йўқотмас бахтин,
Ёмонлик билимнинг кеткизар шахтин.

Илмдан даф бўлур ҳар нечук бало,
Балога бўлмасин ҳеч ким мубтало.

Билгилки, хирадмаңд бўлса ҳар одам,
Ёмонлик йўлига босмагай қадам.

Манманликни асло ёқтирмас ақл,
Хирад кўзи билан оламга боққил.

Хирад шаҳриёрлар бошида тождир,
Не-не номдорларга бахту ривождир.

Беҳабар эрурсан баланд-настингдан,
Диллар қоп бўлмоқда сенинг дастингдан.

Агар мен тождори замонадурман,
Яхшию ёмонга баҳонадурман.

Сенинг шоҳлигингда ростлик эрур кам,
Қаллоб ишларингдан эи чекади гам.

Шоҳлар расми эмас талону торож,
Ёмонликдан шухрат топмагайдир тож.

Аждодинг бўйсуниб келган-ку бизга,
Отанг қарам эди шоҳларимизга.

Улардан ҳеч бири бузмасди аҳдин
Ва қанда қилмасди божимиз вақтин.

Чиндан келган эди Эронзаминга,
Кўрдинг, не кун тушди хоқони Чинга.

Талоп-торож бўлди тўплаган моли,
Ёмон қилмишидан танг бўлиб ҳоли.

Ўшанга ўхшайдир оининг сенинг,
Тутган йўл-йўруғинг ва дининг сенинг.

Гавжим бор, лапқарим турур сафма саф,
Бўлгайми оламда менга ҳеч тараф?

Мардларим жангига етмас бардошинг,
Чунки йўқ мулкингда эўр лапқарбошинг.

Кучингга ишончинг йўқлиги аниқ,
Мен бир дарё бўлсам, сеп кичик ариқ.

Сен томон йўл олди доно бир расул,
Нуктадон, олимлар ичра моҳир ул.

Ё божни юборгил, ё бошлагил жанг,
Бўлмас бу жумбоқни энди ечмасанг.

Эгамга таҳсинлар тўлдирди дини,
Пайваста қилмиш у ақлу адли.

Ёзилиб, мукамал бўлганда иншо,
Унга шоҳ номини қайд этди мирзо.

Ёзди унвоинга «Олий мақом», деб,
«Жаҳондор, художўй улуг Баҳром» деб,

Баҳромки, Яздигирд тожин сарвари.
Оташкада аҳлин олий раҳбари.

Элнинг сипоҳдори, мулкка бахт-ривож,
Суқлобу румлардан олур бож-хирож,

Қаннуждан Сипдгача ҳукмрон Шапгул,
Ўшал шоҳ қошига йўлланди расул.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҲИНДИСТОНГА ЎЗ НОМАСИ БИЛАН БОРГАНИ

Мактубга муҳрипи босдию Баҳром
Шоҳ овга чиқур, деб ёйилди найғом.

Бу сирдан ҳеч аскар эмасди огоҳ,
Бир неча номдорлар бўлишди ҳамроҳ,

Шундай қилиб, келди Ҳиндистонга у,
Дарё нечиб, етди Жодустонга у.

Шангулнинг қасрига етишган маҳал,
Кўрди бир боргоҳу айвон мукаммал.

Бир қалъа кўтармиш эди бунда қад,
Дарвоза олдида сарбозу сарвад.

Филу отлиқ кўшини турар сафма-саф,
Жаранглаб зангўла, карнай билан даф.

Бу боргоҳни кўриб Баҳром қолди мол,
Дилини забт этиб бир неча хаёл.

Сўнгра дарбонларга айтилди хабар,
То билсин бундаги ходиму аскар.

Музаффар Баҳром шоҳ юбормиш расул,
Шангул даргоҳида айласин қабул.

Шаҳриёр қонига кириб кетдилар,
Бу хабарни унга маълум этдилар.

Эшиклар очилди амр айлагач шоҳ,
Баҳромга кўринди ичкари даргоҳ.

Бу сарой ичида шоҳ Баҳроми Гўр
Кўрди бир биноки, шифтлари биллур.

Шангулнинг ёнига кирган вақтида,
Кўрди у тождорни фахр тахтида.

Тахти зар-биллурдан, кўн бебаҳодир,
Унда ўлтирарди шоҳи Баҳодир.

Чехраю сиймоси тамом сийму зар,
Хилъатин энг асил гуҳарлар безар.

Ёнида акаси, ўлтирар ул шоҳ,
Бошда яшлониб гавҳарий кулоҳ.

Турар ҳузурида улуғ раҳпамоёй,
Ўгли ҳам шу ердан олган эди жой.

Қўлида помани тутганча Баҳром,
Таъзим-ла кўрсатди шоҳга эҳтиром.

Деди сўнг: «Бу нома сизгадир матлуб,
Жаҳондор Баҳромдан келтирдим мактуб.

Ҳиндлар шоҳигадир бу хат ҳар қати,
Ҳарирга ёзилган паҳлавий хати».

Шоҳ Баҳром номини эшитгач Шангул,
Зар курси келтиринг, деб буюрди ул.

Заррин курси билан эътиборлашди.
Яна ҳамроҳларин бир-бир чорлашди.

Баҳром сўнг кўнглини айлабон изҳор,
Деди: «Эшитгил, эй улуғ шаҳриёр!

Буюрсанг, арзимни айтай изма-из,
Поклигу улуғлик бўлмасин сенсиз».

Шангул деди: «Сўзла арзингни дарҳол,
Арз этганлар тошгай оламда камол».

Баҳром деди: «Эшит, эй хусравнажот,
Келмаган оламга Баҳром янглиғ зот.

Эрур у мулк аро сардору сарвар,
Адлдан асалга айланур заҳар.

Унга бож тўлайди не улуғ эрлар,
У нахчир даштида овлайди шерлар.

Саваш майдонида у тиг тутган он.
Дарё бўлиб оқар саҳро узра қоп.

Саховатда эрур абри нанбаҳор
Қошида динорлар ганжи эрур хор.

Саломлар битказиб ҳарир шоҳига,
Биз билан йўллади ҳиндлар шоҳига».

ШАНГУЛНИНГ БАҲРОМ НОМАСИГА ЖАВОБ БЕРГАНИ

Шангул огоҳ бўлгач ушбу номадан,
Ҳайратга чулғанди бу ҳангомадан.

Фарруҳ дабир уни ўқиган замон,
Тождорнинг чеҳраси бўлди заъфарон.

Дердиким: «Тингладим мумтоз сўзингни,
Ортиқ шитоб қилмай, тутгил ўзингни.

Ғазабнок кўринур сенинг подшоҳинг,
Бу йўлда бўлмишдир жаҳл ҳамроҳинг.

Кимки Ҳиндистондан истар экан бож,
Бизга ҳамроз бўлмас ва топмас ривож.

Хоҳ ганждан гапир, хоҳ сипоҳий ишдан,
Хоҳ шаҳру кишварни поймол қилишдан,

Шоҳлар кулангирдир, мен-чи, бир уқоб,
Улар тунроқ эса, мен — дарёи об. 19,5

Юлдуз билан ҳеч ким азма жанг қилмас,
Бундан хорлик тошиб, дилни тапг қилмас.

Ҳунар маъманликдан аълодир минг бор,
Маъманлик донолар ичра бўлур хор.

Сизда на мардлик бор, на дониш, на шаҳр,
Шоҳликдан гап сотиб олажақсиз баҳр.

Барча ер меники, ганжим беҳад мўл,
Унга аждодларим урмаганлар қўл.

Уруш аниқомида ганжим бор — шоним,
Қулфин очай деса хазинабоним,

Калит тортмоқ учун керак неча фил,
Фақат энг қудратли фил очгайдир, бил.

Қилч-қалқопимни билмоқчи бўлсанг,
Ҳатто юлдузлардан кўп эрур, билсанг.

Сипоҳим замнига сигмас қадар кўп,
Филларим оламга солгай тало-тўп.

Агар кўнайтирсанг мишларни мингга,
Шунча эл шоҳ дея сизинан менга.

Тоғ, дарё газпаси ўнгу сўлимда,
Жаҳоннинг тақдир менинг қўлимда.

Меники анбар, уд, мушк чашмалари,
Наботот — дов-дарахт меники бари.

Мендадир дардмандлар дору иложи,
Мендан баҳраманддир олам муҳтожи.

Менинг ганжимдадир қанча зар десаи,
Сийму ёқут десаи ё гавҳар десаи.

Саксонга зар тожли шоҳу шаҳриёр
Амру фармонимга ҳар лаҳза тайёр.

Шунчалик бойликдан менман баҳраманд,
Унга йўл тополмас ҳеч бир ахриманд.

Қаннуждан то Эрон тупроғигача,
Ундан Суқлобу Чин қирроғигача.

Барча юртлар мени ҳомий билурлар,
Менга таслим бўлиб, хизмат қилурлар.

Ҳинду Чин, Хўтанда не элларки бор,
Бари менинг номим қилурлар такрор.

Ҳаммаси тожимни эъзоз этурлар,
Чокарлик йўлида ихлос этурлар.

Фағфури Чин қизи шабистонимда,
Офаринлар ўқир ҳар бир онимда.

Ундан бир ўғлим бор ботир ва шердил,
Тиг уриб, тоғни ҳам айлагай чил-чил.

Ковусдан Кайқубод даврига қадар
Ҳеч ким бу кишварга солмаган хатар.

Лашкарда уч юз минг паҳлавоним бор,
Улар атайдилар мени шаҳриёр.

Бордир миш икки юз қавм-қариндошим,
Ҳар нечук бадкордан холидур бошим.

Улар ажод-авлод менга пайваста,
Барчаси қўлимда мард, камарбаста.

Шерлар тўқайзорда қилишганда жанг,
Улар наърасидан кўтарилгай чанг.

Расулни ўлимга этмоқлик маҳкум,
Агар подшоҳликда бўлсайди русум,

Бошингни танабган жудо қилардим,
Либосинг қон қилиб, бағринг тилардим».

Унга Баҳром деди: «Эшит, эй тождор,
Экмоқ жаҳл уруғин шоҳга не даркор?»

Подшоҳим деганди, бориб унга айт,
У шайтон йўлини тутмасин ҳеч пайт.

Даргоҳдан кўрсатсин икки донони,
Доноларки, чақсин сўзда маънони.

Ақлу билимларин қилсин имтиҳон,
Бордир орамизда донои жаҳон.

Могу мулкинг билан фикрим эмас банд,
Оқиллар сўз қадрин тутгайлар баланд.

Жангчи мардларингдан сайлагил ёки
Чўқмор ўйнатолсин қўлида токи.

Майли, Ҳиндистондан юз сувори мард
Бианинг бир киши-ла куч синашин — шарт.

Бу синовда бизни эта олсанг ром,
Божингнинг баҳридан ўтурмиз тамом».

**БАҲРОМ ГҲРНИНГ ШАНГУЛ
БОРГОҲИДА КУРАШ ТУШГАНИ
ВА ҲУНАР КЎРСАТГАНИ**

Баҳром гапин тинглаб, сўз қотди Шангул
«Сенинг бу хоҳишинг эмасдир мақбул.

Бирпас ўтиргину дам ол бу жойда,
Ортвқ сўзламоқдан бўлмагай фойда».

Дилрабо бир кўшкка берилди зийнат,
Кўрсатиб меҳмонга ҳурмату назат.

Баҳром ҳузур қилди то тушга қадар,
Авжга минганида хуршеди ҳовар,

Шоҳнинг амри билан мажлис қурдилар,
Чокарлар хизматда тайёр турдилар.

Дастурхон ёзилгач, шоҳ берди фармон:
«У, бизнинг меҳмонини келтиринг буён!»

У — элчи. Йўлламиш Эроннинг шоҳи,
Хусравнараст мардлар эмин ҳамроҳи.

Келсин йўлдошларин олиб ёнига,
Таширф қилсин мардлар дастурхонига».

Баҳром зиёфатга келди-ю шу он,
Тановул айлади бир оз ошу пон.

Таомдан сўнг қизиб базму руду най,
Сафо аҳли учун қўйиларди май.

Келур таомлардан мушк-анбар иси,
Солинган тўшақлар зарбоф бариси.

Диллардан ғам-ғусса қилиниб унут,
Сардорлар бодадан бўдилар хушнуд.

Икки девқоматни чорлатди Шангул,
«Қурашда бахтингиз синанг!» — деди ул.

Ул марди майдоилар маҳкам бел боғлаб,
Даврага тундилар курашини чоғлаб.

Чирманиб икки зўр олишардилар,
Бир бирига шердай чанг солешардилар.

Баҳром биллур жомда ичаркан шароб,
Шароб вужудига солди илқилоб.

Шангулга деди у: «Аё Шаҳриёр,
Буюр, мен курашни этгум ихтиёр.

Майхўрлик қилгунча ушбу айвонда,
Куч синай полвонинг билан майдонда».

Шангул кулиб деди: «Майли, тура қол,
Гар йиқсанг, қонин тўк ва бошини ол».

Бу сўзни эшитиб тик турди Баҳром,
Гардан эгиб, қилди майдонда хиром.

Худди қулун томон чопган шердай маст,
Бирининг белидан кўтардию даст,

Ерга чунон урди, бўлди чилпора,
Суяги тўклиб, қон оқди қора.

Шангул ҳайрон эди бу қадар зарбдан,
Қудратга лиммо-лим, қомати алпдан.

Худонинг номини олиб тилига,
Ул мардни шоҳ маҳкам тугди дилига.

Дилкушо шаробдан ййраб кўнгиллар,
Гавҳарнигор кўнжидан чиқинди улар.

Фалак кийгунича то мушки ҳарир,
Зиёфатда бўлди ҳам ёшу, ҳам пир.

Сўнг барча чўзилди олмоқ учун дам,
Подшоҳ ҳам, жангталаб паҳлавонлар ҳам.

Заррин бўлганида олам либоси,
Ёйилганда қўбн тоқни жилоси,

Утириб ҳинд шоҳи бир аргумоққа,
Қўлга камон тутди, майдон қурмоққа.

Чавгон, тиру камон қилинди тайёр,
То синовдан ўтсан барчаси якбор.

Отланди шоҳ амри билан Баҳром ҳам
Каёний камонин тутганча маҳкам.

Деди у Шангулга: «Шаҳриёр, эшит,
Мен билан Эрондан келмиш кўн йигит,

Тир-камонни қилур барчаси орзу
Озода дил шоҳга маъқулимидир бу?»

Шангул жавоб қилди: «Бу тиру камон
Сувори белгиси эрур бегумон.

Хунару кучингни энди кўрсатил,
Ўқни таранг тортиб ёйингни отгил!»

Баҳром шиддат ила аргумоқ суриб,
Қўшқанот устида лочиндай туриб,

Ёйга ўқ қўйди-ю, тортди якбора,
Бир зарба мўлжални қилди минг пора.

Офарин салоси тутди майдонни,
Ҳайрат чулганган эл-оломонни.

ШАНГУЛНИНГ БАҲРОМДАН ШУБҲА ҚИЛГАНИ ВА ЭРОНГА ҚАЙТИШГА РУХСАТ БЕРМАГАНИ

Баҳром хунарига Шангул боқиб лол:
«Бу не қудрат, — деди, — не авжу камон?»

Элчига ўхшамас бу келган киши,
Бу на турк, на эрон, на ҳинду иши!

Ё шоҳга қариндош, ё улуг вазир,
Ё шоҳ биродари саналса арзир».

Жилмайиб Баҳромга сўз қотди ул шоҳ:
«Наслу насабингдан айлагил огоҳ?»

Бу азму, бу зўру, бу тиру камон
Шоҳнинг укаси дер сени бегумон.

Каёний келбатинг, шердай кучинг бор,
Эҳтимол, бир жасур эрурсан номдор!»

Унга Баҳром деди: «Эй шоҳи ҳинди,
Ёмонотлиқ бўлиб қолмайин энди.

Яздигирд наслидан эмасман мутлоқ,
Унга биродарман демасман мутлоқ.

Эрон мулкиданман, бир бегонаман,
На допишталабман, на фарзонаман.

Менга рухсат берсанг, бўлгай яхшироқ,
Теэроқ йўяга тушай, манзилим йироқ».

Шоҳ деди: «Тувдликнинг эмасдир гали,
Сенга айтар анча гапим бор ҳали.

Яхшимас кетмоққа қилмоғинг шитоб,
Шитобли ишда йўқ ҳеч файзу савоб.

Биз билан бирга бўл, дилга бер ором,
Мева е, май ичгил, тошиб аҳтиром».

Шундан сўнг чорлади вазирини шоҳ,
Баҳром ҳолатидан қилмоқ-чун огоҳ,

Фарзона вазирга дил қилиб изҳор,
Деди: «Сенга айтар хуфя гапим бор.

Гар Баҳром қардоши бўлмаса бу мард,
Мардлари ичинда бўлмаса гар фард,

Неҳун инсон дилин солур ҳайратга,
Қиссасин ёймайлик унинг элатга.

Бу ердан кетмасин, яхшиликча айт,
Сарлашкар қилурмиз, яна этгил қайд.

Буна ҳийла билан унга етказгил,
Кўнглидан шубҳаю гашни кетказгил.

Бу гапни сен айтсанг бўлур яхшироқ,
Ширин сўзларингни аяма бироқ.

Айтгилким, Ҳинд шоҳи ҳузурда у
Тошгайдур шухрати, савобу обрў...

Евнга етганинг пайтида хушҳол,
Унинг мақсадини тезда англаб ол.

Айт, олсин истатаган вилоят тоқин,
Сипоҳдорликнию ва мулкни бөлкин.

Бу мулкда барқ урар ҳаминва баҳор,
Уфурар гулларнинг атрини анҳор,

Қанпуждап дил узмас ким истаса бахт,
Йилда ҳосил берур икки бор дарахт.

Бунда дирҳам бору, гуҳару ганж бор,
Дирҳам бўлган жойда на гам, на раиж бор.

Кўнсанг, бу мулк шоҳи сийлар ўзингни,
Шод бўлур кўрганда нурли юзингни.

Юзма-юз бўлганда сен расул билан,
Шу хал сўзлар айтгил мишг усул билан

Ва гап асносида номин сўрагил,
Бундап шод бўлгуси кўксим аро дил.

Бизнинг элимизга ром бўлса шояд,
Мулкимиз шавкати онгайдир гоят.

Уни биз лашкарга сардор қилурмиз,
Не иш лозим бўлса, сўнгра билурмиз».

Келди кўнни кўрган шоҳнинг вазирини,
Баҳром асрорининг бир мунтазири.

Сўнг Баҳром помини сўради ул зот,
Айтсанг, жавоб теккай, деди, шул заҳот.

Бу сўз маъносидап Баҳром бўлди лол,
Билмай не дейишин, қолди бемажол.

Ўйлаб-ўйлаб деди: «Эй сухандоп мард,
Рапгим сомон қилиб, дилга солма дард.

Мулки Эрон аро бор менинг гапжим,
Йўлга тушмасам гар, ортгайдир рапжим.

Бундан фориғ эрур бизнинг динимиз,
Бизнинг расму русм ва онимиз.

Кимки юз ўтурса ўз подшоҳидан,
Шармсор бўлгайдир шум хатосидан.

Сотмас ўзин гапига ақли бор одам,
Ўтгайдир жаҳондап яхши, ёмон ҳам.

Қани тож сарвари ул Фаридун шоҳ,
У эрди замона аҳлига паноҳ?

Қани хусравнажод неча улуг зот,
Қайда Кайхисраву қани Кайқубод?

Баҳром Гўрни ўзинг билурсан яна,
Жаҳонжўйликда у қилмиш тантана.

Гар унинг йўлидан товласам бўйин,
Бошимга солгайдир минг турли ўйин.

Талон-тороғ этар Ҳиндистон мулкин,
Жодустон элини айлагай кукун.

Яхшиси, йўлимга қайтмогим даркор,
Музаффар шоҳ билан кўришай дийдор.

Мени Барзўй дебоқ чорлар шоҳим ҳам,
Отаму онам ҳам — қиблагоҳим ҳам.

Барча жавобимни Шангулга билдир,
Бунда узоқ қолдим, мени тез жилдир».

Баҳром сўзин тинглаб донишманд вазир,
Жавобларин шоҳга етказди бир-бир.

Бу гапдап шоҳ бўлиб маънос, дилхира,
Деди: «Йўл бермангиз кетинга сира.

Топарман мен бутун бир тадбир-чора,
Тап берса бу лашкар яктоси зора».

БАҲРОМНИНГ КАРКИДОН БИЛАН ЖАНГИ ВА КАРКИДОННИ УЛДИРГАНИ

Яшарди бу мулкда ваҳший каркидон,
Шамоллар йўлини тўсиб тоғсимон.

Дамидан шерларга тушарди даҳшат,
Қочарди осмонда қузғуну қалхат.

Мулкка ларза тушар тинглаб наърасин,
Наъраси йиртгудай қулоқ пардасин.

Баҳромга деди шоҳ: «Тутдим йўлингдан,
Бир иш бор, келгайми сенинг қўлингдан?»

Шаҳрим яқинида бир жангалзор бор,
Тўлдирур дилга у даҳшат ва озор.

Унда бир каркидон яшар худ наҳанг,
Қўрқар шиддатидан шер ила фаланг.

Даркордир каркидон сари бормоғинг,
Тапин ғалвир қилиб, қонга қормоғинг.

Токи бу мулк эли ундан қутулсин,
Аё мард, шавкатинг юртимга тўлсин.

Унда баланд бўлур мартабанг яна,
Сенга насиб этгай шуқуҳ, тантана.

Ҳинду Чин мулкида яшаган ҳар зот
Офаринлар айтиб, номинг қилур ёд».

Баҳром деди: «Хизмат қилайин сенга,
Фақат бир раҳнамоё керакдир менга.

Бу йўлда мадақкор бўлса гар яздон,
Махлуқни қилурман ер билан яқсон».

Қўшди бир ҳамроҳни Шангул ҳам илдам:
Каркидон жойини билгувчи одам.

Борарди раҳнамоё билан у покдил,
Каркидон яшаган жангалга дадил.

Баҳром билди: қай вақт унинг ороми,
Нечукдир жасади, сирти, апдоми.

Йўлчи қайтди, айтиб бормоғин қайга,
Баҳром шитоб билан юрди тўқайга.

Бир неча эроний борди изма-из,
Бу жангда бўлмасин Баҳром деб ёлғиз.

Каркидоннинг кўриб хартумин учин,
Кўнчилиқ йўқотди ирода кучин.

Баҳромга дедилар: «Йўлдан қайт, шоҳо,
Гарчи жасоратда эрурсан танҳо.

Гарчи голиб келур жанг аро шоҳлар,
Тор билан жаинги, лек қайси мард хоҳлар?

Шангулга дегилким, бунинг йўли йўқ,
Бу жангга шохимнинг муҳри — қўли йўқ.

Амринг-ла жанг қилсам, эшитса шохим,
Талон-тороиж бўлур, дегил, даргоҳим».

Баҳром жавоб қилди: «Гар яздони пок
Насиб этган бўлса Ҳинда қисим хок,

Бу элдан қочмоғим бўлгай помаъқул,
Бундай андишани кўтармас ақл».

Камонни паҳлавон қўлига олиб,
Шайланди жанг аро бўлмоққа голиб.

Каркидон ёнига шиддат-ла етди,
Ажалнинг кўзига тик қараш этди.

Қўлига тез олиб ёйи каённи,
Каркни нишон қилиб, тортди камонни.

Ғйдан ёға кетди ўқ мисли жола,
Каркидон бағрини қилиб паргола.

Англаб каркидоннинг шаксия ажалин,
Қинидан чиқарди Баҳром ханжарин.

Каркидон бошини узиб ул жасур,
Деди: «Худойимга минг бор ташаккур!

Ундандир мендаги қудрату нитоб,
Унинг амри билан пур сочгай офтоб,

Элнинг, деди, бундан говнинг лонини,
Тўқайдан итқитинг каркнинг бошини».

Узоқдан каркидон сари солиб разм,
Муҳайё қилдирди Шангул улуг базм.

Тахтга ўтирган чоғ ул шоҳи ҳинду,
Ёнига ўтқаади Баҳромни ҳам у.

Ҳиндий синоҳлару чиний ботирлар
Уни олқишларди неча мард эрлар.

Сардорлар келтириб совғалар бисёр,
Дердилар Баҳромга: «Эшит, эй номдор!

Баробар келолмас сенга ҳеч бир зот,
Даргоҳинг муқаддас бўлгай умрбод».

Бундан Шангул ҳам шод, ҳам маъюс эди,
Гоҳ очиқ чеҳраю гоҳи суст эди.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ АЖДАҲОНИ ЎЛДИРГАНИ

Яшарди сувда гоҳ, қуруқда гоҳо
Юртга даҳшат солиб мудҳиш аждаҳо.

Дамига тортарди ҳаттоки филни,
Жувбушга соларди дарёйи Иллини.

Шангул кўнглин ёрди дўсту ёронга,
Мумтоз фаросатли кўп билимдонга:

«Мени ўйлантириб қўйди элчи мард,
Бундан гоҳ шодману гоҳ чекурман дард.

Қанотим бўлурди мулкимда қолса,
Қанпуж лашкарини қўлига олса.

Мабодо Эронга бўлса равона,
Баҳром бу Қанпужни қилур вайропа.

Чоқари муноққи, сардори недур?
Бизни ҳаловатдан бебахра этур.

Ўйлаб тонга қадар, бўлдим овора,
Хаёлимга келди бўлак бир чора.

Аждаҳо комига йўлларман уни,
Ўшала аждаҳодан битгайдир куни.

Агар аждарни ҳам этолса мағлуб,
Таъна қилмоқлигим бўлмагай матлуб».

Шундай деб чақирди Баҳромни Шангул,
Мардлар ҳикоятин бир-бир сўзлаб ул,

Деди: «Адолатли эгам амридан
Келмишсан бу ерга Эронзаминдан.

Номдорлар исмидан қилгум илтимос,
Қаннужли балодан айлагил халос.

Олдда бир иш кутар сени кўн ранжли,
Аввали ранжлию охири ганжли.

Бу ишни битирсанг, майли, шу заҳот
Йўлипга қайта қол, мен ҳам бўлай шод».

Шангулга жавобан сўзлади Баҳром:
«Бажармай хизматинг топмасман ором.

Қайтармай, буйругинг ижро қилурман,
Фалак гардишидан амринг билурман».

Унга Шангул деди: «Бордир бир бало,
Тушган бошимизга офат — аждаҳо.

Гоҳ қуруқ, гоҳи сув манзилдир унга,
Қутурган наҳанг ҳам ҳазилдир унга.

Шунинг чорасини балки топарсан,
Ҳинд элин қутқариб, бошин чопарсан.

Сўнг элтгил Эронга ҳинд божин, майли,
Қадрдон бўлайлик бу иш туфайли.

Бож билан олурсан неча юз хил мол,
Удмидир, қиличми... не истасанг ол».

Унга Баҳром деди: «Аё, эй подшо,
Сенсан ҳинд мулкида шоҳ-фармонраво.

Сенинг фармониңни дармон этурман,
Аждарни ер била яксон этурман,

Фақат билмагайман қайда макони,
Кўрсатсанг, ушалгай кўнгил армони!»

Баҳромга кўшди шоҳ бир раҳнамоийн,
Токи у кўрсатсин аждаҳо койин.

Баҳром-ла борарди ҳар нинга қодир
Ўттиз эроний мард, қиличбоз, моҳир.

Улар шитоб билан дарёга етгач,
Аждар шарпасини яқин ҳис этгач,

Кўрдилар гавдасин, ўтлар пуркишини,
Кўзларин оловдай ёниб туришини.

Аждар даҳшатидан дилларда қўрқув,
Эроний ботирлар кўтарди ғулув.

Баҳромга дедилар: «Аё шахриёр,
Сен буни каркидон ўйлама зипҳор.

Буни деб мулкимиз этмагил барбод,
Евимиз бўлмасин бу манзилда шод».

Шунда жавоб қилди Баҳроми номдор:
«Ҳар кимнинг бошида бир кун ўлмоқ бор.

Гар аждар измида бўлса ҳаётим,
Бундан озор топмас мардик — саботим!»

Камон торин тортиб, ўқини отди,
Заҳар ўқ аждарнинг танига ботди.

Қолди ўқ остида бирдан аждаҳо,
Сувори чапгида заминю само.

Оғзин тикиб қўйди гўё нўлат ўқ,
Заҳридан тушгудай ўт-ўланга чўғ.

Бошига чўқмор-ла урди сўнг чунон,
Оқди вужудидан сувдек заҳру қон.

Бунчалик даҳшатли зарбдан устма-уст,
Аждар ҳолдан тойиб, тани кетди суст.

Баҳром қиндан олиб ўткир ханжарни,
Бағрип тилка-тилка қилди аждарни.

Чўрт кесиб болтада махлуқ гарданин,
Туироққа тенг қилди аждаҳо танин.

Шангул сари элтгач аждар бошин шод,
Шоҳ бу хил мардликни кўргани заҳот,

Ҳиндистон таҳсини тутиб ҳар ёни,
Барча муборакбод этди Эронни.

Эрон ўғлонига ёғилди шараф,
Ўғлонки, аждарни этди бартараф.

Алпга ҳавас билан ҳиндлар қарашур,
Шаҳриёрлик қилса унга ярашур.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҲИНД ШОҲИ ҚИЗИНИ ХОТИЛИККА ОЛГАНИ

Ҳамма шод, Шангулниинг ортаини дарди,
Баҳром мардлигидаи ранги саргарди.

Келди шоҳ амри-ла тунда фарзона,
Барча қавм-қарииндон, ҳатто бегона.

Шоҳ деди: «Баҳром шоҳ йўллаган нақил
Ҳасоратда эрур танҳою асил.

У муқим қололмас бизнинг заминда,
Кўп синаб, шу фикр тугилди менда.

Кетса ёнимиздан Эронига у,
Етса гар баҳодир шоҳ ёнига у,

Деса: «Ҳинд сипоҳи майдонда заиф,
Ҳиндда тошилмайди полвони зариф».

Унда менин ёним сарфароз бўлгай,
Элчи бошини кессам, билин, саз бўлгай.

Ҳолимни танг қилди бу иш, азизлар,
Маъқулми бу режа, не дейсиз сизлар?»

Фарзонаси деди: «Аё шаҳриёр,
Бу ишни қилмагил асло ихтиёр.

Элчини ўлдирмоқ — гувоҳи азим,
Бу хилда подонлик сендан не лозим?»

Ҳеч ким бундай йўлни тутмаган ҳеч вақт,
Шум ният келтирмас шараф ила бахт.

Бу йигит бошини кессанг сен агар,
Мулкка келтиурсан кўп ранжу зарар.

Эшитиб, Эрондан келгайдир сипоҳ,
Сипоҳки, сардори эрур Баҳром шоҳ.

Унда тирик қолмас мулкда бирор зот,
Эрур бу мақсадинг яхшиликка ёт.

Аждардан қутқазди бизни баҳодир,
Шаҳотки, бу ранжга ўлим — баҳодир?»

Пок этди аждару каркдан мулк юзин,
Ўлдирини ўрнига умрин эт узун.

Бу сўздан Шангулниинг боши ғовлади,
Доно панди дилин хўб эғовлади.

Тонг отгач, Баҳромнинг қошига Шангул
Йўллади бир қосид — суҳбати мақбул.

Баҳром ўтирарди маънос ва танҳо,
На вазир ёнида ва на бор доно.

Шоҳ сўзини деди: «Эй диловар мард,
Бою бадавлатсан, мардлик аро фард.

Билки, сўзим билан пайвастдир ишим,
Сенга қизларимни бермоқ — хоҳишим.

Бу ердан кетмагил, ҳузуримда қол,
Аҳдим қатъий эрур, қизларимни ол.

Сени сипоҳ ичра сардор қилурман,
Ҳиндистон мулкига саркор қилурман».

Баҳром ўйга чўмди бу хил саволдан,
Тахту, номусу ор солган аҳволдан.

Ўзича дерди у: «Ҳолим бўлур таиғ,
Шоҳ бўлса қайнотам, қилолмасман жанг.

Бошқа бир томони — қолурман омон,
Эрондан айрилиқ — ўлимдан ёмон.

Мени узоқ тутиб қолди-ку бу ер,
Илинди тулкининг тузоғига шер».

Сўнг деди: «Амрингда бўлурман, Шангул,
Жон деб фармонингни этурман қабул.

Аммо қизларингдан таила биттасин,
Токи бир кўришда айтайин таҳсин».

Жавоб хурсанд этиб ҳинду шоҳини,
Ҳарир-ла безатди кўшк-даргоҳини.

Уч қиз келди гўё уч хуррам баҳор,
Хушзебу, хушбўю хушранг уч нигор.

Баҳромга деди шоҳ: «Бирин ушлагил,
Янги жамол билан кўнгиш хушлагил».

Баҳром айвон сари шитоб айлади,
Гўзал моҳрўйлардан бирин сайлади.

Нозанин бир гулки, Сапенуд номи,
Мужассам ҳусну ноз, шарм-эҳтироми.

Сапенудни берди Баҳромга Шангул,
Сарви равон эрди, офтоб жамол ул.

Таилашиб мукаммал бир гапжинани,
Баҳромга берди шоҳ бу хазинани.

Чорлатиб Баҳромнинг ёру йўлдошин,
Хушқомат, сувори неча қўлдошин,

Уланди дирҳаму динар, сийму зар,
Қўлдан-қўл бисоту, кофуру анбар.

Гавҳарнигор кўшкка зеб берилгач хўб,
Қаннуж номдорлари келишиб тўп-тўп,

Чиқдилар боргоҳга хиромон, мағрур,
Бўлиб шоҳ қошида хурсанду масрур.

Бир ҳафта майи ноб ичдилар пайваст,
Шодлигу хуррамлик ичра бўлиб маст.

Қуйгандек лола май биллуриш жомга,
Сапенуд ярашган эди Баҳромга...

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ШАНГУЛ ҚИЗИ БИЛАН ҲИНДИСТОНДАН ҚОЧГАНИ

Етгач Шангул қизин васлига Баҳром,
Кўрди ўшал ёрдан беҳад эҳтиром.

Севинч ашқи ила ювганча юзин,
Нурли чехрасидан узмасди кўзин.

Бунчалик меҳрдан топаркан асар,
Шангул гумонлари бўлди мухтасар.

Бир кун эру хотини шод ўтирдилар,
Яхшино ёмондан суҳбат қурдилар.

Сапенудга Баҳром сўз қотди шул дам:
«Хайрахоҳ эрурсан менга, маликам.

Сенга айтмоқчиман дилда розимини,
Фақат ошкор этма илтимосимини.

Кетмоқ Ҳиндистондин хаёл қилиб мен,
Бу йўлда бир сени ҳамкор билибмен.

Мен билан Эронга борурсан бирга,
Ҳеч кимни ошино этма бу сирга.

Эронда мартабам улуғвор бўлгай,
Жаҳон бунёдкори мадакдор бўлгай.

Мен билан кетмоқни этсанг муддао,
Бу йўлда гар хирад бўлса раҳнамо,

Бонулик шарафи бордир бошингда,
Отанг ҳам тиз чўкур тахтинг қошинда».

Сапенуд деди: «Эй бахти балад мард,
Ақлинг буюрганин бажармоғинг шарт.

Жаҳонда хотинга олий андиша
Эрни шод айламоқ эрур ҳамиша.

Йўлингга тикилмин озода жопим,
Фармонингда бўлмоқ — орзу-армоним».

Баҳром деди: «Йўқса, бир чорасин қил,
Бу сирни ҳеч кимга айта кўрма, бил!»

Сапенуд деди: «Эй арзандаи тахт,
Измингда эрурман ёрим бўлса бахт.

Бу жой яқинида бир сайлгоҳ бор,
Отанга базмгоҳ ўшал тўқайзор.

У ерни ораста тутурлар доим,
Унда гўзал бутлар қўйилмин қойим.

Йигирма чақирим келур ул беша,
Бутга сажда қилур улар ҳамиша.

У ерда мўл эрур нахчиру қулон,
Ов қилур қаннужлик неча мард ўғлон.

Шоҳу лашкаргадир у ер сайлгоҳ,
Башқалар бўлмагай бу йўлда ҳамроҳ.

Агар кетмоқ бўлсанг, чора эрур шул:
Сен ҳам мурод топиб, базминг очсин гул.

Бу ердан беш кунга ўша жойга бор,
Офтоб ҳам уфқдан кўрсатгач рухсор,

Шаҳриёр шаҳардан чиққани заҳот,
Кетмоққа шайлангил, тайёр турсин от».

Баҳром деди: «Пинҳон бўлсин ушбу сир,
Энди иккимизнинг тақдиримиз бир».

Кутдилар боришин сайлгоҳ томон —
Шоҳи Шангул ила неча зодагон.

Дашт сари сафарга Шангул бўлгач шай,
«Барзўй нотоб», — деди Сапенуд атай. —

Маъзур тутсин, — дейди, — мени шаҳриёр,
Шоҳимнинг дилига етмасин озор.

Хастага муносиб келмас, шоҳим, сайл,
Бемор маишатни этмагайдир майл».

Унга Шангул деди: «Гар бўлса носоғ,
Инсофдан эмасдир йўлга чорламоқ».

Қаниуждан жўнади Шангул саҳарда,
Шитоб қанот эди ушбу сафарда.

Тун бўлгач Баҳромга Сапенуд айтди:
«Етди, умрдошим, жўнамоқ пайти».

Сипоҳий жомасин кийиб турди у,
Бир қўлда каманду, бир қўлда гурзу.

Тезда Сапенудни миндирди отга
Ва яздон помини келтирди ёдга.

Етди от чоптириб дарёга қадар,
Кўринди бир гуруҳ аҳли савдогар.

Барчаси Эроний тожир эдилар,
Дарё-ю, заминда моҳир эдилар.

Бири таниб қолди Баҳромни ноҳос,
Шаҳаншоҳ лаб тишлаб, деди: «Ўзинг бос!»

Тавозе этгали бермади имкон,
Чунки тутар эди бу сирни пинҳон.

У деди: «Оғзингни очма, савдогар,
Фойдаю зиёни фарқ этсанг агар.

Бу сир Ҳиндистонда гар иффо бўлса,
Ажабмас, Эроннинг қони тўкилса.

Гар оғиз очмасанг, келгайдир омад,
Етгаймиз диёрга соғу саломат.

Онг ичинг, то боғлиқ бўлсин тилингиз,
Тахтга етгунимча — шундоқ қилингиз!

Баҳром шоҳ йўлидан, айтинг, қайтмаймиз,
Бу сирни ҳеч кимга ҳеч вақт айтмаймиз!»

Савдогарлар бир-бир ичдилар қасам,
Кетди шоҳ дилидан ташвиш ила ғам.

Тожирларга деди яна шаҳриёр:
«Розимши, ёронлар, зинҳор-базинҳор,

Жоп билан баробар тутингиз дилда,
Сўнг, майли, тожу тахт берайин элда.

Агар тахтга чиқиб ўтирсам ҳозир,
Бўлиб ҳинд ланкари ҳозир уозир,

Бу ерда на тожир қолур ва на шоҳ,
На деҳқон, на ланкар, на тахту кулоҳ».

Шоҳдан бу сўзларни эшитиб улар,
Маънос оқизарди кўздан ишжулар.

Дердилар: «Фидойинг бўлсин жонимиз,
Навқирон шоҳликда бўл посбонимиз.

Розинг ганжиги очсак, бўлурмиз қурбон,
Билурмиз, кишварда сувдек оқур қон.

Кимки қилур экан бундоқ андиша,
Ақли табар бўлса, юраги — теша».

Шоҳ буни эшитиб, деди: «Офарин!
Номдорлар эрурсиз ва покиза дин».

Шитоб билан соҳил сари гом ургач,
Барча эронийни уйқуда кўргач,

Бир қайиқ ясатди қирғоқда шинам,
Унга Сапенудни ўтқазди илдам...

Кўринди қуруқлик тонготар маҳал,
Уфққа хуршед ҳам сочар эди ҳал.

ШАНГУЛНИНГ БАҲРОМ КЕТИДАН БОРГАНИ ВА УНИ ТАШИГАНИ

Қаннуждан бир чопар елиб келди, шоҳ
Ушбу ҳодисотдан бўлсин деб огоҳ.

Шангул чопар сўзин эшитиб, дарров
Сайлгоҳдан чиқди мисли ўт-олов.

Етди от чоптириб дарёга яқин,
Кўрди Сапенудни, Баҳромни тагин.

Қийналди дарёдан ўтса-да гарчанд,
Қизига деди ул: «Ноқобил фарзанд,

Фирибгар бу йигит сенга бўлиб эр,
Дарёдан ўтибсан бамисоли шер.

Бормоқчи бўлибсан олис Эронга,
Обод мулкни ташлаб, ўшал вайронга.

Энди кутма мепдан падар раҳмини,
Кўрурсан энди сен пайзам захмини!»

Деди унга Баҳром: «Эй бадният зот,
Печун телбаларча суриб келдинг от?!

Синадинг кучимни жанг майдопида,
Каргу аждар билан кураш онида.

Билурсан, ҳиндудан юз минг бўлса ҳам,
Қошимда баҳоси бир сипоҳдан кам.

Ёнимда бўлса бас форсий бир жўмард,
Зирҳли шамшир туган эроний бир мард.

**Лахта қон қилгайман ҳиндлар кўзини,
Ким омон сақлагай мендан ўзини?!»**

**Шангул англаб етди рост гапнинг кучин,
Мардлик, ботирлигин яширмоқ нечун?**

**Шунда деди: «Сенга бериб қизимни,
Қондош бўлиб, тутсанг девдим изимни.**

**Сени кўз нуримдай эъвоз айладим,
Бошингга тож бериб, ихлос айладим.**

**Барча истагингни келтирдим бажо,
Яхшига ёмонлик бўлгайми раво?**

**Вафо ўрнига бу жафо эмасму,
Вафога жафо — бу жазо эмасму?**

**Не десанг ҳам менга у фарзанд эди,
Менинг ёдим билан хирадманд эди.**

**Бўлибди у энди сенинг билан ёр,
Гўёки, ўзича шоду бахтиёр.**

**Эроний дилида бўлмагай вафо,
Унга ёрдам қилсанг, қайтарур жафо.**

**Шернинг боласи ҳам улгайган замон
Доялар танидан оқизармиш қон.**

**Ўткир бўлгандан сўнг тирноги-тиши,
Яздон-ла жанг қилмоқ бўлур хоҳиши».**

**Унга Баҳром деди: «Сен алданарсан,
Нечун билмай мени ёвуз санарсан?**

**Таънага лойиқмас менинг қарорим,
Дилозорлик билан йўқ ихтиёрим.**

**Эрону Туроннинг шаҳаншоҳиман,
Ботирлар сардори ва паноҳиман.**

**Яхшилик қилмоқдир сенга — хоҳишим,
Ёмонлар бошини кесмоқдир ишим.**

**Эронда отам бўл отам ўрнига,
Ҳам мулку божингга ўзингсан эга.**

**Шамъи ҳовар эрур сенинг бул қизинг,
Бонулар бонуси бўлсин гул қизинг».**

**Шангулни бу сўзлар ҳайратга солди,
Ҳиндий дасторини бошидан олди.**

**Сипоҳдан ажралиб, суриб чиқди от,
Баҳромдан кечирим сўраб шул заҳот,**

**Шодон қучоқлади шаҳаншоҳни у,
Деди: «Сўзларимдан тортма ҳеч қайиғу!»**

**Унинг дийдоридан шод бўлиб Баҳром,
Дастурхонлар ёзиб, қўйди олтин жом.**

**Сўнгра неки солган бўлса кўнгулга,
Барчасин бирма-бир айтди Шангулга.**

**Гуфтору андиша нелигин айтди,
Бу ишлардан пеша нелигин айтди.**

**Талай майлар ичиб сўнгра турдилар,
Узру маънилардан гуфтор урдилар.**

ШАНГУЛНИНГ ҲИНДГА ВА БАҲРОМНИНГ ЭРОНГА ҚАЙТГАНЛАРИ

**Яздоншунос шоҳлар бериб қўлга қўл,
Онт ичиб, тиланди сидқидил оқ йўл:**

**«Бундан сўнг нешамиз бўлса адолат,
Илдиздан қуригай кину адоват.**

**Бўлсин вафо билан дилларимиз банд,
Тинглайлик оқилу донолардан панд».**

**Ота хайрлашди Сапенуд билан,
Баҳромга вобаста ул хушнуд билан.**

**Таъналардан холи қилишиб дилни,
Икки шоҳ кўзлади икки манзилни.**

Бири қуруқликда, бири дарёда
Шитоб-ла йўл олди ғамдан озода.

ЭРОНИЙЛАРНИНГ ШОҲ БАҲРОМ ГУРНИ КУТИБ ОЛГАНЛАРИ

Аҳли Эрон бўлди хабардан огоҳ:
Қаннуждан қайтмоқда улуг Баҳром шоҳ.

Саросар безанди шаҳр ила майдон,
Пайғом қувончидан чехралар шодмон.

Сочилди дирҳамлар, сийму зарлар ҳам,
Сочилди динору мушк-анбарлар ҳам.

Яздигирд эшитиб Баҳром хабарин,
Бир манзилга йинди тарқоқ лашкарин.

Пешвоз чиқди Нарси сармуъбад билан,
Чиқди хирадмандлар кўп ҳурмат билан.

Баҳромни кўргани замоноқ фарзанд
Отдан тушиб ўпди заминни хурсанд.

Бир ёнда муъбаду Нарси бир тараф,
Ёгилар Баҳромга чексиз шон-шараф.

Шу йўсин чиқаркан қасру айвонга,
Жонни бағишларди улуг яздонга.

Дам олди, оламга тушгач қоронғу,
Кумуш ой самодан сочарди ёғду.

Туннинг либосини чок айлағач тонг,
Олам чароғбони ургач нурли бонг,

Шаҳаншоҳ ўтирди заррин тахтига,
Боргоҳни кенг очиб сарой аҳлига.

Ҳозир бўлишдилар барча сардорлар,
Барча оқиллару дўсту аброрлар.

Жаҳондор тахтида тик тутиб ўзни,
Адолат бобидан бошлади сўзни.

Жаҳонофаринни аввал ёд қилди,
Бўйинини ҳақ қарзидан озод қилди.

Дедики: «Жаҳоннинг бунёдкорини,
Ошқору ниҳоннинг хабардорини

Ҳамиша бош узра муқаддас билинг,
Кечаю кундузлар дуосин қилинг.

У берди бу фатҳу давлату шонни,
Мунаввар қўёшу ойдин жаҳонни.

Дилингизда бўлса гар баҳнинг майли,
Ёмонотлиқ бўлманг, ёмон туфайли.

Қайда саховату, адлу ростлик бор,
Қажлигу камликдан дил чекмас озор.

Бехатар яшасин юртда ҳар одам,
Зардан тоғ, кумушдан ганжи бўлса ҳам.

Даф этинг диллардан қўрқувни буткул,
Яхшилик ишларни этингиз мўл-кўл.

Дехқону заминдор эл орасида
Адолат тенг бўлсин ҳақ борасида.

Ҳар кимга биз тоғу ёхуд тахт берсак,
Худо инъоми деб билсинлар бешак.

Яздоннинг хоҳиши бўлмаса агар,
Дил бўлмас толедан равшан, жилвагар.

Яхшилик кўйида бўлай раҳнамун,
Адлимдан эл кўнгли бўлсин шод, мамнун.

Ҳазина тўплашга бўлмагач саббим,
Элнинг ношодлигин истамас раббим.

Адолат ганжини тўплаш — шукуҳим,
То ўлгач, шод бўлсин арвоҳу руҳим.

Агар лашкаримдан, сардорларимдан,
Ул жангчи сувори дўст-ёрларимдан

Биров ранж топсаю ошкор этмаса,
Бу ранжнинг сирлари менга етмаса,

Унинг ўз гуноҳи ўзидандир, бас,
Оқил киши бу хил йўлни тапламас.

Унда мен даъвогар бўлгумдир аниқ,
У абр ичра ойни яширган янглиқ.

Феълу атвор ичра фарқ қилур ҳар ким,
Сизда бордир бўлак андиша балким,

Ҳайиқмай менга сиз сўзлангиз уни,
Шояд янгилатсам эски орзуни.

Ҳаммангиз итоат этинг фармонга,
Бу пандларни зийнат этингиз жонга!»

Шундай деб, тахтига шод ўтирди шоҳ,
Қўндириб бошига муваққаш кулоҳ.

Сардорлар дедилар унга: «Офарин!
Сендан айрилмасин бу тоғу нигин.

Шоҳки, доно бўлса, кулгай унга бахт,
Ундаи ривож топура мулки тоғу тахт.

Сенинг донолигинг, мардлик, шавкатинг
Неча салтанатлар умри билан тенг.

Улуглик, адлу ганж аро бу жаҳон
Қўрмаган сенингдек мумтоз бир султон.

Арзигай минг таҳсин этсак сенга фоиш
Ҳаммамиз бир йўла, барча қари-ёш.

Дермиз биз офарин яздон олдида,
Ҳамма яздонпараст мардон олдида.

Эронийлар тахтин зобисан, эй шоҳ,
Адлу холибият, молу мулк, дастгоҳ

Муқаддас сўзингдан олгайдир қанот,
Сўзинг ўлиққа ҳам бағишлар ҳаёт.

Олам бунёдкори сенга ёр бўлсин,
Иқбол оғушингда барқарор бўлсин!»

Некбахт фарзонаю сардору доно
Боргоҳдан чиқдилар бўлиб сержило.

Шу дам отга миниб подшоҳу лашкар
Озаргушаси томон қилдилар сафар.

Зарру гуҳар олди дарвишу муҳтож,
То ортиқ қонгунча ҳамма эҳтиёж.

Зардушт оташига қилиб эҳтиром,
Муҳиб қаринисига борарди Баҳром.

Муҳиб Сапенудга ўргатди дини,
Расму одатнию барча оинни.

Тоза сув, хуш диндан диллар бўлиб пок,
Ювилди танлардан чағу губор, хок.

Тангу тор виндошлар очиб ташланди,
Элга дирҳам бермоқ иши бошланди.

ШАНГУЛНИНГ ЕТТИ ПОДШОҲ БИЛАН БАҲРОМ ГҲР ОЛДИГА КЕЛГАНИ

Хабар топди шоҳнинг ишидан Шангул
Ҳам билди қизининг бонулигин ул.

Сўнг кўрмоқ истади Эрон дийдорин,
Олий ҳиммат шоҳу фарзанд рухсорин.

Бир элчи юборди Ҳинддан Эронга,
Тошшириқлар бериб мард суҳандонга.

Шаҳриёрдан янги паймон истади,
Едгор бўлгилик бир армон истади.

Беҳиштдай нурафшон боғ ичра **Баҳром**
Янги аҳдногани ёзди хушқалом.

Паҳлавий номани олиб қўлига,
Элчи шоду мамнун қайтди йўлига.

Етиб келгач ҳинду элига сафир,
Қаннуж шоҳи хатни ўқиди бир-бир.

Чиний қардошлардан пинҳон тутарак,
Эрон сафаридан берди у дарак.

Баҳром даргоҳига келди етти шоҳ,
Йўлда Шангул билан бўлишиб ҳамроҳ:

Бири Кобул шоҳи, Синд шоҳи бири,
Жўғиён мулкидир бирининг ери.

Бири номдорларнинг шоҳи Саидалдир,
Бири тенгсиз полвон шоҳдир — Жаидалдир.

Бири Кашмир шоҳи — давлатли, молли,
Бири Мўлитаншоҳ — жоҳу яқалолли.

Ҳаммаси номдору ҳаммаси тоқдор,
Ҳаммаси ботиру, марду бузруквор.

Бари совға қилмиш гавҳар, заридан,
Ҳиндий соябонлар товус паридан.

Дебою зеб билан ясанмиш кўп фил,
Лашкар борар эди босиб печа мил.

Гавҳару, сийму зар айланур нисор,
Шаҳриёр кўзида динор бўлди хор.

Йўлдош бўлиб Шангул етти шоҳ билан,
Манзил-манзил юрди кўп сипоҳ билан.

Улар тапшифидан шод бўлиб Баҳром
Йўлга пешвоз чиқди қилиб эҳтиром.

Шаҳар бузруклари қалқди оёққа,
Азиз меҳмонларин кутиб олмоққа.

Наҳравонга қадар пешвоз борди шоҳ,
Оқилу ҳушёру мард давлатнаоҳ.

Икки давлатманд шоҳ, тушиб кўзга-кўз,
Бўлдилар бир-бири билан юзма-юз.

Яқинлашгач, отдан тушиб, пиёда,
Бир-бирини ҳурмат этди зиёда.

Икки сарфароз шоҳ очишиб қучоқ,
Қадрдонлик билан кўришди шу чоқ.

Икки ёндан лашкар сафма-саф бўлди,
Олам овозаю шодликка тўлди.

Икки кишвар шоҳи кўришиб дийдор,
Турли маънилардан қилдилар гуфтор.

Сўнг йўлга тушдилар иккиси отда,
Пурҳунар лашкарлар икки қанотда.

Айвонларга заррин тахтлар қўйилди,
Жомларга лолагун майлар қўйилди.

Бир ўқ масофага ёзиб дастурхон,
Қўзию қуш гўштини қилдилар хирмон.

Овқатдан сўнг қизиб шоҳона мажлис,
Хилма-хил рангу бўй ёйнади нафис.

Маю мутриб базми дилларга сафо,
Тутди ҳамма ёқни нағмаю наво.

Барча май жомлари биллурдан эди,
Табоқу косалар зар-нурдан эди.

Соқийнинг бошида қулоҳи зардан,
Кийган қовушининг нақши гуҳардан.

Шангулин лол этди бу қасру сайл,
Кўнгли май чимоқни айлади майл.

Эрон беҳиштмидир ёхуд гулдаста,
Дўстлардан мушк ҳиди келур пайваста.

Сўнг Эрон шоҳига очиб у кўнгли,
Қизин кўрмоқликни истади Шангул.

Буюрди Баҳром шоҳ ўз дарбонига:
Отасин қўйишсин ух ой ёнига.

Ходимлар билан шоҳ ичкари юрди,
Яна навбаҳордай бир сарой кўрди.

Тахт узра ўтирар қизи — тахти ож,
Ярашиб кўркига мундоқ бахту тож.

Ота бориб ўпди унинг бошидан,
Бўсалар олди у кўзу қошидан.

Ота зор йиғлади фарзанд меҳридан,
Қиз ҳам гирён эди соғинч сеҳридан.

Бу қасру айвонда Шангул бўлиб шод,
Қўл очиб, қилди у кўп муборакбод.

Сапенудга деди: «Беҳинтдир бу жой,
Бундадир саодат, бундадир чирой».

Сўнг барча ҳадисин айлади тортиқ,
Чўрими, ҳамёнми — ҳаддидан ортиқ.

Шаҳриёр совғасин кўшиб берди у,
Қасрга тўлгандек баҳору ёғду.

Мўл эди гавҳару тож ила хилъат,
Баҳосин ҳаттоки билолмас муъбад.

Қайтди шоҳ ёнига сўнг яна хурсанд,
Қўмсарди бодани, кўнгли майга банд.

Шод бўлиб шаробдан сардору сипоҳ,
Шангулга тавлашди кўркам оромгоҳ.

Мушкранг чодир ёйиб, тун бўлгач пайдо,
Юлдуздан қошлонсирт бўлганди само.

Майхўрлар уйқуга кетди бир йўли,
Хизматкорлар турар кўксиди қўли.

Уфқда кўринди яна заррин жом,
Ул жомга азалдан офтоб эрур ном.

Ложувард чодирни пора қилди нур,
Биёбонга ёзди ҳақиқу биллур.

Ҳиндистон шоҳини этдию ҳамроҳ,
Наҳчиргоҳ овига юрди Баҳром шоҳ.

Даштга учирилди лочину шоҳбоз,
Яна чарғу шоҳин айлади парвоз.

Қулону кийиклар ов қилинди бой,
Дашт аро шу зайл юрдилар бир ой.

Хурсанд ўтказдилар бунда ҳар дамни,
Унутиб ов ичра гамни, оламни.

Янги ой чиққанда шаҳар қайтдилар,
Бодаю базмдан сўзлар айтдилар.

Шангул Баҳром билан истироҳатда,
Наҳчиргоҳда бўлди айшу реҳатда.

Майдону мажлисда бўлиб иттифоқ,
Бир кун ҳам Баҳромдан бўлмади йироқ.

ШАНГУЛНИНГ ЭРОНДАН ҲИНДИСТОНГА ҚАЙТГАНИ

Ўтди шу йўсинда кўп шому саҳар,
Ҳиндулар подшоси майл этди сафар.

Наҳчиргоҳ овидан қайтгани ҳамон.
Қизининг қошига кирди шу замон.

Қизидан сўради қаламу қоғоз,
Қора мушкин сиёҳ келтир, деди боз.

Ҳиндий алфозида ёзди бир нома,
Паҳлавий адлидан сурди у хома.

Аввал муборакбод этди яздонни,
Ўшадир қутқарган ғамдан жаҳонни.

«Поклигу ростликни ўша бор этди.
Кажлик, ноҳақликни тору мор этди.

Сапенуд Баҳромга умрдош бўлсин,
Нурли даргоҳ аро мангу ёш бўлсин.

Шаҳаншоҳ яшасин абадул абад,
Хизматкори бўлсин сардору муъбад.

Бу тождор амридан товламаиғ бўйин,
Мурдалар танини ўт ичра қўйинг.

Беринг Баҳром шоҳга ганжу божимни,
Ҳам мулку, ҳам қасру, тахту тожимни».

Ҳарир қоғозга у ҳиндча берди зеб:
Ҳинд мулки тааллуқ Сапенудга деб.

Икки ой Эронда бўлди-да Шангул,
Сўнг шоҳнинг олдига юборди расул.

Тўла адо этиб меҳмонлик бурчиң,
Ижозат сўради қайтмоғи учун.

Шангулнинг бу сўзи топиб инобат,
Ҳиндга қайтмоғига тегди ижозат.

Баҳром муъбадга дер: мулк ичра не бор,
Майли танлаб олсин, айлангиз нисор.

Динору, ганҳару ҳам сийм ила зар,
Ҳам тахту, ҳам тожу, ҳам тийғу камар,

Дебову, кимхобу, матою либос
Берилди меҳмонга кўрсатиб ихлос.

Яна Шангул ила ҳамроҳ сардорлар
Олди чиний дебо, учқур тулпорлар.

Шоҳ ўзи шод-масрур уни кузатди,
Уч манзил нарига ўзи узатди.

Кўришиб кўзига шунча инъом кам,
Баҳром берди талай ем-озуқа ҳам.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ДЕҲҚОНЛАРГА ХИРОЖ БАҒИШЛАГАНИ

Шангулни кузатиб қайтгач шоҳ Баҳром,
Олди пешгоҳ ичра бир лаҳза ором.

Улиму ёмон кун хаёлин сурди,
Маъюс бир андиша малолин сурди.

Амр этди, қошига тез етди дабир,
Сарфароз муъбадки, дердилар вазир.

Билмоқ ганж ҳисобин истар эди шоҳ,
То бўлсин хазина ҳолидан оғоҳ.

Мунажжим берганди унга бир дарак,
Ушбу башоратдан эди жонсарак.

Демишди: «Умринг уч йигирма эрур,
Тўртинчи йигирма — мотаминг турур».

Баҳром ўйлади: «Илк йигирма йилни
Шодликда ўтказай яйратиб дилни.

Иккинчи йигирма — бўлгайдир нақшим,
Жаҳонга тўлгайдир адл ила бахшим.

Давримда бир гўша бўлмагай вайрон,
Мендан инсон тоғрай хайр ила эҳсон.

Учинчи йигирма — яздонга инъом,
Тоат-ибодатда ўтмоқ муддаом».

Умринг олтмиш уч йил, демиш мунажжим,
Лек сўнгги уч йилин сир тутди у, жим.

Мунажжим сўзидан Баҳром чекди рақж,
Бор эди агарчи унда чексиз ганж.

Поклик билан бўлса агар шаҳриб,
Равжу гамдап овоз ишар бахтиб.

Хазина ҳисобин олгач ул назир,
Келиб шоҳ олдида турди мунтазир,

Деди: «Йигирма уч — қолган умрда
Эҳтиёж нелигин билмассан бирда.

Барча бойликларни этдим сарҳисоб,
Лашкар, дирҳамларин айладим китоб.

Яна дарак бергай бўлак бир расул,
Номдор кишвар аро билимдондир ул.

Ганжинг кўп — кўп йилга етгай бир йўла,
Ганжина сийму зар, матога тўла.

Буни тинглаб, Баҳром дилии шод қилди,
Кўнглин ғаму ғуссадан озод қилди.

Деди у: «Беш кунлик дунё экан бу,
Даврон сурдик, энди керакму қайғу?»

Тун ўтди, артамиз келмаган ҳали,
Бугун қад букмоқнинг эмасдир гали.

Бўлса молу, мулку, бўлса тахту тож,
Олмайлик бундан сўнг оламдап хирож.

Буюрди: «Бундан сўнг жаҳондин хирож
Олмайлик, чунки йўқ бунга эҳтиёж».

Йўллаб ҳар шаҳарга қосид шаҳриёр
Деди: «Ғофилларни айланг хабардор,

Юрт ичра қолмасин токи ёмонлиқ,
Ёмонлиқ келтирмас элга омонлиқ».

Ганждан керагича олдириб мато
Гиладу, тўшагу, либосу сарпо

Муъбадларга берди бу армуғонни,
Деди: «Сир тутмангиз яхши-ёмонни».

Мени ҳар бир ишдан воқиф қилингиз,
Шоҳидлик хизмагин қутлуғ билингиз.

Токи огоҳ этинг эл аро ишдан
Ҳамда халос этинг мени ташвишдан».

Тарқалди ушбу сўз оламга дарҳол,
Муъбад кўзидадир яхши-ёмон ҳол.

Оқиллар бу ишга тезда чоғланди,
Аллоҳа кишварлар билан боғланди.

Бу адлу марҳамат, хайру саховат
Эл аро туғдирди кийну адоват.

Жаҳонда авж олди жангу хунрезлик,
Ёш-яланг қон тўкиб, қиларди тезлик.

Дунёга ҳирс қўйган эл инсоф билмас,
Муъбаду шоҳдан ҳам андиша қилмас.

Келиб шу мазмулда хатлар пайваста,
Бўлди бу ишлардан шоҳ кўнгли хаста.

Сайлади ҳар жойга биттадан саркор,
Пурадл донишманд, хуш хулқли сардор.

Ганждан эди кийим, сзуқа — бари
Ганждан эди эҳсон ҳам тўшақлари.

Маҳкама очибов, олти ой улар
Олди фуқародап дирҳаму пуллар.

Хирож эди ушбу дирҳамнинг номи,
Тождор девончининг қатъий аҳкоми.

Олти ой ундириб, олти ой берди,
Бундан на шод эрди, на ғамгин эрди.

Бир чора топинди, то ҳар бир киши
Бекор қелиб, бадлик бўлмасин иши.

Шоирлар ёздилар, бу тadbирдан сўнг
Оламда адл иши бўлди яна ўнг.

Бирорта дирҳамдор бермаса хирож,
Бонинда ҳукм этиб турар тахту тож.

Бойликдан кайликка босдилар қадам,
Пурозор бўлдилар элда бор одам.

Уқиди номани шоҳи Баҳром Гўр,
Дилида бу ишдан пайдо бўлди шўр.

Сайлади ҳар мулкдап биттадан ҳоким,
Кўнгли пок, инсофли бўлсин у токим.

Деди: «Қонин тўкинг, кимки тўкса қон,
Емонни қўймангиз дунёда омон.

Яздон фармонини ёйинг шу соат,
Барча одам қилсин бунга итоат.

Шоҳнинг бу амридан ўтгач талай вақт,
Яна бир номани шоҳ қилдирди тахт.

Қосидлар илгига етгач бу хабар,
Тутди жаҳон саҳнин яна саросар.

Сўралди: «Жаҳонда недур бефойда
Ва берур шоҳликка зиён ҳар жойда?»

Жавоб ёдиларки, «Шоҳга бериб панд,
Ким расму русмни этмаса писанд,

Ҳам кимнинг майлида бўлса гар озор,
Хароба бўлгайдир боғу экинзор.

Хўкизу, кишту кор бўлиб паршон,
Дашту воҳа бўлгай тамом шип-шийдон».

Шунда жавоб кетди бутун шоҳликка:
«Оламафрўз қуёш бўлгунча тикка,

Ҳамма ер ҳайданга бўлсинлар машгул,
Дехқончилик бўлсин барчага усул.

Тушдан кейин хобу роҳат қилсинлар,
Еб-ичиб, айшпи ҳар соат қилсинлар.

Кимдаки бўлмаса уруглик ҳам гов,
Сен унга боқмагил хасис, беаёв.

Барчани баҳраманд қилсин бизнинг ганж,
Токи ночорликдан тортмасинлар ранж.

Мабодо тўсқинлик қилса об-ҳаво,
Подшоҳлик бу ишга тонмагай даво.

Қайдаки чигиртка етказиб зарар
Дехқоннинг ризқини топтаса агар,

Ганждан бериңг унинг ҳаққига товоп,
Мулкка эълон қилинг сабабин аён.

Эжилмай қолса гар биронта майдон,
Ундан олинмаса фойдаю эҳсон,

Кимдир, қўл урмади бу ишга, демак,
Шунинг-чун ерида унгандир кесак.

Менинг сўзларимдан бўлманг тамагир,
Меҳнатдир ҳаётга чораю тадбир.

Менинг қарамимда бўлса ҳар киши,
Яздонга садоқат бўлса гар иши,

Ўлса ҳам табаррук тутарман номин,
Яна баланд этай элда мақомин».

Номага шоҳ муҳри босилган кезде,
Қосидлар сафарга чиқдилар тезда.

БАҲРОМ ГҲРНИНГ ҲИНДИСТОНДАН ДУЛИЛАРНИ ДАЪВАТ ЭТГАНИ

Сўнг ҳар бир муъбадга ёздирди нома,
Қайда дарвиш бўлса кийдирди жома.

Савол қилди Баҳром: «Раижеиз эрур ким?
Юрт аро дарвишу ганжеиз эрур ким?»

Айтингиз, не эрур жаҳонинг иши,
Недир эл шодлиги ва юрт танишини».

Келди жавоб унга ҳар бир муъбаддан,
Ҳар бир иш бошидан, дошшенфатдан,

Яъни: «Замин саҳнин кўрурмиз обод,
Номингни қилурлар эл муборакбод.

Фақат шаҳриёрдан волигай дарвиш,
Нолийдир тақдирдан тортиб кўп тапшини.

Дерларни, давлатманд май ичган чоғи
Бошида тож бўлмай гуллар япроғи.

Май ичра муганний навосин тинглаб,
Бизни санашмас ҳеч одамга тенглаб.

Камбағал навосиз, гулсиз ичар май,
Бойлар ўз ҳузурин ўйлар пайдар-пай».

Кулди Баҳром тинглаб бундай хабарни,
Йўлга ҳозирлади битта чопарни.

Шапгулга англатиб розу тилагин,
Деди: «Олиҳиммат эй шоҳ, тинглагин,

Ўн минг лўли юбор, бўлсин сарфароз,
Бўлсинлар хушовоз ҳам барбатнавоз».

Лўли етиб келди даргоҳ сари мўл,
Шоҳ амри-ла катта очилганди йўл.

Ҳар бирига хачир ва сигир берди,
Деҳқончилик қилинг дея ер берди.

Бугдойдан минг хирмон берди уларга,
Берди неки керак эди уларга.

Ҳўкма, эшак билан то ер ҳайдасин,
Бугдой экиб, олсин ҳосил фойдасин.

Муганпийлик қилсин дарвин олдида,
Бемузл хизмат қилсин ҳар иш бобида.

Лўлилар бугдою сигирни ошаб,
Янги йилда келди яна қон қақшаб.

Шоҳ деди: «Ер ҳайдаб ва секиб уруғ,
Ҳосил олмоқ сизга бўлмади йўриқ».

Фақат эшак қолди, эгарлаб уни,
Дарбадар кезингиз юртни ҳар кунини».

Шундан бери лўли бўлиб овора,
Олам кезиб юрар, истаб бир чора.

Ит, бўри ҳамсон-ҳамроҳи эрур,
Туну кун ўғридай ризқини терур.

БАҲРОМ ГУРНИНГ ПАЙМОНАСИ ТУЛГАНИ

Ўтди шу алфозда олтмиш уч йил вақт,
Замона кўрмади унингдек хушбахт.

Кирди йил бошида ёнига вазир —
Ҳам оқил муъбаду ҳам эрди дабир.

Деди: «Тамом бўлди ганжинг, шаҳаншоҳ,
Не фармон берурсан, эт мени огоҳ!»

Деди шоҳ: «Истаса ким тахтга ривож,
Тезда олиб келсин бир йиллик хирож!»

Жавоб қилди вазир: «Талаб этма кўп,
Бу хил талабдан биз гани бўлдик хўб.

Жаҳонфаринга қўй бу жаҳонни,
Удир пайдо қилган чархи гардонни.

Замонлар ўтару бир яздон қолур,
Бир у яхшиликка раҳнамо бўлур».

Ўтди ул кечаю эрта тонг-сабоҳ,
Келди бу даргоҳга беҳисоб сипоҳ.

Керакли гуруҳни шоҳ айлагач жам,
Шоҳ олдида келди Яздгирд — ўғли ҳам.

Улуғлар олдида унга берди тож,
Берди бозубандин, берди тахти ож.

Сўнг яздон дуосин майл этиб Баҳром,
Тожин бошдан олди, олмоқ-чун ором.

Дунё кирдоридан нолишлар этди,
Тун чўккан заҳоти уйқуга кетди.

Жамол кўрсатганда уфқдан офтоб,
Муъбад дилин босди бирдан изгироб:

Нечун шоҳни бунча забт этди уйқу?
Наҳот, бу гўшадан қочмоқ истар у?!

Отасин ёнига Яздигирд чопди,
Уни кўриб, оғзин кафт ила ёнди.

Кўрди ранги ўчгап, ёногин хавон,
Зарбоф тўшагида узилганди жон.

Куйдирма юрагинг ғам-ҳасрат билан,
Азалдан ошномиз шу қисмат билан.

Қўрқгайдир ўлимдан тош-темир ҳатто,
Барчага оқибат ғолибдир қазо.

Истамасанг кўнглинг куйишин бир дам.
Бўлгин беозору, бўлгин чил одам.

Кетди шоҳ Баҳромдай жасуру сарбаст,
Жаҳонда йўқ эди бундоқ қадду баст.

Йўқ эрди, бўлмагай бундоқ улуғ шоҳ,
Худоё, раҳм этиб, кечиргил гуноҳ,

Жонини жаннатга равона қилгил,
Аҳли беҳишт ила ҳамхона қилгил.

Мотам тутди қирқ кун отасига шоҳ,
Қораю кўк либос кийди бор сипоҳ.

Ботир ул шаҳаншоҳ етгач даҳмага,
Кўнгиллар тушганди оғир ваҳмага.

Кўрмишди на Ою офтоб бундоқ шоҳ,
На Зухро, на кайвон, на тахту кулоҳ.

Дариғ, ул шукуҳу ул чехраю қад,
Дариғ, ул мунаввар бахту салтанат.

У билан ораста эди тахти олж,
Руму Чиндан олган эди боқ-хироқ.

ХУСРАВ ПАРВЕЗ ПОДШОҲЛИГИ

Ўттиз саккиз йил давом эгган

ДОСТОННИНГ БОШЛАНИШИ

Озаргушасп, Биндуй ҳам Густаҳм бот,
Бир енгил кишига бериб икки от.

Йўлладилар уни шоҳзода томон,
Тез хабар етказ деб: не ҳолда Эрон?

Қаро тунда ўтиб ул янги ойдан,
Чопар етиб келди кўп узоқ жойдан.

Бағдод тала-тўпин сўзлаб берган он,
Еш шоҳ юзи бўлди қоқигулсимон.

Деди: «Қимки агар ақл йўлидан
Шошиб, тойиб кетар жаҳли мўлидан,

Унда чарх ишидан қўрқмоқлик қайда,
Дунёда ҳаёти ўтар бефойда.

Бу ёмон хабаринг меита хуш келур,
Еб-ичмоқ, ухламоқ, отан туш келур.

Падар хунхорликка чўзганида қўл,
Эронда турмоққа қидирмадим йўл.

Лек унга бул куни қулдекман андоқ,
Не деса сўзига соламан кулоқ».

Сипоҳ йигди дилу жон ўтда ёна,
Алангадек бўлди йўлга равона.

Сипоҳ йўллаганди Бардаъ, Ардабил,
Немдорлар келишди, қўпин хилма-хил.

Армениядан ҳам келди кўп қўшин,
Шамолдек йўл олди тезлаб туну кун.

Унинг юрашидан Бағдодда миш-миш,
Улуғлик тахтига харидор келмиш.

Бутун халқ бу гандан оромин тонди,
Бу тинчликдан подшо ўз комин тонди.

Улуғликдан огоҳ кишини кутиб,
Аъёнлар чиқишди савғолар тутиб.

Олдига қўйишди фил тишидан тахт,
Қимматбаҳо тоғу маржонлар ҳам тахт.

Шаҳар ичра кирди Хусрав, дилда дард,
Ота ҳузурига келди ғамнок мард.

Не дейи тез юрар бу чархфалакдан,
Бир зум ором билмас ишчан фалакдан?

Бирин шоҳ этару тож берар шоҳга,
Дарёда бирин ём қилар тимсоҳга.

Бирин ялавг оёқ, устда жул чакмон,
На ухлашга жой бор, на ором бир он.

Бирининг овқати шаҳду-шакар, сут,
Кийими атласу шоҳию мовут.

Ҳар иккисин бирдек этади ҳалок,
Охир ором жойи қора туироқ — хок.

Агар туғилмаса хирадманд киши,
Кураш помус талаш бўлмайди иши.

Каттами, кичикми бари бир одам,
Жаҳон яхшилигин кўрмаган бир дам.

Эй одам, кичиксан ёки каттасан,
Жаҳон яхшилигин кўрдингми тубдан?

Буқун сўз бошлайлик Хусрав ранжидан,
Китобхонга қисса бошлаб янғидан.

ХУСРАВНИНГ ТАХТГА ЎЛТИРГАНИ ВА АЪЁНЛАРГА НАСИҲАТ ҚИЛГАНИ

Хусрав шоҳ ўлтирар, тоғу тахти зар,
Ҳузурига келди зукко одамлар.

Юртдан йиғилишди аъёну акбар,
Янги тож устидан сочишди гавҳар.

Муъбадга шоҳ деди: «Бундай тоғу тахт,
Насиб этмас эрди гар кулмаса бахт.

Гар мен тўғрилиқдан тойсам бир муддат,
Эғрилиқдан этар бедодлик шиддат.

Фақат яхшилик — бу банда хаёли,
Адолатсизликдан дилу бош холи.

Худодан иноят менга — янги тахт,
Мунаввар, мустаҳкам бўлсин янги бахт.

Сиз ҳам энди шоҳнинг фармони қилинг,
Ҳар ишда уч нарса паймони қилинг:

Порсо кишиларга озор беришдан,
Подшодан бошингиз товлаб юришдан,

Учинчиси: киши бошига бало
Келиб турса, унда қочманг мутлақо.

Кишини куйдирманг вақти бемаҳал,
Бошига бесабаб келтирманг ажал.

Буқун бундай ишдан қўл ювингиз, қўл,
Буқундан адолат, ростлик бўлсин йўл.

Мардум билан бошқа не юмуш даркор,
Барчасига ақлу идрок бўлсин ёр.

Аммо кимки истар узугим, тожим,
Адоватдан ўзга йўқдир иложим.

Това бўлса кимнинг асл гавҳари,
Адолатдан ўзга бўлмас сўзлари.

Барчага омонлик насб этсин халлоқ,
Ахриман йўлидан бўлайлик узоқ».

Ёш подшо сўзларин эшитган ҳар ким
Унга дилдан таҳсин ўқирди муғим.

Шод кетишди равнақ тилаб тахтига,
Ривожу ёруғияк тилаб бахтига.

Шаҳзода ҳам тушди тахтидан дил шод,
Туни бўйи қилди Хурмузд шоҳни ёд.

ХУСРАВНИНГ ОТАСИ ЕНИГА КЕЛГАНИ ВА УЗРХОНЛИК ҚИЛГАНИ

Тун қаро чодир қабққа кетди,
Хўроз қичқирини қулоққа етди.

Падар ҳузурига келди жаҳонгир,
Жигар-бағри обу ғамгину дилгир.

Қўрди: шоҳ ибодат қилади полон,
Бир сўз деймайини кутди кўп замон.

Деди: «Эй бўлмаган бахт-иқболга ёр,
Эй Нупинравондан қолган ёдгор.

Биласан, бўлсам ҳам сенинг пуштигиндан,
Ҳеч ким бўлолмайди забун дастингдан.

Фармонингга ҳозир туриб мен бул кун,
Бошингга ғам тушди, менинг дилим хун.

Остонамда фармон кутган қулингман,
Бошинг посибони — қоровулингман.

Менга на тож даркор, на тахту сипоҳ,
Бошим фидо этгум пойингга, эй шоҳ!»

Унга Хурмузд деди: «Эй ақли оқсоқ,
Мушкул кун бошимдан ўтиб борар, боқ!»

Бу ишчи қилган ҳам қолмагай узоқ,
У билан ўтади ҳирс, нафсу қийвоқ.

Менинг уч истагим бор энди сендан,
Ундан ортигини истамам чиндан.

Бири шулки, ҳар шом ва ҳар кун бомдод
Овезинг қулогим этиб турсин шод;

Яна бири: юбор битта паҳлавон,
Қадимий жанглардан билгувчи вишон.

Менга жанг, урушдан қилсин ҳикоят,
Ов қилсин, юришдан қилсин ҳикоят,

У билан бир кекса билимдон киши —
Қадимий шоҳлардан сўзламоқ иши.

Тарихимиз сўзлаб, ёзсин бир китоб,
Дилга таскин бўлсин, кўзларимга хоб.

Учинчи истагим: сенинг ишингдан,
Сенга кўнгил берган яқин кишингдан...

Илдизин юл, кўзин юмени оламдан,
Хешлари чиқмасин дарду мотамдан».

Хусрав унга деди: «Аё шаҳриёр,
Дилингни мотам, ғам босмасин зинҳор.

Ёмонлиқ бўлса-да ҳар ерда вишон,
Сенга уни раво кўрмасин жаҳон.

Ақл кўзи билан боқ, эй шаҳриёр,
Баҳром шон-шуҳратли, кўшинга сардор.

Ихтиёридаги занжар эмас оз:
Паҳлавон отлиқлар, бари қилчибоз.

Агар Густаҳмга қилсак адоват,
Жаҳонда тоилмасмиз ором, ҳаловат.

Густаҳмдан кўрма, тақдир шеваси —
Ўйламай қилинган ишлар меваси.

Кекса дабир, дединг, билимдон гоят,
Қадимий тарихдан қилсин ҳикоят.

Яна, дединг, келсин дунё кезган мард,
Жанглардан сўзласин, токи кетсин дард.

Буларни биттадан юбориб тургум,
Кўнглинг таскин топсин, дардинг бўлсин гум.

Бунга ҳам шукр қил, доим бўл хурсавд,
Сабру тоқат бўлсин дилинга пайванд».

Шундай деб ёш тўкиб, чиқди у йўлга,
Бу сирни мустаҳкам яширди дилга.

Меҳрибонроқ чиқди отадав ўғил,
Бир ҳушёр дер эди: буни достов қил!

Одобли, меҳрибон, пирирмақол ёш,
Дағал сўз кексага бўла олур бош.

Ҳунарманду аммо одобсиз кекса,
Ажабмас охири надомат чекса.

**БАҲРОМ ЧУБИНАНИНГ ҲУРМУЗДНИНГ
КҮЗИ ҚИЛИНГАНИДАН ХАБАР ТОПГАНИ ВА ХУСРАВ
ПАРВЕЗГА ҚАРШИ ЛАШКАР ТОРТГАНИ**

Шаҳриёрга не иш кўрсатди фалак,
Баҳромга бу ҳақда етишди дарак:

Икки кўзига мил чекилганидан,
Бахти боғига ҳам экилганидан,

Ўғли олганидан унинг тахтини,
Қаро қилганидан равшан бахтини.

Бир дам ҳайратланиб қолди Баҳром ял,
Ҳаёл сурди ичи ачишиб сағал.

Деди: «Ногоралар тортилсин чўлга,
Шарафли байроқлар олинсин қўлга!»

Сипоҳин сафлади ортида бўна,
Хусрав-ла жангга бел боғлади яна.

Лашкари мисоли тебранувчи тоғ,
Наҳравонга бориб етди ўшал чоғ.

Баҳром кирдикори Хусравга аён
Бўлдию қоронғи кўринди жаҳон.

Айғоқчи юборди, не ҳол билай, деб,
Жаҳон ишларига чора қилай деб.

Айғоқчига деди: «Ишни аввало
Лашкардан бешлагил, билгил: не бало?

Лашкар билан бирми Баҳром хоҳиши,
Узоқ чўзилурми унинг бу иши?

Яна билгил: Баҳром қайда юради,
Лашкар ичида ё айрим туради?

Саройида қандай ўлтирар сардор,
Ёки даштга қиларми шикор?»

Айғоқчилар чиқиб кетишди бир-бир,
Лашкардан ҳам қолди яширин бу сир.

Бориб, ҳамма сирдан огоҳ бўлдилар,
Яна ниҳон қайтиб, шоҳга дедилар:

«Баҳром билан лашкар бир тану бир **жон**
Ҳоҳи кекса бўлсин, хоҳи навқирон.

Қачон лашкар йўлга тушгани ҳангом,
Улар орасида борадир Баҳром.

Батъан ўнг қанотда, батъида сўлда,
Батъан бўна томон от чонар йўлда.

Эътибордан қочмас унда ҳеч қанни,
Бегонадан йўқдир улар тапшини.

Шоҳона ўлтирар тахтда улугвор,
Ҳар замон юз билан қилади шикор.

Енида доимо билимдон одам,
Ҳар онда, ҳар ишда Баҳромга ҳамдам,

Бажо келтирарди шоҳлар одобин,
Ўқитиб эшитар «Димна» китобин».

Хусрав вазирига деди: «Эй иблис,
Вазифамиз оғир, йўлимиз олис.

Агар Баҳром ёвлар томон қўйса от,
Дарёда қилади аждаҳонни мот.

Шоҳларнинг удумин, одатин бир-бир
Жаҳоншоҳдан ёдлаб олибди қашқир.

«Калила-Димна»ни ўқиса вазир,
Кимда бор бундақа билимдон дабир?»

Сўнг деди Биндуй билан Густаҳмга:
«Ўйласам тушади дилим ваҳмга».

Маслаҳатга келди ботир Андиён,
Гурдую, Шопуру арманг Родмон.

Эрон шоҳи билан ўлтирар бир саф
Фарзона улуғлар, аъёну ашраф».

Катталарга шундай сўз деди Хусрав:
«Эй сарафроз гурдлар, кишварда пешрав.

Қайси бошда ақлу идрок чарогон,
Билимдан тортади танага қалқон.

Кимдаки, билим бор, кимда ақл бор,
Ажалдан ўзга тиг унга қилмас кор.

Кимники, дилида илми серунум,
Қаттиқ пўлат унинг қўлида бир мум.

Букун сиздан анча кичикдир ёшим,
Жаҳондан кетмоқчи эмас ёш бошим.

Гапиринг, бу ишга но бўлур чора,
Айтинг, но илож бор ниҳон, ошқора?»

Муъбад унга деди: «Сенсан раҳнамо,
Сенинг фикринг бизга маёқ доймо.

Пайдо бўлганданоқ бу чархи фалак,
Ақлни яратди қилиб тўрт бўлак.

Қоқ ярмиси бўлди шоҳларга бўнак,
Ақлу идрок аввал шуларга керак.

Яна бир бўлаги порсоларга,
Тўртдан бири тегди ақраболарга;

Шоҳи жаҳонга гар бўлсалар яқин,
Ақл улардан қолмас яширин.

Кичик бир бўлаги қолди, алқисса,
Уни деҳқонларга айлади ҳисса.

Ношукр кишига қолмади карам,
Худони танимас кишиларга ҳам.

Агар шунга қилсанг қулоғингни банд,
Буни айтиб ўтмиш қадим донишманд.

Сўзни эшитишда дил бўлса қулоқ,
Ундан ўтгач бўлар дилиннга қуроқ».

Шоҳ деди: «Бу ганга кўнгилини қўйиб,
Ёзиб қўйсак арзир, тиллога ўйиб.

Муъбадлар сухани гавҳар, маънодор,
Дилимизда букун шундай фикр бор.

Агар икки лашкар жангга дуч келса,
Икки ёқдан гурзи, найза, куч келса,

Тахтдан тушиб борсам, бўлмасми уят,
Аскар орасига кирсам покният.

Қичқириб чақирсам ўшал Баҳромни,
Ўзбошимча сардор, орсиз бадномни.

Навозишлар қилсам, мақтасам қиттак,
Тотув ярашмоққа билдирсам истак.

Агар қабул этса, барча иш яхши,
Яна қасримизнинг бўлур у нақши.

Агар жанг истаса, биз ҳам жанг тараф,
Рӯ-барӯ нелади сипоҳлар саф-саф».

Улуғлар офарин, таҳсин дедилар,
Сенсан жаҳоншоҳи замин, дедилар.

Барча ишбилармон, эс-ҳуши бедор
Хусравга бу ишда бўлдилар ҳамкор.

Ҳар бири дер эди: «Аё шахриёр,
Сендан узоқ бўлсин ғам-андух зинҳор.

Ғолиблик, улуғлик, абадий бўлсин,
Шоҳлигу қутлуғлик абадий бўлсин.

Ғалаба-ю, бахтинг абадий бўлсин!»
Шоҳлик тожи тахтинг абадий бўлсин!»

Хусрав деди: «Худди шундайин бўлсин,
Барча дилга зафар шодлиги тўлсин.

Қўшивларни сафлаб Бағдоддан юринг,
Чодире тахтимни дашт узра қуринг!»

Икки ёқда икки лашкар беором.
Бир томони Хусрав, бир ёқда Баҳром.

Ерга кирганида жаҳон чироғи,
Қаро кеча зулфин ёйгани чоғи.

Ҳар икки сипоҳдан қўйилди посбон,
Токи юз бермасин бирор иш ёмон.

Қуёш ханжаридан қочганида шаб,
Дилда ваҳму тани титроқ, қуршоқ лаб,

Икки ёқдан келди довул овози,
Қуёш ўзи эди жаҳон жангсози.

Густаҳмга шул чоқ фармон эди шоҳ,
Бошинга кий, деди, оҳанин кудоҳ.

Келишди ёнида акрабо, аъён,
Нахравон чашмаси ёнига шул он.

Соқчилар Баҳромга етказди, хабар,
Икки ўқ масофа ганим кўринар.

Баҳром эшитибоқ лашкари сурди,
Иш кўрган мардларни ёнга чақирди.

Човқар минди отга, ёл-думи мушкин,
Туёғи зарбидан титради замин.

Қўлидаги ҳиндий қиличи порлоқ,
Зарварли ва кескир мисоли чақмоқ.

Ярқироқ чақмоқдек суриб кетди аси,
Чап ёнида борар гурд Эзадгушаси.

Ҳамдонгушаси каби Ялонсинадек
Паҳлавонлар борар дили тўла кек.

Ҳоқон алпларидан учта паҳлавон
Баҳром иши учун елади чаққон.

Учовин пияти шоҳнинг юзини —
Узоқдан бўлса ҳам кўрмак ўзини.

Уни ё ўлдириб, ё олиб асир,
Лашкар қаршиисга келтириш ахир.

У томонда Хусрав, бунда паҳлавон,
Ўртадан оқарди анҳор Нахравон.

Лашкар икки ёқдан туришар қараб,
Баҳром дадил юриб борар шоҳ тараф.

ХУСРАВ ПАРВЕЗ ВА БАҲРОМ ЧУБИНАНИНГ УЧРАШГАНЛАРИ

Учрашдилар шунда Баҳром ва Хусрав,
Бири очиқ чехра, бири қўрс, кажрав.

Шахриёр остида оппоқ арғумоқ,
Бошидаги тожи зар, ёқут — порлоқ.

Зар билан тўқилган шоҳидан қабо,
Атрофда ботирлар, алп Гурдуй пешво.

Бир томонда Густаҳм, Биндӯй баҳодир,
Бир ёқда Ҳарроди Барзин — мард ботир,

Ҳаммаси ёпинган темир, сийму зар,
Ёқуту тиллодан белларда камар.

Шаҳаншоҳ юзини кўрганда Баҳром
Ғазабидан ўзини йўқотди тамом.

Сўнг бебошларига деди хитобан:
«Манов ҳаромзода, Хусрав байталмон,

Паст, тўпориликдан мардликка етмиш,
Қудрат тоғиб алплар олдида кетмиш.

Тахти фил тишидан, либоси гулгун.
Гурвию тоғиб кўр, мисли Фаридул.

Шоҳлар расму русмин аранг олиб ёд,
Ўзини жаҳоншоҳ ҳис қилар бедод.

Лашкарларини ҳам Нуширавондак,
Сурмоқчи бўлади бул қаро юрак.

Аммо қўшинига боқиб бирма-бир
Кўрмадим шуҳратли бирон баҳодир.

Сувори ичра йўқ бирон зўр гушна,
Мен билан баробар урушга ташна.

Буқун мардлар ишин кўрар фақат мард,
От тасир-тусири ва гарди набард;

Гурзи зарбинию ўқ бўронини,
Алплар хурушию тўполовини.

Мабодо қўшиним жойидан жилса,
Оёқ босмоқда жой қолмайди филга.

Зарбимдан тоғ қулаб, тоғнар денгизлар,
Ваҳший шер қочмоқлик йўлини излар.

Қиличим зарбидан дарёлар забун,
Биёбон саросар бўлар қизил хун», —

Деди-ю, отини сурди паҳлавон,
От ҳам учиб кетди ҳумо қушсимон.

Танлаб олди битта тапгу тор жанггоҳ,
Барча қўшин ҳайрат билан чекди оҳ.

Ундан отин сурди Наҳравон тараф,
Унда эронийлар турар чекиб саф,

Хусрав хизматига боғлаган белин,
Бари ёш подшога бахш этган дилин.

Хусрав дер: «Эй саркаш, эй шўр пешона,
Баҳром Чубинадан борми нишона?»

Гардуй унга деди: «Аё шаҳриёр,
Човкар от устида паҳлавон сардор,

Либоси оппоғу, тасмаси сиёҳ,
Човкар отин сураб кўрмаган сипоҳ».

Жаҳоншоҳ кўриши билан Баҳромни,
Тушунди иш бошин ва ҳам анжомни.

«Ановми қорача, бўйи ҳам дароз,
Човкарда ўлтирар мағрур, сарафроз?»

Гардуй деди: «Худди ўшанинг ўзи,
Яхшилик кутмагил, заҳар ҳар сўзи».

Деди: «Не сўз десанг агар букрига,
Қинғир жавоб айтар унинг зикрига.

Ул қобонга кўзинг тушса ҳам гуноҳ,
Қўнғилга ҳам тўлар, дилга оҳу воҳ.

Унга қарамоқлик аслида ҳаром,
Аҳриманга дилин тоғширмин Баҳром.

Бошида подшолик фарри кўришмас,
Унга фармонбардор бўлмоқлик абас».

Сўнгра Густаҳм ила Биндуйга демаш:
«Бир сўз бор бу қолга берар қушойиш».

Гар эшан келмаса юкка мулойим,
Юкни олиб бориб ортмоқлик лозим.

Дев забт этиб олмиш Баҳромнинг дилин,
У қандай билади подшолар йўли.

Ким ҳаёсизликни қиттак ор билмас,
Катта-кичик пани унга кор қилмас.

Жангга киргач сўзини айлагил адоқ,
Сен ишга разм сол бошидан-аёқ.

Ким билади, кимнинг улуши зафар,
Қайси лашкар голиб келар бу сафар.

Лашкар тўзиб турар, қаршимизда ёв,
Жанг қидирган дев у, ваҳший беаёв.

Қутурган қўтос у, қўшинлар шўри,
Аскарин ҳар бири — қутурган бўри.

Агар кўнса уни ҳамкор қилардим,
Бу ишдан на уят, на ор қилардим.

Майли, ундан аввал мен айлай сўроқ,
Жангда суст келгандан яраш яхшироқ.

Гар рисоладаги жавобни олсам,
Адоват тугайди, гуноҳлари ҳам.

Бир ўлкани берай мамлакатимдан,
Шукронага тўлсин бундан қалбу тан.

Тинчликка айланар унда жангимиз,
Ором-тинчлик бўлар куй-оҳангимиз.

Сулҳнинг фойдаси кўч, кўшвар бехатар,
Ақл солим бўлса ўлим чекинар.

Уруш эмас, савдо қилса подишо,
Ундан хурсанд бўлар оқилу доно».

Унга Густаҳм дер: «Аё шаҳриёр,
То дунё бор экан, яша бахтиёр.

Сўзларингдан сочдинг фаровон гавҳар,
Донолигинг бутун оламга етар.

Сен оқил, у подон, билганингча қил,
Аммо боши тўлиқ ҳаво, буни бил».

Хусрав йўлга тушди бу гаждан кейин,
Этиб келди қўшин олдига секин.

Узоқдап Баҳромни чорлар шаҳриёр,
Суяҳ истаб сўз бошлар, урушга тайёр.

Баҳромга деди шоҳ: «Эй сарафроз мард,
Ишларинг нечукдир, нечукдир набард?»

Подшоллик даргоҳни зийнати сенсан,
Тахту тож таянчи, тийнати сенсан.

Аскарлар қароғи разм чоғида,
Анжуман чароғи базм чоғида.

Жаҳонжўй, паҳлавон, эй яздоннараст,
Худо навоҳида бўлгил ҳар нафас.

Ўйладим мен сенинг ҳаёт-мамотинг,
Кўп андиша қилдим сенинг нажотинг.

Бутун синоҳинг-ла меҳмон қилайин,
Дийдорингга жоним қурбон қилайин,

Яратган помини дилдан этиб ёд,
Эрон синоҳдори, қилай сени бот!»

Бу сўзини Хусравдан эшитган ҳангом,
Човкар от жиловини бўшатди Баҳром.

Эгардап тушмайин саломга эгик,
Анча фурсат ўтди, қаддини этмай тик.

Сўнг шундай сўз деди човкарий отлик:
«Мен замондан рози, дил тўла шодлик.

Сен эса кўрмассан замондан шодлик.
Дилингда на адл ва на бодоллик»

Нечук бўлсин сендеа киши шаҳриёр,
Агар унга бадбахт одам дўсту ёр?

Кўп ўйладим сенга фалакнинг ишии,
Тортиб кўрдим умринг камон, тиркишви.

Тезда бир дор қурай баланддан-балад,
Икки қўл, оёғинг этиб банду банд,

Фақат сен бўлурсан дорга сазовор,
Кўрарсан ҳаётда не аччиқ кун бор!»

Бу сўз бўлди Хусрав дилига напштар,
Гулгун юзи бўлди худди гулсафсар.

Тушундики, Баҳром дилии этмиш ром —
Тахту тож орауси, қайтмайди Баҳром.

Деди: «Эй ношукур, нопок, шармада,
Бундай демас кимки худога банда,

Хузурингга меҳмон келса узоқдан,
Адоват қўзғатиб турсанг бу ёқдан.

Бу на шаҳриёрлар удмидан нишон,
Баҳодирлар учун каттакоп нуқсон.

Бундай одат на форс, на арабда бор,
Юз йилдан ҳисоблаб кўрсанг ўттиз бор.

Буни ор билмаса нечук хирадманд,
Ношукурчиликка дилинг этма банд.

Иқбол овозасин келтирар меҳмон,
Яхшилик яшнагай, маҳв бўлур ёмон.

Қўрқамен бошингга келур можарс,
Феълинг қилур сарсон, келтирур бало.

Бош топлама бахтинг, ҳам неъматингдан,
Тирик шоҳ — фармондор валламатингдан.

Ношукурлик бўлса тавлаган йўлинг,
Ором тона билмас тану жон, дилинг.

Мен эса Алоншоҳ номи-ла машҳур,
Тухмим гавҳари пок, шайтон эмас, хур.

Менга лойиқмасми подшолик тахти,
Менга ярашмасми тожию бахти?!

Бобом Кисро бўлса, отам Хурмуздшоҳ,
Мендан кўра кимга лойиқ бу даргоҳ?!»

Унга Баҳром деди: «Эй баджинс киши,
Ақлсизлар каби сўзи, қилмиши!

Аввало меҳмондан сўзлаб очдинг лаб,
Сўзинг — тўни янги, ўзи эски ган.

Шоҳлар сўзи билан нима ишинг бор,
Сен на бир фарзона, на бир жанговор.

Алоншоҳман дейсан, кимга маҳрамсан.
Банданинг бандаси, қулдан ҳам камсан!

Жаҳонда ҳудудсиз гуноҳкор сенсан,
Шоҳлик даъво қилган шум, беор сенсан.

Менга насиб этар шоҳлик ва шухрат,
Қадамингни ердан қуритгум албат.

Яна айтайин, эй юлдузи хира,
Шоҳлик тожи сенга ярашмас сира.

Мен сенга айтай, эй сохта подшо,
Асло бўлолмасан пеправ, раҳнамо.

Сени ёмон кўрар тамоми Эрон,
Илдизингдан юлиб ташлашар осон.

Пора-пора қилиб томир, тўшингни,
Итларга ташлашар суяк, гўшингни!»

Хусрав жавобида деди: «Эй бадкор,
Мунча қўпол сўзли бўлибсан ғаддор!

Баъзиларга хато, қўполлик одат,
Сенга-чи, дагаллик — асл табиат.

Бошингдан кетибдир ақл ва идрок,
Ақсиз улуғлик истар қар нопок.

Замон агар девни кўтарса баланд,
Баландпарвоз сўзга тили бўлур банд.

Истамасдим сендек машҳур паҳлавон
Гуноҳкор бўлсаю мажруҳ, нотавон.

Дилдан ғазабни сур, шайтонга таскин,
Тезликка хотима бериб ҳам кўргин.

Яратгувчи номин дилингда ёд эт,
Унинг ёди билан ақлинг «бод эт.

Қаршингда бир тоғ бор, ағдармоқ учун
Кучинг етармикан, бу тоғ Бестун?

Агар сендан чиқса Эрон подшоҳи,
Мева берар эди тиканак шохи.

Шоҳлик орзусидир дилинг ташвиши,
Кўрармиз не бўлур худо хоҳиши?

Билмадим, устозинг қай нопок киши,
Ахриман иши — ул ўргатган иши.

Ким сенга бу ишни кўрмиш маслаҳат,
Ўлимнинг истамиш, жонишга офат».

Шундай деб оқ отдан тушди шаҳзода,
Бошдан тожин олиб, бўлиб пиёда.

Қулоҳсиз бошини тутди қуёшга,
Яздонга сизинди, кўз тўлди ёшга.

Деди: «Эй одилу пок парвардигор,
Умид дарахтига сенсан миришкор!

Мен кимману у ким, ўзингга маълум,
Тоғ даввосин қилар букуи ул малъум.

Қаёний шоҳликка етса гар завол,
Белинг боғлаб, жангга кирмай қўя қол.

Оташгоҳга кириб, бўлай хизматкор,
Куним ибодатда, ишим оҳу зор.

Менга тун-кун манзил бўлсин оташгоҳ,
Ичишим сут бўлсин, емишим гивёҳ.

Дунё бойлигидан воз кечайин, воз,
Олиб борай фақат битта жойнамоз.

Агар шоҳлик менинг бўлса насибам,
Ростлик ва адолат дилимга ҳамдам.

Менга ато қилгил ўзинг зафар, бахт,
Насибам бўлмасин қаёний тоғ-тахт.

Агар мақсудимга етсам шул замон,
От-бошини қўяй оташгоҳ томон.

Бўйнимда, қўлимда не бўлса безак:
Зарбоф тўну узук, маржону зирак,

Яна ўн челақда соф олтин динор,
Ибодатхонага айлайин нисор.

Яна порсоларга юз минг соф дирхам —
Юборай урушдан омон чиққан дам.

Баҳром аскаридан ким тушса асир,
Хузуримга келса қанчаки дастгир,

Оташ хизматкори этай барчасин,
Муъбаллар сўзидан бири чиқмасин.

Адолатсизликдан шаҳр ўлса вайрон,
Унда изгиб юрса гар ваҳший ҳайвон,

Ободончиликка этармен шитоб,
Бир қарич ер қолмас тиканзор, хароб».

Шундай деб, у яна оёққа қалқди,
Яздонга сизиниб қуёшдек балқди.

Ибодат жойидан келиб шаҳриёр,
Баҳром Чубинага деди: «Эй ғаддор,

Эй ахриман қули, дев арзандаси.
Худонинг ақлдан маҳрум бандаси!

Деву жин қалбингга зап келибди зўр,
Шунинг учун сенинг ақл кўзинг кўр.

Ақл ўрнин олмиш адовату кин,
Сенга фақат девлар ўқир офарин.

Сенга тиканзорни бўстон кўрсатмиш,
Дўзахни гулистон, осон кўрсатмиш.

Кўз ўнгингда ақл чироғи хира,
Дилингда қолмабди равшанлик сира.

Йўлингда учраса жоду ҳам фириб,
Жарликни кўрсатур баландлик қилиб.

Букун сен қўлингни узатган дарахт,
Заҳар мева берар, ҳеч келтирмас бахт.

Тоғ даъво қилганми бирор аждодинг,
Лаънат ўқимасми сенга авлодинг?

Аждодларинг оддий саркарда Милод,
Гургинлар бўлган-ку, қилмайсанми ёд?

Қисқичбақа маҳрум бургут қанотдан,
Бургут ҳам ўтолмас қуёшдек зотдан.

Эй бадбахт, ўлимга айла тараддуд,
Ҳеч гумон этмагил, бўлурсан побуд!

Гувоҳим пок яздон, шоҳона қулоҳ,
Мабодо қўлимга тушсанг бесиноҳ,

Агар кўрсам сенга ўлимни раво,
Ўзим ҳам жонимдан ажрай мутлақо.

Неча сўзни менга сўзладинг дағал,
Андиша қилмадинг ҳақдан ҳам сизгал.

Мен сулҳу юмшоқлик тарафин олдим,
Ҳақдан паноҳ излаб, худога солдим.

Тахтдан қувса мени фалак газанда,
Худойим қўлмасин ўзгача банда»,

Баҳром газаб бидди тингларкан суҳан,
Жавобида дер: «Эй девдан тарқатам,

Отанг не шоҳ эди, жаҳондор порсо,
Ҳеч ким ранжимаган одил подишо.

Шундай одамни ҳам билмадинг, беор,
Тахтидан ағдариб, хор айладинг, хор.

Ул ҳали кўп тетик жаҳондор эди,
Одилу ақлли ва бедор эди.

Сен эса нопоку худо беҳабар,
Борми эзгуликдан дилингда асар?

Мабодо Хурмуздшоҳ бўлганда бедод,
Замону халойиқ қиларди фарёд.

Фарзандсану лойиқ эмассан асло,
Эрону Туронга бўлмоққа подшо.

Сенга ҳаёт, тоғу тахт лойиқ эмас,
Икки газлик гўру дахма бўлса бас.

Эрон ичра менман букун шаҳриёр,
Хурмузд қасосини олмоққа тайёр.

Букун менга ростин сўзла, эй одам,
Тошидурми сенга тарихда ҳамдам?

Шоҳ кўзин кўр қилиб, олган тахтини,
Ота кўрлигидан топсин бахтини.

Энди рози бўлким, мен жаҳон шоҳи,
Менга тобе замин қуёши, моҳи!»

Унга Хусрав деди: «Чарх этсин барбод,
Отаси дардидан кимки бўлса шод.

Пешонага нима ёзгани бўлди,
Майли, жаҳон миш-миш гапларга тўлди.

Сен шоҳ ясамоқчи бўлдинг ўзингдан,
Билмайсанки, ўлсанг топилмас кафан.

Остингда аргумоқ, қуллару сипоҳ,
Бари бировники, эй ноком подшоҳ!

На ер-сув, на аждод ва на хонумон —
Билмаган подшоњи кўрганми жаҳон!

Номинг бўлса сохта, лашкаринг шумшух,
Дарахшон шоҳ тахтин оласан нечук?

Сендан олдин ўтмиш неча паҳлавон,
Жаҳонни титратмиш гурзиси гарон,

Шоҳлик истамаган, хизматда бўлган,
Тоғ ҳам изламаган, иззатда бўлган.

Сарафроз бўлганлар забт этиб дунё,
Аммо дилда виждон, кўзларда ҳаё.

Замопа ғазабга келар ҳар замон,
Дунёда қайнайди ёмонлик, гумон.

Парвардигор шоҳни адолат билан
Яратар ул ўзи саодат билан.

Шоҳлик берар бўлса ким сазоворроқ,
Ким ақллироғу, ким безорроқ.

Аълошоҳ бўлмишдир менинг падарим,
Сендан озор чекди отам, жигарим.

Бугун менга бермиш шаҳаншоҳликни,
Тахтлиғу бахтлиқни, зар кулоҳликни.

Қабул қилиб олдим буни яздондан,
Ул ўзи хабардор ошкор-ниҳондан.

Хурмуздшоҳ буюрди, улуг шаҳриёр,
Унга отасидан тоғу тахт ёдгор.

Муъбадлар муъбади айлади дуо,
Улуглар, киборлар ҳам марди худо.

Ул динки, аслида мисоли биҳишт,
Жаиннатдан келтирмиш уни Зардуҳишт.

Худо пайғомини Луҳрасиға бермиш,
Қабул қилиб, кейин Гуштасиға бермиш.

Ҳар ким бизнинг учун андак чекар ранж
Ва ё кимдан бизга насиб этар ганж,

Барчага соябон паноҳим менинг,
Дўст-душманга бирдир нигоҳим менинг.

Вайронани боғу бир жаннат қилай,
Дарवेशини бою бадавлат қилай.

Ҳамма биёбонни қилай боғу роғ,
Мардуму чорвага тўлсин ҳаммаёқ.

Жаҳонда яхшилик бўлур пойдор,
Ёмонлик йўқолар, киши қилур ор.

Ҳар ким қилганига яраша топар,
Ҳар ишни ўлчапга дилимиз чопар.

Ҳар яхши-ёмонлик кирса юракка,
Шунга яраша куч чиқар билакка.

Адолатда Хурмузд чин устод эди.
Замину замопа ундач шод эди.

Ўғли отасидан тахтини топди,
Тожию камари, бахтини топди.

Сенмасми гуноҳдор, риёкор, номард,
Хурмузд-ла аввал бор бошлаган набард?

Сендан яхшилиқни кимлар кўрибдир,
Барча ишнинг ёмон, макру фирибдир.

Худо мадад берса, дея алқасос,
Равшан кунинг қаро қилсам бор асос.

Букун тоғ талашнинг ижодкори ким?
Мен нолейиқ бўлсам, сазовори ким?*

Унга Баҳром деди: «Эй мард баҳодир,
Тортиб олсам сендан шоҳликни арзир.

Сен Бобак қизидан тарқаган авлод,
Ардашер эмасми сенларга ажлод?

Ардавондан тахтин олган Ардашер,
Шоҳлардан тарқаган эмас-ку, у шер?

Букун бундан беш юз йил ўтиб кетди,
Сосон салтанати охирга етди.

Бизникидир шоҳлик, тожу тахт бул кун,
Чечак ота бошлар бизнинг бахт бул кун.

Қачон сенинг тожу тахтингни кўрсам,
Сипоҳинг, чеҳрангу бахтингни кўрсам,

Жанг қилгим келадир Сосонга қарши,
Қачонлардир гушна арслонга қарши.

Китобдан ўчириб ташлай бу номни,
Сосон тахтин йиқиб, тиклай Баҳромни.

Шоҳлик энди лойиқ Анковий зотга,
Билгич киши шундай демиш шерзодга».

Хусрав шундай қилди бу сўзга жавоб:
«Эй хомтама жангчи, нияти хароб!

Агар шоҳлик тухуми бўлса Каёндан,
Сен кимсану чиқиб қолдинг қасндан?

Райлилар аслида кимдир ўзлари?
Икки юзлама-ю, риё сўзлари!

Исфандиёр тухуми қуритган одам,
Райдан эмасмиди ўшал ғаддор ҳам.

Искандар Эронга босиб келган кун,
Райданмасми унга қўшилган қўшини?

Румийларга ўзини қурбон этган ким,
Каёний тахтини вайрон этган ким?

Парвардигорга ҳам ёқмади бу иш,
Бошларига тушди саноқсиз ташвиш.

Кай тожин Ардашер бошига ҳамон
Қўйганди барчага ҳукмрон замон.

Каёний тожга у сазовор эди,
Чунки аждоглари жаҳондор эди.

Букун ул ҳукамо барчаси ўтди,
Бизнинг сўзларни ҳам ел олиб кетди.

Қани букун тахтининг сазовори ким,
Бу фоний давроннинг ҳукмдори ким?!»

Унга Баҳром деди: «Жанговар издан
Бориб, Сосон тахтин юлай илдиздан!»

Унга Хусрав деди: «Эскидан қолган
Бир гап эсга тушди, жуда синалган:

«Улуғлик салоҳин бериб гумроҳга,
Паст, нодон ишидан ботма гувоҳга».

Нодонга, болага, яна гумроҳга
Қудрат, қурол берсанг, қолдинг гувоҳга.

Бебошни ҳеч қўлга олиб бўлмайди,
Гумроҳни ҳақ йўлга солиб бўлмайди.

Не хуш сўзлар демиш ул ақли расо:
«Таги пастга амал бермагил асло!»

Бундай иш охири бўлур ранжу дард,
Ношукур киши ҳеч бўлмагай жўмард.

Отам андешали покиза подшоҳ
Сенга амал бериб, қилмиш иштибоҳ.

Улуғ мард кишилар кўп эди унда,
Сен таги пастни у танлади шунда.

Сени ботирларга этди у сардор,
Сен кушанда бўлдинг обрўли номдор.

Шухратга берилданг галаба фаслинг,
Бузуқ мева берди ярамас аслинг.

Кумуш тахту тожу, шоҳга севилинг,
Бошинг айландию эгри иш қилдинг.

Букун Баҳром бўлди Чубика номинг,
Кумуш тахтинг бўлди фирибгар доминг.

Тахтда ўлтирмоқчи бўлдинг мисли моҳ,
Сипоҳдор бўлдингу бўлмоқчисан шоҳ.

Донолар бу ишни этмайди маъқул,
Жин домга тушиб, девга бўлдинг қул».

Унга Баҳром деди: «Эй бадфеъл киши,
Сенга ярашади жаҳон койини.

Сен худо қовлин сақлаёлмайсан,
Тахту тож шонини оқлаёлмайсан.

Жаҳоншоҳ кўзига сен чектирдинг мил,
Бу сир ниҳон эмас, айтар ҳар бир тил.

Дўстларинг ҳам энди дилинг душмани,
Сен-ла сўзлаб туриб ўйлашар мани.

Хоқон ҳам мен билан, у монга ёрди,
Эрону Чивда кўн лапкари бордир.

Адолат, муҳаббат, тиг бизга найваст
Бўлгач, ҳеч бир ғаним беролмас шикаст.

Улуғликни Форедан тартиб олур Рай,
Жаҳондан ўчади энди номи Кай.

Бедодлик ўрнини адонат олур,
Номлар ичра энди Милоди қолур.

Мен Ором наслидан чиққан бургутман,
Жангга кирсам ваҳший ёввойи ўтман.

Бобоси жаҳонжўй Гургин мен ўзим,
Тезликда мисоли Барзин мен ўзим.

Эронга нима деб келди Совашоҳ,
На тахти қолур деб, на муҳру кулоҳ.

Яксон бўлур эди оташкадамиз,
На навруз қолар, на жашни садамыз.

Эронлилар бари бўлганда асир,
Белин боғлаб чиққан менман-ку, ахир!

Сен унинг аскарин сонин билмасанг,
Бил: минг бор тўрт юзи келди истаб жанг.

Жанговар филлардан минг икки юзи!
Тўлиб кетмадимиз бутун ер юзи!

Мендек жанговар шер айлагач гезаб,
Тўп-тўп қочмадимиз бари рўзу шаб?

Билиб кўй, бўлмаса кимда бир ҳунар,
У не деб улуғлик тахтини истар?

Менга шоҳ тожини баҳш этар кучим,
Улуғлик тахтини берар қиличим.

Агар сенга душман бўлса бир чибин,
Тахтингдан қудатиб, қилар чилварчин!»

Унга Хусрав яна деди: «Шумқадам,
Гургинки ёд этар қай оқил одам?

Жаҳонда ҳеч киши эсламас тахтин,
Унинг ҳаёти-ю, қоп-қаро бахтин.

Номингни биларми эрди кенг жаҳон,
Аслинг кимлиги ҳам номълум, ниҳон.

Пайдо бўлиб Меҳропситад паҳлавон
Жаҳонга ёйилди сендан ном-нишон.

Сени кўтардилар қаро балчиқдан,
Сен эсдан чиқардинг, тубансан, тубан!

Сенга бойлик берди, салоҳу сипоҳ,
Таҳамтан байроғин сенга берди шоҳ.

Обод Эрон ерни бўлишин хароб,
Яздон хоҳламади, турк бўлди хуноб.

Сенинг урушингда яздон ёр бўлди,
Кулоҳинг осмонда, номинг бор бўлди,

Ер-осмон эгасин хоҳиши бўлди,
Турон подишосин поймони тўлди.

Ўзингга боғлабсан ўзгалар ишин,
Едингга олмайсан худо хоҳишин.

Шоҳликка лойиқдир каёний насаб,
Нечук сен бел боғлаб, этасан талаб?

Шоҳликларни барбод этмоққа, демак,
Жаҳонда Искандар бўлмоқлик керак.

Сенинг чеҳранг деу ақлинг ҳали гўр,
Жаҳонда жувонмарг кетгил, ютсин гўр!

Сенинг гаддорлигинг туфайли, гумроҳ,
Ёруғ куни қаро, кўзсиз қолди шоҳ.

Менинг номим чекиб чиқординг дирҳам,
Дунёдан йўқ қилмоқ бўлдинг мени ҳам.

Емонлик мояси дунёда сенсан,
Евузлик полси дунёда сенсан.

Дунёда тўкилмиш қанча ноҳақ хун,
Барчасида сенинг қўлинг бор, малъун!

Кундуз тополмаган нарсанг, эй палид,
Тунда топурман деб қилма ҳеч умид.

Сўзимга қулоқ ос, эй бахти қаро,
Умрингни ўтказма эгрилик аро.

Яздон хоҳишини андиша айла,
Оқиллик, ростликни сен пеша айла.

Менга ҳам, сенга ҳам қолмас бу дунё,
Бу чарх қилган эмас ҳеч кимга вафё.

Ким айтди: Ростликдан эгрилик яхши?
Нечун эгриликни қилдинг дил нақши?

Истаган нарсангни олақол бежанг,
Кишварнинг бир қисмин олгил истасанг.

Дунёда яшагил ғамсиз, шодмон,
Тананг тинчу сендан узоқ бадгумон.

Беш кунлик дунёда ўтгайсан ҳарчанд,
Лек ҳаракат қилсанг, қайтмоқ йўли банд.

Мумкинми қисматни ортиқ-кам қилмоқ,
Зардушт нелар айтиб, Зандга ёзмиш, боқ!

«Ким худо қаҳрини ўйламас сира,
Дилида поклик йўқ, имони хира.

Ундайга йил бўйи қилсанг насиҳат,
Фойдаси бўлмайди, қисмати ғафлат.

Кесмоқ лозим ундай қайсар бошини,
Йўлга ташлаш керак малъун лопшини.

Ким олам шоҳига бўлса бадгумон,
Ўлдирмоқ лозимдир худди шул замон».

Сенинг қонингни ҳам тўкишар албат,
Қаро бахтинг шундан берар далолат.

То тириксан умринг дардкан бўлади,
Ўлсанг яна жойинг оташ бўлади.

Агар шоҳу яздон йўлидан тойиб,
Қартайиш насибанг бўлса мунгайиб,

Пушаймон бўлурсан кирдикорингдан,
Бу гуноҳ ўйингдан, наст гуфторингдан.

Сен беморга даво — насиҳат билдим,
Соғаярсан дея ҳаракат қилдим.

Гар ҳасаддан кетмиш дилинг мадори,
Бошқа табиб топай ва бошқа дори.

Табибинг — насихат, ақлдир даво,
Тожу тахт ҳарсидан бўлгил мосуво!

Зафар гуруридан айланди бошинг,
Хазина ташвиши дилдаги гашинг.

Биласан не бўлди ношукур Заҳҳок,
Деву жоду қилди дилини нопок.

Улуғлар дилини ул айлагач хун,
Нима қилди охир уни Фаридун?

Аскарларинг бари менга бандадир,
Хоҳи мурда бўлсин, хоҳи зиндадир.

Бир оз бўлиб шухрат-шонга сазовор,
Адлдан бош тортиб, бўлди гуноҳкор.

Агар мен хазипам ошкор қилсам,
Жаагчилар дилини мен шикор қилсам,

Енингда қолмагай улардан бири,
Сенда на бойлик бор, на яздон нури.

Совашоҳ устидан топибон зафар,
Хушини йўқотдим сипоҳинг аксар?

Биз бўлдик дейдими, энди енгилмас,
Ғалабадан бўлиб бари телба, маст?

Истамасдим бебок баҳодирларинг
Қўлимда маҳв ўлсин али ботирларинг.

Юртимиз посбони — донгдор аскарлар,
Барча баҳодирлар, ғолиб лашкарлар.

Эроним бор экан, бор бўлсин дейман,
Шухрату зафарга ёр бўлсин дейман!..

Орош даврида ким шоҳ эди, билсанг,
Ким баҳодир эди, ким қиларди жанг?»

«Синоҳ, тож эгаси! — дер унга Баҳром, —
Манучеҳр эди подшо ул ҳангом».

«Биласанми нима ишлар бўлганин,
Нима ганга ул вақт жаҳон тўлганин!

Билмайсанми, Орош унга хизматкор,
Фармону раъйини бажарди такрор.

Яна Қайхусравни биз этайлик ёд,
Рустам шоғирд эди, юрт эди обод.

Дунёда ягона Рустам баҳодир,
Тожу тахт, жаҳонни олишга қодир.

Шоҳлар олатини сақлаб муқаддас,
Кўз олайтирмади тахтга бир нафас».

Баҳром дер: «Адолат билан айтганда,
Сен Сосон тухмидан, ажлодинг ганда.

Чўпонзода эди аслида Сосон,
Бобак қилмадим уни ҳам чўпон?»

Хусрав унга деди: «Эй ақли ямоқ,
Сени одам қилган Сосонмасми, боқ!

Сўзларинг ёлғондир, эгри, сар-басар,
Ёлғон сўз бўлмагай ҳеч яхши ҳунар.

Сен ношукур банда, асли паст инсон,
Сосонлар туфайли топмадингми нон?»

Унга Баҳром деди: «Ҳеч вақт, ҳеч замон
Сосон чўпонлиги қолмагай ниҳон».

Унга Хусрав деди: «Улуғ шоҳ Доро —
Тахтни этмадимми Сосонга совго?»

Зотидан не фойда бахти гум бўлса?
Адолат чиқмайди сўзи шум бўлса!

Шу ақлу ҳуш билан қистайсан нечук,
Шаҳаншоҳ тахтини истайсан нечук?!»

**БАҲРОМ ВА ХУСРАВНИНГ ҶЗ
УРДУЛАРИГА ҚАЙТГАНИ**

Истеҳзо ила шу гапларни айтиб,
Қаҳ-қаҳ уриб, келди ўрдуга қайтиб.

Ҳоқон лашкаридан анов уч киши,
Ииртқич бўридан ҳам ваҳшийлик иши,

Баҳромга дердилар: «Жанг бўлган замон
Қучмоқни истаймиз шараф ҳамда шон.

Подшоҳ танасин, ўликми, тирик,
Ҳузурингга олиб келтирамиз тик!»

Улардан биттаси кўп нопок эди,
Тез эди, қиличбоз ҳам бебок эди.

Аргумоқ ўйятиб келарди чопиб,
Бир қўлига каманд ҳалқасин осиб.

Оқ отга яқинлаб келгани ҳамон,
Қимматбаҳо тожни кўриб паҳлавон.

Шоҳ бошига отди тобланган каманд,
Унинг тождор бошин шундай этди банд.

Густаҳм қиличип солди-ю, чаққон,
Подшоҳнинг боши сақланди омон.

Зудлик-ла камонин тортди қаҳрамон,
Зулматга чулғанди бундан ер-осмон.

Бир ўқ отди яна жойлаб янгисин,
Юзин буриб кетди турон жангчиси.

Туронлика Баҳром дер эди секин:
«Сендек бефаҳмни қаро ер ютсин!»

Ким айтди камандинг от деб шоҳ ёққа,
Кўрдинг-ку, навдида турдим ойққа!»

Сўнгра бул ҳам қайтди лашкари томон,
Дилида дард эди, куяр эди жон.

**ГУРДИЯНИНГ ҶЗ АКАСИ БАҲРОМГА
НАСИҲАТ ҚИЛГАНИ**

Синглиси кўрдик, қайтмиш акаси,
Келди, чиқиб юрак така-пукаси.

Бошидан кулоҳин ташлаб у донгдор,
Деди чодирбойга: «Қани, айт, ким бор?»

Акаси ёнига келди ул чопиб,
Руҳи эзилгани, дили дард топиб.

Саркаш акасига савол берди зан:
«Айт-чи, Хусрав билан бўлди қандай гап?»

У гар ёшлик қилиб, кўрсатса тезлик,
Сен сулҳдан бош тортма, қилма хунрезлик».

Синглисига шундай сўз деди Баҳром:
«Уни шоҳ санама, ҳали жуда хом.

На жангчи суворий, на бахшанда ул,
На доно бошлиқ, на дурахшанда ул.

Донгдорликдан кўра ҳунар кўп афзал,
Шаҳриёр шахси ҳам ҳунардан гўзал».

Бундай деди унга билимдон сингил:
«Эй зийрак, заранг мард, эй ҳушёр кўнгил!»

Нечук сўзларимга солмадинг қулоқ,
Гап ишингдан, ишинг сўздан кўполроқ.

Қулоқ сол не демиш Балх донишманди,
Ачиқ туюлса-да кексалар панди.

Айбинг юзингга айтган ҳар киши,
Ростликка юз тутмиш, дўстликдир иши.

Вайрова қилмагил шаҳрингни, ака,
Жаҳондан олмишсан баҳрингни, ака.

Бу ҳақда бир киши қилмиш ҳикоят,
Билимли, донишманд эди у ғоят:

«Эшак ҳўкиз шоҳин истаб қилди жанг,
Қулоридан ажраб, қутулди араг».

Олам кулгисига қолма, биродар,
Одний халқдан ҳеч ким бўлмас тоғвар.

Агар бўлмаганда бу ёш подишо,
Мен бунча куймасдим қидириб даво.

Отаси тирикдир, ўз жойида тоғ,
Нечун сен орада сарсон, бейлож?

Билмадим охири не бўлур бу иш,
Кўзларим хун тўқар, дилимда тағвиш.

Бу ишинг охири келтирар нафрат,
Заҳар гулига искаб тўлмасан лаазат.

Не бўлур Чубинга бадномли бўлса,
Баҳромга эл сўзи дашномли бўлса?

Шундай бўлса унга яздон газаби,
Сенга дучор бўлур дўзах азоби.

Кўзинг оч, ношукур Хурмуздшоҳга боқ,
Борми сенга ҳомий ундан яхшироқ.

Совашоҳ тожини олабон қўлга,
Шошиб, бошга кийиб, тушдинг бу йўлга.

Шундан бу жаҳонда бўлибон донгдор,
Шаҳаншоҳлар тахтин этдинг ихтиёр.

Яздондан келади барча яхшилик,
Тоғдорликка қилма ношукурчилик.

Қилган жангларида сурма кўп сурур,
Хунар кўрсатдим деб, бўлмагил мағрур.

Дилилгга гурурдан дев бўлибди ёр,
Пок яздон олдида бўлдинг гуноҳкор.

Хурмуздни босганда жаҳлу жаҳолат,
Оингушаси палид қилганда горат,

Уни шундай кўйга сололганида,
Ўғли адоватга йўл олганида,

Сен сабрни қилсанг бўларди пеша,
Нодонлик — тақдирга кўтармак теша.

Ёш шоҳ ҳузурига бормоғинг даркор,
Унинг раъйи билан янги саркор.

Шаҳзода раъйингсиз иш тутмас эди,
Фалак ҳам ишингни унутмас эди.

Хотиржам бўлардинг ҳам уйғоқ бахтинг!
Нечун тахт орзусин юракка тақдинг?

Биласен Ардашер шоҳга ким авлод,
Шоҳлик қилар ёшу кекса, бари шод.

Ҳали ҳам қудратли, саноқсиз лашкар,
Сени Эронда ким шоҳ дер, биродар.

Агар шоҳлик келса бойлик сипоҳдан,
Иборат олса бўлур ул Совашоҳдан.

Ундан бойроқ киши бўлмас жаҳонда,
Саноқсиз лашкари қолди Эронда.

Сени юборди-ку покиза яздон,
Охир шу заминда таслим этди жон.

Жаҳондор дунёни яратган замон,
Устига тўнкарди ложувард осмон.

Сомдек баҳодирни кўрмади олам,
Унинг олдида шер кўймасди қадам.

Нузгар ўз бахтидан шошиб қолганда,
Отаси раъйида чет йўл олганда,

Феруза тахтин ҳам қилиб муҳайё,
Сомни шоҳ деганда барча ақрабо,

Улуғларга деди: «Ҳеч кўрмас ёшу
Сипоҳдор шоҳ тахтин айласа орзу.

Манучеҳр хоки менинг тахтимдир,
Нувзар оёқ гарди менинг бахтимдир».

Буни шунинг учун айтдим, биродар,
Ҳеч бир паҳлавон тахт истамас магар,

Аждоди бўлмаса шоҳлар наслидан,
Шоҳлик фарри унда ажлод, аслидан.

Билолмадим сенга не бўлди нишон,
Ақлу идрокингдан қолмади нишон?»

Унга Баҳром деди: «Ғанинг рост, эвоҳ,
Ғанинг ростлигига пок яздон гувоҳ.

Аммо энди қўлдан чиқиб кетди иш,
Бошим ғамга, дилим аламга тўлмиш.

Энди ё музаффар подишо бўлгум
Ёки ҳаммасидан мосуво бўлгум».

Шундан сўнг Хусрав Парвез ўз лашкарбошилари ва муъбад-
лари билан маслаҳатлашди. Бу орада Баҳром кечаси Хусрав ўрда-
сига ҳужум қилади, Хусрав бу қирғиндан Румга қочиб қутулади,
унинг отаси Хурмузд ўлдирилади. Эронликлар Баҳромни подишо
кўтариб тахтга ўтқаздилар. Хусрав Парвез Рум қайсари билан
мактуб ёзишиб, унинг ёрдамини кутади. Рум қайсарига аҳднома
ҳам ёзиб юборади. Охири румликлар тилсим ясаб, эронликларни
синаб кўрадилар.

РУМЛИКЛАРИНИНГ ТИЛСИМ ИЖОД ЭТГАНИ

Айланувчи офтоб рангсиз бўлган чоқ,
Осмон ҳар бурчида ёқилгач чироқ,

Қайсар найрангбозга буюрди дарҳол:
«Узоқ бир ҳикоят тўқисин хаёл,

Бир ажойиб жойда яратсин тилсим,
Ҳеч ким билмайдиган мўъжиза жисм.

Бир тахтда ўлтирсин позанин гўзал,
Кўзларида ҳаё, ҳусни ҳам азал.

У ёқ-бу ёғида хизматкор, чўри,
Қуллар хизматида, унга тахт тўри.

Тахт узра ўлтирсин бир сўз демай жим,
Моҳрўй гўзал кўздан ёш тўкиб юм-юм.

Ҳар замон кўлини кўтариб хаста,
Кириқлардан ёшин сидирсин аста.

Ким уни узоқдан кўрса баҳузур,
Ажиб гўзал десин, чеҳрасида нур.

Десин Масиҳога йиғлайди зор-зор,
Икки кўзи булут ҳангоми баҳор».

Тилсим битди, бари бўлди жо-бажо,
Қайсар ҳузурига келди раҳнамо.

Тилсим битганидан тоқдию хабар,
Уни кўрмоқ учун югурди қайсар.

Бу жодуни кўриб, ҳайратда қолиб,
Густаҳмни чақирди, одам юбориб.

Жодугарга берди ҳадя-ю, савго;
Бойлик, дурру дирҳам ва аъло мато.

Густаҳмга деди: «Қара, эй донгдор,
Танҳо бир қизим бор мисоли баҳор.

Улғайиб, нозланиб етди бўйига,
Барча донгдорларни чорлаб тўйига.

Хешлардан бирининг ўғлига бердим,
Юракда Масиҳо чўғлига бердим.

Йигит саройига юбордим уни,
Аммо йигит вафот этди шул куни.

Йиғлаб ўлтиради дилда мотам-дард,
Куни қаро бўлди, ёноқлари зард.

Насиҳатим олмас ва бир сўз демас,
Дунё ҳам кўзига нурсиз хору хас.

Сенга ранж бўлса ҳам уни бориб кўр,
Донолар сўзидан сўзлаб, ҳолин сўр.

Паҳлавонзотсану гўзал навқирон,
Зора сени кўриб очилса забон».

Унга Густаҳм дер: «Борайни албат,
Ғамгин дилдан зора кетса муҳаббат».

Тилсим ҳузурига келди донгдор, мард,
Тилида ширин сўз, юрагида дард.

Қаршидаги тахтга ўлтирди бир зум.
Қиз ҳам шул тарафга айлади таъзим.

Олижаноб Густаҳм ўтиб юзма-юз,
Азадор хонимга бошлади бир сўз.

Аввалги сўзлари панду насиҳат
Фойдали сўзлари тахлади қат-қат.

Гўзалга деди: «Эй қайсарнажод қиз,
Фалакнинг ишидан бунча қуярсииз?

Ажал сувда балиқ, осмонда бургут,
Чангалзорда шерга солади човут».

Шамолга кетарди не дер паҳлавон,
Қиз қимир этмасди беруҳ, безабон.

Ҳар замон қўлини кўтариб аста,
Кўз ёшин сидириб қўяр оҳиста.

Густаҳм ҳам ҳайрон бўлди, нол қолди,
Қайсар уни шул он чақириб олди.

«Қизимни кўрдингми, деди азадор,
Унинг дарди билан юрак бемадор».

Густаҳм деди: «Қилдим панду насиҳат,
Сўзларимдан фойда чиқмади фақат».

Иккинчи куни Қайсар Болуйга деяв:
«Андиёни олиб бирга, баробар,

Шоппур ёнига бор уч киши бўлиб,
Қизим ёнига бор шодланиб, кулиб.

Азадор жувоннинг ёнига боргини,
Шаҳриёр номидан дилингни ёрни.

Зора жавоб берса сенга очиб лаб,
Юрагим ўртанар қизимга қараб.

Бу ғамимга агар бўлсанг кўмакдош,
Ул асилзод қизга айт, тўкмасин ёш.

Сенинг насиҳатинг агар қилса қор,
Демак, аслу наслинг эътибори бор.

Умидвормен, бул кун берар бир жавоб,
Овози жаранглаб, чехраси офтоб.

Мен ҳам қутулурман бунинг ғамидан,
Дилим қонга тўлди қиз мотамидан».

Қизнинг ҳузурига бориб уч ботир,
Разму базмлардан сўзлашаётир.

Аммо яна қиздан чиқмади садо,
Тилсиз аёл жимжит ва лол мутлақо.

Қайтишиб келишди Қайсар ёнига,
Оро киришолмай унинг жошига:

«Ҳар қанча гап бўлса дедик-ку зинҳор
Мотам тўла дилга ётолмадик қор».

Қайсар деди: «Қандай қасди бор олам,
Бунинг мотамидан дилимда мотам.

Бу донгдорлардан ҳам чиқмади бир иш,
Керак Ҳаррод Барзин томон югуриш».

Ҳарроди Барзини чақиртириб дер:
«Ардашер авлоди ичра мумтоз эр!

Сен ўзинг азадор қиз томонга бор,
Зора бир сўз деса кўзлари хунбор».

Тилсим томон келди Ҳарроди Барзин,
Азадор ўлтирар қиз йиглаб сокин.

Ҳаррод яқин келиб, ташлабон назар,
Тож-тахти, рангию рўйига қарар.

Шундай хаёлларда Ҳаррод дили ром,
Узоқ турди аёл қилганда салом.

Яна қўл-оёғи, қаддига боқди,
Хизматкорларини ва ҳамма ёқни

Синчиклаб қараркан, деди неча сўз,
Лек жавоб бермади унга оҳу кўз.

Асилзода ўйлаб дилдан ўтказар:
«Аёл-ку азадор, печун чўрилар —

Бирор сўз дейишмас, қизнинг ҳам ёши
Оқаверган билан битмас бардоши.

Чехрасида бирор ўзгариши йўқ,
Кўз ёш оққан билан кўзлар доим лўқ.

Кўз ёши оқади, оёқ, сонига,
Қимир этмайди-ку ўнг-сўл ёнига.

Қўли билан фақат кичрикни артар,
Ўзгасини сезмас, тирикни магар?

Агар бу қоматда бўлганида жон,
Оёқ-қўлмас, тана бўларди жунбон.

Кўз ёшини артса бир қўл кичрикдан,
Юзини артарди бошқа қўл билан...

Танида жони йўқ, йўқ қимирлаши,
Бу тилсим эмасми, фирибгар иши?»

Қайсар ҳузурига қўяркан оёқ,
Қулиб дер: «Ул ойдан ақлу ҳуш йироқ!

Румийлар ясаган жонсиз тана ул,
Болюю Густаҳм тоғолмай хижил.

Эроний устидан кулмоқ бўлдингиз,
Мени ҳам кўзим кўр қилмоқ бўлдингиз!..»

Шоҳ кула бошлади кетиб ташвиши,
Лаблари очилди, нуқрадек тиши.

ҲАРРОДНИНГ ҲИНДИЛАР ДИНИНИ БАЁН ЭТГАНИ

Ҳарродга Қайсар дер: «Яша, баҳодир,
Арзийди шоҳларга бўлсанг сен вазир!

Менда бир хона бор ажабдан ажаб,
Ундан ажойибни топмассан истаб.

Унинг сирин билмас ҳеч кўрган киши:
Бу тилсимми ёки яздоннинг иши?»

Бу сўзни эшитиб Ҳарроди Барзин
Ўйга етиб келди мисоли лочин.

Кўрдикки, ўртада отлик муаллақ,
Қайсар томон келар, ўқ тўла садақ.

Деди: «Соф темирдан ясалган отлик,
Гумбази гавҳардан, гавҳар ҳам отлик,

Унинг отин магнит дейишар албат,
Темир отга ўша берар ҳаракат.

Ҳинду китобларин ўқиган одам
Бу ишдан хабардор бўлар шод-хуррам».

Қайсар савол бериб, деди Ҳарродга:
Ҳинду йўли борар қайси иршодга?

Нимага ишонар, динлари нима,
Бутпарастми? Худо-жинлари нима?»

Ҳаррод деди: «Улар йўлидир бежой,
Ерда сугир бўлур ва осмонда ой.

На ўзига меҳри бор на яздонга,
На айланиб турган баланд осмонга.

Хатто Қуёшдан ҳам бурган юзини,
Биздан билимдопроқ билар ўзини.

Ким олов ёқаркан — ўзин ёқади.
Хиндулар бизларга шундай боқади.

Бир оловни билар улар ҳавола,
Худо амри билан ёқар самода.

Хинд донишмандлари чиройли сўзлар,
Сўзлари нақ юрак торини кўзлар.

Дерларки, ўт ўтга келганда тўқнаш,
Ғуноҳни ёндирар бу икки оташ.

Шуниг учун улар ўзларин ёқар,
Шу йўлни энг тўғри йўл дея боқар».

Унга Қайсар деди: «Ҳақ йўл бу эмас,
Исо руҳи бунга гувоҳ бўлса бас.

Нима деган Марям — Исо онаси,
Сирлар тугунини ечар хонаси».

«Кишига охирги либосинг берсанг,
Тезлик қилма ундан ёмонлик кўрсанг».

Агар у юзингга урса шаналоқ,
Бу зарбадан бўлса юз моматалоқ,

Зулм йўлини тутма, айлама газаб,
Юзига ғуноҳин солиб очма лаб.

Ёмонликни асло айлама одат,
Озга қапоат қил, очликка тоқат.

Ёмонлик учраса дема ёмонлик,
Ундан безор ўт, топгил омонлик.

Эй адл йўлидан адашган инсон,
Ақлингизга кибру ҳаво ҳукмрон.

Саройлар пештоқи кайвонга етар,
Хазина сонига санаб ким етар?

Яна қўлингизда саноқсиз сипоҳ,
Ғумий зирхлару темирдан кулоҳ.

Ҳар ёққа тортасиз лашкари хунрез,
На адолат бор, на ғуноҳдан парҳез.

Қон чашмалар пайдо бўлади чўлда,
Исо раҳнамолик қилмас бу йўлда.

Бир киши бор эди дарвеш-бенаво,
Ўз номини ўзи топгувчи гадо.

Емиши туруну ичар эди сут,
Бир кун ўтиб қолди бундан бир жуҳуд».

Уни кўриб юзун, қашшоқ, потавон,
Ғирибонидан нақ бўғиб, олди жон.

Ўлдириб, тапасин шунда дор қилди,
Гўёки бу билан динин хор қилди».

Келинимас шоҳларга динфуруш бўлмоқ,
Яздон фармонига солишсин қулоқ.

Гавҳару динордан бўлишмасин шод,
Фақат адолатдан дил бўлсин обод.

Балаид сарой қуриб қилгандан обод
Яхшидир бир ғариб дилин қилсанг шод.

Агар душман қилса ватанга юриш
Ва агар бошланса хунрезлик уруш,

Мардлар сақламоққа ватан тупроғин,
Кияр темир совут, пўлат қалноғин.

Кимки тўғрилиқни ўйламас диндан,
Нафратга сазовор ул киши чиндан,

Бу гаплар Қайсарга тушганди маъқул,
Сўзлари фойдали пайд эди нуқул.

Унга деди: «Ул ким тузди жаҳонни,
Барчага бош қилди сендек инсонни,

Пок сўзларни сендан эшитмоқ керак,
Сирлар калити бор сўзингда, демак.

Кимки сендек камтар, сўзи бўлса панд,
Боши осмон ойи тожидан баланд».

Келтиринглар, деди динору дирҳам,
Ишъом этди унга бир заррин тож ҳам.

Уни мақтаб, ўқиб бисёр офарин,
«Сен-ла обод бўлсин, дер, Эронзамин!»

Иш тинчлик билан ҳал бўлмагач, Баҳром ва Хусрав жанглар
ри бошланди. Уч карра юз берган тўқнашувда гоҳ Баҳромнинг, гоҳ
Хусравнинг қўли баланд келади.

Учинчи жангда Баҳром Хусравдан енгилиб, Чин ҳоқони
ҳимоясига боради. Хусравни эса Рум қайсари табриклайди ва
совғалар юборади. Шу ерда Фирдавсий бевақт вафот этган ўғли
ҳақида марсианамо бир парса ёзиб, ўз андуҳини изҳор қилади
ва Баҳром ҳақидаги қиссасини давом эттиради.

ФИРДАВСИЙНИНГ ЎЗ ЎҒЛИ УЛИМИДАН ФИҒОН ҚИЛГАНИ

Буқун олтмиш бешдан ошганда ёшим,
Хазина кетидан югурмас бошим.

Ўз ишимдан ўзим гар олсам ибрат,
Дилимга ўғлимдан тушди гам-кулфат.

Навбат меникийди, кетди ёш ўғил,
Жонсиз танам қолди, дард тўла кўнги.

Уни учратмоққа айласам шитоб,
Учратсам, сўзимга бергайман жавоб.

Навбат меникийди, қолдириб доғда,
Нечун ташлаб кетдинг қариган чоғда?

Оғир кунда қўлим тутқувчим, нечун,
Ҳамроҳингни ташлаб кетдинг сен бу кун?

Ё навқирон ҳамроҳ топиб кетдингми,
Мендан улар томон шитоб этдингми?

Ёшинг энди ўттиз еттига етиб,
Орзу-умидимни қаро ер этиб...

Менга ёмонликни кўрмасди раво,
Бир йўла айрилдим, мен мотамсаро.

Кетдию делимда алами қолди,
Юрак хун бўлдию ситами қолди.

Ё букун етишди ёруғ оламга,
Жой таплаб турай деб шўрлик отамга.

Оҳ шундай бир жойга етиб бордиким,
У ердан қайтмади ҳеч қачон ҳеч ким.

Кутиб ётибдими мени интизор,
Кеч қолдим, дилида гинаси ҳам бор.

Мен олтмиш бешда-ю, ўттиз етти у,
Бу чолдан сўрамай танҳо кетди у.

У шитоб этди, мен ивирсиб қолдим,
Бу дунё ишидан нима ололдим?

Парвардигор этсин руҳинг чароғон,
Жонингга ақлингни айласин қалқон.

Жаҳон қозисидан бир тилагим бор,
Қиёмат кунда пок парваридор.

Бору йўқ гуноҳинг бир йўла ўтсин,
Қоронги маъзиянинг нурланиб кетсин!

«ШОҲНОМА»НИНГ ХОТИМАСИ
ТАРИХИ

Умрим ўтганида олтмишдан беш йил,
Дарду ранж юкидан букилганда беш,

Шоҳлар тарихига урдим қаламни,
Бу ишда унутдим буткул оламни.

Ёзиб кўрмоқ бўлди кўп донолар ҳам,
Аммо эвазига олди кам дирҳам.

Аҳволда улардан хароброқ эдим,
Яъни бой қошида бир қашшоқ эдим.

Улардан таҳсинлар эшитсам-да кўп,
Лек захру қаҳридан азоб тортдим хўб.

Улар равшан дилим хаста қилдилар,
Ҳасад тиғи билан бағрим тилдилар.

Камбағаллик эди дардимнинг оти,
Дайлабий Алига монаид сифоти.

Мен унинг мадади англадим жонда,
Меҳру шафқат топдим ушбу жаҳонда.

Қутайба ўғлидир, Хусайн — номи,
У — менга тақдиринг улуғ нисоми.

Овқатим, либосим, зарим ҳам ундан,
Парвоз қилмоқ эсам, парим ҳам ундан.

У мени қутқарди хирожу бондан,
Қутқарди муҳтожлик ва эҳтиждан.

Умрим етмиш бирга қўйганда қадам,
Шеърим доврўзига тўлди бу эсам.

Тортдим ўттиз беш йил бу ишнинг ранжин,
Умид қилиб шоҳнинг мурувват гапжин.

Лек барча умидим қилинди барбод,
Ўттиз беш заҳматин ким қилгуси ёд.

Вақтини, саксонга етганда ёшим,
Қалча заҳматларни кўрди бу бошим.

Исфандармуз оғи, худди ирд қуни,
Кўрилди асарнинг сўянги якуни.

Ҳижратдан ўтганда тўрт юзинчи йил,
Сўнг нуқта қўйдим мен бу асарга, бил..

Неча тарихлардан қилдим ҳикоят,
Овозам заминга ёйилди гоят.

Мен асло ўлмасман, мангу яшарман,
Айтган ҳар сўзимда қайта яшарман.

Инсофу эътиқод кимга бўлса ёр,
Менга таҳсин айтиб, этай бахтиёр.